İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Kemal Sandıkçı

Prof. Dr. Muhsin Koçak

15

ensar

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

C.15

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

ISBN : 978-9944-704-57-1
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Câmiu'l-Usûl 15

Yazarı
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Tercüme
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI
Prof. Dr. Muhsin KOÇAK

Kapak Düzeni
Erhan Akçaoğlu

Baskı
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

1. Basım
Mart 2008

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI Prof. Dr. Muhsin KOÇAK

C.15

İstanbul 2008

Bu ciltte yer alan *Kitabu'l-Ferâiz* adlı bölümün tercüme ve şerhi
Prof. Dr. Muhsin Koçak tarafından, bu bölümün redaksiyonu ile diğer bölümlerin
tercüme ve şerhi Prof. Dr. S. Kemal Sandıkçı tarafından yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

İ- BAZI SÖZLERİN ve AMELLERİN FAZÎLETİ 9
I- Îman ve İslâmın Fazîleti 9
II- Abdestin Fazîleti 39
III- Ezânın ve Müezzinin Fazîleti 47
1*- Ezânın Fazîleti 47
2*- Müezzinin Fazîleti 56
IV- Namazın Fazîleti 61
1- Namazın Fazîleti Hakkında Mücmel Rivâyetler 61
2- Tek Tek Her Namazın Fazîleti Hakkında Rivâyetler 78
3- Evde Tek Başına Namaz Kılmak 89
4- Cemâatle Namaz, Câmiye Gitmek ve Namaz Vaktini Beklemek 91
a) Cemâatın Fazîleti ve Cemâate Teşvik 91
b) Câmiye Gitmek 104
c) Namaz Vaktini Beklemek 116
5- Cuma Namazı 121
6- Gece Namazı 132
7- Kuşluk Namazı 134
8- Ramazan Gecelerinde İbâdet 138
9- Cenâze Namazı ve Cenâzeyi Teşyî' 142
10- "*Âmin*!" Demenin Fazîleti ve Namaz Duâları 148
V- Orucun Fazîletleri 157
VI- Hac ve Umrenin Fazîleti 173
VII- Cihâdın ve Şehîtliğin Fazîleti 187
1- Cihâdın ve Mücâhidlerin Fazîleti 187
a) Nöbet Tutmak 187
b) Allah Yolunda Yürümek 191
c) Allah Yolunda Yürümek ve Yaralanmak 195
d) Mücâhidin Fazîleti 203
e) Allah Yolunda Tozlanmak 210
f) Mücâhidin Cennetteki Mükâfatı 214
g) Allah Yolunda İnfâkın Fazîleti 220
h) Cihâdı Çıkar Gözetmeden Yapmak Gerekir 223
2- Şehîtliğin ve Şehîtlerin Fazîleti 228
a) Şehîtler Ölmez 228
b) Sadece Şehit Tekrar Dünyaya Dönmek İster 232
c) Kul Hakkı Hariç Şehidin Bütün Günahları Affedilir 235

d) Şehîdler Şefâatçidir 238
e) Şehîdin Makamı Cennettir 241
f) Şehîdin ve Cihâdın Fazîleti Hakkında Muhtelif Hadîsler 243
VIII- Duâ ve Zikrin Fazîleti 249
IX- Sadaka Vermenin Fazîleti 263
X- İnfâkın Fazîleti 271
XI- Köle Âzâd Etmenin Fazîleti 279
XII- Hasta Ziyaretinin Fazîleti 287
XIII- Bazı Sözlerin ve Amellerin Fazîleti Hakkında Hadîsler 293
a) Îman ve İbâdetin Önemi ve Fazîleti 293
b) Selâmlaşmak ve Yemek Yedirmek 318
c) Îmân, Namaz, Hicret, Cihâd, Sadaka ve Haccın Fazîleti 320
d) Duâ, Zikir ve Allah'a Yaklaşmak 325
e) Namaz, Zikir, Sadaka ve Sabrın Fazîleti 329
f) Namaz, Oruç, Cihâd, Tasadduk ve Hasta Ziyâreti 331
g) Her Güzel Davranışta Sadaka Sevâbı Vardır 333
h) Allah'ın Sevdiği ve Koruduğu Kişiler 336
i) Bir Çığır Açmak, Sünnete Uymak ve Hayra Delâlet Etmek 344
j) İyilik Veya Kötülük Yapmaya Niyet ve Bunun Karşılığı 350
k) Köle Âzâd Etmenin Fazileti 354
l) İnsanlara Güzel Muâmele Etmenin Faydaları 356
m) Yaptığı İyiliklerden Dolayı Övülmek 360
n) Allah Yolunda Dökülen Kan 361
o) Ağaç Dikmenin Fazîleti 362
p) Hastalık, Belâ ve Ölümün Faydası 367
I- Hastalık ve Belâlar 367
II- Çocukların Ölümü 379
III- Ölümü ve Allah'a Kavuşmayı Arzu Etmek 390

89- FERAİZ ve MİRASLAR 399
I- Mirasın Sebepleri ve Engelleri 399
II-Feraize İlişkin Hükümler ve Vârisler 417
1-Dede ve Ninelerin Hisseleri 417
2-Kızlar ve Kız Kardeşler 431
3-Erkek Kardeşler 436
4- Cenin 439
5- Liân Yoluyla Nesebi Reddedilen Çocuk 441
6- İddet Bekleyen Kadın 445
7-Kelale 450

8- Zevî'l-Erhâm 454
9- Diyetin Mirasa Konu Olması 461
10- Sadakanın Mirasa Konu Olması 463
11- Bir Kısım Varisler Topluluğu 466
12- Velâ Sebebiyle Mirasçı Olanlar 478
13- Asabe 490
14- Vârisi Bulunmayanlar 495
III- Hz. Peygamber'in Mirası ve Geride Bıraktığı Diğer Eşyalar 505
1- Mirası ve Terekesi Hakkındaki Hükümler 505
2- Rasûlullah'ın Geride Bıraktıkları ve Hayatta İken Sahip Olduğu Âlet - Edevât 517

90- FİTNELER, HEVÂ ve İHTİLAFLAR 535
I- Fitnenin Ortaya Çıkacağı Dönem Hakkında Tavsiyeler 535
II- Çeşitli Zamanlarda Meydana Gelecek Olan Fitneler 569
1- İsmi Belirtilen Fitneler 569
2- İsmi Belirtilmeyen Fitneler 587
a) İslâm Birliğini Parçalamak 587
b) Yetmiş Üç Fırka 590
c) Başkalarını Taklit 593
d) Fitne Döneminde Öldürülenler 600
e) Gelecekle İlgili Haberler 605
f) Müslümanların Bozulmaları 607
g) Fitne Döneminde Cemâate Sarılmak 613
h) İslâm Toplumunun İstikbâldeki Hâli 625
i) İnsanlar, Şeytan ve Günahları Yüzünden Helâk Edilirler 628
j) Müslümanlara Silah Çekmek 632
III- Irkçılık ve Beşerî Hırs 635
IV- Fitnenin Hangi Cihetten Geleceği ve Kimler Arasında Görüleceği 641
V- Müslümanların Birbirleriyle Savaşmaları 647
VI- Ashâb ve Tâbiûn Arasında Meydana Gelen Savaş ve İhtilaflar 659
1*- Hz. Osman'ın Öldürülmesi 659
2*- Cemel Olayı 664
3*- Hâricîler 669
Zû'l-Huveysıra 686
Akra' B. Hâbis 687
Uyeyne B. Bedr 687
Alkame B. Ulâse 688
Zeyd El-Hayl 688

4*- Hakemeyn Olayı 695
5*- Abdullah B. Zübeyr'in Halifeliği 698
6*- Mervânîler 703
7*- Haccâc 709
8*- Müteferrik Hadîsler 712

الباب التاسع

من كتاب الفضائل:

في فضائل الأعمال والأقوال

وفيه ثلاثة عشر فصلاً:

الفصل الأول

في فضل الإيمان والإسلام

İ- BAZI SÖZLERİN VE AMELLERİN FAZÎLETİ

I- ÎMAN VE İSLÂMIN FAZÎLETİ

٦٩٩٨- (خ م ت ـــ عبادة بن الصامت رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**من شهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأنّ محمدا عبدُه ورسولُه، وأن عيسى عبدُ الله ورسولُه، وكلمتُه ألقاها إلى مريم وروح منه، والجنةُ والنار حق: أدخله [الله] الجنة على ما كان من العمل**». وفي رواية « **أدخله الله من أبواب الجنة الثمانية أيّها شاء** ». أخرجه البخاري [ومسلم].

وعند مسلم من حديث الصنابحي عن عبادة قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**من شهدَ أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسولُ الله حرَّمَ الله عليه النار** ».

وفي رواية الترمذي قال الصنابحي: دخلت على عبادة بن الصامت وهو في الموت، فَبَكَيْتُ، فقال: مهلا، لِمَ تبكي؟ فوالله لئن استُشْهدتُ لأشهدنّ لك، ولئنْ شُفّعْتُ لأشفعنّ لك، ولئن استطعتُ لأنفعنَّك، ثم قال: والله ما مِن حديث سمعتُهُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم لكم فيه خير إلا حدَّثتكموه، إلا حديثا واحدا، وسأحدِّثكموه اليوم، وقد أُحيطَ بنفسي، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **من شهد أن لا إله إلا الله، وأن محمدا رسولُ الله حرَّم الله عليه النار** ».

6.998- Ubâde b. es-Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek olduğuna ve ortağı bulunmadığına; Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna; İsa'nın da Allah'ın kulu ve Rasûlü, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve O'ndan bir rûh olduğuna; cennet ve cehennemin de hak olduğuna şehâdet ederse, hangi ameli yaparsa yapsın Allah onu cennete sokar."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette son cümle; **"Allah onu, cennetin sekiz kapısından hangisinden isterse oradan sokar"** şeklindedir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** rivâyet ettiler.

Müslim'in, Sunâbehî vasıtasıyla Ubâde'den rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet getirirse, Allah ona cehennemi haram kılar."

Tirmizî'nin rivâyetine göre Sunâbehî şöyle dedi:

"Ubâde b. Sâmit ölüm döşeğinde iken kendisini ziyârete gittim ve ağladım. Bana dedi ki:

"- Sâkin ol! Neden ağlıyorsun? Vallahi eğer benden şâhitlik yapmam istenirse, senin için mutlaka şâhitlik yaparım. Şayet şefâatçi kılınırsam, mutlaka sana şefâat ederim. Gücüm yeterse, sana mutlaka faydalı olurum."

Sonra şöyle devam etti:

"- Vallahi Rasûlullah'tan (as.) işittiğim ve sizin için faydalı gördüğüm her hadîsi size anlattım. Yalnız bir tek hadîs müstesnâ! Onu da size bugün söyleyeceğim. Çünkü nefsim (ölümle) kuşatılmış durumdadır. Ben, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

---

[1] **Buharî**, Enbiyâ, 47; **Müslim**, İman, 10/46; **Tirmizî**, İman, 17/2638.

"Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet edene Allah cehennemi haram kılar."

İZAH

Hz. İsa'ya; "**Allah'ın kelimesi**" denilmesinin sebebi, Yüce Mevlâ'nın ***"kün!"***, yani **"ol!"** kelimesiyle yaratılmış olmasıdır. **İbn Hacer** buna, **Hz. İsa**'nın, Allah'ın kullarına gösterdiği delili olduğu anlamını verir; çünkü onu babasız yaratmış ve onun eliyle ölüleri diriltmiştir, der.[2]

"**Allah'ın rûhu**"ndan maksat da, ya Allah tarafından bir rahmet olarak yaratılmış olması, ya da bir babadan değil de Allah'ın **Meryem**'e rûh üfürmesi suretiyle yaratılmış olmasıdır. Bunlardan ikincisi tercih edildiği takdirde, **"Allah'ın evi"** terkibinde olduğu gibi özel olarak **Hz. İsa** için bir şeref ve fazîlet kastedilmiş olduğu anlamına gelir. **İbn Hacer** bunu, **Hz. İsa**'ya ölüleri diriltme gücünün verilmesi şeklinde izah eder.

"**İlka etmek**" de, vermek anlamına gelir.

Nevevî'nin de işaret ettiği üzere bu rivâyet, itikat ve imanla ilgili hususları en geniş manada dile getiren önemli bir hadîstir. Çünkü içinde insanların sapıtmalarına yol açan pek çok mesele yer almaktadır.

Hadîsin son cümlesindeki, **"...hangi ameli yaparsa yapsın Allah onu cennete sokar"** ifâdesi tartışmalara konu olmuştur. Çünkü bu ifâdenin zâhiri, ister iyi ister kötü ne yaparsa yapsın mutlaka cennete girer anlamına gelir. Hadîste söylenenlere inanan biri, farzlara, emir ve yasaklara uymasa da, hatta âsi dahi olsa mutlaka cennete girer demektir.

Tirmizî'nin kaydettiğine göre bu hadîs **Zühri'**ye sorulmuş, **Zühri** de; "Bu durum İslâm'ın başlangıcında; farzlar, emirler ve yasaklar henüz inmeden önce idi" cevabını vermiş.

Bazıları ise hadîsi; "Mü'minler günahları sebebiyle cehennemde azap görseler de, orada ebedî kalmayacaklar, ilerde mutlaka cennete

---

[2] **İbn Hacer**, VII, 145.

girecekler" şeklinde izah ederler. Buna göre, izahına çalıştığımız hadîsi doğrudan doğruya cennete girerler şeklinde değil; "gerekirse günahları kadar cehennemde yandıktan sonra, mü'min oldukları için neticede mutlaka cennete girerler" diye anlamak gerekir. Bazı müfessirlerin; *"Kâfirler yarın, keşke müslüman olsalardı diye temenni edecekler"*[3] âyetini; "tevhîd ehli cehennemden çıkarılıp cennete sokulduklarında, kâfirler, keşke kendileri de müslüman olsalardı dileğinde bulunacaklar" diye tefsir etmeleri de bu manayı desteklemektedir. Sahâbeden **İbn Abbas, Enes b. Mâlik, Ebû Musa'l-Eş'arî** ve **Ebû Saîd el-Hudrî** ile müfessirlerden **Mücâhid, Dahhâk, Katâde** ve **Ebû'l-Âliye** de mezkür âyeti bu şekilde tefsir ederler. **İbn Kesîr** de bu meâlde **Taberânî**'de rivâyet edilen dört tane merfû hadîs kaydeder.[4]

Her hâl ü kârda hadîste imanın önemini göstermek amacıyla yapılan bir mübalağa söz konusudur.

٦٩٩٩- (ت ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : قال هشام : «**يَخْرُجُ من النار** - وقال شعبة : **أخرجوا من النار - من قال : لا إله إلا الله ، وكان في قلبه من الخير ما يَزِن شعيرة ، أخرجوا من النار من قال : لا إله إلا الله ، وكان في قلبه من الخير ما يزن بُرَّة ، أخرجوا من النار من قال : لا إله إلا الله ، وكان في قلبه من الخير ما يزن ذرَّة** ».

وقد أخرجه البخاري ومسلم في جملة حديث طويل يرد في «**كتاب القيامة**» من حرف القاف.

وقال شعبة : « **ما يزن ذُرَة** » مخففة. أخرجه الترمذي.

6.999- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Lâ ilâhe illallâh **diyen ve kalbinde arpa ağırlığı kadar hayır bulunan herkesi cehennemden çıkarın!** –Râvi Hişâm bu son

---

[3] Hicr, 2.

[4] Bkz., **İbn Kesîr**, IV, 151-53.

kelimeyi 'çıkarlar' diye, Şu'be de 'çıkarın!' diye rivâyet etti-. ***Lâ ilâhe illallâh*** **diyen ve kalbinde buğday ağırlığı kadar hayır bulunan herkesi cehennemden çıkarın!** ***Lâ ilâhe illallâh*** **diyen ve kalbinde zerre kadar hayır bulunan herkesi cehennemden çıkarın!"**[5]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî** ve **Müslim,** uzun bir rivâyetin içinde zikretmişlerdir. Bu rivâyet **"Kitabu'l-Kıyâmet"**te gelecektir.[6]

Şu'be; hadîste geçen *"zerre"* (toz) kelimesini şeddesiz olarak *"züre"* (darı) diye rivâyet etti.

İZAH

Hadîste geçen **"hayır"** kelimesinden maksat, imandır.

İnsanların cehennemden çıkarılması, Allah'ın veya Hz. Peygamber'in şefâati sayesinde gerçekleşecektir.

٧٠٠٠- (ت ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **يخرج من النار من كان في قلبه مثقال ذرّة من الإيمان** - قال أبو سعيد : فمن شك فليقرأ {**إن الله لا يظلم مثقال ذرّة**} [النساء : الآية ٤٠]. أخرجه الترمذي.

وفي رواية ذكرها رزين: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **يدخل أهل الجنة الجنةَ، وأهلُ النار النارَ، ثم يقول الله: أخرجوا من النار من كان في قلبه مثقال حبة من خردل من إيمان**».

7.000- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kalbinde zerre kadar iman bulunan herkes neticede cennete girer."

Ebû Saîd dedi ki:

---

[5] **Tirmizî,** Cehennem, 9/2523.

[6] Bkz., hadîs no; 8015.

"Şüphesi olan varsa, *'Şüphesiz Allah, zerre kadar zulmetmez'*[7] âyetini okusun!"[8]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn**'in rivâyeti ise şöyledir:

"Cennet ehli cennete, cehennemlikler de cehenneme girdikten sonra Yüce Allah; *'Kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan herkesi cehennemden çıkarın!'* buyurur."

٧٠٠١- (د ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «من قال: رضيتُ بالله ربا، وبالإسلام دينا، وبمحمد رسولا، وَجَبَتْ له الجنةُ».

أخرجه أبو داود.

7.001- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim; *'Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, Peygamber olarak Muhammed'e razı oldum'* derse, cennet ona vâcib olur."[9]

İZAH

Bu hadîste, insanın cennete girmesi için üç şeye iman esası getirilmektedir. Allah'a ve Peygamber'e iman, bir dinin iki temel rüknüdür. Sonra İslâm'ı kabul etmek de, Allah'tan ve Peygamber'den gelen bütün buyrukları benimseyip kabul etmek demektir. Bir şey kabul edilince de, gereği yerine getirilmelidir. Böyle bir neticenin de insanı cennete sokacağı tabiidir.

٧٠٠٢- (س ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إذا أسلم العبد، فحَسُن إسلامُه، كَتَبَ الله له كلَّ حسنة كان أزْلَفها، ومُحِيَتْ كلُّ سيئة كان أزلفها، وكان بعد ذلك القصاصُ، كلُّ حسنة بعشر أمثالها، إلى سبعمائة

---

[7] Nisâ, 40.

[8] **Tirmizî**, Cehennem, 10/2598.

[9] **Ebû Davud**, Vitir, 26/1529.

ضعف ، والسيئة بمثلها ، إلا أن يتجاوز الله عنها ». أخرجه النسائي ، واختصره البخاري تعليقا عن مالك ، ولم يذكر الحسنة.

7.002- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir kul müslüman olur ve İslâm'ı da güzel yaşarsa, Allah onun (daha önce) **yaptığı her iyi ameli yazar ve işlediği her günahı da siler. Ondan sonra geriye kısas** (yapacağı hayır ve şerre verilecek mükâfat ve ceza) **kalır. Yapılan her güzel şey on mislinden yedi yüz misline kadar, her kötü şey ise, Allah ondan vazgeçmediği takdirde sadece kendi misliyle karşılık görür."**[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Buharî bu hadîsi Mâlik'ten muallak olarak ve muhtasar bir şekilde zikreder, yalnız onun rivâyetinde *"hasene"* lafzı yoktur.[11]

İZAH

Bu hadîs öncelikle, bir insan müslüman olur ve dinini de samimiyetle yaşarsa, müslüman olmadan önce yaptığı kötülüklerin silineceğini, buna mukabil yaptığı hayırların sevap hanesine yazılacağını ifâde etmektedir. Müslüman olduktan sonra yapacağı kötülükler sadece misliyle karşılık görür; çünkü Allah âdildir. Yapacağı iyilikler ise on mislinden yedi yüz misline kadar fazlasıyla karşılık görür; çünkü Allah lütufkârdır. Hatta Allah, dilediği kişiler için yedi yüz mislinden daha fazla mükâfat da yazabilir. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

"Mallarını Allah yolunda infâk edenler, toprağa tohum eken insan gibidirler; o, yere ektiği bir tek dâneye karşılık topraktan yedi başak çıkmış ve her başakta da yüz dâne bulunmaktadır. Allah

---

[10] **Nesaî**, İman, 10.

[11] Bkz., **Buharî**, İman, 31.

dilediğine kat kat fazlasını da verir. Çünkü Allah çok geniştir, her şeyi bilmektedir.[12]

Başka bir âyet-i kerîmede de şöyle buyurulur:

"Kim bir iyilikle gelirse, ona on misliyle karşılık verilir. Kim bir kötülükle gelirse, ona da ancak misliyle ceza verilir ve hiç kimseye haksızlık edilmez."[13]

٧٠٠٣– (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **« إذا أحسن أحدُكم إسلامَه ، فكلُّ حسنة يعملها تكتبُ له بعشر أمثالهـــا إلى ســـبعمائة ، وكلُّ سيِّئة يعملها تكتبُ بمثلها حتى يلقى الله »**. أخرجه البخاري ومسلم.

7.003- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sizden biri müslümanlığını güzel yaşarsa, onun yaptığı her güzel ameli için on mislinden yedi yüz misline kadar sevap yazılır ve yaptığı her kötü işe de sadece misliyle günah yazılır. Bu durum, kul Allah'a kavuşuncaya kadar böyledir."[14]

٧٠٠٤– (م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : كُنَّا قعودا حولَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، معنا أبو بكر وعمر في نَفَر ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من بين أظهرنا ، فأبطأ علينا، فخشينا أن يُقْتَطَع دوننا ، وفزعنا فكنتُ أولَ من فَزِع ، فخرجتُ أبتغي رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، حتى أتيت حائطا للأنصار لبني النجار ، فدُرْت به هل أجد له بابا ؟ فلم أجد ، فإذا رَبيع يدخل في جوف حائط من بئر خارجة – والربيـــع : الجـــدول – قـــال : فاحتفزتُ ، فدخلتُ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أبو هريرة** ؟ فقلت : نعم يا رسول الله ، قال : **ما شأنك** ؟ قلت : كنتَ بين أظهرنا ، فقمتَ فأبطأتَ علينا ، فخـــشينا أن تُقتطع دوننا ، ففزعنا ، فكنتُ أولَ من فَزِعَ ، فأتيتُ هذا الحـــائط ، فـــاحتفزتُ كمـــا

---

[12] Bakara, 261.

[13] En'âm, 160.

[14] **Buharî**, İman, 31; **Müslim**, İman, 59/205.

يحتفز الثعلب ، فدخلتُ وهؤلاء الناس ورائي ، فقال : **يا أبا هريرة** - وأعطاني نعليه - فقال : **اذهب بنعليّ هاتين ، فمن لقيكَ من وراء هذا الحائط يشهدُ أن لا إله إلا الله ، مستيقنا بها قلبُه ، فبشّره بالجنة** ، فكان أولَ من لقيتُ عمر ، فقال : ما هاتان النعلان يا أبا هريرة ؟ قلتُ : هاتان نعلا رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثني بهما من لقيتُ يشهد أن لا إله إلا الله مستيقنا بها قلبُه بشّرتُه بالجنة ، فضربَ عمر بين ثدييّ ، فخررتُ لإستي ، فقال : ارجع يا أبا هريرة ، فرجعتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأجهشْتُ بالبكاء ، وركبني عمر، فإذا هو على أثري ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما لك يا أبا هريرة** ؟ فقلتُ : لقيتُ عمر، فأخبرتُه بالذي بعثتني به ، فضرب بين ثدييّ ضربة خررْتُ لإستي، فقال: ارجع ، قــال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **يا عمر، ما حملك على ما فعلت** ؟ قال : يا رسول الله ، بأبي أنت وأمي ، أبعثتَ أبا هريرة بنعليك من لقي يشهدُ أن لا إله إلا الله مستيقنا بها قلبُه بــشّره بالجنة ؟ قال : **نعم** ، قال : فلا تفعل ، فإني أخشى أن يتّكلَ الناسُ عليها ، فخلّهم يعملون ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**فخلّهم**». أخرجه مسلم.

7.004- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bizler, Rasûlullah'ın (as.) etrafında oturuyorduk. Yanımızda Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Bir ara Hz. Peygamber kalkıp gitti. Dönmesi gecikince, başına bir kötülük gelmesinden endişeye kapıldık ve telaşlandık. İlk telaşlanan kişi de bendim. Hemen Hz. Peygamber'i aramaya çıktım. Ensâr'dan Benû Neccâr'a ait bir bahçeye gelince, bir giriş kapısı bulabilir miyim diye etrafını dolaştım, ama bulamadım. O esnada akan bir kuyudan çıkan bir kanalın bahçeye girdiğini fark ettim. Hemen büzüldüm ve oradan içeriye, Rasûlullah'ın (as.) yanına girdim. Hz. Peygamber;

"- Ebû Hureyre, sen misin?" buyurdu.

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü!" dedim.

"- Neyin var?" diye sorunca, şu karşılığı verdim:

"- Aramızda idiniz. Sonra birden kalktınız, ama dönmekte geciktiniz. Biz de başınıza bir kötülük gelir diye korkup telaşlandık. İlk harekete geçen ben oldum ve bu bahçeye kadar geldim. Tilki gibi büzülerek içeri girdim. Diğer insanlar da arkamdadır."

Bunun üzerine Hz. Peygamber bana ayakkabılarını verdi ve şunları söyledi:

"- Ya Ebâ Hureyre! Şu ayakkabılarımı götür. Bu bahçenin dışında, doğru olduğuna kalbiyle kesin inanarak *'Lâ ilâhe illallâh'* diye şehâdet getiren kime rastlarsan, kendisini cennetle müjdele!"

Dışarıda ilk olarak Hz. Ömer'e rastladım. Bana;

"- Nedir bu ayakkabılar ya Ebâ Hureyre?" diye sordu. Ona şöyle dedim:

"- Bunlar, Rasûlullah'ın (as.) ayakkabılarıdır. Bunları bana vererek; **'Doğru olduğuna kalbiyle kesin inanarak *'Lâ ilâhe illallâh'* diye şehâdet getiren kime rastlarsam, kendisini cennetle müjdelemek'** üzere gönderdi."

Bunun üzerine Hz. Ömer eliyle göğsüme vurdu, ben de oturağımın üzerine düştüm. Sonra bana;

"- Geri dön, ya Ebâ Hureyre!" dedi.

Ben de tekrar Rasûlullah'ın (as.) yanına döndüm. Nerde ise ağlayacak haldeydim. Ömer de arkamdan beni takip etmiş. Hz. Peygamber;

"- Ne oldu sana, ya Ebâ Hureyre?" diye sordu. Dedim ki:

"- Yolda Ömer'e rastladım. Ona benimle gönderdiğiniz haberi söyledim. Ömer, derhal göğsüme bir yumruk attı, ben de oturağımın üzerine düştüm. Sonra da bana; *'Geri dön!'* dedi."

O zaman Hz. Peygamber;

"- Ya Ömer! Seni bunu yapmaya sevk eden nedir?" diye sordu. Hz. Ömer şu karşılığı verdi:

"- Anam babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Hureyre'ye ayakkabılarını verip, **'Doğru olduğuna kalbiyle kesin inanarak *'Lâ ilâhe illallâh'* diye şehâdet getiren kime rastlarsa, kendisini cennetle müjdelemek'** üzere sen mi gönderdin?"

"- Evet!" buyurdu.

Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle konuştu:

"- Sakın böyle yapma! Çünkü ben, insanların buna güvenip gevşemelerinden korkarım! Bırak, insanlar amellerini yapsınlar!"

O zaman Hz. Peygamber de;

"- Peki öyleyse, bırak onları!" dedi.[15]

İZAH

"Akan bir kuyu" diye tercüme ettiğimiz ***"Bi'ru Hârice"*** lafzı, izafet terkibi olarak "**Hârice Kuyusu**" şeklinde de anlaşılmıştır. Buna, **"Hârice"** kelimesinin son harfinin ***"He"*** olduğu farz edilerek **"Bahçenin dışındaki bir kuyudan"** anlamı da verilmiştir.

Burada Rasûlullah'ın (as.) insanlara duyurulmak üzere söylediği bir sözden dolayı **Hz. Ömer**'in kendisini ikaz etmesi ve Hz. Peygamber'in de buna uyması, dikkate değer görülmelidir.

٧٠٠٥- (خ م ت **ـ معاذ بن جبل** رضي الله عنه) قال : « كنتُ رِدْفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ليس بيني وبينه إلا مؤخرة الرَّحْل ، قال : **يا معاذ بنَ جبل** ، قلتُ : لبيك يا رسول الله وسعديك ، ثم سار ساعة ، ثم قال : **يا معاذ بن جبل** ، قلتُ : لبيك يا رسول الله وسعديك، ثم سار ساعة، ثم قال : **يا معاذ بن جبل** ، فقلتُ : لبيك يا رسول الله وسعديك ، قال : **هل تدري ما حقُّ الله على العباد؟** قال : قلت : الله ورسوله أعلم ، قال : **فإن حقَّ الله على العباد : أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئا** ، ثم سار ساعة ، ثم قال : **يا معاذ بن جبل** ، قلتُ : لبيك يا رسول الله وسعديك ، قال: **هل تدري ما حقُّ العباد على الله إذا فعلوا ذلك** ؟ قلتُ : الله ورسوله أعلم ، قال : **حقُّ العباد على الله : أن لا يعذِّبهم** ».

وفي رواية قال : « كنتُ رِدْفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم على حمار يقال له : عُفَير ، فقال : **يا معاذ ، هل تدري ما حقُّ الله على العباد ، وما حقُّ العباد على الله** ؟ قلتُ : الله ورسوله أعلم، قال : **فإن حقَّ الله على العباد أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئا ، وحقَّ العباد على الله : أن لا يعذِّب من لا يشرك به شيئا** ، فقلتُ : يا رسول الله : أفلا أبشِّرُ الناس ، قال : **لا تبشِّرْهم فيتَّكِلُوا** ».

وفي رواية قال معاذ: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم «**أتدري ما حقُّ الله على العباد؟** وذكر نحو الأولى». وفي رواية عن أنس « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم ومعاذ بن

[15] **Müslim**, İman, 10/52.

جبل رديفه على الرَّحْل ، قال : **يا معاذ** ، قال : لبيك يا رسول الله وسعديك – ثلاثــا – ثم قال : **ما من عبد يشهدُ أن لا إله إلا الله، وأن محمدا عبدُه ورسولُه ، إلا حرَّمه الله على النار** ، قال : يا رسول الله ، أفلا أخبر بها الناس فيستبشروا ؟ قال : **إذا يتَّكلوا** ، **فأخبر بها معـاذ عند موته تأثُما** ». أخرجه البخاري ومسلم. وهذه الزيادة الأخيرة جعلها من مسند أنــس ، كذا قال الحميديُّ.

وفي رواية الترمذي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **أتدري ما حــقُّ الله على العباد؟** فقلتُ : الله ورسوله أعلم ، قال : **فإن حقه عليهم : أن يعبدوه ولا يشركوا به شيئا** ، قال : **فتدري ما حقُّهم على الله إذا فعلوا ذلك** ؟ قلت : الله ورسوله أعلم ، قال : **أن لا يعذِّبهم** ».

7.005- Muâz b. Cebel anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) terkisinde idim ve aramızda sadece eğerin arka kaşı vardı. Bir ara;

"- Ya Muâz!" diye seslendi.

"- Lebbeyk ya Rasûlallah ve sa'deyk!" diye karşılık verdim. Bir müddet yoluna devam etti, sonra yine;

"- Ya Muâz!" dedi. Ben de yine;

"- Lebbeyk ya Rasûlallah ve sa'deyk!" diye karşılık verdim. Sonra bir müddet daha gitti. Tekrar;

"- Ya Muâz!" diye seslendi. Ben tekrar;

"- Lebbeyk ya Rasûlallah ve sa'deyk!" diye karşılık verince, bu sefer;

"- Allah'ın kullar üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" diye sordu.

"- Allah ve Rasûlü en iyisini bilir" dedim.

"- Allah'ın kullar üzerindeki hakkı, kulların sadece O'na ibâdet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır."

Sonra bir müddet daha yol aldı. Bir ara yine;

"- Ya Muâz b. Cebel!" diye seslendi. Ben yine;

"- Lebbeyk ya Rasûlallah ve sa'deyk!" diye karşılık verdim.

"- Bunu yaptıklarında kulların Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" diye sordu.

"- Allah ve Rasûlü en iyisini bilir" dedim.

"- Kulların Allah üzerindeki hakkı da onlara azâp etmemesidir" buyurdu.[16]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ufeyr adlı merkebin üzerinde Rasûlullah'ın (as.) terkisinde idim. Hz. Peygamber;

"- Ya Muâz! Allah'ın kullar üzerindeki ve kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" diye sordu.

"- Allah ve Rasûlü en iyisini bilir" dedim.

"- Allah'ın kullar üzerindeki hakkı, kulların sadece O'na ibâdet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı da, kendisine ortak koşmayan insana azâp etmemesidir"

O zaman dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunu insanlara müjdelemeyeyim mi?"

"- Müjdeleme! Çünkü buna güvenip gevşerler" buyurdu.

Başka bir rivâyette de; Hz. Peygamber; **"Allah'ın kullar üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?.."** dedi diyerek ilk hadîsin benzerini zikreder.

Enes'ten gelen bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ve terkisinde de Muâz b. Cebel, hayvan sırtında idiler. Hz. Peygamber;

"- Ya Muâz!" dedi. **Muâz** da;

"- Lebbeyk ya Rasûlallah ve sa'deyk!" diye karşılık verdi. Bu hitaplar üç kere tekrar etti. Sonra Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[16] **Buhari**, Tevhîd, 1; Cihâd, 46; Libâs, 100; İsti'zân, 30; Rikak, 37; İlim, 50; **Müslim**, İman, 10/48-51; **Tirmizî**, İman, 18/2643.

"- Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed de O'nun kulu ve Rasûlü'dür **diye şehâdet getiren herkese, Allah cehennemi mutlaka haram eder."**

Bunun üzerine Muâz dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunu insanlara söyleyim de sevinsinler mi?"

"- O zaman güvenip gevşerler" buyurdu.

Neticede Muâz bu hadîsi, gizlemiş olmanın günahından korkarak öleceği sırada haber verdi.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Bu son ziyâde ise, **Humeydî**'nin de söylediği gibi Enes'in müsned bir rivâyetidir.

Tirmizî'nin rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Allah'ın kullar üzerindeki hakkı nedir bilir misin?"

"- Allah ve Rasûlü en iyisini bilir."

"- O'nun insanlar üzerindeki hakkı, sadece kendisine ibâdet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Peki bunu yerine getirdikleri takdirde, insanların Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?"

"- Allah ve Rasûlü en iyisini bilir."

"- İnsanlara azâp etmemesidir."

٧٠٠٦- (د ــ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صــلى الله عليــه وسلم : «من كان آخرُ كلامه : لا إله إلا الله دخلَ الجنة ». أخرجه أبو داود.

7.006- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Son sözü '*Lâ ilâhe illallâh*' olan insan, cennete girer."[17]

[17] **Ebû Davud**, Cenâiz, 16/3116.

٧٠٠٧- (خ م ت ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «أتاني جبريل فبشّرني أنّه مَنْ مات من أمّتك لا يُشْرِكُ بالله شيئا دخل الجنة فقلتُ: وإن زنى وإن سرق؟ قال: وإن زنى وإن سرق».

وفي رواية: أنّه صلى الله عليه وسلم قال: «ما من عبد قال: لا إله إلا الله، ثم مات على ذلك إلا دخل الجنة» قلتُ: وإن زنى وإن سرق؟ قال: وإن زنى وإن سرق، ثم قال في الرابعة: «على رَغْمِ أنف أبي ذر»، وفيه «أتيتُه وعليه ثوب أبيضُ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «قال لي جبريل عليه السلام: مَنْ مات من أمّتك لا يُشْرِكُ بالله شيئا دخل الجنة، ولم يدْخُلِ النّار»، قلت: وإن زنى وإن سرق؟ قال: «نعم». وأخرج الترمذي الأولى. وقد تقدّم في «الباب الخامس» من هذا الباب رواية طويلة تتضمّن هذا الحديث عن أبي ذر للبخاري ومسلم.

7.007- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bana Cibrîl geldi ve; *'Ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen kişi cennete girer'* müjdesini verdi. Ben;

"- Zinâ etse de, hırsızlık etse de mi?" diye sordum.

"- Zinâ etse de, hırsızlık etse de!" dedi.[18]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Lâilâhe illallâh **diyen ve sonra da bu inanç üzere ölen her kul, mutlaka cennete girecektir."**

Ben kendisine;

"- Zinâ etse de, hırsızlık etse de mi?" diye sordum.

"- Zinâ etse de, hırsızlık etse de!" diye karşılık verdi. (Üç defa aynı soruyu sordum, o da aynı cevabı verdi) Dördüncü seferinde de;

"- Ebû Zer istemese bile!.." diye ekledi.

---

[18] **Buharî**, Cenâiz, 1; Tevhîd, 33; **Müslim**, İman, 40/153-54; **Tirmizî**, İman, 18/2644.

Bu rivâyette, "Hz. Peygamber'in yanına gittim, üzerinde beyaz bir elbise vardı" cümlesi de bulunmaktadır.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cibrîl (as.) bana; **'Ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen kişi cennete girer, cehenneme girmez'** dedi. Ben;

"- Zinâ etse de, hırsızlık yapsa da mı?" diye sordum.

"- Evet" dedi.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

Buharî ve **Müslim**'in, bu hadîsi de içine alan Ebû Zerr'in uzun bir rivâyeti beşinci bâb'da geçmişti.[19]

٧٠٠٨- (خ م ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ مات يُشْرِكُ بالله شيئا دخلَ النّارَ** ، وقلتُ [أنا] : مَنْ مات لا يشرك بالله شيئا دخل الجنة».

وفي رواية بالعكس أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ مات لا يُشْرِك بالله شيئا دخل الجنة**، وقلت أنا : من مات يشرك بالله شيئا دخل النار ».

وفي أخرى قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم كلمة ، وقلت أخرى ، قال : **مَنْ مات يجعل لله ندّا دخل النار** ، وقلت: من مات لا يَجْعَلُ لله ندّا دخل الجنة. أخرج البخاري الأولى والثالثة ، وأخرج مسلم الأولى والثانية.

7.008- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarak ölen cehenneme girer."

Bunun üzerine ben de; "Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmadan ölen cennete girer" dedim.[20]

---

[19] Bkz., hadîs no; 6756.

[20] **Buharî**, Cenâiz, 1; Tefsîr, 2/22; Eymân, 19; **Müslim**, İman, 40/150.

RİVÂYETLER

Bunun aksine olan diğer bir rivâyete göre de Hz. Peygamber;

"Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmadan ölen cennete girer" dedi. Bunun üzerine ben de;

"Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarak ölen cehenneme girer" dedim.

Diğer bir rivâyete göre de İbn Mes'ûd şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bir söz söyledi, ben de başka bir söz söyledim. O;

"Allah'a ortak koşarak ölen cehenneme girer" dedi. Ben de;

"Allah'a ortak koşmadan ölen cennete girer" dedim.

Bu rivâyetlerden birinci ile üçüncüyü **Buharî**, birinci ile ikinciyi de **Müslim** tahric etti.

٧٠٠٩– (م ــ **جابر** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسـلم : « **ثنْتَان مُوجِبَتان** » قال رجل: يا رسول الله ما الموجِبتان؟ قال: «**مَن مات يُشْرِك شـيئا بـالله دَخلَ النَّارَ ومَنْ مات لا يُشْرِكُ شيئا دَخَلَ الجنة**».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ لَقِيَ الله عـزَّ وجـلَّ لا يُشْرِكُ** به شيئا **دخلَ الجنة** ، **ومَنْ لَقِيَه يُشْرِك به دخل النَّار** ». أخرجه مسلم.

7.009- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"İki şey, iki şeyi gerekli kılar" dedi.

Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; nedir o iki şeyi gerekli kılan iki şey?" diye sordu.

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarak ölen cehenneme girer; bir şeyi ortak koşmadan ölen de cennete girer."[21]

---

[21] **Müslim,** İman, 10/151-52.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Azîz ve Celîl olan Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan kavuşan cennete girer, O'na bir şeyi ortak koşarak kavuşan da cehenneme girer."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٧٠١٠- (خ م ـ **محمد بن شهاب** رحمه الله) قال : أخبرني محمود بن الربيع : أنه عقل رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، وعَقَلَ مَجَّة مَجَّها في وجهه من بئر كانت في دارهم ، وزعم أنه سمع عِتْبان بنَ مالك الأنصاريَّ - وكان ممن شهد بدرا مع النبيّ صلى الله عليه وسلم- يقول : كنتُ أُصَلّي لقومي بني سالم ، وكان يَحُول بيني وبينهم واد ، إذا جاءت الأمطارُ يَشُقّ عليَّ اجتيازه قِبَل مسجدهم، فجئتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ له : إني أنكرتُ بصَري ، وإن الوادي الذي بيني وبين قومي يسيل إذا جاءت الأمطار ، فيشق عليَّ اجتيازه ، فوددْتُ أنك تأتي فتصلّي في بيتي مكانا أتَّخذُهُ مُصلّى، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **سأفْعَلْ** » فغدا عليَّ رسولُ الله وأبو بكر ، بعدما اشتدَّ النهار ، واستأذن النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فأذنْتُ له ، فلم يجلس ، حتى قال : « **أين تحبُّ أن أصلّيَ من بيتك ؟**» فأشرتُ له إلى المكان الذي أحبُّ أن يُصَلّيَ فيه ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فكبَّرَ، وصففْنا وراءه ، فصلَّى ركعتين ، ثم سَلَّم وسلَّمْنا حين سَلَّم ، فحبَسْتُه على خَزِير يُصنَع له فسمع أهلُ الدار أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في بيتي ، فثابَ رجال منهم ، حتى كثُر الرِّجال في البيت فقال رَجُل: ما فَعَلَ مالك؟ لا أُراه! فقال رَجُل منهم: ذلك منافق، لا يُحبُّ الله ورسوله فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تَقُلْ ذلك ألا تراه قال: لا إله إلا الله يبتغي بذلك وجهَ الله عزَّ وجل**»؟ فقال: الله ورسوله أعلم أمَّا نحن فوالله ما نرى وُدَّه ولا حديثه إلا إلى المنافقين فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**فإن الله قد حرَّم على النار من قال: لا إله إلا الله ، يبتغي بذلك وجه الله**».

قال محمود : فحدَّثْتُها قوما فيهم أبو أيُّوب صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوته التي تُوفي فيها ، ويزيدُ بنُ معاوية عليهم بأرض الرُّوم ، فأنكرها عليَّ أبو أيوب ، وقال:

والله ما أظنُّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال ما قلتَ ذلك قطُّ ، فكَبُر ذلك عليَّ ، فجعلتُ لله عليَّ إن أسلمني الله حتى أقْفل من غزوتي : أن أسأل عنها عتبان بنَ مالك، إن وجدتُه حيًّا في مسجد قومه ، ففعلتُ ، فأهللتُ بحَجَّة أو عُمْرَة، ثم سرْتُ حتى قدمْتُ المدينةَ، فأتيتُ بني سالم، فإذا عتبانُ شيخ أعمى يُصلِّي لقومه ، فلما سلَّم من الصلاة، سلَّمْتُ عليه، وأخبرتُه مَنْ أنا، ثم سألتُهُ عن ذلك الحديث؟ فحدَّثنيه كما حدَّثنيه أول مرة. وفي رواية قال ابن شهاب : ثم سألتُ الحصينَ بنَ محمد الأنصاريَّ ، وهو أحد بني سالم ، وهو من سَرَاتهم ، عن حديث محمود بن الربيع ، فصدَّقه بذلك.

وفي رواية : فقال رجل : أينَ مالكُ بنُ الدُّخْشُنِ ، أو الدُّخَيْشِنِ ؟ قال الزهري: ثم نزلتْ بعد ذلك فرائضُ وأمور نُرَى أن الأمر انتهى إليها فمن استطاع أن لا يَغْتَرَّ فلا يَغْتَرَّ. أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قال : قدمْتُ المدينةَ ، فلقيتُ عتْبان بنَ مالك ، فقلتُ : حديث بلغني عنك ، فقال : أصابني في بَصَري بعضُ الشيء ، فبعثتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم أني أحبُّ أن تأتيَني تصلِّي في منزلي ، فأتَّخذه مُصَلًّى ، قال : فأتاني النبيُّ صلى الله عليه وسلم ومن شاء الله من أصحابه ، فدخل ، فهو يصلِّي في منزلي، وأصحابه يتحدَّثون بينهم ثم أسندوا عُظْمَ ذلك وكِبْرَه إلى مالك بن دُخْشُم ، قال: ودُّوا أنه دعا عليه فهلك، ودُّوا أنه أصابه شرٌّ، فقضى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم صلاته ، وقال : «**أليس يشهد : أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله** ؟ » قال : إنه يقول ذلك وما هو في قلبه ، قال : «**لا يشهدُ أحد أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله ، فيدخل النار ، أو تطْعَمه** » قال أنس : فأعجبني هذا الحديث ، فقلت لابني : اكْتُبه ، فكتبه. وقد أخرج الموطأ والنسائي من هذا الحديث حديث الصلاة في البيت ، وهو مذكور في «**كتاب الصلاة**» من حرف الصاد.

7.010- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî anlatıyor:

"Mahmud b. er-Rabî'in bana haber verdiğine göre; o, Rasûlullah'ı (as.) hatırlıyormuş; hatta evlerinin yanındaki bir kuyudan Hz. Peygamber'in ağzına su alıp yüzüne doğru püskürttüğünü de hatırlıyormuş. Mahmud, Bedir'de Hz.

Peygamber'le beraber olan İtbân b. Mâlik'in[22] şöyle söylediğini duyduğunu iddia etti:

"Ben, kabilem Sâlim oğullarına namaz kıldırıyordum. Cemâatle benim aramda bir vâdi vardı. Yağmur yağınca, halkın mescidine gitmek için dereyi geçmek bana zor geliyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gittim ve dedim ki:

"- Ben gözümden rahatsızım. Yağmur yağınca, benimle cemâatim arasındaki vâdide dere akmaya başlıyor, ben de dereyi geçerek cemâate gitmekte zorlanıyorum. Evime gelip bir yerde namaz kılsanız da, ben de orayı namazgâh edinsem diye arzu ediyorum."

Hz. Peygamber;

"**- Dediğini yapacağım"** buyurdu.

Ertesi gün sıcak bastırınca Rasûlullah (as.) ile Ebû Bekir evime geldiler. Hz. Peygamber içeri girmek için izin istedi, ben de hemen izin verdim. Oturmadan;

"**- Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?"** diye sordu. Ben de namaz kılmasını arzu ettiğim yeri gösterdim. Hz. Peygamber hemen tekbir alıp namaza durdu, biz de arkasında saf olduk. İki rekât namaz kıldı, sonra selâm verdi, biz de O'nunla birlikte selâm verdik. Ben, Hz. Peygamber için hazırladığım ***Hazîr*** çorbasını takdim etmek gayesiyle kendisini alıkoydum. Mahalleli Rasûlullah'ın (as.) benim evimde olduğunu duyunca, eve pek çok kişi geldi, neticede ev hayli kalabalıklaştı. Biri;

"- Mâlik (b. Duhşun)[23] ne yapıyor? Onu göremiyorum" diye sordu. İçlerinden biri;

---

[22] **İtbân b. Mâlik b. Amr el-Hazrecî el-Ensârî es-Sâlimî**: ö. 50/670. Sahabîdir. Rasûlullah (as.) onu Hz. Ömer'le kardeş yapmıştı. **Bedir** ehlindendir. Gözlerini kaybetmişti. Hayatı boyunca Sâlim b. Avf oğulları kabilesine imamlık yaptı. Hz. Peygamber **Kubâ**'ya giderken ona misafir olurdu. **Buharî**'de 14, **Müslim**'de 6 rivâyeti bulunmaktadır.

[23] **Mâlik b. ed-Duhşun b. Mâlik el-Ensârî**: Medîneli sahabîlerdendir, **Bedir** ehlindendir. **Akabe** bîatına katılıp katılmadığı konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. **Bedir**'de Süheyl b. Amr'ı esir almıştı. Münafıklıkla itham edilmiş, ama bu doğru bulunmamıştır.

"- O münâfık oldu, Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmiyor" deyince, Hz. Peygamber;

"- Böyle söyleme! Görmüyor musun o, *Lâ ilâhe illallâh* diyor ve bununla Allah'ın rızâsını talep ediyor?!" buyurdu. O zaman o zât da;

"- En iyisini Allah ve Rasûlü bilir. Ama biz, vallahi, onun sevgisinin ve sözlerinin sadece münâfıklara olduğunu zannediyoruz" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Yüce Allah, *Lâ ilâhe illallâh* diyerek Allah'ın rızâsını arayan birine, cehennemi haram kılmıştır."

Mahmud b. er-Rabî' şöyle der:

"İçlerinde Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Ebû Eyyub'un da bulunduğu bir cemâate, Yezîd b. Muâviye'nin komutan olduğu ve Ebû Eyyub'un da vefat ettiği Rûm diyarında yapılan savaş sırasında ben bu olayı anlattım. Ebû Eyyub, benim bu rivâyetimi reddetti ve dedi ki:

"- Vallahi ben, senin söylediğin sözü Rasûlullah'ın (as.) söylemiş olduğunu asla zannetmiyorum."

Onun bu sözü, bana çok ağır geldi. Eğer Allah nasip eder de bu savaştan sağ-sâlim dönersem ve İtbân b. Mâlik'i de kabilesinin mescidinde sağ bulursam, bu hadîsi kendisine mutlaka soracağıma Allah adına ahdettim. Nihayet savaştan döndüm. Hac veya umre niyetiyle ihrâma girdim. Sonra yola çıkıp Medîne'ye gittim. Sâlim oğulları mahallesine vardım. Baktım ki İtbân ihtiyarlayıp gözlerini kaybetmiş, ama yine kabilesine namaz kıldırıyor. Namazını bitirince selâm verdim ve kim olduğumu söyledim. Sonra o hadîsi sordum. Bana bu hadîsi, aynen ilk seferindeki gibi tahdis etti."[24]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette İbn Şihâb şöyle dedi:

---

[24] **Buharî**, Teheccüd, 36; Salât, 45, 46; Meğâzî, 11; Ezân, 40, 50, 153, 154; Et'ıme, 15; İstitâbe, 9; Rikak, 6; **Müslim**, İman, 10/54; Mesâcid, 47/263.

"Sonra Sâlim oğullarından ve kabilenin önde gelenlerinden olan Husayn b. Muhammed el-Ensârî'ye[25] Mahmud b. Rabî'in rivâyetini sordum. O da bunu tasdik etti."

Diğer bir rivâyete göre; bir adam;

"- Mâlik b. ed-Duhşun -veya ed-Duhayşin- nerede?" dedi.

Zührî şöyle dedi: "Daha sonra işin kendisine vardığını gördüğümüz işler ve farzlar indi. Artık kimin aldanmamaya gücü yeterse aldanmasın!"

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

"Medîne'ye geldim, İtbân b. Mâlik'e rastladım. Ona;

"- Bana senden bir hadîs ulaştı" dedim.

İtbân, şöyle anlattı:

"Gözümden rahatsızlanmıştım, Hz. Peygamber'e haber göndererek evime gelip namaz kılmasını arzu ettiğimi, böylece orayı namazgâh edineceğimi söyledim. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Allah'ın dilediği ashâbı ile birlikte evime geldi ve içeri girdi. Rasûlullah (as.) evimde namaz kılıyor, ashâbı da aralarında konuşuyorlardı. Sonra sözü hemen tamamen Mâlik b. Duhşun üzerinde yoğunlaştırdılar. Hz. Peygamber'in ona bedduâ etmesini ve helâk olmasını temenni ettiler. Başına bir belâ gelmesini dilediler. Bu arada Hz. Peygamber namazını bitirdi ve;

"- **O, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet etmîyor mu?"** diye sordu.

"- Evet bunu söylüyor, ama kalbinde bu iman yok!" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet etmeyen biri, mutlaka cehenneme girer –yahut onu tadar-."

Enes dedi ki:

---

[25] **Husayn b. Muhammed es-Sâlimî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. İtbân b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Zührî rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edildi.

"Bu hadîs benim hoşuma gitti de, oğluma; *'Bunu yaz!'* dedim, o da yazdı."

Muvatta ve **Nesaî**, bu hadîsin sadece evde kılınan namaz ile ilgili olan kısmını tahric ettiler. Bu rivâyet de Kitâbu's-Salât'ta geçmişti.

İZAH

Hazîre, bir yemek çeşididir. Yağ, un ve kuşbaşı etle yapılan, suyu bol olan çorbaya benzer bir yiyecektir.

Hadîste sözü edilen savaş, hicrî 50'de yapılan **İstanbul** muhasarasıdır. **Yezîd b. Muâviye**'in komutanlığında yapılan bu seferde ordu **Haliç** civarına ulaşınca **Ebû Eyyub** hastalanır, Başkomutan **Yezîd** onu ziyarete gider ve bir isteği olup olmadığını sorar. O da;

"- Benim, sizin dünyanıza ihtiyacım yok; ama elinden geldiği kadar beni düşman beldesinin içine doğru götür ve orada defnet. Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.); ***'Kostantiniye surlarının dibinde sâlih bir adam defnedilecektir'*** **dediğini işittim. Umarım ki o sâlih adam ben olurum"** demişti. Vefat edince de **Yezîd** onu kefenledikten sonra tabuta koydu ve savaşa savaşa düşman içlerine girmeye çalıştı. Bir cenaze etrafında savaş yapıldığını gören Bizans Kayser'i merak edip bu işin mâhiyetini sorar. Kendisine durumu anlattıklarında;

"- Hiç düşünmüyor musunuz? Siz gittikten sonra biz onu mezarından çıkarıp cesedini vahşi hayvanlara yedireceğiz!" diye haber gönderir. **Yezîd** de yemin ederek, böyle bir şey yaptıkları takdirde, **Arap** diyarında bir tek Hıristiyan bırakmayıp hepsini kılıçtan geçireceğini, bir tek kilise bırakmayıp hepsini yıkacağını söyler. Bunun üzerine **Kayser**, bu mezarı koruyacağına söz vermiş. Sonraki yıllarda **Bizanslılar**'ın, **Ebû Eyyub**'un kabrine saygı gösterdikleri, üzerine bir kubbe yaptıkları, zaman zaman kabri onardıkları ve kuraklık zamanlarında da orada yağmur diledikleri rivâyet edilir.[26]

---

[26] Bkz., **Ikdu'l-Ferîd**, (thk., Muhammed Saîd el-Uryanî), V, 109-110; **Üsdü'l-Ğâbe**, V, 25; **Tecrîd Tercümesi**, I, 135-38.

٧٠١١- (خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قلتُ : يا رسول الله مَنْ أسْعَدُ الناس بشفاعتك يوم القيامة ؟ قال : « لقد ظننتُ أن لا يسألني عن هذا أوّل منك، لمَا رأيتُ من حِرْصك على الحديث ، أسعدُ النّاس بشفاعتي يومَ القيامة مَن قال : لا إله إلا الله ، خالصا مُخْلصا من قلبه». أخرجه البخاري.

7.011- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kıyâmet günü senin şefâatinle en mutlu olacak insan kimdir?"

Şu cevabı verdi:

"- Senin hadîse olan hırsını gördüğüm için, bu konuyu senden önce kimsenin sormayacağını tahmin ediyordum. Kıyâmet günü benim şefâatimle en mutlu olacak insan, tam bir samimiyetle kalbinden *'Lâ ilâhe illallâh'* diyen insandır."[27]

٧٠١٢- (م ـ صهيب رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قـال : « عَجَبا لأمر المؤمن ! إنّ أمْرَه كُلَّه له خير، وليس ذلك لأحد إلا للمؤمن، إن أصابتْهُ سَـرَّاء شكر ، فكان خيرا له ، وإن أصابتْهُ ضرّاء صَبَر ، فكان خيرا له ». أخرجه مسلم.

7.012- Suheyb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'minin işine hayret edilir! Çünkü onun her işi hayırlıdır; mü'minden başka da hiç kimsenin böyle bir şansı yoktur. Şayet ona bir hayır gelirse, şükreder, bu da ona hayır getirir. Yok eğer bir kötülük gelirse sabreder, bu ona hayır getirir."[28]

٧٠١٣- (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « والذي نفسُ محمد بيده ، لا يسمعُ بي أحد من هذه الأمّة - يهوديّ ولا نـصرانيّ - [ثم] يموت [و] لم يؤمنْ بالذي أُرْسِلْتُ به ، إلا كان من أصحاب النّار ». أخرجه مسلم.

---

[27] **Buharî**, İlim, 34; Rikak, 51.

[28] **Müslim**, Zühd, 13/64.

7.013-Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu ümmetten bir kimse –bir Yahudi ve hıristiyan- **beni duyar da sonra benim gönderildiğim şeye imân etmeden ölürse, mutlaka cehennemlik olur."**[29]

٧٠١٤- (يحيى بن طلحة [بن عبيد الله التيمي المدني رحمه الله]) قال: «إنَّ عُمَرَ رضي الله عنه رأى طلحةَ كئيبا بعد ما تُوفِّي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم واستُخْلِفَ أبو بكر، فقال له: ما لكَ؟ لعلّه ساءَك إمْرةُ ابنِ عَمِّكَ أبي بكر، قال: لا، وأثنى عليه خيرا، وقال: إني لأحْذَرُكم أن لا تسوؤنى إمْرَتُهُ، ولكن كلمة سمعتُها من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يقولها، قال: **إني لأعلمُ كلمة لا يقولها عبد عند موته إلا فرَّج الله عنه كُربته، وإنَّ جسدَه وروحَه ليجدان رَوْحا**، فما منعني أن أسأل عنها إلا القدرة عليها حتى مات، قال عمر: إني لأعرفها، قال: فلله الحمد، ما هي؟ قال: هل تعلم كلمة هي أعظمُ من كلمة عرَضَها على عمِّه عند الموت؟ ولو علم أن شيئا أعظم منها لأمره به، قال طلحة: هي والله». أخرجه...

7.014- Yahya b. Talha b. Ubeydullah et-Temîmî el-Medenî[30] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) vefatından ve Hz. Ebû Bekir'in halîfe seçilmesinden sonra Hz. Ömer, Talha (b. Ubeydullah'ı) üzgün görmüştü. Ona;

"- Neyin var? Amcanının oğlu Ebû Bekir'in halife seçilmesi mi ağrına gitti?" diye sormuş, Talha da;

"- Hayır!" diyerek Ebû Bekir'den sitâyişle söz etmiş, sonra şöyle demişti:

---

[29] **Müslim**, İman, 70/240.

[30] **Yahya b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 61/681. Medîneli tâbiîlerdendir. Babası Talha b. Ubeydullah, sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden birdir. Yahya, babasından ve Ebû Hureyre'den rivâyet eder. Kendisinden oğulları Talha ve Bilâl ile Şa'bî rivâyette bulunur. Hadîsi **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'dedir.

"- Şüphesiz ben, onun halife seçilmesi hiç ağrına gitmeyecek olanınızım. Ama ben Rasûlullah'tan (as.) bir söz duymuştum. O; **'Ben öyle bir söz biliyorum ki, her kim ölürken bu sözü söylerse, Allah mutlaka onun sıkıntısını giderir, cesedi ve ruhu rahata kavuşur!'** demişti. Bunun ne olduğunu nasıl olsa sorarım diyerek ihmâl ettim, sonunda Hz. Peygamber vefat etti."

Hz. Ömer;

"- Ben onu biliyorum" deyince; Talha;

"- Allah'a hamd olsun! Nedir o?" diye sorar. Hz. Ömer şöyle der:

"- Rasûlullah'ın (as.), amcasının ölümü sırasında ona teklif ettiği sözden daha büyük bir söz biliyor musun? Eğer Hz. Peygamber, ondan daha büyük bir şeyin olduğunu bilseydi, mutlaka amcasına onu teklif ederdi."

Bunun üzerine Talha;

"- Vallahi doğru!" der.[31]

İZAH

Bu hadîsin senedi muztariptir. Bir rivâyette; *"Şabî, Talha'dan..."* şeklinde; başka bir rivâyette *"Şabî, İbn Talha'dan, o da babasından..."* şeklinde; diğer bir rivâyette de *"Şabî Yahya'dan, o da annesi Su'da'dan ve o da Talha'dan..."* biçiminde; bir başka tarîkte de **Talha**'dan mürsel olarak rivâyet edilmiştir.

Hadîsin râvisi **Yahya b. Talha** da, **Hz. Ömer**'den mürsel rivâyetleri olan bir râvidir.

Talha b. Ubeydullah'ın üzgün olmasının sebebi, **Hz. Ömer**'in zannettiği gibi **Hz. Ebû Bekir**'in halife seçilmesi değil, önemini Rasûlullah'tan (as.) duymuş olduğu ve ölüm esnasında söylenince insana büyük faydalar sağlayan bir sözün ne olduğunu kendisine soramamış olmasıydı, kaybettiğine hayıflanıyordu. Bu söz de, hadîsin sonunda işaret edildiği üzere ***'Lâ ilâhe illallâh'*** cümlesidir. Nitekim Hz. Peygamber, amcası **Ebû Tâlib**'in ölümü sırasında kendisine ısrarla kelime-i tevhîdi söylemesini teklif etmişti. **Hz. Ömer**'in de

[31] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs, küçük bazı farklılıklarla **İbn Mâce**'de (Edeb, 54/3795) rivâyet edilmiştir.

söylediği gibi, eğer daha önemli bir söz olsaydı, Hz. Peygamber, amcasına onu teklif ederdi.

٧٠١٥- (خ ــ وهب بن منبه رحمه الله) قيل له : أليس **«لا إله إلا الله»** مفتاح الجنة ؟ قال : بلى، ولكن ليس مفتاح إلا لَهُ أسنّان ، فإن جئت بمفتاح له أسنان فُتِحَ لك ، وإلا لم يُفْتَحْ لك. أخرجه البخاري في ترجمة باب.

7.015- Vehb b. Münebbih'e soruldu:

"- *Lâ ilâhe illallâh* cümlesi cennetin anahtarı mıdır?"

"- Evet. Ama anahtarın dişleri vardır; eğer dişleri olan anahtarı getirebilirsen kapı sana açılır, aksi halde kapı açılmaz."[32]

İZAH

Buharî'nin bâb başlığında muallak olarak rivâyet ettiği bu cümle, tâbiîlerden **Vehb b. Münebbih**'in sözüdür. Bunu **Buharî** *Tarih*'inde, **Ebû Nuaym** da *Hilyetu'l-Evliyâ*'sında vaslettiler. Buradaki ***"Lâ ilâhe illallâh"*** cümlesiyle kelime-i şehâdet kastedilmiştir.

İbn Hacer'in kaydettiğine göre **Vehb b. Münebbih**'in bu sözü, **Beyhakî**'nin *Şuabu'l-İman*'ında **Muâz b. Cebel**'den merfû olarak tahric ettiği bir rivâyete dayanmaktadır.[33]

Bu konuda vârid olan rivâyetlerin tümü, büyük günah işleyenlerin cennete giremeyeceğini söyleyenleri reddetmektedir. Çünkü esas olan imandır. İmanı olan insan, büyük günah işlese dahi eninde sonunda cennete girer. Zaten günahsızlık, Âdemoğlunun kârı değildir, kendisinden günahsızlık da beklenmemektedir. Günah işledikten sonra o günahı affedebilecek bir yüce kudretin varlığını bilmesi ve ona inanması istenmektedir. Kaldı ki, Allah'ın hiç günah işlemeyen başka yaratıkları da vardır. Meleklerin hiçbir şekilde günah işlemesi söz konusu değildir. İnsandan melek olması da beklenmemektedir.

---

32 **Buharî**, Cenâiz, 1.

33 **İbn Hacer**, III, 444.

"Aksi halde açılmaz" cümlesini, ya tam olarak açılmaz, ya da hemen hesap sorulmadan açılmaz diye anlamak gerekir. Kaldı ki, bu da Allah'ın dilemesine bağlı bir durumdur.

Ölürken *"Lâ ilâhe illallâh"* diyen insanın bu davranışı, onun iman ve ihlâs sahibi olduğuna hamledilir.

٧٠١٦- (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال له رجل : « ما الصِّراطُ المستقيم ؟ قال : تركنا محمد في أدناه ، وطرفه في الجنة ».

زاد في رواية « وعن يمينه جوادٌ ، وعن يساره جوادٌ ، ثم رجال يدعون من مرَّ بهم ، فمن أخذ في تلك الجوادِّ ، انتهت به إلى النار ، ومن أخذ على الصراط [المستقيم] ، انتهى به إلى الجنة ، ثم قرأ ابنُ مسعود **{وأنَّ هذا صراطي مستقيما فاتَّبعوه ولا تتَّبعوا السُّبُلَ فتفرَّقَ بكُم عن سبيله ذلكم وصَّاكم به لعلكم تتقون}** [الأنعام : ١٥٣] ». أخرجه...

7.016- Abdullab b. Mes'ûd'a bir adam;

"- Sırâtu'l-müstakîm nedir?" diye sordu.

"- Muhammed bizi onun gerisinde bıraktı. Onun bir ucu da cennettedir" dedi.[34]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilave vardır:

"Onun sağında bir cadde, solunda da bir cadde vardır; sonra orada bazı kişiler, gelenleri davet etmektedirler. O caddelere girenler, cehenneme ulaşırlar. Sırâtu'l-müstakîm'e giren de cennete ulaşır."

Sonra İbn Mes'ûd; ***"Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur, hep onu takip edin, başka yollara gitmeyin ki, sizi O'nun yolundan saptırıp parçalamasınlar. İşte O, sakınasınız diye size bunu tavsiye ediyor"***[35] âyetini okudu.[36]

---

[34] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîs **Taberî** (VIII, 89), **Kurtubî** (VII, 138) ve **İbn Kesîr** (II, 192) tarafından rivâyet edilmiştir.

[35] En'âm, 153.

[36] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **İbn Kesîr**, (Tefsîr, III, 126) **Taberî** ve **İbn Merdûye**'nin tahric ettiklerini söylemektedir. Bu rivâyetin benzeri 61

numara ile geçmişti. Yine aynı meâlde en-Nevvâs b. Sem'ân'ın bir rivayeti de 60 numara ile geçmişti.

الفصل الثاني
في فضل الوضوء

II- ABDESTİN FAZÎLETİ

٧٠١٧- (م د ت س ــ عقبة بن عامر [الجهني] رضي الله عنه) قال : «كانت علينا رِعايةُ الإبل ، فجاءت نوبتي أرعاها ، فروَّحتُها بالعَشيِّ ، فأدركتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قائما يُحدِّث الناسَ ، وأدركتُ منْ قوله : **مَا منْ مُسْلم يتوضَّأ فيُحْسِنُ وُضُوءه ، ثم يقوم فيصلِّي ركعتين يُقْبِل عليهما بقلبه ووجهه ، إلا وَجَبَت له الجنة** ». فقلت : ما أجْوَدَ هذا ؟ فإذا قائل بين يديَّ يقول : التي قبلها أجودُ، فنظرتُ ، فإذا عُمرُ بنُ الخطاب ، فقال : إني قد رأيتُك قد جئت آنفا ، قال : « **ما منكم من أحد يتوضأ ، فيُبْلغُ الوضوء، أو يُسبغُ الوَضوءَ ، ثم يقول : أشهد أن لا إله إلا الله ، وحده لا شريك له، وأشهدُ أنَّ محمدا عبده ورسوله ، إلا فُتحتْ له أبوابُ الجنة الثمانية ، يدخل من أيِّها شاء** ». أخرجه مسلم. وفي رواية أبي داود قال : كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم خُدَّامَ أنفسنا ، نتناوب الرعاية، رعاية الإبل... وذكر الحديث – وفيه : فأدركتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَخْطُب – وفيه : **فيُحْسِنُ الوُضُوءَ** ، وفيه : فقلت : بخ بخ ، ما أجْوَدَ هذا. وفي أخرى له : لم يذكر رعاية الإبل ، وقال عند قوله : « **فيُحسنُ الوُضُوء** » ثم رفع طَرفه إلى السماء... وساق الحديث ».

وفي رواية الترمذي عن أبي إدريس الخولانيِّ ، وأبي عثمان [النَّهْديِّ] : أنَّ عمرَ بن الخطاب قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **من تَوَضَّأ فأحْسَنَ الوُضُوءَ ثم قال: أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأنَّ محمدا عبده ورسوله اللهم اجْعَلْني من التَّوَّابين واجْعلني من المتطهِّرين فُتحت له ثمانية أبواب الجنة يدخل من أيِّها شاء**».

وفي رواية النسائي عن عقبة بن عامر ، أن عمر قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**من توضأ فأحسن الوضوء ، ثم قال : أشهد أن لا إله إلا الله ، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله ، فُتحَتْ له ثمانيةُ أبواب من الجنة ، يدخل من أيِّها شاء** ».

7.017- Ukbe b. Âmir el-Cühenî anlatıyor:

"Biz deve gütmekle görevlendirilmiştik. Benim nöbetim gelince onları güttüm, akşam olunca da ağıllarına sevk ettim. O sırada Hz. Peygamber'in ayakta insanlarla konuştuğunu gördüm. Ben O'nun;

"Bir müslüman güzelce abdestini alır, sonra kalbi ve yüzüyle yönelerek (tam bir huşû ile) **iki rekât namaz kılarsa, muhakkak cennet ona vâcib olur"** sözüne yetiştim. Ben;

"- Bu ne güzel şey!" dedim. Önümde duran biri;

"- Bundan önceki daha güzeldi" dedi. Baktım ki, bunu söyleyen Ömer b. Hattâb imiş! Ömer bana;

"- Demin seni gelirken gördüm. Hz. Peygamber şöyle buyurdu" dedi:

"Sizden biri abdestini tam olarak alır –veya abdest suyunu uzuvlarına tam ulaştırır-, **sonra** ***'Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur! O tektir, eşi-ortağı yoktur! Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür'*** **derse, kendisine cennetin sekiz kapısı birden açılır ve hangisinden isterse oradan girer."**[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Bizler Rasûlullah'ın (as.) yanında iken kendi işlerimizi kendimiz görürdük. Develerimizi sırayla güderdik..." Sonra aynı şekilde hadîsi zikreder. Bu rivâyette; "Rasûlullah'a (a.) halka hitap ederken vardım" cümlesi ile "**güzelce abdestini alırsa...**" cümlesinden sonra, ben; **"Oh, oh, bu ne güzel!"** dedim cümlesi yer alır.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde ise "deve gütme" işi zikredilmez. Bu rivâyette; **"abdesti güzel alırsa..."** cümlesini söyledi, arkasından **"sonra başını göğe doğru kaldırıp şöyle derse..."** cümlesini kaydetti.

---

[1] **Müslim**, Tahâret, 6/17; **Ebû Davud**, Tahâret, 65/169-170; **Tirmizî**, Tahâret, 41/55; **Nesaî**, Tahâret, 108.

Tirmizî'nin Ebû İdris el-Havlânî ve Ebû Osman en-Nehdî'nin Hz. Ömer'den rivâyetlerinde Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim güzelce abdestini alır, sonra da; *'Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur! O tektir, eşi-ortağı yoktur! Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür. Allah'ım; beni tövbe edenlerden kıl! Allah'ım; beni temizlenenlerden kıl!'* **derse, kendisine cennet kapılarının sekizi birden açılır ve hangisinden isterse oradan girer."**

Nesaî'nin Ukbe b. Âmir'den rivâyetine göre Hz. Ömer, Rasûlullah'tan (as.) şöyle rivâyet etti:

"Kim abdestini güzelce alır, sonra da; *'Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur! Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür'* **derse, kendisine cennet kapılarının sekizi birden açılır, hangisinden isterse girer."**

İZAH

Hadîsten anlaşıldığına göre ashâbdan bazıları, develerini birleştirmiş ve onları nöbetleşe gütmek üzere anlaşmışlardı. Hadîste anlatılan olay da, develeri gütme sırasının **Ukbe b. Âmir**'e geldiği gün meydana gelmiştir.

Bu rivâyette abdestten sonra yapılacak duâ ve bunun faziletine işaret edilmektedir. Buradaki duânın temel gayesi, tevhîd inancının te'yîdidir. Zaten vadedilen mükâfat da bundan dolayıdır. "**Cennet kapılarının açılması**"ndan maksat, muhtemelen o insanın, cennetin kapılarının açılmasını sağlayan ve insanı cennete sokacak olan tevhîd akîdesini seslendirmiş olmasıdır. Bununla birlikte hadîste bir mübalağa anlamının bulunduğunu da söylemek gerekir.

Hadîste geçen "**kalbi ve yüzüyle yönelerek**" ifâdesiyle, tam bir huşû ve hudû ile namaza durmak kastedilmektedir. İnsanın cesedi, kalbi, aklı, kısaca bütün varlığı ile namazda olması gerektiğine işaret edilmektedir.

٧٠١٨- (م ط ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا توضَّأ العبدُ المسلمُ - أو المؤمنُ - فغسل وجهه ، خرج من وجهه كلُّ خطيئة**

نظر إليها بعينيه مع الماءِ ، أو مع آخرِ قَطْرِ الماءِ ، فإذا غسل يديه خرج من يديه كلُّ خَطيئة بطشَتْها يداه مع الماءِ ، أو مع آخرِ قَطْرِ الماءِ ، فإذا غسل رِجْلَيْه خرجتْ كلُّ خَطيئة مَشَتْها رجْلاه مع الماء ، أو مع آخر قطر الماء ، حتى يَخْرُجَ نقيًّا من الذُّنوب ». أخرجه مسلم. وفي رواية الموطأ والترمذي مثله ، إلى قوله في غسْل اليد : « مع آخرِ قَطْرِ الماء » ثم قال : « حتى يَخْرُجَ نَقيًّا من الذُّنوب » ولم يذكر الرِّجْلَين.

7.018- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Müslüman –veya mü'min- **bir kul abdest alırken yüzünü yıkadığında, gözleriyle bakmak suretiyle işlediği bütün hataları su ile**–veya suyun son damlası ile- **birlikte yüzünden dökülür. Ellerini yıkadığında, eliyle tutmak suretiyle işlediği bütün hataları su ile** –veya suyun son damlası ile- **birlikte ellerinden dökülür. Ayaklarını yıkadığında da, yürümek suretiyle işlediği bütün hataları su ile** –veya suyun son damlası ile- **birlikte ayaklarından dökülür. Nihayet günahlardan temizlenmiş hâle gelir."**[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Muvatta ve **Tirmizî'**nin buna benzer rivâyetleri **"ellerini yıkamak"** cümlesine kadardır, ondan sonra **"Nihayet günahlardan temizlenmiş hâle gelir"** cümlesi vardır. "**Ayakları yıkamak**" kısmı yoktur.

İZAH

"Hatalar"dan maksat, küçük günahlardır. Göz, el ve ayak vasıtasıyla işlenen küçük günahlar, ibâdet maksadıyla alınan güzel bir abdestle birlikte dökülürler. Bunların su ile birlikte dökülmesinden maksat da, affedilmeleridir.

---

[2] **Müslim**, Tahâret, 11/32; **Muvatta**, Taharet, 6/31; **Tirmizî**, Taharet, 2/2.

٧٠١٩- (خ م ـ عثمان بن عفان رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «من توضأ فأحسنَ الوُضوء، خرجتْ خطاياهُ من جسدِه، ثم تخرُجُ من تحت أظفاره».

وفي رواية: «أن عثمانَ توضأ، ثم قال: رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم توضأ مثل وُضوئي هذا، ثم قال: مَنْ توضأ هكذا غُفِرَ له ما تقدَّم من ذنْبه، وكانت صلاتُه ومَشْيُهُ إلى المسجد نافلة». أخرجه البخاري ومسلم.

7.019- Hz. Osman'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim abdestini güzelce alırsa, hataları vücudundan, sonra da tırnaklarının altından dökülür."[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; Hz. Osman abdest aldı, sonra şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.), benim gibi abdest aldığına, sonra da şöyle dediğine şâhit oldum:

"Kim bu şekilde abdest alırsa, geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır. Namaz kılması ve câmiye kadar gitmesi de nâfile (fazladan) **ibâdet olur."**

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bağışlanan günahlar, şüphesiz basit ve küçük günahlardır. Sonra bu bağışlama, onu bir defa yapanlar için değil, böyle yapmayı itiyat haline getirenler için söz konusudur. "**Namaz ve câmiye kadar yürümenin nâfile**" olması, bunlardan dolayı kendisine fazladan sevap verileceği anlamındadır. her şeye rağman hadîste mübalağa anlamı ağır basmaktadır.

---

[3] **Buharî**, Vudû', 24; **Müslim**, Tahâret, 4/8.

٧٠٢٠- (ط س ــ عبد الله الصنابحي رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «إذا توضأ العبدُ المؤمنُ ، فتمضمض : خرجتْ خطاياه من فيه ، فإذا استنثرَ خرجَتْ الخطايا من أنفه، وإذا غسل وَجْهه خرجتْ الخطايا من وَجْهه ، حتى تَخْرُجَ من تحت أشفار عينيه ، فإذا غسل يدَيْه خرجتْ الخطايا من يدَيْه ، حتى تخرج من تحت أظفار يديه ، فإذا مسح برأسه خرجتْ الخطايا من رأسه ، حتى تَخْرُجَ من أُذُنَيْه ، فإذا غسل رِجْلَيه ، خرجَتْ الخطايا من رجْليه ، حتى تَخْرُجَ من تحت أظفار رجلَيه ، ثم كان مَشْيُهُ إلى المسجد وصلاتُه نافلة له ». أخرجه الموطأ والنسائي.

7.020- Abdullah es-Sunâbehî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'min kul abdest alırken ağzını çalkalayınca, hataları ağzından dökülür. Burnunu temizleyince, hatalar burnundan dökülür. Yüzünü yıkayınca, hatalar yüzünden, hatta kirpiklerinin altından dökülür. Kollarını yıkayınca, hatalar kollarından, hatta tırnaklarının altından dökülür. Başını meshedince, hatalar başından, hatta kulaklarından dökülür. Ayaklarını yıkayınca, hatalar ayaklarından, hatta tırnaklarının altından dökülür. Sonra onun câmiye kadar yürüyüp namaz kılması nâfile (fazladan) **olur."**[4]

٧٠٢١- (س ــ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : « سمعت عمرو بن عَبَسَة يقول: قلتُ لرسول الله صلى الله عليه وسلم : كيف الوُضُوءُ ؟ قال : أمّا الوضوءُ : فإنَّك إذا توضأتَ فغسلتَ كفَّيْكَ فأنْقَيْتَهما ، خرجتْ خطاياكَ من بين أظفارك وأناملك ، فإذا مضمضتَ واستنشقتَ منخريك ، وغسلتَ وجهكَ ويديكَ إلى المرفقين ، ومسحتَ رأسكَ ، وغسلتَ رجْلَيْكَ ، اغتسلتَ من عامّة خطاياكَ كيوم ولدَتْك أُمُّك ، قال أبو أمامة : فقلت : يا عمرو بن عَبَسَة ، انظر ما تقولُ ، أكُلُّ هذا يُعْطَى في مجلس واحد؟ فقال : أمَا والله لقد كَبرت سنِّي، ودنا أجلي ، وما بي منْ فقْر فأكْذبَ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولقد سمعتْهُ أذناي ، ووعاه قلبي من رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه النسائي. وقد أخرج

---

[4] **Muvatta**, Tahâret, 6/30; **Nesaî**, Tahâret, 84.

مسلم هذا المعنى في حديث طويل يتضمّن إسلام عمرو بن عَبسة ، وقد ذكرناه في «الباب الرابع» من هذا الكتاب.

7.021- Ebû Ümâme l-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

"Amr b. Abese'nin şöyle anlattığını duydum: Rasûlullah'a (as.);

"- Abdest nasıl alınır?" diye sordum. Buyurdu ki:

"- Abdeste gelince... Abdest alırken, ellerini yıkayıp iyice temizlediğinde, günahların tırnaklarından ve parmaklarından dökülür. Ağzını ve burnunu temizlediğinde, yüzünü ve kollarını dirseklerine kadar yıkadığında, başını meshettiğinde ve ayaklarını yıkadığında, annenden doğduğun gündeki gibi bütün hatalarından yıkanmış olursun!"

Ebû Ümâme şöyle der:

"- Ya Amr b. Abese; söylediğine dikkat et! Bütün bunlar, tek bir oturumda verilir mi?"

Amr da şu karşılığı verir:

"- Vallahi yaşım ilerledi, ecelim de yaklaştı. Binâenaleyh artık benim, Rasûlullah'a (as.) yalan isnâd etmeye ihtiyacım yoktur! Rasûlullah'ın (aa.) bu sözlerini kulaklarım duydu, kalbim de onu ezberledi."[5]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Nesaî** tahric etti. **Müslim** de, Amr b. Abese'nin müslüman olması hâdisesini de ihtivâ eden uzun bir hadîsin içinde bu hadîsi de zikretti. Onu biz dördüncü bâb'da zikretmiştik.[6]

٧٠٢٢ - (ت) ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**من توضأ على طُهر : كتبَ الله له به عشْرَ حَسَنَات** ». أخرجه الترمذي.

7.022- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[5] **Nesaî**, Tahâret, 107.

[6] Bkz., hadîs no; 6665.

"Kim temiz olduğu halde abdest alırsa, bu vesile ile Allah ona on sevap yazar."[7]

٧٠٢٣- (ت) ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «من توضأ فقال : سبحانك اللهم وبحمدك ، أستغفرك وأتوب إليك كتب في رَقٍّ،ثم طُبِعَ بطَابَعٍ، ثم رُفِعَ تحت العرش فلم يكسر إلى يوم القيامة ». أخرجه الترمذي.

7.023- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim abdest alır ve sonra; ***'Sübhânekellâhumme ve bi hamdik. Estağfiruke ve etûbu ileyke'***, **yani** ***'Allah'ım; seni tesbîh eder ve sana hamd ederim. Senden mağfiret dikler ve sana tövbe ederim'*** **derse, onun bu sözü bir kâğıda yazılır, sonra kâğıt bir mühürle mühürlenir, sonra da Arş'ın altına yükseltilir. Artık o, kıyâmet gününe kadar kırılmaz."**[8]

---

7 **Tirmizî**, Tahâret, 44/59. Hadîsin isnâdı zayıftır.

8 Musannıf, bu hadîsi **Tirmizî**'nin tahric ettiğini söylemesine rağmen orada bulamadık. Hadîs **Mecmau'z-Zevâid**, I, 239'da geçmektedir. Orada hadîsin mevkûf olduğuna da işaret edilmektedir.

الفصل الثالث
في فضل الأذان والمؤذن
الأذان

III- EZÂNIN VE MÜEZZİNİN FAZÎLETİ

1*- EZÂNIN FAZÎLETİ

٧٠٢٤- (خ م ط د س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **إذا نودي بالصلاة أَدْبَرَ الشيطانُ له ضُراطٌ حتى لا يسمعَ التأْذينَ ، حتى إذا قُضيَ التثويبُ أقبل حتى يَخْطر بين المرء ونفسه ، يقول: اذكر كذا ، واذكر كذا ، لمَا لم يكنْ يذكر من قَبْلُ ، حتى يَظَلَّ الرَّجلُ ما يدري كم صلى؟**» وفي رواية : **حتى يَضلَّ الرجل.**

وفي أخرى: « **إن الشيطان إذا سمع النداءَ بالصلاة ، أَحَالَ له ضُراطٌ ، حتى لا يسمع صوته ، فإذا انتهتْ رَجَعَ فوسوس**». وفي أخرى : « **إذا أَذَّنَ المؤَذِّنُ ، أدْبَرَ الشيطانُ وله حُصاصٌ** ».

وفي أخرى قال سهيل بن أبي صالح : « أرسلني أبي إلى بني حارثة ومعي غلام لنا ، أو صاحب لنا ، فناداه منادٍ من حائط باسمه ، قال: وأشرف الذي معي على الحائط ، فلم يَرَ شيئاً ، قال : فذكرت ذلك لأبي ، قال : لو شعرتُ أنَّكَ تلقى هذا لم أُرْسِلْكَ ، ولكنْ إذا سمعتَ صوتًا فنادِ بالصلاة ، فإني سمعتُ أبا هريرة يُحَدِّثُ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال : **إنَّ الشيطانَ إذا نودي بالصلاة وَلّى وله حُصاصٌ** ». هذه روايات مسلم.

و للبخاري أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا نُودِيَ للصلاة أَدْبَرَ الشيطانُ له ضُراطٌ حتى لا يسمع الأذانَ ، فإذا قُضِيَ الأذانُ أقبل ، فإذا ثُوِّبَ بها أدبرَ ، فإذا قُضِيَ التَّثويبُ أقبلَ حتى يَخْطر بين المرء ونفسه ، و يقول: اذكر كذا ، اذكر كذا ، لمَا لم يَذْكُرْ ، حتى يَظَلَّ الرَّجلُ لا يدري كم صلى؟**» وقد تقدَّم لهما في سجود السهو من كتاب الصلاة

روايات لهذا الحديث ، يتضمّن ذكرَ سجود السهو. وأخرج الموطأ وأبو دلود والنسائي مثل رواية البخاري.

7.024- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ezan okunurken şeytan, ezanı işitmeyecek yere kadar zortlayarak kaçar. Ezan bitince tekrar gelir, insanın nefsine hulûl eder ve *'Şunu hatırla! Şunu hatırla!'* diyerek daha önce hiç aklına gelmeyen şeyleri hatırlatır. Hatta sonunda insan kaç rekât kıldığını bilemez hâle gelir."[1]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette son cümle; **"...bilemez hâle gelinceye kadar şaşırır"** şeklindedir.

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Şeytan, namaz için okunan ezân sesini işitince, müezzinin sesini duymamak için zortlayarak kaçar. Ezân bitince gelir, insana vesvese verir. Kamet sesini işitince de, müezzinin sesini duymamak için gider, kamet bitince tekrar gelir ve insana vesvese verir."

Diğer bir rivâyet de; **"Müezzin ezâna başlayınca, şeytan şiddetle yellenerek dönüp gider..."** şeklindedir.

Başka bir rivâyete göre Süheyl b. Ebî Salih şöyle der:

"Babam beni Benû Hârise'ye göndermişti. Yanımda da bizden bir çocuk –veya bizden bir arkadaş- vardı. Adamın biri ona, bir bahçeden ismiyle seslendi. Yanımdaki, bahçeye baktı ise de bir şey göremedi. Bilâhare ben bunu babama anlattım. Babam;

"- Eğer senin böyle bir şeyle karşılaşacağını bilseydim, göndermezdim. Ama bir daha böyle bir ses duyarsan, hemen ezân oku! Çünkü ben, Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'tan (as.) şöyle rivâyet ettiğini işittim:

---

[1] **Buharî**, Ezân, 4; Amel fî's-Salât, 18; Sehv, 6, 7; Bed'u'l-Halk, 11; **Müslim**, Salât, 8/16-20; **Muvatta**, 1/6; **Ebû Davud**, Salât, 31/516; **Nesaî**, Ezân, 30.

"Ezân okununca şeytan, yüzünü dönerek şiddetle yellenir."

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Namaz için ezân okunurken şeytan, ezânı duymamak için zortlayarak gider. Ezân bitince geri gelir. Kamet başlayınca, yine döner, bitince tekrar gelir; insanın nefsine hulûl eder ve; *'Şunu hatırla! Şunu hatırla!'* diyerek, hiç aklında olmayan şeyleri hatırlatır. O kadar ki insan, ne kadar namaz kıldığını bilemez hâle gelir."

Bu hadîsin **Buharî** ve **Müslim**'deki diğer rivâyetleri, sehiv secdesi konusunu da içine alan şekliyle, daha önce Kitâbu's-Salât'ın "Sehiv Secdesi" bâbında geçmişti.[2]

Muvatta, Ebû Davud ve **Nesaî, Buharî** gibi rivâyet ettiler.

İZAH

Ezân sesini işitince şeytanın seslice yellenerek kaçması, temsilî bir ifâde olarak anlaşılabileceği gibi hakikat manasına da hamledilebilir. Nitekim **Aynî** temsil manasına, **Kadı Iyâd** da hakikat manasına hamletmişlerdir. Temsilî manaya hamleden **Aynî**, bunu şöyle açıklar:

"Burada şeytan korkan, şaşıran bir adama benzetilmiştir. Aniden bir felâketle karşılaşan insan, şaşırır, abdestini bile kaçırabilir. İşte tevhîdin yüksek sesle haykırılması da, şeytan için büyük bir felâkettir. Bu yüzden şaşırır, kaçmaya başlar, hatta abdestini de tutamaz."

Şeytanın, kıyâmette müezzine şâhitlik etmemek için kaçtığı da söylenmiştir. Çünkü 7035-38 numara ile gelecek olan hadîslerde, müezzinin sesini işiten bütün varlıkların kıyâmette kendisine şâhitlik edecekleri bildirilmektedir. Şeytan da bundan kaçmaktadır.

Bazılarına göre ezana duyduğu nefretten dolayı kaçmaktadır. Bazılarına göre ise ezân namaza çağırmaktadır, namazda da secde yapılmaktadır, halbuki şeytan o secde yüzünden isyân edip kovulmuştur. Kaçışı da bundandır. Ancak şeytanın secde sırasında

---

[2] Bkz., hadîs no; 3772.

değil de ezânda kaçması, bu görüşün isabetli olmadığını göstermektedir.[3]

Ezân, hiç şüphesiz İslâm'ın sembolüdür. Bir yerde ezân sesi duyulursa, o ülkenin müslüman olduğuna hükmedilir. Bu itibarla muhtemelen hadîs, bu gerçeğin yüksek sesle haykırılmasından şeytanın çektiği sıkıntıyı ve duyduğu rahatsızlığı, tevhîdin haykırılmasından dolayı duyduğu ümitsizliği ifâde eden mecâzî bir anlam taşımaktadır.

"Şeytanın yellenmesi", duyduğu korku ve endişenin ifâdesidir.

Bu hadîs, ezânın önemini ve fazîletini olduğu kadar müezzinlik hizmetinin faziletini de ifâde etmektedir. Nitekim **İmam Şâfiî,** müezzinliği imamlıktan üstün görür.

Hadîs aynı zamanda, insanın en çok namazda iken vesveseye düşeceğini de ifâde etmektedir. Hatta şeytan gelip insanın hiç aklında olmayan şeyleri kendisine hatırlatarak namazı unutturmaya ve huşûunu bozmaya çalışır. Nitekim **Ebû Hanîfe,** servetini gömdüğünü ama gömdüğü yeri unuttuğunu söyleyen bir adama, bu hadîse dayanarak namaza durmasını ve namazda dünya ile ilgili bir şey düşünmemesini tavsiye etmiş, adam da bunun üzerine huşû ile namaza durmuş, bunu fırsat bilen şeytan da hemen gelerek kendisine defineyi gömdüğü yeri hatırlatmış.[4]

٧٠٢٥- (م ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صـــلى الله عليه وسلم يقول : «**إن الشيطان إذا سمع النداءَ بالصلاة ذهب حاى يكونَ مكان الرَّوْحاء** ». قال الراوي : والرَّوْحاءُ من المدينة على ستة وثلاثين ميلاً . أخرجه مسلم.

7.025- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Şeytan ezân sesini duyunca, Ravhâ'ya kadar gider."

Râvî dedi ki: "Ravhâ, Medîne'ye 36 mil mesafede bir yerdir."[5]

---

[3] Bu konudaki diğer görüşler için bkz., **İbn Hacer**, II, 290.

[4] **İbn Hacer**, II, 289.

[5] **Müslim**, Salât, 8/15.

٧٠٢٦- (س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : كنّا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقام بلالٌ يُنادي ، فلمّا سَكَتَ ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **من قال مثلَ هذا يقينًا دخل الجنة** ». أخرجه النسائي.

7.026- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte idik. Bilâl ezân okudu. O susunca Hz. Peygamber dedi ki:

"Kim bu sözleri inanarak tekrar ederse, cennete girer."[6]

٧٠٢٧- (م د ت س ـــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) أنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا سمعتم المؤذّنَ فقولوا مثلَ ما يقول ، ثم صلوا عليّ ، فإنه مَنْ صَلّى عليّ صلاةً صلى الله عليه بها عشرًا ، ثم سَلوا الله لي الوسيلةَ ، فإنها منزلةٌ في الجنة لا تنبغي إلا لعبد من عباد الله ، وأرجو أن أكونَ أنا هو ، فمن سأل لي الوسيلةَ ، حَلّتْ له الشفاعةُ** ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي.

7.027- Abdullah b. Amr b. el-Âs, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Müezzinin sesini duyduğunuzda, onun sözlerini aynen tekrar edin, sonra da bana salavât getirin! Çünkü kim bana bir defa salavât getirirse, Allah ona on defa salâvat getirir. Sonra Allah'tan benim için *Vesîle*'yi dileyin! *Vesîle,* ancak Allah'ın kullarından birine lâyık cennette bir makamdır; o kulun da ben olacağımı ümit ediyorum. Kim benim için *Vesîle*'yi talep ederse, kendisine şefâatim vâcib olur."[7]

---

[6] **Nesaî**, Ezân, 34.

[7] **Müslim**, Salât, 7/11; **Ebû Davud**, Salât, 36/523; **Tirmizî**, Menâkıb, 1/2614; **Nesaî**, Ezân, 37.

İZAH

Vesîle; esas itibariyle kulun Allah'a yaklaşmasını sağlayan sâlih amellerdir. Ancak burada, onun cennette bir makam olduğu ifâde edilmektedir. Bununla Kur'ân-ı Kerîm'de sözü edilem **Makam-ı Mahmûd**'un kastedilmiş olması muhtemeldir. Yüce Allah; *"Yakında Rabbin seni Makam-ı Mahmûd'a gönderecektir"*[8] buyurur. Bu makam da bütün mü'minler için şefâat makamıdır. İşte Hz. Peygamber'e salavât getirmek ve O'nun için **Vesîle**'yi talep etmek, bu makamda o insanın da hatırlanmasına yarayacaktır.

Hadîste ezânda geçen cümlelerin, müezzinin arkasından dinleyenler tarafından da söylenmesi gerektiği ifâde edilmektedir. Ayrıca ezânda Hz. Peygamber'in ismi geçince de salavât getirilmesi istenmektedir.

Bundan sonraki hadîste, ezândan sonra, Hz. Peygamber'in **Vesîle** makamına ulaşması için Allah'a duâ edilmesi de tavsiye edilmekte ve sonunda da; **"böyle yapanlara kıyâmet günü şefâatim vâcib olur"** buyurmaktadır.

٧٠٢٨- (خ د ت س ــ جابر رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « من قال حين يسمعُ النّداء : اللهم رَبَّ هذه الدعوة التّامَّة ، والصلاةِ القائمــة ، آت محمدًا الوسيلةَ والفضيلة، وابْعَثْهُ مَقامًا محمودًا كما وَعَدْتَه ــ وفي رواية: الذي وَعَدْتَــهُ ــ حَلَّتْ له شفاعتي يومَ القيامة». أخرجه البخاري والترمذي وأبو داود والنسائي.

7.028- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Her kim, ezânı işittiğinde, *'Ey şu tam davetin ve kılınan namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e Vesîle'yi ve fazîleti lütfeyle! O'nu vadettiğin Makam-ı Mahmûd'a ulaştır!'* **derse, kıyâmet günü şefâatim ona vâcib olur."**[9]

---

[8] İsrâ, 79.

[9] **Buharî**, Ezân, 8; Tefsir, 17/11; **Ebû Davud**, Salât, 37/529; **Tirmizî**, Salât, 157/211; **Nesaî**, Ezân, 38.

٧٠٢٩- (م د ـ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «إذا قال المؤذِّنُ : الله أكبر ، الله أكبر ، فقال أحدُكم : الله أكبر ، الله أكــبر ، ثم قال : أشهد أن لا إله إلا الله ، قال : أشهد أن لا إله إلا الله ، ثم قال : أشهد أنّ محمــدًا رسول الله ، قال : أشهد أنّ محمدًا رسول الله ، ثم قال : حَيَّ على الصلاة ، قال : لا حول ولا قوة إلا بالله ، ثم قال :حَيَّ على الفلاح ، قال: لا حول ولا قوة إلا بالله ، ثم قال : الله أكبر ، الله أكبر قال: الله أكبر الله أكبر ثم قال: لا إله إلا الله ، قال: لا إله إلا الله من قلبه دخل الجنةَ». أخرجه مسلم وأبو داود.

7.029- Hz. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Müezzin *'Allâhu ekber! Allâhu ekber!'* dediğinde, siz de *'Allâhu ekber! Allâhu ekber!'* derseniz; sonra o, *'Eşhedü en lâ ilâhe illallâh'* deyince, siz de *'Eşhedü en lâ ilâhe illallâh'* derseniz; sonra *'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah'* deyince, siz de *'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah'* derseniz; sonra *'Hayye alâ's-Salâh'* deyince, siz de *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* derseniz; sonra *'Hayye alâ'l-Felâh'* deyince, siz de *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* derseniz; sonra *'Allâhu ekber! Allâhu ekber!"* deyince, siz de *'Allâhu ekber! Allâhu ekber!'* derseniz; sonra *'Lâ ilâhe illallâh'* deyince, siz de içinizden *'Lâ ilâhe illallâh'* derseniz, cennete girersiniz."[10]

٧٠٣٠- (م ت د س ـ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صــلى الله عليه وسلم قال : «من قال حين يسمع المؤذّنَ : وأنا أشهد أن لا إله إلا الله وحدَهُ لا شريك له ، و أنّ محمدًا عبدُه ورسولُه ، رَضيتُ بالله ربًا ، وبمحمد رسولاً ـ وفي رواية : نبيًا ـ وبالإسلام دينًا ، غُفِرَ له ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي. وليس عند أبي داود " ذَنْبُهُ ".

[10] **Müslim**, Salât, 7/385; **Ebû Davud**, Salât, 36/527.

7.030- Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Müezzinin sesini duyan biri, ***'Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek olduğuna, eşi-ortağı bulunmadığına ve Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna ben de şehâdet ederim. Rab olarak Allah'a, Rasûl*** *-bir rivâyette Nebî-* ***olarak Muhammed'e ve din olarak İslâm'a razı oldum'*** **derse, günahları bağışlanır."**[11]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti. Yalnız **Ebû Davud**'un rivâyetinde, **"günahları"** kelimesi bulunmamaktadır.

İZAH

Burada zikri geçen duânın, ezândan sonra okunması ihtimali varsa da, "**Müezzinin sesini duyan biri**" ifâdesinden, bunun ezandan önce veya ezan sırasında okunması gerektiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki ezandan sonra Hz. Peygamber için **Vesîle**'yi ve **Makam-ı Mahmûd**'u dileyen duânın yapılması gerektiği az önce geçmişti.

٧٠٣١- (خ ــ أبو أمامة أسعد بن سهل رضي الله عنه) قال : « سمعتُ معاوية بن أبي سفيان وهو جالس على المنبر حين أذن المؤذن ، فقال : **الله أكبر ، الله أكبر ، قال معاويةُ** : **الله أكبر** ، الله أكبر ، **قال** : **أشهد أن لا إله إلا الله** ، **قال معاويةُ** : **وأنا** ، **قال** : **أشهدُ أن لا إله إلا الله** ، **قال معاويةُ** : **وأنا** ، **قال** : أشهدُ **أن محمدا رسولُ الله** ، **قال معاوية** : **وأنا** ، **قال: أشهدُ أنّ محمدا رسولُ الله** ، قال معاويةُ : وأنا ، فلما أنْ قضى التأذينَ ، قال : يا أيُّها الناسُ ، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم على المنبر حين أذّن المؤذن ، يقول مثل ما سمعتُم من مقالتي».

---

[11] **Müslim**, Salât, 7/13; **Ebû Davud**, Salât, 36/525; **Tirmizî**, Salât, 156/210; **Nesaî**, Ezân, 38.

وفي رواية « أنه سمع معاوية يوما وسمع المؤذن فقال مثله.. إلى قوله : وأشهد أن محمدا رسولُ الله ». وفي أخرى « أنه لما قال : حيَّ على الفلاح ، قال : لا حول ولا قوة إلا بالله ، ثم قال: هكذا سمعنا نبيَّكم يقولُ». أخرجه البخاري.

7.031- Ebû Ümâme Es'ad b. Sehl anlatıyor:

"Muâviye b. Ebî Süfyân minberde otururken müezzin ezân okumaya başladığında; müezzin *'Allâhu ekber! Allâhu ekber!'* deyince, Muâviye'nin de *'Allâhu ekber! Allâhu ekber!'* dediğini; müezzin *'Eşhedü en lâ ilâhe illallâh'* deyince, Muâviye'nin *'Ben de!'* diye söylediğini; müezzin tekrar *'Eşhedü en lâ ilâhe illallâh'* deyince, Muâviye'nin yine *'Ben de!'* dediğini; müezzin *'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah'* deyince, onun da yine *'Ben de!'* dediğini; müezzin tekrar *'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah'* deyince, onun yine *'Ben de!'* dediğini işittim. Nihayet ezân bitinceye kadar böyle devam etti. Sonunda Muâviye dedi ki:

"Ey insanlar! Ben Rasûlullah'ın (as.) minberde oturduğu sırada, müezzin ezân okumaya başlayınca, şu anda benim söylediğimi duyduğunuz sözleri sözlediğini işittim."[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Ebû Ümâme, bir gün müezzinin sesini duyunca Muâviye şöyle dedi diyerek aynı hadîsi *'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah'* cümlesine kadar olan kısmı nakleder.

Başka bir rivâyete göre de; müezzin *'Hayye alâ'l-Felâh'* deyince, **Muâviye** *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* demiş, sonra da; "Peygamber'inizin de böyle söylediğini işittim" diye söylemiş.

Bunları **Buharî** rivâyet etti.

٧٠٣٢- (د ــ **عائشة** رضي الله عنها) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم « كان إذا سمع المؤذن يَتشهدُ قال: **وأنا ، وأنا** ». أخرجه أبو داود.

---

[12] **Buharî**, Ezân, 7; Cuma, 23.

7.032- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber müezzinin kelime-i şehâdeti getirdiğini duyunca; **'Ben de! Ben de!'** demişti."[13]

٧٠٣٣- (خ م ط د ت س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا سمعتم النِّدَاءَ ، فقولوا مثلَ ما يقول المؤذِّنُ ». أخرجه الجماعة.

7.033- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ezânı duyduğunuz zaman, müezzinin söylediği sözlerin aynısını söyleyin!"[14]

المؤذن

2*- MÜEZZİNİN FAZÎLETİ

٧٠٣٤- (ت ـ ابن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «من أذَّنَ سبعَ سنين محتسبا ، كتبَ الله له براءة من النار ». أخرجه الترمذي.

7.034- İbn Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her kim Allah rızası için yedi yıl müezzinlik yaparsa, Allah ona cehennemden berâat yazar."[15]

İZAH

Tirmizî, bu rivâyetin garib olduğunu söylemektedir.

Ayrıca râvîlerden Câbir b. Yezîd el-Cu'fî de bazı muhaddisler tarafından zayıf bulunmuştur. Ancak bu konuda İbn Mes'ûd, Sevbân, Muâviye, Enes, Ebû Hureyre ve Ebû Saîd'in rivâyetleri de vardır.

---

[13] **Ebû Davud**, Salât, 36/526.

[14] **Buharî**, ; Müslim, 7/10; **Muvatta**, Salât, 1/2; **Ebû Davud**, Salât, 36/522; **Tirmizî**, Salât, 154/208; **Nesaî**, Ezân, 33.

[15] **Tirmizî**, Salât, 152/206.

٧٠٣٥ - (د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال:
«المؤذِّن يُغْفَرُ له مدى صوته، ويَشْهَدُ له كلُّ رَطْبٍ ويابس، وشاهدُ الصلاة في الجماعة:
يُكْتَبُ له خَمْسٌ وعشرون صلاة، ويُكَفَّرُ عنه ما بينهما». أخرجه أبو داود.
وفي رواية النسائي قال: «المؤذِّنُ يُغفَرُ له مَدَى صوته ويَشْهَدُ له كلُّ رَطْبٍ ويابس وله
مثل أجر مَن صلَّى».

7.035- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Müezzin, sesinin ulaştığı yer ölçüsünde mağfirete mazhar olur ve yaş ve kuru her şey ona şâhitlik eder. Cemâatle namaza katılan insana da yirmi beş namaz sevâbı yazılır ve iki namaz arasındaki (küçük) **günahları affedilir."**[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî'**nin rivâyeti de şöyledir:

"Müezzin, sesinin ulaştığı yer ölçüsünde mağfirete mazhar olur ve yaş ve kuru her şey ona şâhitlik eder. Ayrıca ona, namaz kılanın sevâbı kadar da sevap yazılır."[17]

İZAH

"Sesinin ulaştığı yer" diye tercüme ettiğimiz cümlede yer alan ***"Medâ"*** kelimesi, mesafe, had, sınır, hedef, gâye manalarına gelir. Bu şekliyle cümle; müezzin sesiyle hedefe ulaştığı ölçüde, mağfiret açısından da, yaptığı işten hâsıl olacak olan hedefe ulaşır anlamına gelmektedir.

Bazı şârihler ise, cümleyi temsil ve teşbih manasına hamletmişlerdir. Yani müezzinin sesinin ulaştığı yer baştan sona

---

16 **Ebû Davud**, Salât, 31/515; **Nesaî**, Ezân, 14.

17 "**Ona, namaz kılanın sevabı kadar sevap yazılır**" cümlesi, **Nesaî'**nin matbû nüshasında bulunmamaktadır. Ancak muhakkık **Abdülkadir Arnavut, Nesaî'**nin **Zâhiriye'**deki yazma nüshasında **Berâ b. Âzib'**in rivâyetinde bu cümlenin yer aldığını kaydetmektedir; bkz., **Câmiu'l-Usûl**, IX, 384, dipnot, 3. Kaldı ki, bundan sonra gelecek olan **Berâ b. Âzib** hadîsinde bu cümle de yer almaktadır.

günahla dolu olduğu farz edilse bile, Allah bunların hepsini bağışlar manasını vermişlerdir.

٧٠٣٦- (س) ــ البراء بن عازب رضي الله عنه أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « إنّ الله وملائكته يُصلّون على الصف المقدّم ، والمؤذّنُ يُغفرُ له بمدّ صوته ، ويصدّقه مَن سمعه من رطْب ويابس ، وله مثل أجرُ مَنْ صلّى معه ». أخرجه النسائي.

7.036- el-Berâ b. Âzib'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Allah ve melekler, öndeki safa salât-selâm ederler. Müezzin de, sesinin ulaştığı yer ölçüsünde mağfiret edilir ve yaş ve kuru onu duyan her şey kendisini tasdik eder. Ayrıca ona, namaz kılanın sevabı kadar da sevap verilir."[18]

٧٠٣٧- (د ت) ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما أنّ رجلا قال : يا رسول الله، إن المؤذّنين يفضلوننا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « قل كما يقولون، فإذا انتهيت فسَلْ تُعطَ ». أخرجه أبو داود.

7.037- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir: Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; müezzinler fazilette bizi geçtiler" diye söyledi. Hz. Peygamber de;

"- Onların ezânda söylediklerini sen de söyle! Ezânı bitirince de iste! Sana istediğin verilir!" buyurdu.[19]

٧٠٣٨- (خ ط س) ــ عبد الله بن عبد الرحمن بن أبي صعصعة) أنّ أبا سعيد رضي الله عنه قال له : أراك تحب الغَنَم والبادية ، فإذا كنت في غنمك أو باديتك ، فأذّنت بالصلاة ، فارفع صوتَك بالنّداء ، فإنه لا يسمعُ مَدى صوت المؤذّن جنّ ولا إنس ولا شيء، إلا شهدَ له

---

[18] **Nesaî**, Ezân, 14.

[19] **Ebû Davud**, Salât, 36/524.

يوم القيامة ، قال أبو سعيد: سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه البخاري والموطأ والنسائي.

7.038- Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Sa'saa'dan rivâyet edildiğine göre, Ebû Saîd ona şöyle demiş:

"- Senin koyunları ve çölü sevdiğini görüyorum. Koyunlarla beraber olduğun -veya çölde bulunduğun- sırada ezan okurken sesini fazlaca yükselt! Çünkü müezzinin sesinin ulaştığı yerde, onu duyan ins, cin ve her şey, kıyâmet günü kendisine şahitlik eder."

Ebû Saîd devamla; "Bunu Rasûlullah'tan (as.) duydum" dedi.[20]

İZAH

"İns, cin ve her şey şâhitlik eder" cümlesine insanlar, hayvanlar ve cemâdat dahildir. Nitekim az önce geçen hadîste de **"yaş ve kuru her şey"** ifâdesi kullanılmakta idi.

Cümlenin zâhiri insan, hayvan, nebât, görünen ve görünmeyen bütün varlıkları kapsamasına rağmen, delâletinin bu derece şumullu olup olmadığı tartışılmıştır. İnsanların şahitlik etmesi, anlaşılabilir bir durumdur. Nitekim **Kurtubî**, "**her şey**"den maksadın melekler olduğunu söylemektedir. Bazıları da insan ve hayvan diye sınırlar, cemâdâtı hariç tutar. Bazı âlimler ise, hadîsi zâhirî şekliyle kabul ederler ve buna mani ne aklî, ne de naklî bir delilin olmadığını söylerler.

Söz konusu şahitlik âhirette yapılacaktır. Âhiret kanunları ise dünya kanunlarından farklıdır. Bu farklılığı göz önüne aldığımızda bugün için makûl görülmeyen hayvanların ve cemâdâtın şâhitliği konusu, pekâlâ âhirette mümkün olabilir.

Türbeştî, bu şâhitlikten maksadın, şâhitliği yapılan şeyin faziletini göstermek olduğuna işaret eder.[21]

---

[20] **Buharî**, Ezân, 5; Bed'u'l-Halk, 12; Tevhîd, 52; **Muvatta**, Salât, 1/5; **Nesaî**, Ezân, 114.

[21] Bkz., **İbn Hacer**, II, 292-293.

٧٠٣٩- (م - [عيسى بن طلحة]) قال : سمعتُ معاوية يقول : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « المؤذِّنون أطولُ الناس أعناقاً يوم القيامة ».

وفي رواية قال راويه : « كنتُ عند معاوية بن أبي سفيان ، فجاءهُ المؤذِّن يَدْعُوه إلى الصلاة ، فقال معاوية : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم... وذكره ». أخرجه مسلم.

وهذا الحديث لم يخرجه الحميديُّ في كتابه الذي قرأناه ، وهو مقروء على الرَّقيِّ عنه.

7.039- İsa b. Talha, Muâviye'nin şöyle söylediğini işitmiş: Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini duydum:
"Müezzin, kıyâmet günü insanların en uzun boylusu olacak."[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir: "Muâviye b. Ebî Süfyan'ın yanında oturuyordum. O sırada müezzin, kendisini namaza davet etti. Muâviye; "Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim..." diyerek aynı hadîsi zikreder.

Bunları **Müslim** tahric etti.

٧٠٤٠- (عاصم بن بهدلة) قال : « مرَّ رجل على زرّ بن حبيش وهو يُؤذِّن ، فقال : يا أبا مريم أتؤذِّن ؟ إني لأرغبُ بك عن الأذان، فقال زرّ: أترغب بي عن الفضل ؟ والله لا أكلِّمك» أخرجه...

7.040- Âsım b. Behdele[23] anlatıyor: "Zirr b. Hubeyş ezân okurken bir adam geldi ve; "- Ya Ebâ Meryem! Ezânı sen mi okuyorsun? Ben senin ezânından hoşlanmıyorum" dedi.

Zir şu cevabı verdi: "- Sen benim bir fazilete sahip olmamı istemiyor musun? Vallahi bir daha seninle konuşmayacağım!"[24]

---

[22] **Müslim**, Salât, 8/14.

[23] **Ebû Bekir, Âsım b. Ebî'n-Nucûd (Behdele) el-Esedî el-Hannî el-Kariî el-Kûfî**: ö. 127/745. **Kûfe**'de dünyaya geldi. Kûfeli küçük tâbiîlerdendir. Asrının kurrası idi; Kur'ân'ı Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den okumuştu. Yedi kırâat imamından biridir. Kütüb-ü sitte'de rivâyetleri vardır. **Kûfe**'de vefat etti.

[24] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

الفصل الرابع
في فضل الصلاة
وفيه عشرة فروع:
الفرع الأول
في فضلها مجملا

IV- NAMAZIN FAZÎLETİ

1- NAMAZIN FAZÎLETİ HAKKINDA MÜCMEL RİVÂYETLER

٧٠٤١- (خ م ت س — أبو هريرة رضي الله عنه) أنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «أرأيتم لو أنَّ نهرا بباب أحدكم يغتسلُ فيه كلَّ يوم خمس مرات ، ما تقولون ذلك يُبقي من درنه؟ قالوا : لا يُبقي من دَرَنه شيئا ، قال : فذلك مَثل الصلوات الخمس يمحو الله بها الخطايا».

وفي رواية « مَثلُ الصلوات الخمس ، مَثلُ نَهْر عظيم بباب أحدكم يغتسلُ فيه كلَّ يوم خمسَ مرات ، فإنه لا يُبقي من درنه شيئا ». أخرج الأولى البخاري ومسلم ، [والثانية] الترمذي والنسائي.

7.041- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"- Birinizin kapısında bir ırmak aksa ve insan günde beş defa orada yıkansa, ne dersiniz, acaba üzerinde kir kalır mı?"

"- Hiçbir kir kalmaz" dediler.

"- İşte beş vakit namaz da böyledir; Allah bu namazlar vesileyle hataları yok eder" buyurdu.[1]

---

1 **Buharî**, Mevâkît, 6; **Müslim**, Mesâcid, 51/283-84; **Tirmizî**, Emsâl, 5/2868; **Nesaî**, Salât, 7.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Beş vakit namaz, kapınızın önünde akan, günde beş defa yıkandığınız ve vücutta kir namına bir şey bırakmayan büyük bir nehre benzer."

İlk rivâyeti **Buharî** ve **Müslim**, ikincisini de **Tirmizî**[2] ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Hadîste namazların fonksiyonu ve insana sağladığı faydaları ifâde için temsilî bir üslup kullanılmıştır. Kirlenen vücut veya elbise nasıl su ile temizlenirse, günahla kirlenen insan ruhu da namazla temizlenip arınır. Su nasıl kirleri temizleme özelliğini hâiz ise, namaz da günahları temizleme özelliğini hâizdir.

Şunu da hatırlatmak gerekir; hadîsin ifâdesi her ne kadar büyük, küçük her nevi günahı kapsar mâhiyette ise de, asıl maksat kul hakkına taalluk etmeyen ve küçük olan günahlardır. **Müslim**'in rivâyet ettiği **Ebû Hureyre** hadîsinde geçen, "**büyük günahlardan sakınıldığı takdirde**" ifâdesi[3] de bunu te'yîd etmektedir.

Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'de; **"Eğer siz, yasaklandığınız günahların büyüklerinden sakınırsanız, sizin diğer kusurlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız"**[4] buyurulmaktadır. Bu âyette, küçük günahların kefâretinin büyük günahlardan sakınmak olduğu ifâde buyurulmaktadır. Bu durumda namazların da küçük günahlara kefâret olacağı ifâdesi, anlamsız gibi gözükmektedir. Ancak namazı terk etmek en büyük günahlardandır. Dolayısıyla namazını kılmayan insan, büyük günahlardan sakınmış olmaz. Binâenaleyh büyük günahlardan kaçınmak, ancak en önemli farz olan beş vakit namazı kılmakla tamam olur. Bu itibarla büyük günahlardan sakınmanın

---

[2] Musannıfın söylediğinin aksine **Tirmizî**'nin matbu nüshasındaki rivâyet de, ilk rivâyet gibidir.

[3] **Müslim**, Tahâret, 5/14-16.

[4] Nisâ, 31.

küçük günahlara kefâret olabilmesi, beş vakit namazı kılmaya bağlıdır.[5]

٧٠٤٢- (م — جابر رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَثَلُ الصلوات الخمس كمثل نَهْرٍ جارٍ غَمْرٍ على باب أحدكم ، يغتسلُ منه كلَّ يوم خمس مرات. قال الحسن: وما يُبقي ذلك من الدَّرن ؟ » أخرجه مسلم.

7.042- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Beş vakit namaz, kapınızın önünde gürül gürül akan ve günde beş defa yıkandığınız bir nehir gibidir."

Hasan dedi ki:

"Bu, vücutta kir namına bir şey bırakır mı"[6]

٧٠٤٣- (ط — سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال: كان رجلان أخَوان، فهلك أحدُهما قبل صاحبه بأربعين ليلة، فَذُكِرَتْ فضيلةُ الأول منهما عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: ألم يكن الآخر مسلما؟ قالوا: بلى، وكان لا بأس به، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «وما يدريكم ما بلغت به صلاتُه؟ إنما مَثَلُ الصلاة كمَثَلِ نَهرٍ عذبٍ غَمْرٍ بباب أحدكم، يقتحم فيه كلَّ يوم خمس مرات، فما تَرَوْنَ ذلك يُبقي من درنه؟ فإنكم لا تدرون ما بلغت به صلاتُه». أخرجه الموطأ .

7.043- Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:

"İki kardeş vardı; biri diğerinden kırk gün önce vefat etmişti. Rasûlullah'ın (as.) huzurunda ilkinin fazileti dile getirilince, Hz. Peygamber;

"- Öbürü müslüman değil mi?" diye sordu.

"- Evet, o da zararsız biridir" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şunları söyledi:

---

[5] Bu konudaki başka görüşler için bkz., **İbn Hacer**, II, 194.

[6] **Müslim**, Mesâcid, 51/284.

"- Namazının onu nereye götürdüğünü nereden biliyorsunuz? Şüphesiz namaz, kapınızın önünde gürül gürül akan tatlı bir suya benzer; biri günde beş defa o suya dalarsa, onun vücudunda kir görebilir misiniz? Binâenaleyh, namazının onu nerelere götürdüğünü bilemezsiniz!"[7]

٧٠٤٤- (خ م ط س ــ حمران مولى عثمان) قال : « كنتُ أضعُ لعثمان طَهورَه، فما أتى عليه يوم إلا وهو يُفيض عليه نُطفة – يعني من ماء – وقال : قال عثمانُ : حدَّثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم عند انصرافنا من صلاتنا – أراه قال : العصر – فقال : **ما أدري، أحَدِّثكم ، أو أسكتُ** ؟ قال : فقلنا: يا رسول الله، إن كان خيرا فحدِّثنا ، وإن كان غير ذلك فالله ورسولُه أعلم ، قال : **ما من مسلم يتطهَّرُ فيُتمُّ الطهارةَ التي كتبَ الله عليه، فيصلِّي هذه الصلوات الخمس، إلا كانت كفَّارات لما بينها**».

وفي رواية : أنَّ عثمانَ لما توضأ قال : والله لأحدِّثنَّكم حديثا لولا آية في كتاب الله ما حدَّثتكموه، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا يتوضأ رَجُل وُضوءه ، ثم يصلِّي الصلاةَ ، إلا غُفِرَ له ما بينه وبين الصلاة التي تليها**. قال عروة بن الزبير : الآية **{إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البيِّنات والهدى}** إلى قوله **{اللاعنون}** [البقرة : ١٥٩] ».

وفي أخرى : « أن عثمان توضأ فأحسنَ الوَضوء ثم قال: رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم توضأ فأحسنَ الوُضُوءَ ثم قال: **من توضأ نحو هذا الوضوء ثم أتى المسجد فركع ركعتين ثم جَلَسَ غُفِرَ له ما تقدَّم من ذنْبه** ».

وفي أخرى قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**مَنْ توضأ للصلاة فأسبغ الوُضُوءَ، ثم مشى إلى الصلاة المكتوبة، فصلاَّها مع الناس ، أو مع الجماعة ، أو في المسجد ، غُفِرَ له ذُنُوبه**».

---

[7] **Muvatta**, Kasru's-Salât fî's-Sefer, 24/91. Hadîsin senedi munkatı'dır, ancak önceki hadîsler manen bunu te'yîd etmektedir.

وفي أخرى « أن عثمان توضأ يوما وُضوءا حسنا ، ثم قال : رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم توضأ ، فأحسنَ الوُضُوءَ ، ثم قال: **مَنْ توضأ هكذا ثم خرج إلى المسجد ، لا يَنْهَزُه إلا الصلاة ، إلا غُفر له ما خلا من ذَنْبه**».

وفي أخرى عن عمرو بن سعيد بن العاص : أن عثمان دعا بطَهوره ، فقال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ما من امرئ مسلم تحضُره صلاة مكتوبة ، فيُحسنُ وُضوءها، وخُشوعَها ورُكُوعَها ، إلا كانت كفارة لما قبلَها من الذُّنُوب ، ما لم يأت كبيرة ، وذلك الدهر كلَّه** ».

أخرجه البخاري ومسلم ، إلا أن البخاري انفرد بالرواية الثالثة ، ومسلم بالرابعة والسادسة.

وفي رواية الموطأ : أن عثمانَ جلس يوما على المقاعد ، فجاءه المؤذِّنُ فآذنه بصلاة العصر ، فدعا بماء ، ثم قال : والله لأُحَدِّثَنَّكم حديثا لولا آية في كتاب الله ما حدَّثتكموه ، ثم قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَا مِن امرئ يتوَضأ فيُحسنُ وُضُوءه ، ثم يصلِّي الصلاة إلا غُفرَ له ما بينه وبين الصلاة الأخرى حتى يصلِّيها** ». قال مالك : أُراه يريد هذه الآية **{وأقم الصلاة طرَفَي النَّهار وزُلَفا من اللَّيل ، إنَّ الحسَنات يُذْهِبْنَ السيئات ، ذلك ذِكرى للذاكرين}** [هود : ١١٤].

وفي رواية النسائي : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ أتمَّ الوضُوءَ كما أمره الله، فالصلواتُ الخمسُ كفَّارات لما بينهن** ». وفي أخرى قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ما مِنْ امرئ يتوضأ ، فيُحْسِنُ وُضوءه ،ثم يصلِّي الصلاة ، إلا غُفرَ له ما بينه وبين الصلاة الأخرى حتى يصلِّيها** ». وأخرج أيضا الرواية الرابعة.

7.044- Hz. Osman'ın âzâdlısı Humrân anlatıyor:

"Ben, Osman için abdest suyu koyardım. Her gün, üzerine az bir miktar su dökerdi. Hz. Osman dedi ki:

"Namazdan –zannederim ikindi namazından dedi- çıktığımız sırada Rasûlullah (as.) bize;

"- Bilemiyorum; size bir şey söyleyim mi, yoksa susayım mı?" dedi. Biz de;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hayırsa söyle! Ama değilse, en iyisini Allah ve Rasûlü bilir" dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber şunları söyledi:

"- Temizlenen, temizliğini de Allah'ın emrettiği gibi yapan ve şu beş vakit namazı kılan bir müslümanın, namaz aralarında yaptığı günahları kesinlikle bağışlanır."[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Osman abdest alınca şöyle dedi:

"Size bir hadîs rivâyet edeceğim; ama vallahi Allah'ın Kitab'ında bir âyet olmasaydı, onu size söylemezdim. Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Abdestini alan, sonra namazını kılan hiç kimse yoktur ki, o namazla ondan sonra gelecek olan namaz arasındaki günahları bağışlanmış olmasın!"

Urve b. ez-Zübeyr, Hz. Osman'ın işaret ettiği âyet; ***"İndirdiğimiz açık hükümleri ve hidâyeti, biz Kitab'da açıkladıktan sonra gizleyenlere şüphesiz Allah lânet eder ve bütün lanet edebilenler de onlara lanet okurlar"***[9] âyetidir dedi.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Osman güzel bir abdest aldı, sonra şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.) güzel bir abdest aldığını gördüm, sonra da şöyle söylediğini işittim:

"Kim bu şekilde abdest alır, sonra câmiye gidip iki rekât namaz kılar, sonra da orada oturursa, geçmiş günahları bağışlanır."

Bir başka rivâyette de Hz. Osman, Rasûlullah'ın (sa.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Kim namaz için tam bir şekilde abdest alır, sonra farz namazını kılmak için (câmiye) **gider, orada insanlarla** –veya

[8] **Buharî**, Vudû', 24, 28; Savm, 27; Rikak, 8; **Müslim**, Tahâret, 3/3-4; 4/5-13; **Muvatta**, Tahâret, 6/29; **Nesaî**, Tahâret, 107.

[9] Bakara, 159.

cemâatle dedi- **birlikte** –yahut mescidde dedi- **namazını kılarsa, günahları bağışlanır."**

Diğer bir rivâyet ise şu şekildedir:

"Bir gün Hz. Osman, güzel bir abdest aldı, sonra şöyle dedi:

"Ben Raslullah'ın (as.) güzel bir abdest aldığını gördüm ve sonra da şöyle söylediğini işittim:

"Kim bu şekilde abdest alır ve sonra da sadece namaz kastıyla harekete geçip câmiye giderse, geçmiş günahları mutlaka bağışlanır."

Amr b. Saîd b. el-Âs'dan gelen diğer bir rivâyet de şu şekildedir:

"Hz. Osman, abdest suyu istedi ve şöyle dedi:

"Ben, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Hiçbir müslüman yoktur ki, farz namazın vakti geldiğinde güzelce abdestini alsın, namazın huşûunu ve rükûunu güzelce edâ etsin ve büyük günahlardan sakınsın da daha önceki günahları affedilmiş olmasın! Bu durum, her zaman için geçerlidir."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler. Yalnız **Buharî,** bunlardan üçüncü rivâyeti, **Müslim** de dördüncü ve altıncı rivâyeti münferiden tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"Bir gün Hz. Osman, mescidin dışındaki oturaklara oturdu. Müezzin gelip ikindi namazının olduğunu haber verdi. Hz. Osman hemen su istedi, sonra da;

"- Vallahi size bir hadîs rivâyet edeceğim ki, eğer Allah'ın kitabında bir âyet olmasaydı onu size rivâyet etmezdim" dedi, sonra da "Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" diyerek hadîsi rivâyet etti:

"Her kim, abdestini güzelce alır, sonra da namazını kılarsa, o namazla kılacağı diğer namaz arasındaki günahları bağışlanır."

Mâlik dedi ki:

"Ben Hz. Osman'ın şu âyeti kastettiğini zannediyorum:

"Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl! Zira şüphesiz güzellikler kötülükleri yok eder. Bu, idrâki olanlar için bir öğüttür"[10]

Nesaî'nin rivâyeti de, Hz. Peygamber; **"Kim, abdestini Allah'ın emrettiği gibi tam olarak alırsa, kıldığı beş vakit namaz, namaz aralarındaki günahlara kefâret olur"** buyurdu, şeklindedir.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Hiçbir insan yoktur ki, abdestini güzelce alsın, sonra namazını kılsın da, o namazla kılacağı diğer namaz arasındaki günahları bağışlanmış olmasın!"

Nesaî ayrıca, yukarıdaki dördüncü rivâyeti de tahric etti.

İZAH

"Güzel abdest almak" ve **"abdesti tam almak"** ifâdeleri, abdest azalarının hepsini gerektiği şekilde iyice yıkamak, suyu uzuvlara iyice ulaştırmak anlamındadır.

Hadîste, **Hz. Osman**'ın işaret ettiği âyetin hangisi olduğu konusunda iki farklı rivâyet görülmektedir. **Urve b. Zübeyr**, bunun dinî emirleri gizlemeyi yasaklayan **Bakara** sûresindeki âyet olduğunu, **İmâm Mâlik** de güzelliklerin kötülükleri sileceğini haber veren **Hûd** sûresindeki âyet olduğunu söylemektedir. Netice itibariyle bunların ikisi de tahminden ibarettir. Her ikisi de doğru kabul edilebilir. Çünkü **Bakara** sûresindeki âyet, dinî bir emri gizlemenin vebâlini ifâde etmektedir; **Hz. Osman** da bu vebâlden korktuğu için Rasûlullah'ın (as.) sözünü daha fazla gizleyemedi. O zamana kadar gizlemesinin sebebi olarak da, insanların gevşemesinden duyduğu endişe gösterilebilir.

Hûd sûresindeki âyet ise, doğrudan doğruya hadîsin manasına uygun düşmektedir. Âyet, güzelliklerin kötülükleri yok edeceğini söylemekte, hadîs de ibâdetlerin en güzeli olan namazın günahları sileceğini söylemektedir.

---

[10] Hûd, 114.

Bununla birlikte **Hz. Osman**'ın asıl maksadının **Bakara** sûresindeki âyet olması daha çok ihtimal dâhilinde gibi görünmektedir. Çünkü **Hz. Osman**, hadîsin manasını te'yîd sadedinde değil, hadîsi niçin rivâyet ettiğini beyan için âyete atıfta bulunmaktadır. Bu maksada uygun düşen âyet de, **Urve b. Zübeyr**'in dediği gibi **Bakara** sûresindeki âyettir. Kaldı ki bu anlamda **Âl-i İmrân** sûresinde de bir âyet vardır.[11]

Bu rivâyetlerdeki ifâdelerin mübalağa anlamını içerdiğini de göz ardı etmemek gerekir.

٧٠٤٥- (م د ـــ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : « بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في المسجد ونحن قعود معه ، إذ جاءه رجل فقال : يا رسولَ الله ، إني أصبتُ حَدًا ، فأقمْه عليَّ، فسكت عنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم أعادَ ، فسكتَ عنه ، وأُقيمت الصلاةُ ، فلما انصرفَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم تبعه الرجل ، فاتَّبعتُه ، أنظُر ماذا يَرُدُّ عليه ، فقال له : **أرأيتَ حين خرجتَ من بيتك ، أليس قد توضأت فأحسنتَ الوُضوءَ** ؟ قال : بلى يا رسولَ الله ، قال : **ثم شهدتَ الصلاة معنا**؟ قال: نعم يا رسول الله، قال: **فإن الله قد غفر لك حدَّك – أو قال: ذنْبك** ». أخرجه مسلم.

وأخرج أبو داود مختصرا : « أن رجلا أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسولَ الله ، إني أصبتُ حَدًا ، فأقمه عليَّ ، قال : **توضاتَ حين أقبلتَ** ؟ قال : نعم ، قال: **هل صلَّيتَ معنا حين صلَّيْنا** ؟ قال : نعم ، قال : **اذهبْ ، فإن الله قد غفرَ لك** ».

7.045- Ebû Ümâme el-Bâhilî anlatıyor:

"Raûlullah'ın (as.) mescidde bulunduğu bir günde biz de O'nunla birlikte oturuyorduk. O sırada bir adam geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben haddi (cezâyı) gerektirecek bir suç işledim, bana cezâ ver!" dedi.

Hz. Peygamber sustu, adam tekrar aynı şeyi söyledi. Rasûlullah (as.) yine sustu. Sonra namaz kılındı. Hz. Peygamber namazdan

---

[11] Âl-i İmrân, 187.

çıkınca, adam O'nu takip etti. Ben de acaba ne cevap verecek diye kendisini izliyordum. Sonunda adama;

"- Sen evinden çıkarken güzel bir şekilde abdest almamış mıydın?" diye sordu. Adam;

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Hz. Peygamber tekrar;

"- Sonra sen bizimle birlikte namaz kıldın mı?" diye sordu. Adam da;

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- Şüphesiz Yüce Allah, senin cezânı –veya günahını dedi- **bağışlamıştır.**"[12]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud da muhtasar olarak ve şu şekilde tahric etti:

"Rasûlullah'a (as.) bir adam geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben haddi gerektirecek bir suç işledim, bana cezâ ver!" dedi. Hz. Peygamber, adama;

"- Gelirken abdest almamış mıydın?" diye sordu. Adam;

"- Evet!" dedi. Hz. Peygamber tekrar;

"- Biz namaz kılarken sen de bizimle birlikte kıldın mı?" diye sordu. Adam yine;

"- Evet!" dedi. O zaman Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- Öyleyse git! Şüphesiz Yüce Allah, seni bağışlamıştır."

İZAH

Hz. Peygamber'e gelip günah işlediğini söyleyen sahabînin kim olduğu belli değildir. Bazı şârihler, bu zâtın Ensârdan **Ebû'l-Yüsr Kâ'b b. Amr el-Hazrecî** olduğunu söylemektedir.[13] **Ebû'l-Yüsr, Akabe** bîatına, **Bedir** savaşına ve ondan sonraki bütün savaşlara katılmış, **Bedir**'de Rasûlullah'ın (as.) amcası **Abbas**'ı esir almış,

---

[12] **Müslim**, Tevbe, 7/45; **Ebû Davud**, Hudûd, 9/4381.

[13] Bkz., **Bezlu'l-Mechûd**, XVII, 325; **Avnu'l-Ma'bûd**, XII, 46; **Nevevî**, XVII, 81.

Sıffîn'de **Hz. Ali**'nin yanında yer almış ve hicrî 55 yılında **Bedir** ashâbından **Medîne'**de en son vefat etmiş olan sahabîdir.

Bu sahabînin hangi günahı işlediği hadîste söylenmemektedir. Bunun küçük günahlardan olduğu halde, kendisinin onu haddi gerektiren bir suç olduğunu sanması ihtimal dahilindedir. Nitekim **Nevevî**, namazın o suça kefâret olmasını gerekçe göstererek küçük günahlardan olduğunu söyler.

٧٠٤٦– (خ م — **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: « كنتُ عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فجاءه رجل ، فقال: يا رسول الله، إني أصبْتُ حدًا فأقمه عليَّ ، و لم يسأله ، قال : وحَضَرَت الصلاةُ ، فصلّى مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فلما قضى النبيُّ الصلاةَ ، قام إليه الرَّجُلُ ، فقال : يا رسول الله إني أصبْتُ حدًا ، فأقم فيَّ كتابَ الله ، قال : **أليس قد صلّيت معنا** ؟ قال : نعم ، قال : **فإنَّ الله قد غفرَ لك ذنْبك** ، **أو حدَّك** ». أخرجه البخاري ومسلم.

7.046- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in yanında idim, bir adam geldi ve;

"-Ey Allah'ın Rasûlü; ben haddi gerektirecek bir suç işledim, bana cezâ ver!" dedi. Hz. Peygamber ona ne yaptığını sormadı, sadece;

"- **Namaz vakti geldi"**dedi.

Adam, Hz. Peygamber'le birlikte namazını kıldı. Rasûlullah (as.) namazını bitirince, adam tekrar huzuruna varıp;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben haddi gerektirecek bir suç işledim, bana Allah'ın Kitab'ındaki hükmü uygula!" dedi. Bu sefer Hz. Peygamber

"- **Sen bizimle birlikte namaz kılmadın mı?"** diye sordu. Adam;

"- Evet!" dedi. O zaman Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- **Şüphesiz Yüce Allah, senin günahını** –veya cezanı- **bağışlamıştır."**[14]

---

[14] **Buharî**, Hudûd, 28; **Müslim**, Tevbe, 7/44.

٧٠٤٧- (س ـ عاصم بن سفيان الثقفي) قال : إنهم غزوا غزوة السلاسل ، ففاتهم العدوُّ ، فرابطوا ثم رجعوا إلى معاوية وعنده أبو أيوب وعقبة بنُ عامر ، فقال عاصم : يا أبا أيوب ، فاتنا العدوُّ العامَ ، وقد أخبرنا أنه مَنْ صلَّى في المساجد الأربعة غُفر له ذَنْبُه ، فقال : يا ابن أخي ، أدلُّك على أيسرَ من ذلك ؟ إني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « مَنْ توضأ كما أُمِر ، وصلَّى كما أُمِرَ ، غُفِرَ له ما قَدَّم من عمل ، أكذلك يا عقبةُ ؟ قال : نعم ». أخرجه النسائي.

7.047- Âsım b. Süfyan es-Sekafî'den[15] rivâyet edildiğine göre; onlar Selâsil gazâsına çıkmışlardı, ama o yıl düşman kendilerini bulamamıştı. Bir müddet ribâtta kalmışlar, sonra da Muâviye'nin yanına dönmüşlerdi. O sırada Ebû Eyyub ile Ukbe b. Âmir de Muâviye'nin yanında idiler. Âsım dedi ki:

"- Ya Ebâ Eyyub, bu yıl düşman bizi elden kaçırdı. Bize haber verildiğine göre dört mescidde namaz kılanın günahları bağışlanacakmış..."

Ebû Eyyub şu karşılığı verdi:

"- Ey kardeşimin oğlu! Ben sana bundan daha kolay bir şeyi göstereyim mi? Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim emredildiği gibi abdest alır ve emredildiği gibi namaz kılarsa, geçmiş günahları affedilir."

Ebû Eyyub;

"- Öyle değil mi ya Ukbe?" diye sorar, Ukbe de;

"- Evet" der.[16]

İZAH

"Dört mescid"den maksat, muhtemelen Mescid-i Haram, Mescid-i Nebî, Mescid-i Aksâ ve Kuba mescididir.

---

[15] **Âsım b. Süfyan es-Sekafî el-Mekkî**: Mekkeli râvîlerdendir. Ebû Eyyub el-Ensârî'yi dinledi, kendisinden Ebû'z-zübeyr el-Mekkî rivâyet etti. Sikadır; abdest hakkındaki bir hadîsi **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[16] **Nesaî**, Tahâret, 107.

"Bir müddet ribâtta kalmışlardı" cümlesindeki *"ribât"* kelimesi, düşmana karşı sınırda nöbet beklemek anlamına geldiği gibi, bir insanın ibâdet maksadıyla bir zâviyeye çekilmesi anlamına da gelir. Netice itibariyle her ikisi de nefse ağır gelen şeylerdir, her ikisi de cihaddır, her ikisi de ibâdettir. Gerçi savaş için çıkılan bir seferde "**nöbet beklemek**" manası daha makul görünüyorsa da, kelimenin ikinci manası da tamamen gözden uzak tutulmamalıdır. Zaten **Âsım**'ın, **Ebû Eyyûb**'a; **"Bize, dört mescidde namaz kılan kişilerin günahlarının bağışlanacağı haber verildi"** demesi de, bu manaya ağırlık kazandırmaktadır.

"**Selâsil gazası**"nın ne zaman yapıldığı ve bu yerin neresi olduğu bilinmemektedir. Nitekim **Yakut el-Hamevî** de **Selâsil** maddesinde aynı rivâyeti kaydetmiş, ama bunun neresi olduğunu bilmediğini söylemiştir. Ama **İbn Hibbân**'ın *Kitabu'l-Envâ*'ından naklen, **Selâsil** gazvesinin biri Rasûlullah (as.) döneminde yapılan **Zâtu's-Selâsil**, diğeri de **Muâviye** döneminde yapılan **Gazvetu's-Selâsil** olmak üzere bu isimle iki defa savaş yapıldığını söylemektedir.[17] Yukarıdaki rivâyete bakıldığında da, bunun **Muâviye** döneminde yapılan bir sefer olduğu anlaşılmaktadır.

٧٠٤٨- (د س ــ عقبة بن عامر رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « يَعجَبُ ربُّكَ من راعي غَنَم في رأس شَظيَّة للجبل يؤذّن بالصلاة ويصلّي، فيقول الله عز وجل : انظروا إلى عبدي هذا ، يؤذّن ويقيمُ الصلاة ، يخاف منّي ، قد غفرتُ لعبدي وأدخلتُه الجنةّ». أخرجه أبو داود والنسائي.

7.048- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rabbiniz, dağ başlarında koyun güden bir çobanın ezân okuyup namaz kılmasından hoşlanır ve şöyle buyurur:

---

[17] **Mu'cemu'l-Buldân**, III, 263.

"Şu kuluma bakın! Benden korkarak ezân okuyup namaz kılıyor. Ben o kulumu bağışlayacağım ve onu cennete sokacağım."[18]

٧٠٤٩- (ط ـ مالك بن أنس) : بلغَهُ أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « استقيموا ولن تُحْصُوا ، واعلموا أنَّ خيرَ أعمالكم الصلاة ، ولا يحافظ على الوضوء إلا مؤمن ».

وفي رواية « واعملوا ، وخير أعمالكم الصلاة » أخرجه الموطأ .

7.049- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Dosdoğru olunuz! Ama bunu tam olarak başaramazsınız! Sizin en hayırlı ameliniz, namazdır. Abdesti de, ancak (kâmil) **mü'min muhafaza eder."**[19]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de; **"Çalışınız! Sizin en hayırlı ameliniz, namazdır"** şeklindedir. Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

İZAH

İmam Mâlik'in mürsel olarak rivâyet ettiği bu hadîs, **İbn Mâce**'de Sevbân, Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Ebû Ümâme'den mevsûl olarak tahric edilmiştir. **Zevâid**'de bu rivâyetlerin senedinin zayıf olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte **Dârimî** ve **İbn Hibbân** hadîsi muttasıl bir senedle rivâyet etmişlerdir.[20]

"Dosdoğru olunuz!" diye tercüme ettiğimiz cümle için hadîste, ***"istekîmû"*** kelimesi kullanılmaktadır. Bu lafız, Kur'ân-ı Kerîm'de de geçmektedir. Her işte hakka uymak, âdil olmak, Allah ve Rasûlü'nün buyruklarına tâbi olmak ve günahlardan sakınmak anlamına gelir.

---

[18] **Ebû Davud**, Sefer, 3/1203; **Nesaî**, Ezân, 26.

[19] **Muvatta**, Taharet, 6/36.

[20] Bkz., **İbn Mâce**, Taharet, 4/277-279.

Hemen arkasından "**bunu tam olarak başaramazsınız**" cümlesinin gelmesi, istikametin ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in, "**Hûd sûresi saçlarımı ağarttı**" derken kastettiği şeyin de, bu sûrede geçen *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!"*[21] âyeti olduğu rivâyet edilir. İstikamet üzere olmak gerçekten çok zordur, ama hiç değilse öyle olmaya çalışmak gerekir. Bunun için de ibâdetlere sarılmak lâzım gelir. İbâdetlerin en önemlisi de namazdır.

٧٠٥٠- (د ـ حذيفة رضي الله عنه) قال: « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا حزبه أمر صلى». أخرجه أبو داود.

7.050- Huzeyfe şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.), sıkıntılı bir işle karşılaşınca namaz kılardı."[22]

İZAH

Bu hadîsin isnâdı zayıf olmakla birlikte, namazla sıkıntılardan kurtulmaya çalışmakta yadırganacak bir durum yoktur. Çünkü namaz, insanın Allah'a en yakın olduğu bir hâldir. Bu itibarla sıkıntıların giderilmesi konusunda Allah'ın yardımı, en çok namaz sayesinde kazanılabilir. Nitekim Yüce Allah da mü'minlere şunu hatırlatmaktadır:

"Ey iman edenler, sabırla ve namazla Allah'tan yardım isteyiniz!"[23]

İşte sıkıntı ile karşılaştığında namaz kılan Hz. Peygamber, Yüce Mevlâ'nın bu âyet-i kerîmesine uyuyordu.

٧٠٥١- (س ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**حُبّبَ إليَّ النساءُ ، والطّيبُ ، وجُعلَتْ قُرّةُ عيني في الصلاة** ». أخرجه النسائي.

---

[21] Hûd, 112.

[22] **Ebû Davud**, Tatavvu, 22/1319.

[23] Bakara, 153.

7.051- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bana kadınlar ve güzel koku sevdirildi. Namaz da göz aydınlığım kılındı."[24]

٧٠٥٢- (م د ــ **ربيعة بن كعب الأسلمي** رضي الله عنه) قال : « كنتُ أبيتُ مع رسولِ الله ، فآتيه بوَضوئه وبحاجته ، فقال لي : **اسألني** ، فقلتُ : إني أسألك مرافقتكَ في الجنة ، قال : أوَ **غيرَ ذلك**، قلتُ : هو ذاك ، قال : **فأعِنِّي على نفسِك بكثرةِ السجود** ». أخرجه مسلم وأبو داود.

7.052- Rabîa b. Kâ'b el-Eslemî anlatıyor:

"Ben, bir gece Rasûlullah'la (as.) beraber kalmıştım; kendisine ihtiyaç gidermesi ve abdest alması için su getirmiştim. Bana;

"- Benden bir şey iste!" dedi. Ben de;

"- Cennette sana arkadaş olmak isterim" dedim.

"- Başka bir şey istesen olmaz mı?" diye sorunca da;

"- İsteğim budur!" dedim. Bunun üzerine;

"- Bâri secdeyi çok yapmakla, kendin için bana yardımcı ol!" buyurdu.[25]

İZAH

"Çok secde etmek"ten maksat, çok namaz kılmaktır. Hadîs, namazın cennete girmeye vesile olan en önemli ibâdet olduğunu göstermektedir. Gerçekten namaz, insanı Allah'a en çok yaklaştıran ibâdettir. Namazda insanın Allah'a en yakın olduğu zaman da, bir hadîs-i şerifte ifâde edildiği üzere secde zamanıdır. Ayrıca namazda en çok tekrar edilen rükün de secdedir.

٧٠٥٣- (م ت س ــ **معدان بن أبي طلحة**) قال : لقيتُ ثوبانَ مولى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : أخبرني بعمل أعملُه يُدخلني الجنة - أو قلتُ : بأحبِّ الأعمال إلى

---

[24] **Nesaî**, İşretu'n-Nisâ, 9.

[25] **Müslim**, Salât, 43/225; **Ebû Davud**, Tatavvu, 22/1320.

الله- فسكت ، [ثم سألته فسكت] ، ثم سألته الثالثة ، فقال : سألتُ عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : **عليك بكثرة السجود لله ، فإنك لا تسجدُ لله سجدة إلا رفعك الله بها درجة ، وحَطَّ عنك بها خطيئة.** قال معدان ثم أتيتُ أبا الدرداء فسألته ، فقال مثل ما قال لي ثوبان. أخرجه مسلم ، والترمذي ، والنسائي.

7.053- Ma'dân b. Ebî Talha anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) âzâdlısı Sevbân'a rastladım. Kendisine;

"- Beni cennete sokacak bir ameli –veya amellerin Allah'a en sevgili olanını- haber ver!" dedim. Sevbân sustu, ben sözümü tekrarladım, o yine sustu. Üçüncü defa tekrar edince şöyle söyledi:

"- Ben de Rasûlullah'tan (as.) bunu istemiştim. Bana; **'Çok secde yapman gerekir. Çünkü senin Allah için yaptığın her secde ile Allah seni bir derece yükseltir. Ve senden bir günah siler'** buyurdu."

Ma'dân dedi ki:

"Sonra Ebû'd-Derdâ'ya gittim ve aynı şeyi ona sordum. O da Sevbân gibi cevap verdi."[26]

---

[26] **Müslim**, Salât, 43/225; **Tirmizî**, Salât, 286/388; **Nesaî**, İftitâh, 81.

الفرع الثاني

في فضل صلوات مخصوصة

2- TEK TEK HER NAMAZIN FAZÎLETİ HAKKINDA RİVÂYETLER

٧٠٥٤- (م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «الصلواتُ الخمسُ ، والجمعةُ إلى الجمعة : كفّاراتٌ لما بينهنّ». زاد في رواية « ما لم تُغشَ الكبائر».

وزاد في أخرى «ورمضان إلى رمضان : مُكفّرات لما بينهنّ، إذا اجتنبت الكبائر».

أخرجه مسلم ، وأخرج الترمذي الأولى.

7.054- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Beş vakit namaz ve iki cuma, aralarında işlenen (küçük) **günahlara kefârettir."**[27]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Büyük günahlar işlenmedikçe"** ziyadesi vardır.

Başka bir rivâyette de; **"...ve iki Ramazan, büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde, aralarında işlenen** (küçük) **günahlara kefârettir"** ilavesi vardır.

Bunları **Müslim** rivâyet etti. İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

İZAH

Bu rivâyette ibâdette devamlılığın, arada işlenen küçük günahlar için kefâret olacağı ifâde edilmektedir. Yalnız bunun için devamlılık şartının önemli olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Devamlı yapılan ibâdet denince de, her gün beş defa kılınan namaz, haftada bir kılınan cuma namazı ve yılda bir tutulan Ramazan orucu akla

---

[27] **Müslim**, Tahâret, 5/14-16; **Tirmizî**, Salât, 160/214.

gelmektedir. İşte hadîs de bunu ifâde etmektedir. Bu ibâdetlerin her biri, kefâret olmaya elverişlidir; küçük günahlar için kefâret olabileceği gibi, büyük günahları hafifletmeye de vesile olabilirler. Kaldı ki bizatihi namazın kötülük yapmayı önleyici bir fonksiyonu da vardır. Nitekim âyet-i kerîmede; ***"Şüphesiz namaz, edepsizlikten ve kötülükten alıkoyar"***[28] buyurulmaktadır.

٧٠٥٥- (ت ـ) أبو هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ صلّى الصبح فهو في ذمّة الله ، فلا يُتْبِعَنَّكم الله بشيء من ذمّته ». أخرجه الترمذي.

وذكر رزين «فهو في ذمة الله فانظروا أن تُخْفِرُوا الله من ذمته بشيء فإنه من يطلبْه يُدركْهُ ، ثم لا يُفلتْهُ».

7.055- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sabah namazını kılan insan, Allah'ın koruması altındadır. Sakın Allah, korumasına ait bir şeyden dolayı sizi takip etmesin!"[29]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmzî** tahric etti. **Rezîn** de şu ilâveyi yaptı:

"O, Allah'ın himâyesindedir. Binâenaleyh Allah'ın himâyesinde olan bir şeye vefâsızlık göstermeye karşı dikkatli olun! Çünkü Allah kimi isterse yakalar, sonra da o kimse asla kurtulamaz."

İZAH

"Sakın Allah, korumasına ait bir şeyden dolayı sizi takip etmesin!" cümlesi, biri bizzat o insanın kendisine yönelik bir ikaz, diğeri de başkalarını ikaz anlamında olmak üzere iki şekilde anlaşılmaya müsaittir. Bunlardan birine göre; *"Sabah namazını kılmakla, Allah size koruma garantisi vermektedir. Öyleyse sakın bu*

---

[28] Ankebût, 45.

[29] **Tirmizî**, Fiten, 6/2164.

garantiden mahrum kalmayın, felâkete uğrarsınız" demektir. Diğerine göre de; *"Allah'ın korumasında olan insanlara eziyet etmeyiniz, aksi halde karşınızda onu himâyesine alan Allah'ı bulursunuz"* demektir.

٧٠٥٦- (م ت ـ أنس بن سيرين) قال : سمعت جُنْدُب بن عبد الله يقول : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **من صلَّى الصبح فهو في ذمّة الله ، فلا يطلبنَّكم الله من ذمّته بشيء ، فإنه من يَطْلُبْهُ من ذمّته بشيء يُدْرِكْه ثم يَكُبَّه على وجهه في نار جهنم**».

أخرجه مسلم.وفي رواية الترمذي مثله وقال: «**فلا تُخْفِروا الله في ذمّته**».

7.056- Enes b. Sîrîn'den rivâyet edilmiştir:

"Cündüb b. Abdullah'ın, Rasûlullah (as.) şöyle söyledi, dediğini işittim:

"Sabah namazını kılan insan, Allah'ın himâyesindedir. Sakın Allah, himâyesinde olan bir şeyden dolayı sizi aramasın! Çünkü O, himâyesine âit olan şeyden dolayı kimi ararsa, mutlaka onu bulur, sonra da onu yüz üstü cehennem ateşine atar."[30]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin benzer bir rivâyetinde; **"Himâyesi konusunda Allah'a vefâsızlık göstermeyin!"** şeklinde bir cümle vardır.

٧٠٥٧- (خ س م ط ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**يتعاقبون فيكم ملائكة بالليل ، وملائكة بالنهار ، ويجتمعون في صلاة الفجر ، وصلاة العصر ، ثم يَعرُجُ الذين باتوا فيكم فيسألهم [ربُّهم] وهو أعلم بكم: كيف تركتم عبادي ؟ فيقولون: تركناهم وهم يصلُّون ، وأتيناهم وهم يُصلُّون**». أخرجه البخاري والنسائي ومسلم والموطأ.

---

[30] **Müslim**, Mesâcid, 46/261-62; **Tirmizî**, Salât, 165/222.

7.057- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Gece melekleri ile gündüz melekleri size ardarda gelirler; bunlar sabah ve ikindi namazlarında buluşurlar. Sonra geceyi aranızda geçiren melekler (ilâhî huzura) **yükselir; sizin durumunuzu en iyi şekilde bilmesine rağmen Allah onlara sorar:**

"- Kullarımı nasıl bıraktınız?"

Melekler şöyle cevap verirler:

"- Onları namaz kılarken bıraktık. Kendilerine vardığımızda da namaz kılıyorlardı."[31]

İZAH

İnsanların bütün yaptıkları ve söyledikleri, melekler tarafından tek tek yazılıp tespit edilmektedir. Bunun için de her insanın yanında görevli melekler bulunmaktadır. Bu melekler de, gündüz melekleri ve gece melekleri olmak üzere iki guruptur. Gündüz melekleri, sabah namazı vaktinde gelip nöbeti gece meleklerinden devralırlar ve görevlerini ikindi namazı vaktine kadar devam ettirirler. İkindi namazı vaktinde de gece nöbetine gelen gece meleklerine görevi devrederler. Gece melekleri de aynı minval üzere ikindiden sabah namazına kadar görev yaparlar. İşte hadîste sözü edilen "**ikindi ve sabah namazında meleklerin birleşmesi**" olayı budur. Neticede bu melekler ilâhî huzura vardıklarında, görevi devraldıklarında insanın namazda olduğunu, görevi devrederken de yine namaza durduğunu bildirir ve onun hakkında hüsn-ü şehâdette bulunurlar.

٧٠٥٨- (م د س ــ **عمارة بن رويبة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لن يَلجَ أحد صلَّي قبل طلوع الشمس وقبل غروبها** - يعني الفجر والعصر - فقال له رجل من أهل البصرة: أنتَ سمعتَ هذا من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم

[31] **Buharî**, Mevâkît, 16; Bed'u'l-Halk, 6; Tevhîd, 23, 33; **Müslim**, Mesâcid, 37/210; **Muvatta**, Kasru's-Salât, 24/82; **Nesaî**, Salât, 21.

؟ قال: نعم، فقال الرجل : وأنا أشهدُ أني سمعته منْ رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « سأله رجل من أهل البصرة : أخبرني ما سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم... فذكر الحديث ، ولم يفسرهما بالفجر والعصر ، فقال له رجل : أنت سمعته منه ؟ - ثلاث مرات - قال : نعم ، كلُّ ذلك يقول : سمعتْهُ أُذُنَايَ ، ووعاه قلبي ، قال الرجل : وأنا سمعتُهُ صلى الله عليه وسلم يقول ذلك ». وأخرج النسائي رواية مسلم إلى قوله : « وقبل غروبها ».

7.058- Umâre b. Rüveybe anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan – yani sabah ve ikindi namazları- **insan, cehenneme girmez."**

Basralı bir adam;

"- Sen bunu Rasûlullah'tan (as.) işittin mi?" diye sordu. Umâre;

"- Evet" dedi.

Bunun üzerine adam;

"- Şehâdet ederim ki, bunu Rasûlullah'tan (a.) ben de işittim" dedi.[32]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahris etti.

Ebû Davud da; "Basralı bir adam Umâre'ye;

"- Bana Rasûlullah'tan (as.) duyduğun sözleri anlat" dedi diyerek hadîsi zikreder, ama **Müslim**'de olduğu gibi "yani sabah ve ikindi namazları" şeklinde açıklama yapmaz. Sonra şöyle der:

Bir adam Umâre'ye üç defa;

"- Sen bunu bizzat O'ndan duydun mu?" diye sorar, o da;

"- Evet! Bütün bunları söylerken kulaklarım O'nu duydu, kalbim de kavradı" der. Bunun üzerine adam da;

---

[32] **Müslim**, Mesâcid, 37/213-14; **Ebû Davud**, Salât, 9/428; **Nesaî**, Salât, 21.

"- Hz. Peygamber bunu söylerken ben de kendisini dinledim" der.

Nesaî ise, **Müslim**'in rivâyetini sadece **"...güneşin batmasından önce namaz kılan insan, cehenneme girmez"** şeklindeki ilk cümlesini tahric eder.

İZAH

Hadîste özellikle sabah ve ikindi namazlarına vurgu yapılması, zaman itibariyle bu namazları kılmanın zorluğu ile izah edilmiştir. Sabah namazı vakti, genellikle uykunun en tatlı olduğu zamandır. O zamanda kalkıp namaz kılmak, nefse ağır gelir. İkindi namazı vakti de genellikle iş zamanıdır, bir günlük çalışmanın son demleridir, dolayısıyla işini ve kazancını bırakıp namaza gitmek insana hayli zor gelir. İşte bu iki namaz, nefse zor gelen namazlardır; nefse zor gelen bir ibâdeti yapanın da mükâfatı büyüktür.

"**Cehenneme girmez**" ifâdesi, mezkür iki namazı kılanın asla cehenneme girmeyeceği, kesinlikle cennetlik olduğu şeklinde anlaşılmamalı, ebedî azap için cehenneme girmez şeklinde anlaşılmalıdır. Ya da bu ifâdeyi, namazlara teşvik manasında mübalağaya hamletmek gerekir.

٧٠٥٩- (خ م ـــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ صلَّى البَرْدَين دخل الجنة** ». أخرجه البخاري ومسلم.

7.059- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim iki serinlik vaktindeki namazı kılarsa, cennete girer."[33]

İZAH

"İki serinlik vakti" ile sabah ve ikindi vakitleri kastedilmiştir. Bu namazlar, serin vakitlerde kılındıkları için serinlik namazları denmiştir.

---

[33] **Buharî**, Mevâkît, 26; **Müslim**, Mesâcid, 37/215.

Az önce de kaydettiğimiz gibi, "**cennete girer**" ifâdesi, hesapsız ve cehenneme uğramadan doğrudan doğruya cennete girer anlamında değildir. Eninde sonunda cennete girmesini sağlar demektir. Bu da tabiîdir, çünkü namazı ancak mü'min olan kılar, mü'minler de neticede mutlaka cennete girerler. Ayrıca bu ifâdeden, bu iki namazı kılmayanların asla cennete giremeyeceği manası da çıkarılmamalıdır. Mefhum-u muhalif, her zaman ve her konuda makûl bir netice vermez. Zaten **Hanefî** fukahası da mefhum-u muhalifi delil saymaz.

٧٠٦٠- (د ــ **معاذ الجهني** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال :
«من قعد في مُصَلاَّه حين ينصرفُ من صلاة الصبح ، حتى يُسَبِّح ركعتي الضُّحى ، لا يقول إلا خيرا ، غَفَرَ الله له خطاياه وإن كانتْ أكثر من زَبَد البحر ». أخرجه أبو داود.

7.060- Muâz el-Cühenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim sabah namazını kıldıktan sonra, iki rekât kuşluk namazı kılıncaya kadar namazgâhında oturur ve bu esnada hayırdan başka bir şey konuşmazsa, günahları deniz dalgalarından çok olsa bile Allah onları bağışlar."[34]

٧٠٦١- (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَنْ صَلَّى الفجر في جماعة ، ثم قَعَدَ يذكرُ الله ، حتى تطلُع الشمس ، ثم صلى ركعتين ، كانت له كأجر حجة وعمرة** ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **تامة تامة تامة**». أخرجه الترمذي.

7.061- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

34 **Ebû Davud**, Tatavvu, 12/1287. Bu rivâyetin senedi zayıftır.

"Kim sabah namazını cemâatle kılar, sonra güneş doğuncaya kadar oturup Allah'ı zikreder ve sonra da iki rekât namaz kılarsa, ona hac ve umre sevâbı gibi sevap verilir."[35]

Enes dedi ki:

"Hz. Peygamber; **'Noksansız! Noksansız! Noksansız!'** diye ekledi."

٧٠٦٢- (م د ت س ـــ أم حبيبة رضي الله عنها) قالت : سمعتُ النبيّ صلى الله عليه وسلم يقول : **«ما من عبد مسلم يُصلي لله تعالى كلَّ يوم ثنتي عشرةَ ركعة تطوعا من غير الفريضة ، إلا بنى الله له بيتا في الجنة** ، قالت أم حبيبة : فما تركتُها بعدَ ما سمعتُ ذلك منه ، وقال عَنْبسة : ما تركتهُنَّ منذ سمعتُهُنَّ من أم حبيبة ، وقال عمرو بن أوس: ما تركتُهنَّ منذ سمعتُهن من عَنْبسَةَ، وقال النعمان بن سالم : ما تركتُهنَّ منذ سمعتهنَّ من عمرو بن أوس».

أخرجه مسلم. وله في أخرى **«من صلى في يوم ثِنْتَي عشرةَ سجدة تطوُّعا بنى الله له بيتا في الجنة»**. وفي أخرى له قال : **« ما من عَبْد يصلّي لله كل يوم ثنتي عشرةَ ركعة تطوعا غير فريضة، إلا بنى الله له بيتا في الجنة – أو إلا بُني له بيت في الجنة »**.

وفي أخرى **« ما من عبد مسلم توضأ فأسبغ الوضوء ، ثم صلى لله كلَّ يوم... فذكره»**.

وأخرج أبو داود والترمذي والنسائي نحوا من هذه الروايات. وقد ذُكر الحديث في باب الرواتب من كتاب الصلاة.

7.062- Ümmü Habîbe anlatıyor:

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Kim farzların dışında her gün Allah rızası için on iki rekât nâfile namaz kılarsa, Allah onun için cennette bir ev yapar."

Ümmü Habîbe şöyle dedi:

"Ben bunu Hz. Peygamber'den işittikten sonra, onu kılmayı hiç ihmâl etmedim."

---

[35] **Tirmizî**, Salât, 412/586.

Bunu Ümmü Habîbe'den rivâyet eden Anbese (b. Ebî Süfyan) da şöyle dedi:

"Ben de bunu Ümmü Habîbe'den duyduktan sonra onu kılmayı hiç ihmal etmedim."

Amr b. Evs[36] de şöyle dedi:

"Ben de bunu Anbese'den duyduktan sonra onu kılmayı hiç ihmal etmedim."

Numan b. Sâlim[37] de şöyle dedi:

"Ben de bunu Amr b. Evs'den duyduktan sonra onu kılmayı hiç ihmal etmedim."[38]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti; **"Kim günde on iki rekât nâfile namaz kılarsa, Allah onun için cennette bir ev yapar"** şeklindedir.

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Farzların dışında her gün Allah rızası için on iki rekât nâfile namaz kılan hiçbir kul yoktur ki, Allah onun için cennette bir ev yapmış olmasın –veya onun için cennette bir ev yapılmış olmasın-!"

Yine **Müslim**'in bir diğer rivâyeti de; **"Hiçbir müslüman kul yoktur ki, güzelce abdest alır, sonra da her gün Allah için namaz kılarsa..."** şeklinde devam eder.

Ebû Davud, Tirmizî ve **Nesaî** de hadîsi bu rivâyetler gibi tahric ederler.

---

[36] **Amr b. Evs es-Sekafî et-Tâifî**: ö. 94/713. Tâifli sika tâbiîlerdendir. Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Numan b. Sâlim ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. **Ebû Hureyre**, kendisine bir mesele sormak için gelen Tâiflilere; "**içinizde Amr b. evs olduğu halde gelip bana mı soruyorsunuz?**" derdi. Bazı kaynaklar onu sahab3ilerden sayarlar. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[37] **en-Numan b. Sâlim et-Tâifî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Amr b. Evs'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be ve Simâk b. Harb rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[38] **Müslim**, Müsafirîn, 15/101-103; **Ebû Davud**, Tatavvu, 1/1250; **Tirmizî**, Salât, 206/415; **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 64.

Bu rivâyet, **Kitâbu's-Salât**'ta **"Vakte Bağlı Nâfileler"** bâbında da geçmişti.[39]

İZAH

"On iki rekât nâfile namaz" cümlesi ile, beş vakit namaz esnasında farzlardan önce ve sonra kılınan ve **müekked sünnet** adı verilen sünnetler kastedilmiştir. Bunlar da sabah namazının farzından önce iki rekât, öğlenin farzından önce dört, farzından sonra iki rekât, akşam ve yatsının farzından sonra da ikişer rekât olmak üzere toplam on iki rekâttır.

٧٠٦٣- (س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « من صلى في يوم ثنتي عشرة ركعة سوى الفريضة،بنى الله بيتا في الجنة ». أخرجه النسائي.

7.063- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim farzlar hariç günde on iki rekât namaz kılarsa, Allah onun için cennette bir ev yapar."[40]

٧٠٦٤- (د ـــ زيد بن خالد رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «من توضأ فأحسن وضوءه ثم صلى ركعتين لا يسهو فيهما، غُفِر له ما تقدَّم من ذنبه». أخرجه أبو داود.

7.064- Zeyd b. Hâlid'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Herkim abdestini güzelce alır, sonra da gaflete kapılmadan iki rekât namaz kılarsa, geçmiş günahları bağışlanır."[41]

---

[39] Bkz., hadîs no; 4066.

[40] **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 66.

[41] **Ebû Davud**, Salât, 158/905.

٧٠٦٥- (د س ـ عقبة بن عامر الجهني رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ما من أحد يتوضأ ، فيُحْسِنُ الوضوءَ ويصلّي ركعتين يُقبِلُ بقلبه ووجهه عليهما ، إلا وجبَتْ له الجنةُ ». أخرجه أبو داود والنسائي.

7.065- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Herkim güzelce abdestini alır, kalbiyle ve yüzüyle (Allah'a) **yönelerek iki rekât namaz kılarsa, cennet ona vâcib olur."**[42]

٧٠٦٦- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ صلّى بعد المغرب ستَّ ركعات ، لم يتكلّمْ فيما بينهنّ بسوء ، عُدلن له بعبادة ثنتي عشرة سنة ».

أخرجه الترمذي. وقال : رُوي عن عائشة عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم «مَنْ صلّى بعد المغرب عشرين ركعة بنى الله له بيتا في الجنة».

7.066- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Herkim akşam namazından sonra altı rekât namaz kılar ve arada da kötü söz söylemezse, bunlar onun için on iki senenin ibâdetine muâdil olur."[43]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Hz. Âişe vasıtasıyla Rasûlullah'tan (as.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Her kim akşam namazından sonra yirmi rekât namaz kılarsa, Allah onun için cennette bir ev yapar."

---

[42] **Ebû Davud**, Salât, 158/906; **Nesaî**, Tahâret, 110.

[43] **Tirmizî**, Salât, 321/435.

İZAH

Bu rivâyet zayıftır. Çünkü râvilerden **Ömer b. Ebî Has'am** hadîste zayıf biridir. **Buharî** onun münkeru'l-hadîs ve zayıf olduğunu söylemektedir. Kaldı ki, **"altı rekâtlık bir nâfilenin on iki yıllık ibâdete muâdil"** sayılmasının makûl bir şekilde izahı da zordur.

٧٠٦٧- (ط) ــ سعيد بن المسيب رحمه الله أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «بيننا وبين المنافقين شهودُ العشاء والصبح ، لا يستطيعونهما ، أو نحو هذا ». أخرجه الموطأ.

7.067- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi -veya bunun gibi bir şey söyledi-:

"Bizimle münâfıklar arasındaki fark, yatsı ve sabah namazlarında hazır bulunmaktır; onlar bu iki namaza katılmaya dayanamazlar."[44]

İZAH

Bu rivâyet de mürseldir. **Saîd b. Müseyyeb** onu doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyet etmektedir. **Muvatta'**da bunun muttasıl bir rivâyeti de bulunmamaktadır.

الفرع الثالث

في صلاة المنفرد في بيته

3- EVDE TEK BAŞINA NAMAZ KILMAK

٧٠٦٨- (ط د ت) ــ زيد بن ثابت رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «صلاةُ المرء في بيته أفضلُ ؛ من صلاته في مسجدي هذا ، إلا المكتوبة». أخرجه أبو داود والترمذي. وأخرج الترمذي أيضا و الموطأ موقوفا على زيد قالا : قال زيد : «أفضل الصلاة صلاتكم في بيوتكم ، إلا المكتوبة ».

---

[44] **Muvatta**, Cemâat, 2/5

7.068- Zeyd b. Sâbit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Farzlar hariç, insanın evinde kıldığı namaz, benim şu mescidimde kıldığı namazdan daha faziletlidir."[45]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Muvatta ve **Tirmizî'nin** ayrıca mevkûf olarak tahric ettikleri bir rivâyete göre Zeyd şöyle dedi:

"Kıldığınız namazların en faziletlisi evde kıldıklarınızdır, yalnız farzlar müstesnâ!"

İZAH

Bu hadîs, farzların dışındaki namazları evde kılmanın daha faziletli olduğunu ifâde etmektedir. Bunun sebebi, muhtemelen evde daha samimi, gösteriş ve riyâdan daha uzak namaz kılınabileceğidir. Çünkü nâfile ibâdetlerde esas olan, gösterişten uzak, ihlâsla edâ edilmeleridir; zira bunlar yapılması zorunlu olmayan ibâdetlerdir. Farz olan ibâdetlerin açıkta ve herkesin gözü önünde yapılmasının hikmeti de, onun örnekleşmesini sağlamaktır. Farzlar, herkesin yapmakla zorunlu olduğu ibâdetler olduğu için, onlarda gösteriş olgusu ağırlıklı değildir. Kaldı ki insanın amacı riyâ ve gösteriş olsa bile, bunlar herkesin mutlaka yapmak zorunda olduğu şeylerdir.

٧٠٦٩- (ت ــ كعب بن عُجرة رضي الله عنه) قال : صلى النبيُّ صلى الله عليه وسلم في مسجد بني عبد الأشْهل المغربَ ، فقام قوم يتنفَّلون ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **عليكم بهذه الصلاةِ في البيوت**». أخرجه الترمذي يرفعه.

7.069- Kâ'b b. Ucre şöyle dedi:

---

[45] **Muvatta**, Cemâat, 1/4; **Ebû Davud**, Salât, 199/1044; Vitir, 11/1447; **Tirmizî**, Salât, 331/450.

"Hz. Peygamber, Benû Abduleşhel mescidinde akşam namazını kılmıştı. Namazdan sonra insanların nâfile kılmaya kalktıklarını görünce;

"O namazı evinizde kılın!" buyurdu.[46]

٧٠٧٠- (عبد الواحد) قال : « صلاة الرجل في الفلاة إذا أتمها تضاعف على صلاته في الجماعة بمثلها». أخرجه...

7.070- Abdüvâhid (b. Ziyâd) şöyle dedi:

"İnsanın sahrada erkânına tam riâyetle kıldığı namaz, cemâatle kıldığı benzeri namazdan daha faziletlidir."[47]

İZAH

Sahrada namaz kılmak zorunda kalanlar, genellikle yolculardır. Yukarıdaki rivâyette sözü edilen fazilet de, muhtemelen yolculuğun sıkıntılarına rağmen namazını ihmal etmeyişinden dolayıdır. Üstelik orada tek başına kılınan namazda, riyâ ve gösteriş de olmaz.

الفرع الرابع

في صلاة الجماعة والمشي إلى المسجد وانتظار الصلاة

وفيه ثلاثة أنواع:

النوع الأول

في فضل الجماعة والحث عليها

4- CEMÂATLE NAMAZ, CÂMİYE GİTMEK VE NAMAZ VAKTİNİ BEKLEMEK

a) CEMÂATIN FAZÎLETİ VE CEMÂATE TEŞVİK

[46] **Tirmizî**, Salât, 424/604.

[47] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Ebû Davud**, Salât, 48/560 nolu hadîsin devamında zikredilmektedir.

٧٠٧١- (خ م ط ت س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «صلاةُ الجماعة أفضلُ من صلاة الفَذّ بسبع وعشرين درجة». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

وللبخاري عن أبي هريرة عن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: «تفضُل صلاةُ الجميع على صلاة أحدكم وحدَه بخمس وعشرين جزءا». ثم قال: وقال شعيب: وحدثني نافع عن ابن عمر قال: «تفضُلها بسبع وعشرينَ درجة» موقوف. ولمسلم مرفوعا وقال : « ببضع وعشرين ».

وفي رواية الترمذي: « صلاةُ الجماعة تَفْضُل على صلاة الرجل وحدَه بسبع وعشرينَ درجة».

7.071- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cemâatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan 27 derece daha faziletlidir."[48]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

Buharî'nin Ebû Hureyre'den tahric ettiği diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Toplu kılınan namaz, sizden birinin tek başına kıldığı namazdan 25 cüz daha faziletlidir."

Sonra **Buharî,** Şuayb'in şöyle dediğini kaydeder:

"Bana Nâfi, İbn Ömer'den mevkûf olarak **'Onun yirmi yedi derece daha faziletli'** olduğunu söylediğini nakletti."

Müslim de merfû olarak; "**yirmi küsür kat**" şeklinde tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Cemâatle namaz, insanın tek başına kıldığı namazdan 27 derece daha faziletlidir."

---

[48] **Buharî**, Ezan, 30, 31; **Müslim**, Mesâcid, 42/249; **Muvatta**, Cemâat, 1/1; **Tirmizî**, Salât, 161/215; **Nesaî**, İmâmet, 42.

İZAH

Cemâatle kılınan namazın tek başına kılınanlara göre daha faziletli olduğu konusunda verilen rakamlar, 20 küsür, 25 ve 27 şeklinde değişmektedir. Bazı şârihler bunlardan en fazla sayıyı gösteren 27 rakamının en son vârid olduğunu ileri sürerler. Gerekçe olarak da Allah sevâbı attırır, ama eksiltmez demektedirler. Bazılarına göre de açıktan kırâatle kılınan namazların 27 kat, gizli kırâatle kılınan namazların ise 25 kat üstün olduğunu söyleyerek rivâyetleri telife çalışırlar.[49] Bu rakamları ve onların hikmetini Allah ve Rasûlünün bilgisine havâle etmek veya mübâlağa manasına hamletmek daha doğru olsa gerektir.

Cemâatle namaz, öncelikle İslâm'ın şiârı ve Allah'ın en önemli farîzası olan namaz ibâdetinin bütün toplumu kuşattığını, insanların hayatlarına işlediğini göstermesi bakımından önemlidir. Ama bunun kadar önemli bir tarafı da, cemâatin sosyal hayat üzerindeki fonksiyonudur. İnsanlar cemâatle kıldıkları namaz sayesinde birbirlerini tanırlar. Bu tanışma, onları kaynaşmaya da götürür. Birbirlerinin dertleriyle ilgilenmeye sevk eder. Aynı işi yapan insanlar, birbirlerini daha çok sever, birbirlerine daha çok bağlanırlar. Cemâat, insanlar aralarında gâye birliği meydana getirir. Her kesimden insanların toplandığı câmilerde, kabiliyetli insanlar daha çabuk keşfedilip topluma kazandırılır.

Hülasa cemâatle kılınan namazın sevabının daha fazla olmasının hikmetini düşünürken, onun dinî faydaları yanında, sosyal faydaları da göz önünde bulundurulmalıdır.

٧٠٧٢- (خ م ط ت س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «تفضُلُ صلاةُ الجميع صلاةَ أحدكم وحدَه بخمس وعشرين جزءا وتجتمع ملائكةُ الليل وملائكةُ النهار في صلاة الفجر ثم يقول أبو هريرة: اقرؤوا إن شئتم {وقُرْآنَ الفجر إنَّ قُرْآنَ الفجر كانَ مَشْهودا} [الإسراء: ٧٨]». قال البخاري: قال شعيب: وحدَّثني نافع عن ابن عمر «تفضُلُها بسبع وعشرين».

[49] Bkz., **İbn Hacer**, II, 346-48.

وفي رواية لمسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **صلاةُ الجماعة تَعدل خمساً وعشرينَ صلاة من صلاة الفذّ** ». وفي أخرى له قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **صلاة مع الإمام أفضلُ من خمس وعشرينَ صلاة يصلّيها وحدَهُ** ».

وأخرج الموطأ والترمذي والنسائي الرواية الأولى ، إلى قوله : « جزءا » ، وأخرجها النسائي أيضا بتمامها ، وقال الترمذي : « تزيد » بدل « تفضل ».

7.072- Ebû Hureyre şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işittim:

"Toplu kılınan namaz, sizden birinin tek başına kıldığı namazdan 25 cüz daha faziletlidir. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında bir araya gelirler."

Sonra Ebû Hureyre şöyle dedi:

"İsterseniz; ***'...Sabah namazını kıl! Çünkü sabah namazı şâhitlidir'***[50] âyetini okuyabilirsiniz."

Buharî, Şuayb'in şöyle dediğini kaydeder:

"Bana Nâfi, İbn Ömer'den; *'Onun yirmi yedi derece daha faziletli'* olduğunu söylediğini nakletti."[51]

RİVÂYETLER

Müslim'in rivâyetine göre Rasûlullah (as.); **"Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazın 25 katına muâdildir"** buyurdu.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de; **"İmâmla kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan 25 kat üstündür"** şeklindedir.

Muvatta, Tirmizî ve **Nesaî** de, ilk rivâyeti, **"...25 cüz daha faziletlidir"** kısmına kadar tahric ettiler.

Nesaî ayrıca, hadîsin tamamını da tahric etti.

Tirmizî de "**faziletlidir**" kelimesi yerine "**sevâbı fazladır**" kelimesini kaydetti.

---

[50] İsrâ, 78.

[51] **Buharî**, Ezân, 31; **Müslim**, Mesâcid, 42/248; **Muvatta**, Cemâat, 1/2; **Tirmizî**, Salât, 161/216; **Nesaî**, İmâmet, 42.

٧٠٧٣- (خ د - أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «صلاةُ الجماعة تفضُلُ صلاةَ الفذّ بخمس وعشرينَ درجة».

وفي رواية أبي داود قال : « الصلاةُ في الجماعة تعْدل خمْسًا وعشرين صلاة ، فإذا صلاها في فلاة فأتمّ ركوعها وسجودها ، بلغت خمسين».

7.073- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan 25 derece daha üstündür."[52]

RİVÂYETLER

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Cemâatle namaz, (yalnız kılınan) **25 namaza muâdildir. İnsan namazını, rükûunu ve sücûdunu tam yaparak çölde kılarsa,** (sevâbı) **elli namaz sevâbına ulaşır.**

İZAH

Ebû Davud'un yukarıdaki rivâyetini izah sadedinde çölde kılınan namazda ihlâs ve samimiyetin hâkim olduğu, ayrıca yolculuk meşakkatine rağmen ibadetini ihmal etmemenin böyle bir sevâba layık olduğu şeklinde çeşitli gerekçeler ileri sürülmüştür. İbn Raslân bu hadîsi, çölde cemâatle kılınan namazın şehirde tek başına kılınandan elli kat sevabı fazla olduğunu söyler. Bu sözlerin makûl ve inandırıcı bulmak olduğunu söylemek zordur. Çünkü aynı namazın farklı mekânlarda kılınmasından dolayı bu derece büyük bir uçurumun bulunması makûl gözükmemektedir. Üstelik bu namaz Kâbe, Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Nebî gibi kutsal mekânlarda değil, çölde kılınmaktadır.

52 **Buharî**, Ezân, 31; **Ebû Davud**, Salât, 48/560.

٧٠٧٤- (س ـ عائشة رضي الله عنها) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «صلاة الجماعة تزيد على صلاة الواحد خمسا وعشرين [درجة] ». أخرجه النسائي.

7.074- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cemâatle kılınan namazın sevâbı, tek başına kılınan namazdan 25 derece daha fazladır."[53]

٧٠٧٥- (د س ـ أبو الدرداء رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «ما من ثلاثة في قرْيَة ولا بَدْو لا تقامُ فيهم الصلاةُ ، إلا قد استحوذ عليهم الشيطانُ ، فعليك بالجماعة، فإنما يأكلُ الذِّئبُ من الغنم القاصية». قال السائب: يعني بالجماعة : الصلاة في الجماعة ، زاد رزين « وإن ذئبَ الإنسان : الشيطانُ، إذا خلا به أكله ». أخرجه أبو داود والنسائي.

7.075- Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Köyde ve çölde üç kişi bir arada olur da namazı cemâatle kılmazlarsa, şeytan onlara musallat olur. Binâenaleyh cemâate sarıl! Çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt kapar."

Râvi Sâib (b. Hubeyş) dedi ki:

"Hadîsteki ***'cemâat'*** sözcüğü ile, cemâatle kılınan namaz kastedilmiştir."[54]

RİVÂYETLER

Rezîn şu ilaveyi yapar:

"Şüphesiz insanın kurdu da şeytandır; yalnız kalınca onu yer."

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[53] **Nesaî**, İmâmet, 42.

[54] **Ebû Davud**, Salât, 46/547; **Nesaî**, İmâmet, 48.

٧٠٧٦- (د ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « جاء رجل وقد صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : أيُّكم يتَّجِر على هذا ؟ فقام رجل فصلَّى معه » أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أبصر رجلا يصلِّي وحدَهُ ، فقال : ألا رَجُل يتصدّق على هذا فيصلّي معه ؟ ».

7.076- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) namazını kıldığı sırada bir adam geldi. Hz. Peygamber;

"- Bu adamdan dolayı hanginiz kazanacak?" diye sordu.

Hemen biri kalktı ve onunla birlikte namaz kıldı."[55]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud'**un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, tek başına namaz kılan bir adam gördü ve;

"- Şununla birlikte namaz kılarak ona tasaddukta bulunacak biri yok mu?" dedi.

İZAH

"Bu adamdan dolayı hanginiz kazanacak?" cümlesi, onunla birlikte cemâat olarak kim daha fazla sevap alacak anlamındadır. Alınacak olan sevaptan dolayı Hz. Peygamber ona **"ticâret, kazanç"** adını vermiştir.

٧٠٧٧- (م ط د ت ـ عثمان بن عفان رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « مَنْ صَلَّى العشاء في جماعة فكأنَّما قام نصْفَ الليل ، ومن صلَّى الصبحَ في جماعة فكأنَّما صلَّى الليلَ كُلَّهُ ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الموطأ قال : « جاء عثمان إلى صلاة العشاء ، فرأى أهلَ المسجد قليلا ، فاضطجع في مُؤخَّر المسجد ينتظر الناسَ أن يكثروا، فأتاه ابنُ أبي عَمْرَةَ فجلس إليه، فسأله :

---

[55] **Ebû Davud**, Salât, 55/574; **Tirmizî**, Salât, 164/220.

مَنْ هو ؟ فأخبره ، فقال: ما مَعَك من القرآن ؟ فأخبره : فقال له عثمان : مَنْ شَهِدَ العشاء فكأنَّما قام نصف ليلة ومن شَهِدَ الصبح فكأنَّما قام ليلة».

وفي رواية الترمذي وأبي داود قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ شَهِدَ العِشَاءَ فِي جَماعة كَانَ له قِيامُ نصف ليلة ، ومَنْ صَلَّى العِشَاءَ والفجر في جماعة كان له كقيام ليلة**».

7.077- Hz. Osman'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Yatsıyı cemâatle kılan, sanki gecenin yarısını ihyâ etmiş gibidir. Sabah namazını da cemâatle kılarsa, sanki bütün geceyi ihyâ etmiş gibi olur."[56]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Osman yatsı namazına gelmiş, ama mescidde cemâatin az olduğunu görmüştü. Bir müddet mescidin arka tarafında yaslanıp cemâatin çoğalmasını bekledi. İbn Ebî Amra gelip yanına oturdu. Hz. Osman, ona kim olduğunu sordu, o da söyledi. Hz. Osman;

"- Kur'ân'dan ne biliyorsun?" diye sordu, o da anlattı. Sonra Hz. Osman ona şöyle dedi:

"Herkim yatsı namazına katılırsa, sanki gecenin yarısını ihyâ etmiş gibi olur. Sabah namazına da katılırsa, sanki bütün geceyi ihyâ etmiş gibi olur."

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyetlerinde ise Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim yatsıda cemâate katılırsa, ona gecenin yarısını ihyâ sevâbı verilir. Yatsı ile sabah namazlarında cemâate katılana da, bütün geceyi ihyâ etmiş gibi sevap verilir."

---

[56] **Müslim**, Mesâcid, 46/260; **Muvatta**, Cemâat, 2/7; **Ebû Davud**, Saklât, 47/555; **Tirmizî**, Salât, 165/221.

٧٠٧٨- (ط ـ أبو بكر بن سليمان بن أبي حَثمة) : « أن عمرَ بنَ الخطاب رضي الله عنه فقَدَ سليمان بن أبي حَثْمَةَ في صلاة الصبح ، وأن عمر غدَا إلى السوق ، ومَسْكَنُ سليمان بين المسجد والسوق فمرَّ على الشّفاء أمِّ سليمانَ فقال لها: لم أرَ سليمان في الصبح ، فقالت: إنه بات يصلّي، فغلبتْه عيْناه، فقال عمرُ: لأنْ أشْهَدَ صلاةَ الصبح في جماعة أحبُّ إليّ من أن أقومَ ليلة». أخرجه الموطأ.

7.078- Ebû Bekir b. Süleyman b. Ebî Hasme anlatıyor:

"Hz. Ömer, sabah namazında (babam) Süleyman b. Ebî Hasme'yi[57] göremedi. Namazdan sonra Hz. Ömer çarşıya çıkmıştı. Süleyman'ın evi de mescidle çarşı arasında idi. Süleyman'ın annesi Şifâ'ya uğradı ve ona;

"- Sabah namazında Süleyman'ı göremedim" dedi. Annesi de;

"- Geceleyin namaz kıldı, bu yüzden uykusunu alamadı" dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

"- Sabah namazında cemâate katılmak, bana gece kalkıp ibâdet etmekten daha önemli geliyor."[58]

٧٠٧٩- (د س ـ أبي بن كعب رضي الله عنه) قال : « صلّى بنا النبيُّ صلى الله عليه وسلم يوما الصبحَ، فلما سلَّم قال : **أشاهد فلان ؟** قالوا : لا ، قال : **أشاهد فلان ؟** قالوا : لا ، قال : **إنَّ هاتين الصلاتين أثقلُ الصلوات على المنافقين ، ولو تعلمون ما فيهما لأتيتُموهما ولو حَبْوا على الرُّكَب ، وإن الصف الأول على مثل صفِّ الملائكة ، ولو علمتم ما فضيلته لابْتدَرتُموه، وإن صلاة الرجل مع الرجل أزكى من صلاته وحده ، وصلاته مع الرجلين أزكى من صلاته مع الرجل ، وما كثر فهو أحبُّ إلى الله عز وجل** ». أخرجه أبو داود والنسائي.

---

[57] **Ebû Bekir, Süleyman b. Ebî Hasme (Abdullah) b. Gânim el-Kuraşî el-Adevî el-Medenî**: Medîneli büyük tâbiîlerdendir. Hz. Ömer tarafından çarşı-pazarı teftişle görevlendirilmişti. Hz. Ömer ayrıca onu ve Ubeyy b. Kâ'b'ı Ramazan'da teravih kıldırmakla da görevlendirmişti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[58] **Muvatta**, Cemâat, 2/7.

7.079- Ubeyy b. Kâ'b anlatıyor:

"Hz. Peygamber bir gün bize sabah namazını kıldırdı. Selâm verince;

"- **Falancı burada mı?"** diye sordu.

"- Hayır!" dediler.

"- **Falan adam burada mı?"** diye sordu, yine;

"- Hayır!" dediler.

Bunun üzerine şunları söyledi:

"- **Muhakkak ki şu iki** (yatsı ile sabah) **namaz, münâfıklara en ağır gelen namazlardır. Ama sizler bu iki namazdaki sevâbı bilseydiniz, dizlerinizin üstünde sürünerek dahi olsa gelirdiniz. Şüphesiz ki ilk saf, meleklerin safı gibidir; bu safın faziletini bilseydiniz, onun için yarışırdınız. Bir insanın başka biriyle** (cemâat yaparak) **namaz kılması tek başına kılmasından, iki kişiyle cemâat yapması da, bir kişiyle cemâat olmasından daha iyidir. Cemâatin çok olması, Allah'ın daha çok hoşuna gider."**[59]

٧٠٨٠- (خ م ط س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لو يعلمُ الناسُ ما في النِّداء والصفُّ الأول ، ثم لم يَجدُوا إلا أن يَستَهِموا عليه لاستَهَموا ، ولو يعلمون ما في التَّهْجيرِ لاستَبَقُوا إليه ، ولو يعلمون ما في العَتمة والصبح لأتوهما ولو حَبْوا** ».

وفي رواية : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **بينما رجل يمشي بطريق وجَدَ غُصْنَ شوك على الطريق فأخرَّهُ ، فشكر الله له فغفر له** ثم قال : **الشهداء خمسة: المطعونُ، والمبطونُ، والغريقُ، وصاحبُ الهدم، والشهيدُ في سبيل الله** وقال: **لو يعلم الناسُ ما في النداء والصفِّ الأول**... ثم ذكر الحديث إلى آخره - مثل ما تقدم». أخرجه البخاري، وأخرج مسلم الأولى، وفرَّق الثانية، وأخرج الموطأ والنسائي الأولى، وأخرج الموطأ أول الثانية إلى قوله: «**والشهيد في سبيل الله**».

---

[59] **Ebû Davud**, Salât, 47/554; **Nesaî**, İmâmet, 45.

7.080- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsanlar ezânda ve ilk safta olan sevâbı bilseler ve buna nâil olmak için aralarında kura çekmekten başka çare bulamasalar, mutlaka kura çekerlerdi. Cemâate geç gitmenin zararını bilselerdi, birbirleriyle yarışırlardı. Yatsı ve sabah namazını cemâatle kılmanın sevâbını bilselerdi, sürünerek de olsa cemâate giderlerdi."[60]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette ise Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bir adam yolda yürürken, yol üzerinde bir diken dalı görmüş ve onu yolun dışına atmıştı. Bundan dolayı Allah ona teşekkür etti ve onu mağfiret buyurdu."

Sonra Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"Şehidler beştir: Taundan ölen, karın ağrısından ölen, boğulan, enkaz altında ezilen ve Allah yolunda şehîd olan!"

Sonra şöyle dedi:

"İnsanlar ezânda ve ilk safta olan sevâbı bilselerdi..." diyerek aynı hadîsi sonuna kadar zikreder.

Bunları **Buharî** tahric etti.

Müslim ilk rivâyeti tahric etti ve ikincisini ayırdı.

Muvatta ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler. **Muvatta** ikinci rivâyetin, **"...ve Allah yolunda şehîd olan!"** cümlesine kadarki ilk kısmını tahric etti.

٧٠٨١- (ت ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **«مَنْ صَلّى يوما في جماعة ، لم تَفُتْهُ التكبيرة الأولى كَتَبَ الله له بَراءتَين : براءة من النار ، وبراءة من النفاق»**. أخرجه الترمذي ، وقال : قد روي موقوفا على أنس.

---

[60] **Buharî**, Ezân, 32; Mezâlim, 28; **Müslim**, Salât, 28/129; **Muvatta**, Cemâat, 2/6; **Nesaî**, Mevâkît, 22; Ezân, 31.

7.081- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim kırk gün boyunca cemâatle namaz kılar ve imamın ilk tekbirini kaçırmazsa, Allah onun için iki şeyden berâat yazar: Biri cehennemden berâat, diğeri de münâfıklıktan berâat!"[61]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve bu hadîsin Enes'den mevkûf olarak da rivâyet edildiğini kaydetti.

٧٠٨٢- (ت ــ عمر بن **الخطاب** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ صلى في مسجد جماعة أربعين ليلة لا تفوته الركعة الأولى من صلاة كتب الله له عتقاً من النار**». أخرجه الترمذي نحو حديث أنس ولم يذكر لفظه وقال: هذا الحديث مرسل واللفظ ذكره رزين.

7.082- Hz. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim kırk gün bir câmide cemâatle namaz kılar ve namazın ilk tekbirini kaçırmazsa, Allah onun cehennemden âzâd edildiğini yazar."[62]

RİVÂYETLER

Bunu da **Tirmizî,** Enes'in hadîsi gibi tahric etti, ama onun lafzını zikretmedi ve hadîsin mürsel olduğunu söyledi.

Bu lafız, **Rezîn'**indir.

٧٠٨٣- (ت ــ **[مجاهد** رحمه الله) قال: [: سئل ابن عباس عن رجل يصوم النهار، ويقوم الليل، ولا يشهدُ الجماعة، ولا الجمعةَ؟ قال: هذا في النار. أخرجه الترمذي.

---

[61] **Tirmizî,** Salât, 178/241.

[62] **Tirmizî,** Salât, 178/241. Bu rivâyetin senedi munkatı'dır, **Tirmizî** de hadîsin mahfûz olmadığını söylemiştir. Ancak önceki rivâyet mjana itibariyle bunu kuvvetlendirmektedir.

7.083- Mücâhid şöyle dedi:

"İbn Abbas'a, gündüzleri oruç tutan, geceleri de ibâdet eden, ama cemâate ve cumaya gitmeyen bir adamın durumu soruldu. Şu cevabı verdi:

"O adam cehennemdedir."[63]

٧٠٨٤– (د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «الإمام ضامن، والمؤذن مؤتمن ، اللهم أرْشد الأئمة واغفرْ للمؤذّنين ». أخرجه أبو داود والترمذي.

7.084- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İmâm kefil, müezzin de mutemettir. Allah'ım; imamları doğruya irşâd buyur, müezzinleri de bağışla!"[64]

İZAH

"Kefil" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"dâmin"*dir. ***Dâmin,*** tekeffül eden, üstüne alan, garanti eden anlamına gelir. Bundan maksat da, cemâate kıldırdığı namazı, erkânına, huşûuna ve âdâbına riâyet ederek kıldıracağını tekeffül etmesidir. Gerçekten cemâatin namazı, imamın sorumluluğundadır. İmam, cemâatin namazının sıhhatini garanti etmektedir. Çünkü cemâatin namazının sahih veya fâsid olması, imamın namazına bağlıdır.

"**Müezzinin mutemet**" olması da, namaz, oruç gibi ibâdetlerin saatini halka doğru olarak duyurmak konusunda güvenilen biri olduğu anlamını ifâde eder.

---

[63] **Tirmizî**, Salât, 162/218. Bu hadîsin râvîlerinden **Leys b. Ebî Süleym**, zayıftır.

[64] **Ebû Davud**, Salât, ; **Tirmizî**, Salât, 153/207.

النوع الثاني

المشي إلى المساجد

b) CÂMİYE GİTMEK

٧٠٨٥- (خ م ط د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «صلاةُ الرجل في الجماعة تُضعَّف على صلاته في بيته ، وفي سوقه خمسا وعشرين ضعفا ، وذلك أنه إذا توضأ فأحسنَ الوُضُوءَ ، ثم خرجَ إلى المسجد ، لا يُخرجُه إلا الصلاةُ ، لم يَخْطُ خُطوة إلا رُفعت له بها درجة ، وحطَّ عنه بها خطيئة ، فإذا صلى لم تَزَل الملائكة ، تُصلِّي عليه ما دام في مُصلاه ، اللهم صلِّ عليه ، اللهم ارحمه ، ولا يزال أحدُكم في صلاة ما انتظرَ الصلاةَ ».

وفي رواية نحوه ، إلا أنه فيه « فإذا دخل المسجدَ كان في الصلاة ما كانت الصلاة تَحْبِسُهُ ».

وزاد في دعاء الملائكة: «اللهم اغفر له ، اللهم تُبْ عليه ، ما لم يؤذ فيه ، ما لم يُحْدِثْ فيه».

أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج أبو داود الأولى ، وذكر الزيادة. وفي رواية الموطأ قال : « من توضأ فأحسنَ الوُضوء ، ثم خرج عامدا إلى الصلاة ، فإنه في صلاة ما كان يَعْمد إلى صلاة ، وإنه يُكتَب له بإحدى خُطوتيه حسنة، ويُمْحَى عنه بالأخرى سيئة ، فإذا سمع أحدُكم الإقامة فلا يَسْعَ ، فإن أعظمَكم أجرا أبعدُكم دارا ، قالوا : لمَ يا أبا هريرة ؟ قال : من أجل كثرة الخُطَا ».

وفي رواية الترمذي قال : « إذا توضأ الرجل فأحسنَ الوضوء ثم خرج إلى الصلاة، لا يخرِجُه – أو قال: لا يَنْهَزُه – إلا إياها، لم يَخطُ خُطوة إلا رفعه الله بها درجة، وحَطَّ عنه بها خطيئة».

7.085- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsanın cemâatle kıldığı namazın sevâbı, evinde ve dükkânında tek başına kıldığı namazın sevâbından 25 kat daha fazladır. Çünkü insan, abdestini güzelce alır, sonra sadece namaz gâyesiyle evinden çıkıp câmiye giderse, attığı her adımdan dolayı bir derecesi yükseltilir ve bir günahı silinir. Namaz kılınca da, namazgâhta bulunduğu müddetçe, melekler; ***'Allah'ım, ona salât eyle! Allah'ım, ona merhamet eyle!'*** **diye duâ ederler. Sizden biri, namazını beklediği müddetçe de namazda sayılır."**[65]

RİVÂYETLER

Buna benzer diğer bir rivâyette şu ifâdeler de vardır:

"İnsan mescide girdiği zaman, namaz onu (dışarı çıkmaktan) **alıkoyduğu müddetçe namazda sayılır."** Meleklerin duâsı konusunda da şu cümle ilâve edilir:

"Kimseye eziyet etmediği ve abdestini bozmadığı müddetçe melekler onun için, ***'Allah'ım, ona mağfiret eyle! Allah'ım, onun tövbesini kabul buyur!'*** **diye duâ ederler."**

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud da ilk rivâyeti tahric etti ve ayrıca ikinci rivâyetteki ziyadeyi de zikretti.

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"Kim güzelce abdestini alır ve sonra da namaz niyetiyle evinden çıkarsa, o, namaz niyetini taşıdığı müddetçe namazda sayılır. Onun her iki adımından biri için bir hasene yazılır, diğeri için de bir günahı silinir. Sizden biri kameti duyarsa, namaza yetişmek için acele hareket etmesin! Sizin ecri en büyük olanınız, evi en uzak olanınızdır."

İnsanlar;

"- Neden böyle ya Ebâ Hureyre?" diye sordular.

"- Çok adım attığı için" diye cevap verdi.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

---

[65] **Buharî**, Ezân, 30; Salât, 87; Buyû', 49; **Müslim**, Mesâcid, 42/245-48; **Muvatta**, Tahâret, 6/33; **Ebû Davud**, Salât, 48/559; **Tirmizî**, Salât, 423/603.

"İnsan güzelce abdestini alır, sonra sadece namaz için evinden çıkarsa –veya hareket ederse-, attığı her adım karşılığında Allah onu bir derece yükseltir ve bir günahını siler."

٧٠٨٦- (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ تطهَّر في بيته ، ثم مضى إلى بيت من بيوت الله ليقضي فريضة من فرائض الله ، كانت خطواته إحداهما تَحُطُّ خطيئة ، والأخرى ترفع درجة ». أخرجه مسلم.

7.086- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim evinde gereği gibi temizlenir, sonra Allah'ın farzlarından birini edâ etmek için Allah'ın evlerinden birine giderse, onun attığı adımlardan biri ile bir hatası silinir, diğeri ile de bir derecesi yükselir."[66]

٧٠٨٧- (س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : « حين يخرج الرجل من بيته إلى مسجده : فرجل تُكتَب حسنة ، ورجل تمحو سيئة ». أخرجه النسائي.

7.087- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsan evinden câmiye gittiğinde, onun bir adımı ile bir sevap yazılır, bir adımı ile de bir günahı silinir."[67]

٧٠٨٨- (د ـ [سعيد] بن المسيب) قال : احْتُضِر رجل من الأنصار ، فقال : إني مُحَدِّثكم حديثا ، ما أحدِّثكموه إلا احتسابا ، سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إذا توضأ أحدُكم فأحسن الوضوء ، ثم خرج إلى الصلاة، لم يرفعْ قدمه اليمنى إلا كَتَبَ الله له حسنة ، ولا وضع قدَمَه اليسرى إلا حَطَّ عنه سيِّئة ، فلْيُقرِّب [أحدُكم] أو ليُبَعِّدْ، فإن

[66] **Müslim**, Mesâcid, 51/282.

[67] **Nesaî**, Mesâcid, 14.

أتى المسجد فصلى في جماعة غُفر له ، وإن أتى المسجد وقد صلّوا بعضا ، وبقي بعض، صلّى ما أدرك وأتمّ ما بقي ، كان كذلك ، فإن أتى وقد صلّوا ، فصلى، وأتمّ الصلاة ، كان كذلك». أخرجه أبو داود.

7.088- Saîd b. el-Müseyyeb anlatıyor:

"Ensârdan biri son nefesinde idi. O sırada şöyle dedi:

"Size bir hadîs söyleyeceğim. Ben onu sadece sevap kazanmak ümidiyle söylüyorum. Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Sizden biri evinde güzelce abdest alır ve sonra da namaza giderse, sağ ayağını her kaldırdığında Allah ona bir sevap yazar, sol ayağını her bastığında da onun bir günahını siler. Artık o, (adımlarını veya evini) **ister yaklaştırsın, ister uzaklaştırsın! Eğer mescide gidip namazı cemâatle kılarsa, bağışlanır. Mescide geldiğinde cemâat namazın bir kısmını kılmışsa, yetiştiği kadarını cemâatle kılar, kalanını da kendi kendine tamamlar. Şayet mescide geldiğinde cemâat namazı bitirmişse, tek başına namazını kılıp tamamlar. Bu da öbürü** (cemâate yetişmiş gibi) **gibidir"**[68]

٧٠٨٩- (د س — أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : « من توضأ فأحسن وضوءه ، ثمّ راح إلى الصلاة ، ووجد الناس قد صلّوا أعطاه الله مثل أجر من صلّى تلك الصلاة وحضرها ، لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا ».أخرجه أبو داود والنسائي.

7.089- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir insan güzelce abdestini alır, sonra namaza gider ve fakat cemâatin namazlarını kılmış olduklarını görürse, Allah ona, o

---

[68] **Ebû Davud**, Salât, 50/563. Bu hadîsin râvîlerinden **Ma'bed b. Hürmüz** hadîsçiler tarafından meçhûl olarak tavsif edilmiştir. Bununla birlikte müteakıp hadîs, mana itibariyle bu rivâyeti te'yîd etmektedir.

namazı cemâatle kılanlar gibi sevap verir; o cemâatin sevabından da bir şey eksilmez."[69]

٧٠٩٠- (د ـــ أبو أمامة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من خرج من بيته متطهِّرًا إلى صلاة مكتوبة كان أجره كأجر الحاجّ المحرم ، ومن خرج إلى المسجد إلى تسبيح الضحى – لا يُنْصِبُه إلا ذلك – كان أجْرُه كأجر المعتمر ، وصلاة على إثر صلاة ، لا لَغْوَ بينهما كتاب في عليين ». أخرجه أبو داود.

7.090- Ebû Ümame 'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Abdest alarak farz bir namazı kılmak için evinden çıkan insanın sevabı, ihrâma girip hac yapanın sevabı gibidir. Kuşluk namazını kılmak için câmiye gitmek üzere evinden çıkan ve bu yorgunluğu sadece kuşluk namazı için göze alan bir insanın sevabı da, umre yapanın sevabı gibidir. Aralarında lüzumsuz bir söz söylenmeden peşpeşe kılınan namazlar da *illiyyîn*'de yazılır."[70]

İZAH

Daha önce geçen bir hadîste nâfile namazların evde kılınmasının daha faziletli olduğu ifâde edilmekte idi. Bu hadîste ise, kuşluk namazını câmide kılmanın faziletine işaret edilmektedir. Bu konuda temel prensip, nâfileleri evde kılmanın daha faziletli olduğudur. Bu hadîs ise, nâfileleri de câmide kılmanın cevâzına veyahut mutlak olarak namaz kılmak üzere câmiye gitmek için çekilen zorluk ve sıkıntıya katlanmanın sevabına hamledilmelidir.

Namaz için câmiye gidenlerin, hac veya umre için sefere çıkanlara benzetilmesi, her ikisine verilecek sevabın miktarının aynı olduğu anlamında değil, her iki davranışın da ibâdet maksadını taşıması itibariyledir. İnsan hacca giderken de, namaz kılmak için

---

69 **Ebû Davud**, Salât, 51/564; **Nesaî**, İmâmet, 52. Bu hadîsin râvîlerinden **Mıhsan b. Ali el-Fihrî** de meçhûlu'l-hâl olarak tavsif edilmektedir, fakat aynı manada rivâyet edilen önceki hadîsle birbirini te'yîd etmektedirler.

70 **Ebû Davud**, Salât, 48/558.

câmiye giderken de yürümektedir. Her ikisinde de amaç, Allah'ın bir emrini yerine getirmektir.

*"**İlliyyîn**"*, en üst makam ve derece anlamına gelir. Burası salih insanların amellerinin yükseltildiği hafaza meleklerine ait bir divandır. Bir âyet-i kerîmede; ***"Ebrârın** (iyilerin) **kitapları İlliyyîn'dedir. İlliyyîn nedir, bilir misin? O, yazılmış bir kitaptır. Ona mukarreb melekler şâhittirler"***[71] buyurulmaktadır. Bunun cennette bir makam olduğu, yedinci kat gökte bir yer olduğu da söylenmiştir. Bazı amellerin **İlliyyîn**'e yazıldığı ifâdesi, o amelin faziletini ve sevabının büyüklüğünü gösterir.

٧٠٩١- (م د ــ **أُبي بن كعب** رضي الله عنه) قال : كان رجل من الأنصار لا أعلم أحداً أبعدَ من المسجد منه ، وكان لا تخطئه صلاة ، قال : فقيل له - أو قلت له - لو اشتريت حماراً تركبُه في الظلماء وفي الرَّمضاء ؟ قال : ما يسرُّني أن منزلي إلى جنب المسجد ، إني أريدُ أن يُكتَبَ لي ممشايَ إلى المسجد ، ورجوعي إذا رجَعْتُ إلى أهلي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **قد جمع الله لك ذلك [كله]** ».

وفي رواية نحوه ، وفيها « فتوجَّعتُ له ، فقلت له : يا فلان ، لو أنك اشتريت حماراً يَقيكَ الرمضاءَ وهَوامَّ الأرض ؟ قال : أما والله ما أُحبُّ أن بيتي مُطَنَّب ببيت محمد صلى الله عليه وسلم قال : فحملتُ به حِملا حتى أتيتُ نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم فأخبرته ، فدعاه ، فقال له مثل ذلك ، فذكر أنه يرجو أثر الأجر فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: « **إن ذلك لك ما احتسبتَ** ». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود قال : فنمى الحديثَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسأله رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن قوله ، فقال : أردت يا رسول الله أن يُكتَب لي إقبالي إلى المسجد ، ورجوعي إلى أهلي ، فقال : **أعطاك الله ذلك كلَّه ، أنْطَاك الله ما احتسبت كلَّه أجمع**».

7.091- Ubeyy b. Kâ'b anlatıyor:

---

[71] Mutaffifîn, 18-21.

"Ensârdan biri vardı ki, ben mescide ondan daha uzak oturan birini bilmiyorum. Buna rağmen o, (cemâatle) namazı hiç kaçırmıyordu. Kendisine şöyle dendi –veya ben ona şöyle dedim-:

"- Bir merkep satın alsan da, karanlıkta ve sıcaklarda ona binerek gelsen?.."

Şöyle cevap verdi:

"- Evimin mescidin yanıbaşında olması hoşuma gitmez. Çünkü mescide gidişimin ve oradan âilemin yanına dönüşümün, benim için sevap olarak yazılmasını isterim."

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Allah senin için bunların hepsini topladı" dedi.[72]

RİVÂYETLER

Buna benzer diğer bir rivâyette şu cümleler de yer alır:

"...Adama acıdım ve dedim ki:

"- Ey falan! Bir merkep satın alsan da, seni sıcaklardan ve zehirli haşerattan korusa!.."

Bana dedi ki:

"- Vallahi evimin, Muhammed'in (as.) evine çadır ipiyle bağlanmış kadar yakın olmasından hoşlanmam."

Bu söz benim ağırıma gitti, hemen Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım. Rasûlullah (as.), adamı çağırdı. Adam, Rasûlullah'a (as.) da aynı sözü söyledi ve attığı adımların ecrini ümit ettiğini ekledi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Gerçekten senin için hesap ettiğin şeyler vardır" buyurdu.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde, şu sözler vardır:

"...Mesele Hz. Peygamber'e ulaştı. Hz. Peygamber, adama, ne söylediğini sordu. Adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; mescide gidişimin ve âilme dönüşümün benim için (sevap) yazılmasını arzu ettim" dedi.

Hz. Peygamber de;

---

[72] **Müslim**, Mesâcid, 50/278; **Ebû Davud**, Salât, 48/557.

"- Allah bütün bunları sana verdi. Allah, hesap ettiğin şeylerin hepsini sana verdi" buyurdu.

İZAH

Evi câmiden uzak olanların, namaz için câmiye gelmelerinden dolayı kazandıkları sevabı dile getiren bu türlü rivâyetler, sevap almak gayesiyle evleri câmilerden uzak yapmayı teşvik anlamını taşımamaktadır. Maksat, uzakta oturmalarına rağmen insanları câmiye ve cemâate katılmayı teşvik etmek ve bundan dolayı alacakları sevabı göstermektir. Evin câmiye yakın olması, asla bir nakîsa değildir. Nitekim Hz. Peygamber'in evi de câmiye bitişikti.

٧٠٩٢- (د — أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « الأبْعَدُ فالأبعدُ من المسجد : أعظمُ أجرا ». أخرجه أبو داود.

7.092- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"En çok sevap, mescide en uzaktan gelenedir."[73]

٧٠٩٣- (خ — أنس بن مالك رضي الله عنه) «أن بني سَلِمَة أرادوا أن يَتَحَوَّلوا عن منازلهم فينزلوا قريبا من النبي صلى الله عليه وسلم فكره رسول الله أن تُعْرَى المدينة فقال: ألا تحتسبون آثاركم؟ فأقاموا». أخرجه البخاري.

7.093- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Benû Selime, yerlerini terk edip Hz. Peygamber'e yakın bir yere göçmeyi düşünmüşlerdi. Hz. Peygamber, herkesin Medîne'ye yığılmasını hoş görmedi ve;

"- Adımlarınızın ecrini hesap etmez misiniz?" duyurdu. Bunun üzerine **Benû Selime** yerlerinde kaldı."[74]

---

[73] **Ebû Davud**, Salât, 48/556.

[74] **Buharî**, Fedâilu'l-Medîne, 11; Ezân, 33.

İZAH

Büyük bir kabile olan evleri Mescid-i Nebî'ye bir mil kadar uzakta bulunan Benû Selime, cemâate daha kolay gidebilmek amacıyla yerlerini değiştirmek istiyorlardı. Hz. Peygamber de bunu doğru bulmadı. **Buharî'**nin kaydettiğine göre **Mücâhid, Yâsîn** sûresinde geçen; *"Biz onların önceden yaptıklarını ve izlerini yazarız"*[75] âyetindeki *"âsâr"* kelimesiyle atılan adımlar kastedilmiştir, der. **Buharî** de bu âyeti, izahına çalıştığımız hadîse başlık yapmıştır.

Burada özellikle şehircilik açısından dikkate değer bir husus göze çarpmaktadır: Hz. Peygamber, insanların yerleştikleri kenar mahalleleri terk edip oraları ıssız bırakmalarını ve herkesin şehrin merkezine yığılmasını doğru bulmamaktadır. Aksine geniş ve rahat bir ortamı arzu etmektedir.

٧٠٩٤- (م ـــ **جابر** رضي الله عنه) قال : « خلت البقاعُ حول المسجد ، فأراد بنو سَلِمَة أن ينتقلوا قُرب المسجد ، فبلغ ذلك النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال لهم : **بلغني أنكم تريدون أن تنتقلوا قرب المسجد** ، قالوا : نعم يا رسول الله ، قد أردنا ذلك ، فقال : **[يا] بني سَلِمة ، دياركم** ، تُكتَبْ آثارُكم ، **[دياركم تُكتَبْ آثارُكُم]** فقالوا : ما كان يسرُّنا أنا كنَّا تحوَّلنا ». وفي رواية بمعناه ، وفي آخره «**إن لكم بكل خطوة درجة** ». أخرجه مسلم.

7.094- Câbir anlatıyor:

"Mescid-i Nebî'nin civarında boş arsalar vardı. Benû Selime kabilesi oraya taşınmak istedi. Hz. Peygamber bunu duyunca, onlara;

"- Sizlerin mescidin yakınlarına taşınmak istediğinizi duydum" dedi. Onlar da;

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü! Buna niyetlendik" dediler. O zaman Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Ey Benû Selime! Yerinizde kalın, adımlarınız yazılsın! Yerinizde kalın, adımlarınız yazılsın!"

---

75 Yâsîn, 12.

Sonra onlar; "Oraya taşınsaydık, hoşumuza gitmeyecekti" dediler.[76]

RİVÂYETLER

Aynı manada diğer bir rivâyetin sonunda; **"Sizin her adımınız için bir derece vardır"** cümlesi yer alır.

Bunları **Müslim** rivâyet etti.

٧٠٩٥- (**أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أعظم الناس أجرا في الصلاة أبعدهم فأبعدهم مَمْشى ، والذي ينتظر الصلاة حتى يصلّيها مع الإمام: أعظم أجرا من الذي يصلّي ثم ينام** ». أخرجه...

7.095- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Namaz konusunda insanların en büyük ecre nâil olanı, (câmiye) **en uzak oturanlar ve en çok yürümek zorunda kalanlardır. İmamla birlikte namaz kılmak için bekleyen de, kendi başına namazını kılıp yatandan daha büyük sevap alır."**[77]

٧٠٩٦- (م د س ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « من سَرَّه أن يلقى الله غدا مسلما ، فليحافظ على هذه الصلوات الخمس حيث يُنادَى بهن ، فإن الله شرع لنبيكم سُنَن الهدى ، وإنهنَّ من سُنن الهدى ، ولو أنكم صلَّيتم في بيوتكم ، كما يصلّي هذا المتخلف في بيته ، لتركتم سنّة نبيكم ، ولو تركتُم سُنّة نبيكُم لضلَلْتم ، وما من رجل يتطهر فيحسن الطُّهُور ، ثم يَعمِد إلى مسجد من هذه المساجد ، إلا كتب الله له بكل خطوة يخطوها حسنة ، ويرفعه بها درجة ، وحَطَّ عنه بها سيئة ، ولقد رأيْتنا وما يتخلَّف عنها إلا منافق معلوم النفاق ، ولقد كان الرجل يُؤتَى [به] يُهادى بين الرجلين ، حتى يُقامَ في الصف ». أخرجه مسلم

---

[76] **Müslim**, Mesâcid, 51/280-81.

[77] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs **Buharî**, Ezân, 31; **Müslim**, Mesâcid, 50/277'dedir.

والنسائي. وأخرج أبو داود نحوه بمعناه ، وقد ذكرت رواية أبي داود في « صلاة الجماعة » من كتاب الصلاة مضافا إلى رواية أخرى لمسلم.

7.096- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Yarın Allah'a müslüman olarak kavuşmak isteyen, şu beş vakit namazı ezan okunan yerlerde kılsın! Çünkü Yüce Allah, Rasûlüne hidâyet yollarını göstermiştir; şüphesiz namazların bu şekilde kılınması da hidâyet yollarındandır. Eğer cemâati terk edip namazı evinde kılan gibi siz de namazlarınızı evlerinizde kılarsanız, şüphesiz Peygamber'inizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamber'inizin sünnetini terk ettiğinizde de hiç şüphesiz sapıtırsınız. Güzelce abdestini alıp sonra şu câmilerden birine giden hiç bir insan yoktur ki, Allah onun attığı her adıma bir sevap yazmasın, bir derecesini yükseltmiş ve bir günahını da silmiş olmasın! Vallahi biz, münâfık olduğu açıkça bilinenlerden başka hiç kimsenin cemâatten geri kaldığını görmedik. Vallahi iki kişinin yardımıyla cemâate getirilip safa dahil edilen kişiler vardı."[78]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud da aynı manada rivâyet etti. **Ebû Davud**'un bu rivâyetini daha önce Kitabu's-Salât bölümünde "Cemâatle Namaz" bâbında **Müslim**'in rivâyetine izâfeten zikrettim.[79]

İZAH

Bağlayıcılığı itibariyle sünnet, genelde ikiye ayrılır. Birine ***Sünen-i Hüdâ***, diğerine de ***Sünen- Zevâid*** denir. Bizim **"Hidâyet yolları"** diye tercüme ettiğimiz *"**Sünen-i Hüdâ**"*; Hz. Peygamber tarafından emredilen ve terk edilmesi meşrû olmayan cemâat, ezân gibi sünnetlerdir. Bunlar, farz ve vâcib olmamakla birlikte dinin kemâl vasıflarındandır.

---

[78] **Müslim**, Mesâcid, 44/256-57; **Ebû Davud**, Salât, 46/550; **Nesaî**, İmâmet, 50.

[79] Bkz., hadîs no; 3810.

Sünen-i Zevâid ise; Hz. Peygamber'in bir insan olarak yaptıkları, oturup kalkma, yemek-içmek gibi mûtad davranışlarıdır. Bunlar, uyulması gerekli olmayan şeylerdir.

٧٠٩٧- (د ت ــ بريدة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « بَشِّرِ المَشَّائين في الظُّلَم إلى المساجد بالنُّور التامِّ يوم القيامة ». أخرجه أبو داود والترمذي.

7.097- Bureyde'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Karanlıklarda câmilere yürüyenleri, kıyâmet gününde tam bir nûr ile müjdele!"[80]

İZAH

"Kıyâmet günündeki tam bir nûr", mü'minlerin cennete girmelerini sağlayacak ve yollarını aydınlatacak olan nurdur. Bu nur, aynı zamanda mü'minlerdeki korkuyu da izâle edecektir. Münâfıklar, mü'minlerdeki bu nuru fark edince, **"ne olur bize bakın, biz de nurunuzdan faydalanalım!"** diye yalvaracaklar, ama onlara alaylı bir ifâde ile; **"arkanıza dönün de nuru orada arayın!"** denilecek, sonra da mü'minlerle aralarına bir sûr çekilecek. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'de de aynen ifâde edilir:

"O gün münâfık erkekler ve münâfık kadınlar, iman edenlere şöyle diyecekler: **'Ne olur bize bakın, biz de nûrunuzdan faydalanalım!'** *Denilecek ki:* **'Arkanıza dönün de nûr araştırın!'** *Derken aralarına bir sûr çekilir; onda bir kapı vardır ki, onun içi rahmet doludur, dış yanı azap! Onlar;* **'Biz** (dünyada) **sizinle beraber değil miydik?'** *diye bağrışacaklar..."*[81]

٧٠٩٨- (م ط ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ألا أدُلُّكم على ما يَمحو الله به الخطايا ، ويرفع به الدرجات ؟ قالوا : بلى يا رسول

[80] **Ebû Davud**, Salât, 49/561; **Tirmizî**, Salât, 165/223.

[81] Hadîd, 13-14.

الله ، قال : إسباغُ الوَضوءِ على المكاره، وكثرة الخُطا إلى المساجد، وانتظارُ الصلاة بعد الصلاة ، فذلكُمُ الرِّباطُ، فذلكم الرِّباطُ ، فذلكم الرِّباطُ».

وليس في رواية شعبة [ذكر « الرِّباط»]. أخرجه مسلم و الموطأ والترمذي والنسائي.

7.098- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Yüce Allah'ın günahları ne ile sildiğini ve dereceleri ne ile yükselttiğini size haber vereyim mi?"

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü!" dediler.

"- Zorluğa rağmen abdesti tam almak, câmilere doğru çok adım atmak ve namazı kıldıktan sonra öbür namazı beklemek! İşte sizin ribâtınız budur! İşte sizin ribâtınız budur! İşte sizin ribâtınız budur!"[82]

İZAH

Ribat; nöbet beklemek, bir şey için kendini hapsetmek gibi manalara gelir. Namaz için câmiye giden ve orada namaz vaktini bekleyenler de, kendilerini ibâdet için hapsettiklerinden dolayı, bu ifâde kullanılmıştır.

النوع الثالث

انتظار الصلاة

c) NAMAZ VAKTİNİ BEKLEMEK

٧٠٩٩- (خ م ط د ت س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « لا يزال أحدُكم في صلاة ما دامت الصلاة تحبِسُهُ ، لا يمنعه أن ينقلبَ إلى أهله إلا الصلاةُ ».

---

[82] **Müslim**, Tahâret, 14/41; **Muvatta**, Kasru's-Salât, 18/55;**Tirmizî**, Tahâret, 39/51; **Nesaî**, Tahâret, 106.

أخرجه البخاري ومسلم. وفي أول حديث البخاري زيادة ليست عند مسلم بهذا الإسناد: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**الملائكةُ تصلّي على أحدكم ما دام في مصلاه، ما لم يُحْدِثْ، اللهم اغفرْ له، اللهم ارْحَمْه**». ثم قال متّصلا به: «**لا يزال أحدُكم في صلاة**». وذكر الفَصْلَ إلى آخره. وللبخاري أيضا قال: «**[لا يزال] أحدُكم في صلاة ما دامت الصلاة تَحْبِسُهُ ، والملائكةُ تقولُ : اللهم اغفرْ له ، اللهمَّ ارْحَمْه ، ما لم يقم من مُصَلاَّه ، أو يُحْدِثْ** ». وله في أخرى قال : « **لا يزالُ العبدُ في صلاة ما كان في المسجد ينتظر الصلاة ، ما لم يُحْدِثْ**». فقال رجل أعجميّ : ما الحدَثُ يا أبا هريرة ؟ قال : الصَّوْتُ - يعني الضَّرطةَ.

ولمسلم قال : « **الملائكة تصلّي على أحدكم ما دام في مجلسه ، تقول : اللهم اغفرْ له، اللهم ارْحَمْه ، ما لم يُحْدِثْ ، وأحدكم في صلاة ما كانت الصلاة تَحْبِسُهُ** ».

وفي أخرى : « **لا يزال العبدُ في صلاة ما كان في مصلاه ينتظرُ الصلاةَ ، وتقول الملائكة : اللهمَّ اغفرْ له ، اللهمَّ ارْحَمْهُ ، حتى ينصرفَ أو يُحْدِث** ، قلتُ : ما يُحْدِثُ؟ قال: يَفْسُو أو يَضْرِطُ ».

وفي أخرى قال : « **أحدُكم ما قعدَ ينتظرُ الصلاةَ في صلاة ، ما لم يُحْدِثْ ، تدعو له الملائكةُ : اللهم اغفر له ، اللهم ارحمه** ». وأخرج الموطأ الرواية الأولى. وأخرج أبو داود الأولى ، بزيادة البخاري ، ولأبي داود الرواية التي آخرها « **يَفْسُو أو يَضْرِطُ** ».

وفي رواية الترمذي قال : « **لا يزال أحدُكم في صلاة ما دام ينتظرها ، ولا تزال الملائكة تُصلّي على أحدكم ما دام في المسجد ، اللهم اغفرْ له ، اللهمَّ ارْحَمْه ، ما لم يُحْدِثْ** ، فقال رجل من حَضْرَمَوْتَ : وما الحَدَثُ يا أبا هريرة ؟ قال:فُساء أو ضُرَاط».

وفي رواية الموطأ عن نُعيم بن عبد الله المُجْمِرِ أنه سمعه يقول : « **إذا صلى أحدُكم، ثم جلس في مُصَلاَّهُ ، لم تزل الملائكةُ تصلّي عليه : اللهم اغْفرْ له ، اللهمَّ ارْحَمْهُ ، فإن قام من مصلاه ، فجلس في المسجد ينتظر الصلاة ، لم يزل في صلاة حتى يصلّيَ** ». وفي أخرى له قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **الملائكةُ تصلي على أحدكم ما دام في مصلاه الذي صلّى فيه ، ما لم يُحْدِثْ : اللهم اغْفرْ له ، اللهمَّ ارْحَمْهُ** ». قال مالك : لا أدري قوله

: « **ما لم يُحْدِثْ** » إلا الإحداثَ الذي ينقضُ الوضوءَ، هذه الروايات كلُّها مرفوعة ، إلا رواية نُعيم. وأخرج النسائي رواية الموطأ الآخرة ، ولم يذكر قول مالك في الإحداث.

7.099- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir insanı namaz alıkoyduğu, âilesine dönmesine sadece namaz mani olduğu müddetçe namazda sayılır."[83]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Aynı isnâdın **Buharî**'deki rivâyetinin baş tarafında **Müslim**'de olmayan şöyle bir fazlalık vardır:

"Sizden biri namazgâhınızda olduğu ve abdesti bozulmadığı müddetçe melekler ona duâ ederler; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* **derler."**

Sonra buna bağlı olarak **"Bir insanı namaz alıkoyduğu..."** diye devam eder.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir insanı namaz alıkoyduğu müddetçe namazda sayılır. Namazgâhdan kalkmadığı veya abdest bozmadığı müddetçe, melekler; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* **diye duâ ederler."**

Yine **Buharî**'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Kul, mescidde namazını beklerken abdesti bozulmadığı müddetçe namazda sayılır."

Yabancı bir adam, Ebû Hureyre'ye;

"- Hades nedir, ya Ebû Hureyre?" dedi. Ebû Hureyre de yellenmeyi kastederek;

"- Sestir" dedi.

Müslim'in rivâyeti şöyledir:

---

[83] **Buharî**, Ezân, 36; Salât, 61; Bed'u'l-Halk, 6; **Müslim**, Mesâcid, 49/272-76; **Muvatta**, Kasru's-Salât, 18/51-54; **Tirmizî**, Salât, 245/330; **Nesaî**, Mesâcid, 40.

"Sizden biri namaz kıldığı yerde oturduğu sürece, abdesti bozulmadıkça melekler ona; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* diye duâ ederler. Sizden birini namaz alıkoyduğu sürece namazda sayılır."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kul, namazgâhında namaz vaktini beklediği müddetçe namazda sayılır. Tâki namazdan çıkıncaya veya abdesti bozuluncaya kadar melekler ona; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* diye duâ ederler."

Râvi der ki: "Ben;

"- Hades nedir?" diye sordum.

"- Fısıltı veya zortlatmaktır" diye cevap verdi.

Yine **Müslim**'in bir başka rivâyeti de şöyledir:

"Sizden biri namazı beklemek için oturduğu ve abdesti bozulmadığı sürece namazdadır. Melekler onun için; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* diye duâ ederler."

Muvatta ilk rivâyeti tahric etti.

Ebû Davud da, **Buharî**'nin ziyâdeli olan ilk rivâyetini tahric etti. **Ebû Davud** ayrıca **"Fısıltı veya zortlatmaktır"** cümlesinin geçtiği rivâyeti de tahric eder.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Sizden biri namazı beklediği müddetçe namazdadır. Mescidde kaldığı sürece, abdesti bozulmadığı takdirde Melekler onun için; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* diye duâ ederler."

Hadramutlu bir adam;

"- Hades nedir ya Ebû Hureyre?" diye sordu. Ebû Hureyre de;

"- Fısıltı veya zortlatmaktır" dedi.

Muvatta'nın Nuaym b. Abdullah b. Mücemmir'den rivâyeti de şöyledir:

"Sizden biri namazını kılar, sonra da namazgâhında oturursa, Melekler onun için; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* diye duâ ederler. Namazgâhından kalkar, ama yine de

mescidde gelecek namazı beklerse, o namazı kılana kadar namazda sayılır."

Yine **Muvatta'**nın başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Sizden biri namaz kıldığı namazgâhında olduğu sürece, abdestine bir hâl olmadığı takdirde Melekler onun için; *'Allah'ım, onu bağışla! Allah'ım ona merhamet eyle!'* diye duâ ederler."

Mâlik dedi ki:

"Abdestine bir hâl olmadığı takdirde..." ifâdesi ile, abdesti bozan şeyleri kastettiğini zannediyorum."

Nuaym'ın rivâyeti hariç **Muvatta'**nın bütün bu rivâyetleri merfûdur.

Nesaî de **Muvatta'**nın son rivâyetini tahric etti, yalnız Mâlik'in abdest hakkındaki sözünü zikretmedi.

٧١٠٠- (س ـ **سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**مَنْ كان في المسجد ينتظر الصلاة فهو في الصلاة** ». أخرجه النسائي.

7.100- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim mescidde namazı beklerse, namazda sayılır."[84]

٧١٠١- (د ـ **أبو أمامة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **صلاة في إثْر صلاة، لا لغو بينهما ، كتاب في علّيين** ». أخرجه أبو داود.

7.101- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Arasında gayri meşru bir söz olmadan peşpeşe kılınan iki namaz, İlliyyîn'de yazılır."[85]

---

[84] **Nesaî**, Mesâcid, 40.

[85] **Ebû Davud**, Salât, 48/550.

الفرع الخامس

في صلاة الجمعة

5- CUMA NAMAZI

٧١٠٢- (خ م ط ت د س ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **من اغْتسَلَ يوم الجمعة غُسْلَ الجنابة ، ثم راح فكأنّما قرَّب بَدَنَة ، ومن راح في الساعة الثانية، فكأنّما قرّبَ بقرة ، ومن راح في الساعة الثالثة ، فكأنما قرّبَ كَبْشا أقْرَنَ ، ومن راح في الساعة الرابعة ، فكأنّما قرّبَ دَجاجة ، ومن راح في الساعة الخامسة ، فكأنّما قرّب بيضة ، فإذا خرج الإمام حضرت الملائكةُ يستمعون الذّكر** ».

وفي رواية قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم: «**إذا كان يومُ الجمعة كان على كلّ باب من أبواب المسجد ملائكة يكتبون الأول فالأول، فإذا جلس الإمام طَوَوْا الصُّحُفَ وجاؤوا يستمعون الذكر**».

وفي أخرى : « **إذا كان يوم الجمعة وقفت الملائكةُ على أبواب المسجد يكتبون الأول فالأول، ومَثَل الْمُهجِّر كمثل الذي يُهْدي بَدَنة ، ثم كالذي يُهدي بقرة ، ثم كَبْشا، ثم دَجاجَة، ثم بَيضة ، فإذا خرجَ الإمام طَوَوْا صُحُفَهم ، و[جاؤوا] يستمعون الذّكْرَ** ».

أخرجه البخاري، ومسلم. ولمسلم أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **على كلّ باب من أبواب المسجد مَلَك يكتب الأول فالأول ، فالأولُ مثلَ الجَزور ، ثم نزّلهم حتى صَغّر إلى مثل البيضة، فإذا جلس الإمام طُوِيَت الصُّحُفُ ، وحَضَرُوا الذّكْر** ».

وأخرج الموطأ، والترمذي، وأبو داود، والنسائي الرواية الأولى وزاد الموطأ في الساعة الأولى. وللنسائي أيضا : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إنّما مَثَلُ المهجّر إلى الصلاة كمثلِ الذي يُهْدي بَدَنَة ، ثم الذي على إثره كالذي يُهدي بقرة، ثم الذي على إثره كالذي يُهْدي الكبشَ، ثم الذي على إثره كالذي يُهْدي الدجاجة، ثم الذي على إثره كالذي يُهْدي البيضة** ».

وللنسائي أيضا نحو الأولى ، وفيها : « ومثل المهجّر إلى الجمعة كالمهدي بدنة، ثم كالمهدي بقرة، ثم كالمهدي شاة، ثم كالمهدي بَطّة، ثم كالمهدي دجاجة ، ثم كالمهدي بيضة».

وفي أخرى له نحوها و لم يذكر: «البطة». وفي آخرى نحوها وفيه بعد الدجاجة عصفور ، وأسقط « البطة ».

7.102- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cuma günü cünüplükten yıkanır gibi yıkanan, sonra da cumaya giden insan, bir deve kurban etmiş gibidir. İkinci saatte giden bir sığır kurban etmiş gibi; üçüncü saatte giden bir koç kurban etmiş gibi; dördüncü saatte giden bir tavuk kesmiş gibi; beşinci saatte giden de bir yumurta tasadduk etmiş gibidir. İmâm hutbeye çıkınca ise melekler hutbeyi dinlemeye gelirler."[86]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Cuma günü olunca, mescidin kapılarından her birinde melekler durur ve ilk gelenden itibaren herkesi sırasıyla yazarlar. İmâm hutbeye çıkınca ise defterleri kapatıp hutbeyi dinlemeye gelirler."

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:

"Cuma günü gelince, mescidin her kapısında melekler durur ve ilk gelenden itibaren herkesi yazarlar. Cumaya erken gelen bir deve kurban etmiş gibi, ondan sonra gelen bir sığır kurban etmiş gibi, ondan sonraki bir koç kurban etmiş gibi, ondan sonraki bir tavuk kesmiş gibi, ondan sonraki de bir yumurta tasadduk etmiş gibidir. İmâm hutbeye çıkınca melekler defterleri kapatıp hutbeyi dinlemeye gelirler."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[86] **Buharî**, Cuma, 1, 12; Enbiyâ, 50; **Müslim**, Cuma, 2/10; 7/24-25; **Muvatta**, Cuma, 1/1; **Ebû Davud**, Tahâret, 127/351; **Tirmizî**, Salât, 358/499; **Nesaî**, Cuma, 13.

"Mescidin her kapısında bir melek durur ve ilkten ilke her geleni yazar. İlk gelen bir deve kurban etmiş gibidir. Sonra peyderpey azalarak sonunda bir yumurta tasadduk etmiş kadar küçülür. İmâm hutbeye çıkınca ise defterler kapatılır ve melekler hutbeyi dinlemeye gelirler."

Muvatta, Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî** ilk rivâyeti tahric ettiler. Yalnız **Muvatta, "İlk saatte gelen..."** lafzını ekledi.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"(Cuma) namazına erken gelen bir deve kurban etmiş gibi, sonra arkadan gelen bir sığır kurban etmiş gibi, sonra onun peşinden gelen bir koç kurban etmiş gibi, onun arkasından gelen bir tavuk kesmiş gibi, ondan sonra gelen de bir yumurta tasadduk etmiş gibidir."

Nesaî'nin, ilk rivâyete benzer başka bir rivâyetinde ise şu cümleler de yer alır:

"Cumaya erken gelen bir deve kurban etmiş gibi, sonraki bir sığır kurban etmiş gibi, sonraki bir koç kurban etmiş gibi, sonraki bir ördek kesmiş gibi, sonraki bir tavuk kesmiş gibi, sonraki de bir yumurta tasadduk etmiş gibidir."

Yine **Nesaî**'nin buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır, yalnız orada "**ördek**" lafzı yoktur.

Nihayet **Nesaî**'nin buna benzer diğer bir rivâyetinde de "**ördek**" lafzı yoktur, ama "**tavuk**"tan sonra "**serçe**" zikredilmektedir.

İZAH

"İlk saatte gelen... ikinci saatte gelen..." şeklindeki cümleler, bilinen anlamıyla belli bir saati, belli bir zaman dilimini göstermez. Bu cümle, ilk gelenle sonrakileri ifâde için yapılan bir sıralamadır; **"ilk gelen... ikinci gelen..."** manasını ifâde etmektedir. Hadîste deve, sığır, koç, tavuk ve yumurta olmak üzere beş şey zikredilmiş buna karşılık da her biri için bir zaman takdir ederek; deve kurban etmiş gibi sevap kazanan için ilk saatte gelen, sığır kurban etmiş gibi sevap kazanan için de ikinci saatte gelen... şeklinde bir ifâde

kullanılmıştır. Bu ifâdelerin tümü, insanları cumaya teşvik amacı taşımaktadır.

Hadîs, cuma günü yıkanmanın gereğini ve cumaya erken gitmenin faziletini göstermektedir.

٧١٠٣- (خ س ـ سلمان الفارسي رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لا يغتسلُ رَجُل يومَ الجمعة ويتطهَّرُ ما استطاع من الطُّهور ويدَّهن من دُهنه، ويَمَسُّ من طيب بيته، ثم يخرج، فلا يفرِّق بين اثنين ثم يصلِّي ما كَتَبَ الله له ثم يُنْصِتُ إذا تكلَّم الإمام إلا غُفِر له ما بينه وبين الجمعة الأخرى». أخرجه البخاري.

وفي رواية النسائي قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ما مِنْ رَجُل يتطهَّرُ يومَ الجمعة كما أُمِرَ، ثم يخرُجُ من بيته حتى يأتيَ الجمعة، ويُنْصِتُ حتى يقضيَ صلاته، إلا كانتْ كفارة لما قبله من الجمعة».

7.103- Selmân el-Farisî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir insan cuma günü yıkanır, elinden geldiği kadar iyice temizlenir, yağından yağlanır, evindeki güzel kokulardan sürünür, sonra evinden çıkar, (yanyana oturan) **iki insanın arasını açmaz, sonra ona takdir edildiği kadar namaz kılar ve sonra da imâm hutbede söze başlayınca sesini keserse, o cuma ile öteki cuma arasındaki günahları bağışlanır."**[87]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"Bir insan cuma günü emredildiği şekilde yıkanır, sonra evinden çıkıp cumaya gelir ve namazını bitirene kadar susarsa, bu onun için öteki cumaya kadar kefâret olur."

---

[87] **Buharî**, Cuma, 6, 19; **Nesaî**, Cuma, 23.

٧١٠٤- (م د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله قال : صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ توضأ فأحْسَنَ الوُضوء، ثم أتى الجمعة ، فاستمع وأنصت ، غُفِرَ له ما بينهُ وبين الجمعة ، وزيادةُ ثلاثة أيام ، ومن مس الحصا فقد لغَا ».

وفي رواية قال: «من اغتسل ، ثم أتى الجمعة ، فصلَّى ما قُدِّرَ له ، ثم أنصت حتى يَفْرُغَ الإمام من خطبته، ثم صلَّى معه، غُفِرَ له ما بينه وبين الجمعة الأخرى وفضلُ ثلاثة أيام».

أخرجه مسلم.

وأخرج أبو داود ، والترمذي الرواية الأولى. ولأبي داود أيضا عن أبي هريرة ، وأبي سعيد قالا: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَنِ اغتسلَ يومَ الجمعة ، ولَبس من أحْسَنِ ثيابه ، ومَسَّ من طيب إن كان عنده، ثم أتى الجمعة فلم يَتَخَطَّ رقابَ النَّاس، ثم صَلَّى ما كَتَبَ الله له، ثم أنصتَ إذا خرج إمامُه حتى يَفْرُغَ من صلاته، كانتْ كفارة لما بينها، وبين الجمعة التي قبلها». قال: ويقول أبو هريرة: «وزيادةُ ثلاثة أيام». ويقول: «إن الحسنةَ بعشر أمثالها»، وفي رواية لم يذكر كلام أبي هريرة.

7.104- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim abdestini güzelce alır, sonra cumaya gider, hutbeyi dinler ve sesini keserse, o cuma ile diğer cuma arasındaki ve buna üç gün daha ilâve edilerek (bu zaman zarfındaki küçük günahları) **bağışlanır.** (Hutbe sırasında) **çakıl taşlarına dokunmak bile lağivdir."**[88]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Kim gusleder, sonra cumaya gider, kendisine takdir edildiği kadar namaz kılar, sonra imâm hutbesini bitirinceye kadar susar, sonra da imamla birlikte cumayı kılarsa, o cuma ile diğer cuma arasındaki (günlere) **üç gün daha ilave edilerek** (bu süre içindeki küçük günahları) **bağışlanır."**

---

[88] **Müslim**, Cuma, 8/26-27; **Ebû Davud**, Tahâret, 127/343; **Tirmizî**, Salât, 357/498.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ve **Tirmizî** ilk rivâyeti tahric ettiler.

Ebû Davud'un, Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim cuma günü gusleder, en güzel elbiselerini giyer, varsa güzel koku sürünür, sonra cumaya gelir, insanların omuzlarına basmadan safa girer, sonra Allah'ın takdir ettiği kadar namaz kılar, sonra imam hutbeye çıktıktan namazını bitirinceye kadar susarsa, o cuma ile daha önceki cuma arasındaki (günahlarına) **kefâret olur."**

Ebû Hureyre; **"Buna ilave olarak üç gün daha eklenir"** dedi ve; **"Şüphesiz her güzellik, on misli ile karşılık görür"** diye de ilave etti.

Diğer bir rivâyette de Ebû Hureyre'nin bu sözleri zikredilmez.

İZAH

Bu rivâyetlerde geçen "**Allah'ın takdir ettiği kadar namaz kılar**" şeklindeki ifâdelerle, muhtemelen **tahiyyetu'l-mescid** kastedilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber, genelde bütün sünnetleri olduğu gibi cumanın sünnetini de câmide değil, evinde kılardı.

"**Lağiv yapmak**"; konuşmak, gereksiz hareketler yapmak, namazın huşû ve âdâbına uymayan bir davranışta bulunmaktır.

٧١٠٥- (**د ــ عمرو بن العاص** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **من اغتسل يومَ الجمعة ، ومسَّ من طيبِ امرأته – إن كان لها – وَلَبِسَ من صالحِ ثيابه ، ثم لم يَتخطَّ رِقَابَ الناس، ولم يَلْغُ عندَ الموعظةِ ، كانتْ كفارة لما بينها ، ومن لَغا وتخطَّى رِقَابَ النَّاسِ كانتْ له ظُهْرا** ». أخرجه أبو داود.

7.105- Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim cuma günü gusleder, varsa karısının güzel kokularından sürünür, güzel elbiselerinden giyer, sonra insanların omuzlarına basmaz, (hutbedeki) **mev'ize sırasında lağiv yapmazsa,** (iki cuma)

arasındaki (günlere) **kefâret olur. Kim lağiv yapar ve insanların omuzlarına basarsa,** (cuma) **onun öğle namazı olur."**[89]

٧١٠٦- (د ت س ــ أوس بن أوس الثقفي رضي الله عنه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «مَن غَسَّلَ [يومَ الجمعة] واغتَسَلَ ، وبكَّرَ وابتَكَرَ، ومشى ولم يَركَبْ ، ودنا من الإمام، ولم يَلْغُ واستمعَ: كانَ لهُ بكلِّ خُطوة أجرُ عمل سنة: صيامها، وقيامها».

أخرجه أبو داود، والنسائي. وللنسائي والترمذي : « مَن اغتسل يومَ الجمعة وغسَّل ، وبكَّر وابتكر ودنا واستمع وأنصت ، كان له بكل خطوة يخطوها أجر سنة، صيامها وقيامها ».

قال أبو داود: وسئل مكحول عن «غسَّل واغتسل» فقال: غسل رأسه وجسده، وكذلك قال سعيد بن عبد العزيز.

7.106- Evs b. Evs es-Sekafî'den[90] rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Her kim cuma günü (başını) **yıkar ve gusleder, erken davranıp câmiye önce gider, câmiye giderken merkebe binmeyip yürür, câmide imama yakın oturur, lağiv yapmaz ve hutbeyi dinlerse, attığı her adıma bir senelik orucunun ve namazının sevabı verilir."**[91]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti ile **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

---

[89] **Ebû Davud**, Tahâret, 127/347.

[90] **Evs b. Evs es-Sekafî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Şam**'da ikamet etmiştir. Kendisinden Ubâde b. Nusey ve Abdullah b. Muhayrîz rivâyet etti. Cuma günü yıkanmanın ve Cuma namazına gitmenin faziletine dair bir rivâyeti *Sünen*'lerde tahric edilmiştir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. **Şam**'da vefat etti.

[91] **Ebû Davud**, Salât, 127/345-46, 349-50; **Tirmizî**, Salât, 356/496; **Nesaî**, Cuma, 10.

"Cuma günü kim başını ve vücudunu yıkar, erken yola çıkıp hutbeden önce câmiye girer, imama yakın oturur, hutbeyi dinler ve sesini çıkarmazsa, attığı her adımı için bir yıllık orucunun ve namazının sevâbı verilir."

Ebû Davud dedi ki:

"Mekhûl'e, hadîste geçen ***'ğassele'*** **ve** ***'iğtesele'*** sözünün manası soruldu. *'Başını ve vücudunu yıkamaktır'* karşılığını verdi. Saîd b. Abdülaziz de böyle dedi."

İZAH

Hadîste, biri tef'îl bâbından "***ğassele***", diğeri de iftiâl bâbından "***iğtesele***" olmak üzere aynı kökten gelen iki fiil kullanılmaktadır. Peşpeşe kullanılan bu kelimenin sülasî kökü "***gusul***"dur ve yıkanmak, gusletmek manasına gelir. Aynı kökten iki kelimenin kullanılması, farklı manalara hamledilmiştir. Bir görüşe göre "***ğassele***", başını yıkadı, "***iğtesele***" de vücudunu yıkadı anlamındadır. **Ebû Davud**'un son rivâyeti bunu te'yîd eder.

Diğer bir görüşe göre "***ğassele***", cünüplükten dolayı yıkanmak, "***iğtesele***" de cuma için yıkanmaktır. Buna göre o gece cinsî temasta bulunulması ve sabahleyin de yıkanılması gerekir.

Üçüncü bir görüşe göre de "***ğassele***", tam ve mükemmel şekilde temizlenmek, "***iğtesele***" de abdest aldıktan sonra da cuma için yıkanmaktır.

Yine biri tef'îl bâbından "***bekkere***", diğeri iftiâl bâbından "***ibtekere***" diye aynı kökten iki fiil daha kullanılmaktadır. Peşpeşe kullanılan bu fiil de erken davranmak demektir. Bu konuda da farklı izahlar yapılır. Bazı dilciler "***bekkere***"ye câmiye erken gitmek, "***ibtekere***"ye de hutbenin başına yetişmek manasını verirler. Bazılarına göre de "***bekkere***" sadaka vermek, "***ibtekere***" de zikretmek, Kur'ân okumak, namaz kılmak demektir.

Hadîsin sahih olduğu kabul edilecek olursa, her adım için bir yıllık namaz ve oruç sevâbının verileceği ifâdesini, aşırı mübalağaya hamletmek gerekir. Çünkü hiçbir adım, asla farz olan bir ibâdetin yerini tutamaz. Kaldı ki, bir yıllık farzların yerini, câmiye giderken atılan adımlar bir tarafa başka hiçbir şeyin tutması da mümkün

değildir. Sonra her adıma bir yıllık namaz ve oruç sevabı verilecek ise, yüzlerce, hatta binlerce yıllık ibâdet sevabı da kazanılmış demek olur; çünkü câmiye giderken yüzlerce, belki de binlerce adım atılmaktadır. Üstelik bu iş de her hafta tekrarlanmaktadır.

٧١٠٧- (د ـــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «يحضُرُ الجمعة ثلاثةُ نفر ، فرجل حَضَرَها يلغو ، فذلك حَظُّه منها ، ورجل حضرها بدعاء، فهو رجل دعا الله ، إن شاء أعطاه وإن شاء مَنَعَهُ ، ورجل حضرها بإنصات وسكوت، ولم يتخطَّ رَقَبة مسلم ، ولم يُؤذِ أحدا ، فهي كَفَّارة إلى الجمعة التي تليها، وزيادةُ ثلاثة أيام، وذلك : أنَّ الله عز وجل يقول : { جاءَ بالحسنة فَلَهُ عَشْرُ أمثالِهَا} [الأنعام: ١٦٠] ». أخرجه أبو داود.

7.107- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cumaya üç çeşit insan gelir:

Birincisi; gevezelik yapmaya gelen insandır; onun cumadan nasibi de yaptığı gevezeliktir.

İkincisi; duâ etmek için cumaya gelen adamdır; o da Azîz ve Celîl olan Allah'a duâ eder, Allah da dilerse ona verir, dilemezse vermez.

Üçüncüsü de; susan, konuşmayan, hiçbir müslümanın omuzuna basmayan, kimseye eziyet etmeyen kişidir. Bu şekilde davranmak, o cumadan gelecek cumaya kadar ve üç gün de ilavesi ile günahlarına kefâret olur. Yüce Allah'ın; *'Kim bir hayır işlerse, kendisine on misli sevapla karşılık verilir'*[92] âyeti de buna delildir."[93]

٧١٠٨- (د ـــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال وهو على المنبر في الكوفة يخطب : «إذا كان يومُ الجمعة غدَت الشياطين براياتها إلى الأسواق فيرمون الناس بالتَّرابيث

---

[92] En'am, 160.

[93] **Ebû Davud**, Salât, 229/113.

– أو الرَّبائث – ويُبطِّئونهم عن الجمعة ، وتغدو الملائكةُ ، فيجلسون على أبواب المسجد، ويكتبون الرَّجُلَ من ساعة ، والرَّجُلَ من ساعتين ، حتى يخرجَ الإمام ، فإذا جلس مجلسا يستمكن فيه من الاستماع والنظر ، فأنصت ولم يَلْغُ ، كان كِفْلان من الأجر ، فإن نأى حيثُ لا يستمع ، فأَنصتَ ، ولم يلغُ، كان له كِفْل من الأَجر، فإن جلسَ مجلسا يَستَمكِن فيه مِن الاستِمَاع والنظر، فلَغَا ولَم ينصت ، كانَ لهُ كِفْلانِ مِن وِزْر ، فإن جَلسَ مَجلِسا لا يَستَمكِن فيه الاستماع والنظر ولَغَا ، كَانَ لَهُ كِفْل من وِزْر، قال : ومَن قالَ يومَ الجمعة لصَاحِبِه: أنْصتْ فقد لَغَا ، ومَن لغا فَليسَ لَهُ في جمعته تلكَ شيء ، وقال في آخر ذلك : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ذلك ». أخرجه أبو داود.

7.108- Ali b. Ebî Tâlib, Kûfe'de, minberde halka şu hutbeyi okudu:

"Cuma günü gelince şeytanlar, bayrakları ile birlikte sokaklara çıkarlar, insanlara, kendilerini meşgul edecek mühim işlerini hatırlatırlar ve onların cumaya gitmelerini geciktirirler. Melekler de gidip mescidin kapılarına otururlar ve imam hutbeye çıkana kadar câmiye gelenleri sırasıyla yazarlar. İnsan câmide hutbeyi işitebileceği ve imamı görebileceği bir yerde oturur, susar ve lağiv yapmazsa, ona sevaptan iki hisse verilir. Şayet hutbeyi duyamayacağı bir yerde oturur, ama yine susar ve lağiv yapmazsa, onun sevaptan bir hissesi vardır. Hutbeyi işitebileceği ve imamı görebileceği bir yere oturur, fakat lağiv yapar ve susmazsa, ona da günahtan iki hisse vardır. Şayet hutbeyi duyamayacağı ve imamı göremeyeceği bir yerde oturur ve lağiv yaparsa, ona da günahtan bir hisse vardır. Cuma günü kim, arkadaşına ***'sus!'*** *derse, o da lağiv yapmış olur. Her kim lağiv yaparsa, kıldığı cumadan ona bir şey yoktur."*

Hz. Ali, bu sözlerinin sonunda;

"Ben Rasûlullah'ın (as.) böyle söylediğini işittim" dedi.[94]

٧١٠٩- (خ ت س ــ يزيد بن أبي مريم) قال : لحقني عَبايةُ بن رِفاعة وأنا ماش إلى الجمعة، فقال لي : أبشر، فإن خُطاك هذه في سبيل الله ، سمعتُ أبا عبْس يقول: قال رسول الله

---

[94] **Ebû Davud**, Salât, 203/1051. Bu rivâyet sened açısından zayıftır.

صلى الله عليه وسلم: « مَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ في سبيل الله، فهو حرام على النار ». أخرجه الترمذي، والنسائي.

وفي رواية البخاري : قال عَبَايَةُ : أدركني أبو عَبْس وأنا ذاهب إلى الجمعة، فقال : سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : « مَنِ اغبرت قدماه في سبيل الله حرّمه الله على النار ». وفي رواية: «ما اغبرت قدما عبد في سبيل الله فتمسّه النار»، ولم يذكر البخاري قول عَبَايَة ليزيد.

7.109- Yezîd b. Ebî Meryem[95] anlatıyor:

"Abâye b. Rifâa[96] ve ben cumaya gidiyorduk. Bana;

"- Sevin! Çünkü senin şu adımların, Allah yolunda atılan adımlardır. Ben, Ebû Abs'ın (Abdurrahman b. Cebr el-Ensârî) şöyle dediğini işittim:

"Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kimin ayakları Allah yolunda tozlanırsa, ona cehennem haramdır."[97]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Buharî'nin rivâyetine göre Abâye şöyle dedi:

"Ben cumaya giderken Ebû Abs yetişti ve 'Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim' dedi:

"Ayakları Allah yolunda tozlanan kişiye Allah cehennemi haram kılar."

---

[95] **Ebû Abdullah, Yezid b. Ebî Meryem el-Ensârî ed-Dımaşkî**: ö. 144/761. Şamlı tâbiîlerdendir. Şam câmiinin imamı idi. Vâsile b. el-Eska'ı gördü. Salim b. Abdullah b. Ömer ve Abâye b. Rifâa'dan rivâyet etti. Kendisinden Velid b. Müslim ve Evzâî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[96] **Ebû Rifâa, Abâye b. Rifâa b. Râfi' b. Hadîc el-Ensârî el-Hârisî ez-zurakî el-Medenî**: Tâbiîlerdendir. Dedesi Râfi' büyük sahabîlerdendi. Dedesini ve İbn Ömer'i dinlemişti. Ondan Ebû Hayân et-Teymî ve Saîd b. Mesrûk rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[97] **Buharî**, Cuma, 18; Cihâd, 16; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 7/1632; **Nesaî**, Cihâd, 9.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ayakları Allah yolunda tozlanan bir kula cehennem dokunmaz."

Buharî, Abâye'nin Yezîd'e söylediği sözü zikretmedi.

الفرع السادس

في صلاة الليل

6- GECE NAMAZI

٧١١٠- (ت ـ بلال ، وأبو أمامة رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «عليكم بقيام الليل، فإنه من دَأْب الصالحين قَبْلَكم ، وإنَّ قيام الليل قُرْبَة إلى الله ، ومَنْهَاة عن الآثام، وتكفير للسيئات ، ومَطْرَدة للدّاء عن الجسد ». أخرجه الترمذي.

7.110- Bilâl ve Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Gece ibâdetini ihmal etmeyiniz! Çünkü o, sizden önceki sâlihlerin âdetlerindendir. Gece ibâdeti Allah'a yaklaşmaya, günahlardan sakınmaya vesiledir, kötülüklere kefârettir ve vücuttan hastalığı gidermeye de vesiledir."[98]

İZAH

Tirmizî'nin de işaret ettiği üzere bu hadîsin senedi sağlam değildir. Çünkü râvîlerden Muhammed el-Kuraşî zayıftır, **Buharî** onu metrûk saymıştır.

٧١١١- (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه) قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : «مَنْ قام بعشر آيات لم يُكْتَبْ من الغافلين ، ومَنْ قام بمائة آية ، كُتِبَ من القانتين، ومَن قامَ بألف آية كُتِبَ من المقَنْطِرين ». أخرجه أبو داود.

---

[98] **Tirmizî**, Daavât, 102/3549.

7.111- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"On âyet okuyarak (geceyi ihyâ eden) **biri gâfillerden yazılmaz. Yüz âyet okuyan âbidlerden yazılır. Bin âyet okuyan da kantar kantar sevap verilenlerden yazılır."**[99]

٧١١٢- (د - عبد الله بن حبشي) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم « سُئل : أيُّ الأعمال أفضل؟ قال: طولُ القيام ». أخرجه أبو داود.

7.112- Abdullah b. Hubşî'den[100] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- En faziletli amel hangisidir?" diye soruldu.

"- **Kıyâmı uzun olandır"** buyurdu.[101]

٧١١٣- (خ د ت - عبادة بن الصامت رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «مَن تعارَّ من الليل، فقال : لا إله إلا الله وحدَهُ لا شريك له ، له الملك ، وله الحمد ، وهو على كل شيء قدير ، الحمد لله ، وسبحان الله ، والله أكبر ، ولا حول ولا قوة إلا بالله ، ثُمَّ قال : اللهم اغفر لي ، أو دعا ، استُجيبَ له ، فإن توضأ وصلى ، قُبلَتْ صلاتُهُ ». أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي.

7.113- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim geceleyin uyanır ve; ***'Allah'tan başka ilâh yoktur! O'nun şerîki yoktur! Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O, her şeye kadirdir. el-Hamdü lillâh! Sübhânellâh! Allâhu ekber! Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh!'*** **derse, sonra da;** ***'Allah'ım; beni bağışla!'*** **der**

---

[99] **Ebû Davud**, Ramazan, 9/1398.

[100] **Ebû Kuteyle, Abdullah b. Hubşî el-Has'amî el-Mekkî**: Sahabîdir. Mekke'de ikamet etmiştir. Kendisinden Muhammed b. cübeyr b. Mut'im ve Ubeyd b. Umeyr rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[101] **Ebû Davud**, Tatavvu, 23/1325.

veya duâ ederse, duâsı kabul edilir. Eğer abdest alıp namaz kılarsa, namazı kabul edilir."[102]

İZAH

Bir müslümanın her an Allah ile irtibat halinde olması arzu edilir. Bu aynı zamanda duâlarının kabulüne de vesiledir. Nitekim hadîste, gece uykudan uyanınca bile Allah'a olan imanımızı te'yîd etmemiz, O'na olan hamd ve şükrümüzü ifâde etmemiz tavsiye edilmektedir.

Buharî'nin râvîsi **Firabrî**, bu duâyı yapmayı alışkanlık hâline getirdiğini, sonra yatınca da birinin gelip kendisine; ***"Onlar sözün en güzeline ulaştırıldılar"***[103] âyetini okuduğunu söyler.[104]

الفرع السابع

في صلاة الضحى

7- KUŞLUK NAMAZI

٧١١٤- (م د ـ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**يُصْبِحُ على كل سُلامَى من أحدكم صدقة ، فكلُّ تسبيحة صَدَقة ، وكل تحميدة صَدَقة، وكلُّ تهليلة صدقة، وكلُّ تكبيرة صدقةٌ وأمرٌ بالمعروف صدقة ، ونهيٌ عن المنكر صدقة ، ويُجزئ من ذلك ركعتان يركعهما من الضحى**». أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « **يُصبحُ على كلِّ سُلامَى من بني آدم صَدَقة تسليمُه على من لقي صدقة ، وأمره بالمعروف صدقة ، ونهيُه عن المنكر صدقة ، وإماطةُ الأذى عن الطريق صدقة ، وبضْعَةُ أهله صدقة ، ويجزئ من ذلك ركعتان من الضحى** ».

زاد في رواية « قالوا : يا رسول الله أحدُنا يقضي شهوته ، فتكون له صدقة ؟ قال : **أرأيتَ لو وضعَها في غير حلِّها ، ألم يكن يأثم ؟** ».

---

[102] **Buharî**, Teheccüd, 21; **Ebû Davud**, Edeb, 108/5060; **Tirmizî**, Daavât, 26/3414.

[103] Hac, 24.

[104] **İbn Hacer**, III, 354.

وفي أخرى قال : « يُصبح على كل سُلامَى في كل يوم صدقة ، فله بكل صلاة صدقة، وصيام صدقة ، وتسبيح صدقة ، وتكبير صدقة ، وتحميد صدقة ، فعدَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم منْ هذه الأعمال الصالحة ،ثم قال : يُجزئ أحدَكم من ذلك كلّه ركعتا الضحى».

7.114- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her birinizin her sabah, her mafsalına karşı bir sadaka borcu vardır. Her tesbîh sadakadır. Her tahmîd sadakadır. Her tehlîl sadakadır. Her tekbîr sadakadır. Marûfu emretmek sadakadır. Münkere mâni olmak sadakadır. Bütün bunlar için de, iki rekâtlık kuşluk namazı yeterlidir."[105]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"Âdemoğlunun her mafsalına karşı her sabah bir sadaka borcu vardır. İnsanın rasgeldiği arkadaşına selâm vermesi sadakadır. Marûfu emretmesi sadakadır. Münkere mâni olması sadakadır. (Canlılara) eziyet verecek bir şeyi yoldan kaldırıp atması sadakadır. Âilesiyle yatması sadakadır. İki rekâtlık kuşluk namazı da, bütün bunlar için yeterlidir."

Bir rivâyette şöyle bir ilâve vardır: "Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizden biri âilesine yaklaşıp şehvetini getirecek olsa, bunda onun için sadaka sevâbı mı var?"

"- Ne dersin, helâlinden başka bir yerde şehvetini giderseydi günah olmaz mıydı?" buyurdu.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Her gün her eklem üzerine sadaka borcu vardır. İnsanın her namazı sadakadır. Her orucu sadakadır. Her tesbîhi sadakadır. Her tekbîri sadakadır. Her tahmîdi sadakadır."

Hz. Peygamber bu sâlih amelleri saydı, sonra da;

---

[105] **Müslim**, Müsâfirîn, 13/84; **Ebû Davud**, Tatavvu, 12/1285-86; Edeb, 172/5243.

"Bütün bunların yerine iki rekâtlık kuşluk namazı yeterlidir" buyurdu.

İZAH

Tesbîh ***"Sübhânellâh"***, tahmîd ***"el-Hamdu lillâh"***, tekbîr ***"Allâhu ekber"***, tehlîl ***"Lâ ilâhe illallâh"*** sözcükleridir.

"**Sadakadır**" lafzı, sadaka vermiş gibi sevap vardır anlamındadır.

Hadîsin her güzel sözde, her meşrû harekette, hatta insanın eşiyle temasında bile hayır ve sadaka sevâbı olduğunu ifâde etmesi, mü'minler için bir müjde olduğu kadar İslâm'ın tabiatını göstermesi bakımından da mânidardır. İslâm, realist bir dindir; binâenaleyh insanın bütün meşrû taleplerine müspet bakar, hatta bu meşrû taleplerin realize edilmesini de hayırlı bir iş sayar. Ayrıca bu vesile ile, Yüce Mevlâ'nın sonsuz nimetlerine kısmen de olsa şükrân borcumuzu ödeme imkânını verir.

٧١١٥- (د ـ بريدة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «في الإنسان ثلاثمائة وستون مَفْصِلاً ، فعليه أن يتصدَّق عن كل مَفْصِلٍ منه بصدقة ، قالوا : ومَنْ يُطيق ذلك يا نبيَّ الله ؟ قال : النُّخاعةُ في المسجد تدْفِنُها ، والشيءُ تُنحِّيه عن الطَّريق ، فإن لم تجدْ ، فركعتا الضُّحى تُجزِئُك ». أخرجه أبو داود.

7.115- Bureyde'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"İnsanda 360 tane mafsal vardır ve her mafsalı için de bir sadaka vermek borcu vardır."

Dediler ki:

"- Ey Allah'ın elçisi, buna kimin gücü yeter?"

Bunun üzerine Hz. Peygamber şunları söyledi:

"- Mesciddeki bir balgamı örtmen, yoldaki rahatsız edici şeyleri atman, buna da fırsat bulamazsan, sana iki rekât kuşluk namazı yeter."[106]

٧١١٦- (ت ــ أبو ذر وأبو الدرداء رضي الله عنهما) عن رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الله تبارك وتعالى أنه قال: «[ابنَ آدم] اركع لي أربع رَكَعات من أول النهار، أكْفِكَ آخرَه». أخرجه الترمذي.

7.116- Ebû Zer ve Ebû'd-Derdâ, Hz. Peygamber'den Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet ederler:

"Ey Âdemoğlu! Gündüzün ilk vaktinde benim için dört rekât namaz kıl ki, günün sonuna kadar yanında olayım."[107]

٧١١٧- (د ــ نعيم بن همّار رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «قال الله عز وجل : يا ابن آدمَ لا تَعْجز من أربع ركعات في أول نهارك ، أكْفِكَ آخرَهُ ». أخرجه أبو داود.

7.117- Nuaym b. Hemmâr'dan[108] rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurdu:

"Ey Âdemoğlu! Gününün başlangıcında dört rekât namazı benden esirgeme ki, günün sonuna kadar yanında olayım."[109]

---

106 **Ebû Davud**, Edeb, 172/5242.

107 **Tirmizî**, Salât, 346/475.

108 **Nuaym b. Hemmâr el-Gatafânî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Şam**'da ikamet etti. Kendisinden Ebû İdris el-Havlânî ve Kays el-Cüzâmî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

109 **Ebû Davud**, Tatavvu, 12/1289.

٧١١٨- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من حافظ على شفعة الضحى ، غفرت له ذنوبه وإن كانت مثل زبد البحر ». أخرجه الترمذي.

7.118- Ebû Hureyre'de rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim ikişer rekâtlık kuşluk namazına devam ederse, günahları deniz dalgaları gibi olsa dahi bağışlanır."[110]

٧١١٩- (ت ــ أنس رضي الله عنه) قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ صلّى الضُّحى ثنتي عشرة ركعة بنى الله له قصرا من ذهب في الجنة ». أخرجه الترمذي.

7.119- Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim on iki rekât kuşluk namazını kılarsa, Allah onun için cennette altından bir köşk bina eder."[111]

İZAH

Kuşluk namazı, kuşluk vaktinde kılınan namazın adıdır. Nâfile olan bu namazın asgarî miktarı iki rekâttır. On iki rekâta kadar kılınabilen bu namaz, ikişer rekât halinde kılınır.

الفرع الثامن

في قيام رمضان

8- RAMAZAN GECELERİNDE İBÂDET

٧١٢٠- (خ م ط ت د س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُرغِّبُ في قيام رمضان من غيرِ أن يأمرَهم فيه بعزيمة فيقول: مَنْ قام رمضانَ

[110] Tirmizî, Salât, 346/476. Sened itibariyle zayıf bir hadîstir.

[111] Tirmizî, Salât, 346/473. Bu rivâyetin senedi de zayıftır.

إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدّم مِنْ ذَنْبِه فتُوفِّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم والأمرُ على ذلك، ثم كان الأمرُ على ذلك في خلافة أبي بكر وصدرا من خلافة عمر».

وفي روايه قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول لرمضان : « من قامَهُ إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم من ذَنْبِه ».

وفي رواية قال : « من قام ليلة القدر إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدّم من ذَنْبِه ».

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري: «مَنْ يَقُمْ ليلةَ القدر إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدّم من ذنبه». ولمسلم قال: «مَنْ يَقُمْ ليلةَ القدر فيوافقها - أُراه [قال]: إيمانا واحتسابا - غُفِرَ له ما تقدَّم من ذنبه». وأخرج الموطأ وأبو داود والترمذي والنسائي الرواية الأولى. وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الثانية.

وللنسائي : « من قامَ رمضانَ إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم مِنْ ذَنْبِه ومن قام ليلةَ القدر إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدّم من ذَنْبِه ».

7.120- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), farz olarak emretmeksizin insanları Ramazan gecelerinde ibâdete teşvik eder ve şöyle derdi:

"Kim inanarak ve sevâbını umarak Ramazan gecelerini ibâdetle ihyâ ederse, geçmiş günahları bağışlanır."

Durum bu merkezde iken Rasûlullah (as.) vefat etti. Sonra Hz. Ebû Bekir döneminde ve Hz. Ömer döneminin ilk yıllarında da bu konu aynı minvâl üzere devam etti."[112]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (a.) Ramazan hakkında şöyle söylediğini işittim:

"Onu, inanarak ve sevâbını umarak ibâdetle ihyâ edenin geçmiş günahları bağışlanır."

---

[112] **Buharî**, Salâtu't-Terâvîh, 1; Fadlu Leyleti'l-Kadr, 1; İman, 26, 28, 29; Savm, 6; **Müslim**, Müsâfirîn, 25/173-74; **Muvatta**, Salât fî Ramazan, 1/2; **Tirmizî**, Savm, 82/808; **Ebû Davud**, Şehru Ramazan, 1/1371; **Nesaî**, Sıyâm, 39.

Diğer bir rivâyet de; **"Kim inanarak ve sevâbını umarak Kadir gecesini ibâdetle ihyâ ederse, geçmiş günahları bağışlanır"** şeklindedir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin şöyle bir rivâyeti daha vardır:

"İnanarak ve sevâbını umarak Kadir gecesini ibâdetle ihyâ edenin, geçmiş günahları bağışlanır."

Müslim'in de şöyle bir rivâyeti vardır:

"Kadir gecesine rastlayan ve -zannederim inanarak ve sevâbını umarak dedi- onu ibâdetle ihyâ edenin geçmiş günahları bağışlanır."

Muvatta, Ebû Davud, Tirmizî ve **Nesaî** ilk rivâyeti tahric ettiler.

Ebû Davud ve **Nesaî**, ayrıca ikinci rivâyeti de tahric ettiler.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim inanarak ve sevâbını umarak Ramazan gecelerini ibâdetle ihyâ ederse, geçmiş günahları bağışlanır. İnanarak ve sevâbını umarak Kadir gecesini ibâdetle ihyâ edenin de geçmiş günahları bağışlanır."

İZAH

Hadîste geçen **"...geçmiş günahları bağışlanır"** şeklindeki mutlak ifâde tavzihe muhtaçtır. Teşvik anlamındadır ve mübalağa manası içermektedir.

Hadîste de ifâde edildiği üzere terâvîh namazı, miktarı ve kılınış şekli konusunda **Hz. Ömer**'in halifeliğine kadar belli bir standart yoktu. Farklı miktarda ve dağınık şekilde kılınıyordu. Hz. Peygamber de bunun farz olduğunu söylemiyor, ama insanları buna teşvik ediyordu. Burada Hz. Peygamber'in, terâvîhin farz kılınmasından veya insanların onu farz zannetmelerinden duyduğu endişenin rol oynadığı muhtemeldir. Rasûlullah'tan (as.) sonra böyle bir endişe kalmayınca, **Hz. Ömer** onu bugün kıldığımız miktar ve şekilde standarda bağladı.

Terâvîh namazının miktarı ve kılınış şekli konusundaki farklı rivâyetleri, daha önce 4223 nolu hadîsi izah ederken kaydetmiştik. Burada netice olarak şunu söylemek mümkündür:

Terâvîh, nâfile namazlardandır. Nâfile namaz ne kadar kılınırsa, sevabı da o kadar olur. Nâfile namazların en faziletli olanı da, uzun olarak kılınanıdır.

٧١٢١- (س ـ عائشة رضي الله عنها) مثل رواية أبي هريرة الأولى إلى قوله: «من ذنبه».

ولها في أخرى قالت: «خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في جوف الليل يصلّي في المسجد... وساق الحديث، وفيه: وكان يُرغّبهم في قيام رمضان، من غير أن يأمرَهم [فيه] بعزيمة، ويقول: مَنْ قامَ ليلةَ القدر إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم مِنْ ذَنْبه قالت: فتوفّي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم والأمرُ على ذلك». أخرجه النسائي.

7.121- Hz. Âşe'nin de, tıpkı az önce geçen Ebû Hureyre'nin ilk rivâyetindeki **"...geçmiş günahları bağışlanır"** cümlesine kadar olan kısma benzer bir rivâyeti vardır. Onun diğer bir rivâyetinde de; "Rasûlullah (as.) gece karanlığında evden çıkıp mescidde namaz kıldı..." diyerek aynı hadîsi zikreder. Bu rivâyette şu sözler de yer alır:

"Hz. Peygamber insanları Ramazan gecelerinde ibâdete teşvik eder, ama kesin kılmaya zorlamazdı. Şöyle derdi:

"Kim inanarak ve sevâbını umarak Kadir gecesini ibâdetle ihyâ ederse, geçmiş günahları bağışlanır."

Hz. Âişe dedi ki:

"Durum bu şekilde iken Rasûlullah (as.) vefât etti."[113]

٧١٢٢- (س ـ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه): «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم ذَكَرَ رمضانَ، ففضَّله على الشهور فقال: مَنْ قام رمضانَ إيمانا واحتسابا خرجَ من ذُنوبه كيومِ ولدتْهُ أمُّهُ». أخرجه النسائي وقال: هذا خطأ، والصواب: أنّه عن أبي هريرة.

وفي أخرى - فذكر مثله - وقال: «مَنْ صامَه وقامَه إيمانا واحتسابا».

[113] Nesaî, Sıyâm, 39.

وفي أخرى قال : « إن الله فَرَضَ صيامَ رمضان ، وسَنَنْتُ لكم قيامه ، فمن صامه وقامه إيمانا واحتسابا خرَجَ من ذنوبه كيوم ولدته أمّه ».

7.122- Abdurrahman b. Avf'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Ramazan'ı andı, onun diğer aylara olan faziletini dile getirdi ve şöyle söyledi.

"Kim inanarak ve sevâbını umarak Ramazan gecelerini ibâdetle ihyâ ederse, anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınır."[114]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti ve dedi ki:

"Bu rivâyet yanlıştır, doğrusu, bunun Ebû Hureyre'den rivâyet edilenidir."

Buna benzer diğer bir rivâyeti de; **"Kim inanarak ve sevâbını umarak Ramazanın orucunu tutar ve gece ibâdetini de yaparsa..."** şeklindedir.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Yüce Allah Ramazan'ın orucunu farz kıldı, ben de onun gece ibâdetini (terâvîhini) **sünnet kıldım. Kim inanarak ve sevâbını umarak Ramazan orucunu tutar ve gecesini de ihyâ ederse** (terâvîh kılarsa), **anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınır."**

الفرع التاسع

في صلاة الجنازة وتشييعها

9- CENÂZE NAMAZI VE CENÂZEYİ TEŞYÎ'

٧١٢٣- (خ م ت د س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ شَهِدَ الجنازة حتى يُصَلَّى عليها فله قيراط ، ومن شهدها حتى تُدْفَن فله

---

[114] Nesaî, Sıyâm, 39.

قيراطان ، قيل : وما القيراطان ؟ قال: **مثْلُ الجبلين العظيمين** ». زاد في رواية: قال: ابن شهاب قال سالم بن عبد الله: وكان ابنُ عمر يصلّي عليها ثم ينصرف فلما بلغه حديثُ أبي هريرةَ قال: «لقد ضيَّعْنا قراريطَ كثيرة».

وفي رواية قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **من تَبِعَ جنازة فله قيراط من الأجر** » فقال ابنُ عمر : أكثرَ علينا أبو هريرة ، فبعثَ إلى عائشة فسألها ، فصدَّقتْ أبا هريرة ، فقال ابنُ عمر : لقد فرَّطنا في قراريطَ كثيرة.

وفي رواية مثل الأولى إلى قوله : « **مثْلُ الجبلين العظيمين** » وقال : « **حتى يفرُغَ منها**».

وفي أخرى :« **حتى تُوضَعَ في اللحد** ». وفي أخرى « **ومن اتَّبعَها حتى تُدْفنَ** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري قال : « **من تَبِعَ جنازةَ مسلم إيمانا واحتسابا وكان معها حتى يُصلَّى عليها ويُفرَغ من دفنها ، فإنه يرجع من الأجر بقيراطين ، كُلُّ قيراط مثْلُ أُحُد ، ومن صلَّى عليها ثم رجع قبل أن تُدْفَنَ فإنه يرجع بقيراط** ».

ولمسلم قال: «**من صلى على جنازة ولم يتبعها فله قيراط، فإنْ تَبِعَها فله قيراطان، قيل: وما القيراطان؟ قال: أصغرُهما مثل أُحُد**». وفي أخرى قال: قلتُ لأبي هريرة: «وما القيراط؟ قال: مثْلُ أُحُد».

وفي أخرى : عن عامر بن سعد بن أبي وقاص : أنه كان قاعدا عندَ ابن عُمَرَ ، إذ طلع خبَّاب صاحبُ المقصورة ، فقال : يا عبدَ الله بنَ عمر ، ألا تسمعُ ما يقول أبو هريرة ؟ يقول : إنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **مَنْ خَرَجَ مع جنازة من بيتها ، وصلَّى عليها ، واتَّبعها حتى تُدْفَنَ ، كان له قيراطان من أجر ، كُلُّ قيراط مثْلُ أُحُد ، ومن صلَّى عليها ثم رجع كان له من الأجر مثْلُ أُحُد** ، فأرسل ابنُ عمر خبَّابا إلى عائشةَ يسألها عن قول أبي هريرة ، ثم يرجع إليه فيخبره بما قالت ، وأخذ ابنُ عمر قبضة من حصى المسجد يقلِّبها في يده حتى رجع ، فقال : قالت عائشةُ : صَدَقَ أبو هريرة ، فضرب ابنُ عمر بالحصى الذي كان في يده الأرضَ ، ثم قال : لقد فرَّطْنا في قراريط كثيرة.

وأخرج أبو داود رواية مسلم الأولى ، وزاد **«أحدهما مثل أحد»** وأخرج نحو روايته الآخرة ولم يذكر فيها قصة الحصى ولا قول ابن عمر. وأخرج النسائي الرواية الأولى والرواية التي للبخاري وأخرج الترمذي الرواية الأولى.

7.123- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim, namazını kılıncaya kadar cenâzede bulunursa, ona bir kırat ecir vardır. Defnedilinceye kadar cenâzede bulunana ise iki kırat ecir vardır."

"- İki kırat nedir?" dendi.

"- İki büyük dağ gibidir" buyurdu.[115]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette İbn Şihâb, Sâlim b. Abdullah'ın şöyle söylediğini nakleder:

"İbn Ömer cenâze namazını kılar, sonra dönerdi. Ebû Hureyre'nin rivâyeti kendisine ulaşınca; *'Biz çok kıratlar kaybetmişiz!'* diye hayıflandı."

Başka bir rivâyete göre de; Ebû Hureyre, Rasûlullah'm (sa.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"Kim cenâzeye katılırsa, ona bir kırat ecir verilir."

Bunu duyan İbn Ömer; *"Ebû Hureyre de aşırı gidiyor"* diyerek Hz. Âişe'ye haber gönderip bu hadîsi sordu. Hz. Âişe de Ebû Hureyre'yi tasdik etti. O zaman İbn Ömer; *"Pek çok kırattan mahrum kalmışız!"* dedi.

İlk rivâyetin **"İki büyük dağ gibidir"** cümlesine kadar olan kısmının kaydedildiği başka bir rivâyette, **"Cenâzenin işi bitirilinceye kadar"** ifâdesi de yer alır.

Diğer bir rivâyette ise; **"Cenâze lahde konuncaya kadar"** denir.

---

[115] **Buharî**, Cenâiz, 57, 58; İman, 36; **Müslim**, Cenâiz, 17/52-56; **Tirmizî**, Cenâiz, 49/1040; **Ebû Davud**, Cenâiz, 41/3168-69; **Nesaî**, Cenâiz, 79.

Bir başkasında ise; "**Defnedilinceye kadar cenâzeyi takip eden**" denir. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim inanarak ve sevap umarak, namazını kılıncaya ve defnini tamamlayıncaya kadar cenâzeyi takip ederse, oradan iki kırat ecirle döner. Her bir kırat da Uhud dağı gibidir. Namazını kıldıktan sonra, ama cenaze henüz defnedilmeden önce dönen de, sadece bir kırat ecirle dönmüş olur."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim cenâze namazını kılar da onu takip etmezse, bir kırat ecir alır. Eğer takip ederse iki kırat alır."

"- İki kırat ne demektir?" diye sorulunca da;

"- Onların en küçüğü Uhud dağı kadardır" buyurdu.

Diğer bir rivâyette de râvi şöyle der:

"Ebû Hureyre'ye;

"- Kırat nedir?" diye sordum.

"- Uhud gibidir" dedi.

Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas'dan gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Âmir, İbn Ömer'in yanında oturuyordu. Birden oturdukları maksûrenin sahibi Habbâb geldi ve dedi ki:

"- Ya Abdullah b. Ömer! Ebû Hureyre ne diyor, işitmedin mi? Rasûlullah'ın (as.); '**Kim cenâze ile birlikte evinden çıkar, namazını kılar ve defni tamamlanıncaya kadar cenâzeyi takip ederse, ona iki kırat ecir vardır. Her bir kırat da Uhud dağı gibidir. Namazını kıldıktan sonra dönen de, Uhud dağı kadar ecir alır**' dediğini işitmiş."

İbn Ömer de, Ebû Hureyre'nin bu sözünü kendisine sorması, sonra da ne cevap verdiğini haber vermesi için Habbâb'ı Hz. Âişe'ye gönderir. Bu arada İbn Ömer, mesciddeki çakıllardan bir avuç alır, onları elinde evirip çevirmeye başlar. Nihayet Habbâb dönüp gelir ve; "*Âişe, Ebû Hureyre'yi tasdik etti*" der. Bunun üzerine İbn Ömer, elindeki çakıl taşlarını yere çarpar ve; "*Vallahi pek çok kırat kaçırmışız!*" der.

Ebû Davud da **Müslim**'in ilk rivâyetini tahric etti, ancak; *"O iki kırattan her biri Uhud dağı gibidir"* cümlesini ilave etti. Ayrıca **Müslim**'in son rivâyetine benzer bir rivâyet de tahric etti, yalnız burada da, **"çakıl"** konusunu ve İbn Ömer'in son cümlesini zikretmedi.

Nesaî de ilk rivâyetle **Buharî**'nin rivâyetini tahric etti.

Tirmizî de ilk rivâyeti tahric etti.

İZAH

Kırat, aslında 0,2 gr. ağırlığında bir ağırlık ölçüsüdür. Ancak hadîste onun hakiki ölçüsü değil, insana verilecek sevabın büyüklüğü anlamında kullanılmıştır. Temsilî bir ifâdedir; nitekim **"her biri Uhud dağı gibidir"** cümlesi bunu doğrulamaktadır.

İbn Ömer'in; **"Ebû Hureyre de aşırı gidiyor"** ifâdesi, ya çok hadîs rivâyet ediyor, ya da küçük bir amel için çok büyük mükâfatlar ileri sürüyor anlamındadır. Anlaşılacağı üzere **İbn Ömer**, hadîsin sıhhatini tahkîk ihtiyacı duymuş.

Hadîs, cenâzelere katılmanın sevâbını ve fazîletini ifâde etmektedir. Bu sevâbın aynı zamanda cenâze sahiplerini teselli etmekle alakalı olduğunu, yani meselenin sosyal bir boyutu bulunduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir.

٧١٢٤- (م ـــ **ثوبان** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ صَلَّى على جنازة فله قيراط ، فإن شَهِدَ دَفْنَها فله قيراطان ، القيراطُ مِثْلُ أُحُد** ».

وفي رواية : « سئل النبيُّ صلى الله عليه وسلم عن القيراط ؟ فقال : **مِثْلُ أُحُد** ». أخرجه مسلم.

7.124- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim cenâze namazını kılarsa bir kırat, cenâzenin defnine de katılırsa iki kırat ecir alır. Kırat da Uhud dağı gibidir."[116]

---

[116] **Müslim**, Cenâiz, 17/57.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Hz. Peygamber'e kıratın ne olduğu soruldu;

"Uhud dağı gibidir" buyurdu.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٧١٢٥- (س – البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ تَبِعَ جنازة حتى يُصَلَّى عليها كان له من الأجر قيراط ، ومَنْ مشى مع الجنازة حتى تُدْفَنَ ، كان له من الأجر قيراطان ، والقيراطُ مِثْلُ أحُد ». أخرجه النسائي.

7.125- el-Berâ b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim namazını kılıncaya kadar cenâzeye katılırsa bir kırat ecir, defnedilinceye kadar cenâze ile birlikte yürürse iki kırat ecir alır. Kırat da Uhud dağı gibidir."[117]

٧١٢٦- (س – [عبد الله] بن مغفَّل رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ تَبِعَ جنازة حتى يُفرَغ منها فله قيراطان ، فإن رجع قبل أن يُفْرَغ منها ، فله قيراط ». أخرجه النسائي.

7.126- Abdullah b. Muğaffel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cenâzenin defni tamamlanana kadar yanında kalan kişi, iki kırat ecir alır. Defin tamamlanmadan ayrılırsa, bir kırat ecir alır."[118]

---

[117] **Nesaî**, Cenâiz, 54.

[118] **Nesaî**, Cenâiz, 54.

الفرع العاشر

في فضل التأمين وأدعية الصلاة

التأمين

10- "*ÂMİN!*" DEMENİN FAZÎLETİ VE NAMAZ DUÂLARI

1*- "*ÂMÎN!*" DEMEK

٧١٢٧- (خ م ط د ت س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **إذا أمَّنَ الإمام فأمِّنوا ، فإن من وافق تأمينُهُ تأمينَ الملائكة ، غُفِرَ له ما تقدّم من ذَنْبه** ».

قال ابن شهاب: وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **آمين**». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا أمّن القارئُ فأمِّنوا ، فإنَّ الملائكة تؤمِّن، فمن وافق تأمينَه تأمينَ الملائكة ، غُفِرَ له ما تقدَّم من ذنْبه** ».

وفي أخرى قال : « **إذا قال أحدكم : آمين ، وقالت الملائكة في السماء : آمين ، فوافقت إحداهما الأخرى ، غُفِرَ له ما تقدَّم من ذَنْبه** ». ولمسلم مثل هذه الرواية.

وللبخاري قال : « **إذا قال الإمام : {غير المغضوب عليهم ولا الضالين} فقولوا : آمين، فإنه من وافق قولُه قولَ الملائكة ، غُفِرَ له ما تقدَّم من ذنبه** ».

ولمسلم قال : « **إذا قال القارئُ: {غير المغضوب عليهم ولا الضالين} وقال مَنْ خلفه : آمين ، فوافق قولُه قولَ أهل السماء ، غُفِرَ له ما تقدَّم مِنْ ذَنبه** ». وأخرج الموطأ وأبو داود والنسائي الأولى والثالثة والرابعة ، وأخرج الترمذي الأولى.

7.127- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İmâm *'âmîn!'* deyince, siz de *'âmîn!'* deyin! Çünkü kimin *'âmîn'*i meleklerin *'âmîn'*ine denk düşerse, geçmiş günahları bağışlanır."

İbn Şihâb; "Rasûlullah (as.) da *'âmîn!'* diyordu" dedi.[119]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"İmâm *'âmîn!'* deyince, siz de *'âmîn!'* deyin! Çünkü melekler de *'âmîn!'* derler. Kimin *'âmîn'*i meleklerin *'âmîn'*ine tevâfuk ederse, geçmiş günahları bağışlanır."

Buharî'nin başka bir rivâyeti ise şöyledir:

"Biriniz *'âmîn!'* deyince, gökteki melekler de *'âmîn!'* dediğinde, bunlar birbirlerine tevâfuk ederlerse, insanın geçmiş günahları bağışlanır."

Müslim'in de buna benzer bir rivâyeti daha vardır.

Buharî'nin bir başka rivâyeti de şu şekildedir:

"İmâm *'ğayri'l-mağdûbi aleyhim le'd-dâllîn'* âyetini okuyunca, siz hemen *'âmîn!'* deyin! Çünkü kimin sözü meleklerin sözüne denk düşerse, geçmiş günahları bağışlanır."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"İmâm *'ğayri'l-mağdûbi aleyhim le'd-dâllîn'* âyetini okuyunca, arkasındakiler *'âmîn!'* derse ve onun bu sözü, gök ehlinin sözüne tevâfuk ederse, geçmiş günahları bağışlanır."

Muvatta, Ebû Davud ve **Nesaî,** birinci, üçüncü ve dördüncü rivâyetleri tahric ettiler. **Tirmizî** de ilk rivâyeti tahric etti.

İZAH

"**Âmîn**", kabul eyle, öyle olsun, bizi mahcup etme gibi manalara gelir.

---

119 **Buharî**, Ezân, 111; Daavât, 63; **Müslim**, Salât, 18/71; **Muvatta**, Salât, 11/45; **Ebû Davud**, Salât, 168/934-36; **Tirmizî**, Salât, 185/250; **Nesaî**, İftitâh, 33.

Fâtiha'dan sonra *"âmîn"* demek müstahabtır. Ancak bunun açıktan mı, yoksa sessizce mi söyleneceği konusu, fukaha arasında tartışılmıştır. **Hanefîler** gizli söylenmesi gerektiği kanâatindedirler. İzahına çalıştığımız hadîsteki, **"İmâm *'ve le'd-dâllîn'* deyince, siz *'âmîn!'* deyin!"** ibâresini, gizli söylenmesi gerektiğinin delili sayarlar. Eğer imâm bu kelimeyi açıktan söylemiş olsaydı, cemâat onun ne zaman söylenmesi gerektiğini zaten anlardı. İmâm gizlice söylediği için, cemâat onun ne zaman söyleneceğini bilemeyeceğinden dolayı **"İmâm *'ve le'd-dâllîn'* deyince, siz *'âmîn!'* deyin!"** buyurulmuştur.

Şâfiîler ise açıktan söylenmesini uygun bulurlar. **Nevevî**, bunun cemâat tarafından hep birlikte söylenmesi gerektiğini belirtir; **"tevâfuk ederse..."** ibâresini de birlikte söylemek gerektiğinin delili sayar.

İmâm Mâlik'ten ise her iki konuda da rivâyet vardır.

Bu konu ile ilgili diğer rivâyetler ve bunların izahı daha önce geçmişti.[120]

الدعاء

2*- DUÂ

٧١٢٨-(خ ط د ت س ــ رفاعة بن رافع الزرقي رضي الله عنه) قال: «كنا نصلّي وراءَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فلما رفع رأسه من الركعة الأولى قال: **سمع الله لمن حمده**، وقال رجل وراءه: **ربَّنا ولك الحمد. حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه**، فلما انصرف قال: **مَن المتكلِّمُ؟** قال: أنا، قال: **لقد رأيتُ بضعة وثلاثين ملَكا يَبْتدرونها، أيُّهم يكتبها أول**».

أخرجه البخاري وأبو داود و الموطأ والنسائي. وفي رواية الترمذي وأخرجها أبو داود أيضا قال: «صَلَّيتُ خلْفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فَعَطَسْتُ، فقلتُ: **الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه، مباركا عليه، كما يُحبُّ ربُّنا ويَرْضى**، فلما صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم انصرف، فقال: **من المتكلِّمُ في الصلاة؟** فلم يتكلَّمْ أحد، ثم قالها الثانية

---

120 Bkz., hadîs no; 3427-29.

: **مَنِ المتكلِّمُ في الصلاة** ؟ فلم يتكلّم أحد ، ثم قالها الثالثةَ : **من المتكلّم في الصلاة** ؟ فقال رِفاعةُ : أنا يا رسول الله ، قال : **كيف قلتَ** ؟ قال: قلتُ: **الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه، مباركا عليه، كما يُحِبُّ ربُّنا ويَرْضى**، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **والذي نفسي بيده، لقد ابتدرها بِضْعة وثلاثون مَلَكا أيُّهم يَصْعَدُ بها**».

7.128- Rifâa b. Râfi' ez-Zurakî'den rivâyet edilmiştir:

"Bizler Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılıyorduk. Rasûlullah (as.) başını rükûdan kaldırınca; ***'Semiallâhu limen hamideh'*** dedi. Arkasında duran biri de; ***'Rabbenâ ve leke'l-hamd! Hamden, kesîren tayyiben mübâreken fîh!'*** dedi. Hz. Peygamber namazını bitirince;

"- **Konuşan kimdi?"** diye sordu. Adam;

"- Bendim" deyince;

"- **Otuz küsür meleğin o sözü, hangisi daha önce yazacak diye yarıştıklarını gördüm"** buyurdu.[121]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Ebû Davud, Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti ile **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılıyordum. Bir ara hapşırdım ve; ***'el-Hamdü lillâhi hamden, kesîren tayyiben mübâreken fîh! Mübâreken aleyh kemâ yuhibbu Rabbunâ ve yerdâ'*** dedim. Hz. Peygamber namazını bitirince döndü ve;

"- **Namazda konuşan kimdi?"** diye sordu. Kimse cevap vermedi. İkinci defa;

"- **Namazda konuşan kimdi?"** diye sordu. Yine kimse cevap vermedi. Üçüncü defa;

"- **Namazda konuşan kimdi?"** diye sorunca, Rifâa;

"- Bendim, ey Allah'ın Rasûlü" der. Hz. Peygamber;

---

[121] **Buharî**, Ezân, 125; **Muvatta**, Kur'ân, 7/25; **Ebû Davud**, Salât, 119/770, 773; **Tirmizî**, Salât, 296/404; **Nesaî**, Tatbîk, 23.

"- Nasıl söylemiştin?" diye sorunca da şöyle dedim:

"- el-Hamdü lillâhi hamden, kesîren tayyiben mübâreken fîh! Mübâreken aleyh kemâ yuhibbu Rabbunâ ve yerdâ' demiştim."

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, otuz küsür meleğin hangisi o sözü yukarı çıkaracak diye yarıştıklarını gördüm."

٧١٢٩- (م ت س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : «إنَّ رجلاً جاء قد حفَزَهُ النَّفسُ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم قد ركع ، فقال : **الله أكبر كبيرا ، والحمد لله كثيرا ، وسبحان الله بكْرة وأصيلا** ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **عَجِبْتُ لها، فُتِحَتْ لها أبوابُ السماء**».

وفي رواية « أن الرجل قال : **الحمد لله ، حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه** ، قال ابن عمر : فما تركتُها منذ سمعتُ من النبيِّ صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي : قال : بينما نحن نصلِّي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إذ قال رجل من القوم : **الله أكبر كبيرا ، والحمدُ لله كثيرا ، وسبحان الله بكرة وأصيلا** ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَن القائل كذا وكذا** ؟ فقال رجل من القوم : أنا يا رسولَ الله، قال : **عجبتُ لها ، فُتِحَتْ لها أبوابُ السماء**، قال ابن عمر: فما تركتهن منذ سمعتُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية النسائي قال : « قام رجل خلفَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال : **الله أكبر**... وذكر الحديث إلى قوله : فقال رجل : أنا يا نبيَّ الله ، فقال : **لقد رأيتُها ابتدَرها اثنا عشر مَلَكا** ».

7.129- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) rükûda iken bir adam nefes nefese geldi ve;

"Allâhu ekber kebîrâ! Ve'l-hamdü lillâhi kesîrâ! Ve sübhânellâhi bukreten ve esîlâ!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Bu söze şaştım kaldım; çünkü ona gök kapıları açılmıştı" dedi.[122]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre, adam;

"el-Hamdü lillâhi hamden, kesîren tayyiben mübâreken fîh!" dedi.

İbn Ömer de; "Rasûlullah'ın (as.) o sözünü duyduktan sonra bir daha onu bırakmadım" dedi.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bizler Rasûlullah'la (as.) birlikte namaz kılarken, cemâatten bir adam; ***'Allâhu ekber kebîrâ ve'l-hamdu lillâhi kesîrâ ve sübhânellâhi bukreten ve esîlâ'*** dedi. Hz. Peygamber;

"- Şöyle şöyle söyleyen kimdi?" diye sordu. Cemâatten biri;

"- Bendim ey Allah'ın Rasûlü" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Şaştım kaldım; bu sözlere gök kapıları açılmıştı."

İbn Ömer de; "Bunu Rasûlullah'tan (as.) duyduğum zamandan beri o sözleri söylemeyi hiç ihmâl etmedim" dedi.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılıyordu. Adam; ***"Allâhu ekber kebîrâ..."*** dedi diyerek aynı hadîsi, adamın;

"- Bendim ey Allah'ın elçisi" dediğini, Hz. Peygamber'in de;

"- O söz için on iki meleğin yarıştığını gördüm" diye cevap verdiği cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

٧١٣٠- (س — **وائل بن حجر** رضي الله عنه) قال : « صلَّيتُ خلفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما كبَّر رفع يديه أسفلَ من أذُنيه ، فلما قرأ **{غير المغضوب عليهم ولا الضَّالين}** قال : **آمين** ، فسمعتُه وأنا خلفَهُ ، فسمع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم رجلا

[122] **Müslim**, Mesâcid, 27/150; **Tirmizî**, Daavât, 127/3592; **Nesaî**, İftitâh, 8.

يقول : **الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه**، فلما سلّم النبيُّ من صلاته ، قال : مَنْ صاحب **الكلمة في الصلاة** ؟ قال الرجلُ : أنا يا رسول الله ، وما أردتُ بها بأسا ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **لقد ابتدرها اثنا عشر مَلَكا ، فما نهنهها شيء دون العرش** ». أخرجه النسائي.

7.130- Vâil b. Hucr'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) arkasında namaz kılıyordum. Tekbir alırken ellerini kulaklarının altına kadar kaldırdı. ***'Ğayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dâllîn'*** âyetini okuyunca, hemen arkasından ***'âmîn!'*** dedi. Bunu ben duydum, çünkü O'nun arkasında idim. Bu arada Rasûlulklah (as.), bir adamın; ***'el-Hamdu lillâhi hamden, kesîren tayyiben mübâreken fîh!'*** dediğini duymuştu. Selâm verince;

"- Namazda duyduğum sözlerin sâhibi kimdi?" diye sordu. Bir adam;

"- Bendim ey Allah'ın Rasûlü, bunları söylemekte bir beis görmemiştim!" dedi.

Hz.Peygamber şöyle söyledi:

"- Vallahi o sözü götürmek için on iki melek arşa varıncaya kadar yarıştı."[123]

٧١٣١- (**سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) أن رجلا جاء إلى الصلاة ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي ، فقال حين انتهى إلى الصف : **اللهم إني أسألُكَ أفضلَ ما تُؤتِي عبادَك الصالحين**، فلما سلّم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال : مَنِ **المتكلِّمُ آنفا** ؟ قال الرجل : أنا يا رسول الله ، قال : **إذا يُعقَرُ جوادُك ، وتُستَشْهَدُ في سبيل الله**. أخرجه...

7.131- Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullâh (as.) namaz kılarken bir adam namaza geldi, safa katılınca; ***'Allah'ım! Senden, sâlih kullarına verdiğin şeylerin en fazîletlilerini istiyorum'*** dedi. Rasûlullah (as.) selâm verince;

"- Az önce konuşan kimdi?" diye sordu. Adam;

"- Bendim ey Allah'ın Rasûlü" dedi.

---

123 **Nesaî**, İftitâh, 36.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Öyleyse senin atın öldürülecek ve sen de Allah yolunda şehid edileceksin."[124]

٧١٣٢- (خ م ط د ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « إذا قال الإمام : سمع الله لمن حمده ، فقولوا : اللهمَّ ربّنا لك الحمد ، فإنه مَنْ وافق قوله قول الملائكة غفر له ما تقدّم من ذنبه ». أخرجه الجماعة.

7.132- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İmâm; *'Semiallahu limen hamideh'* deyince, siz de *'Allâhumme Rabbenâ leke'l-hamd'* deyin! Zira kimin sözü meleklerin sözüne muvâfık düşerse, geçmiş günahları bağışlanır."[125]

İZAH

"Kimin sözü meleklerin sözüne muvâfık düşerse..." cümlesinden, imâm; *'Semiallahu limen hamideh'* deyince, meleklerin de *'Allâhumme Rabbenâ leke'l-hamd'* dedikleri anlaşılmaktadır. Zira mü'minlere aynı sözü söylemeleri tavsiye edilirken iki sözün denk düşmesinden söz edilmekte ve sonra da bunun faziletine dikkat çekilmektedir.

٧١٣٣- (م ت س ـ كعب بن عجرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «مُعقّبات لا يَخيب قائلُهُنَّ ، أو فاعلُهنَّ ، دُبُرَ كل صلاة مكتوبة ، ثلاث وثلاثون تسبيحة ، وثلاث وثلاثون تحميدة، وأربع وثلاثون تكبيرة». أخرجه مسلم والترمذي والنسائي. وقد تقدّم في «كتاب الدعاء» من حرف الدال أحاديث تتضمَّن أشياء من هذا الفنِّ كثيرة، فلم نُعدْ ذكرها، فلتطلب من هناك.

---

[124] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîsi **İbn Hibbân** (Sahîh, X, 496-7, no; 4640) ve **Hâkim** (Müstedrek, I, 325, no; 748; II, 84, no; 2402) tahric ettiler.

[125] **Buharî**, Ezân, 125; Bed'u'l-Halk, 6; **Müslim**, Salât, 18/71; **Muvatta**, Salât, 11/47; **Ebû Davud**, Salât, 140/848; **Tirmizî**, Salât, 198/267; **Nesaî**, Tatbîk, 24.

7.133- Kâ'b b. Ucre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Birtakım tesbihler vardır ki, her farz namazdan sonra onları söyleyen -veya onları yapan- **hüsrâna uğramaz. Bunlar da; 33 defa *'Sübhânellâh'*, 33 defa *'el-Hamdu lillâh'*, ve 34 defa *'Allâhu ekber'* demektir."**[126]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Bu konudaki pek çok rivâyet, daha önce Kitâbu'd-Duâ bölümünde geçmişti. Bu yüzden onları burada tekrara gerek görmüyoruz. Arzu eden oraya bakabilir.

---

[126] **Müslim**, Mesâcid, 26/144-45; **Tirmizî**, Daavât, 25/3412; **Nesaî**, Sehv, 92.

الفصل الخامس
في فضائل الصوم

V- ORUCUN FAZÎLETLERİ

٧١٣٤- (خ م ط د ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «كلُّ عملِ ابنِ آدمَ يضاعَفُ : الحسنةُ عشر أمثالها إلى سبعمائة ضِعْف ، قال الله عزَّ وجلَّ : إلا الصوم، فإنه لي ، وأنا أجزي به ، يَدَع شهوتَهُ وطعامَه من أجْلي ، للصائم فرحتان ، فرحة عند فِطْره، وفرحة عند لقاءِ ربِّه ، ولَخُلُوفُ فيه أطيب عند الله من ريح المسك ».

وفي رواية قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « كلُّ عملِ ابنِ آدمَ له، إلا الصيامُ ، فإنه لي، وأنا أجْزي به، الصيامُ جُنَّة، فإذا كان يومُ صومِ أحدِكم فلا يَرْفُثْ يومئذ و لا يَصْخَبْ، فإن شاتَمه أحَد أو قاتَلَهُ، فليقلْ: إني صائم، إني صائم، والذي نفسُ محمد بيده، لَخَلُوفُ فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك، وللصائم فرحتان يفرحهما، إذا أفطر فرح بفطره، وإذ لقي ربَّه فرح بصومه».

وفي أخرى مختصرا : « كلُّ عملِ ابنِ آدمَ له ، إلا الصيامُ ، هو لي ، وأنا أجزي به ، ولَخلُوف فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك». وفي رواية « فوالذي نفسُ محمد بيده لخلوف فم الصائم ». وفي أخرى « فوالذي نفسي بيده لَخِلْفة فم الصائم ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم - يرويه عن ربِّكم - قال : « لِكُلِّ عملِ ابن آدمَ كفارة، والصوم لي ، وأنا أجْزي به ، ولَخلُوفُ فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك ».

وفي أخرى له قال: « الصيامُ جُنَّة ، فلا يرفُثْ ولا يَجْهل ، وإن امرؤ قاتله أو شاتَمه ، فليقل : إني صائم - مرتين - والذي نفسي بيده ، لخلوف فم الصائم أطيبُ عند الله من

ريح المسك ، يَتْرُكُ طعامَه وشهوتَه من أجْلي ، الصيام لي ، وأنا أجْزِي به، والحسنةُ بعشر أمثالها».

ولمسلم عن أبي هريرة رواية قال : « **إذا أصبحَ أحدُكم صائما ، فلا يَرفُثْ ولا يَجْهَلْ ، وإن امرؤ شاتمه ، أو قاتله ، فليقل : إني صائم [إني صائم]** ». وفي أخرى قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **الصيام جُنّة ، فإذا كان أحدُكم صائما... الحديث** ».

قال الحميديُّ: كذا حكى أبو مسعود، وفي أخرى عن أبي هريرة وأبي سعيد قالا: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إنّ الله يقول: إن الصوم لي، وأنا أجْزِي به، وإن للصائم فرحتين: إذا أفطر فرح، وإذا لقي الله عزّ وجلّ فَرِح، والذي نفسُ محمد بيده، لَخَلُوفُ فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك**». وفي رواية « **إذا لقي الله عز وجل فجزاه ، فَرِح** ».

وفي رواية الموطأ : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **الصيامُ جُنّة ، فإذا كان أحدُكم صائما فلا يَرْفُثْ ولا يَجْهَلْ ، فإن امرؤ قاتله أو شاتمه ، فليقلْ : إني صائم** ».

وفي أخرى : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **والذي نفسي بيده لَخَلُوف فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك ، إنما يَذَر شهوتَه وطعامَه وشرابَه من أجْلي ، فالصيامُ لي ، وأنا أجْزِي به ، كلُّ حسنة بعشرِ أمثالها ، إلى سبعمائةِ ضِعف ، إلا الصيامُ ، فهو لي ، وأنا أجْزِي به** ».

وفي رواية أبي داود قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **الصيامُ جُنّة ، فإذا كان أحدُكم صائما ، فلا يَرْفُثْ** ». وذكر رواية الموطأ الأولى.

وفي رواية الترمذي قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إنَّ ربَّكم يقول: كلُّ حسنة بعشر أمثالها إلى سبعمائة ضِعْف، والصوم لي، وأنا أجْزِي به، والصومُ جنّة من النار، ولَخَلُوفُ فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك، فإن جَهِل على أحدكم جاهل، وهو صائم، فليقل: إني صائم**».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **للصائم فرحتان : فرحة حين يفطر ، وفرحة حين يلقى ربه** ». وأخرج النسائي الرواية الثانية ، ورواية أبي هريرة وأبي سعيد

، وأخرج رواية الترمذي الأولى.وللنسائي : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « الصوم جُنَّة » لم يزد.

7.134- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Âdemoğlunun her ameline kat kat sevap verilir. Bir iyiliğe on mislinden yedi yüz misline kadar sevap verilir. Azîz ve Celîl olan Allah buyurdu ki:

"Yalnız oruç müstesnâ! Çünkü o benim içindir, mükâfatını da ben veririm. İnsan şehvetini ve yemesini-içmesini benim için terk ediyor."

Oruçlunun iki sevinç zamanı vardır; biri orucunu bozduğu zaman, diğeri de Rabbine kavuştuğu zaman. Onun ağız kokusu, Allah katından misk kokusundan daha temizdir."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Âdemoğlunun her ameli kendisinindir. Yalnız oruç müstesnâ! Çünkü o benim içindir, mükâfatını verecek olan da benim"

Sonra Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Oruç kalkandır; binâenaleyh biriniz oruç tuttuğu gün kötü söz söylemesin ve bağırıp çağırmasın! Biri kendisine sataşacak ve kendisiyle kavga edecek olsa, *'Ben oruçluyum! Ben oruçluyum!'* desin! Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir. Oruçlunun sevineceği iki zaman vardır; biri orucunu açınca sevinmesi, diğeri de Rabbine kavuştuğunda oruç tuttuğundan dolayı sevinmesi!"

Muhtasar bir rivâyet de şöyledir:

---

[1] **Buharî**, Savm, 2, 9; Libâs, 78; Tevhîd, 35, 50; **Müslim**, Sıyâm, 30/161-65; **Muvatta**, Sıyâm, 22/57-58; **Ebû Davud**, Savm, 25/2363; **Tirmizî**, Savm, 55/764; **Nesaî**, Sıyâm, 42.

"Âdemoğlunun her ameli kendisine âittir. Yalnız oruç müstesnâ! O benim içindir, mükâfatını verecek olan da benim"

"Şüphesiz oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir."

Diğer bir rivâyet de; **"Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu..."** şeklindedir.

Başka bir rivâyet de; **"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu..."** tarzındadır.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'de Hz. Peygamber'in Rabbinden rivâyet etmiş olduğu diğer bir hadîs de şöyledir:

"Âdemoğlunun her ameli, aynı zamanda (günahlara da) *kefârettir. Yalnız oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm"*

"Şüphesiz oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir."

Yine **Buharî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Oruç kalkandır; binâenaleyh insan oruçlu iken kötü söz söylemesin ve câhillik yapmasın! Biri kendisiyle kavga edecek ve sataşacak olursa, iki defa *'Ben oruçluyum!'* desin! Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir. (Yüce Allah da) ***'İnsan yemesini-içmesini ve şehvetini benim için terk ediyor. Oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm. Halbuki her güzel amel on misliyle mükâfat görür'* buyurdu."**

Müslim'in Ebû Hureyre'den diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Biriniz oruçlu olarak güne başladığında, kötü söz söylemesin ve câhillik etmesin! Biri kendisine sataşacak ve kavga edecek olursa, *'Ben oruçluyum! Ben oruçluyum!'* desin!

Müslim'in başka bir rivâyeti de Hz. Peygamber; **"Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğunda..."** diye söyledi şeklinde devam eder.

el-Humeydî dedi ki:

"Ebû Mesûd ed-Dımaşkî böyle rivâyet etti. Bir başka rivâyette ise Ebû Hureyre ve Ebû Saîd şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.), Yüce Allah şöyle buyurdu, dedi:

"Oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm."

"Şüphesiz oruçlunun iki sevinç zamanı vardır: Biri iftâr ettiği zamandaki sevinmesi, diğeri de Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuştuğu zamandaki sevinmesi. Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir."

Başka bir rivâyette; **"Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuştuğu zaman, Allah'ın ona mükâfat verdiği esnadaki sevinmesi"** denir.

Muvatta'nın rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Oruç kalkandır; binâenaleyh sizden biri oruçlu iken kötü söz söylemesin ve câhillik yapmasın! Biri kendisiyle kavga edecek ve sataşacak olursa, *'Ben oruçluyum!'* desin!"

Diğer bir rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir. (Yüce Allah da şöyle buyurdu:) ***'İnsan şehvetini ve yemesini-içmesini benim için terk ediyor. Oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm. Halbuki her güzel amel on mislinden yedi yüz misline kadar mükâfat görür. Yalnız oruç müstesnâ! O benim içindir, mükâfatını da ben veririm."***

Ebû Davud da Hz. Peygamber; **"Oruç kalkandır; binâenaleyh sizden biri oruçlu iken kötü söz söylemesin..."** dedi şeklinde, **Muvatta**'nın ilk rivâyeti gibi tahric eder.

Tirmizî'nin rivâyetine göre de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rabbiniz şöyle buyuruyor:

"Her güzel amel, on mislinden yedi yüz misline kadar mükâfat görür. Yalnız oruç benim içindir, onun mükâfatını da ben veririm."

Gerçekten oruç, cehenneme karşı kalkandır. Oruçlunun ağız kokusu da, Allah katında misk kokusundan daha temizdir. Oruçlu

olduğunuzda câhilin biri size karşı câhillik yapacak olursa, '*Ben oruçluyum!*' deyin!"

Diğer bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.); **"Oruçlunun iki sevinç zamanı vardır: Biri iftâr ettiği andaki sevinci, diğeri de Rabbine kavuştuğu andaki sevinci"** dedi.

Nesaî de ikinci rivâyetle Ebû Hureyre ve Ebû Saîd'in müşterek rivâyetlerini ve **Tirmizî**'nin ilk rivâyetini tahric etti.

Onun başka bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.) sadece; **"Oruç kalkandır"** buyurdu.

İZAH

"Oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm" cümlesiyle Yüce Mevlâ, oruç ibâdetini ve mükâfatını kendi zâtına tahsis etmektedir. Aslında namaz, hac, kurban gibi diğer bütün ibâdetler de Allah için yapılmakta ve mükâfatı da yine O'ndan beklenmektedir. Bu itibarla oruç için kullanılan bu ifâdenin gerçek mâhiyeti konusunda çok farklı şeyler söylenmiştir. Meseleyi izah sadedinde ileri sürülen görüşlerden önemli gördüğümüz birkaçını kısaca hülasa edelim:

1- **İbnu'l-Esîr**'in verdiği bilgiye göre; tarih boyunca müşrikler ilâhlarına duâ, kurban, tavaf ve benzeri yollarla kulluk yapmışlardı, ama tarihte onların oruç yoluyla ilâhlarına ibâdet ettikleri bilinmemektedir.[2] Yüce Allah da oruç ibâdetinde kendisine kimsenin ortak olmadığını ve kendisinden başka hiç kimseye oruç yoluyla ibâdet edilmediğini belirtmek gâyesiyle **"Oruç benim içindir"** buyurmaktadır. Dolayısıyla mükâfatı da sadece O'na ait bir husustur.

2- Diğer ibâdetlerin hemen hepsine riyâ karışması mümkün olmasına rağmen oruca riyâ karışması mümkün olmadığı, dolayısıyla sadece Allah rızâsı için yapılan bir ibâdet olduğu için böyle söylenmiştir.

---

[2] **Câmiu'l-Usûl**, IX, 454.

3- Bu cümle, orucun sevâbının çok olduğu manasına da gelebilir. Çünkü Allah orucu kendi zâtına nispet etmektedir. Allah ise kerîmdir, yani çok cömerttir; kerîmin mükâfatı da çok bol olur.

4- **İbn Abdülberr** bu cümleyi; oruç benim için en makbul olan ve her ibâdetten önce gelen bir tâattir şeklinde izah eder. Çünkü hadîste Allah orucu kendi zâtına nispet etmektedir. Bir şeyin Allah'a izâfesi, teşrîf manasına gelir ve bu da onun en makbûl ibâdet olduğunu gösterir.

5- Yemekten, içmekten ve şehvetten müstağnî olmak, Yüce Allah'a âit sıfatlardandır. Kul, Allah'a âit bir sıfatla Allah'a yaklaşmak istediği için Yüce Mevlâ orucu kendine nispet etmiş de olabilir.

6- Kıyâmet günü insanlar arasında hesaplaşma yapılırken, borçlu kalınan kişilere borçlar, ancak ibâdetler yoluyla ödenir. İnsan dünyada yapmış olduğu bir ibâdetin sevâbını, kıyâmet günü borçlu olduğu kişiye ödemek zorunda kalabilir. Yalnız oruç ibâdetinin bundan müstesnâ olduğu ve hadîsteki ifâdenin de bu manayı te'yîd ettiği ileri sürülmüştür.[3]

7- **Kurtubî**, "**mükâfatını ben veririm**" ifâdesini izah ederken, oruca verilecek sevabın miktarının belli olmadığını söylemektedir. Bunu sadece yalnız Allah biliyor, halbuki diğer ibadetler böyle değildir demektedir. Diğer ibâdetler için **"on mislinden yedi yüz misline kadar"** şeklinde bir rakam verilmektedir. Halbuki orucun durumu böyle değildir. Bu, onun sevabının yedi yüz katından da üstün olduğunu ifâde eder. Kaldı ki bir âyet-i kerîmede; ***"Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız şekilde verilecektir"***[4] buyurulur. Oruç da, bütünüyle sabır işidir.

"**Oruçlunun ağız kokusu...**" cümlesi ise, mecâzî bir manaya sahiptir. Ağız kokusu insanlar için bile güzel değilken, Allah için güzel olması düşünülemez. Allah böyle şeylerden münezzehtir.

---

[3] Daha geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, IV, 598-602.

[4] Zümer, 10.

Burada maksat, yapılan ibâdetin Allah katındaki değerini ve Allah'ın bundan duyduğu memnuniyeti göstermektir. İstisnâsız bütün insanlar güzel kokudan hoşlandıkları için, oruç da güzel kokuya benzetilmiştir.

Bu cümleyi, oruç tutanların ağızlarının kıyâmette misk gibi kokacağı şeklinde anlamak da mümkündür. Bazıları bunu, oruçlunun ağız kokusunun, misk sürünmekten daha sevap bir şey olduğu şeklinde izah eder. Bu konuda başka izahlar da yapılmıştır.[5]

Oruçlunun, kendisine sataşan birine karşı, **"Ben oruçluyum"** diye karşılık vermesi, muhtemelen öncelikle kendini kontrol etmek, kötü bir karşılık vermekten sakınmasını sağlamak ve ayrıca muhatabına da yaptığı yanlışlardan dolayı ikazda bulunmak gayesiyle tavsiye edilmiştir.

٧١٣٥- (س ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**الصَّوْمُ جُنَّة**». أخرجه النسائي.

7.135- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Oruç, kalkandır."[6]

٧١٣٦- (س ـ أبو عبيدة بن الجراح رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **الصوم جُنَّة ، ما لم يَخْرِقْها** ». أخرجه النسائي.

7.136- Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'dan rivâyet edilmiştir: Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Oruç kalkandır, ama insan onu parçalamadığı müddetçe!"[7]

---

[5] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 597.

[6] **Nesaî**, Sıyâm, 43.

[7] **Nesaî**, Sıyâm, 43.

İZAH

Günümüzde yapılan istatistiklerden de anlaşıldığına göre, Ramazan'da diğer aylara oranla daha az suç işlenmektedir. Bu, orucun, insanları suç işlemekten koruduğu anlamına gelir. Suçtan, günahtan korunan insanlar da, cehenneme düşmekten korunmuş olurlar. İşte bu açıdan bakıldığında oruç, insanları cehenneme götürecek günahları işlemekten koruyan ve dolayısıyla cehenneme düşmekten koruyan bir kalkan gibidir. Bu zırhı, bu kalkanı sağlam tutmak veya parçalamak da insanın elindedir. İnsan Ramazan'da kazandığı kötülükten ve günahtan uzak durma alışkanlığını diğer aylarda da devam ettirirse, üzerindeki koruma zırhını sağlam tutmuş olur.

٧١٣٧- (س ـ **عائشة** رضي الله عنها) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **الصِّيام جُنَّة من النار ، فمَنْ أصبحَ صائما فلا يَجْهَلْ يومئذ ، وإن امرؤ جهل عليه فلا يَشْتِمْهُ ولا يَسُبَّه، وليقلْ : إني صائم ، والذي نفسُ محمد بيده لَخُلُوفُ فم الصائم أطيبُ عند الله من ريح المسك** ». أخرجه النسائي.

7.137- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Oruç, cehenneme karşı kalkandır. Binâenaleyh kim güne oruçlu olarak başlarsa, artık o gün câhillik etmesin! Şayet biri kendisine câhillik edecek olursa, karşılık vermesin, kötü söz söylemesin, sadece; *'Ben oruçluyum!'* desin! Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir."[8]

٧١٣٨- (س ـ **عثمان بن أبي العاص** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **الصِّيامُ جُنَّة كجُنَّة أحدكم من القتال** ». أخرجه النسائي.

7.138- Osman b. Ebî'l-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

---

[8] Nesaî, Sıyâm, 43.

Rasûlullah'tan (as.) şöyle duydum:

"Oruç, tıpkı sizin savaştaki kalkanınız gibi bir kalkandır."[9]

٧١٣٩- (س ـــ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إن الله تعالى يقول : الصوم لي ، وأنا أجزي به ، وللصائم فرحتان حين يفطر، وحين يلقى ربه، والذي نفسي بيده لَخُلُوفُ فَمِ الصائم أطيبُ عند الله من ريح المِسْك». أخرجه النسائي.

7.139- Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah *'Oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm'* buyurdu. Şüphesiz oruçlunun iki sevinç zamanı vardır: Biri iftâr edince, diğeri de Rabbine kavuşunca! Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir."[10]

٧١٤٠- (س ـــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال الله عزَّ وجلَّ : «الصومُ لي ، وأنا أجْزِي به ، وللصائم فرحتان : فَرْحة حين يلقى رَبَّهُ ، وفرحة عند إفطاره ، وَلَخُلوفُ فم الصائم أطيبُ عندَ الله من ريح المسك». أخرجه النسائي.

7.140- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Azîz ve Celîl olan Allah; ***'Oruç benim içindir, mükâfatını da ben veririm'*** buyurdu. Şüphesiz oruçlunun iki sevinç zamanı vardır: Biri Rabbine kavuştuğu zamandaki sevinci, diğeri de iftâr anındaki sevinci! Şüphesiz ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir."[11]

---

[9] **Nesaî**, Sıyâm, 43.

[10] **Nesaî**, Sıyâm, 41.

[11] **Nesaî**, Sıyâm, 42.

٧١٤١- (س ــ **أبو أمامة** رضي الله عنه) قال : « أتيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقلتُ : يا رسول الله ، مُرْني بأمر ينفعني الله به ، قال : **عليك بالصيام ، فإنه لا مِثْل له** ».

وفي رواية أنه سأله : أيُّ العمل أفضل ؟ فقال : « **عليك بالصوم ، فإنه لا عدْل له** ».

وفي أخرى : قال : قلت : يا رسول الله مرني بعمل ، قال : « **عليك بالصوم، فإنه لا عدل له** ، قلت : يا رسول الله مرني بعمل ، فقال : **عليك بالصوم فإنه لا عدل له** ». أخرجه النسائي.

7.141- Ebû Ümâme'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e gittim ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, Allah'ın fayda vereceği bir şeyi emret!" dedim. Buyurdu ki:

"- Oruca sarıl! Çünkü onun emsâli yoktur."[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Ebû Ümâme;

"- En faziletli amel hangisidir?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Oruca sarıl! Çünkü onun dengi yoktur" buyurdu.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana bir amel emret!" dedim. O da;

"- Oruca sarıl! Çünkü onun dengi yoktur" buyurdu.

Ben tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana bir amel emret!" dedim. O yine;

"- Oruca sarıl! Çünkü onun dengi yoktur" buyurdu.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

٧١٤٢- (ت س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَنْ صامَ يوما في سبيل الله زَحْزَحه الله عز وجل عن النَّارِ سبعين خريفا** ». وفي رواية «**أربعين** ». أخرجه الترمذي والنسائي.

---

[12] **Nesaî**, Sıyâm, 43.

7.142- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Azîz ve Celîl olan Allah da onu cehennemden yetmiş yıl –bir rivâyette kırk yıl- **uzaklaştırır."**[13]

٧١٤٣- (خ م ت س ــ أبو سعيد رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ما مِنْ عبد يَصُومُ يوما في سبيل الله إلا باعد الله وجهه عن النار سبعين خريفا».

أخرجه البخاري ومسلم ، والترمذي ، والنسائي ، وللنسائي « باعده الله ».

7.143- Ebû Saîd (el-Hudrî)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda bir gün oruç tutan bir kulun yüzünü, Allah mutlaka yetmiş yıl cehennemden uzaklaştırır."[14]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. Yalnız **Nesaî**'nin rivâyeti; **"...Allah onu uzaklaştırır"** şeklindedir.

٧١٤٤- (ت ــ أبو أمامة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « من صام يوما في سبيل الله جَعَلَ الله بينه وبين النار خندقا كما بين السماء والأرض ». أخرجه الترمذي.

7.144- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[13] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 3/1622; **Nesaî**, Sıyâm, 44.

[14] **Buharî**, Cihâd, 36; **Müslim**, Savm, 31/167; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 3/1623; **Nesaî**, Sıyâm, 44.

"Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onunla cehennem arasında, gökle yeryüzü arası büyüklüğünde bir hendek yaratır."[15]

٧١٤٥- (س — عقبة بن عامر رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **من صام يوما في سبيل الله باعد الله منه جهنم مسيرة مائة عام** ». أخرجه النسائي.

7.145- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onu cehennemden yüz yıllık bir mesafe uzaklaştırır."[16]

٧١٤٦- (خ م ت س — سهل بن سعد رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إنّ في الجنة بابا يقال له الرَّيان، يدخل منه الصائمون يوم القيامة. لا يدخلُ منه احد غيرُهم. يقال: اين الصائمون؟ فيقومون لا يدخل منه أحد غيرهم. فإذا دخلوا أغْلق فلم يَدْخُل منه أحد**».

وفي رواية « **إنَّ في الجنة ثمانيةَ أبواب ، منها باب يسمى الريان ، لا يدخله إلا الصائمون** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وعند الترمذي قال : « **في الجنة باب يُدْعَى الريان ، يُدْعَى له الصائمون فمن كان من الصائمين دخله ، ومن دخله لم يظمأ أبدا** ». وأخرج النسائي الرواية الأولى.

7.146- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cennette *Reyyân* adında bir kapı vardır, kıyâmet günü oradan oruç tutanlar girerler. Onlardan başka hiç kimse o kapıdan giremez. *'Oruç tutanlar nerede?'* diye seslenilir. Onlar da ayağa

---

[15] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 3/1624.

[16] **Nesaî**, Sıyâm, 46.

kalkarlar. Onlardan başka hiç kimse o kapıdan giremez. Onlar girdiklerinde de kapı kapatılır ve oradan kimse giremez."[17]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Cennetin sekiz kapısı vardır; onlardan biri de *Reyyân* adındaki kapıdır. Oradan oruç tutanlardan başkası giremez."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'deki rivâyet de şöyledir:

"Cennette Reyyân diye anılan bir kapı vardır; oruç tutanlar o kapıya çağırılır. Kim oruç tutanlardan idiyse oradan cennete girer ve kim de oradan girerse, bir daha asla susuzluk çekmez."

Nesaî de ilk rivâyeti tahric etti.

٧١٤٧- (خ م ت س — أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «من قام رمضان إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم من ذنْبه ، ومن قام ليلة القدْر إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم منْ ذَنْبه ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري «من صام رمضانَ إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم من ذَنْبه»

وفي رواية الترمذي « مَنْ صامَ رمضان وقامه إيمانا واحتسابا غُفِرَ له ما تقدَّم منْ ذنْبه ». وأخرج النسائي رواية البخاري.

7.147- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim inanarak ve sevabını ümit ederek Ramazan'ı ihyâ ederse, geçmiş günahları bağışlanır. Kim inanarak ve sevabını ümit ederek Kadir gecesini ihyâ ederse, geçmiş günahları bağışlanır."[18]

---

[17] **Buharî**, Savm, 4; Bed'u'l-Halk, 9; **Müslim**, Savm, 30/166; **Tirmizî**, Savm, 55/765; **Nesaî**, Sıyâm, 43.

[18] **Buharî**, Savm, 6; İman, 26, 28, 29; Salâtu't-Terâvîh, 1; Fadlu Leyleti'l-Kadr, 1; **Müslim**, Müsâfirîn, 25/173; **Tirmizî**, Savm, 1/683; **Nesaî**, Sıyâm, 39.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti; **"Kim inanarak ve sevabını ümit ederek Ramazan'ı oruçla geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır"** şeklindedir.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kim inanarak ve sevabını ümit ederek Ramazan'ı oruçla ve onu ihyâ ederek geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır."

Nesaî de **Buharî** gibi tahric etti.

İZAH

"**İhyâ etmek**" diye tercüme ettiğimiz "***kame***" kelimesi, burada geceleyin ibâdet etmek anlamında kullanılmıştır. Genellikle bununla da terâvîh namazının kastedildiği düşünülmüştür. Ancak bunu sadece terâvîhe tahsis etmeyip daha geniş manada, geceleyin kılınan her türlü namaz şeklinde anlamak daha doğru olsa gerektir.

٧١٤٨- (ت ـ **زيد بن خالد الجهني** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**من فطّر صائما كان له مثلُ أجره ، غيرَ أنه لا ينقص من أجر الصائم شيئا** ». أخرجه الترمذي.

7.148- Zeyd b. Halid el-Cühenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim oruç tutan birine iftâr ettirirse, onun aldığı kadar ecir alır; üstelik oruç tutanın ecrinden de hiçbir şey eksilmez."[19]

٧١٤٩- (ت ـ **الحسن بن علي** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**تُحْفَةُ الصائم : الدُّهْنُ والمِجْمَر** ». أخرجه الترمذي.

---

[19] **Tirmizî**, Savm, 82/807.

7.149- el-Hasan b. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Oruçlunun hediyesi, yağdanlık ve buhurdanlıktır."[20]

İZAH

Yağdanlık, vücuda ve özellikle de saçlara sürülmek üzere içine yağ konulan bir kaptır.

Buhurdanlık da tütsü yakılan bir kaptır.

Bu rivâyetten maksadın ne olduğu açık değildir. Rivâyette, oruçluya verilecek hediyenin bunlar olduğu anlaşılmakta, ancak bunların neye yarayacağı bilinmemektedir. **Tirmizî,** bu rivâyetin garîb olduğunu, senedinin sağlam olmadığını kaydetmektedir. Zirâ râvîsi **Sa'd b. Tarîf,** hadîs rivâyetinde zayıf biridir. **İbn Maîn,** ondan hadîs rivâyet etmenin câiz olmadığını; **Nesaî,** onun metrûk biri olduğunu, **Buharî, Ahmed b. Hanbel** ve **Ebû Hâtim** de zayıf olduğunu söylemektedirler.

---

[20] **Tirmizî,** Sam, 77/801.

الفصل السادس
في فضل الحج والعمرة

VI- HAC VE UMRENİN FAZÎLETİ

٧١٥٠- (خ س ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : قلتُ : يا رسولَ الله نرى الجهادَ أفضلَ الأعمال ، أفلا نجاهد ؟ قال : **لكنْ أفضل الجهاد وأجمله : حَجّ مَبْرُور ، ثم لزوم الحُصر** ، قالت : فلا أدَعُ الحج بعدَ إذ سمعتُ هذا من رسول الله صلى الله عليه وسلم.

وفي رواية قالت : قلتُ : يا رسولَ الله ، ألا نخرجُ فنجاهدَ معك ؟ وإني لا أرى عملاً في القرآن أفضل من الجهاد ، قال : « **لا ، ولكن أحسن الجهاد وأجمله : حج البيت ، حج مبرور** ». أخرج البخاري الأولى ، إلى قوله : « **حج مبرور** ». وأخرج النسائي الثانية.

7.150- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler cihâdı amellerin en fazîletlisi olarak görüyoruz; dolayısıyla cihâda gitmeyelim mi?"

Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Ancak cihâdın en fazîletlisi ve en güzeli, hacc-ı mebrûrdur, sonra da sizin evlerinizde kalmanızdır."

Bunun üzerine Hz. Âişe; "Rasûlullah'tan (as.) bu sözü işittikten sonra, haccı hiç ihmâl etmedim" dedi.[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Biz de sefere çıkıp seninle birlikte cihâda katılsak olmaz mı? Çünkü ben, Kur'ân'da cihâddan daha fazîletli bir amel göremiyorum."

Şu cevabı verdi:

"- Hayır! Ancak cihâdın en güzeli ve en iyisi, Kâbe'yi haccetmektir, hacc-ı mebrûrdur."

---

[1] **Buharî**, Hac, 4; Cezâu's-Sayd, 26; Cihâd, 1, 62; **Nesaî**, Menâsik, 4.

Buharî ilk rivâyeti, **"...hacc-ı mebrûrdur"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti. İkincisini de **Nesaî** tahric etti.

İZAH

"**Hacc-ı mebrûr**", günah karışmayan, kabul edilmiş hac demektir. Haccın bütün şartlarına, erkânına, âdâbına ve ihlâsına riâyet edilerek yapılan, riyâ, günah ve kötü söz karışmayan ve dolayısıyla kabul edilmeye lâyık olan hacdır. Bazı âlimler bunu, peşinden günah işlenmeyen hacdır diye izah ederler.

"Evlerinizde kalmanızdır" cümlesi ile Rasûlullah (as.) hanımları savaş mükellefiyetinden kurtarmıştır. Bu ifâde, savaşa gitmek kadınların aslî görevlerinden değildir demektir; yoksa kadınların hiçbir şekilde savaşa katılamayacakları anlamına gelmez. Nitekim gerek Hz. Peygamber döneminde ve gerek sahâbîler döneminde hemen her savaşta kadınlar da bulunmuştur. **Cemel** vakasında **Hz. Âişe**'nin ordu komutanı olarak savaşa katıldığı da bilinmektedir.

٧١٥١- (ت س - عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «تَابعوا بين الحج والعمرة، فإنهما يَنْفيان الذُّنوبَ والفَقْرَ، كما ينفي الكيرُ خَبَثَ الحديد والذهب والفضة، وليسَ لحجَّة مبرورة ثواب إلا الجنة، وما من مؤمن يَظَلُّ يومه محرما إلا غابت الشمس بذنوبه». أخرجه الترمذي. وانتهت رواية النسائي عند قوله: « إلا الجنة ». وزاد رزين «وما من مؤمن يُلَبِّي الله بالحج إلا شهد له ما على يمينه وشماله إلى منقطَع الأرض».

7.151- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hac ile umreyi peşpeşe yapın! Çünkü hac ve umre, günahları ve fakirliği giderir; tıpkı körüğün demir, altın ve gümüşün pasını giderdiği gibi! Makbul bir haccın sevâbı, cennetten başka bir şey

değildir. Bir mü'min, gününü ihramlı olarak geçirirse, akşamleyin güneş onun günahlarıyla birlikte batar."[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti; **"...cennetten başka bir şey değildir"** cümlesinde biter.

Rezîn de şu ilâveyi yaptı:

"Bir mü'min hac yaparak Allah'a telbiye getirirse, sağında ve solunda iki melek, arzın kesildiği yere kadar yanında bulunurlar."

İZAH

"Hac ile umreyi peşpeşe yapmak", ya Hacc-ı kırân ile veya hac yapıldığında umreyi de yapmak suretiyle mümkün olur.

Hac ve umrenin önemi ve fazileti konusundaki bu rivâyette, mana itibariyle bir mübalağanın varlığı göze çarpmaktadır. Hac ve umrenin günahları ve fakirliği gidermesi, buna karşılık olarak cennetten başka bir şeyin verilmeyeceği şeklindeki mutlak ifadeler, haccın faziletini ve sevabının büyüklüğünü göstermekte ise de, ortada bir mübalağa olduğu inkâr edilemez. Bunun yanında farz olan ibadetlerin edasıyla, işlenen bazı küçük günahların bağışlanacağı da bilinen bir gerçektir. 7154 numaralı hadîsteki hac yapan insanın **"annesinden doğduğu gündeki gibi"** günahlarından arınmış olacağı ifâdesi de, aynı şekilde bir mübalağa manası taşımaktadır.

٧١٥٢- (ت ــ سهل بن سعد رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **«ما من مسلم يُلَبِّي ، إلا لَبَّى ما على يمينه وشماله من حجر أو شجر أو مَدَر حتى تنقطعَ الأرض من ها هنا وها هنا »**. أخرجه الترمذي.

7.152- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[2] **Tirmizî**, Hac, 2/810; **Nesaî**, Menâsik, 6.

"Bir müslüman telbiye getirdiğinde, şuradan ve şuradan yeryüzünün kesildiği noktalara kadar, sağında ve solunda bulunan her taş, ağaç ve toprak da onun peşinden telbiye getirir."[3]

İZAH

"Yeryüzünün kesildiği nokta"dan maksat, bitmesi ve sona ermesidir. Gözün erebildiği ufkun nihayetidir. Geniş bir mekânı ifâde etmektedir.

İbn Arabî, bu hadîsin senedinin sahih olmadığını, fakat bazı şevâhidinin bulunduğunu söylemektedir.[4]

٧١٥٣ (س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**تَابِعُوا بين الحج والعمرة فإنهما يَنفيان الذُّنُوبَ كما ينفي الكِيرُ خَبَثَ الحديدِ**».

أخرجه النسائي.

7.153- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hac ile umreyi peşpeşe yapın! Çünkü hac ve umre, tıpkı körüğün demirdeki pası giderdiği gibi günahları giderir."[5]

٧١٥٤- (خ م ط ت س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**العُمرةُ إلى العُمرة ، كَفَّارة لما بينهما،والحجُّ المبرور : ليس له جزاء إلا الجنة** ».

وفي رواية قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **من حج لله عز وجل فلم يَرْفُثْ ولم يَفْسُقْ ، رجع كيوم وَلَدَتْهُ أمُّه** ». أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج الموطأ الأولى ، وأخرج الترمذي الأولى ، وقال في الثانية : « **غُفِرَ له ما تقدَّم مِنْ ذَنْبِه**». وأخرج النسائي الأولى والثانية ، وله في أخرى مثل الأولى ، إلا أنه قدَّم الحج على العمرة.

---

[3] **Tirmizî**, Hac, 14/828.

[4] Bkz., **Ârızatu'l-Ahvezî**, III, 259.

[5] **Nesaî**, Menâsik, 6.

7.154- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Umre, gelecek umreye kadar arada yapılan (küçük günahlara) **kefârettir. Haccı-ı mebrûrun mükâfatı da ancak cennettir."**[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim Azîz ve Celîl olan Allah için hacceder, kötü söz söylemez ve günah işlemezse, annesinden doğduğu gün gibi (günahlardan arınmış olarak) **geri döner."**

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Tirmizî** de tahric ettiler. İkinci rivâyeti de tahric eden **Tirmizî,** hadîsin sonunda; **"...geçmiş günahları bağışlanır"** ibâresini kullandı.

Her iki rivâyeti **Nesaî** de tahric etti. Onun, ilk rivâyete benzeyen diğer bir rivâyeti daha vardır; ancak bu rivâyette o, hacla ilgili cümleyi umreden önce zikretti.

٧١٥٥- (ت ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ طاف بالبيت سبعينَ مرة خَرَجَ مِنْ ذُنُوبه كيومِ ولدتْهُ أمُّهُ** ». أخرجه الترمذي.

7.155- Abdullah b. Abbas'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her kim Kâbe'yi yetmiş defa[7] **tavaf ederse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından arınır."**[8]

---

[6] **Buharî,** Umre, 1; **Müslim,** Hac, 79/437; **Muvatta,** Hac, 21/65; **Tirmizî,** Hac, 2/811; 90/933; **Nesaî,** Menâsik, 3, 5.

[7] **Tirmizî**'de bu ifâde, "**elli defa**" şeklindedir.

[8] **Tirmizî,** Hac, 41/866. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır, **Buharî,** bu hadîsin **İbn Abbas**'ın kendi sözü olduğunu söyler.

٧١٥٦- (د ـ أم سلمة رضي الله عنها) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ أهلَّ بحَجَّةأو عُمْرة من المسجد الأقصى إلى المسجد الحرام ، غُفرَ له ما تقدَّم من ذنْبِه وما تأخَّرَ ، أو وَجَبَتْ له الجنةُ ». شكَّ الراوي ، أيتهما قال. أخرجه أبو داود.

7.156- Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim hac veya umre için Mescid-i Aksâ'dan Mescid-i Harâm'a kadar ihrâmda kalırsa, geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır – veya kesin olarak cennete girer dedi. Hangisini söylediğinde râvi şüphe etti.-"[9]

٧١٥٧- (خ م س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال لامرأة من الأنصار يقال لها أم سنان: «ما مَنَعَكِ أن تكوني حججت معنا ؟ قالت : ناضحان كانا لأبي فلان زوجها، حج هو وابنه على أحدهما ، وكان الآخر يسقي أرضا لنا ، قال : فعمرة في رمضان تقضي حجة ، أو حجة معي».

وفي رواية : « فإذا جاء رمضان فاعتمري ، فإن عمرة فيه تعدل حجة ».

أخرجه البخاري ومسلم ، وفي رواية النسائي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لامرأة من الأنصار : «إذا كان رمضانُ فاعتمري فإنَّ عمرة فيه تعدلُ حجة ».

7.157- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber, Ensârdan Ümmü Sinân[10] adında bir kadına;

"- Senin, bizimle birlikte haccetmene engel olan nedir?" diye sordu. Kadın, kocasını kastederek;

"- Ebû filanın yalnız iki tane saka devesi var; kendisi ve oğlu, bu iki deveden biri ile hacca gittiler, diğeri de arazimizi suluyor" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

[9] **Ebû Davud**, Menâsik, 8/1741. Bu rivâyet de zayıftır.

[10] **Ümmü Sinân el-Eslemiyye**: Hanım sahabîlerdendir. Kendisinden İbn Abbas rivâyet eder. Hz. Peygamber'e İslâm üzere bîat eden hanımlardandır. Rasûlullah'la (as.) birlikte Cuma ve bayram namazlarına katılırdı.

"- Ramazan'da umre yapmak hacca bedeldir –veya benimle birlikte hac yapmaya bedeldir, dedi-."[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber; **"Ramazan gelince umre yap, çünkü Ramazan'da umre yapmak, hacca bedeldir"** dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre ise, Rasûlullah (as.) Ensâr'dan bir kadına;

"- Ramazan gelince umre yap; çünkü Ramazan'da umre yapmak, hacca bedeldir" dedi.

İZAH

Ramazan'da yapılan umrenin hacca bedel olacağı ifâdesi, bu aydaki umrenin hac gibi büyük sevâbı olduğu anlamındadır. Zira hacca, umrenin bedel olması söz konusu değildir; çünkü hac farzdır. Bilindiği üzere Ramazan'da yapılan her ibâdetten, diğer günlere göre daha çok sevap alınması muhtemeldir; sebebi de Ramazan'ın sahip olduğu fazîlettir. Bu ayda yapılan umrenin de, diğer günlerde yapılana göre insana daha fazla sevap kazandırması mümkündür.

٧١٥٨- (خ ــ **جابر** رضي الله عنه) قال : « لما رجع النبيُّ صلى الله عليه وسلم من حَجَّته، قال لأمِّ سِنَان الأنصاريَّة : **ما مَنَعَك من الحج** ؟ قالت : ليس لنا إلا ناضحان ، أبو فلان – تعني زوجَها – حجَّ على أحدِهما ، والآخرُ يسقي أرضا [لنا] ، قال : **فإن عُمْرَة في رمضان تقضي حجة، أو حَجة معي** ». أخرجه البخاري تعليقا ، بعد حديث ابن عباس ، قاله الحميديُّ.

7.158- Câbir'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Vedâ haccından dönünce, Ümmü Sinân el-Ensâriye'ye;

"- Hacca gitmene engel olan ne idi?" diye sordu. Kadın;

---

[11] **Buharî**, Umre, 4; Cezâu's-Sayd, 26; **Müslim**, Hac, 36/221-22; **Nesaî**, Sıyâm, 6.

"- Bizim yalnız iki saka devemiz var. Biri ile Ebû filan –kocasını kastediyor- hacca gitti, diğeri de arazimizi suluyor" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- **Şüphesiz Ramazan'da umre yapmak hacca bedeldir** –veya benimle birlikte hac yapmaya bedeldir, dedi-."[12]

٧١٥٩- (د ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : إنه حين أراد رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الحجَّ : قالت امرأة لزوجها : أحِجَّني مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : ما عندي ما أحِجُّك عليه ، فقالت : أحِجَّني على جملك فلان ، قال : ذاك حَبيس في سبيل الله ، قالت : فائتِ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فسَلْه ، فأتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : إن امرأتي تقرأ عليك السلام ورحمةَ الله ، وإنها سألتني الحج معك ، فقلتُ : ما عندي ما أحجك عليه ، قالت : أحجني على جملك فلان ، فقلتُ : ذاك حَبيس في سبيل الله، فقال : **أما إنَّكَ لو أحججتَها عليه كان في سبيل الله** ، قال: وإنها أمرتني أن أسألَكَ : ما يَعدلُ حَجَّة معك ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **اقرأها مني السلام ورحمة الله، وأخبرْها أنها تَعدلُ حَجَّة معي : عمرة في رمضان** ». أخرجه أبو داود، ولم يذكر قولها « فائت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فسله ».

7.159- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in hac yapmak istediği (duyulunca), bir kadın, kocasına şöyle dedi:

"- Rasûlullah'la (as.) birlikte beni de hacca götür!"

"- Seni hacca götürmek için bineceğin bir devem yok!"

"- Falan devene bindirsen olmaz mı?"

"- O deve, Allah yolunda vakfedilmiştir."

"- Öyleyse Rasûlullah'a (as.) git de, O'na sor!"

Adam Hz. Peygamber'e gitti ve şöyle dedi:

"- Karım sana selâm ediyor ve Allah'ın rahmetini diliyor. Bana seninle birlikte hacca gitmek istediğini söyledi. Ben kendisine;

---

[12] **Buharî**, Cezâu's-Sayd, 26, ta'lîkan.

"- Seni hacca götürmek için bineceğin bir devem yok!" dedim. O da;

"- Falan devene bindirsen olmaz mı?" dedi. Ben;

"- O deve, Allah yolunda vakfedilmiştir" dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Eğer sen, o deve ile karını hacca götürseydin, şüphesiz bu da Allah yolunda bir iş olurdu" dedi. Adam;

"- Karım bana, hangi amelin seninle yapılan hacca denk olduğunu sormamı da istedi" dedi. Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Karına benden selâm ve Allah'ın rahmetini dilediğimi söyle! Ona, Ramazan'da yapılan umrenin benimle birlikte yapılan hacca denk olduğunu haber ver!"[13]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. Yalnız **Ebû Davud**, kadının; "Rasûlullah'a (as.) git de, O'na sor!" dediğini zikretmedi.

٧١٦٠- (د ت ـــ يوسف بن عبد الله بن سلام رحمه الله) عن جدته **أمِّ معقل** أنها قالت : « لما حجَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم حَجَّة الوداع ، وكان لنا جمل ، فجعله أبو مَعْقِل في سبيل الله ، قالت : وأصابنا مَرَض ، وهلك أبو مَعْقِلْ ، قالت : فلما قَفَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من حَجَّته جئته ، فقال : **يا أمَّ معقل ، ما منعك أن تخرجي معنا** ؟ قالت : لقد هَيأنا ، فَهَلَكَ أبو معقل، وكان لنا جَمَل هو الذي يحج عليه ، فأوصى به أبو معقل في سبيل الله ، فقال: **فهلاَّ خرجت عليه؟ فإن الحجَّ في سبيل الله، فأما إذ فاتتك هذه الحجة معنا فاعتمري في رمضان فإنها كَحَجَّة**». أخرجه أبو داود. وأخرج الترمذي مختصرا « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال :**عُمْرة في رمضانَ تَعْدلُ حَجَّة** ».

7.160- Yusuf b. Abdullah b. Ma'kıl, ninesi Ümmü Ma'kıl'dan[14] rivâyet ediyor:

---

[13] **Ebû Davud**, Menâsik, 79/1990.

[14] **Ümmü Ma'kıl el-Ensâriyye el-Esediyye**: Hanım sahabîlerdendir. Ebû Ma'kıl'ın zevcesidir. Kendisinden oğlu Ma'kıl ve Esved b. Yezîd rivâyet etti. Ramazan

"Hz. Peygamber Vedâ haccına çıkacağı sırada bizim bir tane devemiz vardı, onu da (kocam) Ebû Ma'kıl[15] Allah yolunda vakfetmişti. O sırada biz hastalandık, Ebû Ma'kıl de öldü. Rasûlullah (as.) hacdan dönünce, kendisine gittim. Bana;

"- **Ya Ümmü Ma'kıl, benimle birlikte yola çıkmaktan seni ne alıkoydu?"** dedi. Ben;

"- Biz hazırlandık, (kocam) Ebû Ma'kıl da öldü. Bizim de hacca gidebilecek bir devemiz vardı; ama Ebû Ma'kıl bana, onu Allah yolunda vakfettiğini vasiyet etmişti" dedim. Rasûlullah (as);

"- **Keşke o deve ile hacca gelseydin! Çünkü hac da Allah yolunda yapılan bir iştir. Ama bizimle birlikte bu haccı kaçırdın ise de, Ramazan'da umre yap; çünkü o da hac gibidir"** dedi.[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin de muhtasar olarak tahric ettiğine göre, Rasûlullah (as.); **"Ramazan'da umre, hacca denktir"** buyurdu.

٧١٦١- (ط د ـــ **أبو بكر بن عبد الرحمن** رحمه الله) قال : « جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت : إني كنتُ قد تجهَّزْت للحج ، فاعْترِض لي ، فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اعتمري في رمضانَ ، فإن عمرة فيه كحجة** ». أخرجه الموطأ هكذا مرسلا.

وأخرجه أبو داود عن أبي بكر بن عبد الرحمن قال : أخبرني رسولُ مَرْوَانَ الذي أُرْسِلَ إلى أمِّ معقل ، قال : جاء أبو معقل حاجا مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم فلما قَدِمَ قالت أمُّ معقل : قد علمتَ أن عليَّ حَجَّة ، فانطلقا يمشيان ، حتى دخلا عليه ، قال : فقالت : يا

ayında yapılan umrenin fazileti konusundaki hadîsinin senedi aşırı derecede muzdarib bulunmuştur.

[15] **Ebû Ma'kıl, el-Heysem b. Nehîk el-Ensârî el-Esedî**: Sahabîdir. Ümmü Ma'kıl'ın kocasıdır. **Uhud** savaşına katılmıştı. Veda haccında vefat etti. Hadîsi **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[16] **Ebû Davud**, Menâsik, 79/1989; **Tirmizî**, Hac, 95/939.

رسولَ الله ، إنَّ عليَّ حَجَّةً ، وإن لأبي معقل بَكرا ، قال أبو معقل : صدقتْ ، جعلته في سبيل الله ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أعطها فلْتَحُجَّ عليه ، فإنه في سبيل الله ، فأعطاها البَكر، فقالت : يا رسولَ الله ، إني امرأة قد كَبِرْتُ وسَقِمْتُ ، فهل من عَمَل يُجْزِئ عني من حَجَّتي ؟ فقال : عمرة في رمضان تجزئ حَجَّة».

7.161- Ebû Bekir b. Abdurrahman anlatıyor:

"Bir kadın Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Ben, hacca gitmek üzere hazırlık yapmıştım, ama bir engel çıktı, gidemedim" dedi. Hz. Peygamber;

"- Ramazan'da umre yap; çünkü Ramazan'da umre hac gibidir" buyurdu.[17]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** bu şekilde ve mürsel olarak tahric etti.

Ebû Davud da, Ebû Bekir b. Abdurrahman'dan şöyle tahric etti:

"Ümmü Ma'kıl'e gönderilen Mervân'ın elçisi bana şöyle haber verdi:

"Ebû Ma'kıl, Hz. Peygamber'le birlikte hacca gitmeye karar vermişti. Ebû Ma'kıl (eve) gelince, (karısı) Ümmü Ma'kıl;

"- Biliyorsun ki, benim de hac yapmam gerekiyor" dedi. Birlikte Hz. Peygamber'e gidip huzuruna çıktılar. Ümmü Ma'kıl;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim haccetmem gerekiyor. Ebû Ma'kîl'in de genç bir devesi var" dedi. Ebû Ma'kıl;

"- Doğru söyledi, yalnız ben o deveyi Allah yolunda vakfettim" dedi. Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"- Deveyi karına ver, onunla haccetsin! Çünkü hac da Allah yolunda bir ibâdettir."

Bunun üzerine Ebû Ma'kıl, deveyi karısına verdi. O zaman Ümmü Ma'kıl;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben yaşlı ve hasta bir kadınım, acaba benim için hacca denk düşecek başka bir ibâdet var mı?" diye sordu. Rasûlullah (as.) da;

---

[17] **Muvatta**, Hac, 21/66; **Ebû Davud**, Menâsik, 79/1988.

"- Ramazan'da umre yap, hacca bedel olsun!" buyurdu.

İZAH

Bu rivâyetle daha önce geçen rivâyet, görünürde birbiriyle çelişmektedir. Önceki rivâyette olayı **Ümmü Ma'kıl** anlatmakta, ikinci rivâyette geçen ve Hz. Peygamber'le yola çıkmadan yaptıkları görüşme ile ilgili kısım yer almamaktadır. Muhtemelen Hz. Peygamber henüz yola çıkmadan önce, bu rivâyette görüldüğü şekilde kendisiyle görüşmüşlerdi. Ama çok geçmeden **Ebû Ma'kıl** ölmüştü. **Ümmü Ma'kıl** de zaten yaşlı ve hasta bir kadındı, dolayısıyla o da hacca gidemedi. Hz. Peygamber hacdan dönünce, **Ümmü Ma'kıl** kendisini ziyarete gider, niçin hacca gidemediğini anlatır ve bunun yerine ne yapabileceğini sorar. Hz. Peygamber de Ramazan'da umre yapmasını tavsiye eder.

٧١٦٢- (ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
« ما عمِل آدميّ يوم النحر أحبَّ إلى الله من إهراقه الدماء ، إنها لتأتِي يوم القيامة بقُرونها وأشعارها وأظلافها، وإن الدمَ ليقع من الله بمكان قبل أن يقعَ في الأرض ، فطِيبوا بها نفسا ». أخرجه الترمذي. وزاد رزين « **وإن لصاحب الأضحية بكل شعرة حَسَنَة** ».

7.162- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kurban kesme gününde insan, Allah katında kan akıtmaktan daha makbul bir amel yapamaz. Kıyâmet günü o kurban, boynuzları, kılları ve tırnakları ile gelecektir. Kurbanın kanı henüz yere düşmeden, Allah'ın kabulüne ulaşmaktadır. Binâenaleyh kurbanlarla gönüller mutlu olsun!"[18]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn şu ilaveyi yaptı:

---

[18] **Tirmizî**, Edâhî, 1/1493. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû'l-Müsennâ Süleyman b. Yezîd el-Medenî** zayıftır, **Tirmizî** de hadîsin hasen-garîb olduğunu söylemiştir.

"Kurbanın her kılı için, sahibi bir hasene yazılır."

٧١٦٣- (ت ــ **أبو بكر الصديق** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل : أيُّ الحج أفضلُ ؟ قال : « **العَجُّ والثَّجُّ** ». أخرجه الترمذي.

7.163- Ebû Bekir es-Sıddîk'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- En faziletli hac hangisidir?" diye soruldu.

"- Yüksek sesle telbiye getirilen ve bol miktarda kan akıtılan hac!" buyurdu.[19]

٧١٦٤- (س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**جِهَادُ الكبيرِ والصغيرِ والضعيفِ والمرأة : الحَجُّ والعمرةُ** ». أخرجه النسائي.

7.164- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yaşlının, küçüğün, zayıfın ve kadının cihâdı, hac ve umredir."[20]

٧١٦٥- (ط ــ **محمد بن يحيى بن حبّان** رحمه الله) قال : إن رجلا مرَّ على أبي ذر بالرَّبَذة ، فقال : أين تريدُ ؟ قال : الحَجَّ ، قال : هل نزعَكَ غيرُه ؟ قال: لا، قال: فائتنف العمل، قال: فأتيتُ مكة، فمكثتُ ما شاء الله، فلما كان بعدَ ذلك، رأيتُ الناس مُنقصفين على رجل يحدِّثهم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، فضاغطتُ عليه الناس، فإذا الشيخ الذي وَجَدْتُ الرَّبذة - يعني أبا ذر - فلما رآني عرفني، وقال: هو الذي حدَّثتك. أخرجه الموطأ، و لم يذكر «يحدِّثهم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم».

7.165- Muhammed b. Yahya b. Habbân anlatıyor:

"Bir adam, Rebze'de Ebû Zerr'e rastladı. Ebû Zer adama şöyle dedi:

---

[19] **Tirmizî**, Hac, 14/827.

[20] **Nesaî**, Menâsik, 4.

"- Nereye gidiyorsun?"

"- Hacca gidiyorum."

"- Başka bir amaçla yola çıkmış olmayasın?"

"- Hayır!"

"- Öyleyse amele yeniden başla!"

Adam şöyle anlatıyor:

"Mekke'ye geldim, Allah'ın dilediği kadar bir süre kaldım. Bir süre sonra insanların, bir adamın başında toplandıklarını gördüm. Adam, onlara Rasûlullah'tan (as.) hadîs rivâyet ediyordu. Ben de insanların arasına sıkıştım. Baktım ki, Rebze'de gördüğüm o adam! Yani Ebû Zer! Beni görünce hemen tanıdı ve;

"- Sen, konuştuğum kişisin!" dedi.[21]

İZAH

"Amele yeniden başla!" ifâdesi, merfû bir hadîsin bir parçasıdır. Hz. Peygamber'in; **"Kim ihlâsla ve menâsikini tam bir şekilde yerine getirerek haccederse, amele yeniden başlasın! Çünkü Allah, onun geçmiş günahlarını bağışlar"**[22] buyurduğu rivâyet edilir. **"Anasından doğduğu gün gibi günahlarından temizlenir"** hadîsi de daha önce geçmişti. İşte **"amele yeniden başla!"** cümlesi, geçmiş günahlarından tamamen arındın, artık bundan sonra hayatına yeniden başla, ibâdetlerinde daha dikkatli ol anlamında kullanılmıştır.

---

[21] **Muvatta,** Hac, 81/252. Sened açısından munkatı' bir rivâyettir.

[22] **Evcezu'l-Mesâlik,** VIII, 186.

الفصل السابع

في فضل الجهاد والشهادة

وفيه فرعان:

الفرع الأول

في فضل الجهاد والمجاهدين

وفيه ثمانية أنواع:

نوع أول

VII- CİHÂDIN VE ŞEHÎTLİĞİN FAZÎLETİ

1- CİHÂDIN VE MÜCÂHİDLERİN FAZÎLETİ

a) NÖBET TUTMAK[1]

٧١٦٦- (ت س ـ **عثمان بن عفان** رضي الله عنه) قال يوما على المنبر : إني كنتُ كتمتكم حديثا سمعتُه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، مَخافةَ - أو قال : كراهية - تفرُّقكم عني ، ثم إني قد بدا لي أن أحدِّثكموه ، ليختارَ امرُؤ لنفسه ما بدا له ، سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **«رِباطُ يوم في سبيل الله خير من ألف يوم فيما سواه من المنازل»**. أخرجه الترمذي ، وأخرج النسائي المسند منه فقط.

7.166- Hz. Osman, bir gün minberde şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah'dan (as.) işitmiş olduğum bir hadîsi, sizlerin benim yanımdan ayrılacağınızdan korkarak –veya ayrılmanızı istemediğim için dedi- bugüne kadar sizden gizledim. Ama sonra,

---

[1] **"Cihâdın ve Mücâhidlerin Fazîleti"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye sekiz kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadîsler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

herkesin kendisine münasip olanı seçebilmesi için onu size söylemeyi uygun buldum. Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Allah yolunda düşmana karşı bir gün nöbet beklemek, diğer yerlerdeki bin günden daha hayırlıdır."[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî ise sadece müsned olan kısmını tahric etti.

İZAH

Hz. Osman'ın, **"yanımdan ayrılacağınızdan korkarak"** diye söylemek istediği husus, cihâdın faziletini gören ashâb-ı kirâmın, toptan hilâfet merkezini terk ederek cihâda gidecekleri endişesidir. Çünkü ashâb, daima Rasûlullah'ın (as.) sözünü ettiği her fazîletin peşinden koşmuştur. Hilâfet merkezinin tamamen boşalması ise, şüphesiz ciddi bir tehlike idi. Ama neticede **Hz. Osman** da, herkes uygun gördüğünü yapsın diyerek bu gerçeği daha fazla saklamaya gerek görmedi.

٧١٦٧- (م ت س ــ **[محمد] بن المنكدر** رحمه الله) قال : مرَّ سلمانُ الفارسيُّ بشُرَحْبيل بن السِّمْط وهو في مُرابَط له ، وقد شَقَّ المقام عليه وعلى أكثر أصحابه ، فقال لهم سَلْمان : ألا أحدِّثكم بحديث سمعتُه من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم؟ قالوا: بلى قال: سمعتُه يقول: **رباط يوم في سبيل الله أفضل** - أو قال : خير - **من صيام شهر وقيامه ومَنْ مات مرابطا وُقِيَ من فتنة القبر وفتّانَيْه ونَما له عمل إلى يوم القيامة.** أخرجه الترمذي ، ولم يذكر « **فتانيه**».

وأخرج مسلم والنسائي المسند فقط ، وهذا لفظهما ، قال سلمان : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **رِباطُ يومٍ وليلة خير من صيامِ شهر وقيامه ، وإن مات جَرَى عليه عمله الذي كان يعمله ، وأجري عليه رِزْقُه ، وأمِن الفتّان** ».

---

[2] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 26/1667; **Nesaî**, Cihâd, 39.

وفي رواية للنسائي قال : « من رابط يوما وليلة في سبيل الله ، كان له كأجر صيام شهر وقيامه ، ومن مات مرابطا جرى له مثلُ ذلك من الأجر ، وأُجري عليه الرزق ، وأمن الفتّان ».

7.167- Muhammed b. el-Münkedir anlatıyor:

"Selmân el-Fârisî, Şurahbîl b. es-Simt'e nöbet beklediği karargâhında uğradı. Şurahbîl ve arkadaşları zor durumda idiler. Selmân onlara;

"- Dinleyin! Size Rasûlullah'dan (as.) işitmiş olduğum bir hadîsi söyleyeyim mi?" dedi. Onlar da;

"- Buyur!" dediler.

Selmân, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Allah yolunda düşmana karşı bir gün nöbet tutmak, bir ay boyunca gündüzleri oruç tutmaktan ve gecelerini ibâdetle ihyâ etmekten daha faziletlidir -veya daha hayırlıdır, dedi-. **Her kim nöbette iken ölürse, kabir fitnesinden ve iki fitneciden korunur. Ayrıca onun ameli de kıyâmet gününe kadar nemâlandırılır."**[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti, yalnız **"iki fitneci"** lafzını zikretmedi.

Müslim ve **Nesaî** ise, rivâyetin Yalnız müsned olan kısmını tahric ettiler. Onların lafızları şu şekildedir:

"Serhatte bir gün bir gece nöbet tutmak, bir ay oruç tutmaktan ve geceleri de ibâdet etmekten daha hayırlıdır. Şayet orada ölürse, hayatta iken yaptığı ameli ve rızkı aynen devam ettirilir. Fitnecilerden de emin olur."

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Kim Allah yolunda düşmana karşı bir gün bir gece nöbet tutarsa, bir ay boyunca gecesi kaim, gündüzü sâim imiş gibi sevap kazanır. Nöbette iken ölene de aynı sevabı ve rızkı devam ettirilir, fitnecilerden de emin olur."

---

[3] **Müslim**, İmâret, 50/163; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 26/1665; **Nesaî**, Cihâd, 39.

İZAH

"İki fitneci" ve **"fitneciler"** lafızlarıyla, kabirde görevli **Münker** ve **Nekir** adlı melekler kastedilmiştir.

Hadîs, Allah rızası için bir gün düşmana karşı nöbet tutmanın, bir ay boyunca geceli gündüzlü ibâdet etmekten daha hayırlı olduğunu ifâde etmektedir.

٧١٦٨- (**د ت ــ فضالة بن عبيد** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**كلُّ ميت يختم على عمله، إلا المرابطُ في سبيل الله ، فإنه يَنْمي له عملُه إلى يوم القيامة ، ويُؤمَّن من فتنة القبر**». وسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **المجاهدُ مَنْ جاهد نفسه** ». أخرجه الترمذي. وأخرج أبو داود منه إلى قوله : « **فتنة القبر** ».

7.168- Fedâle b. Ubeyd'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her ölen insanın amel defteri mühürlenir; yalnız Allah yolunda nöbet tutanlar müstesnâ! Çünkü onların ameli, kıyâmet gününe kadar arttırılır ve aynı zamanda kabir fitnesinden de emin olurlar."

Hz. Peygamber'in; **"Mücâhid, nefsine karşı cihâd edendir"** buyurduğunu da işittim.[4]

٧١٦٩- (**خ م ت ــ سهل بن سعد** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**رباطُ يوم في سبيل الله خير من الدنيا وما عليها ، وموضع سَوْط أحدكم من الجنة خير من الدنيا وما عليها ، والرَّوْحة يروحها العبد في سبيل الله أو الغدوة خير من الدنيا وما عليها**». وفي رواية «**وما فيها**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

7.169- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda düşmana karşı bir gün nöbet tutmak, dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır. Birinizin

---

[4] **Ebû Davud**, Cihâd, 15/2500; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 2/1621.

cennette sahip olduğu kamçısının yeri kadar bir yer de dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden hayırlıdır. Kulun Allah yolunda yaptığı sabah veya akşam yürüyüşü de dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden hayırlıdır."[5]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette, **"dünya üzerindeki şeyler"** yerine, **"dünya içindeki şeyler"** denir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Böyle basit bir işin, bir miktar yürümenin bile içindekileriyle birlikte bütün dünyadan daha hayırlı olması, dünyanın fâni ve geçici olması, âhiretin ise ebedî ve kalıcı olması ile izah edilir. Çünkü netice itibariyle dünya, çok kısa süreli bir hayattır. Yapılan güzel işler vesilesiyle âhirette kazanılan şeyler ise, hiç bitmeyecektir.

نوع ثان

b) ALLAH YOLUNDA YÜRÜMEK

٧١٧٠- (خ م ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لَغَدْوة في سبيل الله ، أو روحة ، خير من الدنيا وما فيها** ». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الترمذي هذا الحديث في أول حديث مذكور في صفة الجنة من « **كتاب القيامة**» من حرف القاف ، وهذا القدر متفق عليه بينهم.

7.170- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda yapılan sabah veya akşam yürüyüşü, dünyadan ve dünyadaki şeylerden hayırlıdır."[6]

---

[5] **Buharî**, Cihâd, 5, 73; Bed'u'l-Halk, 8; Rikak, 2; **Müslim**, İmâret, 30/113; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 26/1664.

[6] **Buharî**, Cihâd, 5; **Müslim**, İmâret, 30/112; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 17/1651.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Tirmizî** ise bu hadîsi, Kitabu'l-Kıyâmet'te "Cennet'in Vasfı" bâbında geçen bir hadîsin baş tarafında zikretti.[7]

٧١٧١- (م س — **أبو أيوب** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**غَدْوَةٌ في سبيل الله ، أو روحة خيرٌ مما طَلَعَتْ عليه الشمس وغَرَبَتْ** ». أخرجه مسلم والنسائي.

7.171- Ebû Eyyub'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda yapılan sabah veya akşam yürüyüşü, üzerine güneşin doğup battığı her şeyden hayırlıdır."[8]

٧١٧٢- (ت — **أبو هريرة وابن عباس** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**غَدْوَةٌ أو رَوْحَةٌ في سبيل الله ، خير من الدنيا وما فيها** ». أخرجه الترمذي.

7.172- Ebû Hureyre ve İbn Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda yapılan sabah veya akşam yürüyüşü, dünyadan ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır."[9]

٧١٧٣- (م س — **سهل بن سعد** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**غَدْوَةٌ أو رَوْحَةٌ في سبيل الله ، خير من الدنيا وما فيها** ». أخرجه مسلم والنسائي.

7.173- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda sabah veya akşam yapılan bir yürüyüş, dünyadan ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır."[10]

---

[7] Bkz., hadîs no; 8042.

[8] **Nesaî**, Cihâd, 12.

[9] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 17/1649.

٧١٧٤- (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: إن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « قَفْلَة في سبيل الله كَغَزْوَة ». أخرجه أبو داود.

7.174- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:
Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:
"Allah yolunda (savaştan) **dönmek de gazâ etmek gibidir."**[11]

İZAH

"Savaştan dönmek", kaçmak anlamında değildir. Gazâya çıkılır, gereken yapılır, sonra da ülkeye dönülür. İşte ülkeye dönerken yapılan yürüyüş bile, gazâ esnasında alınan sevap gibi faziletli bir iştir. Mücâhidin gazâdan dönerken aldığı sevap, aynen gazâya giderken aldığı sevap kadardır.

٧١٧٥- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: «مرَّ رجل مِنْ أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم بشِعْب، فيه عُيَيْنَة من ماء عَذْب فأعجبته لطيبها فقال: لو أقمتُ في هذا المكان أعبد الله، وأعزِل شرِّي عن الناس؟ سأستأذن في ذلك رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فذكر ذلك له فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: لا تفعل فإن مَقامَ أحدكم في سبيل الله ساعة، أفضلُ من صلاته في بيته سبعين عاما، ألا تُحبُّون أن يَغْفِرَ الله لكم فيدخلكم الجنة؟ قالوا: بلى، قال: فاغزُوا في سبيل الله فإنه مَنْ قاتل في سبيل الله فُواقَ ناقة، لتكون كلمةُ الله هي العليا، وجبتْ له الجنة والغَدْوَةُ في سبيل الله أو الرَّوْحةُ خير مِنَ الدنيا وما فيها أو قال: [خير] مما طلعت عليه الشمس». أخرجه الترمذي - إلى قوله: «وجبت له الجنة» وليس في روايته ذكر «ساعة» ولا «لتكون كلمة الله هي العليا».

7.175- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[10] **Müslim**, İmâret, 37/114; **Nesaî**, Cihâd, 11.

[11] **Ebû Davud**, Cihâd, 7/2487.

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biri, küçük bir tatlı su kaynağı bulunan bir boğazdan geçiyordu. Suyun tadı temizliği hoşuna gitti ve; *'Keşke insanlara kötülük etmekten kendimi çekip burada kalsam da Allah'a ibâdet etsem!.. Bu konuda Rasûlullah'dan (as.) izin isteyim'* diye düşündü. Hz. Peygamber'e söyleyince de, Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Bunu yapma! Çünkü sizden birinin Allah yolunda bir saat ayakta durması, evinde yetmiş yıl namaz kılmasından daha faziletlidir. Allah'ın sizi bağışlamasını ve cennete koymasını sevmez misiniz?"

"- Severiz!" dediler.

"- O halde Allah yolunda savaşın! Çünkü kim Allah yolunda ve Allah'ın sözü en yüce olsun diye deve sağılacak kadar kısa bir zaman bile savaşacak olsa, ona cennet vâcib olur. Allah yolunda sabah veya akşam yapılan bir yürüyüş, dünyadan ve dünyadaki şeylerden –veya üzerine güneşin doğduğu her şeyden dedi- **daha hayırlıdır."**[12]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî, "...ona cennet vâcib olur"** cümlesine kadar tahric etti.

Ayrıca **Tirmizî**'nin rivâyetinde "**Allah yolunda bir saat ayakta durmak**" cümlesindeki "**saat**" kelimesi ile, **"Allah'ın adı en yüce olsun diye"** ibâresi de yoktur.

٧١٧٦- (د ت س ــ **معاذ بن جبل** رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «مَنْ قاتَل في سبيل الله فُواقَ ناقة وَجَبَتْ له الجنةُ ، ومَن سأل الله القَتْل في سبيل الله صادقا منْ نَفْسه ، ثم مات أو قُتل ، كان له أجرُ شهيد ، ومَنْ جُرِحَ جُرْحا في سبيل الله ، أو نُكِبَ نَكْبة ، فإنها تجيء يومَ القيامة كأغزَرِ ما كانت، لونُها لونُ الزعفران، وريحُها ريحُ المسك، ومَن خَرَجَ به خُرَّاج في سبيل الله، فإنَّ عليه طابَعُ الشُّهداء». أخرجه أبو داود والنسائي، وأخرجه الترمذي مفرَّقا في موضعين.

---

[12] Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd, 17/1650.

7.176- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre, o, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Kim Allah yolunda deve sağılacak kadar kısa bir zaman savaşacak olsa, ona cennet vâcib olur. Her kim içinden gelen bir samimiyetle Allah yolunda öldürülmeyi talep eder de, sonra ölür veya öldürülürse, kendisine şehîd sevabı verilir. Her kim Allah yolunda yaralanır veya bir kazaya uğrarsa, kıyâmet günü o insan, yaraları olduğundan daha ağır bir şekilde gelir; bu yaraların rengi zağferân gibi, kokusu da misk gibi olur. Kimin vücudunda Allah yolunda iken bir çıban çıkarsa, bu, o kimsenin üzerinde şehîdlik mührü olur."[13]

نوع ثالث

c) ALLAH YOLUNDA YÜRÜMEK VE YARALANMAK

٧١٧٧- (خ م ط ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم «**ما مِنْ مَكْلُوم يُكلَمُ في سبيل الله إلا جاء يوم القيامة، وكَلْمهُ يَدمى، اللونُ لونُ دم، والرِّيحُ رِيحُ مِسْكٍ**» وفي رواية قال : « **كلُّ كَلْم يُكْلَمُهُ المُسْلِمُ في سبيل الله يكون يوم القيامة كهيئتها إذا طُعِنَتْ ، تَفَجَّرُ دما ، اللونُ لونُ دم ، والعَرْفُ عَرْفُ المسْك** ».

وفي أخرى قال : « **لا يُكْلَمُ أحد في سبيل الله – والله أعلم بمن يكْلَم في سبيله – إلا جاءَ يوم القيامة واللونُ لونُ دم ، والرِّيحُ رِيحُ المِسْك**». أخرجه البخاري. وأخرج مسلم الأولى والثانية ، إلا أنَّ الأولى أخرجها في جملة حديث يَرِد آنفا، وأخرج الموطأ والترمذي والنسائي الرواية الثالثة.

وفي رواية لمسلم قال : « **لا يُكْلَمُ أحد في سبيل الله – والله أعلم بمن يُكْلَمُ في سبيله – إلا جاءَ يومَ القيامة وجُرْحُه يَثْعَبُ ، اللونُ لونُ الدَّم ، والرِّيحُ رِيحُ المِسْك** ».

[13] **Ebû Davud**, Cihâd, 40/2541; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 20/1654; 21/1657; **Nesaî**, Cihâd, 5.

7.177- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda alınan her yara, kıyâmet gününde kan damlatır vaziyette ve rengi kan renginde, kokusu da misk gibi olduğu halde gelir."[14]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Müslümanın Allah yolunda almış olduğu her yara, kıyâmet gününde aynen yaralandığı gündeki gibi taze olacak; yara kan fışkıracak, rengi aynen kan gibi, kokusu da misk gibi olacak!"

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Allah yolunda yaralanan hiç kimse yoktur ki, -Allah, kendi yolunda yaralanan kişiyi şüphesiz en iyi bilendir- **kıyâmet günü yaranın rengi kan gibi, kokusu da misk gibi olarak gelmiş olmasın!"**

Bunları **Buharî** tahric etti. **Müslim** de ilk rivâyetle ikincisini tahric etti, ancak ilkini, bundan sonra gelecek olan hadîsin içinde tahric etti.

Muvatta, Tirmizî ve **Nesaî** de ikinci rivâyeti tahric ettiler.

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah yolunda yaralanan hiç kimse yoktur ki, -Allah, kendi yolunda yaralanan kişiyi şüphesiz en iyi bilendir- **kıyâmet günü yarası kan fışkırarak gelmiş olmasın! Rengi kan gibi, kokusu da misk gibi olacak!"**

٧١٧٨- (خ م ط س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «تَضَمَّنَ الله لمن خرج في سبيله ــ لا يُخْرِجه إلا جهادا في سبيلي، وإيمانا بي ، وتصديقا برسُلي - فهو عليَّ ضامن أنْ أُدْخِلَهُ الجنة ، أو أَرْجِعَهُ إلى مسكنه الذي خرج منه ، نائلا ما نال من أجر أو غنيمة ، والذي نفسُ محمد بيده ، ما مِنْ كَلْم يُكلَمُ في سبيل الله ،

---

[14] **Buharî**, Cihâd, 10; Vudû', 67; Zebâih, 31; **Müslim**, İmâret, 28/103-107; **Muvatta**, Cihâd, 14/29; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 21/1656; **Nesaî**, Cihâd, 27.

إلا جاء يومَ القيامة كهيئته حين كلم، لونُه لونُ دَم ، وريحُهُ ريحُ مسك ، والذي نفس محمد بيده ، لولا أن يَشُقَّ على المسلمين ما قَعَدْتُ خلافَ سَرِيّة تغزو في سبيل الله أبدا ،ولكنْ لا أجدُ سَعَة فأحملهم ، ولا يجدون سَعَة ، ويَشُقُّ عليهم أن يتخلّفوا عني ، والذي نفس محمد بيده ، لوددْتُ أن أغزوَ في سبيل الله ، فأُقتل ، ثم أغزو فأقتل ، ثم أغْزُو فأقتل ». هذا لفظ حديث مسلم. وأخرج البخاري الفصل الأول، قال: «تَكفَّل الله لمن جاهد في سبيله لا يُخرِجُه منْ بيته إلا الجهادُ في سبيل الله وتصديق بكلماته أن يدخله الجنةَ أو يَرُدَّهُ إلى مسكنه بما نال من أجر أو غنيمة».

وله في أخرى قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « مَثَلُ المجاهد في سبيل الله –والله أعلم بمن جاهد في سبيله – كَمَثَل الصَّائم القائم ، وتوكَّل الله للمجاهد في سبيله بأن يَتوَفَّاهُ : أنْ يُدخلَهُ الجنة ، أو يَرْجعَه سالما مع أجر أو غنيمة ». وأخرجه مسلم أيضا بنحو رواية البخاري الأولى. وله في أخرى « تَضمَّنَ الله لمن خرج في سبيله – وذكر مع الفصل الذي أوله : لولا أن أشُقَّ على المسلمين ما تَخَلَّفْتُ خلافَ سَرِيَّة – بنحو ما تقدَّم ».

وفي رواية لهماقال : « انْتَدبَ الله لمن خَرَجَ في سبيله – لا يُخرجُه إلا جهاد في سبيلي، وإيمان بي وتصديق برسولي – فهو عليَّ ضامن أن أدخلَه الجنةَ أو أرجعه إلى مسكنه الذي خرج منه نائلا ما نال من أجر أو غنيمة».

وفي رواية الموطأ قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « تكفَّل الله لمَنْ جاهد في سبيله» وذكر رواية البخاري الأولى ، وأخرج النسائي روايتي البخاري الأولى والثانية.

وفي أخرى له قال : « انتدب الله لمن يخرج في سبيله – لا يخرجه إلا الإيمان بي ، والجهاد في سبيلي – أنّه ضامن حتى أُدْخله الجنةَ ، بأيّها كان ، إما بقتل ، أو وفاة ، أو أردّه إلى مسكنه الذي يخرج منه ، نال ما نال من أجر أو غنيمة ».

7.178- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah, kendi yolunda gazâya çıkan insanı; ***'onu sadece benim yolumda cihâd düşüncesi, bana olan imanı ve Peygamberlerimi tasdiki evinden çıkarmıştır'*** **diye tekeffül etmiştir.** ***'Artık o, benim***

garantim altındadır; ya kendisini cennete sokacağım yahut kazandığı sevap veya ganimetle birlikte çıktığı evine geri döndüreceğim!' **Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda alınan her yara, kıyâmet gününde aynen yaralandığı gündeki gibi taze olarak ve rengi kan renginde, kokusu da misk gibi olduğu halde gelir. Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer müslümanlara zor gelmeseydi, Allah yolunda savaşan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım! Lâkin ben onları** (binek vererek) **taşımaya imkân bulamıyorum, onlar da buna imkân bulamıyorlar. Benden geri kalmak da müslümanlara zor geliyor. Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, sonra yine savaşıp öldürülmeyi, sonra yine savaşıp öldürülmeyi çok arzu ederdim!"**[15]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in lafzıdır.

Buharî de, rivâyetin ilk bölümünü şöyle tahric etti:

"Sadece Allah yolunda cihâd ve Allah'ın sözlerini tasdik düşüncesi ile evinden çıkıp cihâd eden insanı, Allah; cennete sokmayı yahut kazandığı sevap veya ganimetle birlikte evine geri döndürmeyi tekeffül etmiştir."

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah yolunda cihâd eden, -şüphesiz Allah, kendi yolunda cihâd eden kişiyi çok iyi bilir- **gündüz oruç tutan ve gece ibâdet eden insan gibidir. Allah, kendi yolunda cihâda giden insana, ya kendisini öldürüp cennete sokacağı yahut ecir veya ganimetle birlikte sağ-sâlim evine döndüreceği garantisini vermiştir."**

Müslim'in ayrıca, **Buharî**'nin ilk rivâyeti gibi bir rivâyeti daha vardır.

Müslim'in bir de, Hz. Peygamber; **"Allah, kendi yolunda cihâda çıkan insana kefil olmuştur..."** buyurdu şeklinde bir rivâyeti

[15] **Buharî**, Fardu'l-Humus, 8; İmân, 27; Tevhîd, 30; **Müslim**, ; İmâret, 28/103; **Muvatta**, Cihâd, 1/2; **Nesaî**, İmân, 24; Cihâd, 14.

daha vardır. Bunu da yukarıda geçen rivâyetin, **"...eğer müslümanlara zor gelmeseydi, Allah yolunda savaşan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım!"** cümlesine kadar aynen tahric etti.

Buharî ve **Müslim**'in müşterek bir rivâyetleri de şöyledir:

"Allah, kendi yolunda gazâya çıkan insanı; ***'onu sadece benim yolumda cihâd düşüncesi, bana olan imanı ve Peygamberlerimi tasdiki evinden çıkarmıştır'*** **diye kabul etmiştir.** ***'Artık o, benim garantim altındadır; ya kendisini cennete sokacağım yahut kazandığı sevap veya ganimetle birlikte çıktığı evine geri döndüreceğim!"***

Muvatta da; **"Allah, kendi yolunda cihâda gideni tekeffül etmiştir..."** diyerek **Buharî'**nin ilk rivâyetini zikreder.

Nesaî de **Buharî**'nin birinci ve ikinci rivâyetini tahric etti. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah, kendi yolunda gazâya çıkan insanı; ***'onu sadece bana olan imanı ve benim yolumda cihâd düşüncesi evinden çıkarmıştır'*** **diye kabul etmiştir.** ***'Artık o, ister öldürülmek ve ister normal ölmek şeklinde olsun kendisini cennete sokacağım yahut kazandığı sevap veya ganimetle birlikte çıktığı evine geri döndüreceğim garantisine sahiptir."***

İZAH

"Allah'ın garantisi" ifâdesi, hadîsin devamında da belirtildiği üzere ya sevap ve ganimetle, şan ve şerefle sağ-sâlim evine döndürmek, yahut da şehîdlik nasip ederek cennete sokmak garantisidir. Bunun ilk şıkkı tarihî gerçeklerle, ikincisi de Kur'ân-ı Kerîm'le uyuşmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki; ***"Şüphesiz Allah, cennet karşılığında mü'minlerden canlarını ve mallarını satın almıştır"***[16] âyeti, ikinci garantiyi te'yîd etmektedir.

"Allah'ın sözlerini tasdik" ifâdesi, muhtemelen Allah'ın mücâhide vadettiği büyük mükâfat hakkındaki sözünü tasdik anlamındadır.

---

[16] Tövbe, 112.

٧١٧٩- (خ م ط س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **«لولا أن أشقَّ على المسلمين ما تخلَّفتُ عن سَرِيَّة ، ولكنْ لا أجدُ حمولة ، ولا أجد ما أحملهم عليه، ويَشُقُّ عليَّ أن يتخلَّفوا عني، فلَوَددْتُ أني قاتلتُ في سبيل الله فقُتِلْتُ، ثم أحييتُ ثم قُتِلْتُ ثم أُحْييتُ»**. هذا لفظ حديث البخاري ، وقد أدرجه مسلم على ما قبله.

وللبخاري قال : سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : «**والذي نفسي بيده ، لولا أنَّ رجالا من المؤمنين لا تطيب أنفسُهم بأنْ يتخلَّفوا عَنِّي، ولا أجدُ ما أحملهم عليه ، ما تخلَّفْتُ عن سَرِيَّة تغزُو في سبيل الله ، ولَوددْتُ أني أُقْتَلُ في سبيل الله ، ثم أُحيا ، ثم أُقتل ، ثم أُحيا ، ثم أقتل ثم أحيا ، ثم أقتل** ». وله في أخرى قال : « **والذي نفسي بيده ، لَوَددْتُ أنّي أُقَاتِلُ في سبيل الله ، فأُقْتَلُ ، ثم أحيا ، ثم أُقْتَلُ ، ثم أحْيا ، ثم أُقْتَلُ** » فكان أبو هريرة يقولهن ثلاثا « **أشهد بالله** » وأخرجاه معا.

أما البخاري فأخرجه في « **كتاب الإيمان** » متصلا بحديث آخر ، أوله « **انْتَدَبَ الله لمن خرج في سبيله**» وقد ذُكِرَ ، وأما مسلم : فأخرجه في « **كتاب الجهاد** » مع حديثين مُتَّصِلَين به، قال : « **والذي نفسي بيده ، لولا أن يَشُقَّ على المسلمين ما قعدتُ خلافَ سَرِيَّة... الحديث ، وقد ذكرناه.**

ولمسلم أيضا قال: **والذي نفس محمد بيده لولا أن أشق على أمتي ما قعدت خلف سرية تغزو في سبيل الله ولكن لا أجدُ سَعَة فأحملهم ولا يجدون سَعَة فيتَّبعوني ولا تطيب أنفسُهم أن يقعدوا بعدي»**. وأخرج الموطأ الرواية الأولى ، وأخرج الرواية الثانية من روايتي البخاري ، وأخرج النسائي الرواية الأولى من أفراد البخاري.

قلتُ : هذه الأحاديث الثلاثة المتتابعة عن أبي هريرة : مشتركة المعنى في فضيلة الجهاد ، ما يكاد ينفرد كلُّ واحد منها بمعنى ، فيجوز أن تكون حديثا واحدا ، إلا أن الحميديَّ - رحمه الله - قد أخرجها هكذا متفرقة في ثلاثة مواضع من المتفق عليه ، فاقتدينا به.

7.179- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Eğer müslümanlara zor gelmeseydi, hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım! Lâkin ben binek devesi bulamıyorum,

mücâhidleri bindirecek deve de bulamıyorum. Onların benden geri kalmaları da bana ağır geliyor. Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi, sonra yine öldürülmeyi, sonra tekrar diriltilmeyi çok arzu ederdim!"[17]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî'**nin lafzıdır.

Müslim bu hadîsi, az önce geçen rivâyetin içine dercetti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kendilerini taşıyacak binek bulamadığım için cihâddan geri kalmaya gönülleri râzı olmayan mü'minler olmasaydı, ben Allah yolunda gazâya çıkan hiçbir seriyyeden geri kalmazdım! Vallahi, Allah yolunda öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi, sonra yine öldürülmeyi, sonra tekrar diriltilmeyi, sonra yine öldürülmeyi, sonra tekrar diriltilmeyi ve sonra yine öldürülmeyi çok arzu ederim!"

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi, sonra yine öldürülmeyi, sonra tekrar diriltilmeyi, sonra yine öldürülmeyi çok arzu ederdim!"

Ebû Hureyre, bu kelimeleri üçer defa söyledi ve "Hz. Peygamber'in böyle söylediğine Allah adına şehâdet ederim" dedi.

Buharî bu hadîsi **Kitabu'l-İmân**'da, **"Allah, kendi yolunda cihâda çıkanı kabul etmiştir..."** diye başlayan bir hadîse bağlı olarak da rivâyet etti.

Müslim de bu hadîsi **Kitâbu'l-Cihâd**'da, **"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer müslümanlara ağır gelmeseydi, hiçbir seriyyeden geri kalmazdım..."** şeklinde birbirine bağlı iki hadîsle birlikte tahric etti.

---

[17] **Buharî**, İman, 26; Temennî, 1; Cihâd, 7, 119; **Müslim**, İmaret, 28/103; **Muvatta**, Cihâd, 14/27; **Nesaî**, Cihâd, 18.

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer ümmetime sıkıntı vermeseydim, Allah yolunda gazâya çıkan hiçbir seriyyeden geri kalmazdım. Lâkin ben, onları taşıyacak imkân bulamıyorum, onlar da arkamdan gelmek için imkân bulamıyorlar; ama geride kalmaya da gönülleri râzı değil!."

Muvatta, ilk rivâyeti ve **Buharî**'nin ikinci rivâyetini; **Nesaî** de **Buharî**'nin müfred rivâyetlerinden ilkini tahric etti.

Ben derim ki:

"Ebû Hureyre'den gelen bu üç rivâyet, cihâdın fazileti konusunda manaları müşterek rivâyetlerdir. Her birinin manen ayrı bir hadîs sayılmasına gerek yoktur, onları tek bir hadîs saymak câizdir. Ancak Humeydî merhûm, bunları üç ayrı yerde tahric ettiği için, biz de ona uyduk."

٧١٨٠- (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم -يعني يقول الله ــ : « **المجاهد في سبيلي هو علي ضمان إن قبضته أورثته الجنة، وإن رَجَعْتُهُ رَجَعْتُهُ بأجر أو غنيمة**». أخرجه الترمذي

7.180- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.), Yüce Allah şöyle buyurdu, dedi:

"Benim yolumda cihâd edenin garantisi bendedir; eğer onun rûhunu kabz edersem, karşılığında cenneti veririm; yok eğer sağ-sâlim geri döndürürsem, ecir veya ganimetle döndürürüm."[18]

٧١٨١- (س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم فيما يحكي عن ربِّه قال: « **أيُّما عبد من عبادي خرج مجاهدا في سبيل الله ، ابتغاءَ مرضاتي ، ضمنتُ له ، إن رجعته أرجعه بما أصاب منْ أجر أو غنيمة، وإن قبضته غفرتُ له ورحمته**». أخرجه النسائي.

---

[18] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 1/1620.

7.181- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Rabbinden rivâyet ettiği bir hadîste Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kullarımdan hangisi, benim rızâm için Allah yolunda cihâda çıkarsa, ona şu garantiyi veririm: Eğer sağ-sâlim evine döndürürsem, kazanacağı ecir veya ganimetle döndürürüm. Şayet onun rûhunu kabz edersem, kendisini bağışlar ve merhametle muâmele ederim."[19]

نوع رابع

d) MÜCÂHİDİN FAZÎLETİ

٧١٨٢- (خ م ط س — **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « قيل : يا رسول الله، ما يَعْدل الجهادَ في سبيل الله ؟ قال : **لا تستطيعونه** ، فأعادوا عليه مرتين ، أو ثلاثا ، كلُّ ذلك يقول : **لا تستطيعونه** ، ثم قال : **مَثَلُ المجاهد في سبيل الله ، كمثل الصائم القانت بآيات الله، لا يَفْتُر من صيام ولا صلاة ، حتى يرجعَ المجاهدُ في سبيل الله** ». أخرجه مسلم والترمذي.

وفي رواية الموطأ : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **مَثَلُ المجاهد في سبيل الله، كمَثَلِ الصائم الدائم لا يَفْتُر من صلاة ولا صيام حتى يرجع** ».

وفي رواية النسائي قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَثَلُ المجاهد في سبيل الله – والله أعلم بمن يجاهد في سبيله ، كمثل الصائمِ القائم الخاشعِ الراكعِ السَّاجد** ».

وفي رواية البخاري : أن رجلا قال : « يا رسول الله ، دُلَّني على عمل يَعدل الجهاد ، قال : **لا أجدُه** ، ثم قال: **هل تستطيع إذا خرج المجاهد أن تَدْخُلَ مسجدك. فتقومُ ولا تفتر ، وتصومُ ولا تُفْطِر** ؟ فقال: ومَنْ يستطيع ذلك ؟ فقال أبو هريرة : فإنَّ فرس المجاهد لَيَسْتَنُّ يمرَح في طِوَله ، فيُكتَبُ له حسنات» أخرجه البخاري.

---

[19] **Nesaî**, Cihâd, 15.

وفي رواية النسائي : قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : دُلَّني على عمل يَعْدِل الجهادَ ، قال : **لا أجدُه ، هل تستطيع إذا خرج المجاهدُ : تدخل مسجدا ، فتقومُ ولا تفترُ ، وتصوم ولا تفطر** ؟ قال: من يستطيع ذلك ؟ ».

7.182- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir: Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah yolunda cihâda muâdil bir ibâdet var mı?"

"- Sizin ona gücünüz yetmez" buyurdu. Ama insanlar aynı sözü iki veya üç defa tekrarladılar. Her seferinde de;

"- Sizin ona gücünüz yetmez" diye cevap verdi. Sonunda şöyle söyledi:

"- Allah yolunda cihâd eden insan, gündüzleri oruç tutan, geceleri Allah'ın âyetleriyle ibâdet eden ve mücâhid Allah yolundan dönünceye kadar ne orucuna ve ne de namazına ara vermeyen kişi gibidir."[20]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti şöyledir:

"Allah yolunda cihâd eden insan, devamlı olarak oruç tutan, ibâdet eden ve mücâhid dönünceye kadar ne orucuna ve ne de namazına ara vermeyen kişi gibidir."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Allah yolunda cihâd eden insan, -şüphesiz Allah, kendi yolunda cihâd edeni en iyi bilendir- **oruç tutan, namaz kılan, huşû içinde olan, rükû eden ve secde eden kişi gibidir."**

Buharî'nin rivâyetinde de bir adam şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana cihâda denk olan bir amel söyle!"

Hz. Peygamber;

"- Öyle bir amel bulamam" buyurdu. Sonra da;

---

[20] **Buharî**, Cihâd, 1; **Müslim**, İmâret, 30/110; **Muvatta**, Cihâd, 1/1; **Nesaî**, Cihâd, 17.

"- Mücâhid yola çıktığında, câmiye girerek hiç ara vermeden ibâdet etmeye ve yine hiç ara vermeden oruç tutmaya gücün yeter mi?" diye sordu. Adam da;

"- Buna kimin gücü yeter?" diye karşılık verdi.

Ebû Hureyre dedi ki:

"Şüphesiz ki mücâhidin atının bağlandığı ip boyunca dolaşıp durması ile de, mücâhid için sevaplar yazılır."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Bana cihâda muâdil bir amel söyle!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Öyle bir amel bulamam! Mücâhid evden çıktığında hemen mescide girerek hiç ara vermeden namaz kılmaya ve hiç ara vermeden oruç tutmaya gücün yeter mi?" dedi. Adam da;

"- Buna kimin gücü yeter ki?" karşılığını verdi.

٧١٨٣- (خ م د ت س ــ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : أتى رجل رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: «أيُّ الناس أفضل؟ قال: **مؤمن يجاهد بنفسه وماله في سبيل الله**، قال: ثم مَن؟ قال : **ثُمَّ رجل في شِعْب من الشعاب يعبد الله** – وفي رواية : يتقي الله – **ويَدَعُ الناسَ من شرِّه**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

وفي رواية أبي داود : « أيُّ المؤمنين أكمَلُ ؟ قال : **رجل يجاهد في سبيل الله بنفسه وماله ، ورجل يعبد الله في شِعب من الشِّعاب ، قد كَفَى الناسَ شَرَّهُ** ». وأخرج النسائي الأولى.

7.183- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- İnsanların en faziletlisi kimdir?" diye sordu.

"- Malıyla ve canıyla Allah yolunda cihâd edendir" buyurdu.

"- Sonra kimdir?"

"- Sonra insanlara kötülük etmeyi terk ederek dağ başındaki geçitlerden birinde Allah'a ibâdet eden –bir rivâyette Allah'tan sakınan- **insandır."**[21]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"- Mü'minlerin en mükemmeli hangisidir?"

"- Malıyla ve canıyla Allah yolunda cihâd eden ve kötülüğünden insanları kurtarıp dağ geçitlerinden birinde Allah'a ibâdet edendir."

Nesaî de ilk rivâyeti tahric etti.

٧١٨٤- (س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عام تبوك يخطب الناسَ وهو مسند ظهره إلى راحلته فقال: «**ألا أخبركم بخير الناس، وشرِّ الناس؟ إنَّ منْ خير الناس: رجلا عمل في سبيل الله على ظهر فرسه أو على ظهر بعيره، أو على قدمه ، حتى يأتيَه الموت، وإن من شرِّ الناس رجلا يقرأ كتاب الله لا يرعوي إلى شيء منه**». أخرجه النسائي.

7.184- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Tebük seferinde Rasûlullah (as.), sırtına devesine dayamış olduğu halde insanlara şunları söyledi:

"- Size insanların en hayırlısı ile en hayırsızını haber vereyim mi? Ölünceye kadar atının veya devesinin sırtında veya yaya olarak Allah yolunda çalışan, insanların en hayırlılarındandır. Allah'ın kitabını okuyan, ama oradaki şeylere riâyet etmeyen de, insanların en kötülerindendir."[22]

---

[21] **Buharî**, Cihâd, 2; **Müslim**, İmâret, 34/122-24; **Ebû Davud**, Cihâd, 5/2485; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 24/1660; **Nesaî**, Cihâd, 7.

[22] **Nesaî**, Cihâd, 8. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû'l-Hattâb el-Mısrî**, hadîsçiler nazarında meçhûldür.

٧١٨٥- (م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « منْ خَيْرِ مَعَاش الناس لهم : رَجُل مُمسك بعنان فرسه في سبيل الله ، يَطيرُ على مَتْنه ، كلما سمع هَيْعة ، أو فَزْعة ، طار على متنه يبتغي القتل أو الموت مَظانَّه أو رجل في غُنَيمة في شَعَفة من هذه الشِّعاف ، أو بطن واد من هذه الأودية ، يُقيم الصلاةَ ويُؤتي الزكاةَ، ويعبُد ربَّه حتى يأتيَه اليقين، ليس من الناس إلا في خير». أخرجه مسلم.

7.185- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsanların en hayırlı yaşayanlarından biri; Allah yolunda atının dizginini tutarak onu uçarcasına koşturan, düşman sesi veya düşmana saldırı çağrısı işitince, atına sıçrayarak öldürmeyi veya ölümü, bulunduğu zannedilen yerlerde aramak için uçarak giden insandır. Veya şu dağlardan birinin başında, yahut şu vâdilerden birinde, küçük bir koyun sürüsü ile yaşayıp namazını kılan, zekâtını veren ve kendisine ölüm gelene kadar Rabbine ibâdet eden, insanlara da hayırdan başka bir şeyi dokunmayan insandır."[23]

٧١٨٦- (ط ت س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «ألا أُخبِرُكم بخيرِ النَّاسِ ؟ رجل مُمسك بعِنان فرسه في سبيل الله ، ألا أُخبِرُكم بالذي يتلوه ؟ رجل معتزل في غُنَيمة له يؤدِّي حق الله فيها ، ألا أُخبِرُكم بشرِّ الناس ؟ رجل يسأل بالله ولا يُعْطي به ».

أخرجه الترمذي عن عطاء بن يسار عن ابن عباس. وأخرجه الموطأ عن عطاء بن يسار عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، مرسلا قال : « ألا أُخبِرُكم بخير الناس ، منزلا ؟ رجل آخذ بعنان فرسه يجاهد في سبيل الله ، ألا أخبِرُكم بخير الناس منزلة بعدَه؟ رجل معتزل في غُنيمة يُقيم الصلاة ، ويُؤتي الزكاة ، ويعبدُ الله لا يُشْرِك به شيئا».

---

[23] **Müslim**, İmâret, 34/125.

وفي رواية النسائي : « ألا أخبركم بخير الناس منزلا ؟ قلنا : بلى يا رسول الله، قال: رجل آخذ برأس فرسه في سبيل الله ، حتى يموت أو يُقتل ، ألا أخبركم بالذي يليه ؟ قلنا : نعم يا رسول الله ، قال: رجل معتزل في شعب من الشّعاب ، يُقيم الصلاة ، ويؤتي الزكاة، ويعتزلُ شرَّ الناس ، وأخبركم بشرِّ الناس ؟ قلنا : نعم يا رسول الله ، قال : الذي يسأل بالله ولا يُعطي به ».

7.186- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Size insanların en hayırlısını haber vereyim mi? Allah yolunda atının dizginine sarılan adamdır! Ondan sonra en hayırlısının kim olduğunu söyleyeyim mi? Küçücük bir koyun sürüsü ile uzlete çekilen ve o koyunlarda Allah'ın hakkını ödeyen adamdır! Size insanların en kötüsünü haber vereyim mi? Allah adına kendisinden birşey istenen, ama onu vermeyen adamdır!"[24]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî,** Atâ b. Yesâr vasıtasıyla İbn Abbas'dan rivâyet eder.

Muvatta ise, Atâ b. Yesâr vasıtasıyla Rasûlullah'dan (as.) mürsel olarak şöyle rivâyet eder:

"Size insanların makam itibariyle en hayırlısını haber vereyim mi? Atının dizginine sarılıp Allah yolunda cihâd eden adamdır! Ondan sonra makamı en hayırlı olanını haber vereyim mi? Küçük bir koyun sürüsü ile uzlete çekilen, namazını kılan ve kendisine hiç bir şeyi ortak koşmadan Allah'a ibâdet edendir."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Size insanların makam itibariyle en hayırlısını haber vereyim mi?"

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dedik.

---

[24] **Muvatta**, Cihâd, 1/4; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 18/1652; **Nesaî**, Zekât, 74.

"- Ölünceye veya öldürülünceye kadar Allah yolunda atının başını tutan adamdır! Ondan sonra en hayırlısının kim olduğunu söyleyeyim mi?"

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dedik.

"- Bir dağın başına çekilip namaz kılan, zekât veren ve insanlara kötülükten kendini çeken adamdır. Size insanların en kötüsünü de haber vereyim mi?"

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dedik.

"- Allah adına kendisinden bir şey istenen, ama onu vermeyen adamdır!"

٧١٨٧- (**د ــ أبوأمامة** رضي الله عنه) أن رجلا قال : يا رسول الله ائذن لي في السياحة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **سَيَاحَةُ أُمَّتي الجهاد في سبيل الله** ».
أخرجه أبو داود.

7.187- Ebû Ümâme'den rivâyet edilmiştir: "Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; seyahat için bana izin ver!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Ümmetimin seyâhati, Allah yolunda cihâddır" buyurdu.[25]

İZAH

Buradaki "**seyahat**"ten maksat, gezip dolaşmak niyetiyle yapılan seyahat değildir. Aksine uzlete çekilmek, mecnûn gibi seyyâh olmaktır. Ruhbanca bir hayat yaşamaktır. Dikkate değer bir husustur ki Rasûlullah (as.), İslâm'ın ruhbanlığını, tam aksi bir çizgiye çekmiş ve onu cihâd olarak belirlemiştir.

---

[25] **Ebû Davud**, Cihâd, 6/2486.

نوع خامس

e) ALLAH YOLUNDA TOZLANMAK

٧١٨٨- (ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لا يَلِجُ النارَ رجل بكى من خشية الله ، حتى يعودَ اللَّبَنُ في الضرْع ولا يَجْتمعُ على عبد غُبار في سبيل الله ودُخَانُ جهنَّم ».

أخرجه الترمذي والنسائي. وزاد النسائي في أخرى « في مَنْخَرَيْ مسلم أبدا ».

وللنسائي أيضا قال: « لا يجتمع غبار في سبيل الله ودُخانُ جهنّم في جوف عبد أبدا، ولا يجتمع الشُّح والإيمان في قلب عبد أبدا ». وفي أخرى « في قلب مسلم » في الموضعين.

7.188- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah korkusundan ağlayan insan, süt memeye geri dönmedikçe cehenneme girmez. Bir kulun üzerindeki Allah yolunda alınan tozlarla cehennem dumanı birleşmez."[26]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî bir rivâyetinde **"duman asla müslümanın burun deliklerinde birleşmez"** sözünü ilave etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah yolunda alınan tozla cehennemin dumanı, asla bir mü'minin karnında birleşmez. İmanla cimrilik de asla bir kulun kalbinde birleşmez."

Diğer bir rivâyette de, her iki husus için **"bir müslümanın kalbinde"** denir.

[26] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 8/1633; **Nesaî**, Cihâd, 8.

İZAH

"...Cehennem dumanı birleşmez" şeklindeki ifâde, cenneti garanti eder anlamında değildir. Hadîste daha çok Allah yolunda gösterilen gayretlere teşvik anlamında bir mübalağa söz konusudur.

٧١٨٩- (خ ت س ـــ أبو عبس رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما اغبرَّتْ قدما عبد في سبيل الله ، فتمسَّه النارُ ». أخرجه البخاري.

وقد أخرجه هو والترمذي والنسائي بزيادة في أوله ، وقد ذكر في « فضل صلاة الجمعة».

7.189- Ebû Abs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir kulun Allah yolunda tozlanan ayaklarına cehennem ateşi dokunmaz."[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti:

Buharî, Tirmizî ve **Nesaî**'nin hadîsin baş tarafından ilaveli bir rivâyeti de **"Cuma Namazının Fazîleti"** bâbında geçmişti.[28]

٧١٩٠- (ت ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «عينان لا تمسهما النار: عَين بَكَتْ من خشية الله ، وعَيْن باتت تحرُس في سبيل الله». أخرجه الترمذي.

7.190- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"İki göze cehennem ateşi dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan gözle Allah yolunda bekçilik yapan göz!"[29]

---

[27] **Buharî**, Cihâd, 26; Cuma, 18; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 7/1632; **Nesaî**, Cihâd, 9.

[28] Bkz., hadîs no; 7109.

[29] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 12/1639

٧١٩١- (س ـ أبو ريحانة رضي الله عنه) قال : سمعت النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : «حُرِّمت عَيْن على النار سَهِرت في سبيل الله ». أخرجه النسائي.

7.191- Ebû Reyhâne'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Allah yolunda uykusuz kalan göze cehennem haram kılınmıştır."[30]

٧١٩٢- (م د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « اثنان لا يجتمعان في النار اجتماعا يضرُّ أحدُهما الآخر ، قيل: مَنْ هم يا رسولَ الله ؟ قال: مؤمن قَتَلَ كافرا ، ثم سَدَّد». وفي رواية « لا يجتمع كافر وقاتله في النار أبدا ». أخرجه مسلم.

وأخرج أبو داود الثانية ، وفي رواية النسائي قال : « لا يجتمعان في النار : مسلم قتل كافرا ، ثم سدَّد وقارب ، ولا يجتمعان في جوف مؤمن : غُبَار في سبيل الله ، وفَيحُ جهنّم ، ولا يجتمعان في قلب عبد : الإيمان والحَسَدُ ».

7.192- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İki kişi cehennemde, birbirine zarar verecek şekilde bir araya gelmezler."

"- Kimdir onlar, ey Allah'ın Rasûlü?" dendi.

"- Bir kâfiri öldüren, sonra da doğru yolu tutan mü'min (ile onun öldürdüğü kâfir.)" buyurdu.[31]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Bir kâfirle onu öldüren** (mü'min) **cehennemde asla bir araya gelmez"** şeklindedir.

---

[30] **Nesaî,** Cihâd, 10.

[31] **Müslim,** İmâret, 36/130-31; **Ebû Davud,** Cihâd, 10/2495; **Nesaî,** Cihâd, 8.

Bunları **Müslim** tahric etti. İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"İki kişi cehennemde bir araya gelmez: Bir kâfiri öldüren, sonra da doğru yolu bulan ve Allah'a yaklaşan müslüman (ile onun öldürdüğü kâfir). **Mü'minin karnında Allah yolunda alınan tozla cehennemin irini birleşmez. Bir kulun kalbinde de imanla kıskançlık birleşmez."**

İZAH

Bir kâfirle onu öldüren bir mü'minin cehennemde birleşmeyeceği ifâdesi, mü'minin cehenneme girmeyeceği anlamındadır. Ancak bu ifâdenin, bir müslümanın önüne gelen her kâfiri öldürmesi ile alakası yoktur. Aksine savaş hâli ile ilgilidir; mü'minleri cihâda teşvik ve savaştan kaçmamak anlamındadır.

İlk rivâyetteki; "**birbirine zarar verecek şekilde bir araya gelmezler"** ifâdesi, mü'min işlediği günahlar yüzünden cehenneme girse bile, orada öldürdüğü kâfirle bir araya gelmeyeceği anlamındadır. Çünkü bu durum, mü'min için bir sıkıntı konusudur. Mü'min olması ve kâfiri öldürmesi hiçbir işe yaramamış demektir. Çünkü öldürdüğü kâfir gibi o da cehenneme girmiştir. Bunun o kâfir tarafından da görülmesi şüphesiz mü'mini ciddi şekilde üzer. İşte muhtemelen bu ifâde, Allah o mü'mine cehennemde böyle bir üzüntüyü yaşatmayacaktır anlamındadır.

Ancak bazı şârihler, bu rivâyette bir hata bulunduğunu ve bu hatanın da râvilerden biri tarafından yapılmış olabileceğini söylerler. Bu hata da öldüren ile öldürülenin yer değiştirmesi şeklinde olmuştur. Buna göre doğrusu şöyle olmalıdır: **"Bir kâfir bir mü'mini öldürür, sonra da doğru yolu tutarsa..."** Bu durumda her ikisinin de cehenneme girmeleri söz konusu olmaz. Az sonra 7.198 numara ile gelecek olan hadîs de bu manayı doğrulamaktadır.

نوع سادس

f) MÜCÂHİDİN CENNETTEKİ MÜKÂFATI

٧١٩٣- (م س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : من رضي بالله ربا، وبالإسلام دينا ، وبمحمد رسولا ، وجبت له الجنة ، فعجب لها أبو سعيد ، فقال: أعدْها عليَّ يا رسول الله ، فأعادها عليه ، ثم قال : « وأخرى يَرْفَعُ الله بها العبدَ مائة درجة في الجنة ، ما بين كُلِّ درجتين كما بين السماء والأرض ». قال : وما هي يا رسولَ الله؟ قال: «الجهاد في سبيل الله الجهاد في سبيل الله». أخرجه مسلم والنسائي.

7.193- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a ve rasûl olarak Muhammed'e râzı olana cennet vâcib olur."

Bu söz Ebû Saîd'in hoşuna gitti ve;

"- Bir daha söyle, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Hz. Peygamber bir daha söyledi, sonra şunu ekledi:

"- Başka bir şey daha var ki, Allah onunla, kulunu cennette yüz derece yükseltir; her iki derece arasındaki mesafe de yerle gök arası kadardır."

"- O nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" dedi.

"- Allah yolunda cihâd etmektir! Allah yolunda cihâd etmektir!" buyurdu.[32]

İZAH

İlk cümle, imânla alakalıdır ve imânı olanın neticede mutlaka cennete gireceğini ifâde etmektedir.

İkinci cümle ise mücâhidin cennetteki mükâfatının büyüklüğünü göstermektedir. Burada sözü edilen dereceleri, zahirî ve hakikî manasına hamledenler olduğu gibi, Allah'ın mücâhide vereceği

---

[32] **Müslim**, İmâret, 31/116; **Nesaî**, Cihâd, 18.

mükâfatların büyüklüğünden kinâye olduğunu söyleyenler de vardır.

٧١٩٤- (م ت ـ أبو موسى رضي الله عنه) قال ابنُهُ أبو بكر : سمعتُ أبي وهو بحضرة العَدُوّ يقول : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إن أبواب الجنة تحت ظلال السُّيوف». فقام رجل رَثُّ الهيئة ، فقال : يا أبا موسى ، أنت سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول هذا ؟ قال : نعم ، فرجع إلى أصحابه ، فقال : أقرأ عليكم السلام ، ثم كسر جفن سيفه ، فألقاها ، ثم مشى بسيفه إلى العدو فضرب به حتى قُتِل. أخرجه مسلم والترمذي.

7.194- Ebû Musa'dan rivâyet edilmiştir:

Ebû Musa'nın oğlu Ebû Bekir dedi ki:

"Düşman karşısında bulunduğu sırada babamın şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki cennetin kapıları, kılıçların gölgesi altındadır."

Bunun üzerine üstü başı perişan bir adam kalktı ve;

"- Ya Ebû Musa! Bunu Rasûlullah (as.) söylerken sen bizzat işittin mi?" diye sordu. Babam;

"- Evet" dedi. Adam hemen arkadaşlarının yanına döndü ve;

"- Sizlere selâm olsun!" dedi, sonra kılıcının kınını kırarak attı. Sonra da yalınkılıç düşmana saldırdı, öldürülünceye kadar savaştı."[33]

٧١٩٥- (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن عمرو بن أُقَيش : « كان له ربا في الجاهلية، فكره أن يُسْلِم حتى يأخذه ، فجاء يوم أحد ، فقال : أين بنو عمي ؟ قالوا : بأحُد ، قال : أين فلان ، قالوا: بأحُد ، فلبس لأمَته ، وركب فرسه ، وتوجَّه قبلهم ، فلما رآه المسلمون قالوا : إليك عنّا يا عمرو، قال : إني قد آمنتُ ، فقاتل حتى جرح ، فحمل إلى أهله جريحا ، فجاءه سعدُ بن معاذ ، فقال لأخته : سَلِيه أحَمِيَّةً لقومك، أم غضبا لهم، أم غضبا لله

[33] **Müslim**, İmâret, 41/146; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 23/1659.

تبارك وتعالى ؟ قال : بل غضبا لله ولرسوله ، فمات فدخل الجنة، وما صلّى لله تبارك وتعالى صلاة ».أخرجه أبو داود.

7.195- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Amr b. Ukayş'ın[34] câhiliye döneminde bir fâiz alacağı vardı ve onu almadan müslüman olmak istemiyordu. Uhud gününde gelip;

"- Amcamın çocukları nerede?" diye sordu.

"- Uhud'da" dediler.

"- Falancı nerde?" dedi.

"- Uhud'da" dediler.

Bunun üzerine hemen zırhını giydi, atına bindi ve sonra müslümanların yanına doğru hareket etti. Müslümanlar kendisini görünce;

"- Bizden uzak dur, ey Amr!" dediler. O da;

"- Ben de iman ettim" dedi ve yaralanıncaya kadar savaşa devam etti. Sonra yaralı olarak âilesinin yanına götürüldü. Arkasından Sa'd b. Muâz ona gitti ve kız kardeşine dedi ki:

"- Sor ona: Kavmini koruma duygusuyla mı, yoksa kabilesi adına düşmana duyduğu öfkeden dolayı mı, yoksa Allah adına onlara duyduğu öfkeden dolayı mı savaştı?"

O zaman Amr;

"- Hayır, Allah ve Rasûlü adına duyduğum öfkeden dolayı!" dedi. Hemen sonra da öldü ve Allah için bir vakit bile namaz kılmadan cennete girdi."[35]

٧١٩٦- (خ م د ــ عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**الجنةُ تحت ظلال السيوف**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود في جملة حديث.

---

[34] **Amr b. Ukayş el-Ensârî**: Sahabîdir. İsminin Amr b. Sâbit b. Ukayş olduğu, dedesine atfen Amr b. Ukayş diye maruf olduğu rivâyet edilmiştir. Huzeyfe b. el-Yemân'ın kız kardeşinin oğludur. Kardeşi Seleme b. Sâbit'le birlikte **Uhud**'da şehid edilmişti.

[35] **Ebû Davud**, Cihâd, 37/2537.

7.196- Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cennet, kılıçların gölgesi altındadır."[36]

İZAH

Bu hadîs, düşmanla karşılaşmayı temenni etmemek gerektiğini ifâde eden uzunca bir hadîsten bir cümledir. Hadîs önce; **"düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin!"** diye başlıyor, arkasından; **"ama karşılaşmak zorunda kalırsanız sabredip dayanın!"** tavsiyesinde bulunuyor ve peşinden de; **"çünkü cennet, kılıçların gölgesi altındadır"** diyerek savaştan kaçmamaya, sabır ve metânet göstermeye teşvik ediyor. Dolayısıyla bu cümle, hadîsin baş tarafı ile birlikte düşünüldüğü zaman, ancak sağlıklı şekilde anlaşılabilir. Aksi halde İslâm'ın, dayatma ve zorlamayı ilke edinen, silaha ve güce dayanan bir olduğu kanâati uyanır ki, bu son derece yanlıştır.

٧١٩٧- (س د ت ــ **أبو نَجِيح السلمي** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **من بلَّغ بسَهْم فهو له درجة في الجنة ، فبلَّغتُ يومئذ ستة عشر سَهْما**». قال : وسمعت النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : « **من رمى بِسَهْم في سبيل الله ، فهو له عِدْل مُحرَّر** ». أخرجه النسائي. وأخرجه أبو داود في أول حديث يتضمن فضل العتق ويَرِدُ في بابه. وفي رواية الترمذي مثل الرواية الثانية ، وقال : « **عِدْل رقبة محرَّرة** ».

7.197- Ebû Necîh (Amr b. Abese) es-Sülemî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim, bir okla dahi olsa (Allah yolunda) **bir paya ulaşırsa, onun için cennette bir derece vardır. Ben bugün on altı oka ulaştım."**

Râvi der ki:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini de duydum:

---

[36] **Buharî**, Cihâd, 22, 32, 112, 156; Temennî, 8; **Müslim**, Cihâd, 6/20; **Ebû Davud**, Cihâd, 89/2631.

"Kim Allah yolunda bir ok atarsa, onun için (bir köle) **âzâd etme sevabı vardır."**[37]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud da, köle âzâdının faziletini ifâde eden kısmı tahric etti, o da ilgili yerde zikredilmiştir.

Tirmizî'nin rivâyeti de ikinci rivâyet gibidir, yalnız onun ifâdesi; **"...köle âzâd eden kişinin sevâbına denk bir sevaptır"** şeklindedir.

٧١٩٨- (خ م ط س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**يضحك الله تعالى إلى رجلين يَقْتُلُ أحدُهما الآخر ، كلاهما يدخلُ الجنة ، يُقاتلُ هذا في سبيل الله ، ثم يُستَشْهَدُ فيتوبُ الله على القاتل ، فَيُسلِمُ فيقاتل في سبيل الله ، فَيُستَشْهَدُ**». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

7.198- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah, biri diğerini öldüren, sonra da ikisi birden cennete giren iki kişiye güler: Biri Allah yolunda savaşır, sonra şehîd edilir. Diğeri Allah, onu öldürenin tövbesini kabul eder de adam müslüman olur, sonra o da Allah yolunda savaşır ve şehîd olur."[38]

İZAH

"Allah'ın gülmesi"nden maksat, bu iki kişinin davranışlarını beğenmesi ve bunun neticesi olarak kendilerine büyük mükâfat vermesi anlamındadır. Gülme, kızma, beğenme gibi vasıfların Allah'a izafe edilmesi, insanların bu yöndeki duygusal eylemlerine benzetmek ve verilmek istenen mesajı zihinlere yerleştirmek amacına matuftur.

---

[37] **Ebû Davud**, Itk, 14/3965; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 11/1638; **Nesaî**, Cihâd, 26.

[38] **Buharî**, Cihâd, 28; **Müslim**, İmâret, 35/128; **Muvatta**, Cihâd, 14/28; **Nesaî**, Cihâd, 38.

Şüphesiz ki Yüce Mevlâ'nın, Allah yolunda öldürüleni de, onu öldüren kişiyi de cennete sokması, hayret edilecek bir durumdur. Normalde öldürenin cehenneme gitmesi beklenirdi. İşte bu cümle, her ikisinin de kurtulup cennete girmeye hak kazandıklarından dolayı duyulan memnuniyeti göstermektedir.

٧١٩٩- (خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ آمنَ بالله ورسوله، وأقامَ الصَّلاةَ، وآتى الزَّكاةَ، وصامَ رمضانَ، وحجَّ: كان حقًّا على الله أن يُدْخِلَه الجنةَ، جاهد في سبيل الله، أو جلس في أرضه التي وُلد فيها، فقالوا: أولا نُبَشِّرُ الناسَ بقولك؟ فقال: إن في الجنة مائةَ درجة، أعدَّها الله للمجاهدين في سبيل الله، ما بين الدرجتين كما بين السماء والأرض، فإذا سألتم الله فاسألوه الفِرْدَوسَ، فإنه أوسطُ الجنة وأعلى الجنة، وفوقَه عرشُ الرحمن، ومنه تَفَجَّرُ أنهار الجنة». أخرجه البخاري.

7.199- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Allah'a ve Rasûlüne îmân eder, namaz kılar, zekât verir, oruç tutar ve haccederse, onu cennete sokmak Allah üzerinde bir haktır. Artık o insan ister Allah yolunda cihâd etsin, ister doğduğu memlekette otursun fark etmez!"

"- Bu sözünü insanlara müjdelemeyelim mi?" dediler. Şu cevabı verdi:

"- Şüphesiz ki cennette yüz derece vardır; Allah onları, Allah yolunda cihâd edenlere için hazırlamıştır. Her iki derece arasındaki mesafe de, yerle gök arası kadardır. Sizler Allah'tan (cenneti) **istediğiniz zaman, Firdevs cennetini isteyin! Çünkü o, cennetin en iyisi ve en yücesidir. Onun üstünde de Rahmân'ın Arş'ı vardır ki, cennet nehirleri oradan kaynar."**[39]

---

[39] **Buharî**, Cihâd, 4; Tevhîd, 22.

نوع سابع

g) ALLAH YOLUNDA İNFÂKIN FAZÎLETİ

٧٢٠٠- (خ س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من احتبس فرسا في سبيل الله إيمانآ بالله ، وتصديقا بوعده ، فإن شبعه وريه وروثه وبوله في ميزانه يوم القيامة »، يعني حسنات. أخرجه البخاري والنسائي.

7.200- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'a iman ederek ve O'nun vadini tasdik ederek Allah yolunda at besleyen insanın terâzisine kıyâmet günü, o atın yediği yemleri, içtiği suları, dışkısı ve sidiği de sevap olarak konulur."[40]

٧٢٠١- (م س ــ أبو مسعود البدري رضي الله عنه) قال : جاء رجل بناقة مخطومة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : هذه في سبيل الله ، فقال [رسول الله] صلى الله عليه وسلم : لك بها يوم القيامة سبعمائة ناقة كلّها مخطومة. أخرجه مسلم.

وفي رواية النسائي : أن رجلا تصدّق بناقة مخطومة في سبيل الله، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « ليأتينّ يوم القيامة بسبعمائة ناقة مخطومة ».

7.201- Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.), yularlı bir deve getirdi ve;

"- Bu deve Allah yolunda kullanılacaktır" dedi. Rasûlullah (as.) da;

"- Buna karşılık kıyâmet günü sana da, her biri yularlı yedi yüz deve verilecektir" karşılığını verdi.[41]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

---

[40] **Buhari**, Cihâd, 45; **Nesaî**, Hayl, 11.

[41] **Müslim**, İmaret, 37/132; **Nesaî**, Cihâd, 46.

"Bir adam, Allah yolunda yularlı bir deve tasadduk etmişti. Rasûlullah (as.);

"- **Bu bir deve, kıyâmet günü yedi yüz yularlı deve olarak gelecektir"** buyurdu.

İZAH

Şüphesiz ki kıyâmet gününde kimsenin deveye ihtiyacı olmayacaktır. Binâenaleyh bu hadîsi, zâhirî manasıyla anlamak doğru olmaz. Bunu, o kişiye yedi yüz deve tasadduk etmiş gibi sevap verilecektir diye anlamak gerekir. Çünkü Allah yolunda yapılan her harcamanın karşılığının bire yedi yüz olduğu, hatta Allah dilediği kişilere bundan kat kat fazlasını da verebileceği, âyet-i kerîmede de ifâde buyurulmaktadır:

"Mallarını Allah yolunda harcayanların bu yaptığı, toprağa attıkları bir tohum dânesine benzer: O bir tohum dânesi, yedi başak bitirmiş ve her başakta da yüzer dâne bulunmaktadır. Allah dilediğine sevâbı daha da katlar..."[42]

٧٢٠٢- (ت ـــ عدي بن حاتم رضي الله عنه) سأل رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «أيُّ الصدقة أفضلُ؟ قال : إخدامُ عبد في سبيل الله ، أو إظلالُ فُسْطَاط ، أو طَروقَةُ فحل في سبيل الله ». أخرجه الترمذي.

7.202- Adiyy b. Hâtim, Rasûlullah'a (as.);

"- En faziletli sadaka hangisidir?" diye sordu.

"- **Bir kulun Allah yolundaki mücâhide hizmet için bir köle bağışlaması veya ona bir çadır gölgesi sağlaması veya gebe** (dört yaşına girmiş yüklü) **bir deveyi Allah yolunda vermesidir"** buyurdu.[43]

---

[42] Bakara, 261.

[43] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 5/1626.

٧٢٠٣- (ت ــ أبو أمامة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
«أفضلُ الصَّدقات : ظِلُّ فُسْطَاط في سبيل الله ، ومَنيحةُ خادم في سبيل الله أو طَرُوقَةُ فحل
في سبيل الله ». أخرجه الترمذي.

7.203- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sadakaların en fazîletlisi, Allah yolunda bir çadır gölgesi sağlamak, Allah yolunda bir hizmetçi bağışlamak veya gebe (dört yaşına girmiş yüklü) **bir deveyi Allah yolunda vermektir."**[44]

٧٢٠٤- (ت س ــ خُرَيم بن فاتك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله
عليه وسلم : «مَنْ أنفق نفقة في سبيل الله ، كُتِبَتْ له بِسَبْعمائة ضِعْف ». أخرجه الترمذي
والنسائي.

7.204- Hureym b. Fâtik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim Allah yolunda bir harcama yaparsa, bu, onun için yedi yüz kat olarak yazılır."[45]

٧٢٠٥- (خ م ت د س ــ زيد بن خالد الجهني رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى
الله عليه وسلم قال : « من جهَّز غازيا في سبيل الله فقد غزا ، ومن خَلَّف غازيا في أهله بخير
فقد غزا ».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ . وفي أخرى للترمذي إلى قوله : « فقد غزا » في المرة الأولى.

7.205- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[44] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 5/1627.

[45] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 4/1625; **Nesaî**, Cıhâd, 45.

"Kim Allah yolundaki bir gâzîyi donatırsa, bizzat gazâ etmiş gibidir. Kim bir gâzinin âilesine hayırla sahip çıkarsa, kendisi de gazâ etmiş gibidir."[46]

٧٢٠٦- (د ـــ **عبد الله بن عمرو** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**للغَازي أجرُه، وللجاعِلِ أجرُه وأجرُ الغازي**». أخرجه أبو داود.

7.206- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mücâhide, kendi cihâdının sevâbı verilir. Ona (teçhizat temini ve âilesinin bakımı konusunda) **yardımcı olana ise, hem kendi sevabı ve hem de mücâhidin sevâbı kadar sevap verilir."**[47]

نوع ثامن

h) CİHÂDI ÇIKAR GÖZETMEDEN YAPMAK GEREKİR

٧٢٠٧- (خ ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **تعسَ عبدُ الدِّينار، وعَبْدُ الدِّرهم، والقَطيفة، والخميصة، إن أُعطيَ رَضيَ، وإن لم يُعْطَ لم يَرْضَ** ». قال البخاري: وزاد عمرو بن مرزوق - عن عبد الرحمن بن دينار عن أبيه عن أبي صالح عن أبي هريرة، عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال: « **تعسَ عبدُ الدِّينار، وعبدُ الدِّرهم، وعبْدُ الخميصة، إن أُعْطيَ رَضيَ، وإن لم يُعْطَ سَخِطَ، تعسَ وانْتَكسَ، وإذا شيكَ فلا انْتَقشَ، طوبى لعبد آخذ بعنان فرسه في سبيل الله، أشْعَثَ رأسُه، مُغْبَرَّة قدماه، إن كان في الحراسة كان في الحراسة، وإن كان في الساقة كان في الساقة إن استأذن لم يُؤذَن له وإن شفَعَ لم يُشفَّع**». أخرجه البخاري.

---

[46] **Buharî**, Cihâd, 38; **Müslim**, İmâret, 38/135; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 6/1628-31; **Ebû Davud**, Cihâd, 20/2509; **Nesaî**, Cihâd, 45

[47] **Ebû Davud**, cihâd, 29/2526.

7.207- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Dinarın ve dirhemin kulları, kadifenin ve ipeklilerin kulları kahrolsun! Böylesine verilirse memnun olur, verilmeyince de memnun olmaz."

Buharî şöyle dedi: "Amr b. Merzûk, Abdurrahman b. Dînâr'dan[48], babası[49], Ebû Salih ve Ebû Hureyre vasıtasıyla Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini ilave etti:

"Dinar ve dirhemin kulları, ipeklilerin kulları kahrolsun! Böylesine verilirse memnun olur, verilmeyince de kızar. Kahrolsun! Sürünsün! Ayağına diken batınca çıkaranı bulunmasın!

Amma, Allah yolunda atının dizginine sarılan kula da müjdeler olsun! Onun üstü başı dağınık, ayakları toz-toprak içinde olsa bile, düşmana karşı nöbet bekliyorsa, bunun sevâbını alır! Orduda artçı görevini yapıyorsa, onun sevâbını alır. Böyle biri, bir yere girmek için izin istese, (hor görüldüğü için) **kendisine izin verilmez. Bir konuda şefâat etse, şefâati kabul edilmez."**[50]

İZAH

Bu rivâyet, orduda ister düşmana karşı ön safta nöbet tutmak olsun, ister artçı görevini üstlenmiş olsun, bu manada yapılan hizmetlerin önemini ve insanın bu vesileyle kazanacağı mükâfatın büyüklüğünü ifâde etmektedir. Üstelik böyle biri, kendisine hiç itibar edilmeyen ve sözüne değer verilmeyen ayak takımından biri olsa bile, hak katında ayrı bir değeri olduğunu göstermektedir.

---

[48] **Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr el-Adevî el-Medenî**: Medîneli râvîlerdendir. Babasından ve Zeyd b. Eslem'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Yahya'l-Kattân ve Ali b. el-Ca'd rivâyet etti. Zayıf râvîlerdendir. Ebû Hâtim; "**gevşektir, hadîsi yazılır ama huccet değildir**" der. İbn Adiy de; "**hadîsi yazılabilen zayıflardandır**" diye söyler. Yahya b. Maîn de zayıf olduğuna işaret eder. Rivâyetleri **Buharî, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[49] **Ebû Abdurrahman, Abdullah b. Dînâr el-Adevî el-Medenî**: ö. 127/745. Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer'in âzâdlısıdır. İbn Ömer ve Enes b. Mâlik'ten rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve Süfyan es-Sevrî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[50] **Buharî**, Cihâd, 70; Rikak, 10.

Paraya-pula, mala mülke tapan insanlara Hz. Peygamber'in gösterdiği şiddetli tepki, dikkate değer bir özellik arz etmektedir. Bedduâ, Rasûlullah'ın (as.) hayatında çok nâdir görülen bir olaydır. Ama burada O'nun bu konuda oldukça şiddetli bir tavrı görülmektedir. Bu, dünyaya aşırı bağlılığın zararları konusunda ciddi bir ikaz olarak anlaşılmalıdır.

٧٢٠٨- (د ــ **أبو أيوب** رضي الله عنه) أنه سمع رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**ستفتح عليكم الأمصارُ ، وستكون جنود مُجَنّدة ، يُقطَع عليكم فيها بُعوث ، يكره الرجل منكم البَعْث فيها ، فيتخلّص من قومه ، ثم يتصفّح القبائلَ ، يَعْرِض نفسَه عليهم ، يقول : مَنْ أكْفِه بَعْثَ كذا ؟ من أكفه بَعْثَ كذا ؟ ألا فذلك الأجيرُ إلى آخرِ قَطْرة من دمه**». أخرجه أبو داود.

7.208- Ebû Eyyub, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitti:

"Ülkeleri fethe muvaffak kılınacaksınız. Ordugâhlar kurulacak ve sizden o ordularda askerlik yapmanız istenecek. İçinizden biri, bu orduya katılmak istemeyecek ve kavminden kaçacak. Sonra; *'Orduya katılmam için beni kim kiralamak ister? Orduya katılmam için beni kim kiralamak ister?'* diye, kabileleri dolaşarak kendini arz edecek. İyi bilin ki bu adam, kanının son damlasına kadar sadece ücretle çalışan kimseden başka biri değildir."[51]

İZAH

Çeşitli ülkelerin fethedileceğinden söz edilmesi, bir realitenin önceden haber verilmesidir; çünkü bilâhare bu gerçek sübut bulmuştur. Fethedilen ülkelerde ordugâhların kurulması, şüphesiz fethedilen o bölgenin korunması amacına matuftur. Ancak ondan sonra bazı insanların askerden kaçmak isteyebilecekleri, dünya

---

[51] **Ebû Davud**, Cihâd, 28/2525. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû Eyyûb el-Ensârî**'nin kardeşinin oğlu **Ebû Sevre**, hadîsçiler nazarında zayıf biridir.

malının peşinden koşacakları ve hatta dünya malını kazanmak için birinin adına ücretle orduya katılmaya çalışacakları da özellikle vurgulanmaktadır. Onların ücretle orduya katılma isteği, cihâd amacını taşımamaktadır, aksine sadece bu işten alacakları ücreti hesap etmektedirler. İşte hadîs-i şerife göre böyle insanlar, kanlarının son damlasına kadar savaşsalar bile, sadece ücretle tutulan işçi mesabesindedirler; gâzi değil, sadece kiralık bir işçidir. Dolayısıyla uhrevî bir mükâfat da beklememelidir.

Cihâd karşılığında ücret almanın câiz olup olmadığı meselesi, fukaha tarafından tartışılmıştır. **İmâm Şâfiî** ve **Hattâbî** bunun câiz olmadığını söyler, **Mâlikî** ve **Hanefî** fukahası ise câiz görür.

Bu konuda tartışılan diğer bir mesele de, cihâd için ücret alanın, aynı zamanda ganimetten pay alıp alamayacağıdır. Bazı **Mâlikî, Hanefî** ve **Hanbelî** fukahası, bu hadîse dayanarak, ücretle cihâda giden birinin ayrıca ganimetten hisse alamayacağını, diğer bir kısım fukaha ise alabileceğini ifâde ederler. Fukahanın ekserisi, cephede bizzat savaşa katıldığı takdirde, ganimetten pay almasını câiz görür.

٧٢٠٩- (س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : وعدَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم غَزوة الهند ، فإن أدركتُها أُنفِق فيها نفسي ومالي ، فإن قُتلتُ كنتُ أفضلَ الشهداء ، وإن رجعتُ فأنا أبو هريرة المحرَّر. أخرجه النسائي.

7.209- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bize, Hind'de savaşacağımızı haber verdi. Eğer o döneme yetişirsem, o savaşta malımı ve canımı ortaya koyarım; öldürülürsem şehidlerin en faziletlisi olurum, sağ kalıp geri dönersem de (cehennemden) kurtulmuş Ebû Hureyre olarak kalırım."[52]

---

[52] **Nesaî**, Cihâd, 41. Bu hadîs münkerdir. Râvîlerden **Cebr b. Ubeyde**'nin kim olduğu bilinmemektedir.

٧٢١٠– (ط ـــ زيد بن أسلم رحمه الله) قال: كَتَبَ أبو عبيدةَ بنُ الجرَّاح إلى عمر بن الخطاب يذكر له جموعا من الروم، وما يتخوَّفُ منهم، فكتب إليه عمر: أما بعدُ، فإنه مهما ينزلْ بعبد مؤمن من منزِل شدَّة يجعل الله بعده فرجا، وإنه لن يَغْلبَ عُسْرٌ يُسْرَيْن، وإن الله يقول في كتابه: « **{يا أيها الذين آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلكم تفلحون}** [آل عمران : ٢٠٠] » أخرجه الموطأ .

7.210- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edilmiştir:

"Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Hz. Ömer'e bir mektup yazarak; Bizanslıların ordu topladıklarını ve onlardan endişe ettiğini bildirdi. Hz. Ömer şöyle cevap verdi:

"Bil ki, eğer bir mü'min zorluk ve şiddete maruz kalacak olursa, mutlaka Allah kendisine ondan sonra bir ferahlık verecektir. Bir güçlük, asla iki kolaylığı mağlup edemez. Muhakkak ki Allah, yüce Kitabında; ***'Ey iman edenler; sabredin! Sabırda düşmanlarınızla yarışın! Sınır boylarında cihâd için hazırlıklı olun! Allah'tan korkun ki, felâh bulasınız'***[53] **buyurmuştur."**[54]

İZAH

Hz. Ömer'in, "bir güçlük, asla iki kolaylığı mağlup edemez" derken dayandığı şey, İnşirâh sûresindeki; ***"Bir zorlukla birlikte bir kolaylık vardır.*** *(Aynı)* ***zorlukla birlikte*** *(başka)* ***bir kolaylık daha vardır"***[55] âyetleridir. Bilindiği üzere Arapça'da marife bir kelime tekrar edildiğinde öncekinin aynısı kastedilmiş olur, ama nekre bir kelime tekrar edildiğinde ise öncekinden farklı bir şey kastedilmiş olur. Bu âyette de "**zorluk**" kelimesi, marife olarak iki defa tekrar edilmiş, ama aynı zorluk kastedilmiştir. "**Kolaylık**" kelimesi ise nekre olarak tekrar edilmiş, dolayısıyla iki ayrı kolaylık yolunun var olduğuna işaret edilmiştir.

---

[53] Âli İmrân, 200.

[54] **Muvatta**, Cihâd, 1/6. Bu rivâyetin senedi munkatı'dır.

[55] İnşirâh, 5-6.

Birinci kolaylık; Allah tarafından herkese verilen akıl, bilgi, güç-kuvvet gibi vasıtalarla neticeye ulaşma imkânıdır. İkinci kolaylık ise, doğrudan doğruya Allah'ın lütfu ve yardımıdır. Bu iki kolaylığın, bir zorluğu yenememesi söz konusu olamaz.

الفرع الثاني

في فضل الشهادة والشهداء

نوع أول

2- ŞEHÎTLİĞİN VE ŞEHÎTLERİN FAZÎLETİ

a) ŞEHÎTLER ÖLMEZ[56]

٧٢١١- (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لأصحابه: إنه لمَّا أُصيبَ إخوانُكم بأُحُد ، جعل الله أرواحهم في جَوف طير خضر ، تَرِدُ أنهارَ الجنة ، تأكل من ثمارها، وتأوي إلى قناديل من ذهب معلّقة في ظل العرش، فلما وجدوا طيبَ مأكلهم ومشربهم ومَقيلهم ، قالوا : مَنْ يُبَلِّغُ إخواننا عنا أننا أحياء في الجنة ، لئلاَّ يزهدوا في الجنة ، ولا يَنْكُلوا عند الحرب ؟ فقال الله تعالى : « أنا أُبلِّغهم عنكم ، فأنزل الله عزَّ وجل {ولا تَحْسَبَنَّ الذين قُتلوا في سبيل الله أمواتا بل أحْياء}...إلى آخر الآيات» [آل عمران: ١٦٩ - ١٧١] أخرجه أبو داود.

7.211- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) ashâbına şöyle dedi:

"Uhud'da kardeşleriniz şehîd olunca, Allah onların ruhlarını yeşil kuşların içine yerleştirdi; onlar cennet nehirlerini dolaşır, oraların meyvelerinden yer, sonra da Arş'ın gölgesi altında asılı olan altından mamul kandillerin yanına giderler. Onlar yedikleri,

---

[56] **"Şehîtliğin ve Şehîtlerin Fazîleti"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye altı kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadîsler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

içtikleri ve kaldıkları yerin güzelliğini görünce; *'Dünyadaki kardeşlerimizin savaştan kaçmayıp cennete yönelmeleri*[57] için, *bizim cennetteki bu güzel hayatımızı onlara kim haber verecek?'* diye konuşurlar. Bunun üzerine Yüce Allah; *'Sizin adınıza ben onlara haber veririm'* buyurdu ve; *'Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın! Bilâkis onlar diridirler...'*[58] âyetini inzâl buyurdu."[59]

İZAH

Hadîste şehitlerin fazileti ve Allah katındaki değeri anlatılmaktadır. Bu münasebetle işaret edilen âyetin tamamını meâlen kaydedelim:

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın! Bilâkis onlar diridirler ve Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar. Allah'ın lütfu ile kendilerine verilen nimetlerden son derece hoşnutturlar. Geride kalan ve kendilerine kavuşamayan mücâhidlere de, korkmamalarını ve mahzûn olmamalarını müjdelerler. Allah'ın nimetini ve fazlını ve Allah'ın, mü'minlerin ecrini zâyi etmeyeceğini müjdelerler."

Bu hadîste şehitlerin, yeşil kuşların içine girecekleri ifâde edilmektedir. Bu konudaki farklı rivâyetlere dayanarak; şehitlerin yeşil renkli kuşlar şekline girerek cennette dolaşacakları veya kuş sûretinde olan cesetlere binecekleri, veyahut da kuşların kursaklarına binerek kuşlar onlar için bir binit vazifesi göreceği şeklinde farklı açıklamalar yapılmıştır. **Sindî** bu ifâdeyi, şehitlerin kuşlar gibi süratli hareket edebilecekleri şeklinde açıklar.

٧٢١٢- (ت ــ كعب بن مالك رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ أرْواحَ الشُّهَدَاءِ في حواصلِ طيرٍ خُضْرٍ ، تَعْلَق من ثمر الجنة ، أو شجرِ الجنة** ».

أخرجه الترمذي.

---

[57] **Ebû Davud**'un elimizdeki matbu nüshasında bu ibâre, **"cihâda yönelmeleri ve savaştan kaçmamaları için"** şeklindedir.

[58] Âli İmrân, 169-171.

[59] **Ebû Davud**, Cihâd, 25/2520.

7.212- Kâ'b b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şehitlerin ruhları, yeşil kuşların kursaklarındadırlar; cennetin meyvelerinden -veya cennetin ağaçlarından- **asılırlar."**[60]

٧٢١٣- (م ت ـ مسروق رحمه الله) قال : « سَألْنا عبدَ الله بنَ مسعود عن هذه الآية {ولا تحسَبَنَّ الذين قُتلوا في سبيل الله أمواتا ، بل أحياء عند ربِّهم يُرزَقون} [آل عمران : ١٦٩] فقال : أمَا إنَّا قد سألْنا عن ذلك رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : أرواحُهم في جوف طَيرٍ خُضْر ، لها قناديلُ مُعَلَّقة بالعرش ، تَسْرَح من الجنة، حيث شاءت ،ثم تأوي إلى تلك القناديل ، فاطَّلع إليهم ربُّهم اطِّلاعَة، فقال : [هل] تشْتَهُون شيئا ؟ قالوا : أيَّ شيء نَشْتَهي ونحن نَسْرَح من الجنة حيث شئْنا ؟ ففعل ذلك بهم ثلاث مرات ، فلما رأوْا أنهم لم يُترَكوا من أن يُسألُوا ، قالوا : يا رب ، نُريدُ أن تَرُدَّ علينا أرواحَنا في أجسادنا حتى نُقتَلَ في سبيلك مرة أخرى ، فلما رأى أن ليس لهم حاجة تُرِكوا ».

أخرجه مسلم. وفي رواية الترمذي « أنه سُئل عن قوله {ولا تَحْسَبَنَّ الذين قُتلوا في سبيل الله أمواتا، بل أحْيَاء عند ربِّهم} فقال : أما إنَّا قد سألْنا عن ذلك ؟ فأُخْبِرْنا : أنَّ أرْواحَهم في طير خُضْر ، تَسْرَحُ في الجنة حيث شاءَتْ ، وتأوي إلى قناديل مُعَلَّقة بالعرش ، فاطَّلع ربك اطِّلاعة ، فقال: هل تَسْتَزيدون شيئا، فأزيدكم ؟ قالوا : ربنا ، وما نَستَزيد ونحن في الجنة نَسْرَح حيث شئْنا ؟ ثم اطَّلَعَ إليهم الثانيةَ ، فقال : هل تَستَزيدُون شَيئا، فأزيدكم ؟ فلما رأوْا أنَّهم لا يُترَكون ، قالوا : تُعيدُ أرواحَنا في أجْسادنا حتى نرجعَ إلى الدنيا فنُقْتَل في سبيلك مرة أخرى».

وللترمذي في رواية أخرى مثله وزاد «وتُقْرِئُ نبينا السلام وتُخبِرُه أنْ قد رَضينا ورُضِيَ عنا». هكذا أخرجه الترمذي.

7.213- Mesrûk anlatıyor:

[60] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 13/1640.

"Abdullah b. Mes'ûd'a; *'Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın! Bilâkis onlar diridirler, Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar'*[61] âyetini sorduk. Abdullah şöyle söyledi:

"Biz de bunu Rasûlullah'a (as.) sormuştuk ve Hz. Peygamber şöyle söylemişti:

"Onların ruhları, yeşil kuşların içindedir. Onlar için Arş'a asılmış kandiller vardır. Onlar, cennette istedikleri gibi dolaşırlar. Sonra bu kandillerin yanına yerleşirler. Rableri onlara öyle bir bakışla bakar ki!.. Sonra onlara;

"- Bir şey istiyor musunuz?" **diye sorar. Onlar da;**

"- Cennette her istediğimiz yere gidebiliyoruz, daha ne isteyelim?" **derler. Allah aynı sözü onlara üç defa tekrar eder. Bu sorulardan kurtulamayacaklarını anlayınca;**

"- Ya Rabbi! Ruhlarımızı bedenlerimize iâde etmeni istiyoruz! Tekrar dünyaya dönelim de senin yolunda tekrar öldürülelim!" **derler.** (Ebedî hayatla ilgili) **bir talepleri olmadığı anlaşılınca, serbest bırakılırlar."**[62]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Abdullah'a; *'Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın! Bilâkis onlar diridirler, Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar'* âyeti soruldu. Abdullah şöyle söyledi:

"Biz de bunu Rasûlullah'a (as.) sormuştuk. Bize onların ruhlarının yeşil kuşların içinde olduğu ve cennette istedikleri yere gidebildikleri, Arş'a asılmış kandillerin yanına yerleştikleri haber verildi. Sonra Rableri onlara öyle bir bakışla bakarmış ki!.. Sonra onlara;

"- Başka bir şey istiyorsanız, vereyim!" diye sorarmış. Onlar da;

"- Ey Rabbimiz! Cennette her istediğimiz yere gidebiliyoruz, başka bir şey istemiyoruz" derlermiş. Allah ikinci defa onlara bakıp yine;

---

[61] Âli İmrân, 169.

[62] **Müslim**, İmâret, 33/121; **Tirmizî**, Tefsîr, 4/3011-12.

"- Başka bir şey istiyorsanız, vereyim!" diye sorarmış. Onlar da bu sorulardan kurtulamayacaklarını anlayınca;

"- Ruhlarımızı bedenlerimize iâde et de tekrar dünyaya dönelim ve senin yolunda bir kere daha öldürülelim!" derlermiş."

Tirmizî'nin buna benzer başka bir rivâyetinde; *"Peygamberimize selâmımızı ilet, O'na bizim memnun olduğumuzu ve bizden de râzı olunduğunu haber ver!"* dedikleri ilâve edilir.

نوع ثان

b) SADECE ŞEHİT TEKRAR DÜNYAYA DÖNMEK İSTER

٧٢١٤- (خ م ت س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «**ما أحد يَدْخل الجنة يُحبُّ أن يرجعَ إلى الدنيا وله ما على الأرض من شيء ، إلا الشهيدُ ، يَتمنَّى أن يرجعَ إلى الدنيا فَيُقْتَلَ عشر مرات، لما يَرى من الكرامة**» وفي رواية «**لما يرى من فضل الشهادة**». أخرجه البخاري ومسلم ، ولمسلم نحوه. وفي رواية الترمذي قال : «**ما من عبد يموت له عند الله خير ، يُحبُّ أن يرجعَ إلى الدنيا ، وأن له الدنيا وما فيها ، إلا الشهيدُ ، لما يَرَى من فضل الشهادة، فإنه يُحبُّ أن يرجعَ إلى الدنيا فَيقتلَ مرة أخرى**».

وله في رواية أخرى أنه قال: «**ليس أحد من أهل الجنة يَسُرُّه أن يرجعَ إلى الدنيا إلا الشهيد**».

وفي رواية النسائي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**يُؤتى بالرجل من أهل الجنة، فيقول الله تعالى: يا ابنَ آدم ، كيف وجدتَ منزلك ؟ فيقول : أيْ ربِّ ، خيرَ منْزل ، فيقول: سَلْ وتَمَنَّ، فيقول: أسألك أن تَرُدَّني إلى الدنيا فأُقْتَلَ في سبيلك عشر مرات، لما يرى من فضل الشهادة**».

7.214- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cennete girdikten sonra, yeryüzündeki her şey kendisine verilse bile tekrar dünyaya dönmeyi isteyecek hiç kimse yoktur.

Yalnız şehitler müstesnâ! Şehit, gördüğü ikrâmdan dolayı tekrar dünyaya dönmeyi ve on kere daha şehit edilmeyi arzu eder."[63]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; **"şehitliğin faziletini gördüğünden dolayı..."** denir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Müslim**'in buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Ölen ve Allah katında değeri bulunan hiçbir kul, içindekilerle birlikte bütün dünya kendisine verilse bile tekrar dünyaya dönmeyi arzu etmez. Yalnız şehitler müstesnâ! Onlar, şehitliğin faziletini gördüklerinden dolayı tekrar dünyaya dönmeyi ve bir kere daha şehid edilmeyi arzu ederler."

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de; **"Şehitler müstesnâ, Cennet ehlinden hiç kimse, tekrar dünyaya dönmekten hoşlanmaz"** şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Cennet ehlinden biri getirilir ve Yüce Allah kendisine;

"- *Ey Âdemoğlu! Makamını nasıl buldun?*" diye sorar.

"- Makamların en hayırlısı ey Rabbim!" der.

"- *Daha da iste!*" buyurur. Bunun üzerine insan, şehitliğin faziletini gördüğünden dolayı;

"- Beni tekrar dünyaya göndermeni ve senin yolunda on kez daha şehit edilmemi diliyorum senden!" der.

٧٢١٥- (س ــ **[عبد الرحمن] بن أبي عميرة** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**ما من نَفس مُسْلِمَة يَقْبِضُها ربُّها تُحبُّ أن ترجعَ إليكم وأنَّ لها الدنيا وما فيها، غيرُ الشهيد**». قال ابن أبي عميرة : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لأن أُقْتَل في سبيل الله أحَبُّ إليَّ من أن يكونَ لي أهل الوبَر والمدر** ». أخرجه النسائي.

---

[63] **Buharî**, Cihâd, 6, 21; **Müslim**, İmaret, 29/108-109; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 13/1643; **Nesaî**, Cihâd, 34.

7.215- Abdurrahman b. Ebî Amîre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şehitler müstesnâ, Rabbinin ruhunu kabz ettiği hiçbir müslüman, dünya ve içindekiler kendisine verilse bile tekrar sizin aranıza dönmeyi arzu etmez!"

İbn Ebî Amîre şöyle dedi:

Rasûlullah (as.); **"Allah yolunda öldürülmem, çöl ve şehir halkının bütün imkânlarının bana verilmesinden daha çok hoşuma gider"** buyurdu.[64]

٧٢١٦- (س ـــ **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**ما على الأرض من نفس تموت ولها عند الله خير ، تحب أن ترجع إليكم ولها الدنيا ، إلا القتيل ، فإنه يحب أن يرجع فيقتل مرة أخرى** ». أخرجه النسائي.

7.216- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah katında değeri olduğu halde ölen hiçbir kul, içindekilerle birlikte dünya kendisine verilse bile tekrar aranıza dönmeyi arzu etmez. Yalnız Allah yolunda öldürülenler müstesnâ! Onlar, tekrar dünyaya dönüp bir kere daha Allah yolunda öldürülmeyi arzu ederler."[65]

٧٢١٧- (خ ـــ **المغيرة بن شعبة** رضي الله عنه) قال : أخبرنا نبيّنا عن رسالة ربّنا « **أنه من قتل منّا صار إلى الجنة ، فلنحن أحب في الموت منكم في الحياة** ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

7.217- el-Muğîre b. Şu'be'den rivâyet edilmiştir:

"Peygamberimiz bize, Rabbimizin gönderdiği sözlerden olmak üzere şunu haber verdi:

---

64 **Nesaî**, Cihâd, 30.

65 **Nesaî**, Cihâd, 33.

"Bizden kim Allah yolunda öldürülürse, cennete gider. Bizler ölümü, sizin hayatı sevdiğinizden daha çok severiz."[66]

İZAH

İbnu'l-Esîr, bu hadîsin **Buharî'**nin bâb başlığında zikredildiğini kaydeder. Hadîsin **"Bizden kim Allah yolunda öldürülürse, cennete gider"** kısmına kadar olan bölümünü **Buharî,** Kitabu't-Tevhîd bölümünde müstakil olarak, Kitabu'l-Cizye bölümünde ise uzun bir hadîsin içinde zikreder. Kitâbu'l-Cizye'de **Kadisiye** savaşını müteakip **Kisrâ** ile **Muğîre b. Şube** arasında geçen konuşmada, **Muğîre**'nin **Kisrâ**'ya söylediği sözler arasında; "Peygamberimiz bize, Rabbimizin gönderdiği sözlerden olmak üzere; ***'Bizden öldürülenler cennete gider, hayatta kalanlar yine sizlere hâkim olur'*** buyurdu..." cümlesi de yer alır.

Kitâbu't-Tevhîd bölümünde ise bu rivâyet; "Peygamberimiz bize, Rabbimizin gönderdiği sözlerden olmak üzere; ***'Bizden öldürülenler cennete gider'*** buyurdu" şeklinde müstakil bir rivâyet olarak geçmektedir. Bu rivâyet orada, ***"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, risâletini tebliğ etmiş olmazsın!"***[67] âyeti münâsebetiyle zikredilmiştir. İşte **Muğîre** de bu rivâyeti, Allah'ın, Rasûlüne gönderdiği sözlerden biri olarak nakletmektedir.

نوع ثالث

c) KUL HAKKI HARİÇ ŞEHİDİN BÜTÜN GÜNAHLARI AFFEDİLİR

٧٢١٨- (م ت س ط ــ **ابو قتادة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قام فيهم، فَذَكَر لهم أنَّ **الجهادَ في سبيل الله ، والإيمان بالله أفضل الأعمال** ، فقام رجل فقال : يا رسول الله، أرأيتَ إن قُتِلْتُ في سبيل الله ، أتُكفَّر عني خطاياي ؟ فقال له رسولُ الله صلى

[66] **Buharî**, Cizye, 1; Tevhîd, 46.

[67] Mâide, 67.

الله عليه وسلم : **نعم إن قُتِلْتَ في سبيل الله وأنتَ صابر مُحْتَسِب ، مُقبل غير مُدْبِر**، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **كَيفَ قلتَ** ؟ قال : أرأيتَ إن قُتِلْتُ في سبيل الله، أتكفَّر عَنِّي خطاياي ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **نعم ، إن قُتلتَ في سبيل الله وأنتَ صابر مُحْتَسِب، مُقْبِل غير مدبر ، إلا الدَّيْنَ ، فإن جبريل عليه السلام قال لي ذلك** ».

أخرجه مسلم والترمذي والنسائي.

وفي رواية الموطأ قال : جاء رجل إلى رسول الله -صلى الله عليه وسلم- ، فقال : يا رسول الله ، إن قُتِلْتُ في سبيل الله ، صابرا محتسبا ، مُقْبِلا غير مُدْبِر، أيكفِّرُ الله عَنِّي خطاياي ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **نعم** فلما أدبر الرجلُ ناداهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم... وذكر باقي الحديث» وأخرجه النسائي أيضا مثل الموطأ.

7.218- Ebû Katâde'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), ashâbının içinde kalktı ve onlara; **'Allah yolunda cihâdın ve Allah'a imanın en faziletli amel olduğunu'** hatırlattı. Bunun üzerine biri kalktı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah yolunda öldürülürsem, günahlarım bağışlanır mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Evet! Allah yolunda sabrederek, sevap umarak, geri dönmeyip ileri giderek öldürülürsen..." buyurdu. Sonra adama tekrar;

"- Ne demiştin?" diye sordu. Adam da;

"- Allah yolunda öldürülürsem, günahlarım bağışlanır mı?" dedi. Hz. Peygamber yine;

"- Evet! Allah yolunda sabrederek, sevap umarak, geri dönmeyip ileri giderek öldürülürsen... Ancak borç müstesnâ! Cebrâîl (as.) bana böyle söyledi" buyurdu.[68]

---

[68] **Müslim**, İmâret, 32/117-18; **Muvatta**, Cihâd, 14/31; **Tirmizî**, Cihâd, 32/1712; **Nesaî**, Cihâd, 32.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. **Muvatta'**nın rivâyeti de şöyledir: "Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Sabrederek, sevap umarak, geri dönmeyip ileri giderek Allah yolunda öldürülürsem, Allah benim günahlarımı bağışlar mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"**- Evet**" dedi.

Adam dönüp gidince, Rasûlullah (as.) kendisini tekrar çağırdı ve;

"**- Ne demiştin?**" dedi...

Hadîsin kalan kısmını aynen yukarıdaki gibi zikretti.

Nesaî ayrıca **Muvatta** gibi de tahric etti.

٧٢١٩- (س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم وهو يَخْطُب على المنبر ، فقال : أرأيتَ إن قُتلتُ في سبيل الله صابرا مُحْتَسبا. مقبلاً غير مدبر ، أيُكفِّرُ الله عني سيئاتي ؟ قال: **نعم**، ثم سَكَتَ ساعة ، فقال : **أين السائل آنفا** ؟ فقال الرجل: **فها** أنا ذا ، قال: **ما قُلْتَ** ؟ قال : أرأيتَ إن قُتِلْتُ في سبيل الله صابرا مُحتَسبا مُقْبلا غير مُدْبر أيكفِّرُ [الله] عنّي سيئاتي ؟ قال : **نعم** ، **إلا الدَّين** ، سَارَّني **به جبريل آنفا** ». أخرجه النسائي.

7.219- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber minberde cemâate hitap ederken bir adam geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Sabrederek, sevap umarak, geri dönmeyip ileri giderek Allah yolunda öldürülürsem, Allah benim günahlarımı bağışlar mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"**- Evet**" dedi. Sonra bir müddet sustu, arkasından da;

"**- Demin soru soran nerede?**" dedi. Adam;

"- İşte buradayım!" dedi.

"**- Ne söylemiştin?**" diye sorunca da;

"- Sabrederek, sevap umarak, geri dönmeyip ileri giderek Allah yolunda öldürülürsem, Allah benim günahlarımı bağışlar mı?" dedi. Hz. Peygamber;

"- Evet, ancak borç müstesnâ! Bu sırrı az önce Cibrîl haber verdi" buyurdu.[69]

٧٢٢٠- (م ـــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **يُغْفَرُ للشهيدِ كلُّ ذَنْبٍ إلا الدَّيْنَ** ». أخرجه مسلم.

7.220- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Borç hariç, şehidin bütün günahları affedilir."[70]

٧٢٢١- (ت ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **القَتْلُ في سبيل الله يُكَفِّرُ كلَّ خطيئة ، فقال له جبريل : إلا الدَّين** ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**إلا الدَّين** ». أخرجه الترمذي.

7.221- Enes b. Mâlik'in rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda öldürülmek, her günah için kefârettir."

Cibrîl (as.) O'na; **"Yalnız borç hariç!"** diye hatırlattı. Hz. Peygamber de hemen; **"Borç hariç!"** diye ekledi.[71]

نوع رابع

d) ŞEHÎDLER ŞEFÂATÇİDİR

٧٢٢٢- (ت ـــ **المقدام بن معدي كرب** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «للشَّهيد عندَ الله ستُّ خصال : **يغفرُ الله له في أول دُفْعَة ، ويُرى مَقْعَده من الجنة ، ويُجارُ من عذاب القبر ويأمَنُ منَ الفزَعِ الأكبر ويُوضَعُ على رأسه تاج الوقار،**

---

[69] **Nesaî**, Cihâd, 32.

[70] **Müslim**, İmâret, 32/116.

[71] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 13/1640.

الياقُوتةُ منه خير من الدنيا وما فيها ويزوَّج ثنتين وسبعين زوجة من الحور العين ويُشفَّع في سبعين من أقاربه». أخرجه الترمذي.

7.222- el-Mikdâm b. Ma'dîkerib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şehidin Allah katında altı hasleti vardır:

1- Kanı ilk döküldüğünde günahları affedilir ve kendisine cennetteki makamı gösterilir.

2- Kabir azâbından korunur.

3- En büyük korkudan (kıyâmet günündeki korkudan) **emin olur.**

4- Başına, üzerindeki bir yakutu dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha kıymetli olan vakar (şeref ve azamet) **tâcı giydirilir.**

5- Cennetteki hûrilerden 72 tanesiyle evlendirilir.

6- Akrabalarından yetmiş kişiye şefâatçi kılınır."[72]

٧٢٢٣- (د ـ نمران بن عتبة الذماري رحمه الله) قال: دخلنا على أم الدَّرداء ونحن أيتام قُتِلَ أبونا في سبيل الله فقالت: أبشروا، فإني سمعتُ أبا الدرداء يقول: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «يشفع الشهيد في سبعين من أهل بيته». أخرجه أبو داود ولم يذكر «قُتِلَ أبونا في سبيل الله».

7.223- Nimrân b. Utbe ez-Zimârî'den[73] rivâyet edilmiştir:

"Ümmü'd-Derdâ'nın yanına girmiştik. O sırada biz yetim kalmıştık; babamız Allah yolunda öldürülmüştü. Bize;

"- Sevinin! Çünkü ben, Ebû'd-Derdâ'dan naklen Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Şehîd, âilesinden yetmiş kişiye şefâat eder."[74]

---

[72] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 25/1663.

[73] **Nimrân b. Utbe ez-Zemârî**: Tâbiîlerdendir. Ümmü'd-Derdâ'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Osman b. Harîz rivâyet eder. Şehîdin yetmiş kişiye şefâat edeceğine dair hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almışsa da, **Zehebî** onun kim olduğunun bilinmediğini söyler.

[74] **Ebû Davud**, Cihâd, 26/2522.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti, yalnız **Ebû Davud,** "Babamız Allah yolunda öldürülmüştü" cümlesini zikretmedi.

٧٢٢٤- (ت ـ **فضالة بن عبيد** رضي الله عنه) قال : سمعتُ عمرَ بنَ الخطاب يقول: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **الشُّهداءُ أربعة: رَجُلٌ مُؤمن جَيِّدُ الإيمان، لقيَ العَدُوَّ فَصَدَقَ الله حتى قُتِلَ، فذلك الذي يَرْفَعُ الناسُ إليه أعيُنَهم يوم القيامة هكذا** - ورفع رأسَهُ حتى سَقَطت قَلَنْسُوَتُه، فلا أدري أقَلَنْسُوَةَ عُمر أراد أم قَلَنْسُوَةَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم؟ - قال: **ورجُلٌ مُؤمن جَيِّدُ الإيمان، لَقيَ العَدُوَّ فكأنَّما ضُرب جلدُهُ بشَوْكِ طَلْحٍ من الجُبْنِ، أتاه سَهْمٌ غَرْبٌ فَقَتَلَهُ، فهو في الدرجة الثانية، ورَجُلٌ مُؤمن خَلَطَ عملاً صالحاً وآخرَ سيئاً، لَقيَ العَدُوَّ، فَصَدَقَ الله حتى قُتِلَ فذلك في الدرجة الثالثة، ورجلٌ مُؤمن أسْرَفَ على نفسه لَقيَ العَدُوَّ، فَصَدَقَ الله حتى قُتِلَ فذلك في الدرجة الرابعة**». أخرجه الترمذي.

7.224- Fedâle b. Ubeyd anlatıyor:

Hz. Ömer'in şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Şehitler dörttür:

1- Düşmanla karşılaştığında, öldürülünceye kadar Allah'a olan imanında sadakat gösteren, sağlam imanlı mü'min kişi! Kıyâmet günü insanların kendisini görmek için gözlerini şöyle kaldıracakları insan, işte odur! –Bu sırada başını o derece kaldırdı ki, fesi düştü. Bunu söylerken Ömer'in fesini mi, yoksa Rasûlullah'ın (as.) fesini mi kastetti, bilmiyorum-.

2- Düşmanla karşılaştığında, sanki vücuduna diken batmış gibi korkaklık duyan ve sonunda da serseri bir ok tarafından öldürülen sağlam imanlı mü'min! Bu, şehitlikte ikinci mertebedir.

3- Sâlih amelleri kötü amelleri ile karışmış, ama düşmanla karşılaştığında öldürülünceye kadar Allah'a olan imanında sadakat gösteren mü'min kişi! Bu ise şehitlikte üçüncü derecedir.

4- Kendi nefsine karşı (fazla günah işleyerek) **haddi tecâvüz eden, ama düşmanla karşılaştığında yine de Allah'a olan imanında**

sadakat gösteren ve sonunda da şehid edilen mü'min kişi! İşte bu da şehitlikte dördüncü mertebedir.[75]

نوع خامس

e) ŞEHÎDİN MAKAMI CENNETTÎR

٧٢٢٥- (ط ت) **يحيى بن سعيد** رحمه الله) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم « رغَّبَ في الجهاد ، وذكر الجنة ورجل من الأنصار يأكل تمرات في يده - فقال : إني لحريص على الدنيا إن جَلَسْتُ حتى أفْرُغَ مِنْهُنَّ ، ورمى ما في يده ، فحمل بسيفه فقاتل حتى قُتِلَ ».

أخرجه الموطأ .

7.225- Yahya b. Saîd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) insanları cihâda teşvik etti ve onlara cenneti hatırlattı. O sırada elindeki hurmayı yiyen Ensârdan biri;

"- Eğer şu hurmaları yiyene kadar beklersem, dünyaya aşırı bağlı olduğumu göstermiş olurum" diyerek ağzına aldığı hurmayı attı, hemen kılıcını kuşandı, düşmana saldırdı, sonunda şehîd oldu."[76]

İZAH

Bu rivâyet, munkatı'dır. Râvî **Yahya b. Saîd**, Rasûlullah (sa.) dönemine yetişmemiştir. Ancak bu meâlde **Câbir b. Abdullah**'dan rivâyet edilen bir hadîs, **Buharî** ve **Müslim**'de yer almaktadır. **Câbir**'den rivâyet edildiğine göre **Uhud** günü bir adam Hz. Peygamber'e;

"- Eğer ben öldürülecek olursam, nerede olacağım?" diye sormuş. Hz. Peygamber;

"- Cennette!" cevabını verince, adam elindeki hurmaları atmış, sonra hemen düşmana saldırmış ve şehîd olmuştu.[77]

---

[75] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 14/1644.

[76] **Muvatta**, Cihâd, 18/42.

[77] **Buharî**, Meğâzî, 17; **Müslim**, İmâret, 41/143.

Bu zâtın **Umeyr b. el-Humâm** olduğu rivâyet edilir.

Elindeki hurmaları bile cennetle arasında engel olarak gören ve âdeta şehîd olmak, Allah yolunda can vermek için yarışırcasına düşmana saldıran ashâbın bu tavrı, fevkalâde dikkate değer bulunmalıdır.

٧٢٢٦- (خ م — البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : جاء رجل من بني النَّبِيت قَبِيلٍ من الأنصار إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: أشهد أن لا إله إلا الله، وأنَّك عبدُه ورسوله ثم تقدَّم فقاتل حتى قُتِل فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**عَمِلَ هذا يسيرا وأُجِرَ كثيرا**». أخرجه مسلم.

وفي رواية البخاري قال : أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بالحديد ، فقال : يا رسول الله، أقاتلُ أو أُسْلِمُ ؟ قال : أسلِمْ ثم قاتِلْ ، [فأسلَمَ ثم قاتل] فقُتِلَ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**عَمِلَ قليلا وأُجِرَ كثيرا** ».

7.226- el-Berâ' b. Âzib anlatıyor:

"Ensâr'ın Benû Nebît kabilesinden bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve senin de Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim" diyerek öne atıldı, düşmanla savaştı ve sonunda şehîd oldu. Hz. Peygamber;

"- Bu adam az amel işledi, ama büyük ecir kazandı" buyurdu.[78]

---

[78] **Buharî**, Cihâd, 13; **Müslim**, İmâret, 41/144.

نوع سادس

f) ŞEHÎDİN VE CİHÂDIN FAZÎLETİ HAKKINDA MUHTELİF HADÎSLER

٧٢٢٧- (س – راشد بن سعد رحمه الله) عن رجل من أصحاب النبيّ صلى الله عليه وسلم : أن رجلا قال : « يا رسول الله ، ما بالُ المؤمنينَ يُفْتَنون في قبورهم إلا الشهيد ؟ قال : كَفَى ببارقة السُّيوفِ على رأسه فتنة ». أخرجه النسائي.

7.227- Râşid b. Sa'd[79], Rasûlullah'ın (as.) bir sahâbesinden rivâyet ediyor: "Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; mü'minler kabirde fitnelere maruz kalırken neden şehitler müstesnâ oluyor?" diye sordu.

"- Şehitlerin başlarının üzerinde parıldayan kılıçların fitnesi kâfi gelmiştir" buyurdu.[80]

٧٢٢٨- (ت س – أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما يجدُ الشهيدُ من مَسِّ القتل إلا كما يجدُ أحدُكم من القَرْصَة ». أخرجه الترمذي.
وعند النسائي « الشهيد لا يجد من مَسِّ القتل إلا كما يجدُ أحدكم القَرْصة يُقْرَصُها ».

7.228- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şehîd, ölümün acısını ancak çimdik acısı kadar hisseder."[81]

---

[79] **Râşid b. Sa'd el-Mukrâî el-Hubrânî el-Humsî**: ö. 113/731. Humuslu büyük tâbiîlerdendir. Sevbân ve Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyet eder. Kendisinden Sevr b. Yezîd ve Humuslular rivâyet etti. **Sıffîn**'de Muâviye'nin yanında yer aldı. Muhaddis ve fakihtir. Genelde sika kabul edilmekle birlikte **Dârekutnî** ve **İbn Hazm**, zayıf olduğunu söylerler.

[80] **Nesaî**, Cenâiz, 112.

[81] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 26/1668; **Nesaî**, Cihâd, 35.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'de ise; **"Şehîd, ölümün acısını ancak birinizin çimdiklendiği zaman duyduğu acı kadar duyar"** şeklindedir.

٧٢٢٩- (د ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «عَجِبَ ربُّنا تبارك وتعالى من رَجُل غزا في سبيل الله ، فانْهَزَمَ أصحابه فعلم ما عليه ، فَرَجَعَ حتى أهريق دَمُه ، فيقول الله عزّ وجلّ لملائكته : انظروا إلى عبدي ، رجع رَغْبَة فيما عندي ، وشَفَقَة مما عندي ، حتى أهريق دَمُهُ ». أخرجه أبو داود ، وزاد رزين « أشْهِدُكم أني غَفَرتُ له».

7.229- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Rabbimiz, Allah yolunda savaşırken arkadaşları bozguna uğrayan, ama üzerindeki sorumluluğu bilerek dönüp can verinceye kadar savaşan kişiyi çok beğenir, Azîz ve Celîl olan Allah meleklerine şöyle der:

"Bakın şu kuluma! Benim katımdaki mükâfatı arzu ederek ve benim tarafımdan verilecek cezâdan korkarak geri döndü ve canını verinceye kadar düşmanla savaştı."[82]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. **Rezîn** şu ilâveyi yaptı:

"Allah meleklere; **'Sizleri şâhit tutuyorum ki ben onu bağışladım'** der."

٧٢٣٠- (د ــ عبد الخبير بن ثابت بن قيس بن شماس) عن أبيه عن جده رضي الله عنه قال: «جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم-، يقال لها : أم خلاّد ، وهي تسأل عن ابن لها قتل في سبيل الله ؟ فقال لها بعضُ أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم : جئْت تسألينَ عن ابنك وأنت مُنتقبة؟ فقالت : إنْ أرْزَأ ابني ، فلم أرْزَأ حَيائي ،فقال لها رسول

---

[82] **Ebû Davud**, Cihâd, 36/2536.

الله صلى الله عليه وسلم : **ابنُكِ له أجْرُ شهيدين** ، قالتْ : ولِمَ ؟ قال : **لأنه قتلهُ أهل الكتاب**». أخرجه أبو داود.

7.230- Abdulhabîr b. (Kays b.) Sâbit b. Kays b. Şemmâs[83], babası[84] vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Ümmü Hallâd[85] adında bir kadın Rasûlullah'a (as.) geldi, Allah yolunda öldürülen çocuğunun durumunu sordu. Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biri, ona;

"- Oğlun öldü, sen hâla baş örtüsü ile uğraşıyorsun!" diye söyledi. Ümmü Hallâd ona;

"- Oğlumu kaybettimse, hayâmı da kaybetmedim ya!" diye çıkıştı.

Hz. Peygamber kadına;

"- Senin oğluna iki şehîdin ecri verilecektir" dedi. Kadın ;

"- Neden?" diye sorunca;

"- Çünkü onu Ehl-i Kitâb öldürdü" buyurdu.[86]

İZAH

Ümmü Hallâd'ın oğlu **Hallâd,** Benû Kureyza gazâsında Benâne adlı bir Yahudi kadının attığı bir taşla şehîd olmuştu.

Ümmü Hallâd, böyle bir felâket anında bile başını örterek gelmesi, câhiliye dönemi âdetlerine hiç yanaşmaması şâyân-ı dikkattir. Hele kendisine yapılan ta'rîze karşı; **"Oğlumu kaybettimse,**

---

[83] **Abdülhabîr b. Kays Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Hazrecî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli râvîlerdendir. Babası vasıtasıyla dedesinden rivâyeti vardır. Ondan da Ferac b. Fedâle rivâyet eder. Muhaddisler nazarında zayıftır, meçhûlu'l-hâldir. Münkeru'l-hadîs olarak bilinir. Dolayısıyla rivâyeti delil olmaz. Bir rivâyeti Ebû Davud'da tahric edilmiştir.

[84] **Kays b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Hazrecî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden sadece oğlu abdülhabîr rivâyet etti. Rivâyeti **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[85] **Ümmü Hallâd el-Ensâriyye**: Hayâsı ve İslâmî salâbetiyle ma'rûf hanım sahabîlerdendir, Ensâr'dandır.

[86] **Ebû Davud**, Cihâd, 8/2488.

hayâmı da kaybetmedim ya!" diye çıkışması, onların dinî hassâsiyetlerini ve başörtüsüne nasıl baktıklarını gösterir.

Bu hadîsi rivâyet eden Abdulhabîr b. Sâbit, bazı muhaddisler tarafından cerh edilmiştir.

٧٢٣١- (م ت د س ـ **سهل بن حُنيف** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **من سأل اللهَ الشهادةَ بصدْقٍ بلَّغهُ اللهُ منازلَ الشهداءِ وإن ماتَ على فراشه** ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي.

7.231- Sehl b. Huneyf'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim, samimî bir niyetle Allah'tan şehîdlik isterse, yatağında ölse bile Allah onu şehîdler menzilesine ulaştırır."[87]

İZAH

Bu durum sadece şehitlere mahsus değildir, her türlü hayra ve güzel bir amele niyetlenen herkese şâmildir. Çünkü samimiyetle bir hayır yapmak istediği halde onu yapamadan ölen bir insana, aynen yapmış gibi sevap verilmesi İslâm'ın genel prensibidir. Bu hem Allah'ın bir lütfu, hem de insanları devamlı iyilikler düşünmeye teşvik ve çağrısıdır.

Bu rivâyette, ihlâs ve samimiyetin, iyi niyetin önemi göstermek anlamında bir mübalağa da söz konusudur.

٧٢٣٢- (د ـ **أبو مالك الأشعري** رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: « **من فَصَلَ في سبيل الله ، فمات أو قتل ، فهو شهيد ، أو وقَصَهُ فرسه أو بعيرُه ، أو لَدَغَته هامَّة ، أو مات على فراشه ، بأيِّ حَتْفٍ شاءَ الله ، فإنَّهُ شهيد ، وإن له الجنة** ». أخرجه أبو داود.

---

[87] **Müslim**, İmâret, 46/157; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 19/1653; **Ebû Davud**, Vitir, 26/1520; **Nesaî**, Cihâd, 36.

7.232- Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim Allah yolunda sefere çıkarsa, ölse de, öldürülse de, atı veya devesi tarafından yere atılıp boynu kırılsa da, zehirli bir hayvan tarafından sokulsa da, hatta yatağında ölse veya Allah'ın dilediği başka bir ölüm şekliyle ölse de şehîddir ve muhakkak onun için cennet vardır."[88]

٧٢٣٣- (د ـ حسناء بنت معاوية الصريمية رضي الله عنها) قالت : حدَّثنا عمّي قال : قلتُ للنبي صلى الله عليه وسلم : مَنْ في الجنة ؟ قال : « النبي في الجنة ، والشهيد في الجنة ن والمولودُ في الجنة ن والوَئيدُ في الجنة». أخرجه أبو داود.

7.233- Hasnâ bint Muâviye es-Sarîmiyye'den[89] rivâyet edilmiştir: "Bana amcam şöyle rivâyet etti: "Hz. Peygamber'e;

"- Kimler cennettedir?" diye sordum.

"- Peygamberler cennettedir. Şehîdler cennettedir. Canlı canlı toprağa gömülen kız çocukları cennettedir" buyurdu.[90]

٧٢٣٤- (ط ـ أبو النضر رحمه الله) بلغه أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لشهداء أُحُد: «هؤلاء أشهد عليهم ، قال أبو بكر الصديق رضي الله عنه : ألسْنا يا رسول الله بإخوانهم ؟ أسْلَمْنا كما أسْلَموا ، وجاهَدْنا كما جاهدوا : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : بلى ، ولكن لا أدْرِ] ما تُحْدِثون بعدي ؟ فبكى أبو بكر ، ثم بكى ، [ثم] قال : إنّا لكائنون بعدك ». أخرجه الموطأ.

7.234- Ebû'n-Nadr'a ulaşan bir rivâyete göre, Hz. Peygamber Uhud şehîdleri için;

---

[88] **Ebû Davud**, Cihâd, 14/2499. Bu rivâyetin senedi zayıftır.

[89] **Hasnâ (Hansâ) bint Muâviye b. Süleym es-Sarîmiyye**: Tâbiûn hanımlarındandır. Amcası vasıtasıyla Hz. Peygamber'den rivâyet eder. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[90] **Ebû Davud**, Cihâd, 25/2521. Bu hadîsin senedi de zayıftır.

"Ben bunlara şâhidim" dedi. Hz. Ebû Bekir;

"- Biz de onların kardeşleri değil miyiz, ey Allah'ın Rasûlü? Biz de onlar gibi müslüman olduk. Onlar gibi bizler de cihâd ettik!" dedi.

Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Evet! Ama sizlerin benden sonra neler yapacağınızı bilemem" deyince, **Hz. Ebû Bekir** ağladı, ağladı... Sonra da;

"- Biz senden sonra da böyle olacağız" dedi.[91]

---

[91] **Muvatta**, Cihâd, 14/32. Bu hadîs, **Muvatta**'da belâğat yoluyla nakledilen senedi munkatı bir rivâyettir.

الفصل الثامن

في فضل الدعاء والذِّكْر

قد تقدّم من فضائلهما في« كتاب الدعاء » من حرف الدال و «كتاب الذكر» من حرف الذال ، وفي غيرهما من الكتب في ضـــمن أحاديث. ما دعت الصرورة إلى ذِكْره هنالك، واستغنينا عن إعادتـــه، ونذكر هاهنا ما لم نذكره هنالك إن شاء الله تعالى.

VIII- DUÂ VE ZİKRİN FAZÎLETİ

Duâ ve Zikr'in fazîleti konusunda gerek Kitâbu'd-Duâ'da, gerek Kitâbu'z-Zikr'de ve gerek diğer bölümlerdeki rivâyetlerin içinde birçok hadîs geçmişti. Biz burada onları tekrar etmeyeceğiz, sadece orada kaydetmediğimiz rivâyetleri inşâllâh burada vereceğiz.

٧٢٣٥- (د ت ــ **النعمان بن بشير** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**الدعاء هو العبادة** » ثم قرأ {**وقال ربُّكمُ ادْعُوني أستجبْ لكُمْ ، إنَّ الّذين يَسْتكْبِرُونَ عن عبادَتي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرينَ**} [غافر: ٦٠] أخرجه الترمذي. وفي رواية أبي داود ، قال : « **الدُّعاء هو العبادة**» {**وقال ربكم ادعوني أستجبْ لكم**}.

7.235- en-Numan b. Beşîr'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Duâ, ibâdettir" dedi, sonra da; *"Rabbiniz; bana duâ edin, kabul edeyim! Bana ibâdet* (duâ) *etmekten kibirlenenler, hor ve hakîr olarak cehenneme gireceklerdir"*[1] âyetini okudu.[2]

---

[1] Mü'min, 60.

[2] **Ebû Davud**, Vitir, 23/1479; **Tirmizî**, Tefsîr, 41/3247.

İZAH

Duâ; insanın yüce yaratıcısından inâyet ve yardım dilemesidir. Allah'ın yüce kudretine teslimiyettir. O yüce kudretin karşısındaki aczin ifâdesidir. Kulluğun idrâkidir. Bunun için duâ ibâdettir. Zira ibâdetin aslı; Allah'a kulluk ve O'na teslimiyettir. Bu durum, en çok duâda kendini belli eder.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'inde, mü'minlere çeşitli duâ örnekleri vermektedir. Âdeta onlara nasıl duâ etmeleri gerektiğini öğretmektedir. Onları her vesile ile duâ etmeye de çağırmaktadır. İnsanı duâ etmeye çağıran âyetlerden biri az önce geçti. Diğer bazıları da meâlen şöyledir:

"Kullarım sana beni sorarlarsa, muhakkak ki ben çok yakınım; bana duâ edenin duâsına icâbet ederim. Öyleyse onlar da benim davetime uysunlar ve bana iman etsinler ki, doğru yolu bulsunlar."[3]

"Darda kalan duâ ettiğinde duâsını kabul eden ve belâyı izâle eden Allah..."[4]

"De ki: Sizin duânız olmasaydı, Rabbim size ne kıymet verirdi?"[5]

"...Onlar yalvarmalı değil miydiler? Ama kalpleri katılaşmış!..."[6]

"Allah'a duâ edenden daha güzel sözlü kim olabilir?"[7]

"Rabbinize içinizden yalvara yalvara duâ edin!"[8]

"İnsana bir kötülük geldiğinde bütün gönlüyle Rabbine duâ eder."[9]

"Siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size azâp etmeyi neyler?!"[10]

---

[3] Bakara, 186.

[4] Neml, 62.

[5] Furkan, 77.

[6] En'âm, 43.

[7] Fussilet, 33.

[8] A'râf, 55, 205; En'âm, 63.

[9] Zümer, 8; Rûm, 33.

[10] Nisâ, 147.

Duânın gereği âyet ve hadîslerde ısrarla ifâde edildiği gibi, nasıl duâ edilmesi, neler söylenmesi gerektiği konusunda da pek çok örnek verilmektedir.

Hiç şüphesiz ki duâdan maksat, Allah'a ihtiyaç bildirmek değildir. Çünkü Allah, her şeyi en mükemmel şekilde zaten bilmektedir. Maksat; kulluk göstermektir, aczini, güçsüzlüğünü, zaafını itiraftır. İlahî kudrete saygıdır. Bu ilahî kudretin karşısında kendi aczini edeble göstermektir. İbâdetin özü de budur ve işte duâ bunun için ibâdettir.

٧٢٣٦- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ليس شيء أكرمَ على الله من الدُّعاء ». أخرجه الترمذي.

7.236- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hiçbir şey Allah'a duâdan daha mükerrem değildir."[11]

٧٢٣٧- (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «الدُّعاءُ مُخُّ العبادة». أخرجه الترمذي.

7.237- Enes b. Mâlik'in rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Duâ, ibâdetin özüdür."[12]

٧٢٣٨- (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «من فُتِحَ له باب الدُّعاء فُتِحَتْ له أبوابُ الرَّحمة وما سُئل الله شيئاً أحبَّ إليه من أن يُسأل العافية وإن الدُّعاء يَنْفَعُ مما نزل ومما لم يَنْزِلْ ولا يردُّ القضاء إلا الدُّعاء، فعليكم بالدُّعاء». أخرجه الترمذي.

---

[11] **Tirmizî**, Daavât, 1/3370.

[12] **Tirmizî**, Daavât, 1/3371. İsnâdı zayıf bir rivâyettir, **Tirmizî** de onun garîb olduğunu söylemiştir.

7.238- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kime duâ kapısı açılmışsa, muhakkak ki ona rahmet kapıları açılmıştır. Kendisinden âfiyet istenmesi kadar Allah'ın hoşuna giden bir şey yoktur. Şüphesiz duâ başa gelene de, henüz gelmeyene de fayda verir. Kazâyı ancak duâ geri çevirir. Öyleyse duâya sarılın!"[13]

İZAH

Tirmizî, bu hadîsin zayıf olduğuna işaret eder. Çünkü râvilerden **Abdurrahman b. Ebî Bekir,** hâfıza yönünden zayıf biridir. Aynı hadîsi rivâyet eden **Hâkim,** sahîhu'l-isnâd olduğunu söylemektedir.

Buna rağmen hadîs kabul edilecek olursa, öncelikle ondan duânın lüzumu ve önemi anlaşılmalıdır. **Mübârekfûrî,** "**...rahmet kapıları açılmıştır**" cümlesinin bazı rivâyetlerde **"duâyı kabul kapıları açılmıştır"**, bazılarında da **"cennet kapıları açılmıştır"** şeklinde zaptedildiğine dikkat çeker.

"Başa gelen ve henüz gelmeyen belâlar için faydalı olacağı" ifâdesinden maksat; başa gelen belâlar için Allah'ın sabır ve dayanma gücü vereceği, çıkış yollarını açacağı ve neticede bu sıkıntının günahlarının affına vesile olacağıdır. Henüz gelmeyen belâlar konusunda ise, belâ gelmeden Allah'ın yardımının geleceği, insanı korktuğu şeylerden emin kılacağı manasına hamledilmiştir. Ancak bu durumda kader problemi karşımıza çıkmaktadır.

İfâdenin zâhiri, duânın o belâyı geri çevireceği anlamındadır. Zaten hemen arkasından gelen **"kazâyı ancak duâ geri çevirir"** cümlesi de bunu te'yîd eder. Duânın kalkan, belânın da ok gibi olduğu, kazânın ise ezelde tekdir edilmiş müphem bir şey olduğu söylenmiştir. Dolayısıyla duâ kalkanıyla belâ okundan kurtulmak mümkündür. Bu durumda duâya bağlı bazı mukadderâtın var olduğu ve bunun da duânın yapılıp yapılmamasına göre vukû bulduğu düşünülebilir. Ezelde duâ şartına bağlı olarak takdir

[13] **Tirmizî,** Daavât, 102/3548

buyurulan şeyler, bu şartın yerine getirilmesine göre başa gelir veya gelmez.

Bazıları buradaki kazâyı, insanın öyle inanmasından hareketle mecâzî manaya hamlederler. Meselâ; rukye hakkında Hz. Peygamber; **"O da Allah'ın kaderindendir"** buyurmuştur. Tedâvi konusundaki emir ve tavsiyeler de bu manadadır. **Suriye**'de tâûn çıkınca **Hz. Ömer**'in; **"Allah'ın kazâsından kaçıp Allah'ın kazâsına sığınıyorum"** diyerek oraya gitmemesi de bu manadadır.

٧٢٣٩- (ت ــ **سلمان الفارسي** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يردُّ القضاءَ إلا الدُّعاءُ ، ولا يزيد في العُمْرِ إلا البرُّ** ». اخرجه الترمذي.

7.239- Selmân el-Fârisî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kazâyı ancak duâ geri çevirir. Ömrü de sadece iyilik uzatır."[14]

İZAH

Ömrün uzaması meselesi de, kazânın değişmesi konusuna benzemektedir. Yüce Allah herkesin ömrünü tahdit etmiştir, bu sürenin ileri geri gitmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla buradaki uzamadan maksat, ömrün bereketli ve huzurlu geçmesidir. Az zamanda pek çok hayırlı amel yapma imkânını bulmasıdır. İnsan hayırlı işler yaptığında ömrünü boş geçirmemiş olur, bu da diğer insanlara göre sanki ömrün artması anlamına gelir.

Ömrün uzamasını hakiki manasına hamledenler de vardır. Onlara göre; nasıl ki duâ belâların reddine sebep olarak takdir buyuruldu ise, hayırlı ameller de ömrün uzamasına sebep olarak takdir buyurulmuştur. Yukarıda da ifâde edildiği gibi burada kazânın şarta bağlı olan ve olmayan diye bir tasnife tabi tutulduğu görülmekte ve herhangi bir şarta bağlı olan kazânın değişebileceği, şarta bağlı olmayan kazânın da asla değişmeyeceği kabul edilmektedir.

---

[14] **Tirmizî**, Kader, 6/2139.

"Kendisine bir ömür verilen kişinin ömrünün uzatılması ve ömründen eksiltilmesi, muhakkak o Kitâb'da yazılıdır"[15] âyetinde de ömrün uzayıp kısalmasından söz edilmektedir. **Kadı Beydâvî** bu âyeti, muhtelif sebeplerle ömrün uzayıp kısabileceği şeklinde açıklar. Bunun şeklini şöyle izah eder: Meselâ bir insanın ömrü için, **"haccederse ömrü altmış yıl, etmezse kırk yıldır"** diye yazılmış olabilir.[16] İnsan da haccını yaparsa altmış yıl, yapmazsa kırk yıl yaşamış olabilir. Böylece uzama-kısalma mümkün görülebilir. Mezkür âyetin sonundaki; *"Şüphesiz bu, Allah için kolaydır"*[17] cümlesini de **Kadî Beydâvî, "Takdir edilen ömrü aynen korumak veya arttırmak veya eksiltmek Allah için kolaydır"** diye izah etmektedir. *"Allah dilediğini siler, dilediğini sâbit bırakır"*[18] âyeti de bunun mümkün olduğunu göstermektedir.

İbn Âşûr, bunu toplumda belli olan ortalama ömür diye izah eder ve "**ömrün uzaması**"ndan maksat, bu ortalama ömürden daha çok yaşayanlar; "**ömrün kısalması**"ndan maksat da ortalama ömürden daha az yaşayanlardır der.[19]

Bazıları, *"O sizi çamurdan yarattı. Sonra bir eceli takdir buyurdu. Bir de Allah'ın katında belli bir ecel vardır"*[20] âyetine dayanarak iki ecel bulunduğuna dikkat çekerler. Onlara göre âyetteki ilk *"ecel"* ile, **Levh-i Mahfûz**'da ve ölüm meleğinde bulunan ecele işaret edilmiştir. İkinci *"ecel"* ile de; *"Kitabın anası O'nun nezdindedir"*[21] âyeti ile, *"Onlara eceli gelince ne bir an geri kalabilirler, ne de bir an öne geçebilirler"*[22] âyetinde işaret edilen eceldir. İşte değişmeyen ecel, bu ikincisidir. Az önce işaret ettiğimiz

---

[15] Fâtır, 11.

[16] Tefsiru'l-Beydâvî, II, 269.

[17] Fâtır, 11.

[18] Ra'd, 39.

[19] **İbn Âşûr**, *Tefsîr*, XXII, 277.

[20] En'âm, 2.

[21] Ra'd, 39.

[22] Nahil, 61.

şarta bağlı olan ve olmayan kazâ ayırımı, burada daha çok kendini göstermektedir.

٧٢٤٠- (ت ـ عبادة بن الصامت رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «ما على الأرض مسلم يَدْعُو الله بدعوة إلا آتاهُ الله إياها ، أو صَرَفَ عنه من السُّوءِ مثلَها ، ما لم يَدْعُ بإثم أو قَطيعة رحم ، فقال رجل من القوم : إذا نُكْثِرُ ، قال : الله أكثرُ ».

أخرجه الترمذي. قال الجراحي : يعني أكثرُ إجابة.

7.240- Ubâde b. es-Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yeryüzünde yaşayan bir müslüman günah işlemek veya sıla-i rahmi kesmek için duâ etmediği müddetçe, herhangi bir konuda Allah'a duâ edecek olsa Allah ona istediğini mutlaka verir veya o duâsına benzer bir kötülüğü ondan defeder!"

Cemâatten biri;

"- Öyleyse duâyı çok yaparız" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Allah'ın (keremi veya kabûlü) **daha çoktur"** buyurdu.[23]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. Son cümleyi izah sadedinde el-Cerrâhî[24] dedi ki: "yani Allah duâları çok kabul eder, demek istiyor."

٧٢٤١- (ت ـ جابر رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما من عبد مسلم يدعو بدعاء ، إلا آتاه الله ما سأل ، أو ادَّخرَ له في الآخرة خيرا منه ، أو كَفَّ عنه من السُّوء مثْلَه ، ما لم يَدْعُ بإثم أو قَطيعة رَحِم ».

[23] **Tirmizî**, Daavât,116/3573.

[24] **Ebû Muhammed, Abdülcebbar b. Muhammed b. Abdullah b. Ebî'l-Cerrâh el-Merzubânî el-Cerrâhî el-Mervezî:** 412/1021. Mervli muhaddislerdendir. Bir müddet Herat'ta ikamet etmiştir. Sünen-i Tirmizî'nin râvîlerindendir Sünen'i Muhammed b. Ahmed el-Mahbûbî'den rivâyet etmiş, kendisinden de Ahmed b. Abdussamed el-Ğûrecî rivâyet etmişti.

وفي رواية « ما من أحد يدعو بدعاء إلا آتاه الله ما سأل ، أو كَفَّ عنه من السُّوء مثله ، ما لم يَدْعُ بإثم أو قطيعة رَحم ». أخرج الترمذي الرواية الثانية ، والأولى ذكرها رزين.

7.241- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yeryüzünde yaşayan bir müslüman, günah işlemek veya sıla-i rahmi kesmek için olmamak kaydıyla duâ ederse, Allah mutlaka ona istediği şeyi verir, veya bunu onun için âhirette hayır olarak biriktirir, veyahut da duâsı gibi bir belâyı ondan defeder."[25]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir insan, günah işlemek veya sıla-i rahmi kesmek için olmamak kaydıyla duâ ederse, Allah mutlaka ona istediği şeyi verir, veya duâsı ölçüsünde bir kötülüğü ondan defeder."

İkinci rivâyeti **Tirmizî** tahric etti. İlkini ise **Rezîn** kaydetti.

٧٢٤٢- (ط ــ زيد بن أسلم رحمه الله) كان يقول : « ما من داعٍ يدعو إلا كان بين إحدى ثلاث خلال : إما أن يُستجاب له عاجلا ، وإما أن يُدَّخر له ، وإما أن يكفر عنه ». أخرجه الموطأ .

7.242- Zeyd b. Eslem şöyle diyordu:

"Her duâ eden insan, şu üç şeyden biriyle karşılaşır:

1- Ya duâsı derhal kabul edilir.

2- Veya kendisi için âhirette biriktirilir.

3- Veyahut da günahlarına kefâret olur."[26]

İZAH

Bu rivâyet mevkûftur. Ancak **İbn Abdülberr**, bu gibi konularda sahâbenin kendi fikri ve içtihâdıyla söz söyleyemeyeceğini, mutlaka

---

[25] **Tirmizî**, Daavât, 9/3381.

[26] **Muvatta**, Kur'ân, 8/36.

bunu Hz. Peygamber'den duymuş olduğunu söylemektedir. Kaldı ki bu rivâyeti, daha önce geçen iki rivâyet de te'yîd etmektedir.

٧٢٤٣- (ط ت ـ أبو الدرداء رضي الله عنه) قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: «ألا أخبِرُكم بخيرِ أعمالكم، وأرفعها في درجاتكم، وأزكاها عند مليككم، وخير لكم من الوَرِق والذهب، وخير لكم من أن تَلْقوا عَدُوَّكم، فتضربوا أعناقهم، ويضربوا أعناقكم؟ قالوا: بلى، قال: ذكْرُ الله».

أخرجه الموطأ والترمذي، إلا أن الموطأ وقفه على أبي الدرداء.

7.243- Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Amellerinizin en hayırlısını, (cennetteki) **dereceleriniz bakımından en yükseğini, Sultanınız** (Rabbiniz) **nezdinde en temizini, sizin için altın ve gümüş dağıtmanızdan daha hayırlı olanını ve düşmanınızla karşılaşıp onların boynunu vurmanızdan ve onların da sizin boynunuzu vurmasından daha faydalı olanını haber vereyim mi?"**

Ashâb;

"- Evet" dediler.

"- Allah'ı zikretmektir" buyurdu.[27]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ancak **Muvatta,** Ebû'd-Derdâ'dan mevkûf olarak rivâyet etti.

٧٢٤٤- (ط ت ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال: « ما عَمِل ابنُ آدم من عَمَل أنجى له من عذابِ الله من ذِكْرِ الله ». أخرجه الموطأ والترمذي.

7.244- Muâz b. Cebel şöyle dedi:

---

[27] **Muvatta,** Kur'ân, 7/24; **Tirmizî,** Daavât, 6/3377.

"Âdemoğlu, kendisini cehennem azâbından kurtaracak olan Allah'ı zikretmekten daha iyi bir amel işlememiştir."[28]

İZAH

Muvatta ve **Tirmizî,** bu rivâyeti muallak olarak tahric ettiler. Aynı zamanda mevkûf bir rivâyettir. **Muvatta**'da Ziyâd b. Ebî Ziyâd'ın Muâz'dan rivâyeti şeklinde zikredilir. Bu rivâyet şekli de munkatı'dır. Çünkü Ziyâd, Muâz'a yetişmemiştir. Ancak bu rivâyeti **Ahmed b. Hanbel, Taberânî** ve **Beyhakî** sahîh bir senedle Muâz'dan rivâyet ederler.[29]

٧٢٤٥- (ت ــ أنس رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « يقول الله: أخرِجُوا من النار مَنْ ذكرني يوما ، أو خافني في مقام ». أخرجه الترمذي.

7.245- Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah (kıyâmette) şöyle buyurur:

"Beni bir gün zikreden veya bir yerde benden korkan insanları cehennemden çıkarın!"[30]

٧٢٤٦- (د ــ معاذ بن جبل رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «ما من مسلم يَبيتُ على طُهْر ذاكرا ، فيَتعارُّ من الليل يسألُ الله خيرا من الدنيا والآخرة ، إلا أعطاه الله إياه». أخرجه أبو داود.

7.246- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir müslüman, abdestli olarak ve Allah'ı zikrederek yatağına girer, sonra geceleyin uyanır da Allah'tan dünya ve âhiret hayrını isterse, Allah ona istediğini mutlaka verir."[31]

---

[28] **Muvatta**, 7/24; **Tirmizî**, Daavât, 6/3377.

[29] Bkz., **Mecmau'z-Zevâid**, 15958-59, 15963; **Taberânî**, Kebîr, XX, 167.

[30] **Tirmizî**, Cehennem, 9/2593.

٧٢٤٧- (جابر رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « إذا دخل الرجل بيتَهُ، أو أوى إلى فراشه، ابتدرَهُ مَلَك وشيطان، يقول الملَك: افتح بخير ، ويقول الشيطان : افتح بشرّ ، فإن ذكر الله طَرَدَ الملَكُ الشيطانَ، وظلّ يَكْلَؤُهُ، وإذا انتبه من منامه قالا ذلك. فإن هو قال: الحمد لله الذي رَدَّ نفسي إليّ بعد موتها، ولم يُمتْها في منامها، الحمد لله الذي يُمْسِكُ السموات السبع أن تقعَ على الأرض إلا بإذنه. فإن خرَّ من فراشه فمات كان شهيدا، وإن قام وصلّى صلّى في فضائل». أخرجه...

7.247- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsan evine girince veya yatağına yatınca, hemen bir melekle bir şeytan gelir. Melek;

"- Hayırla başla!" der. Şeytan da;

"- Şerle başla!" der.

İnsan eğer Allah'ı zikrederse, melek şeytanı kovar ve insanı korumaya devam eder. İnsan uykudan uyanınca da melekle şeytan yine aynı sözlerle insana yaklaşırlar. Eğer insan uyandığında; *'Öldükten (uyuduktan) sonra canımı bana geri veren, onu uykuda iken almayan Allah'a hamd olsun! Yedi kat göğün dünyaya düşmesine izin vermeyen Allah'a hamd olsun!'* der de, yatağından düşerek ölürse, şehîd olur. Şayet kalkar ve namaz kılarsa, namazını fazîletliler içinde kılmış olur."[32]

٧٢٤٨- (د ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لأن أقعدَ مع قوم يذكرون الله عزّ وجلّ من صلاة الغداة حتى تطلُعَ الشَّمْسُ ، أحبُّ إليّ من [أن] أعتقَ أربعة من ولد إسماعيل ، ولأن أقعدَ مع قوم يذكرون الله عز وجل من صلاة العصر إلى أن تغرب الشمس أحبّ إليّ من [أن] أعتق أربعة ». أخرجه أبو داود.

---

[31] **Ebû Davud**, Edeb, 105/5042.

[32] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîs için bkz., **Müstedrek**, I, 733, no; 2011; **Mecmau'z-Zevâid**, X, 120; **Terğîb**, I, 235, no; 892.

7.248- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar Azîz ve Celîl olan Allah'ı zikreden bir cemâatle oturmak, İsmâil'in evlatlarından dört köleyi âzâd etmekten daha çok hoşuma gider. İkindi namazından sonra güneş batıncaya kadar Azîz ve Celîl olan Allah'ı zikreden bir cemâatle oturmak da dört köle âzâd etmekten daha çok hoşuma gider."[33]

İZAH

Bu hadîste, duâya ve Allah'ı zikretmeye teşvik manasında kullanılan mübalağalı ifadeler yer almaktadır. Yoksa bunun köle âzâdı ile birebir denk bir amle olduğu herhalde kastedilmemiştir.

٧٢٤٩- (م ت ــ **حنظلة بن الربيع** رضي الله عنه) قال: «كنا عندَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فذكر النار، ثم جئتُ إلى البيت، فضاحكتُ الصبيان ولاعبتُ المرأةَ، فخرجت فلقيتُ أبا بكر، فذكرتُ ذلك له، فقال: وأنا قد فعَلْتُ مثل ما تذكر، فلقينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: يا رسولَ الله، نافقَ حنظلةُ، فقال: **مَه؟** فحدَّثْتُه بالحديث، فقال أبو بكر: وأنا قد فعلتُ مثل ما فعل، فقال: **يا حنظلةُ، ساعة وساعة، لو كانت قلوبُكم كما تكون عند الذِّكر لصافحتكم الملائكةُ، حتى تُسلِّم عليكم في الطرق**». أخرجه مسلم، وأخرج الترمذي نحوه. وقد تقدَّم في « **كتاب الاعتصام** » من حرف الهمزة ذِكْره.

7.249- Hanzala b. er-Rabî' anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda idik; Hz. Peygamber cehennemden söz etti. Sonra eve gittim, çocuklarla gülüştüm, sonra karımla oynaştım. Sonra çıktım, yolda Hz. Ebû Bekir'le karşılaştım. Bu hâlimi kendisine anlattım. Bana;

"- Ben de senin yaptığın şeylerin aynısını yaptım" dedi.

Sonra Rasûlullah'a (as.) rastladık. Ben;

---

[33] **Ebû Davud**, İlim, 13/3667.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Hanzala münâfık oldu!" dedim. Hz. Peygamber;

"- **Boş versene!**" dedi.

Ben kendisine durumu anlattım. Hz. Ebû Bekir de;

"- Ben de onun yaptığının aynısını yaptım" dedi.

Neticede Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"- **Ya Hanzala! Bazen öyle, bazen böyle olur! Eğer kalpleriniz, Allah'ı zikrettiğiniz andaki durumuyla kalabilseydi, melekler sizinle musâfaha ederler, hatta yollarda size selâm verirlerdi.**"[34]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de bunun bir benzerini tahric etti. Onun rivâyeti **Kitâbu'l-İ'tisâm**'da geçmişti.[35]

İZAH

Daha önce de geçtiği gibi **Hanzala**, Hz. Peygamber'in sohbetlerini dinlerken dünyayı tamamen unutur, duyguları değişir ve uhrevî hayat gözlerinin önünde canlanırdı. Ama sonra normal hayata dönünce de yine dünya meşgalesine dalar, âhireti unuturdu. İşte **Hanzala**, bunun münâfıklık alâmeti olacağından korkarak Rasûlullah'a (as.); **"Hanzala münâfık oldu!"** diye dertlenmişti. Hz. Peygamber de bunun normal olduğunu, daima murâkabe ve tefekkür hâlinde bulunmanın gerekli olmadığını, dünyanın da insan için yaratıldığını söyleyerek onu rahatlatmıştı. Zaten insan melek değildir, melekle şeytan arası orta bir yaratıktır. Dolayısıyla bazen melekler gibi zikir ve ibâdetle uğraşır, bazen de şeytanlar gibi dünya hayatına ve günaha dalabilir.

Burada temas edilmesi gereken diğer bir husus da, Allah'ı zikretmenin insana sağladığı fayda, insanın duygularında meydana getirdiği değişimdir.

---

[34] **Müslim**, Tövbe, 3/12-13; **Tirmizî**, Kıyâmet, 59/2514.

[35] Bkz., had,s no; 97.

الفصل التاسع
في فضل الصدقة

IX- SADAKA VERMENİN FAZÎLETİ

٧٢٥٠- (خ م ط ت س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **ما تصدَّقَ أحد بصدقة من طَيِّب – ولا يقبل الله إلا الطَّيبَ – إلا أخذها الرحمن بيمينه ، وإن كانت تَمْرَة ، فتربو في كَفِّ الرحمن حتى تكونَ أعظمَ من الجبل، كما يُربِّي أحدُكم فَلُوَّه أو فَصِيلَه** ». هذا لَفْظ حديث مسلم.

وأخرجه البخاري ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ تَصدَّق بِعَدْل تمرة من كَسْب طَيِّب ولا يصعَدُ إلى الله** – وفي رواية **ولا يقبل الله – إلا الطَّيِّبَ ، فإن الله يتقبَّلُها بيمينه ، ثم يُربِّيها لصاحبها كما يربِّي أحدُكم فَلُوَّهُ ، حتى تكون مثل الجبل** ».

ولمسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا يتصدَّق أحَد بتمرة من كَسْب طَيِّب إلا أخَذَها الله بيمينه ، يُربِّيها كما يربي أحَد فَلُوَّه ، أو قَلوصه ، حتى تكون مثل الجبل ، أو أعظم** ».

وفي أخرى له « **من الكَسْبِ الطيب ، فَيَضَعُها في حَقِّها** ». وفي أخرى «**فَيَضَعُها موضعَها** ».

وفي رواية الموطأ عن سعيد بن يَسَار مرسلا أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**من تصدَّق بصدقة من كَسْب طَيِّب ولا يقبلُ الله إلا طَيِّبا كان إنما يَضَعُها في كفِّ الرحمن، يُربِّيها كما يُربِّي أحدكم فَلُوَّهُ أو فَصِيلَه حتى تكونَ مثل الجبل**» وسعيد بن يَسَار هو راوي الحديث عن أبي هريرة

وأخرج الترمذي سعيد بن يسار : أنه سمع أبا هريرة يقول... وذكر نحو رواية الموطأ .

وأخرج في رواية أخرى عن القاسم بن محمد، قال: سمعت أبا هريرة يقول: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إن الله يَقْبَلُ الصدقة، ويأخذها بيمينه، فيُربِّيها كما يُربِّي أحدكم مُهْرَهُ، حتى إن اللقْمَة تصير مثل أُحُد، وتصديق ذلك في كتاب الله {ألم تعلموا أنَّ الله هو**

يَقْبَلُ التوبة عن عباده ويأخذ الصدقات}[التوبة: ١٠٤] {و يمحق الله الرّبى ويُرْبِي الصدقات}[البقرة: ٢٧٦]». وأخرج النسائي الرواية الأولى.

7.250- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Tek bir hurma bile olsa helâlinden sadaka veren kişinin sadakasını Rahmân, sağ eliyle kabul buyurur. Zaten Allah sadece helâlinden verilen sadakayı kabul eder. Bu tek hurma, Rahmân'ın elinde o kadar büyür ki, dağdan daha büyük hâle gelir. Tıpkı sizin tayınızı veya deve yavrunuzu büyüttüğünüz gibi büyür."[1]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in lafzıdır. **Buharî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kim bir hurma tanesi kadar bile olsa helâl kazancından bir şey tasadduk ederse, şüphesiz Yüce Allah o sadakayı sağ eliyle kabul eder. Zaten helâl olandan başkası Allah'a yükselmez -bir rivâyette Allah kabul etmez, dedi-. **Sonra Allah o sadakayı sahibi için büyütür, tıpkı sizin tayınızı büyüttüğünüz gibi! Sonunda o sadaka dağ gibi olur."**

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

İnsanın helâl kazancından yaptığı hurma tanesi kadar bir tasadduku Allah sağ eliyle kabul buyurur ve onu, tıpkı sizin tayınızı veya deve yavrunuzu büyüttüğünüz gibi devamlı büyütür, sonunda dağ gibi, hatta daha büyük hâle gelir."

Müslim'in başka bir rivâyeti de; **"Helâl kazancında tasadduk eder ve onu gerektiği yere verirse..."** şeklindedir. Yine **Müslim**'in başka bir rivâyeti de; **"Onu yerine koyarsa..."** şeklindedir.

Muvatta'nın Saîd b. Yesâr'dan mürsel rivâyeti de şöyledir:
"Kim helâl kazancından sadaka verirse, ki zaten Allah sadece helâl olanından başkasını kabul etmez, onu ancak Rahmân'ın eline koymuş olur. Rahmân da onu, tıpkı sizin tayınızı veya deve yavrunuzu büyüttüğünüz gibi büyütür ve nihâyet dağ gibi olur."

---

[1] **Buharî**, Zekât, 7; **Müslim**, Zekât, 19/63-64; **Muvatta**, Sadaka, 1/1; **Tirmizî**, Zekât, 28/661-62; **Nesaî**, Zekât, 48.

Saîd b. Yesâr, hadîsi Ebû Hureyre'den rivâyet eden râvîdir.

Tirmizî de; Saîd b. Yesâr, Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinledi, diyerek **Muvatta** gibi rivâyet eder.

Tirmizî ayrıca Kasım b. Muhammed'den, Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini işittim diyerek bir rivâyetini daha tahric eder. Buna göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah sadakayı kabul eder. Onu sağ eliyle alır ve tıpkı sizin tayınızı büyüttüğünüz gibi büyütür; o kadar ki bir lokma, sonunda Uhud dağı gibi olur. Allah'ın Kitâb'ındaki; *'Allah'ın, kullarından tövbeyi kabul ettiğini ve sadakaları aldığını bilmiyor musunuz?'*[2] âyeti ile, *'Allah fâizi mahveder, ama sadakaları büyütür'*[3] âyeti de bunu doğrulamaktadır."

Nesaî de ilk rivâyet gibi tahric etti.

İZAH

"El, avuç" gibi kelimeler, insanların uzuvlarını ifâde ederler. Ama bunlar Allah'a nispet edildiğinde müteşâbihattan kabul edilir. Çünkü Allah için el, avuç gibi uzuvlar düşünülmez; selef ulemasına göre Allah her türlü uzuvdan müstağnîdir. Allah'a uzuv isnâdı, müşebbihe ve mücessimenin mesleğidir.

Bu gibi ifâdeler, sadakanın tereddütsüz kabûlünden kinâyedir. **"Sağ el"** ifâdesi de, sadakanın derhal ve en güzel şekilde kabûl edildiğini göstermektedir.

Helâl kazançtan verilen sadakanın Allah tarafından kabul edilip büyütüldüğünü Hz. Peygamber, âyet-i kerîme ile de te'yîd etmektedir.

٧٢٥١- (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

«بَيْنا رجل في فلاة من الأرض ، فسمع صوتا في سَحَابة : اسْقِ حديقةَ فلان ، فتنحَّى ذلك السحابُ ، فأفرغَ ماءه في حَرة ، فإذا شَرْجة من تلك الشِّراج قد استوعبتْ ذلك الماء كلَّه

---

2 Tövbe, 104.

3 Bakara, 276.

، فتتبَّع الماء ، فإذا رجل قائم في حديقة يُحوِّلُ الماء بمسْحاته ، فقال [له] : يا عبدَ الله ، ما اسْمُك ؟ قال : فلان – للاسم الذي سمع في السحابة – فقال له : يا عبد الله لمَ سألتني عن اسمي ؟ قال : [إني] سمعتُ صوتا في السحاب الذي هذا ماؤهُ يقول : اسق حديقة فلان – لاسمك – فما تصنعُ فيها ؟ قال : أمَّا إذ قُلْتَ هذا فإني أنظرُ إلى مايخرج منها ، فأتصدق بثلثه ، وآكلُ أنا وعيالي ثُلثا ، وأرُدُّ فيها ثُلُثَهُ » وفي رواية « وأجعل ثُلُثه في المساكين والسائلين وابن السبيل ». أخرجه مسلم.

7.251- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir adam çöl bir arazide iken, bulutların içinden;

"- ***Falanın arazisini sula!"*** **diye bir ses işitmiş. Arkasından bulut bir kenara gidip suyunu taşlık bir yere boşaltmış. Adam bakmış ki, su yollarından biri bu yağan suların hepsini toplayıp almış. Suyu takibe koyulmuş, bir adamın küreğiyle suyu bahçesine çevirdiğini görmüş. Ona;**

"- Ey Allah'ın kulu, adın ne senin?" **demiş. O da;**

"- Adım şudur!" **diyerek, daha önce bulutun içinden duyduğu ismi söylemiş. Sonra da;**

"- Adımı neden sordun, ey Allah'ın kulu?" **diye sormuş. O da şunları söylemiş:**

"- Ben, şu suyu indiren bulutun içinden bir ses duymuştum. **'Falanın bahçesini sula!'** ***diye senin ismini söyledi. Burada ne yapıyorsun?"***

Bahçe sahibi de şöyle demiş:

"- Madem bunu söyledin, anlatayım: Ben bu bahçeden çıkan ürünü alır, üçte birini tasadduk eder, üçte birini çoluk çocuğumla birlikte yer, kalan üçte birini de *(tohumluk olarak)* ***tekrar bahçeye atarım."***[4]

---

[4] Müslim, Zühd, 4/45.

٧٢٥٢- (س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «سَبق درْهَم مائة ألف درْهم ، قال : وكيف ؟ قال : كان لرجل درْهمان ، فتصدَّق بأجودهما ، وانطلق رجل إلى عُرض ماله ، فأخذ منه مائة ألف درهم فتصدَّق بها ». وفي أخرى مثله ، وفيها : « وكان رجل له مال كثير ، فأخذ من عُرض ماله... الحديث ».
أخرجه النسائي.

7.252- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);
"- Bir dirhem, yüzbin dirhemi geçti" buyurmuş.
"- Nasıl?" diye sorunca da;
"- Bir adamın iki dirhemi vardı; onlardan en iyi olanını tasadduk etti. (Bunu gören) **başka bir adam da malının yanına gitti, ondan yüz bin dirhem aldı ve onu tasadduk etti"** cevabını verdi.[5]

İZAH
Yapılan tasadduktan alınacak olan ecir ve sevâp, her zaman tasaddukun miktarı ile orantılı olmaz. Ecir, insanın himmeti ile doğru orantılıdır, dolayısıyla burada veren kişinin hâli önemlidir. Nice yoksul insan vardır ki, yokluğa rağmen vermeye çalışmakta, vermekten büyük haz duymaktadır. Kur'ân- Kerîm'de de ifâde buyurulduğu gibi; ***"kendileri muhtaç bile olsalar, başkalarını kendilerine tercih ederler."***[6] Hatta yoksul birinin, fakirliğine rağmen tasaddukta bulunduğunu gören bir zengin de, zenginliği ölçüsünde tasaddukta bulunmak gerektiği duygusu uyanır. Böylece fakir de, zenginin tasadduk yapmasına vesile olur. Bu da fakirin ecrini arttırır. İzahına çalıştığımız hadîste de bu duruma dikkat çekilmektedir.

٧٢٥٣- (ت ـ ابن عباس رضي الله عنه) جاءه سائل، فقال له ابن عباس : أتشْهدُ أن لا إله إلا الله ، وأنَّ محمدا رسولُ الله ؟ قال: نعم ، قال : وتصومُ ، قال: نعم ، قال : سألتَ ، وللسائل حق ، إنه لَحَقٌ علينا أن نصلك ، فأعطاه ثوبا، ثم قال : سمعتُ رسولَ الله

---

[5] **Nesaî**, Zekât, 49.
[6] Haşir, 9.

صلى الله عليه وسلم يقول : « مَا مِنْ مسلم يكسو مسلما ثوبا إلا كان في حفظ الله ما دام عليه منه خرْقة ». أخرجه الترمذي.

7.253- İbn Abbas'a bir dilenci geldi. İbn Abbas dilenciye;

"- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyor musun?" diye sordu. Dilenci;

"- Evet" dedi.

"- Oruç tutuyor musun?" diye sordu. Yine;

"- Evet" dedi. O zaman İbn Abbas;

"- Ama dileniyorsun! Gerçi dilencinin de hakkı vardır. Seni gözetmek, bizim görevimizdir" dedi ve ona bir elbise verdi. Sonra da, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"- Bir müslüman, bir müslümana bir elbise giydirirse, onun üzerinde o elbisenin bir parçası kaldığı müddetçe, o insan Allah'ın koruması altında olur."[7]

٧٢٥٤- (خ م د س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن أعرابيًا قال : « يا رسول الله، أخبرني عن الهجرة ، قال : ويحك ، إنَّ شَأنَ الهجرة شديد ، فهل لكَ من إبل ؟ قال : نعم ، قال : فهل تؤدِّي صَدَقَتها ؟ قال: نعم ، قال : فاعْمَل من وراء البحار ، فإنَّ الله لن يَتِرَكَ من عملك شيئا ».

وفي رواية « فهل لك من إبل ؟ قال : نعم ، قال : فتُعطي صَدَقَتها ؟ قال : نعم ، قال: فهل تَمْنَحُ منها ؟ قال : نعم ، قال : فتَحْلِبُها يوم ورْدِها ؟ قال : نعم ، قال : فاعمل من وراء البحار ، فإن الله لن يَتِرَكَ من عملكَ شيئا ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي ، وأخرج أبو داود الأولى.

7.254- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre, bir bedevî;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana hicretten haber ver!" dedi. Rasûlullah (as.);

[7] **Tirmizî**, Kıyâmet, 41/2484.

"- Yazık olur sana! Çünkü hicret zor iştir. Senin develerin var mı?" dedi.

"- Var" deyince de;

"- Onların zekâtını veriyor musun?" diye sordu.

"- Evet" deyince de;

"- Öyleyse denizlerin ötesinden de olsa amel et! Çünkü Yüce Allah, senin amelinden hiçbir şeyi zâyi etmeyecektir" buyurdu.[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre, Hz. Peygamber;

"- Senin develerin var mı?" diye sordu.

"- Var" deyince;

"- Onların zekâtını veriyor musun?" diye sordu. O da;

"- Evet" dedi. Tekrar;

"- Onlardan bağış da yapıyor musun?" diye sordu. Adam;

"- Evet" dedi.

"- Onları normal zamanında sağıyor musun?" diye sordu. Yine;

"- Evet" deyince;

"- Öyleyse denizlerin ötesinden de olsa amel et! Çünkü Yüce Allah, senin amelinden hiçbir şeyi zâyi etmeyecektir" buyurdu.

İZAH

Mekke fethine kadar olan dönemde her müslümanın **Medîne'**ye hicret etmesi farzdı. Bu hadîste Hz. Peygamber, bedevînin hicret etmesine gerek görmediğine göre, yukarıdaki görüşme **Mekke** fethinden sonra yapılmış olmalıdır. Eğer görüşmenin **Mekke** fethinden önce yapıldığı düşünülecek olursa, bedevî hakkında Hz. Peygamber tarafından bilinen özel bir nedene dayalı olarak hicrete gerek görmediğine hükmetmek icâb eder.

---

[8] **Buharı**, Edeb, 95; Zekât, 36; **Müslim**, İmâret, 20/87; **Ebû Davud**, Cihâd, 1/2477; **Nesaî**, Bîat, 11.

٧٢٥٥- (ت ـــ أنس رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «إن الصدقة تُطْفِئُ غضبَ الرَّبِّ ، وتَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوء». أخرجه الترمذي.

7.255- Enes'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Şüphesiz sadaka, Rabbin gazâbını söndürür ve kötü ölümü önler."[9]

[9] **Tirmizî**, Zekât, 28/664. Bu rivâyetin senedi zayıftır.

الفصل العاشر

في فضل النفقة

X- İNFÂKIN FAZÎLETİ

٧٢٥٦- (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَا مِنْ يوم يُصبِحُ فيه العبادُ إلا مَلَكان يَنْزِلان ، يقول أحدُهما : اللهم أعْطِ مُنْفِقا خَلَفا ، ويقول الآخر : اللهم أعْطِ مُمْسِكا تلفا ». أخرجه البخاري ومسلم.

7.256- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kulların sabahladığı her gün, iki melek inerek, biri; *'Allah'ım; malını infâk edene daha çok ver!'*, diğeri de; *'Allah'ım; malına sımsıkı sarılana da telef ver!'* diye duâ eder."[1]

İZAH

Malını infâk edene Allah'ın daha çok vereceği, ***"Siz ne infâk ederseniz, Allah size onun devamını verir"***[2] âyeti ile de ifâde edilmektedir. Ayrıca ***"Kim verir ise, biz ona her şeyi kolaylaştıracağız... Kim cimrilik edip vermezse, biz de ona zorlaştıracağız ve malı onu kurtaramayacak"***[3] âyeti de bu hadîsi te'yîd eder mâhiyettedir.

Hadîste **"...telef ver!"** şeklindeki bedduâ, farz olan zekâtını vermeyenler içindir. Meleklerin duâsını, temenni manasına hamletmek de mümkündür.

٧٢٥٧- (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : مَنْ أنْفق زوجين في سبيل الله ، دعاهُ خزَنَةُ الجنّة ، كلُّ خزَنَة باب : أيْ فُلُ ، هَلُمَّ ، فقال أبو بكر : يا رسول الله ذاك الذي لا تَوَى عليه، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:

---

[1] **Buharî**, Zekât, 27; **Müslim**, Zekât, 17/57.

[2] Sebe', 39.

[3] Leyl, 5-11.

«إني لأرجو أن تكون منهم». وفي رواية أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال «من أنفق زوجين في سبيل الله نُودي من أبواب الجنة». وفي رواية « نودي في الجنة : يا عبد الله ، هذا خير ، فمن كان من أهل الصلاة ، دُعِيَ من باب الصلاة ، ومَنْ كان من أهل الجهاد ، دُعي من باب الجهاد ، ومن كان من أهل الصدقة ، دُعي من باب الصدقة... الحديث ».

وسيجيء في موضعه، أخرجه البخاري ومسلم.

7.257- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Her kim Allah yolunda çift infâkta bulunursa, cennet bekçileri her kapıdan onu;

"- Ey falan, gel!" diye çağırırlar. Hz. Ebû Bekir;

"- İşte helâk olmayacak olan odur, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Rasûlullah (as.) da;

"- Ümit ediyorum ki, sen de onlardansın" buyurdu.[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as.); **"Kim Allah yolunda çift infâkta bulunursa, kendisine cennet kapılarından seslenilir"** dedi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir: **"Ona cennette;**

"- Ey Allah'ın kulu, şu hayırdır!" **diye seslenilecek. Namaz ehli biri ise namaz kapısından, cihâd ehli biri ise cihâd kapısından, sadaka ehli biri ise sadaka kapısından çağrılacak..."**

Bu rivâyet, ait olduğu bölümde inşallah tekrar gelecektir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

"Çift yapmak", aynı cinsten, ama farklı nitelikte şeyler yapmak demektir. Meselâ; namazın farz olanı ile birlikte nâfile olanını da kılmak, farz olan zekâtla birlikte nâfile olan sadakayı da vermek gibi. Bundan sonra gelen hadîste ise, bu durum aynı maldan çift çift vermek şeklinde açıklanmaktadır. Bu durumda hadîste cömertlik manası ağır basmaktadır.

---

[4] **Buharî**, Cihâd, 37; Bed'u'l-Halk, 6; **Müslim**, Zekât, 27/85-86.

٧٢٥٨- (س ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ما من عبد مسلم يُنفقُ من كلِّ مال له زوجين في سبيل الله إلا استقبله حَجَبَةُ الجنة كلُّهم يَدْعُوهُ إلى ما عنده قلتُ: وكيف ذلك؟ قال: إن كانتْ إبلا فبعيرينِ وإن كانت بَقرا فبقرتين». أخرجه النسائي.

7.258- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bütün malından Allah yolunda çift olarak infâk eden bir müslümanı cennet bekçileri karşılar, hepsi de onu kendi tarafına davet eder."

Ben dedim ki:

"- Bu çift verme işi nasıl olacak?"

"- Eğer adamın develeri varsa iki deve verir, inekleri varsa iki inek verir" buyurdu.[5]

٧٢٥٩- (خ م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: قال الله تعالى: أنفقْ يُنفقْ عليك. وفي أخرى « نحن الآخِرون السَّابقون يوم القيامة... وذكره، وفيه: يَدُ الله مَلأى لا يَغيضُها نفقة، سَحَّاءُ الليلَ والنهار، وقال: أرأيتم ما أنفق مُنْذ خلق السموات والأرض؟ فإنه لم يَغضْ ما في يده، وكان عرشُهُ على الماء، وبيده الميزان يَخفضُ ويَرفعُ ».

وفي أخرى: وبيده الأخرى: القَيْضُ - أو القَبْضُ - يرفع ويَخْفضُ » أخرجه البخاري.

وأخرج مسلم عن أبي هريرة - يَبْلُغُ به النبيَّ صلى الله عليه وسلم- قال: «قال الله تبارك وتعالى: يا ابن آدم أَنفقْ أُنْفقْ عليك، وقال: يمين الله [مَلأى] سَحَّاء لا يَغيضُها شيء الليل والنهار».

---

[5] Nesaî, Cihâd, 45.

وفي رواية له عن رسول الله صلى الله عليه وسلم « إن الله قال لي : **أَنْفِقْ أُنْفِقْ** عليك وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**يد الله ملأى**... وذكر الحديث، وفي آخره : **وبيده الأخرى القَبْضُ ، يرفع ويخفض**». وأخرج الترمذي نحوه.

7.259- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi: **Yüce Allah buyurdu ki:**

"İnfâk et ki, sana da infâk edilsin!"[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Biz (dünyaya) **son gelenleriz, ama kıyâmet gününde öne geçenleriz..."** Bu rivâyette şu cümleler de vardır:

"Allah'ın eli doludur; dağıtmak onu eksiltmez. Gece ve gündüz cömertliği onu azaltmaz. Gökler ile yer yaratıldığı günden beri neleri infâk ettiğini biliyor musunuz? Buna rağmen elindeki mülkü azalmamıştır. O'nun Arş'ı suyun üzerindedir. Terazisi de elindedir; bazen yükseltir, bazen alçaltır."

Diğer bir rivâyette de; **"Diğer elinde de** *feyz* –veya *kabz*- **vardır; bazen yükseltir, bazen alçaltır"** dedi.

Bunları **Buharî** tahric etti. **Müslim**'in Ebû Hureyre vasıtasıyla Hz. Peygamber'den rivâyeti de şöyledir:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ey Âdemoğlu! Sen infâk et ki, sana da infâk edilsin!"

Sonra Hz. Peygamber şunları ekledi:

"Allah'ın eli cömertlikle doludur; gece ve gündüz yapılan hiçbir harcama, onu azaltmaz."

Müslim'in diğer bir rivâyetinde Hz. Peygamber, Allah bana; *"İnfâk et ki, sana da infâk edilsin!"* buyurdu, der. Hz. Peygamber devamla; **"Allah'ın eli doludur..."** diye söyler. Bu rivâyetin sonunda da; **"Allah'ın diğer elinde** *kabz* **vardır; bazen yükseltir, bazen alçaltır"** der.

---

[6] **Buharî**, Tefsir, 11/2; Nafakat, 1; Tevhîd, 22; **Müslim**, Zekât, 11/36-37; **Tirmizî**, Tefsîr, 6/3045.

İZAH

*"**Feyz**"* ve *"**kabz**"* kelimeleri, yazılışı itibariyle birbirine çok benzemektedir. Aralarında sadece nokta farkı vardır. Bu itibarla burada yazıdan kaynaklanan bir yanılma söz konusudur.

*"**Kabz**"*, ölüm manasına gelir. Buna göre hadîs, **"Ölüm de Allah'ın elindedir"** anlamına gelir.

*"**Feyz**"* ise, bolluk, büyük ikrâm ve ihsân demektir. Buna göre de hadîs, **"Bol bol ihsân ve ikrâmda bulunmak, Allah'a mahsustur"** demek olur.

Hadîs, insanlar mallarını hayır yollarında harcadıkları müddetçe, kendilerine daha fazla nimetler ve imkânlar verileceğini bildirmektedir.

Hadîsteki **"Allah'ın eli"** ifadesini selef uleması müteşabihattan kabul eder. Ancak burada kastedilen şeyin, elin şekli ve sureti değil, manası ve hakikati olduğuna şüphe yoktur. Bilindiği üzere **"el"**, almaya, vermeye, tutmaya, kavramaya, iş yapmaya, iyilik ve kötülük etmeye yarayan bir uzuv ve bir vasıtadır. Böyle olunca **"el"** kelimesini Allah'a izafe etmeyi makul görmek gerekir. Binâenaleyh izahına çalıştığımız hadîste bu kelime ile, Allah'ın lütfu, ihsanı ve yardımı kastedilmektedir. Çünkü verme-alma işi daima elle yapılmaktadır ve maksadı ifade için de en uygun kelime budur.

٧٢٦٠- (م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
«دينار أنفقته في سبيل الله ، ودينار أنفقتَهُ في رقبة ، ودينار تصدَّقْتَ به على مسكين ، ودينار أنفقتَهُ على أهلك، أعظَمُها أجرا الذي تنفقه على أهلك ». أخرجه مسلم.

7.260- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah yolunda harcadığın bir dinarla, bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmak için harcadığın, bir yoksula harcadığın ve âilen için harcadığın dinardan sevâbı en çok olanı, âilene harcadığındır."[7]

---

[7] **Müslim**, Zekât, 12(39.

٧٢٦١- (م ت ــ ثوبان رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أفضل دينار ينفقه الرجل: دينار يُنْفِقُهُ على عياله، ودينار يُنفقه [الرجل] على دابته في سبيل الله، ودينار يُنفقه على أصحابه في سبيل الله». قال أبو قلابة: بدأ بالعيال ثم قال أبو قلابة: وأيُّ رجل أعظم أجرا من رَجل يُنفقُ على عيال صغار، يُعِفُّهم الله أو ينفعهم الله به، ويغنيهم؟». أخرجه مسلم والترمذي.

7.261- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir insanın harcadığı paraların en faziletlisi, âilesine harcadığı paralarla, Allah yolunda hayvanı için harcadığı ve Allah yolunda arkadaşları için harcadığı paralardır."

Râvî Ebû Kılâbe; *"Hz. Peygamber söze 'âile'den başladı"* dedi, sonra da şöyle devam etti.

"Küçük çocuklarının iffetli –veya faydalı- **yetişmeleri için harcamalar yapan ve onları başkasına muhtaç etmeyen bir adamdan daha büyük sevâbı kim alabilir ki?"**[8]

٧٢٦٢- (خ م ت س ــ أبو مسعود البدري رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال: «إن المسلم إذا أنفق على أهله نفقة وهو يَحْتَسِبُها، كانت له صدقة». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. ولفظ الترمذي : أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «نفقةُ الرجل على أهله صدقة ».

7.262- Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Bir müslüman, Allah'ın rızâsını düşünerek âilesine bir harcama yaparsa, bu harcama onun için sadaka hükmündedir."[9]

---

[8] **Müslim**, Zekât, 12/38; **Tirmizî**, Birr, 42/1966.

[9] **Buharî**, İman, 42; Meğâzî, 11; Nafakat, 1; **Müslim**, Zekât, 14/48; **Tirmizî**, Birr, 42/1965; **Nesaî**, Zekât, 60.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti. **Tirmizî**'nin lafzı ise; **"İnsanın âilesine yaptığı harcama sadakadır"** şeklindedir.

٧٢٦٣- (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «من وسَّعَ على عياله في النفقة يومَ عاشوراء ، وسَّعَ الله عليه سائر سَنَته». قال سفيان : إنا قد جربناه ، فوجدناه كذلك. أخرجه...

7.263- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Âşura günü âilesine infâkta geniş davranan kişiye, Allah da senenin diğer günlerinde geniş davranır."

Râvî Süfyân dedi ki:

"Biz bunu denedik ve doğru olduğunu gördük."[10]

---

[10] Hadîsi **Rezîn** tahric etti. **Suyûtî**, *Câmiu's-Sağîr*, II, 182'de, hadîsin sahih olduğunu, **Taberânî** *Evsat*'ta ve **Beyhakî**'nin *Şuabu'l-İman*'da rivâyet ettiklerini söylemektedir. Ancak **İbn Hacer** bu rivâyetin zayıf olduğunu, **Beyhakî** de bütün senedlerinin zayıf olduğunu, **İbn Receb** ise, hiçbir şeyinin sahih olmadığını söylemektedir. **Aclûnî** de **Keşfu'l-Hafâ**'da, bunun **Ebû Saîd, Ebû Hureyre, İbn Mes'ûd** ve **Câbir**'den zayıf senedlerle rivâyet edildiğini, ama bunların birbirini takviye ettiklerini söylemektedir. Ayrıca **Zerkeşî**'den naklen, **Muhammed b. el-Münteşir**'in sözü olduğu rivâyetini ve **İbn Cevzî**'nin bunu **Mevzûât**'ına aldığını da kaydetmektedir.

الفصل الحادي عشر
في فضل العتق

XI- KÖLE ÂZÂD ETMENİN FAZÎLETİ

٧٢٦٤- (خ م ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أيُّما رجل أعتق امْرءا مسلما استَنْقَذ الله بكل عضو منه عضوا منه من النار**». قال سعيد بن مُرجانة: فانطلقت به إلى علي بن الحُسَيْن فعمد علي بن الحسين إلى عبد له قد أعطاه به عبدُ الله بن جعفر عشرة آلاف درهم - أو ألف دينار - فأعتقه.

وفي رواية قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم :« **من أعتق رقبة مسلمة ، أعتق الله بكل عضو منه عضوا من النار ، حتى فرْجَه بفرْجه** ». وفي أخرى « **من أعتق رقبة مؤمنة ، أعتق الله بكل إرْب منهُ إرْبا منه من النار** ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي الثانية.

7.264- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"Kim bir müslümanı özgürlüğüne kavuşturursa, Allah da o kölenin her uzvuna karşılık o insanın bir uzvunu cehennemden kurtarır."[1]

RİVÂYETLER

Saîd b. Mercâne[2] dedi ki: "Bu hadîsi aldım, Ali b. el-Hüseyin'e gittim. Ali b. el-Hüseyin, Abdullah b. Cafer'in on bin dirhem –veya bin dinar- verdiği kölesini hemen âzâd etti."

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[1] **Buharî**, Itk, 1; Keffârâtu'l-Eymân, 6; **Müslim**, Itk, 5/21-24; **Tirmizî**, Eymân, 13/1541.

[2] **Ebû Osman, Saîd b. Mercâne (Abdullah) el-Kuraşî el-Âmirî el-Medenî**: ö. 97/715. Medîneli tâbiîlerdendir. Mercâne, annesi idi. Ebû Hureyre ve İbn Ömer'i dinledi. Kendisinden Saîd b. Ebî Hind ve Muhammed b. İbrahim et-Teymî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etti.

"Kim müslüman bir köleyi âzâd ederse, Allah da o kölenin her uzvuna karşılık o insanın bir uzvunu; hatta onun fercine karşılık bunun fercinin âzâdına varıncaya kadar cehennemden âzâd eder."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Kim mü'min bir köleyi âzâd ederse, Allah o kölenin her uzvuna karşılık o insanın bir uzvunu cehennemden âzâd eder."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmanın en hayırlı amellerden olduğunu ifâde etmektedir. Bir insanı özgürlüğe kavuşturmak, âdeta ona yeniden hayat vermek gibidir. Bunun içindir ki Yüce Allah da, buna vesile olanı cehennemden kurtararak âdeta onu yeniden hayata döndürmektedir.

Köle âzâdı konusunda bu meâlde pek çok rivâyet bulunmasına rağmen, İslâm'ın neden kölelik kurumunu tamamen yasaklamadığı sorusu, şüphesiz zihinlere takılmaktadır. Her şeyden önce burada mütekabiliyet ilkesinin göz önünde bulundurulmuş olabileceği akla gelmektedir. Düşman, müslümanlardan aldığı esirlere köle muâmelesi yaparken, İslâm Devlet'inin düşmandan aldığı esirlere efendi muâmelesi yapması, şüphesiz ki halkın gönül rahatlığı ile kabul edebileceği bir uygulama değildir.

Ayrıca İslâm'ın, daha çok kalıcı kurumlara düzenleme getirdiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Kölelik ise ârızî bir keyfiyettir. Nitekim tabiî bir tarih sürecinde bu kurum tamamıyla ortadan kalkmıştır. İlerde kendiliğinden ortadan kalkacak olan bir kurumu, halkın uygulamada zorlanacağı bir statüye kavuşturmaktan ise, kurumun ortadan kalkmasını tarihî sürece havale etmek, ama mevcut uygulamayı insanî esaslara bağlamak daha uygun görülmüş olabilir. Nitekim İslâm, köleliği tamamen kaldırmadı ise de, köle edinme yollarını son derece sınırlı hale getirdi ve daha önemlisi kölelere insanca muâmele esasını getirdi. İslâm'ın kölelere karşı uygulanacak muâmeleyi göz önüne alan pek çok İslâm Hukukçusu, İslâm'da köle

almanın köle olmak gibi bir sıkıntı getirdiği kanâatini ızhar etmişlerdir. Çünkü müslümanlara, köleye kendi yediğinden yedirmek, kendi giydiğinden giydirmek, ona sözlü ve fiilî bir hakarette bulunmamak ve ağır işler yüklememek gibi sorumluluklar yüklenmiştir.

٧٢٦٥- (**ت** ـــ **أبو أمامة** رضي الله عنه) وغيره من أصحاب النبيّ صلى الله عليه وسلم عن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **أيُّما امرئ مسلمٍ أعتقَ امرءاً مسلماً ، كان فكاكَهُ في النار ، يُجْزِئُ كلُّ عضوٍ منه عضواً منه ،وأيُّما امْرِئٍ مسلمٍ أعتق امرأتين مُسْلِمتين ، كانت فكاكَه من النار ، يُجْزِئُ كلُّ عضوٍ منهما عضواً منه، وأيّما امرأة مسلمة أعتقتْ امرأةً ، كانتْ فكاكَها من النار ، يُجْزِئ كلُّ عضو منها عضواً منها** ». أخرجه الترمذي ، ومن قوله : « **أيُّما امرأة**... إلى آخره » زيادة قد نقلت من بعض النسخ، وسياق لفظ الترمذي عقيب الحديث يدل على أنها ليست من الحديث.

7.265- Ebû Ümâme ve diğer bazı ashâb, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ederler:

"Bir müslüman, müslüman bir köleyi özgürlüğüne kavuşturursa, o köle, o müslümanın cehennemden kurtuluşuna vesile olur; kölenin her uzvu, onun bir uzvunu kurtarır. Bir müslüman erkek, iki müslüman câriyeyi özgürlüğüne kavuşturursa, onlar da o müslümanın cehennemden kurtulmasına vesile olurlar; onların her uzvu, bunun bir uzvunu kurtarır. Bir müslüman kadın, müslüman bir câriyeyi özgürlüğüne kavuşturursa, o câriye de onun cehennemden kurtuluşuna vesile olur; onun her uzvu, bunun bir uzvunu kurtarır."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **"Bir müslüman kadın..."** diye başlayan yerden sonuna kadar olan kısım, **Tirmizî**'nin bazı nüshalarından

[3] **Tirmizî**, Eymân, 19/1547.

naklen eklenmiştir. Hadîsin **Tirmizî'**deki ibâresinin siyâkı, ifâdelerin hadîsten olmadığına delâlet etmektedir.

İZAH

Tirmizî, bu hadîsin devamında; "bu hadîsin bazı tarafları sahîhtir" demektedir. **İbnu'l-Esîr**'in; "ibârenin siyâkı, bunun hadîsten olmadığına delâlet etmektedir" derken kastettiği ibâre bu olmalıdır. **Tirmizî** ayrıca hadîs için "hasen-sahîh-garîb" ifâdesini kullanmaktadır.

Hadîsin **"Bir müslümanın, bir köleyi âzâd etmesinin, kendisinin de cehennemde âzâd edilmesine vesile olacağı"** ile ilgili bölümü, bu konudaki diğer rivâyetlerle de uyuşmaktadır. Ama onun dışındaki kısmını ihtiyatla karşılamak gerekir. Hele **"iki câriye âzâd eden"** ile ilgili bölüm, daha çok şüpheyi celbetmektedir. Nitekim bir kısım İslâm Hukukçusu, bir câriye âzâdının, bir köle âzâdından daha faziletli olduğu kanâatindedirler. Gerekçesi de, câriye ile birlikte oğlunun da özgürlüğüne kavuşmasıdır. Kaldı ki **Tirmizî** de; **"Bu hadîs, erkeği âzâd etmenin kadını âzâd etmekten daha faziletli olduğuna delâlet etmektedir. Hadîsin bazı tarafları sahihtir"** demek sûretiyle özellikle bu noktadaki tereddüdünü göstermektedir.

٧٢٦٦- (د س ــ أبو نجيح السلمي رضي الله عنه) قال: حاصَرْنا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بقصر الطائف - وفي رواية بحصن الطائف - فسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**من بَلَغَ بِسَهْمٍ في سبيل الله فله درجة**... وساق الحديث». ولم يذكره أبو داود ثم قال: وسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**أيُّما رَجُلٍ مسلم أعتق رجلا مسلما، فإن الله عز وجلّ جاعلٌ وِقاءَ كلِّ عظم من عظامه عظما من عظام مُحَرِّرِه من النار وأيُّما امرأة أعتقتْ امرأة مسلمة فإنَّ الله تبارك وتعالى جَاعِلٌ وِقاءَ كلِّ عظْم من عظامها عظما من عظام محرِّرِها من النار يوم القيامة**».

وفي رواية : قال شُرحبيل بن السِّمط لعمرو بن عَبَسة - هو أبو نَجيح - حدِّثْنا حديثا سمعتَه من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَنْ أعتق رقبة مؤمنة كانت فداءه من النار** ». أخرجه أبو داود.

7.266- Ebû Necîh es-Sülemî anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Tâif Sarayını –bir rivâyette Tâif Kalesini- muhasara etmiştik. O sırada Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kim Allah yolunda bir ok atmak bile olsa bir gayret gösterirse, onun için bir derece vardır."

Sonra râvî, bu hadîsin devamını sevk etti, ama **Ebû Davud** onu zikretmedi.

Sonra Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini de işittim dedi:

"Bir müslüman, bir müslüman erkeği kölelikten kurtarırsa, Azîz ve Celîl olan Allah da, kölelikten kurtardığı insanın kemikleri karşılığında onun her bir kemiğini cehennemden koruyacaktır. Bir müslüman kadın da, müslüman bir kadını kölelikten kurtarırsa, kıyâmet gününde Yüce Allah da, kölelikten kurtardığı kadının kemikleri karşılığında onun her bir kemiğini cehennemden koruyacaktır."[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de, Şurahbîl b. es-Simt, Amr b. Abese'ye –ki o Ebû Necîh'dir- şöyle dedi:

"- Bize Rasûlullah'dan (as.) duyduğun bir hadîs söyle!"

O da, Rasûlullah'dan (as.) şöyle duydum, dedi:

"Kim bir mü'mini âzâd ederse, o köle onun cehenneme karşı fidyesi olur."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

٧٢٦٧- (د ـ شرحبيل بن السمط رضي الله عنه) : قال لكعب بن مُرَّةَ - أو مرة بن كعب - حدِّثنا حديثا سمعتَه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكر معنى حديث معاذ [إلى] قوله : **أيُّما امْرئ أعتق مسلما** ، **وأيُّما امرأة أعتقت امرأة** - وزاد : **أيُّما رجل أعتق امرأتين مُسلمتين ، إلا كانتا فَكاكه من النار ، يُجزِئُ مكان [كلّ] عظمين منهما عظما من عظامه.** أخرجه أبو داود هكذا ، ومعاذ هو ابن هشام ، أحد رواة حديث أبي نجيح.

---

[4] **Ebû Davud**, Itk, 14/3965-66.

7.267- Şurahbîl b. es-Simt, Kâ'b b. Mürre'ye –veya Mürre b. Kâ'b'a;

"- Bize Rasûlullah'dan (as.) duyduğun bir hadîs söyle!" dedi. O da Muâz'ın hadîsi gibi aynı manada bir hadîsi, **"Hangi adam bir müslümanı kölelikten kurtarırsa... hangi kadın bir câriyeyi kölelikten kurtarırsa..."** kısmına kadar olan bölümü zikretti. Sonra da şunu ilâve etti:

"Bir müslüman erkek, iki müslüman câriyeyi özgürlüğüne kavuşturursa, onlar da o müslümanın cehennemden kurtulmasına vesile olurlar; o iki câriyenin her kemiği, bunun bir kemiğini kurtarmaya yeter."[5]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Ebû Davud** bu şekilde tahric etti. Rivâyette adı geçen Muâz[6], Ebû Necîh rivâyetinin râvîlerinden biri olan Muâz b. Hişâm'dır.[7]

٧٢٦٨- (د ــ الغريف بن [عياش بن فيروز] الديلمي رحمه الله) : قال : أتينا واثلة بن الأسقع، فقلنا : حدثنا حديثا ليس فيه زيادة ولا نقصان ، فغضب ، وقال : إن أحدكم ليقرأ ومصحفه معلق في بيته، فيزيد وينقص ، فقلنا : إنما أردنا حديثا سمعته من النبي صلى الله عليه وسلم فقال : «أتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم في صاحب لنا أوجب – يعني النار – بالقتل ، فقال : أعتقوا عنه يُعْتِق الله بكل عضو منه عضوا منه في النار». أخرجه أبو داود.

---

[5] **Ebû Davud,** Itk, 14/3967.

[6] **Ebû Abdullah, Muâz b. Hişâm b. Ebî Abdullah (Senber) ed-Destüvâî el-Basrî**: ö. 200/815. Basralı muhaddislerdendir, ama daha çok **Yemen**'de oturmuştur. Şu'be b. el-Haccâc ve babasından rivâyetleri vardır. Kendisinden Ali b. el-Medînî ve İshak b. Râhûye rivâyet etti. Sika olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almış ve bazı âlimler tarafından da sika görülmüştür. Ancak Yahya b. Maîn; "**sadûktur, ama huccet değildir**" der, İbn Adiy de; "**umarım sadûktur, fakat galatı çoktur**" diye söyler. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi.

[7] Burada 7266 nolu hadîse işaret edilmektedir.

7.268- el-Ğarîf b. Ayyâş b. Fîrûz ed-Deylemî[8] anlatıyor:

"Vâsile b. el-Eska'ın yanına gittik ve;

"- Bize, içinde hiç ilâve ve eksiklik olmayan bir hadîs rivâyet et!" dedik. Vâsile kızdı ve;

"- Sizden biri, Mushaf'ı evinde asılı iken Kur'ân okuyor ve ona bazı ilâve yapabiliyor, bazen de eksik okuyabiliyor" dedi. Biz de kendisine;

"- Biz senden sadece Rasûlullah'dan (as.) işittiğin bir hadîsi rivâyet etmeni istiyoruz" dedik. Bunun üzerine şöyle dedi:

"Adam öldürmek yüzünden cehenneme girmeyi hak etmiş olan bir arkadaşımız için Rasûlullah'a (as.) gitmiştik. Buyurdu ki:

"Onun adına köle âzâd edin! Böylece Allah da o kölenin her uzvu karşılığında arkadaşınızın bir uzvunu cehennemden kurtarır."[9]

İZAH

Vâsile b. el-Eska', suffa ehlindendir ve Hz. Peygamber'e üç yıl süreyle hizmette bulunmuş biridir.

"Kur'ân'ı eksik ve ilave lafızlarla okuyabiliyor" ifâdesi, Kur'ân'a ilave ve çıkartma yapmanın câiz olduğunu değil, insanın sehven hatalı okuyabileceğini ifâde etmektedir. Bu ifâde aynı zamanda hadîsi manen rivâyet etmenin cevâzını da gösterir. Zaten Hz. Peygamber'in bütün söylediklerini, aynı lafızlarla koruyabilmek, ancak meleklerin yapabileceği bir iştir. Nitekim **Ğarîf** ve arkadaşları da, maksatlarının Rasûlullah'dan (as.) bizzat işitmiş olduğu bir hadîsi rivâyet etmesi olduğunu söyleyerek aynı şeyi ifâde etmektedirler.

"Adam öldürmek yüzünden cehenneme girmeyi hak etmiş" ifâdesinde, hatâen birini öldürmüş olan birinin durumu söz konusu edilmektedir. **Vâsile**, hatâen de olsa adam öldüren birinin cehenneme gireceğini zannettiği için **"cehenneme girmeyi hak etmiş biri"** demektedir.

---

[8] **el-Ğarîf b. Ayyâş b. Fîrûz ed-Deylemî**: Tâbiîlerdendir. Vâsile b. Eska'dan rivâyeti vardır. Kendisinden İbrahim b. Ebî Able rivâyet etti. Şamlıdır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış, ama **İbn Hazm** meçhûl olduğunu söylemiştir.

[9] **Ebû Davud**, Itk, 13/3964.

الفصل الثاني عشر
في فضل عيادة المريض

XII- HASTA ZİYARETİNİN FAZÎLETİ

٧٢٦٩- (د ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « مَا مِنْ رَجُل يَعُودُ مريضا مُمْسِيا، إلا خرج معه سبعون ألف ملك ، يستغفرون له حتى يصبحَ ، وكان له خَريف في الجنة ، ومن أتاه مُصبحا ، خرج معه سبعون ألف ملك يستغفرون له حتى يُمْسِيَ ، وكان له خَريف في الجنة ».

وفي رواية عنه عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم بمعناه ، ولم يذكر الخريف. أخرجه أبو داود ، وقال : وقد روي من غير وجه عن علي عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم. وفي رواية أخرى قال : جاء أبو موسى إلى الحسنِ بنِ عليّ يعودُه قال أبو داود... وساق الحديث معنى قول علي رضي الله عنه.

وفي رواية الترمذي عن ثُوَيْر عن أبيه ، قال : أخذ عليٌّ بنُ أبي طالب بيدي ، فقال : انطلق بنا إلى الحسن نعوده ، فوجدنا عنده أبا موسى، فقال له عليّ: أعائدا جئتَ يا أبا موسى ، أم زائرا ؟ قال: بل عائدا ،قال عليّ : فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَا مِنْ مسلم يعودُ مسلما مريضا غُدْوَة ، إلا صلى عليه سبعون ألف ملك حتى يُمْسِيَ ، وإن عاده عَشية صلَّى عليه سبعون ألف ملك حتى يصبحَ ، وكان له خريف في الجنة** ».

7.269- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edilmiştir:

"Akşamleyin bir hastayı ziyarete giden bir insanla birlikte yetmiş bin melek de yola çıkar ve sabaha kadar o ziyaretçi için mağfiret dilerler. Ayrıca onun için cennette bir meyve bahçesi vardır. Sabahleyin hastayı ziyarete gidenle birlikte de yetmiş bin melek çıkar ve akşama kadar ziyaretçi için istiğfâr ederler. Onun için de cennette bir meyve bahçesi vardır."[1]

---

[1] **Ebû Davud**, Cenâiz, 3/3098-3100; **Tirmizî**, Cenâiz, 2/969.

RİVÂYETLER

Aynı manada Hz. Peygamber'den nakledilen başka bir rivâyette, "**meyve bahçesi**" ibaresi zikredilmez. Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Ayrıca **Ebû Davud**'un, Hz. Ali vasıtasıyla Rasûlullah'dan (as.) başka bir tarîkle bir rivâyeti daha vardır.

Başka bir rivâyette de; "Ebû Musa, Hasan b. Ali'yi ziyarete gitti" denir. Sonra da **Ebû Davud** şöyle dedi diyerek Hz. Ali'nin sözünü aynı manada rivâyet eder.

Tirmizî de Süveyr[2] vasıtasıyla babasından[3] şöyle rivâyet eder:

"Ali b. Ebî Tâlib elimi tuttu ve;

"- Gel, Hasan'ı ziyaret edelim" dedi. Yanına vardığımızda Ebû Musa'yı orada bulduk. Hz. Ali, ona;

"- Hasta ziyareti için mi, yoksa sadece kendisine uğramak niyetiyle mi geldin, ya Ebû Musa?" diye sordu.

"- Hasta ziyâreti için geldim" deyince, Hz. Ali;

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"Müslüman bir hastayı sabahleyin ziyarete giden bir müslümana, yetmiş bin melek akşam oluncaya kadar duâ ederler. Akşamleyin ziyaret edecek olsa, ona da yetmiş bin melek sabaha kadar duâ eder. Ayrıca onun için cennette bir meyve bahçesi vardır."

---

[2] **Ebû'l-Cehm, Süveyr b. Ebî Fâhite (Saîd) b. Ilaka el-Hâşimî el-Kûfî**: Kûfeli râvîlerdendir. Babasından ve İbn Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Sevrî ve A'meş rivâyet eder. Muhaddisler nazarında zayıf biridir. Süfyan Sevrî; "**o, yalanın rüknüdür**" der. Nesaî, İbn Mehdî, Yahya b. Maîn, Dârekutnî ve Ebû Hâtim onun zayıf olduğunu kaydederler. Yunus b. Ebî İshak râfizî olduğunu söyler. İbn Hibbân isnâdları kalbettiğini ilave eder. Hadîsi **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[3] **Ebû Fâhite, Saîd b. Ilaka el-Hâşimî el-Kûfî**: ö. 90/709 veya 120/738. Kûfeli tâbiîlerdendir. Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin âzâtlısıdır. Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd ve Ümmü Hânî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Süveyr ve Amr b. Dînâr rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

İZAH

Bu hadîsteki ifâdelerde aşırı bir mübalağa göze çarpmaktadır. Muhtemelen burada hasta ziyaretini teşvik amaçlanmakta, bunun için de uygun bazı motifler kullanılmaktadır.

٧٢٧٠- (م ت ـ ثوبان رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « عائدُ المريض في مَخْرَفَة الجنة». وفي رواية قال: «من عاد مريضا لم يزل في خُرْفَة الجنة حتى يرجع».

وفي أخرى «لم يزل في خُرفة الجنة، قيل: يا رسول الله ، وما خُرفة الجنة ؟ قال : جناها».

أخرجه مسلم. وفي رواية الترمذي « أن المسلم إذا عَادَ أخاه المسلم لم يزل في خُرْفَة الجنة».

7.270- Sevbân'ın rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:
"Hastayı ziyâret eden, cennetin meyveliklerinde gezinir."[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:
"Kim bir hastayı ziyâret ederse, evine dönünceye kadar cennetin meyveliklerindedir."

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:
"Kim bir hastayı ziyâret ederse, cennetin meyveliklerindedir."
"- Cennetin meyvelikleri nedir, ey Allah'ın Rasûlü?"denince;
"- Devşirilmiş meyveleridir" buyurdu.
Bunları **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de; **"Müslüman, müslüman kardeşini ziyâret ederse, cennetin meyveliklerinde olur"** şeklindedir.

[4] **Müslim**, Birr, 13/39-42; **Tirmizî**, Cenâiz, 2/967.

٧٢٧١- (ط ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « من توضأ فأحسَنَ الوضوء ، وعاد أخاه المسلم محتسبا ، بُوعِدَ عن النار مَسيرة ستين خريفا».

قال ثابت : قلت : وما الخريف يا أبا حمزة ؟ قال أنس : العام. أخرجه أبو داود.

7.271- Enes b. Mâlik'in rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim güzelce abdestini alır ve Allah'tan sevap umarak müslüman kardeşini ziyâret ederse, altmış *harîf* cehennemden uzaklaştırılır."

Râvî Sâbit;

"- *Harîf* ne demektir?" diye sordu. Enes;

"- Sene demektir" dedi.[5]

٧٢٧٢- (ط ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «إذا عاد الرجل المريضَ، خاض الرحمة حتى إذا قعد عنْدَهُ، قرَّت فيه» أو نحو هذا. أخرجه الموطأ.

7.272- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsan, bir hastayı ziyâret ettiğinde rahmete gark olur. Eğer hastanın yanında oturursa, rahmet onda sâbit kalır."[6]

٧٢٧٣- (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ عاد مريضا أو زارَ أخا له في الله ناداه منادٍ: أنْ طبتَ وطابَ مَمْشاك وتبوَّأتَ من الجنة منزلا». أخرجه الترمذي.

---

[5] **Ebû Davud**, Cenâiz, 3/3097. Bu hadîsin râvîlerinden **el-Fadl b. Delhem el-Vâsıtî** zayıftır.

[6] **Muvatta**, Ayn, 7/17. Belâğat yoluyla rivâyet edilen bu hadîsin senedi munkatı'dır.

7.273- Ebû Hureyre'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim bir hastayı ziyâret eder veya bir din kardeşini Allah rızası için yoklarsa, bir münâdi ona; *'Mutlu olasın! Yürüyüşün sana mutluluk getirsin! Cennette yüksek bir makama eresin!'* diye nidâ eder."[7]

[7] **Tirmizî**, Birr, 64/2008. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû Sinân İsa b. Sinan**, hadîsçiler nazarında *leyyin*'dir. **Tirmizî** de hadîsin hasen-garîb olduğunu söylemiştir.

الفصل الثالث عشر

في فضل اعمال وأقوال مشتركة الأحاديث ومتفرقة

وفيه خمسة عشر نوعًا:

نوع أول

XIII- BAZI SÖZLERİN VE AMELLERİN FAZÎLETİ HAKKINDA HADÎSLER

a) ÎMAN VE İBÂDETİN ÖNEMİ VE FAZÎLETİ[1]

٧٢٧٤- (ت ــ **معاذ بن جبل** رضي الله عنه) قال : « كنت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفر، فأصبحتُ يوما قريبا منه ونحنُ نسيرُ ، فقلتُ : يا رسولَ الله ، أخبرني بعمل يدخلني الجنة ، ويباعدني من النار ،قال : **لقد سألتني عن عظيم ، وإنه لَيسير على من يَسَّرَهُ الله عليه، تعبدُ الله ، ولا تشرك به شيئا ، وتقيمُ الصلاة ، وتؤتي الزكاة، وتصومُ رمضان ، وتحجُّ البيتَ**، ثم قال : **ألا أدلُّك على أبواب الخير** ؟ قلتُ : بلى يا رسولَ الله ، قال : **الصومُ جُنَّة ، والصدقةُ تُطفئ الخطيئةَ كما يُطفئُ الماءُ النار ، وصلاةُ الرجل في جَوف الليل شعارُ الصالحين** ، ثم تلا قوله تعالى : **{تتجافى جنوبهم عن المضاجع يدعون ربهم خوفا وطمعا...}** الآية [السجدة: الآية ١٦] ثم قال : **ألا أخبرُك برأس الأمر وعَموده ، وذِرْوَة سَنامه** ؟ قلتُ : بلى يا رسول الله ، قال : **رأس الأمرِ الإسلامُ، وعمودُه الصلاةُ، وذروةُ سَنامه الجهادُ** ، ثم قال: **ألا أخبرك بملاك ذلك كلّه** ؟. قلتُ : بلى يا رسولَ الله ، قال: **كُفَّ عليك هذا** - وأشار إلى لسانه – قلتُ: يا نبيَّ الله ، وإنَّا لمؤاخذونَ بما نتكلم به ؟ قال : **ثَكلتك أمُّك معاذ ، وهل يَكُبُّ الناسَ في النار على وجوههم** – أو قال: على مَناخِرِهم – **إلا حصائدُ ألسنتهم؟**». أخرجه الترمذي.

---

[1] **"Bazı Sözlerin Ve Amellerin Fazîleti"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on beş kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadîsler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

7.274- Muâz b. Cebel anlatıyor:

"Bir yolculukta Rasûlullah'la (as.) beraberdim. Seyahat esnasında bir gün O'nun yakınında bulundum. Bunu fırsat bilerek;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana, beni cennete sokacak ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel söyle!" dedim. Şöyle cevap verdi:

"- Benden büyük bir şey istedin. Ama bu, şüphesiz Allah'ın kolaylaştırdığı kimse için kolaydır: Allah'a ibâdet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın! Namazı kılar, zekâtı verir, Ramazan orucunu tutar, Kâbe'yi haccedersin!"

Sonra Hz. Peygamber;

"- Şimdi sana hayır kapılarını göstereyim mi?" diye sordu.

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü!" deyince, şöyle devam etti:

"Oruç kalkandır. Su ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da hataları söndürür. Gece karanlığında namaz kılmak da, sâlihlerin şiârıdır."

Sonra; ***"Onlar, yataklarından kalkıp korku ve ümit içinde Rablerine ibâdet ederler..."***[2] âyetini okudu. Sonra da;

"- Sana işin başını, direğini ve zirvesini söyleyeyim mi?" diye sordu. Ben de;

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Şöyle devam etti:

"- İşin başı İslâm'dır. Direği namazdır, zirvesi de cihâddır."

Sonra;

"- Sana, bütün bunların can damarını haber vereyim mi?" dedi. Ben yine;

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Dilini göstererek;

"- Buna sahip ol!" dedi. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; konuştuklarımızdan dolayı da muâheze edilecek miyiz?" diye sordum.

"- Anası ağlayasıca Muâz! İnsanları yüz üstü –veya burunları üzerinde, dedi- **cehenneme sürükleyen, dillerinin hasâdından başka bir şey midir?"** buyurdu.[3]

---

[2] Secde, 16.

[3] **Tirmizî**, İman, 8/2616.

İZAH

Muâz'ın sözünü ettiği seyahat, **Tebük** seferidir. Bu sefer esnasında, sıcağın bastırdığı ve insanların etrafa dağıldığı bir sırada **Muâz** fırsatı değerlendirerek Hz. Peygamber'e yaklaştı ve aralarında yukarıda geçen konuşma cereyan etti.

"**Oruç kalkandır**" ifâdesi; cehenneme karşı koruyucudur veya günah işlemeye mani olucudur anlamındadır.

"**İşin aslı İslâm'dır**" cümlesi; dinin aslı İslâm'dır anlamındadır. Burada İslâm'dan gaye de kelime-i tevhîddir. Bunun "**baş**" diye isimlendirilmesinde, canlıların başlarına benzetme söz konusudur; nasıl ki başsız vücut olmazsa, tevhidsiz İslâm da olmaz demektir.

"**Direği namazdır**" ifâdesi; nasıl ki evleri ayakta tutan direk ise, İslâm inancını ayakta tutan da namazdır anlamındadır. Direksiz ev ayakta duramayacağı gibi, namazsız İslâm da yaşayamaz demektir. İnsan namazını devamlı kılarsa, dinini de kuvvetlendirmiş olur.

"**Zirvesi cihâddır**" cümlesi de; cihâdın zorluğunu ve onun diğer amellere olan üstünlüğünü göstermektedir. Cihâd sayesinde insan dinini yüceltir, kuvvetlendirir.

"**İnsanların dilleri yüzünden cehenneme sürüklenmeleri**" cümlesi; pek çok günahı dilleriyle işlediklerini göstermektedir. Küfür, hakaret, iftirâ, yalan, gıybet, nemîme vb. pek çok büyük günah "**dilin hasâdıdır**", bütün bu günahlar dil ile işlenmektedir. Dili yüzünden başına gelebilecek belâlardan kurtulmak için de insan diline sahip olmalıdır. Çok sözün yalansız olmayacağı, çok yalanın da çok günah demek olduğu herkesin malûmudur.

٧٢٧٥- (خ م ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ أعرابيا جاء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: يا رسول الله ، دُلَّني على عمَل إذا عمِلته دَخَلْتُ الجنةَ ، قال : **تعبدُ الله ، ولا تُشرك به شيئا، وتقيمُ الصلاةَ المكتوبةَ ، وتُؤدِّي الزَّكاة المفروضةَ ، وتصومُ رمضانَ** ، قال : والذي نفسي بيده لا أزيدُ على هذا شيئا ، ولا أنقص منه ، فلما ولَّى قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ سَرَّه أن ينظرَ إلى رجل من أهل الجنة ، فلينظر إلى هذا** ». أخرجه البخاري ومسلم.

7.275- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir bedevî Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bana, onu yapınca cennete gireceğim bir amel söyle!" dedi. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Allah'a ibâdet eder, O'na hiç bir şeyi ortak koşmazsın! Farz olan namazı kılar, farz kılınan zekâtı verir, Ramazan orucunu tutarsın!"

Bunun üzerine bedevî;

"- Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ne bunlardan fazla bir şey yaparım, ne de eksik!" dedi.

Adam dönüp gidince, Hz. Peygamber;

"- Cennetlik birini görmek isteyen, bu adama baksın!" buyurdu.[4]

٧٢٧٦- (خ م س ـــ **أبو أيوب الأنصاري** رضي الله عنه) : أن رجلا أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال: «أخبرني بعمل يُدْخِلُني الجَنَّةَ ويباعدني من النار ، فقال القوم : ما لَهُ ؟ ما لَهُ ؟ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **أَرَبٌ ما لَهُ ؟ تعبدُ الله لا تُشْرِك به شيئا ، وتقيمُ الصلاةَ، وتُؤتِي الزكاةَ ، وتَصِلُ الرَّحِمَ ، ذَرْها ، كأنه كان على راحلته** ». زاد في رواية: فلما أدبر قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إنْ تَمَسَّكَ بما أمرتُهُ به دخل الجنة**».

وفي أخرى « أن أعرابيًا عَرَضَ للنبيِّ صلى الله عليه وسلم وهو في سفر ، فأخذ بخطام ناقته - أو بزمامها - ثم قال : يا رسولَ الله - أو يا محمد - أخبرني بما يُقَرِّبني من الجنة ، ويُباعدُني من النار، قال : فكفَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، ثم نظر في أصحابه ، ثم قال : **لقد وُفِّقَ - أو لقد هُدِيَ** - قال: **كيف قلتَ** ؟ قال : فأعاد ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **تعبدُ الله**... وذكر الحديث ، وقال في آخره: **دعِ الناقة**». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية النسائي أن رجلا قال: يا رسولَ الله ، أخبرني بعمل يُدخِلُني الجنة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **تعبدُ الله ولا تشركُ به شيئا ، وتقيم الصلاة** ». وذكر باقي الرواية الأولى.

---

[4] **Buharî**, Zekât, 1; **Müslim**, İman, 4/15.

7.276- Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e bir adam geldi ve;

"- Bana, beni cennete sokacak ve cehennemden uzaklaştıracak bir ameli haber ver!" dedi. Ashâb;

"- Bunun nesi var? Ne oluyor ona?" diye söylendi.

Hz. Peygamber de;

"- Nesi olacak? İhtiyaç!" dedi, sonra da adama;

"- Allah'a ibâdet eder, O'na hiç bir şeyi ortak koşmazsın! Namazı kılar, zekâtı verir, sıla-i rahim yaparsın! Bırak artık şunu!" buyurdu. Sanki Hz. Peygamber, devesinin üzerinde idi.[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu ilâve vardır:

"Adam dönüp gidince, Hz. Peygamber;

"Eğer adam, bu emrettiklerimi yerine getirirse, cennete girer" dedi.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir sefer sırasında Hz. Peygamber'e bir adam geldi, devesinin yularını tuttu, sonra;

"- Ey Allah'ın Rasûlü –veya ey Muhammed-; beni cennete yaklaştıracak ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel söyle!" dedi.

Hz. Peygamber sustu, sonra ashâbına baktı, sonra da;

"- Muhakkak ki muvaffak kılındı –veya hidâyete erdirildi-." dedi. Sonra adama;

"- Ne demiştin?" diye sordu. Adam sözlerini tekrar etti. Hz. Peygamber de;

"- Allah'a ibâdet edersin..." dedi. Sonra râvi hadîsi aynen zikretti. Sonunda da Hz. Peygamber;

"- Deveyi bırak!" dedi diye ekledi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre; bir adam geldi ve;

---

[5] **Buharî**, Zekât, 1; Edeb, 10; **Müslim**, İman, 4/12; **Nesaî**, Salât, 10.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni cennete sokacak bir amel söyle!" dedi. Rasûlullah (as.) da;

"- Allah'a ibâdet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namazı kılarsın!" buyurdu. Sonra **Nesaî**, ilk rivâyetin kalan kısmını zikretti.

İZAH

Hz. Peygamber'e soru soran bedevî, Rasûlullah'ın (as.) devesinin yularını tutarak durdurmuş ve soruyu bu şekilde sormuştu. Hz. Peygamber cevap verdikten sonra, **"Bırak onu!"** demesi, hayvanın yularını bırak, yoluma devam edeyim anlamındadır.

"**Muvaffak kılındı**" ifâdesi, bir temenni cümlesidir. Tâat işlemeye muvaffak kılındı demektir. Bu cümlede ibâdet ve itâat yapmaya muvaffak kılınması arzusu gözükmektedir.

٧٢٧٧- (أنس بن **مالك** رضي الله عنه): «أن رجلا أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم بعرفة، فدنا منه حتى اختلفت عنق راحلته مع عنق راحلة رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسولَ الله، أنبئني بعمل يُنَجِّيني من عذاب الله، ويدخلني الجنة ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **اعبُدِ الله، ولا تشرك به شيئا، وأقِم الصلاة، وأدِّ الزكاةَ، وصُمْ رمضان، وحُجَّ، واعتمرْ، وانظر ما تُحبُّ من الناس أن يأتوك به فافعله بهم، وما تكره من الناس أن يأتوه إليك فذَرْهُ عنهم**». أخرجه...

7.277- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Arafat'ta Rasûlullah'a (as.) geldi, iyice yanına yaklaştı; o kadar ki devesinin boynu Rasûlullah'ın (as.) devesinin boynuna dolanmıştı. Dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni Allah'ın azâbından kurtaracak ve cennete sokacak bir amel söyle!" dedi. Rasûlullah (a.) ona;

"- Allah'a ibâdet et, O'na hiç bir şeyi ortak koşma! Namaz kıl, zekâtı ver ve Ramazan orucunu tut! Haccet ve umre yap! İnsanlara,

ancak sana yapmalarını istediğin şeyleri yap ve sana yapmalarından hoşlanmadığın şeyleri yapma!"[6]

٧٢٧٨- (ت ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : من صام رمضان ، وصلّى الصلوات ، وحجَّ البيتَ - لا أدري أذكَرَ الزكاةَ أم لا - كان حقا على الله أن يَغْفِرَ له ، إن هاجر في سبيل الله ، أو مكث بأرضه التي وُلِدَ فيها ، قال معاذ : ألا أُخبِرُ بها الناس ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « ذَرِ الناسَ يعملون ، فإن في الجنة مائةَ درجة ، ما بين كلِّ درجتين كما بين السماء والأرض ، والفردوسُ أعلى الجنة وأوسطُها ، وفوق ذلك عرشُ الرحمن ومنها تفجَّرُ أنهار الجنة فإذا سألتم الله فاسألوه الفردوسَ». أخرجه الترمذي.

7.278- Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Ramazan'ı tutar, namazları kılar ve Kâbe'yi haccederse -zekâtı söyleyip söylemediğini hatırlamıyorum-, **Allah yolunda hicret etmiş veya doğduğu yerde kalmış olsa bile kendisini bağışlaması Allah üzerinde bir haktır."**

Muâz dedi ki:

"- Bunu insanlara haber verebilir miyim?"

Hz. Peygamber şu karşılığı verdi:

"- Bırak, insanlar amel etsinler! Çünkü cennette yüz derece vardır ve her iki derece arasında da yerle gök arası kadar bir mesafe vardır. Firdevs cenneti ise, cennetin en üstünde ve en orta yerindedir. Onun üstünde de Rahman'ın Arş'ı vardır. Cennet'in nehirleri oradan kaynar. Binâenaleyh Allah'tan istediğinizde, Firdevs cennetini isteyin!"[7]

---

[6] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîs için bkz., **Kurtubî,** ***Tefsir,*** II, 211; **Heysemî** *Mecmau'z-Zevâid,* I, 44.

[7] **Tirmizî,** Cennet, 4/2530.

٧٢٧٩- (س ـ أبو الدرداء رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «مَنْ أقامَ الصلاةَ ، وآتى الزكاةَ ، ومات لا يشرك بالله شيئا ، كان حقا على الله أن يغفرَ له ، هاجر أو مات في مولده ، فقلنا : يا رسول الله ، ألا نُخْبِرُ بها الناس فيَسْتَبْشِروا بها ؟ قال : إنَّ في الجنة مائةَ درجة، ما بين كلِّ درجتين كما بين السماء والأرض ، أعَدَّها الله للمجاهدين في سبيله، ولولا أن أشقَّ على المؤمنين ، ولا أجد ما أحملهم عليه، ولا تطيب أنفسهم أن يتخلّفوا بعد، ما قعدتُ خلف سَرِية، ولَوَددْتُ أني أُقتَلُ ، ثم أُحيا ثم أُقتَل».

أخرجه النسائي.

7.279- Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim namaz kılar, zekât verir ve Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmadan ölürse, ister Allah yolunda hicret etmiş ve ister doğduğu yerde kalmış olsun, kendisini bağışlaması Allah üzerinde bir haktır."

Biz hemen;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunu insanlara haber verelim de sevinsinler mi?" dedik.

Hz. Peygamber şu karşılığı verdi:

"- Cennette yüz derece vardır; her iki derece arası da yerle gök arası kadardır. Bunları Allah, kendi yolunda cihâd edenler için hazırlamıştır. Mü'minlere sıkıntı vermesem, hiçbir seriyyeden geri kalmazdım; ama ben onları taşıyacak binek bulamıyorum, benden geri kalmaya da onların gönlü rahat etmiyor. Ben öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi, sonra tekrar öldürülmeyi çok arzu ederdim."[8]

٧٢٨٠- (س ـ سَبرة بن أبي فاكه رضي الله عنه) قال : سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول: إنّ الشيطانَ قعَدَ لابن آدم بأطْرُقه ، قعَدَ في طريق الإسلام ، فقال : تُسْلِمُ وتَذَرُ دينَك ودين آبائك وآباء آبائك ؟ فعصاه وأسلم ، وقعَدَ له بطريق الهجرة ، فقال : تُهاجرُ وتَذَرُ أرضك وسماءك ؟ وإنما مَثَلُ المهاجر كمَثَل الفرس في الطِّوَل ، فعصاه فهاجر ،

[8] Nesaî, Cihâd, 18.

ثم قعدَ له بطريق الجهاد ، فقال : تُجاهدُ ؟ فهو جهد النفس والمال ، فتُقاتل فتُقتَل ، فتُنكح المرأة ويُقسَم المال ؟ فعصاه فجاهد ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «فمَنْ فعل ذلك كان حقّا على الله أن يُدْخلَهُ الجنة وإن غرِق كان حقّا على الله أن يدخله الجنة أو وقصته دابته كان حقّا على الله أن يُدْخلَهُ الجنة». أخرجه النسائي.

7.280- Sebre b. Ebî Fâkih[9] anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Şüphesiz şeytan Âdemoğlunun yollarına oturur, İslâm'ın yoluna da oturur:

"- Dinini, babalarının ve atalarının dinini nasıl terk edip de müslüman olabiliyorsun?" **der. İnsan ona karşı gelip müslüman olursa, bu sefer onun hicret yoluna oturur ve der ki:**

"- Yaşadığın yeri göğü terk ederek nasıl hicret edersin? Muhâcir ancak iple bağlanan bir at gibidir."

İnsan yine karşı çıkar ve hicret ederse, bu sefer onun cihâd yoluna oturur:

"- Yoksa cihâda mı çıkacaksın? Cihâd, hem mal ve hem de can için tehlikelidir. Çünkü savaşa girer öldürülürsün, karını başkası alır, malın da taksim edilir" **der. Mü'min yine karşı koyar ve cihâda çıkar.**

Sonra Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Kim bunları yaparsa, onu cennete sokmak Allah üzerinde bir haktır. Boğulacak olsa da cennete girmek, onun Allah üzerindeki hakkıdır. Atı tarafından fırlatılıp ölse bile cennete girmek, yine onun Allah üzerindeki hakkıdır."[10]

İZAH

"İple bağlanan at" cümlesi ile, bir atın boynuna ip geçirilmesi ve ipin diğer ucunun da başka bir kazığa bağlanması kastedilmiştir.

---

[9] **Sebre b. Ebî Fâkih el-Mahzûmî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'ye göçtü. Kendisinden Sâlim b. el-Ca'd rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi.

[10] **Nesaî**, Cihâd, 19.

Böylece at, sadece ipin müsaade ettiği ölçüde ve fâsit bir dairede hareket şansına sahip olur. İşte şeytan, Allah yolunda hicret etmeye niyetlenen bir mü'mine bu telkinleri yaparak hicretine engel olmaya çalışır. Memleketinde istediğin gibi yaşa, hicret ederek yularla bağlanmış at gibi kendini mahkûm etme der.

Hadîs, her iyi ve meşrû faaliyette, şeytanın daima engelleyici bir rol oynadığını ifâde etmektedir. Önce müslüman olmasına engel olmaya çalışır. Bunu başaramayınca, İslâmî anlamda atacağı her adıma engel koymak için gayret gösterir.

Hadîsteki **"şeytanın insanın yolunu kestiği"** ifâdesi, zâhirî anlamda kullanılmamıştır. Şeytanın zihinlere yerleştirdiği nefsî vesveseler ve ihtiraslar kastedilmiştir. Burada şeytan motifinden yararlanarak konunun zihinlere yerleştirimesi düşüncesi daha bârizdir.

٧٢٨١- (س ـــ **فضالة بن عبيد** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**أنا زعيم** - والزعيم الحَميل - **لمن آمن بي وأسلم وهاجر ببيت في ربض الجنة، وببيت في وسط الجنة، وأنا زعيم لمن آمن بي وجاهد في سبيل الله ببيت في رَبَضِ الجنة ، وبيت في وسط الجنة، وبيت في أعلى غرف الجنة، من فعل ذلك، لم يَدَعْ للخير مطلبا، ولا من الشر مهربا، يموت حيث شاء أن يموتَ**». أخرجه النسائي.

7.281- Fedâle b. Ubeyd'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bana iman eden, müslüman olan ve hicret eden kişiye, cennetin alt tabakasında bir ev ve ortasında bir ev verileceğine ben kefilim. Bana iman eden ve Allah yolunda cihâd eden kişiye, cennetin alt tabakasında bir ev, ortasında bir ev ve cennetin en üst bölümünde bir ev verileceğine ben kefilim. Bunu yapan kişi, isteyebileceği bir hayır ve kaçacağı bir şer bırakmamış olur. Artık o, nerde ölmek isterse, orada ölsün!"[11]

---

[11] Nesaî, Cihâd, 19.

٧٢٨٢- (خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «قال الله تعالى: من عادى لي وَلِيّا ، فقد آذنته بحرب ، وما تقرّب إليّ عبدي بشيء أحبّ إليّ من أداء ما افترضتُ عليه ، ولا يزال عبدي يتقرّب إليّ بالنوافل حتى أُحبَّهُ ، فإذا أحببته كُنتُ سمعَه الذي يسمع به، وبصرَه الذي يبصر به ، ويده التي يبطش بها ، ورجله التي يمشي بها ،وإن سألني أعطيتُه،وإن استعَاذ بي أعذتُه ، وما ترددتُ عن شيء أنا فاعله،تردّدي عن نفس المؤمن،يكره الموت و أنا أكره مَساءته». أخرجه البخاري.

7.282- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Kim benim dostuma düşmanlık ederse, ona savaş ilân ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım ibâdetlerden daha çok hoşuma giden bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana, nâfilelerle yaklaşmaya devam eder; o kadar ki nihayet ben de onu severim. Ben onu sevince de, artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isteyecek olsa veririm. Bana sığınacak olsa, onu korurum. Ben, mü'min kulumun canını almaktan tereddüt ettiğim kadar hiçbir şeyi yapmakta tereddüt etmedim; çünkü o ölmekten hoşlanmıyor, ben de ona acı vermekten hoşlanmıyorum."[12]

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **Hâlid b. Mahled**'in zayıf olduğu, dolayısıyla bu rivâyetin de zayıf olduğu, ayrıca bunun **Buharî**'den başka bir kaynakta rivâyet edilmediği şeklindeki iddialara temas eden **İbn Hacer**, hadîsin rivâyet edildiği diğer kaynakları ve ayrıca onu rivâyet eden başka râvîleri de zikrederek bu konudaki iddiaları çürütmeye çalışır.[13]

---

[12] **Buharî**, Rikak, 38.

[13] Bkz., **İbn Hacer**, XIII, 143.

"**Dost**" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı metinde *"Velî"*dir. **"Allah'ın velîsi"** ibâresi ile de; Allah'ı bilen, O'nun buyruklarına itâat eden samimî ve dürüst âlimler kastedilmiştir.

"Savaş ilan ederim" sözü, mecâzî manada ve tehdit anlamında kullanılmış olmalıdır. Allah'ın sevdiğinden hoşlanmayan, Allah'a muhâlefet etmekte sakınca görmeyen insandır. Böyle biri de helâke mahkûm olur. Bu ifâde, Allah'la savaşmayı helâl saymak manasına da hamledilmiştir. Çünkü Allah'ın beğendiğini beğenmemek, O'na karşı çıkmak, adeta O'nunla mücadele etmek, savaşmak anlamına gelir.

Allah'ın dostlarına düşmanlık göstermenin, Allah'a düşmanlık anlamına gelen bu ifâdenin mefhum-i muhâlifi, Allah'ın dostları ile dost olanlara da Allah'ın ikrâm ve yardımda bulunacağıdır.

٧٢٨٣- (د س ـــ **عبيد بن خالد السلمي** رضي الله عنه) قال : آخى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين رجلين ، فقُتِل أحدُهما ، ومات الآخَرُ بعده بجمعة أو نحوها ، فصلَّيْنا عليه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما قلتم ؟** فقالوا : دَعَوْنا له ، وقلنا : اللهم اغفِرْ له، وأَلْحِقه بصاحبه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **فأين صلاتُهُ بعد صلاته ، وصومُهُ بعد صومه** - شك شُعبة في صومه - **وعملُهُ بعد عمله ؟ فإن بينهما كما بين السماء والأرض** ». أخرجه أبو داود ، وأخرجه النسائي وقال : «**ومات الآخر بعده ، فصلينا عليه** » و لم يذكر الصوم.

7.283- Ubeyd b. Hâlid es-Sülemî'den[14] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), iki adamı birbirine kardeş yapmıştı. Bunlardan biri (Allah yolunda) öldürüldü. Bir hafta veya ona yakın bir süre sonra öbürü de öldü. Onun cenâze namazını kıldık. Hz. Peygamber;

"- Ne okudunuz?" diye sordu.

---

[14] **Ebû Abdullah, Ubeyd b. Halid es-Sülemî el-Behzî el-Kûfî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de ikamet etti. Kendisinden Abdullah b. Rabîa ve Kûfeliler rivâyet etti. **Sıffîn**'de Hz. Ali ile beraberdi. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

"- Onun için duâ ettik: *Allah'ım; onu bağışla ve onu kardeşine kavuştur!*" dedik.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Onun namazı nerede, bununki nerede? Onun orucu nerede, bununki nerede? –Râvî Şube, bu 'oruç' kelimesinde tereddüt etti-. **Onun ameli nerede, bununki nerede? İkisi arasında, yerle gök arası kadar fark var."**[15]

İZAH

Burada sözü edilen kardeşlik, Hz. Peygamber'in **Medîne**'ye hicretini müteâkip müslümanlar arasında tesis etmiş olduğu kardeşliktir.

Hadîste zikredilen iki kişinin kim olduğu belli değildir. Ancak biri Allah yolunda şehîd edilmiş, diğeri de bir hafta kadar sonra eceliyle ölmüştü. Müslümanlar, Allah yolunda şehîd edilen kişinin, yatağında ölenden daha fazîleti olduğunu düşünerek; **"Bunu kardeşine kavuştur!"** diye duâ etmişlerdi. Ama Hz. Peygamber, yatağında ölenin daha çok ibâdet ettiğini ve daha hayırlı ameller işlediğini söyleyerek onları uyarmıştır. Bu ifâde, yatağında ölenin yaptığı ibâdetlerle aldığı sevâbın, şehîd olanın fazîletinden daha az olmadığını, hatta daha fazla olabileceğini göstermektedir.

٧٢٨٤- (س ــ أبو سعيد وأبو هريرة رضي الله عنهما) قالا : خطبنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقال : « **والذي نفسي بيده** - ثلاث مرات ــ ثم أكَبَّ ، فأكبَّ كلُّ رجل منّا يبكي ، لا يدري: على ماذا حلف ، ثم رفع رأسه وفي وجهه البُشْرَى ، فكانت أحبَّ إلينا من حُمْرِ النَّعَم ، قال : **ما من عبد يُصَلّي الصلواتِ الخمس ، ويصومُ رمضانَ ، ويُخرِجُ الزكاةَ، ويجتنبُ الكبائرَ السبعَ، إلا فُتِحَتْ له أبوابُ الجنة ،وقيل له: ادخل بسلام**». أخرجه النسائي.

7.284- Ebû Saîd ve Ebû Hureyre şöyle dediler:

---

[15] **Ebû Davud**, Cihâd, 27/2524; **Nesaî**, Cenâiz, 77.

"Rasûlullah (as.) bize hitap etti, üç defa; **'Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim!'** dedi, sonra da yüzünü kapattı. Orada bulunan herkes de yüzünü kapatıp ağlamaya başladı. Hiç kimse Hz. Peygamber'in niçin yemin ettiğini bilmiyordu. Sonra Rasûlullah (as.) başını kaldırdı, yüzünde sevinç belirtisi vardı. Onun bu hâli, bizim için kızıl develere sahip olmaktan daha çok memnun edici olmuştu. Şöyle buyurdu:

"Beş vakit namaz kılan, Ramazan orucunu tutan, zekât veren ve yedi büyük günahtan sakınan bir kula, mutlaka cennetin kapıları açılır ve kendisine; *'Buyur, selâmetle gir!'* denir."[16]

İZAH

"Yedi büyük günah" ile kastedilen, muhtemelen şu hadîste belirtilen yedi şeydir:

"Helâk edici yedi şeyden sakınınız!

1- Allah'a şirk koşmak.

2- Büyü yapmak ve inanmak.

3- Allah'ın haram kıldığı cana kıymak.

4- Fâiz yemek.

5- Yetim malı yemek.

6- Savaştan kaçmak.

7- Her şeyden habersiz mü'min kadınlara iftirâ etmek."[17]

Büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde, yapılan ibâdetlerin de yardımıyla küçük günahların bağışlanacağı, âyette de ifâde edilmektedir:

"Eğer yasaklandığınız günahların büyüklerinden sakınırsanız, diğer günahlarınızı da biz bağışlarız ve sizi çok hoş bir yere koyarız."[18]

---

[16] **Nesaî**, Zekât, 1.

[17] **Buharî**, Vesâyâ, 23; Hudûd, 44; Tıp, 48; **Müslim**, İman, 38/89; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 10/2874; **Nesaî**, Vesâyâ, 12.

[18] Nisâ, 31.

٧٢٨٥- (د ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ثلاثة كلُّهم ضامن على الله : رجل خرج غازيا في سبيل الله ، فهو ضامن على الله عزّ وجلّ ، حتى يتوفّاه الله ، فيدخله الجنة ، أو يَرُدَّهُ بما نال من أجر أو غنيمة ، ورجل راح إلى المسجد ، فهو ضامن على الله عز وجل ، حتى يتوفّاه الله فيدخله الجنة ، ورجل دخل بيته بسلام ، فهو ضامن على الله عز وجل». أخرجه أبو داود.

7.285- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şu üç kişi Allah'ın garantisindedir:

1- Allah yolunda gazâya çıkan adam! Bu insan ölecek olursa kendisini cennete sokacağını; şayet memleketine sâlimen dönmeyi nasip ederse de kazanacağı ecir veya ganimetle döndüreceğini Allah garanti etmektedir.

2- Câmiye giden insan! Ona da ölürse cennete gireceğine dair Allah garanti vermektedir.

3- Selâmla evine giren insan da Allah'ın garantisindedir."[19]

İZAH

Hadîste sözü edilen üç kişiden ilki mücâhiddir. Bunun sevâbı ve fazileti, her türlü izahtan vârestedir.

İkincisi câmiye giden insandır. Bundan maksat da; ibâdetini edâ eden, Allah'ın buyruklarını yerine getiren adamdır. İbâdetin insana büyük sevap kazandıracağı ve hatta onun cennete girmesine vesile olacağı da çeşitli âyet ve hadîslerle sâbittir. Allah'ın evinde ve ibâdet halinde iken ruhunu teslim etmenin, ebedî hayat için güzel bir geleceğe işaret sayılması da tabiî görülmelidir.

Üçüncüsü selâmla evine giren insandır. Bunun fazileti ve sevap alması konusu tartışılmıştır. Bazılarına göre fitne ve fesattan elini-eteğini çekmek ve kötülüklerden uzaklaşmak amacıyla evinde uzlete çekilen, günahlardan sâlim kalmaya çalışan insandır.

---

[19] **Ebû Davud**, Cihâd, 9/2494.

Bazıları ise bunu; *"Evlere girdiğiniz vakit, Allah tarafından mübârek ve hoş bir dilekle kendinize selâm verin!"*[20] âyetine uymanın karşılığı olarak izah eder.

٧٢٨٦- (د ـــ معاذ بن أنس الجهني رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إن الصلاةَ والصيامَ والذِّكْرَ تُضاعفُ على النفقة في سبيل الله بسبعمائة ضعْف». أخرجه أبو داود.

7.286- Muâz b. Enes el-Cühenî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Namaz, oruç ve zikrin sevâbı, Allah yolunda yapılan infâkın sevâbından yedi yüz kat fazladır."[21]

İZAH

Bu hadîs zayıftır, çünkü rivâyetin senedinde yer alan **Zebbân b. Fâid** ve **Sehl b. Muâz,** hadîsçiler nazarında zayıftırlar.

Farz olan ibâdetlerin nâfile ibâdetlere üstün olduklarına şüphe yoktur. Farz olan namaz ve orucun da, nâfile olan infâk ve tasadduktan daha faziletli ve sevâbının daha çok olduğu açıktır. Dolayısıyla hadîste geçen "**infâk**"ın, farz olan zekât değil de nâfile olan tasadduk ve hayır şeklinde, "**namaz ve oruç**"un da farz olan namaz ve oruç diye anlaşılması gerekir. Bununla birlikte sevap ve faziletin, fedakârlığın büyüklüğü ile ve ihtiyacın önemi ile orantılı olduğu da unutulmamalıdır.

٧٢٨٧- (م ـــ جابر رضي الله عنه) قال : قال النعمان بن قَوْقَل : « يا رسول الله أرأيتَ إذا صليتُ المكتوبة ، وحرَّمتُ الحرامَ ،وأحلَلتُ الحلال ، ولم أزدْ على ذلك شيئا ، أدخلُ الجنةَ ؟ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : نعم ».

---

[20] Nûr, 61.

[21] **Ebû Davud**, Cihâd, 13/2498.

وفي رواية: «أن رجلا سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال : أرأيت إذا صليتُ المكتوبة وصمتُ رمضان، وأحللتُ الحلالَ وحرَّمتُ الحرامَ، و لم أزدْ على ذلك شيئا، أدخلُ الجنةَ؟ قال: نعم قال: والله لا أزيدُ على ذلك شيئا». وفي أخرى مثل الأولى، و لم يذكر «و لم أزد على ذلك شيئا». أخرجه مسلم.

7.287- Câbir'den rivâyet edilmiştir: "Numan b. Kavkal dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; farz namazları kılar, haramı haram ve helâli de helâl bilerek onlara uyarsam ve bunlara başka bir şey ilave etmezsem, cennete girer miyim?"

Hz. Peygamber;

"- Evet" diye cevap verdi.[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre bir adam Hz. Peygamber'e şöyle sordu:

"- Farz namazları kılar, Ramazan'ı tutar, helâli helâl ve haramı da haram bilerek onlara uyarsam ve bunlara da başka bir şey ilave etmezsem, cennete girer miyim?"

Hz. Peygamber;

"- Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine adam;

"- Vallahi bunlara bir şey ilâve etmem" dedi.

İlk rivâyete benzeyen diğer bir rivâyet daha vardır, yalnız orada; **"bunlara başka bir şey ilave etmezsem"** cümlesi yoktur.

Bunları **Müslim** tahric etti.

٧٢٨٨- (ت ــ **أبو أمامة** رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يخطُبُ في حجَّة الوَدَاعِ فقال: «**اتَّقوا الله وصلُّوا خمسَكم وصوموا شهرَكم وأدُّوا زكاةَ أموالكم ، وأطيعوا ذا أمركم ، تدخلوا جنَّةَ ربِّكم** ». قال الراوي : قلت لأبي أمامة : مُنذُ كم سمعتَ هذا الحديثَ ؟ قال : سمعته وأنا ابنُ ثلاثين سنة. أخرجه الترمذي.

[22] **Müslim**, İman, 4/16-18.

7.288- Ebû Ümâme'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) Vedâ haccında hutbede şunları söylediğini işittim:

"Allah'tan korkunuz! Beş vakit namazınızı kılınız, Ramazan orucunuzu tutunuz, mallarınızın zekâtını veriniz, Emîrlerinize de itâat ediniz; Rabbinizin cennetine giriniz!"

Râvî dedi ki:

"Ebû Ümâme'ye;

"- Bu hadîsi ne zaman duymuştun?" diye sordum.

"- Otuz yaşında iken duydum" diye cevap verdi.[23]

٧٢٨٩- (أبو قلابة) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خَطَبَ الناس ، فقال: «اعْبُدوا الله، ولا تشركوا به شيئا، وأقيموا الصلاةَ، وآتوا الزكاةَ، وحُجُّوا، واعْتَمِرُوا، واستقيموا يُستَقَمْ لكم». أخرجه...

7.289- Ebû Kılâbe'den rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.) insanlara şöyle hitap etti:

"Allah'a ibâdet ediniz, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayınız! Namazı kılınız, zekâtı veriniz, haccınızı ve umrenizi yapınız! Müstakîm olunuz ki, size karşı da müstakîm davranılsın!"[24]

٧٢٩٠- (ت ـ الحارث الأشعري رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : إن الله تبارك وتعالى أمر يحيى بنَ زكريا بخمس كلمات : أن يعملَ بها ، ويأمرَ بني إسرائيل أن يعملوا بها، وإنه كاد أن يُبطِئ بها ، فقال له عيسى : إن الله أمرك بخمس كلمات : أن تعملَ بها ، وتأمر بني إسرائيل أن يعملوا بها ، فإما أن تأمرَهم ، وإما أن آمرَهم

---

[23] **Tirmizî**, Salât, 434/616.

[24] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, senedi itibariyle munkatıdır, ancak manası sahihtir. Bu hadîs Abdullah b. Mübârek'in *Kitabu'z-Zühd*'ünde (I, 365, h, 1031) Ebû Kılâbe'den tahric edilmiştir. **Mu'cemu'l-Kebîr** (VII, 216, h, 6897), **Mu'cemu'l-Evsat** (II, 298, h, 2034) ve **Mu'cemu's-Sağîr**'de (I, 99, h, 136) de Semüre b. Cündüb'den tahric edilmiştir.

، فقال يحي : [أخشَى إن سبقتني بها] أن يُخسَف بي أو أُعذَب ، فَجَمَعَ الناسَ في بيت المقدس، فامتلأ المسجدُ، وقعدوا على الشُّرَف ، فقال : إن الله أمرني بخمس كلمات : أن أعمل بهنَّ ، وآمرَكم أن تعملوا بهنَّ ، أوَّلُهنَّ : أن تعبُدوا الله ، ولا تشركوا به شيئا ، فإنَّ [مَثَل] مَنْ أشرك بالله شيئا كمثلِ رجل اشترى عبدا من خالص ماله بذهب أو وَرِق، فقال: هذه داري، وهذا عملي ، فاعملْ وأدِّ إليَّ ، فكان يعمل ويؤدِّي إلى غير سيده ، فأيُّكم يرضى أن يكون عبدُه كذلك ؟ وإن الله أمرَكم بالصلاة ، فإذا صلَّيتُم فلا تلتفتوا ، فإنَّ الله يَنْصِب وجهه لوجه عبده في صلاته ، ما لم يلتفتْ ، وآمرُكم بالصيام ، فإنَّ مَثَل ذلك كمثل رجل في عصابة معه صُرَّة فيها مسك ، كلهم يعجب - أو يعجبه - ريحها ، وإنَّ ريح الصائم أطيب عند الله من ريح المسك، وآمرُكم بالصدقة ، فإن مَثَل ذلك كمثل رجل أسَره العدوُّ ، فأوثقوا يديه إلى عنقه ، وقدَّمُوه ليضربوا عنقه ، فقال : أنا أفْدي نفسي منكم بالقليل ، والكثير ، ففَدَى نَفْسَه منهم ، وآمرُكم أن تَذْكروا الله ، فإن مَثَل ذلك كمثل رجل خرج العدوُّ في أثره سراعا، حتى إذا أتى على حِصْن حصين أحرز نفسه منهم ، وكذلك العبدُ لا يُحْرِزُ نفسه من الشيطان إلا بذكر الله ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «وأنا آمركم بخمس الله أمرني بهنَّ: السمعُ والطاعةُ والجهادُ ، والهجرةُ ، والجماعة ، فإنه من فارق الجماعة قِيْدَ شبْر ، فقد خَلَعَ رِبْقَةَ الإسلام من عُنقه ، إلا أن يُراجِعَ ، ومن دعا دعوى الجاهلية، فإنه من جُثَى جهنم ، فقال رجل : يا رسول الله وإن صام وإن صلَّى ؟ قال: وإن صام وإن صلَّى، فادْعوا بدعوى الله التي سماكم المؤمنين عبادَ الله ». أخرجه الترمذي.

7.290- el-Hâris el-Eş'arî'den[25] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah, Zekeriya'nın oğlu Yahya'ya beş şey emretti; kendisinden bunları yapmasını ve İsrâil oğullarına da bunları

---

25 **Ebû Mâlik, el-Hâris b. el-Hâris el-Eş'arî eş-Şâmî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Şam**'da ikamet etti. Kendisinden sadece Ebû Selâm Memtûr rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi.

yapmalarını emretmesini istedi. Ne var ki Yahya, bunları yapmakta biraz gecikir gibi oldu. Hz. İsa ona dedi ki:

"- *Allah sana beş şeyi yapmanı ve İsrâil oğullarından da bunları yapmalarını emretmeni istedi. Ya sen onlara bunu emredersin, ya da ben emredeceğim!"*

Yahya;

"- *Bu konuda beni geçecek olursan, yere batmaktan veya azâba uğramaktan korkarım"* dedi ve hemen insanları Beytu'l-Makdis'de topladı. Mescid tamamen doldu, hatta bazıları şerefelerde oturdular. Hz. Yahya onlara şöyle dedi:

"- Allah bana beş şeyi emretti; bunları bizzat yapmamı ve size de yapmanızı emretmemi istedi:

Bunların ilki Allah'a ibâdet etmeniz ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızdır. Allah'a bir şeyi ortak koşan insanın hâli, kendi öz malından bir miktar altın veya gümüşle bir köle satın alan ve sonra ona;

"- *İşte benim evim bu, işim de bu! Çalış ve bana öde!"* diyen, ama çalışıp kazandığı halde efendisinden başkasına ödeme yapan kölenin durumuna benzer. Hanginiz, kölenizin böyle yapmasından hoşlanır?

İkinci olarak Yüce Allah size namazı emretti. Namaz kılarken yüzünüzü sağa-sola çevirmeyin! Çünkü namazda kul yüzünü sağa-sola çevirmediği müddetçe, Allah da yüzünü kulunun yüzüne diker.

Üçüncü olarak Allah size orucu emretti. Oruç, bir cemâatin içinde oturan ve yanında da içi misk dolu bir kese bulunan bir adama benzer. Cemâatteki herkes, onun kokusundan zevk alır. Gerçekten oruçlunun kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.

Dördüncü olarak Allah size sadakayı emretti. Bu da, düşmanın esir ettiği, ellerini boynuna bağladığı ve boynunu vurmak üzere öne çıkardığı sırada hemen söz alıp;

"- *Ben az-çok neyim varsa fidye olarak verip onunla canımı sizden kurtaracağım"* diyen ve canını düşmandan fidye ile kurtaran adamın hâline benzer.

Beşinci olarak da Rabbiniz size Allah'ı zikretmenizi emrediyor. Zikir de, düşman tarafından sür'atle takip edilen ve nihayet sağlam bir kaleye sığınıp kendini düşmana karşı emniyete alan kişinin durumuna benzer. Kul da, ancak Allah'ı zikretmekle kendisini şeytana karşı emniyete alır."

Sonra Hz. Peygamber şunları söyledi:

"Ben de size Allah'ın bana emrettiği beş şeyi emrediyorum: Dinlemek, itâat etmek, cihâd, hicret ve cemâat! Bir karış kadar cemâatten ayrılan, boynundan İslâm bağını çıkarmış olur; ancak tekrar cemâate dönerse müstesnâ! Kim, câhiliyet davasını öne sürerse, cehenneme giden güruhun içinde yer alır."

Bunun üzerine bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; namaz kılsa da, oruç tutsa da mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Namaz kılsa da, oruç tutsa da! Binâenaleyh ey Allah'ın kulları! Sizler, müslümanlar ve mü'minler diye isim veren Allah'ın davasını güdünüz!" dedi.[26]

İZAH

Kütüb-ü Sitte'den sadece **Tirmizî**'nin tahric ettiği bu rivâyetin bir bölümünü **Nesaî** de tahric etmiştir. Bu hadîsi **İbn Hibbân** ve **İbn Huzeyme** de **Sahîh**'lerinde rivâyet ettiler. Bunu **Hâkim** de rivâyet etti ve hadîsin **Buharî** ve **Müslim**'in şartlarına uygun olduğunu söyledi.

Görüldüğü üzere **Hz. Yahya** sözlerini, hep temsillerle şekillendirdi. **"Allah'a şirk koşmak"**, efendisinin kendisine verdiği ev ve işten kazandıklarını efendisinden başkasına veren hâinin durumuna; "**Namaz**" Allah'ın dikkatle yüzüne baktığı ve gözlerini kendisinden ayırmadığı kişinin hâline; "**Oruç**" bir toplulukta misk gibi kokan kişiye; "**Sadaka**" esîrin kurtuluş fidyesine; **Allah'ı zikretmek** de sağlam bir kaleye sığınan insana temsil edildi.

Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği beş şeyden **"dinlemek ve itâat etmek"**, müslümanın devlet yöneticilerine karşı konumunu

---

[26] **Tirmizî**, Emsâl, 3/2863.

göstermektedir. Yalnız bu şartın "**meşrû**" olmakla kayıtlı olduğu unutulmamalıdır.

"**Cihâd**", bilindiği üzere Allah yolunda yapılan her nevi çalışmayı ifâde eder.

"**Hicret**" lafzı ise, öncelikle **Medîne**'ye hicreti ifâde eder. Çünkü **Mekke** fethine kadar müslüman olan herkesin **Medîne**'ye hicret etmesi farz idi. Zira orada bir Devlet ve bir güç merkezi oluşturulmakta idi. İslâm'ın varlığını devam ettirebilmesi için de böyle bir güç merkezine ihtiyaç vardı. Ancak **Mekke** fethi ile bu güç merkezi oluşturulduktan sonra artık **Medîne**'ye hicret ihtiyacı ortadan kalkmış oldu. Ondan sonra belki ma'siyetten tövbeye, bid'attan sünnete hicret etmekten söz edilebilir.

"**Cemâat**" ise, her dönemde müslümanların çoğunluğunu ifâde eder. İlk nesil itibariyle söylenecek olursa, sahâbe ve tâbiîn cemâatine uymak demektir. Ancak bunu, her nesilde sağlam İslâmî akîdeye bağlı, Kur'ân'a ve sahîh sünnete tâbi cemâat şeklinde anlamak yanlış olmasa gerektir. İşte böyle bir yoldan ayrılmak, İslâm ile olan bağını koparmak demektir. İslâm'ın koyduğu ölçülere, hükümlere, emir ve yasaklara uymamak demektir ki, böyle birinin İslâm ile olan bağının kopma tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna şüphe yoktur.

"**Câhiliyet davası**" ibâresi, az önce geçen İslâm cemâatinin sahip olduğu inanca, Kitaba ve sünnete karşı çıkmayı ifâde etmektedir. İslâm'ın öngördüğü değerlere sırt çevirmektir. Bu lafız, İslâm dışı her şeyi içine alır; çünkü "**câhiliyet**", "**İslâm**"ın karşıtı olan bir kavramdır.

٧٢٩١- (ت ــ ابن عباس رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «أتاني الليلة آت من ربي – وفي رواية : [أتاني] ربي – في أحسن صورة ، فقال لي : يا محمد ، قلتُ : لبيك ربي وسعديك ، قال : هل تدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلتُ : لا أعلم ، قال : فوضع يده بين كَتِفَيَّ حتى وجدتُ بَرْدَها بين ثَدْيَيَّ – أو قال : في نَحْرِي – فعَلِمْتُ ما في السموات وما في الأرض – أو قال: ما بين المشرق والمغرب– قال: يا محمد، أتدري فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلت: نعم في الدّرجات والكفّارات، ونقل الأقدام إلى

الجماعات، وإسباغ الوضوء في السّبرات المكروهات ، وانتظار الصلاة بعد الصلاة ، ومن حافظ عليهن عاش بخير ، ومات بخير، وكان من ذنوبه كيوم ولدته أمه، قال: يا محمد، قلتُ: لبيك وسعديك، فقال: إذا صليت ، فقل : اللهم إني أسألك فعْل الخيرات، وترْك المنكرات، وحُبَّ المساكين، واذا أردتَ بعبادك فتنة فاقبضْني إليك غير مفتون، قال: والدَّرجاتُ : إفشاءُ السلام، وإطعامُ الطعام، والصلاةُ بالليل والناس نيام». أخرجه الترمذي.

7.291- İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bu gece bana Rabbim tarafından bir melek –bir rivâyette Rabbim- **en güzel bir sûrette geldi ve;**

"- Ya Muhammed!" diye seslendi.

"- Buyur ey Rabbim, emrindeyim" dedim.

"- Mele-i A'lâ'dakiler ne konuda tartışıyorlar biliyor musun?"

"- Bilmiyorum."

Bunun üzerine elini omuzlarımın arasına koydu; o kadar ki elinin soğukluğunu iki mememin arasında –bir rivâyette göğsümde- **hissettim ve sonra göklerde ve yerde** –bir rivâyette şarkta ve garpta- **olan her şeyi bildim. Sonra tekrar;**

"- Ya Muhammed! Mele-i A'lâ'dakiler ne konuda tartışıyorlar biliyor musun?" **dedi. Bu sefer ben dedim ki:**

"- Evet, dereceler, kefâretler, yürüyerek cemâate gitmek, şiddetli soğuklarda ve güçlük zamanlarında abdesti tam almak ve bir namazı kıldıktan sonra öbür namazı beklemek hakkında konuşuyorlar. Kim bunları muhafaza ederse, hayırla yaşar ve hayırla ölür. Günahları da anasından doğduğu gündeki gibi sıfırlanır."

Sonra tekrar;

***"- Ya Muhammed!"* diye seslendi.**

***"- Buyur, emrindeyim"* dedim.**

"- Namaz kıldığın zaman şöyle duâ et:

"Ey Allah'ım! Senden, hayırlı işler yapmayı, kötülüklerden el çekmeyi ve yoksulları sevmeyi nasip etmeni diliyorum. Kullarına bir fitne murâd ettiğin zaman, fitneye düşmeden beni yanına al!"

Sonra şöyle dedi:

"Dereceler; selâmı yaymak, yemek yedirmek ve geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılmaktır."[27]

İZAH

Bu rivâyeti **Tirmizî**, **Sâd** sûresinin; ***"Mele-i A'lâ'dakilerin tartıştıkları konularda benim ne bilgim olabilir ki?"***[28] âyetinin tefsiri münasebetiyle zikretti ve hadîsin hasen-garîb olduğunu söyledi.

Mele-i A'lâ; yüce cemâat demektir. Mukarreb meleklerin toplandığı meclis anlamına gelir. Bu melekler, kendi aralarında çeşitli şeyleri konuşurlar. Burada bu konuşmalardan birinin konusu anlatılmaktadır.

Hadîste **"dereceler"** ve **"kefâretler"** olmak üzere iki tür amele dikkat çekilmektedir. "**Dereceler**"den maksat, insanın derecesini arttıran, makamını yükselten davranışlardır. Rivâyetin sonunda bunlardan üç tanesi zikredilmektedir: Selâmlaşmak, yemek yedirmek ve geceleyin herkes uykuda iken namaz kılmak.

"**Kefâretler**"den maksat; günahları örten şeylerdir. Hadîste bunlardan da üç tanesi sayılmaktadır: Yaya olarak cemâate gitmek, soğukta ve müşkül zamanlarda bile abdesti tam olarak almak ve bir namazdan sonra diğer bir namazı beklemek.

Hadîste hayatını bu çizgide sürdüren insanların, günahlardan arınmış olacakları da ifâde edilmektedir. Dikkat edilirse burada, biri Allah'a kulluk görevleri, diğeri de insanlarla ilişkileri düzenleyici mâhiyette olmak üzere iki türlü iş tavsiye edilmektedir. İslâm'ın ana gâyesi de; insanın Allah'a karşı kulluk görevlerini yerine getirmesi ve insanlarla olan ilişkilerinde de meşrûiyetten ayrılmamasıdır. Rivâyetin sonundaki duâ da, câlib-i dikkattir; hareket tarzı olarak sadece hayırlı işler yapmayı, her türlü kötülükten el çekmeyi

---

[27] **Tirmizî**, Tefsîr, 39/3233-34.

[28] Sâd, 69.

dilemekte ve sonra da özellikle yoksulları ve mazlumları sevmeyi, onlara yardımcı olmayı ve onlarla hemhâl olmayı temenni etmektedir. Bütün bunlardan sonra da eğer dünyada bir fitne çıkacak olursa, fitneye bulaşmadan canını almasını istemektedir. Hassasiyeti bu derece had safhaya ulaşan insanın, günahlardan arınacağı düşünülebilir.

"**Fitne**"den maksat, dünyada insanın başına gelebilecek bir belâ ve musîbet ile düşebileceği bir sapıklıktır.

٧٢٩٢- (الحسن بن علي رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «سألني ربّي - وهو أعلم - فقال : يا محمد ، فيم يختصم الملأ الأعلى ؟ قلت : في الكفّارات والدّرجات ، قال : ومَا الكفّاراتُ ؟ قلتُ : المَشْيُ على الأقدام إلى الجماعات، وإسْباغ الوضوء في السَّبَرات ، والتعقيبُ في الصلاة بانتظار الصلاة بعد الصلاة ، قال : ومَا الدرجات ؟ قلت : إفْشاءُ السلام، وإطعامُ الطعام ، والصلاةُ بالليل والناس نيام ».
أخرجه...

7.292- el-Hasan b. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rabbim, her şeyi en iyi bilen olduğu halde bana sordu:

"- Ya Muhammed! Mele-i A'lâ'dakiler ne konuda tartışıyorlar biliyor musun?"

"- Kefâretler ve dereceler hakkında" dedim.

"- Kefâretler nedir?" buyurdu.

"- Yürüyerek cemâate gitmek, şiddetli soğuklarda abdesti tam almak ve bir namazı kıldıktan sonra öbür namazı kılmak için beklemektir" dedim.

"- Peki dereceler nedir?" buyurdu.

"- Selâmı yaymak, yemek yedirmek ve geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılmaktır" dedim.[29]

---

[29] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Hadîsi için, bkz., **Kurtubî**, XV, 226; **Tarihu Bağdad**, VIII, 151; **Temhîd**, XXIV, 324; **İlelu'l-Mütenâhiye**, I, 31; **Keşfu'l-Hafâ**, I, 386, h., 1035; II, 381, h. 2662.

نوع ثان

b) SELÂMLAŞMAK VE YEMEK YEDİRMEK

٧٢٩٣- (ت ـ علي رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إنّ في الجنة غُرَفا يُرى ظُهورها من بطونها، وبطونُها من ظهورها، فقام أعرابيٌّ فقال: لمن هي يا رسول الله؟ قال: لمَنْ أطابَ الكلامَ وأطعمَ الطعامَ وأدامَ الصيامَ وصلى بالليل والناسُ نيام».

أخرجه الترمذي.

7.293- Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Cennette içerden dışarısı, dışardan da içerisi görünen salonlar vardır" dedi. Bir bedevî;

"- Kimin onlar ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu.

"- Tatlı söz söyleyen, yemek yediren, oruca devam eden ve geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılanların!" dedi.[30]

İZAH

Tirmizî bu hadîsin hasen garîb olduğunu ve sadece Abdurrahman b. İshak kanalıyla tanıdığını söylemektedir. Abdurrahman ise hadîsçiler nazarında zayıf bir râvîdir. Ancak hadîsi **Ahmed b. Hanbel** *Müsned*'inde, **Taberânî** *Mu'cemu'l-***Kebîr**'inde, **İbn Hibbân** *Sahîh*'inde ve **Beyhakî** de *Şuabu'l-İman*'ında Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet etmektedirler. **Hâkim** de *Müstedrek*'inde İbn Ömer'den rivâyet etmekte, bunun sahîh olduğunu söylemekte ve **Zehebî** de bu konuda ona uymaktadır.

"Salon" diye tercüme ettiğimiz *"ğurfe"* kelimesi, hakikatte oda anlamına gelir. Evlerin üst katında bulunan en güzel ve en geniş salondur. Bu kelime **Furkan** sûresinde de aynı şekilde geçmektedir.

"Tatlı söz" ile, güzel ahlâk kastedilmiş olmalıdır. **Furkan** sûresinde; *"Rahmân'ın kulları..."*[31] diye başlayan âyetin devamında;

---

[30] **Tirmizî**, Birr, 53/1984.

[31] Furkan, 63-76.

"Câhiller kendilerine laf attıklarında, **'Selâmetle!'** *diye karşılık verirler. Geceleri secdeler ve kıyâmlar yaparak Rab'lerine ibâdet ederler... Onlar yalan söylemezler. Faydasız ve zararlı bir işe rastladıklarında kerîm bir şekilde mukabele ederler"* şeklinde güzel ahlâkla ilgili bazı hususlar zikredildikten sonra; *"İşte onlar, sabırlarına karşılık cennette ğurfeler ile mükâfatlandırılacaklar"*[32] buyurulmaktadır.

٧٢٩٤- (ت ــ ابن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «اعْبُدوا الرحمن ، وأطْعِمُوا الطعامَ ، وأفْشُوا السلامَ ، تدخلوا الجنة بسلام». أخرجه الترمذي.

7.294- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rahmân'a ibâdet edin, yemek yedirin ve selâmı yayın ki, selâmetle cennete giresiniz."[33]

٧٢٩٥- (ت ــ عبد الله بن سلام رضي الله عنه) قال : «أول ما قدم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينة انْجَفَلَ الناس إليه ، فكنتُ فيمن جاءه ، فلما تأمَّلْتُ وجهه واسْتَثْبَتُّه ، عرفتُ أنّ وجهه ليس بوجه كَذّاب ، قال : فكان أولَ ما سمعتُ من كلامه أن قال : يا أيُّها الناس ، أفْشُوا السلام ، وأطعموا الطعام ، وصَلُّوا بالليل والناس نيام ، تدخلوا الجنة بسلام ». أخرجه الترمذي.

7.295- Abdullah b. Selâm'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Medîne'ye ilk geldiğinde, insanlar O'na akın etti. Ben de O'nu karşılayanlar arasında idim. O'nun yüzünü görünce, düşündüm ve anladım ki, o yüz asla yalancı yüzü değildi. O'ndan ilk duyduğum söz de şu idi:

---

[32] Furkan, 75.

[33] **Tirmizî**, Et'ıme, 45/1855.

"Ey insanlar! Selâmı yayın, yemek yedirin ve geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılın ki, selâmetle cennete giresiniz!"[34]

٧٢٩٦- (ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :«**أفْشوا السلامَ ، وأطْعِموا الطعامَ ، واضْرِبوا الهامَ ، تُورَثوا الجنان** ». أخرجه الترمذي.

7.296- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Selâmı yayın, yemek yedirin ve (savaşta) **başları uçurun ki, cennete kavuşasınız."**[35]

نوع ثالث

c) ÎMÂN, NAMAZ, HİCRET, CİHÂD, SADAKA VE HACCIN FAZÎLETİ

٧٢٩٧- (د س ــ **عبد الله بن حُبشي الخثعميّ** رضي الله عنه) قال : « سُئِلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أيُّ الأعمال أفضلُ ؟ قال : **طولُ القيام** ، قيل : فأيُّ الصدقة أفضلُ؟ قال : **جُهْدُ المقلّ**، قيل : فأيُّ الهجرة أفضل ؟ قال : **مَنْ هَجَرَ ما حَرَّمَ الله عليه** ، قيل : فأيُّ الجهاد أفضلُ؟ قال : **مَنْ جاهدَ المشركين بماله ونفسه**، قيل: فأيُّ القتلِ أشرفُ؟ قال: **مَنْ أُهْرِيقَ دَمُهُ وعُقِر جَوادُه**».

أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم سئل: «أيُّ الأعمال أفضلُ؟ قال: **إيمان لا شك فيه ، وجهاد لا غُلول فيه، وحَجَّة مبرورة** ، قيل: فأيُّ الصلاة أفضلُ ؟ قال: **طُول القُنوت**، قيل: فأيُّ الصدقة أفضلُ؟ قال : **جُهْدُ المقلّ** ، قيل : فأيُّ الهجرة أفضل ؟ قال : **مَنْ هَجَرَ ما حرَّم الله عليه** ، قيل : فأيُّ الجهاد أفضل ؟ قال : **مَنْ جاهدَ المشركين بنفسه وماله** ، قيل : فأيُّ القتل أشرفُ ؟ قال : **من أُهْريقَ دَمُهُ ، وعقر جواده**».

---

[34] **Tirmizî**, Kıyâmet, 42/2485.

[35] **Tirmizî**, Et'ıme, 45/1854.

7.297- Abdullah b. Hubşî el-Has'amî'den rivâyet edilmiştir: "Rasûlullah'a (as.);

"- Hangi amel daha faziletlidir?" diye soruldu.

"- **Kıyâmı uzun olan** (namaz)" dedi.

"- Hangi sadaka daha faziletlidir?"

"- Malı az olanın verdiği."

"- Hangi hicret daha faziletlidir?"

"- Allah'ın kendisine haram kıldığı şeylerden kaçanın hicreti."

"- Hangi cihâd daha faziletlidir?"

"- Müşriklere karşı malıyla ve canıyla cihâd edenin cihâdı."

"- Hangi ölüm daha şereflidir?"

"- Kanı akıtılan ve atının ayakları kesilen adamın ölümü."[36]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre de; Hz. Peygamber'e şöyle soruldu:

"- Hangi amel daha faziletlidir?"

"- İçinde şüphe bulunmayan iman! Kendisinde çapulculuk bulunmayan cihâd ve günah karışmayan hac!"

"- Hangi namaz daha faziletlidir?"

"- Kunûtu uzun olan."

"- Hangi sadaka daha faziletlidir?"

"- Malı az olanın verdiği."

"- Hangi hicret daha faziletlidir?"

"- Allah'ın kendisine haram kıldığı şeylerden kaçanın hicreti."

"- Hangi cihâd daha faziletlidir?"

"- Müşriklere karşı malıyla ve canıyla savaşanın cihâdı."

"- Hangi ölüm daha şereflidir?"

"- Kanı akıtılan ve atının ayakları kesilen adamın ölümü."

İZAH

Hadîsin; **"Kanı akıtılan ve atının ayakları kesilen adamın"** şeklindeki son cümlesi iki şekilde izah edilebilir:

---

[36] **Ebû Davud**, Vitir, 12/1449; **Nesaî**, Zekât, 49.

Bunlardan birine göre; o insan son derece gayretli ve kahraman biridir. O kadar ki, ancak atı vurulduktan sonra öldürülebilmiştir.

Diğerine göre de; insan bütün varlığını kaybeder, can yoldaşı olan atı da gözlerinin önünde öldürülür, ama yine de Allah yolunda cihâda devam eder ve sonunda kendisi de öldürülür.

Her iki izah tarzında da, insanın imanında gösterdiği sebât öne çıkmaktadır.

٧٢٩٨- (خ م ت س — أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سُئِل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أيُّ العمل أفضَل ؟ قال : **إيمان بالله ورسوله** ، قيل : ثم ماذا ؟ قال : **الجهادُ في سبيل الله** ، قيل: ثم ماذا ؟ قال : **حَجٌ مبرور** ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.وفي أخرى للنسائي «أيُّ الأعمال أفضل؟ قال **الإيمان بالله ورسوله**» لم يزد.

وفي رواية الترمذي ، قال : سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أيُّ الأعمال خير ؟... وذكر الحديث » وفيه قال : « **الجهادُ سَنَام العَمَل** ».

7.298- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- En faziletli amel hangisidir?" diye soruldu.

"- Allah'a ve Rasûlüne iman etmek" buyurdu.

"- Sonra hangisidir?"

"- Allah yolunda cihâd etmek."

"- Sonra hangisidir?"

"- Günah karışmayan hac."[37]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde sadece;

"- Amellerin hangisi daha faziletlidir?" diye soruldu,

"- Allah'a ve Rasûlüne iman etmektir" buyurdu cümlesi bulunmaktadır.

---

[37] **Buharî**, İman, 18; Hac, 4; **Müslim**, İman, 36/135; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 22/1658; **Nesaî**, Menâsik, 4.

Tirmizî'nin rivâyetine göre de; Raûlullah'a (as.);

"- Amellerin hangisi daha hayırlıdır?" diye soruldu. Tirmizî hadîsin tamamını zikretti. Bu rivâyette; **"Cihâd, amellerin zirvesidir"** cümlesi de yer alır.

٧٢٩٩- (خ م س — أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : « سألْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : أيُّ العمل أفضل ؟ قال : **الإيمان بالله ، والجهادُ في سبيله** ، قلت : فأيُّ الرقاب أفضل ؟ قال: **أغلاها ثمنا ، وأنفَسُها عند أهلها**، قلتُ: فإن لم أفعل ؟ قال : **تُعين ضائعا ، أو تَصْنَع لأخْرَق** ، قلتُ : يا رسول الله أرأيتَ إن ضَعُفْتُ عن بعض العمل ؟ قال : **تكُفُّ شرَّك عن الناس ، فإنها صدقة تتصدَّقُ بها على نفسك**». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية النسائي : أنه سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم : « أيُّ العمل خير ؟ قال : **إيمان بالله، وجهاد في سبيل الله** ». لم يزد.

7.299- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.);

"- Hangi amel daha faziletlidir?" diye sordum.

"- Allah'a iman etmek ve O'nun yolunda cihâd etmektir" buyurdu.

"- Hangi köleyi âzâd etmek daha faziletlidir?" dedim.

"- En pahalı ve efendileri katında en değerli olan köle!" dedi.

"- Bunu yapamazsam?" diye sorunca;

"- Zarara uğrayana yardım eder veya beceremeyenin onun işini görürsün" dedi.

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bazı amelleri yapmakta zayıf kalırsam?" diye sorunca da;

"- İnsanlara kötülük yapmaktan sakınırsın! Şüphesiz bu da, kendi nefsine karşı yaptığın bir tasadduktur" buyurdu.[38]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[38] **Buharî**, Itk, 2; **Müslim**, İman, 36/136; **Nesaî**, Cihâd, 7.

Nesaî'nin rivâyetinde de sadece Ebû Zerr'in, Hz. Peygamber'e;

"- Hangi amel daha hayırlıdır?" diye sorduğu, Hz. Peygamber'in de;

"- **Allah'a iman etmek ve Allah yolunda cihâd etmektir"** dediği zikredilir.

İZAH

"Zarara uğrayana yardım edersin" diye tercüme ettiğimiz cümle, **Câmiu'l-Usûl**'de; **تعين ضائعا** şeklinde zaptedilmiştir. Bu kelime **Buharî**'de ve **Müslim**'in bir rivâyetinde de bu şekilde zaptedilmiştir. Ancak **Müslim**'in diğer bir rivâyetinde de "**صانعا**" şeklinde zaptedilmiştir. Bu durumda; **"yapana yardım edersin"** manasına gelir.

٧٣٠٠- (خ م ت س — **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال أبو عمرو الشيباني — واسمه سعد بن إياس — حدَّثني صاحب هذه الدار — وأشار بيده إلى دار عبد الله — قال: سألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم: «أيُّ العملِ أحبُّ إلى الله تعالى؟ قال: **الصلاة لميقاتها**، قلتُ: ثم أيٌّ؟ قال: **برُّ الوالدين**، قلتُ: ثم أيٌّ؟ قال: **الجهاد في سبيل الله**، قال: حدَّثني بهنَّ، ولو استزدتُه لزادني». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي. وفي رواية الترمذي «أيُّ العمل أفضلُ؟».

وفي رواية لمسلم «فما تركتُ أستزيده إلا إرعاء عليه».

7.300- Ebû Amr eş-Şeybânî, ki ismi Sa'd b. İyâs'tır[39], Abdullah b. Mes'ûd'un evini işaret ederek "bana bu evin sahibi rivâyet etti" dedi:

"Rasûlullah'a (as.);

"- Yüce Allah'a en sevgili olan amel hangisidir?" diye sordum.

"- **Vaktinde kılınan namazdır"** buyurdu.

---

[39] **Ebû Amr, Sa'd b. İyâs eş-Şeybânî el-Bekrî el-Kûfî**: ö. 101/719. Muhadramundandır. Kûfelidir. Hz. Ali, Huzeyfe ve İbn Mes'ûd'dan rivâyet eder. Kendisinden de A'meş, Mansur b. el-Mu'temir rivâyet etti. Kütüb-ü sitte'de rivâyetleri vardır, sikadır.

"- Sonra hangisidir?" dedim.

"- Anne babaya iyilik etmektir" dedi.

"- Sonra hangisidir?" dedim.

"- Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu.

Abdullah dedi ki:

"Bana bunları Rasûlullah (as.) söyledi. Eğer daha çok sormuş olsaydım, daha çok cevap verirdi."[40]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti; **"Hangi amel daha faziletlidir?"** şeklindedir.

Müslim'in başka bir rivâyetinde de Abdullah b. Mes'ûd; "Daha fazla soru sormayı, Hz. Peygamber'e sıkıntı vermemek için bıraktım" dedi.

نوع رابع

d) DUÂ, ZİKİR VE ALLAH'A YAKLAŞMAK

٧٣٠١- (خ م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «قال الله عز وجل: إذا تقرَّب عبدي مني شِبرا ، تقرَّبْتُ منه ذِراعا ، وإذا تقرَّب مني ذِراعا ، تقرَّبتُ منه باعا – أو بُوعا – وإذا أتاني يمشي أتيته هَرْوَلَة ».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « يقول الله عز وجل : أنا عند ظن عبدي بي ، وأنا معه حين يذكرني ، فإن ذكرني في نفسه ذَكَرْته في نفسي ، وإن ذكرني في مَلإ ، ذَكَرْته في ملإ هم خير منهم ، وإن تقرَّب إليَّ شبرا ، تقرَّبتُ إليه ذراعا ، وإن تقرَّب إليَّ ذراعا تقرَّبت إليه باعا ، وإن أتاني يمشي أتيته هَرْوَلَة ».

---

[40] **Buharî**, Mevâkît, 5; Cihâd, 1; Edeb, 1; Tevhîd, 48; **Müslim**, İman, 36/137-38; **Tirmizî**, Birr, 2/1898; **Nesaî**, Mevâkît, 51.

وفي رواية للبخاري مختصرا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « أنا عند ظنّ عبدي بي» ، لم يزد . وأخرجها مسلم ، وزاد « وأنا معه إذا دعاني ».

ولمسلم أيضا : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « قال الله عز وجل : أنا عند ظَنِّ عبدي بي ، وأنا معه حيث يَذْكُرُني ، والله لَلّهُ أفرحُ بتوبة عبده من أحدكم يجدُ ضالّته بالفلاة، ومن تقرّب إليَّ شبرا تقرّبتُ إليه ذراعا ، ومن تقرّب إليَّ ذراعا تقرّبتُ إليه باعا، وإذا أقبل إليَّ يمشي ، أقبلتُ إليه أُهَرْوِلُ ».

وفي أخرى له قال : « إن الله قال : إذا تلقّاني عبدي بشبْر ، تلقّيتُهُ بذراع ، وإذا تلقّاني بذراع تلقّيته بباع ، وإذا تلقّاني بباع أتيتُهُ بأسرع ».

7.301- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

Yüce Allah buyurdu ki:

"Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kulum bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak giderim."[41]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ben, kulumun beni zannettiği gibiyim. Kulum beni zikrettiği zaman, onun yanında olurum. Beni tek başına iken zikrederse, ben de onu içimden hatırlarım; eğer beni bir cemâat içinde zikrederse, ben de onu daha hayırlı bir cemâat içinde zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirse, ben de ona koşarak giderim."

Buharî'nin muhtasar bir rivâyeti de, sadece; ***"Ben, kulumun beni zannettiği gibiyim"*** şeklindedir.

Bunu **Müslim** de tahric etti ve buna; ***"Beni çağırdığında onunla beraber olurum"*** cümlesini ekledi.

---

[41] **Buharî**, Tevhîd, 15, 35; **Müslim**, Zikir, 1/2-3; Tövbe, 1/1-2.

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Yüce Allah; ***'Ben, kulumun beni zannettiği gibiyim. Beni zikrettiğinde, onun yanında olurum'*** **buyurdu. Vallahi, Allah kulunun tövbesine, sizin sahrada kaybettiğiniz devenizi bulduğunuzda sevindiğinizden daha çok sevinir.** ***'Kim bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşana, bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene de, ben koşarak giderim.'***

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Kulum bana doğru bir karış gelirse, ben ona bir arşın giderim. Bana bir arşın gelirse, ben ona daha sür'atle giderim."

İZAH

Bu rivâyet, sıfat hadîslerindendir. Allah'ın kuluna bir karış, bir arşın, bir kulaç yaklaşması ifâdeleri, tamamen mecâzî mâhiyette sözlerdir. Allah'ın yaklaşması; kulun duâ ve tövbesini kabul etmesi ve onu koruması anlamına gelir. Hadîste kulun bütün tasarruflarının ve davranışlarının Allah tarafından değerlendirildiği ve gerektiği şekilde karşılık verildiği anlatılmaktadır. Kulun, Allah'a karşı olan düşüncelerini de tashîh etmektedir. Allah'a karşı daima ümit içinde olmayı ve hüsn-ü zan beslemeyi öğütlemektedir.

٧٣٠٢- (خ – أنس بن مالك رضي الله عنه) عن رسول الله صلى الله عليه وسلم – يرويه عن ربّه تبارك وتعالى – قال : « **إذا تقرَّبَ العبدُ إليَّ شبرا ، تقرّبت إليه ذراعا ، وإذا تقرَّب إليَّ ذراعا، تقرَّبتُ منه باعا ، وإذا أتاني يمشي ، أتيتُهُ هَرْوَلَة** ». أخرجه البخاري.

7.302- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.), Yüce Rabbinden şöyle rivâyet ettiğini nakleder:

"Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirse, ben de ona koşarak giderim."[42]

---

[42] **Buharî**, Tevhîd, 50.

٧٣٠٣- (م ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم:
«يقول الله عز وجل: مَنْ جاء بالحسنة فله عشر أمثالها أو أزيدُ، ومن جاء بالسيئة، فجزاؤه
سيئة مثلها، أو أغفر ومن تقرّب مني شبرا تقرّبت منه ذراعا، ومن تقرّبني ذراعا، تقرّبت
منه باعا ومن أتاني يمشي أتيته هرولة ومن لقيني بقراب الأرض خطيئة لا يشركُ بي شيئا
لقيتُه بمثلها مغفرة». أخرجه مسلم.

7.303- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.), Azîz ve Celîl olan Allah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Kim bir iyilik yaparsa, kendisine on kat veya daha fazla sevap veririm. Kim bir kötülük yaparsa, ona yaptığı kötülük kadar cezâ veririm veya onu bağışlarım. Kim bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşana da ben bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene ise ben koşarak giderim. Kim bana yeryüzünü dolduracak bir günah yükü ile gelirse, bana şirk koşmadığı takdirde ben de onu yeryüzünü dolduracak bir mağfiretle karşılarım."[43]

İZAH

Hadîsin bir iyiliğe on kat sevap verileceği, kötülüğün ise ancak misliyle cezâ göreceği cümlesi, Kur'ân- Kerîm'de de ifâde edilmektedir. **En'âm** sûresinde; ***"Kim bir iyilikle gelirse, ona on misli verilir; kim de bir kötülükle gelirse, ona ancak misliyle ceza verilir ve hiç birine haksızlık edilmez"***[44] buyurulmaktadır.

Hadîsin son bölümünde de Yüce Allah'm insanlara olan merhameti ve affediciliği, çok çarpıcı sözlerle dile getirilmektedir.

---

[43] **Müslim**, Zikir, 6/22.

[44] En'âm, 160.

نوع خامس

e) NAMAZ, ZİKÎR, SADAKA VE SABRIN FAZÎLETİ

٧٣٠٤- (م ت س ـ أبو مالك الأشعري رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «الطُّهور شَطْرُ الإيمان والحمدُ لله تملأُ الميزان وسبحان الله والحمد لله تملآنِ - أو تملأ - ما بين السموات والأرض والصلاةُ نور والصدقةُ بُرْهَانٌ والصبرُ ضياء والقرآنُ حُجّةٌ لكَ أو عليك كلُّ الناس يغدو فبائع نَفْسَهُ فمعتقُها أو مُوبِقها». أخرجه مسلم والترمذي. وأخرج النسائي إلى قوله: «أو عليك».

7.304- Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Temizlik imanın yarısıdır. *'el-Hamdu lillâh'* mîzânı doldurur. *"Sübhânellâh ve el-Hamdu lillâh'* **ise yerle gök arasını doldururlar** – veya doldurur-. **Namaz nûrdur. Sadaka bürhândır. Sabır ışıktır. Kur'ân ise lehinde veya aleyhinde huccettir. Herkes sabahleyin kalkar, kendini satar; bazısı kendini kurtarır, bazısı da helâk eder."**[45]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti. **Nesaî** de, **"Kur'ân ...huccettir"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

İZAH

Şârihler, hadîsteki **"iman"** kelimesiyle "**namaz**"ın kastedildiğini, böyle olunca da cümlenin **"temizlik namaz ibâdetinin yarısıdır"** anlamına geldiğini belirtirler.

Mîzânı dolduracağı belirtilen, hamd ve tesbîh lafızlarının kendileri değil, onların sevâbıdır.

"**Namaz nûrdur**" cümlesi ile, muhtemelen namazın insanı kötülüklerden uzak tutması kastedilmiştir. Nitekim âyette de;

---

[45] **Müslim**, Tahâret, 1/1; **Tirmizî**, Daavât, 86/3517; **Nesaî**, Zekât, 1.

"Muhakkak namaz münkerden ve fuhşiyattan men eder. Şüphesiz Allah'ın zikri, en büyük şeydir"[46] buyurulmaktadır. Mamafih namazın kıyâmet günü insan için nûr olacağı ve sahibine yol göstereceği de söylenmiştir.

"Sadaka bürhândır" cümlesi de, kıyâmet günü insana malını nereye harcadığı sorulduğunda, verdiği sadakaların sahibi için delil ve belge yerine geçeceği şeklinde izah edilebilir.

"Sabır ışıktır" cümlesi ile, insanın sabır yoluyla kendini kontrol edebilmesi, akl-ı selîm ile ne yapacağı konusunda doğru kararlar verebilmesi kastedilmiştir.

"İnsan kendini satar..." cümlesi ise; bazı insanlar Allah'ın buyruklarına uyarlar ve neticede kendilerini cehennemden kurtarmış olurlar; ama bazıları da nefislerine kul olurlar ve neticede de kendilerini helâke atarlar demektir.

Hadîs temizlik, namaz, sadaka ve sabrın önemine ve faziletine işaret etmektedir.

٧٣٠٥- (ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**التسبيحُ نصْفُ الميزان والحمدُ لله تملؤهُ ولا إله إلا الله ليس لها دون الله حجاب حتى تخلُص إليه**». أخرجه الترمذي.

7.305- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Tesbîh, mîzânın yarısıdır. *'el-Hamdu lillâh'* **ise mîzânı doldurur.** *'Lâ ilâhe illallâh'* **ile Allah arasında perde olmadığı için** (bu söz) **hemen O'na ulaşır."**[47]

İZAH

Bu hadîsin sadece *"el-Hamdu lillâh* **mîzânı doldurur"** cümlesi, daha önceki rivâyette de vardı. Hadîsi rivâyet eden **Tirmizî**, onun

---

[46] Ankebût, 45.

[47] **Tirmizî**, Daavât, 87/3518.

garîb olduğunu ve senedinin de sağlam olmadığını söylemektedir. Hadîsin râvîsi Abdurrahman b. Ziyâd b. En'um el-İfrikî zayıf biridir.

٧٣٠٦- (ت ــ رجل من بني سليم) قال : عَدَّهُنَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في يدي - أو في يده - قال : « التسبيحُ نصْفُ الميزان ، والحمدُ لله تملؤه ، والتكبيرُ يملأُ ما بين السماء والأرض ، والصومُ نصْفُ الصبر ، والطّهورُ نصْفُ الإيمان ». أخرجه الترمذي.

7.306- Benû Süleym kabilesinden biri tarafından rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) şunları benim elimde –veya kendi elinde- saydı: **"Tesbîh, terazinin yarısıdır. *'el-Hamdu lillâh'* ise onu doldurur. Tekbîr de yerle gök arasını doldurur. Oruç sabrın yarısıdır. Temizlik de imanın yarısıdır."**[48]

نوع سادس

f) NAMAZ, ORUÇ, CİHÂD, TASADDUK VE HASTA ZİYÂRETİ

٧٣٠٧- (خ م ط ت س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «من أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ في سبيل الله ، نُودِيَ من أبواب الجنة ».

وفي رواية : نودي في الجنة : يا عبدَ الله ، هذا خير ، فَمَنْ كان من أهل الصلاة ، دُعِيَ من باب الصلاة ، ومَنْ كان من أهلِ الجهاد ، دُعِيَ من باب الجهاد ، ومَنْ كان من أهل الصدقة ، دُعِيَ من باب الصدقة ، ومَنْ كان من أهل الصّيام ، دُعِيَ من باب الرَّيَّان ، فقال أبو بكر الصِّدِّيق رضي الله عنه يا رسول الله ، ما على أحد يُدعَى من تلك الأبواب من ضرورة ، فهل يُدعى أحد من تلك الأبواب كلّها ؟ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « نعم ، وأرجو أن تكونَ منهم يا أبا بكر ».

48 Tirmizî, Daavât, 87/3519.

وفي رواية « مَنْ أنفق زَوْجَيْنِ من شيء في الأشياء في سبيل الله ، دُعِيَ من أبواب الجنة... وذكر نحوه ». أخرجه الجماعة إلا أبا داود.

7.307- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Allah yolunda çift çift infâk ederse, kendisine cennetin kapılarından seslenilir."[49]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Cennette ona; *'Ey Allah'ın kulu, bu hayırdır!'* diye seslenilir. Namaz kılanlar namaz kapısından, cihâd edenler cihâd kapısından, sadaka verenler sadaka kapısından, oruç tutanlar ise *Reyyân* kapısından davet edilirler."

Hz. Ebû Bekir;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanın bu kapılardan ayrı ayrı çağrılmasında bir zarûret var mı? Bir insan bu kapıların hepsinden birden çağrılamaz mı?" diye sordu. Hz. Peygamber ona;

"- Evet, çağrılabilir; senin de onlardan olacağını ümit ederim ya Ebû Bekir!" dedi.

Diğer bir rivâyette de;

"Bir şeyden Allah yolunda çift çift infâk eden, cennetin kapılarından davet edilir..." diyerek aynı hadîs zikredilir.

Hadîs **Ebû Davud** hariç **Kütüb-ü Sitte**'de rivâyet edildi.

٧٣٠٨- (م ـــ أبوهريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال يوما : من أصبحَ منكم اليوم صائما ؟ قال أبو بكر الصِّدِّيق: أنا، قال: فمن تَبِعَ منكم اليوم جنازة ؟ قال أبو بكر: أنا، قال: فَمَنْ أطعم منكم اليومَ مسكينا ؟ قال أبو بكر: أنا، قال: فمن عاد

---

[49] **Buharî**, Savm, 4; Fedâilu'l-Ashâb, 5; **Müslim**, Zekât, 27/85-86; **Muvatta**, Cihâd, 19/49; **Tirmizî**, Menâkıb, 16/3674; **Nesaî**, Cihâd, 20.

منكم اليوم مريضا؟ قال أبو بكر: أنا، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «ما اجْتَمَعْنَ في رجل إلا دخل الجنة». أخرجه مسلم.

7.308- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, bir gün Hz. Peygamber;

"- Bugün içinizde oruç tutan var mı?" diye sordu. Hz. Ebû Bekir;

"- Ben tutuyorum" dedi. Bu sefer Hz. Peygamber;

"- Bugün içinizden kim bir cenâzeye katıldı?" diye sordu. Yine Hz. Ebû Bekir;

"- Ben" dedi.

"- Bugün sizden kim bir yoksulu doyurdu?" diye sorunca da, Hz. Ebû Bekir yine;

"- Ben" dedi. Sonra;

"- Bugün sizden kim bir hastayı ziyaret etti?" diye sordu. Yine Hz. Ebû Bekir;

"- Ben" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"Bu güzellikler bir insanda toplanırsa, o mutlaka cennete girer" buyurdu.[50]

نوع سابع

g) HER GÜZEL DAVRANIŞTA SADAKA SEVÂBI VARDIR

٧٣٠٩- (م ـــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) : « أن ناسا من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم قالوا للنبيِّ صلى الله عليه وسلم : يا رسول الله ، ذهبَ أهل الدُّثُور بالأُجُور ، يصلُّون كما نصلِّي، ويصومون كما نصومُ ، ويتصدَّقون بفُضول أموالهم ، قال : **أوَلَيْسَ قد جَعلَ الله لكم ما تَصَدَّقون به ؟ إن بكلِّ تسبيحة صدقة ، وكلِّ تكبيرة صدقة ، وكلِّ تحميدة**

[50] **Müslim**, Zekât, 27/87.

صدقة ، وكلّ تهليلة صدقة ، وأمر بمعروف صدقة ، ونهي عن منكر صدقة ، وفي بُضْع أحدكم صدقة ، قالوا : يا رسول الله ، أيأتي أحدُنا شهوتَهُ ، ويكون له فيها أجر ؟ قال : أرأيتم لو وضعها في حرام ، أكان عليه وزر؟ فكذلك إذا وضعها في الحلال ، كان له أجر ». أخرجه مسلم.

7.309- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullahın (as.) ashâbından bazıları Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Varlıklılar, sevapların hepsini alıp götürdüler. Çünkü onlar da bizim gibi namaz kılıyor ve bizim gibi oruç tutuyorlar. Ama (bizden farklı olarak) mallarının fazlasıyla tasaddukta da bulunuyorlar" diye şikâyette bulundular.

Hz. Peygamber onlara şöyle dedi:

"- Allah size de tasadduk sevâbını kazanacağınız şeyler vermedi mi? Şüphesiz her *tesbîh* sadakadır. Her *tekbîr* sadakadır. Her *tahmîd* sadakadır. Her *tehlîl* sadakadır. İyiliği emretmek sadakadır. Kötülükten menetmek sadakadır. Hatta eşinizle yatmanız bile sadakadır."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizden biri (eşi ile) şehvetini giderirse, bunda bizim için sevap mı var?" dediler.

"- Şehvetini haram yoldan giderseydi, ona günah olmaz mıydı? Aynen bunun gibi, helâl yoldan giderince de ona sevap verilir" karşılığını verdi.[51]

İZAH

***"Tesbîh"* Sübhânellâh; *"Tekbîr"* Allahu ekber; *"Tahmîd"* el-Hamdu lillâh** ve ***"Tehlîl"* de Lâ ilâhe illallâh** demektir.

Hadîs her şeyden önce, sahâbe-i kirâmın hayırda yarışmak gibi eşsiz bir faziletini göstermesi bakımından dikkate değer görülmelidir. Sonra İslâm dininin, basit ve tabiî işler türünden dahi olsa bütün meşrû davranışları hayır olarak görmesine, hatta eşiyle ilişkisini bile sadaka diye isimlendirmesine dikkat edilmelidir. Bu husus, İslâm'ın

---

[51] **Müslim**, Zekât, 16/53.

hayatla beraber yürüyen, insanın tabiî ve fıtrî eğilimlerini daima dikkate alan, gerçeklere göz yummayan bir din olduğunu gösterir.

٧٣١٠- (ت ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «تَبَسُّمُكَ في وجه أخيك صدقة، وأمْرُكَ بالمعروف ونَهْيُكَ عن المنكَرِ صدقة، وإرشادُكَ الرجل في أرض الضلال، لك صدقة، [وبَصَرُكَ للرجل الرديء البصر، لك صدقة] وإماطتكَ الحجَرَ والشوكَ والعظمَ عن الطريق، لك صدقة، وإفراغُكَ من دَلْوِكَ في دَلْوِ أخيك صدقة». أخرجه الترمذي.

7.310- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Din kardeşinin yüzüne gülümseyerek bakman sadakadır. İyiliği emretmen sadakadır. Kötülükten menetmen sadakadır. Yolunu şaşırana yol göstermen sadakadır. Gözleri iyi görmeyenlere rehberlik etmen sadakadır. Yoldan taşı, dikeni, kemiği kaldırıp atman sadakadır. Kendi kovandan din kardeşinin kovasına su dökmen de sadakadır."[52]

٧٣١١- (م ـ عبد الله بن فروخ) أنه سمع عائشة رضي الله عنها تقول: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « [إنَّهُ] خُلِقَ كلُّ إنْسان من بني آدمَ على ستين وثلاثمائة مَفْصِل، فمن كَبَّر الله، وحَمِد الله، وهلَّل الله، وسبَّح الله، واستغفر الله، وعزَلَ حَجَرًا عن طريق الناس، أو شوكة، أو عظْما، أو أمرَ بمعروف، أو نهى عن منكر، عدَدَ تلك السِتِّين والثلاثمائة السُّلامَى، فإنه يُمْسي يومئذ وقد زَحْزَحَ نَفْسَهُ عن النار». أخرجه مسلم،

وفي رواية « يَمْشي». وزاد [رزين] بعد قوله: « منكر »: أو عَلَّم خيرا أو تعلَّمَهُ.

7.311- Abdullah b. Ferrûh[53], Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini işitti:

---

[52] **Tirmizî,** Birr, 36/1956.

[53] **Abdullah b. Ferrûh el-Kureşî et-Temîmî**: Şamlı tâbiîlerdendir. Hz. Âişe'nin âzâdlısıdır. Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şeddâd b. ammâr ve Ebû Abdülcelîl rivâyet etti. İki hadîsi bilinmektedir ve bunlar **Müslim** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. **Ebû Hâtim** onun meçhûl olduğunu söyler.

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Âdemoğullarından herkes, 360 mafsal ile yaratıldı. Kim *'Allâhu ekber, el-Hamdu lillâh, Lâ ilâhe illallâh, Sübhânellâh, Estağfirullâh'* der, insanların gelip geçtiği yoldaki taşları, dikenleri veya kemikleri kaldırır; yahut iyiliği emreder veya kötülükten men eder ve bunlar da 360 mafsal sayısına ulaşırsa, o gün kendisini cehennemden kurtarmış olarak akşama erer."[54]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Yalnız bir rivâyette "**akşama erer**" anlamına gelen "***yumsî***" kelimesi yerine, "**yürür**" anlamına gelen "***yemşî***" fiilini zikretti.

Rezîn de **"Kötülükten men ederse"** lafzından sonra; **"yahut bir hayrı öğretir veya onu öğrenirse"** ibâresini ilâve etti.

نوع ثامن

h) ALLAH'IN SEVDİĞİ VE KORUDUĞU KİŞİLER

٧٣١٢- (ت ـــ **جابر** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :
«ثلاثة من كنَّ فيه نشَرَ الله عليه كَنَفَهُ ، وأدْخَلَه جنَّتَهُ ، رِفْق بالضعيف ، والشَّفَقَةُ على الوالدين ، والإحْسانُ إلى المَمْلُوكِ ». أخرجه الترمذي.

7.312- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kimde şu üç haslet bulunursa, Allah onun üzerine himâye (örtüsünü) **gerer ve onu cennetine sokar:**

1- Zayıflara karşı yumuşak davranan.

2- Anne-babaya şefkat gösteren

Ama **Zehebî**, bilâkis sika ve meşhur biri olduğunu kaydeder. **İclî** ve **İbn Hacer** de, sikadır derler.

[54] **Müslim**, Zekât, 16/54.

3- Emri altında bulunanlara iyi muâmele eden."[55]

İZAH

Zikredilen üç nitelik, şüphesiz ahlâkî açıdan büyük değer ifâde etmektedir. Ancak hadîs zayıftır, **Tirmizî** de garîb olduğunu söylemektedir.

Kanâatimizce bu meâldeki rivâyetlerin, genellikle teşvik manasına hamledilmesi gerekir. Sadece bazı basit bir söz ve davranışın, insanı cennete sokacağını düşünmek, aşırı iyimserlik olur. Ama bunların, cennete girmeye vesile olan güzel şeyler olduğu da elbetteki inkâr edilemez.

٧٣١٣- (ت) — [عبد الله] بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : **ثلاثة على كُثبان المِسْك** - أراه قال: **يوم القيامة - عبد أدّى حقّ الله وحقّ مواليه ، ورجل أمَّ قوما وهم به راضون ، ورجل يُنادي بالصلوات الخمس في كلّ يوم وليلة.**

وفي رواية نحوه ، وزاد فيه « **يغبطهم الأوّلون والآخرون** ». أخرجه الترمذي.

7.313- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şu üç kişi –zannederim kıyâmet gününde dedi- **misk yatağına batmıştır:**

1- Allah'ın hakkı ile efendilerinin hakkını edâ eden köle.

2- Halkına imâm olan ve halkı da kendisinde râzı olduğu adam.

3- Her gün beş vakit ezân okuyan insan."[56]

RİVÂYETLER

Buna benzer diğer bir rivâyette; **"öncekiler ve sonrakiler onlara gıpta ederler"** ziyâdesi vardır.

---

[55] **Tirmizî**, Kıyâmet, 48/2494.

[56] **Tirmizî**, Cennet, 25/2566. Bu rivâyetin senedi de zayıftır.

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

٧٣١٤- (ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «ثلاثة حقٌ على الله عونُهم: المجاهدُ في سبيل الله والمُكَاتبُ الذي يريد الأداء، والناكحُ الذي يريد العَفافَ». وفي رواية بدل المكاتب: «المدْيان الذي يريدُ الأداء». أخرجه الترمذي، وأخرج النسائي الأولى.

7.314- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şu üç kişiye yardım etmek, Allah üzerinde bir haktır:

1- Allah yolunda cihâd eden.

2- Ücretini ödemeyi düşünen mükâteb köle.

3- İffetli olmak isteyip de evlenen insan."[57]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; **"Ücretini ödemeyi düşünen mükâteb köle"** yerine; **"Borcunu ödemek isteyen insan"** cümlesi yer alır.

Bunları **Tirmizî** tahric etti. İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

"Mükâteb köle"; belli bir ücret karşılığında özgürlüğüne kavuşmak üzere efendisiyle anlaşan köledir. Bu miktarı ödemek için çalışır, kazanır ve gerekli ödemeyi yapınca da özgürlüğüne kavuşur.

٧٣١٥- (ت س ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «ثلاثة يحبُّهم الله، وثلاثة يُبغضُهم الله، فأمَّا الذين يحبُّهم الله: فرجل أتى قوما فسألهم بالله، ولم يسألهم لقرابة بينَهُ وبينهم، فمَنَعُوه، فتخلَّف رجل بأعقابهم فأعطاه سرّا، لا يعلم بعطيَّته إلا الله والذي أعطاه، وقوم ساروا ليلتَهُمْ حتى إذا كان النومُ أحبَّ إليهم مما يعدَل به فوضعوا رؤوسَهُمْ، فقام [أحدُهم] يتملَّقني، ويتلو آياتي، ورجل كان في سَرِيَّة ،

---

[57] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 20/1655; **Nesaî**, Nikâh, 5.

فَلَقِيَ العَدُوَّ فَهُزِمُوا ، فأقبل بصَدْرِه حتى يُقتَلَ، أو يُفتَح له، والثلاثة الذين يُبْغِضُهم الله : فالشيخ الزاني، والفقير المُختالُ، والغَنيُّ الظَّلُومُ ». أخرجه الترمذي والنسائي، وللنسائي مثله ولم يذكر «وثلاثة يُبْغِضُهم الله» ولا ذكرهم في آخر الحديث.

7.315- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah üç kişiyi sever, üç kişiye de buğz eder. Allah'ın sevdiği üç kişi şunlardır:

1- Adamın biri bir kavme gelerek, aralarındaki yakınlıktan dolayı değil de Allah rızası için dilenir, ama onlar kendisine bir şey vermezler. Bunun üzerine bir adam, kabile efrâdından ayrılarak ona gizlice bazı şeyler verir. İşte bu verdiğini Allah ile, verdiği kişiden başka kimsenin bilmediği adam!

2- Bir cemâat geceleyin yola koyulur ve uyumak onlara her şeyden daha güzel geldiği için başlarını koyup uyurlar. İşte o sırada bile kalkıp bana yalvarıp yakaran ve âyetlerimi okuyan adam!

3- Bir askerî birlik düşmanla karşılaşıp yenildiğinde ileri atılarak şehîd edilinceye veya kazanıncaya kadar savaşa devam eden insan!

Allah'ın buğz ettiği üç kişi de şunlardır:

1- Zinâ eden yaşlı.

2- Kibirli fakir.

3- Zâlim zengin."[58]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin benzer bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyette Allah'ın buğz ettiği üç kişiden söz edilmez.

٧٣١٦- (ت ـــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) - يَرْفَعُه - قال : « ثلاثة يُحِبُّهم الله عز وجل : رجل قام من الليل يتلو كتاب الله ، ورجل تصدّق صدقة بيمينه يُخفيها -

[58] **Tirmizî**, Cennet, 25/2568; **Nesaî**, Zekât, 75.

أُراهُ قال: عن شماله — ورجل كان في سريَّة فانْهَزَمَ أصحابُه فاستقبل العدوَّ». أخرجه الترمذي وقال : هذا حديث غير محفوظ أحد رُواته : أبو بكر بن عياش كثير الغلط.

7.316- Abdullah b. Mes'ûd'un rivâyet ettiği merfû bir hadîste Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah üç kişiyi sever:

1- Geceleyin kalkıp Allah'ın kitabını okuyan kişi.

2- Sağ eliyle sadaka verip onu –zannederim sol elinden dedi- **gizleyen adam.**

3- Bir askerî birlikte arkadaşları hezîmete uğrayan, ama kendisi tek başına düşmana karşı koymaya devam eden insan."[59]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve şöyle dedi:

"Bu hadîs mahfûz değildir. Râvîlerinden Ebû Bekir b. Ayyâş[60], çok yanılan biridir."

٧٣١٧- (خ م ط ت س — أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ الله في ظِلِّه يوم لا ظِلَّ إلا ظِلُّه : الإمامُ العادل ، وشابٌ نشأ في عبادة الله عز وجل ، ورجل قلبه مُعَلَّق بالمسجد ، إذا خرج منه حتى يعودَ إليه ، ورجلان تحابَّا في الله ، اجتمعا على ذلك وتفرَّقا عليه، ورجل دَعَتْهُ امرأة ذاتُ مَنْصِبٍ وجمال، فقال : إني أخافُ الله ، ورجل تَصدَّق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شمالُهُ ما تُنْفِقُ يمينه، ورجل ذَكَرَ الله خاليا ففاضت عيناه**». أخرجه البخاري ومسلم عن أبي هريرة ، وأخرجاه من حديث مالك عن خُبَيب بن عبد الرحمن عن حفص ابن عاصم عن أبي سعيد ، أو عن أبي هريرة نحوه ،

---

[59] Tirmizî, Cennet, 25/2567.

[60] **Ebû Bekir, Şu'be b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî:** 95-193/713-809. Kırâat imamıdır. Yedi kırâat imamından biri olan Âsım'ın meşhur iki râvîsinden biridir. Kırâati Âsım'dan almıştı. Sünnete bağlı biri olarak bilinmekle birlikte hadîste durumu ihtilaflıdır. Humeyd et-Tavîl ve A'meş'ten rivâyetleri vardır; kendisinden Ebû Davud et-Tayâlisî ve Ahmed b. Hanbel rivâyet etti.

وأخرجه الموطأ والترمذي عن أبي هريرة أو أبي سعيد - بالشَّكِّ من حفص بن عاصم -
وأخرجه النسائي مُرسلا عن حفص.

7.317- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini duydum:

"Yedi sınıf insanı Allah, hiçbir gölgenin bulunmadığı (kıyâmet) **gününde kendi gölgesi altında gölgelendirecektir:**

1- Âdil yönetici.

2- Azîz ve Celîl olan Allah'a ibâdette yetişen genç.

3- Kalbi mescidlere bağlı insan; mescidden çıktıktan sonra bile tekrar oraya dönünceye kadar aklı mescidde olur.

4- Allah için birbirini seven, bu sevgi ile bir araya gelen ve yine bu sevgi ile Allah için ayrılan iki insan.

5- Güzel ve mevki sahibi bir kadın kendisini dâvet edince; ***'ben Allah'tan korkarım'*** **diyen adam.**

6- Sağ eliyle verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli tasaddukta bulunan kişi.

7- Tenhalarda Allah'ı zikreden ve gözleri yaşaran adam."[61]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim Ebû Hureyre**'den tahric ettiler.

Buharî ve **Müslim,** Mâlik, Hafs b. Âsım, Ebû Saîd el-Hudrî veya Ebû Hureyre tarîkıyla da bu hadîsin benzerini tahric ederler.

Muvatta ve **Tirmizî** ise, Ebû Hureyre veya Ebû Saîd –Hafs b. Âsım'ın tereddütlü ifadesi ile- hadîsi olarak tahric ederler.

Nesaî de hadîsi Hafs'dan mürsel olarak tahric eder.[62]

İZAH

"Allah'ın gölgesi"nden maksat, Arş-ı ilâhînin gölgesidir. Kıyâmet günü Arş-ı ilâhîden başka hiçbir gölgenin olmadığı, güneş

---

61 **Buharî**, Ezân, 36; Zekât, 16; Rikak, 24; Hudûd, 19; **Müslim**, Zekât, 30/91; **Muvatta**, Şiir, 5/14; **Tirmizî**, Zühd, 53/2391; **Nesaî**, Kudât, 2.

62 Musannıf **İbnu'l-Esîr**'in bu ifadesdi yanlıştır. Zira **Nesaî** hadîsi **Hafs**'dan mürsel değil, **Ebû Hureyre**'den mevsûl olarak tahric etmiştir.

insanların tepesine kadar yaklaştırıldığı ve onları âdeta terden bir denize gark ettiği sırada, bazı mutlu ve bahtiyar kişiler bu sıkıntıyı hissetmeyip Arş'ı ilâhînin gölgesi altında kalırlar. Bazıları "**gölge**"den maksadın, Allah'ın rahmeti olduğu kanâatindedir.

İşte hadîsimiz, o bahtiyar kişilerden bazılarının evsâfını zikretmektedir. Bu ifâde, o insanların Allah'ın himâyesi ve koruması altında olacaklarını göstermektedir.

1- "**Âdil imâm**": Bu ifâde ile öncelikle Devlet Başkanı kastedilmiştir, ama her seviyedeki yöneticiyi de içine almaktadır. Halkını gözeten, onların mutlu ve müreffeh olmaları için çalışan, ifrat ve tefritten kaçınan, kimseye haksızlık yapmayan, hak ve adâletten ayrılmayan her seviyedeki yöneticiyi ifâde eder. Her yöneticinin ilk ve en önemli vasfı "**adâlet**" olduğu için, özellikle buna dikkat çekilmektedir. Ayrıca en çok zulüm ve haksızlık yapmak gücüne de onlar sahip oldukları için, bilhassa adâlete vurgu yapılmaktadır.

2- "**Allah'a ibâdette yetişen genç**": Allah'ın emir ve yasaklarına bağlı olarak yaşayan insan kastedilmiştir. Özellikle en çok haram işleyebileceği gençlik yıllarında bile Allah'ın buyruklarından ayrılmayan insanın sahip olacağı fazileti anlamak, hiç de zor olmasa gerektir.

3- "**Kalbi mescide bağlı insan**": Burada biri ibâdet hayatı ile, diğeri de sosyal hayatla ilgili olmak üzere iki husus akla gelmektedir. Şüphesiz kalbin mescide bağlı olması, önce ibâdete olan alakayı gösterir. Ama özellikle mescidin fonksiyonu açısından meseleye bakınca, konunun sosyal boyutunu düşünmemek mümkün değildir. Çünkü mescid denince, insan, cemâat ve sosyal hayat akla gelmektedir. Sadece "**ibâdet**" denmeyip "**mescid**" kelimesinin kullanılması, kanâatimizce meselenin sosyal boyutunu da ifâde etmektedir. Bir önceki maddede ibâdet konusuna zaten vurgu yapılmıştı. Burada ise aynı hususun tekrarından daha başka şeylerin kastedilmiş olması gerekir. Bu da ibâdetle birlikte mescidin sosyal fonksiyonu olmalıdır.

4- "**Allah için bibini sevmek**": İslâm cemâatini teşkil eden fertlerin birbirlerine karşı olması gereken konumlarını ifâde etmektedir. Sadece söz ve fiillerde değil, insanın çok az yönlendirme şansına sahip olduğu kalbî duygularda bile ölçü Allah rızası olmalıdır. Bu hem güçlü bir imanın göstergesidir, hem de insanlara karşı Allah'ın âdil emirleri çerçevesi dahilinde hareketlerini ayarlamak gerektiğini ifâde etmektedir. İnsanlarla olan ilişkilerimizde, dünyevî çıkarlar ve kişisel ihtiras değil, Allah'ın âdil buyrukları ölçü olmalıdır. Kalbî duygularına bile Allah'ın arzusuna göre yön vermenin, Allah katında büyük bir fazilete sahip olduğuna da şüphe yoktur. Allah için birbirini sevmenin, sağlam ve dayanışma halinde bir toplum yaratacağı da bilinen bir gerçektir.

5- "**Güzel ve soylu bir kadının davetine iltifat etmemek**"; Burada, ahlâkî hayatın ana ölçülerinden biri dile getirilmektedir. Bu ifâde müslümanların daima ahlâkî değerlere bağlı olması ve İslâm toplumunun da bu değerlere bağlı bir toplum olması gerektiğini göstermektedir. Bu değerlere bağlı olanların hem dünya hayatları mutlu, huzurlu ve âhenkli olur, hem de âhiret hayatları! Özellikle şartlar müsait olduğu, imkânlar elverdiği ve nefis de kendini tahrik ettiği halde, Allah'ın buyruğunu düşünerek kendini tutabilen insan, gerçekten son derece zor ve takdire değer bir davranışı sergilemiş olur.

6- "**Tasadduk**": Bundan maksat, insanların birbirine yardım etmeleridir. Bu da her toplumun en önemli meselelerinden biridir. Fertleri dayanışma halinde olan toplumlar, daima ayakta ve güçlü kalırlar. Bunun en kolay ve tabiî yolu da, herhangi bir zorlama olmadan insanların birbirleriyle yardımlaşmalarıdır. Üstelik bu yardımlaşmanın riyâ ve gösterişe dönüşmeyecek ve muhatabının onurunu zedelemeyecek bir gizlilikte yapılması, şüphesiz daha çok takdiri gerektiren bir davranış olur.

7- Nihayet "**tenhalarda Allah'ı zikredip gözleri yaşarmak**", imanın ve ihlâsın göstergesidir. Asla riyâ ve gösteriş karışmayan bir hâlin ifâdesidir. Böyle birinin Allah'a imanının samimiyetinden şüphe edilmez. Bu hususu te'yîd sadedinde Hz. Peygamber de;

"Sağılan süt memeye girmedikçe, Allah korkusundan ağlayan insanın cehenneme girmeyeceğini"[63] söylemektedir.

Görüldüğü gibi hadîs sadece dinî değil, aynı zamanda ahlâkî, ekonomik ve sosyal hayat açısından son derece önemli hususlara dikkatimizi çekmektedir. Hadîste her ne kadar yedi sınıf insandan söz ediliyorsa da, bu lütfa mazhar olanların sadece burada sayılanlardan ibaret olduğu düşünülmemelidir. Burada sadece onlardan belli bir gurup sayılmaktadır.

نوع تاسع

i) BİR ÇIĞIR AÇMAK, SÜNNETE UYMAK VE HAYRA DELÂLET ETMEK

٧٣١٨- (م ت د ط — **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**مَنْ دعا إلى هُدى كان له من الأجر مثل أجور مَنْ تبعَهُ ، لا ينقصُ ذلك من أجورهم شيئا، ومن دعا إلى ضَلالَة كان عليه من الإثم مثل آثام من تَبِعَهُ ، لا يَنْقُصُ ذلك من أوزارهم شيئا** ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود. وأخرجه الموطأ مرسلا وقال: ما من داع يدعو إلى هُدى، وما من داع يدعو إلى ضلالة... و ذكر الحديث.

7.318- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim insanları hidâyete çağırırsa, kendisi de davetine tâbi olanların aldıkları kadar ecir alır; onların alacakları ecirden de hiçbir şey eksilmez. Kim insanları sapıklığa çağırırsa, kendisi de çağrısına tâbi olanların aldıkları kadar günah alır; onların alacakları günahlardan da hiçbir şey eksilmez."[64]

---

[63] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 8; Zühd, 8; **Nesaî**, Cihâd, 8.

[64] **Müslim**, İlim, 6/16; **Muvatta**, Kur'ân, 9/41; **Tirmizî**, İlim, 15/2674; **Ebû Davud**, Sünnet, 7/4609.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim, Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Muvatta ise mürsel olarak ve; **"hidâyete çağıran ve dalâlete çağıran insan..."** diye rivâyet eder.

İZAH

Burada iyiliği veya kötülüğü sadece işlemenin değil, başkalarının işlemesine vasıta olmanın da sorumluluk gerektirdiği belirtilmektedir. İnsanları teşvik ederek onları bir işe sevk etmek, o sorumluluğa ortak olmayı da gerektirir. Bilindiği üzere tahrik, hukuk nazarında da sorumluluğu gerektirmektedir.

٧٣١٩- (ت ــ **جرير بن عبد الله البجلي** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ سَنَّ سُنَّةَ خَيْرٍ فاتُّبِعَ عليها ، فله أجرُهُ ، ومِثْلُ أجورِ من اتَّبَعَه ، غيرَ منقوصٍ من أجورِهم شيئا ، ومَنْ سَنَّ سُنَّةَ شَرّ ، فاتُّبِعَ عليها ، كان عليه وِزْرُه ومِثْلُ أوزارِ من اتَّبَعَه ، غيرَ منقوصٍ من أوزارِهم شيئا**». أخرجه الترمذي.

7.319- Cerîr b. Abdullah el-Becelî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim güzel bir çığır açar da ona uyulursa, kendisine bunun sevâbı ile birlikte ona uyan insanların sevâbı kadar da sevap verilir; bunların alacakları ecirden de hiçbir şey eksilmez. Kim de kötü bir çığır açar ve ona uyulursa, kendisine onun günahı ile birlikte ona uyan insanların almış oldukları günah kadar da günah yazılır; bunların günahlarından da hiçbir şey eksilmez."[65].

İZAH

Her şeyden önce, suçların ferdiliği ana ilkedir. Kimse başka birinin yaptıklarından sorumlu olmaz.

Ancak burada başka bir husus vardır; bilinen ve örneği olan bir şey olmadığı, insanlar tarafından hiç bilinmediği halde bir işi yapmak, insanların onu görüp tanımasını sağlamak, hatta aynı şeyi

65 **Tirmizî**, İlim, 16/2675.

yapmalarına zemin hazırlamak, vasıta olmak, aracılık etmek söz konusudur. İşte hadîste sözü edilen karşılık, bu vasıta olmanın, o şeyin işlenmesine aracı olmanın karşılığıdır. İşlenen fiil güzel ise karşılığı güzel olur, kötü ise karşılığı da gayet tabii kötü olur. Mümkünse başkalarının yaptıklarından da hayır görmek için güzel örnekler sunmaya çalışmak, başkalarının vebâlini de yüklenme yoluna girmemek, akıllı ve geleceğini düşünen insanın kârıdır.

Aşağıda bu konudaki diğer rivâyetler de görülecektir. Burada özellikle; **"Haksız yere öldürülen her insanın günahından Âdem'in ilk oğluna da bir pay verilir"**[66] hadîsini hatırlamak gerekir. Ayrıca; ***"Kıyâmet günü onlar, kendi günahlarını kâmilen yüklendiklerinden başka, cehâletleri yüzünden saptırdıkları insanların günahlarından da yüklenirler. Bakın ki onlar, ne kötü yükler taşıyorlar"***[67] âyetini de hatırlamak gerekir. Kaldı ki, âyetlerde bazı insanlara ***"azabın katlanarak verileceği"***[68] de ifâde edilmektedir.

Bütün bunlar, kötülüğü örnekleştirmemenin gereğini ifâde etmekte, bunun da bir sorumluluğu olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan yaratılış itibariyle önce kötülükten nefret eder, ama herkesin onu yaptığını görünce kanıksar, ilk nefret hissi silinir, ben de yapayım diye düşünmeye başlar ve zamanla da kötülüğe alışır, artık vazgeçemez olur. İşte İslâm bunun için kötülüğün sosyalleşmesini istemez.

İnsanları zorlamadan kendi başına yapılan bir kötülüğün böyle bir sorumluluğu olursa, zorla insanları kötü yollara sevk eden kişilerin sorumluluğunu hayâl edebilmek bile mümkün değildir.

٧٣٢٠- (ت ــ **عمرو بن عوف** رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لبلال بن الحارث يوما : « **اعلم يا بلال** ، قال : ما أعلم يا رسول الله ؟ قال : **اعلم أنَّ من أحيا سُنَّة من سُنَّتي أميتتْ بعدي ، كان له من الأجر مثْلُ مَنْ عمل بها ، منْ غير أن**

---

[66] **Buharî**, Cenâiz, 33; Enbiyâ, 1; Diyât, 2; İ'tisâm, 15; **Müslim**, Kasâme, 27; **Tirmizî**, İlim, 14; **Nesaî**, **Tahrîm**, 1; **İbn Mâce**, Diyât, 1.

[67] Nahl, 25.

[68] Bkz., Hûd, 20; Furkan, 69; Ahzâb, 30.

يَنْقُص ذلك من أجورهم شيئا، ومن ابتدَع بِدْعَة ضلالَة لا يرضاها الله ورسولُه كان عليه مِثْلُ آثام مَنْ عمل بها ، لا ينقصُ ذلك من أوزار الناس شيئا». أخرجه الترمذي.

7.320- Amr b. Avf (el-Müzenî)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) bir gün Bilâl b. el-Hâris'e;

"- **Bil, ya Bilâl!**" dedi. Bilâl;

"- Neyi bileyim ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorunca, şöyle söyledi:

"- Şunu bil: Kim benden sonra, öldürülen bir sünnetimi ihyâ ederse, kendisine o sünneti yapanlar kadar sevap verilir; onların sevaplarından da hiçbir şey eksilmez. Ve kim Allah ve Rasûlünün râzı olmadığı bir sapıklık bid'atini uydurursa, kendisine o bid'ati yapanlar kadar günah yazılır; onu yapan insanların günahlarından da bir şey eksilmez."[69]

٧٣٢١- (ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «يا بُنَيَّ إن قَدَرْتَ أن تُصْبحَ وتُمْسيَ وليس في قلبك غِشٌّ لأحد فافْعَل ، ثم قال : يا بُنَيَّ ، وذلك من سُنَّتي، ومن أحيا سُنَّتي فقد أحْيَاني ، ومن أحياني كان مَعي في الجنة ». أخرجه الترمذي ، وقال : وفي الحديث قصة طويلة.

7.321- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"Evlâdım! Kalbinde hiç kimseye karşı hile duygusu olmadan sabaha ve akşama kavuşmaya gücün yeterse, bunu yap!"

Sonra yine dedi ki:

"Yavrucuğum! İşte bu, benim sünnetimdendir; kim benim sünnetimi ihyâ ederse, beni ihyâ etmiş olur ve beni ihyâ eden de cennette benimle birlikte olur."[70]

---

[69] **Tirmizî,** İlim, 16/2677.

[70] **Tirmizî,** İlim, 16/2678.

İZAH

Bu rivâyeti tahric eden **Tirmizî,** hadîsin hasen-garîb olduğunu ve uzun bir hikâyesi bulunduğunu söylemektedir. **Tirmizî** şârihi **Mübârekfûrî** de, burada sözü edilen hikâyeyi bulamadığını kaydetmektedir.

Bu rivâyetin senedinde yer alan Ali b. Zeyd b. Cud'ân, zayıf bir râvîdir.

Hadîste Hz. Peygamber'in sünnetinden olduğuna işaret edilen husus, rivâyetin ilk cümlesinde geçtiği üzere kalpte insanlara karşı hilekârlık ve düzenbazlık duygusuna yer vermemektir.

Cennette Hz. Peygamber'le birlikte olma ifâdesini, kısmen de olsa; ***"Her kim Allah'a ve Rasûl'e itâat ederse, işte onlar kendilerine büyük nimetler verilen Peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle ve sâlihlerle birlikte olacaklar. Bunlar ne güzel arkadaştırlar!"***[71] âyeti te'yîd etmektedir. Ancak bu "**birlikte olmak**" ifâdesi, mutlak beraberlik ve yanyana olmak anlamında değil, o da Peygamber gibi cennette olacak manasında anlaşılmalıdır.

٧٣٢٢- (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم رَجُل يَسْتَحمِلُه ، فلم يجدْ عنده ما يتحمَّله ، فدلَّه على آخرَ فحمَلَهُ ، فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأخبره، فقال : **الدَّال على الخير كفاعله**». أخرجه الترمذي.

7.322- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek kendisinden binek hayvanı istedi. Hz. Peygamber de o anda ona verecek bir hayvan bulamadı, başka birini gösterek ona gitmesini söyledi. Adama gitti ve o da kendisine binek temin etti. Sonra tekrar geldi ve Hz. Peygamber'e durumu anlattı. Rasûlullah (as.) da;

"Bir hayra delâlet eden, onu yapmış gibidir" buyurdu.[72]

---

[71] Nisâ, 69.

[72] **Tirmizî**, İlim, 14/2670.

٧٣٢٣- (م د ت ــ **أبو مسعود البدري** رضي الله عنه) قال : كنت جالسا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجاءه رجُل ، فقال : إني أُبْدِعَ بي يا رسولَ الله ، فاحْمِلْني ، فقال : **ما عندي ما أحملك عليه** ، فقال رجل : أنا أدُلُّه على مَن يَحْمِلُه، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**من دَلَّ على خيْر فله مثْلُ أجر فاعله**». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي وأبي داود : فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ائْتِ فلانا** ، فأتاه فحمله ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ دَلَّ على خير فله مثْلُ أجرِ فاعله** ، أو **قال : عامله**».

7.323- Ebû Mes'ûd el-Bedrî anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında oturuyordum, bir adam geldi ve;

"- Ben bittim ey Allah'ın Rasûlü, bana bir binek ver!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Şu anda sana verecek bineğim yok" dedi. O sırada biri;

"- Ona binek verebilecek birini ben göstereyim" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"Kim bir hayra delâlet ederse, kendisine de o hayrı yapan kadar sevap verilir" buyurdu.[73]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyetine göre; Rasûlullah (as.) ona;

"- Falan adama git!" dedi. Adam da ona gitti ve o da kendisine bir binek verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"Kim bir hayra delâlet ederse, kendisine de o hayrı yapan – veya işleyen dedi- **kadar sevap verilir"** buyurdu.

---

73 **Müslim**, İmâret, 38/133; **Ebû Davud**, Edeb, 129/5129; **Tirmizî**, İlim, 14/2671.

نوع عاشر

j) İYİLİK VEYA KÖTÜLÜK YAPMAYA NİYET VE BUNUN KARŞILIĞI

٧٣٢٤- (خ م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**يقولُ الله عزَّ وجلَّ :إذا أراد عبدي أنْ يَعْمَلَ سيئة ، فلا تكتبوها عليه حتى يَعْمَلَها ، فإن عَمِلَها فاكتبوها بمثلها ، وإن تَركَها من أجلي فاكتبوها له حسنة ، وإذا أراد أن يَعْمَلَ حسنة ، فلم يَعْمَلْها ، فاكتبوها له حسنة ، فإن عملها فاكتبوها بعَشْرِ أمثالها إلى سبعمائة** ». أخرجه البخاري.

وفي رواية مسلم قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يقول الله : إذا هَمَّ عَبْدي بسيئة فلا تكتبوها عليه ، فإن عَمِلَها فاكتبوها سَيئة ، وإذا هَمَّ بحسنة فلم يَعْمَلْها فاكتبوها حسنة ، فإن عَمِلها فاكتبوها عشرا** ».

وله في أخرى قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ هَمَّ بحسنة فلم يعمَلْها كُتِبَتْ له حسنة، ومَنْ هَمَّ بحسنة فعَمِلَها، كُتبتْ له إلى سبعمائة ضِعْف، ومَن همّ بسيئة فلم يَعْمَلْها لم تُكْتَبْ، وإن عَمِلَها كُتِبَتْ**».

وله في أخرى : عن رسول الله صلى الله عليه وسلم : **قال الله عز وجل : إذا تحدَّث عبدي بأن يَعْمَلَ حسنة ، فأنا أكتُبها له حسنة ، ما لم يعمَلْها ، فإذا عملها فأنا أكتُبُها بعشر أمثالها، وإذا تحدّث بأن يعمل سيئة ، فأنا أغفرها له ؛ ما لم يعمَلْها ، فإذا عَمِلَها فأنا أكتُبُها له بمثلها** ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**قالت الملائكةُ : ربِّ ، ذاك عُبَيْدُكَ ، يريد أن يعملَ سيئة ، وهو أبْصَرُ به ، فقال: ارقُبوه، فإن عَمِلَها فاكتبوها له بمثلها، وإن تركَها فاكتبوها له حسنة، إنما تركها من جَرَّايَ**».

وفي أخرى قال : [قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] : « **قال الله عز وجلَّ : إذا هَمَّ عَبدي بحسنة فلم يعمَلْها كتبتُها له حسنة ، وإن عملها كتبتُها عشرَ حَسَنات إلى سبعمائة ضِعْف، وإن هَمَّ بسَيئة ولم يعْمَلها ، لم أكتبْها عليه،فإن عملها كتبتُها سيئة واحدة** ».

وفي رواية الترمذي نحو ذلك ، وفي آخرها: ثم قرأ {من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها}
[الأنعام : ١٦٠].

7.324- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) dedi ki:

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Kulum bir kötülük yapmak istediğinde, onu yapmadıkça günah yazmayın! Eğer yaparsa, sadece bir günah yazın! Benim yüzümden onu terk edecek olursa, ona bir iyilik yazın! Şayet bir iyilik yapmak ister de onu yapamazsa, onun için bir sevap yazın! Eğer yapacak olursa, on mislinden yedi yüz misline kadar sevap yazın!"[74]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Müslim'in rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kulum bir kötülük yapmayı düşünürse (yapmadığı müddetçe) *onu yazmayın; şayet yaparsa bir günah yazın! Eğer bir iyilik yapmayı düşünürse* (yapmasa bile) *ona bir sevap yazın; yaparsa on misli sevap yazın!"*

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kim bir iyilik yapmayı düşünür de yapmazsa, ona bir sevap yazılır. Kim bir iyilik düşünür ve onu yaparsa; yedi yüz misline kadar sevap yazılır. Kim bir kötülük yapmayı düşünür de yapmazsa, onu günah yazılmaz. Yaparsa sadece bir günah yazılır."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Kulum bir iyilik yapmaya karar verirse, yapmasa bile ona bir sevap yazarım; yaparsa on misli sevap yazarım. Eğer bir kötülük yapmaya karar verir de yapmazsa, onu mağfiret ederim; yaparsa sadece bir günah yazarım."

Sonra Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Melekler Allah'a;

---

[74] **Buharî**, Tevhîd, 35; **Müslim**, İman, 59/203-205; **Tirmizî**, Tefsîr, 7/3073.

"- Ey Rabbim! Şu kulcağızın bir kötülük yapmak istiyor" derler. Allah onu çok iyi gördüğü halde, meleklere;

"- Onu gözetleyin! Eğer o kötülüğü yaparsa sadece bir günah yazın, vazgeçerse bir sevap yazın! Çünkü o kötülükten ancak benim hatırım için vazgeçmiştir" der.

Başka bir rivâyete göre de **Yüce Allah şöyle buyurdu**:

"Kulum bir iyilik yapmayı düşünür de yapmazsa, ona bir sevap yazarım; şayet yaparsa on mislinden yedi yüz misline kadar sevap yazarım. Bir kötülük yapmayı düşünür de yapmazsa, ona günah yazmam; şayet yaparsa sadece bir günah yazarım."

Tirmizî'nin rivâyeti de bunun gibidir. Yalnız rivâyetin sonunda; "Sonra Hz. Peygamber, *'Kim bir iyilikle gelirse, kendisine on misli ile karşılık verilir; kim de bir kötülük ile gelirse, ona sadece misliyle ceza verilir ve hiç kimseye haksızlık edilmez'*[75] âyetini okudu" denir.

İZAH

Bu rivâyet, İslâm'ın, sadece düşünce bazında kalsa bile insanın iyi niyetini mükâfatlandıran, yapılan iyiliklere ise kat kat mükâfat veren müsamahakâr tabiatını ve yapılan kötülüklere de sadece lâyık olduğu cezayı öngören adâlet anlayışını ortaya koymaktadır. Sadece düşünce bazında kalan ve eyleme dönüşmeyen kötülüğün mükâfata konu olması da, adâlet ve lütufkârlığın göstergesi olduğu kadar, niyetleri ıslâh etmek gereğinin de ifâdesidir.

Tirmizî'nin rivâyetinde zikredilen âyet de, hadîsteki iyiliklere ve kötülüklere farklı muâmele edileceği ifâdesini te'yîd etmektedir. İyiliklere katlanarak sevap verileceği açıkça belirtilmektedir. Diğer bazı âyetlerde de, iyiliklere verilecek olan kat kat sevap için bir sınır bile çizilmemekte, *"pek çok kat fazlası"* diye bir ifâde kullanılmaktadır.[76]

---

[75] En'âm, 160.

[76] Bkz., Bakara, 245, 261; Nisâ, 40; Hadîd, 11, 18; Teğâbun, 17.

٧٣٢٥- (خ م ــ **ابن عباس** رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال فيما يروي عن ربِّه: «**إنَّ الله تعالى كَتَبَ الحسنات والسيئات ثم بيّن ذلك فَمَنْ هَمَّ بحسنة فلم يعملْها كتبها الله له عنده حسنة كاملة فإن هَمَّ بها وعَمِلها كَتَبها الله له عنده عشْر حسنات إلى سبعمائة ضِعْف إلى أضعاف كثيرة ومَنْ هَمَّ بسيئة فلم يعمَلْها كتبها الله عنده حسنةوإن هو هَمَّ بها فعَمِلها كَتَبَها الله له سيئة واحدة**» زاد في رواية «**أو محاها ولا يَهْلك على الله إلا هَالك**» أخرجه البخاري ومسلم.

7.325- İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rabbinden rivâyet ettiği bir hadîste Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şüphesiz Yüce Allah iyilikleri ve kötülükleri yazdı, sonra da onları açıkladı: Kim bir iyilik yapmayı düşünür de yapmazsa, Allah onun için kendi katında tam bir iyilik sevâbı yazar. Eğer onu düşünür ve yaparsa, Allah on mislinden yedi yüz misline kadar ve hatta daha da katlayarak sevap yazar. Kim bir kötülük yapmayı düşünür de yapmazsa, Allah onun için kendi katında bir iyilik sevâbı yazar. Eğer onu düşünür ve yaparsa, Allah onun için sadece bir tek günah yazar."[77]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle bir ilâve vardır:

"...Sadece bir tek günah yazar veya o kötülüğü siler. Allah'a karşı isyana devam edip helâke hak kazanandan başkası helâk olmaz."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٧٣٢٦- (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**ما مِنْ حافظَين رَفعا إلى الله تعالى ما حَفظا من عَمَلِ العَبْدِ في ليل أو نهار، فيجدُ الله تعالى في أول الصحيفة وآخرِها خيرا إلا قال الله تعالى لملائكته : أشهِدُكم أنّي قد غَفَرْتُ لعبدي ما بين طَرَفَي الصحيفة**». أخرجه الترمذي.

---

[77] **Buharî**, Rikak, 31; **Müslim**, İman, 59/207.

7.326- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Gündüz veya gece kulun yaptığı amelden, iki muhafız melek tarafından korunan sahife Allah'a yükseltilir. Allah sahifenin başında ve sonunda hayır yazılı bulursa, meleklerine; *'Sizi şâhit kılıyorum ki, ben kulumun bu iki sayfa arasındaki amellerini bağışladım!'* buyurur."[78]

نوع حادي عشر

k) KÖLE ÂZÂD ETMENİN FAZİLETİ

٧٣٢٧- (ت س د ـــ **شرحبيل بن السمط** رضي الله عنه) قال لعمرو بن عَبَسَةَ حَدِّثْنِي حديثا سمعتَه من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**من شاب شيبة في الإسلام كانت له نُورا يوم القيامة، ومَنْ رَمَى بِسَهْمٍ في سبيل الله فبلَغ العدوَّ، أو لم يَبْلُغْ، كان له كعتق رقبة مؤمنة، ومَن أعتق رقبة مؤمنة كانت فداءه من النار عُضوا عُضوا**».

أخرجه النسائي. وأخرج الترمذي ذكر الشَّيْبِ وحْدَهُ. وأخرج أبو داود منه ذكْر العتق وحدَهُ. وأخرج النسائي من طريق أخرى نحوه إلا أنه قَدَّمَ رَمي السهم وقال فيه: «**أخطأ أم أصاب**» وثَنَّى بالعِتْق ، وثَلَّثَ بالشَّيْبِ ، وقال فيه : « **في سبيل الله**».

7.327- Şurahbîl b. es-Simt, Amr b. Abese'ye;

"- Bana Rasûlullah'dan (as.) duyduğun bir hadîsi söyle!"dedi. O da;

"- Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" dedi:

"Kim İslâm'da saçlarını ağartırsa, kıyâmet günü bu onun için bir nûr olur. Kim, düşmana ulaşsın-ulaşmasın, Allah yolunda bir ok atarsa, mü'min bir köleyi âzâd etmiş gibi sevap alır. Ve kim de

---

[78] **Tirmizî**, Cenâiz, 9/981. Hadîs, sened itibariyle zayıftır.

bir mü'mini kölelikten âzâd ederse, o köle cehenneme karşı uzuv uzuv kendisinin kurtuluş fidyesi olur."[79]

RİVÂYETLER

Bunu Nesaî tahric etti.

Tirmizî ise sadece saç ağarma kısmını rivâyet etti.

Ebû Davud da sadece köle âzâd etme kısmmı tahric etti.

Nesaî'nin **"ok atma"** kısmı öne alınan buna benzer bir rivâyeti daha vardır. Orada **"isabet etse de, etmese de"** ibâresi kullanılır. İkinci olarak **"köle âzâd"** etme kısmı, üçüncü olarak da **"saç ağarma"** kısmı yer alır. Saç ağarma kısmında da **"İslâm'da"** yerine **"Allah yolunda"** lafzı kullanılır.

٧٣٢٨- (س ــ **شرحبيل بن السمط** رضي الله عنه) قال لكَعْبِ بنِ مُرَّةَ : «يا كعبُ ، حدثنا حديثاً عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، واحْذَرْ ، قال : سمعتُهُ يقول : **مَنْ شابَ شيبةً في سبيل الله، كانتْ له نُوراً يوم القيامة** ، فقال له : حدِّثنا عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم واحْذَرْ، قال : سمعتُهُ يقول : ارموا ، **مَنْ بَلَغ العَدُوَّ بسهمٍ رَفَعَهُ الله به درجة** ، فقال ابن النَّحَام : يا رسول الله ، وما الدَّرَجَةُ ؟ قال : **أمَا إنَّها ليستْ بعَتَبَةِ أمِّكَ ، ولكنْ ما بين الدرجتين مائة عام** ». أخرجه النسائي.

7.328- Şurahbîl b. es-Simt, Kâ'b b. Mürre'ye;

"- Ya Kâ'b! Bana Rasûlullah'dan (as.) duyduğun bir hadîsi söyle, ama dikkat et!"dedi.

Kâ'b da;

"- O'nu şöyle derken işittim" dedi:

"Kim Allah yolunda saçlarını ağartırsa, bu onun için kıyâmet günü bir nûr olur."

Kendisine tekrar;

"- Bize Rasûlullah'dan (as.) rivâyet et, ama dikkatli ol!" dedi.

Kâ'b yine;

"- O'nu şöyle derken işittim" dedi:

---

[79] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 9/1634; **Nesaî**, Cihâd, 26; **Ebû Davud**, Itk, 14/3966.

"Ok atın! Kim, Allah yolunda düşmana bir ok isabet ettirirse, Allah onu bir derece yükseltir."

İbnu'n-Nahhâm;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; derece nedir?" diye sordu.

"- Derece senin ananın eşiği değildir; ama iki derece arası yüz yıllık yoldur" buyurdu.[80]

نوع ثاني عشر

l) İNSANLARA GÜZEL MUÂMELE ETMENİN FAYDALARI

٧٣٢٩- (م ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **«إنَّ الله عزَّ وجلَّ يقول يومَ القيامة : يا ابنَ آدمَ مَرِضْتُ فلم تَعُدْني ، قال : يارب، كَيْفَ أعُودُكَ وأنتَ ربُّ العالمين ؟ قال : أمَا علمتَ أنَّ عبدي فلانا مَرِضَ فلم تَعُدْهُ ؟ أما علمتَ أنَّكَ لو عُدْتَهُ لوجدتني عنده ؟ يا ابنَ آدمَ ، اسْتَطْعَمْتُكَ فلم تُطعمني ، قال : يا رب ، كيف أطعمُكَ وأنتَ ربُّ العالمين ؟ قال : أمَا علمتَ أنه استطعمكَ عبدي فلان فلم تُطْعِمْهُ ، أمَا علمتَ أنَّكَ لو أطعمته لوجدتَ ذلك عندي؟ يا ابنَ آدمِ ، استَسقَيْتُكَ فلم تَسْقني، قال: يا رب، وكيف أسقيكَ وأنتَ ربُّ العالمين؟ قال: استَسقاك عبدي فلان. فلم تَسْقه، أما إنَّك لو سَقَيْتَهُ وجدتَ ذلك عندي»**. أخرجه مسلم.

7.329- Ebû Hureyre, Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet eder:

"Azîz ve Celîl olan Allah kıyâmet günü insana şöyle der:

"- Ey Âdemoğlu! Ben hastalanmıştım, ama beni ziyârete gelmedin."

"- Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbisin, ben seni nasıl ziyârete gelebilirdim?"

"- Bilmiyor muydun, falan kulum hastalandı, ama sen onu ziyâret etmedin! Bilmez misin ki, sen onu ziyârete gitseydin, beni mutlaka onun yanında bulacaktın."

Sonra şöyle der:

---

[80] **Nesaî**, Cihâd, 26.

"- Ey Âdemoğlu! Ben senden yemek istemiştim, ama bana yemek vermedin!"

"- Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbisin, ben sana nasıl yemek verebilirdim?"

"- Bilmiyor musun, bir kulum senden yemek istedi, ama sen ona yemek vermedin! Bilmez misin ki, sen ona yemek verseydin, şu anda onu benim yanımda bulurdun."

Sonra yine der ki:

"- Ey Âdemoğlu! Senden su istemiştim, ama bana su vermemiştin!"

"- Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbisin, ben sana nasıl su verebilirdim?"

"- Falan kulum senden su istedi, ama sen ona su vermedin! Eğer sen ona su verseydin, şu anda onu benim yanımda bulurdun."[81]

٧٣٣٠– (د ت ـــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «أيُّما مؤمن أطعمَ مؤمنا على جُوع أطعمه الله يوم القيامة من ثمار الجنة ، وأيُّما مؤمن سقى مؤمنا على ظمإ سقاهُ الله يوم القيامة من الرحيق المختوم ، وأيُّما مؤمن كسى مؤمنا على عُرْيٍ كَساهُ الله يوم القيامة ، من حُلل الجنة ». أخرجه الترمذي ، وقال: قد روي موقوفا على أبي سعيد ، وهو أصح وأشبه ، وأخرجه أبو داود، وقدَّم الكسوةَ ، ثم الطعام ، ثم الشراب.

7.330- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hangi mü'min, aç bir mü'mini doyurursa, Allah da kıyâmet günü onu cennet meyveleriyle doyurur. Hangi mü'min susamış bir mü'mine su verirse, Allah da kıyâmet günü ona *er-Rahîku'l-mahtûm*'dan verir. Hangi mü'min, çıplak bir mü'mini giydirirse, Allah da kıyâmet günü ona cennet ipeklerinden giydirir."[82]

---

[81] **Müslim**, Birr, 13/43.

[82] **Ebû Davud**, Zekât, 41/1682; **Tirmizî**, Kıyâmet, 18/2449.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Tirmizî** bunu ayrıca Ebû Saîd'den mevkûf olarak da rivâyet etti, ki bu rivâyet daha sahihtir.

Hadîsi **Ebû Davud** da tahric etti. Yalnız **Ebû Davud** önce "**giydirmek**" kısmını, sonra "**yedirmek**", sonra da "**içirmek**" kısmını zikretti.

İZAH

"er-Rahîku'l-mahtûm"; mühürlü içecek anlamına gelir. *"Rahîk"*, cennetteki içeceklerden birinin adıdır. *"Mahtûm"* da mühürlü demektir. Bu terkip, özel olarak saklanmış ve ağzı mühürlenmiş hâlis cennet şarabı anlamındadır.

Bu terkip Kur'ân-ı Kerîm'de de bu şekilde kullanılır:

"İyiler, Naîm cennetlerindedirler. Koltuklara yaslanmış, zevk ile etrafı temâşâ etmektedirler. Onlardaki mutluluğu yüzlerinden anlarsın. Onlara* er-Rahîku'l-mahtûm*'dan içirilir, ki onun mührü misktir. Artık kıskananlar, kıskansın!"[83]

Bu hadîs sened açısından zayıftır. **Tirmizî** hadîsin garîb olduğunu, ancak Atıyye ve Ebû Saîd tarîkıyla mevkûf olarak da rivâyet edildiğini ve bu rivâyetin daha sahîh olduğunu kaydetmektedir.

٧٣٣١- (ت ــ أبو سعيد **الخدري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ أكلَ طَيبا ، وعَمِلَ في سُنّة ، وأمِنَ الناسُ بوائقَهْ ، دخل الجنة ، قال رجل:يا رسولَ الله ، إن هذا اليومَ في الناس كثير ، قال : فسيكونُ في قرون بعدي** ».

أخرجه الترمذي.

7.331- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim helâl rızık yer, sünnete göre yaşar ve insanlar onun kötülüğünden emniyette olurlarsa, mutlaka cennete girer."

Bir adam;

---

[83] Mutaffifîn, 22-26.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bugün halk arasında böyle insanlar pek çoktur" deyince, Hz. Peygamber;

"- Böyleler, benden sonraki asırlarda da olacaktır" buyurdu.[84]

٧٣٣٢- (ت ـ البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «من مَنَحَ منيحةَ لبن أو وَرِق ، أو هَدَى زُقاقا ، كانَ له مثْلُ عتق رقبة ».

أخرجه الترمذي.

وذكر رزين «مَنْ مَنَحَ منْحة لبن أو وَرِق ، أو هدى ضالا طريقا، أو أعمى زقاقا... الحديث».

7.332- el-Berâ' b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Kim emâneten de olsa bir süt devesi veya para verir veya yol gösterirse, bir köle âzâd etmiş gibi sevap kazanır."[85]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn ise hadîsi; **"Kim emâneten de olsa bir süt devesi veya para verir veya yolunu şaşırana yolu tarif eder veya bir âmâya yolunu gösterirse..."** şeklinde zikretti.

İZAH

"Emâneten de olsa" diye tercüme ettiğimiz "*menîha*" kelimesi, iki manaya gelir. Biri mutlak olarak bağış demektir. Daha çok kullanılan manası da budur. Ancak bu kelimeyi Araplar, bir müddet sütünden ve tüyünden yararlanmak için birine koyun, deve vermek anlamında da kullanırlar. Burada bu ikinci manası kastedilmiştir. **Tirmizî** de bu manayı vermektedir.

---

[84] **Tirmizî**, Kıyâmet, 60/2520.

[85] **Tirmizî**, Birr, 37/1957.

نوع ثالث عشر

m) YAPTIĞI İYİLİKLERDEN DOLAYI ÖVÜLMEK

٧٣٣٣- (ت ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رجلا قال : يا رسولَ الله ، الرجلُ يَعْمَلُ العمل فيُسِرُّهُ ، فإذا اطُّلِع عليه أعجبه ذلك ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **له أجران : أجر السِّرِّ ، وأجْرُ العلانية** ».

أخرجه الترمذي. وقال : قد فسَّرَ بعض أهل العلم هذا الحديث إذ اطُّلِع عليه وأعْجَبه : إنما معناه يعجبه ثناءُ الناس عليه بالخير ، لقول النبيِّ صلى الله عليه وسلم : « **أنتم شهداء الله في الأرض** ، **فيعجبه ثناء الناس عليه لهذا** ، **فأما إذا أعجبه ليعلم الناس منه الخير ويُكرَم ويُعظَم على ذلك** ، **فهذا رياء**». وقال بعض أهل العلم : إذا اطُّلِع |عليه| فأعجبه رجاء أن يعمل بعمله ، فيكونُ له مثلُ أجورهم، فهذا له مذهب أيضا.

7.333- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Bir adam bir iş yapar ve onu gizler, ama bilâhare başkaları tarafından duyulunca da hoşuna gider; bunun durumu nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Onun iki ecri vardır; biri amelini gizlediği, diğeri de açıklandığı için" buyurdu. [86]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve sonra şöyle dedi:

"Bazı âlimler; **'başkaları tarafından duyulunca hoşuna gider'** sözünü, Rasûlullah'ın (as.); **'Siz yeryüzünde Allah'ın şâhitlerisiniz'** hadîsine dayanarak, insanlar tarafından hayırla yâd edilmesi hoşuna gider şeklinde açıkladılar. Bu yüzden insan da, müslümanların kendisini övmesinden hoşlanır. Ancak yaptığı iyilik insanlar tarafından bilinsin ve kendisine saygı gösterilsin diye arzu ederse, bu riyâ olur. Bazı âlimler de bunu; **'Gizli yaptığı amelin başkaları tarafından duyulmasını, aynı amelin onlar tarafından da yapılması**

---

[86] **Tirmizî**, Zühd, 49/2384.

ve böylece kendisine de o ameli yapanların aldığı sevap kadar sevap verilmesi ümidiyle ister' şeklinde izah ettiler. Bu da hadîsin ikinci bir izahıdır."

٧٣٣٤- (م ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال: قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم: «أرأيْتَ الرجلَ يَعمَلُ من الخير، ويَحمَده الناس عليه؟ قال: تلْكَ عاجلُ بُشْرَى المؤمن». أخرجه مسلم.

7.334- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'a (as.);

"- Bir insan bir hayır yapıyor ve bundan dolayı insanlar da onu övüyorlarsa durumu nedir?" diye soruldu.

"- Bu, mü'minin âcil sevincidir" buyurdu.[87]

İZAH

"Âcil" kelimesi ile dünya kastedilmiştir. Onun dünyadaki sevinci, mutluluğu ve insanlar tarafından da sevilmesidir.

"**Sevinç**" diye tercüme ettiğimiz ***"büşrâ"*** kelimesi, aynı zamanda müjde anlamına gelir. Buna göre cümle, yaptığının Allah tarafından kabul buyurulduğunun ve ondan râzı olduğunun müjdecisidir anlamına gelir.

نوع رابع عشر

n) ALLAH YOLUNDA DÖKÜLEN KAN VE GÖZYAŞI İLE BU UĞURDA ÇEKİLEN EZİYETLER

٧٣٣٥- (ت ـ أبو أمامة رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : « لَيس شيء أحبَّ إلى الله من قطرتين ، وأثرين : قطرة دموع من خَشْيَة الله ، وقطرة دم تُهْرَاق في سبيل الله ، وأما الأثران : فأثر في سبيل الله ، وأثر في فريضة من فرائض الله ». أخرجه الترمذي.

---

[87] **Müslim**, Birr, 51/166.

7.335- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hiçbir şey Allah'a, iki damla ve iki izden daha sevimli değildir: Allah korkusundan dökülen göz yaşı damlası ile Allah yolunda akıtılan kan damlası ve Allah yolunda alınan bir yara izi ile Allah'ın farzlarından birinin edâsıyla hâsıl olan iz."[88]

٧٣٣٦- (س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:
«وَفْدُ الله ثلاثة : الغازي ، والحاجُّ ، والمعتمرُ». أخرجه النسائي.

7.336- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah'ın yolcuları üçtür: Gâzî, hacı ve umre yapan insan."[89]

İZAH

"Yolcuları" diye tercüme ettiğimiz ***"vefd"*** kelimesi lügatte, elçi olarak gelmek anlamına gelir. Burada Allah'ın rızâsını düşünerek yola çıkan insanlar kastedilmiştir. Niyetleri sadece Allah rızâsı olduğu için onlara, Allah'a giden elçiler, Allah yolcuları denmiştir.

نوع خامس عشر

o) AĞAÇ DİKMENİN FAZÎLETİ

٧٣٣٧- (خ م ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «ما من مُسلم يَغرِسُ غَرْسا ، أو يَزْرَعُ زَرْعا ، فيأكلَ منه طَير ، أو إنسان ، أو بَهيمة ، إلا كان له به صدقة ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

7.337- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[88] **Tirmizî**, Fedâilu'l-Cihâd, 26/1669.

[89] **Nesaî**, Menâsik, 4.

"Bir müslüman bir ağaç diker veya bir ekin eker de ondan bir kuş, bir insan veya bir hayvan yerse, o müslüman için mutlaka bir sadaka sevâbı yazılır."[90]

٧٣٣٨- (م ـ جابر رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم دخل على أمِّ مَعبَد - أو أمِّ مُبَشِّر - الأنصارية في نَخل لها ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « مَن غَرس هذا النَّخلَ ؟ أمُسلم، أم كافر ؟ فقالت: بل مسلم ، فقال : لا يَغرسُ مسلم غَرْسا ، ولا يَزرَعُ زَرْعا، فيأكل منه إنسان، ولا دابة ولا شيء، إلا كانت له صدقة».

أخرجه مسلم. وله في أخرى قال : « دخل النبيُّ صلى الله عليه وسلم على أمِّ مَعبَد حائطا ، فقال: يا أمَّ مَعبَد، مَنْ غَرَس هذا النخل ؟ أمُسلم ، أم كافر ؟ فقالت : مُسلم ، فقال : لا يَغرسُ المسلم غرسا فيأكل منه إنسان، ولا دابّة،ولا طائر، إلا كان له صدقة إلى يوم القيامة».

وله في أخرى أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « ما مِنْ مُسلم يَغرس غرْسا إلا كان ما أُكل منه له صدقة ، وما سُرِقَ منه له صدقة ، [وما أكلَ السَّبُعُ منه فهو له صدقة ، وما أكلَت الطيرُ فهو له صدقة] ولا يَرْزَؤه أحد إلا كان له صدقة ».

وله في أخرى قال : « لا يَغرِسُ رجل مسلم غرْسا ولا زرْعا ، فيأكلَ منه سَبُع ، أو طائر ، أو شيء ، إلا كان له فيه أجْر ». ومن الرواة من قال : عنه عن امرأة زيد بن حارثة.

7.338- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber, hurma bahçesinde bulunan Ümmü Ma'bed[91] –veya Ümmü Mübeşşir- el-Ensâriye'nin yanına gitmiş ve;

"- Bu hurmaları kim dikti; bir müslüman mı, yoksa bir kâfir mi?" diye sormuştu. O da;

"- Müslüman dikti" cevabını verdi.

---

[90] **Buharî**, Hars ve Müzârara, 1; Edeb, 27; **Müslim**, Müsâkat, 2/12; **Tirmizî**, Ahkâm, 40/1382.

[91] **Ümmü Ma'bed** veya **Ümmü Mübeşşir** aynı kadının künyesidir. Berâ b. Ma'rûr'un kızı ve Zeyd b. Hârise'nin zevcesi olduğu rivâyet edilir. Ensârdan ve hanım sahabîlerdendir. İsminin Huleyde veya cüheyne olduğu rivâyet edilir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Bir müslüman bir ağaç diker veya bir ekin eker de ondan bir insan, bir hayvan veya başka bir canlı yerse, o müslüman için mutlaka bir sadaka sevâbı yazılır."[92]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Müslim**'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber, Ümmü Ma'bed'in bahçesine girdi ve;

"- Ya Ümmü Ma'bed! Bu hurmaları kim dikti; müslüman mı, yoksa kâfir mi?" diye sordu. O da;

"- Müslüman dikti" deyince, Hz. Peygamber;

"Bir müslüman bir ağaç diker de ondan bir insan, bir hayvan veya bir kuş yerse, kıyâmet gününe kadar o müslüman için mutlaka sadaka sevâbı yazılır" dedi.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bir müslüman bir ağaç dikerse, ondan yenilen her şey onun için sadakadır. Ondan çalınan da onun için sadakadır. Yabani hayvanların yedikleri de onun için sadakadır. Kuşların yediği de onun için sadakadır. Hülâsa, o ağacın yemişinden kim faydalanırsa, ağacı diken için mutlaka sadaka olur."

Nihâyet diğer bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Bir müslüman bir ağaç diker veya bir ekin eker de ondan yırtıcı hayvanlar, kuşlar veya başka canlılar yerse, o müslüman için mutlaka bunda bir ecir vardır."

Bazı râvîler hadîsi, Zeyd b. Hârise'nin karısı vasıtasıyla rivâyet ederler.

٧٣٣٩- (م ــ **أم مبشر** رضي الله عنها) من رواية جابر عنها ، أدرجه مسلم على ما قبله ، وقال: بنحو حديث عطاء وأبي الزُّبير ، وعمرو بن دينار ، يعني : الرواية الأولى والثانية والثالثة ، من حديث جابر المذكور.

---

[92] **Müslim**, Müsâkat, 2/7-10.

7.339- Câbir'in Ümmü Mübeşşir'den rivâyetini de Müslim, yukarıdaki hadîsin arasına dercetti ve Câbir'in birinci, ikinci ve üçüncü rivâyetlerini kastederek; "Atâ, Ebû'z-Zübeyr ve Amr b. Dînâr hadîsleri gibi rivâyet etti" dedi.[93]

[93] **Müslim**, Müsâkat, 2/11.

الباب العاشر

من كتاب الفضائل:

في فضل المرض والنوائب والموت

وفيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في المرض والنوائب

J- HASTALIK, BELÂ VE ÖLÜMÜN FAYDASI

I- HASTALIK VE BELÂLAR

٧٣٤٠- (خ م ت ــ **عطاء بن يسار**) عن أبي سعيد وأبي هريرة رضي الله عنهما أنهما سمعا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**ما يُصيب المؤمنَ من وَصَب ولا نصَب ولا سَقَم ولا حَزَن، حتى الهم يَهُمُّه إلا كفَّر الله به سيئاته**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. وذكره الحميديُّ في مسند أبي هريرة.

7.340- Atâ b. Yesâr'ın, Ebûn Saîd ve Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğine göre, bunlar Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işitmişler:

"Müslümanın duyduğu bir acı, bir yorgunluk, bir susuzluk, bir keder, hatta onu üzen bir gam sebebiyle bile, Allah onun günahlarını siler.[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Humeydî bunu, Ebû Hureyre'nin müsnedinde rivâyet etti.

İZAH

Hadîs, dünyada müslüman için asla bir zarar ve kaybın söz konusu olmadığını göstermektedir. Her türlü sıkıntı, belâ ve hastalık, nihaî hedefte ona yine fayda sağlayacaktır. Az sonra gelecek olan bir

---

[1] **Buharî**, Merdâ, 1; **Müslim**, Birr, 14/52; **Tirmizî**, Cenâiz, 1/966.

hadîste Hz. Peygamber; **"Allah kime hayrı murâd ederse, ona musîbet verir"** buyurmuştur. Bundan sonra gelecek olan hadîste de görüleceği üzere **"parmağına bir dikenin batması"** bile mü'minin günahlarının bağışlanmasına vesile olabilecektir.

Kurân-ı Kerîm'de de bu manayı te'yîd eder mâhiyette âyetler vardır. Bunlardan iki tanesi meâlen şöyledir:

"Onların Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık çekmeleri, kâfirleri öfkelendirecek bir yeri çiğnemeleri ve düşmandan bir zafer elde etmeleri karşılığında, kendileri için mutlaka bir sâlih amel yazılır... Allah'ın onlara yaptıklarının en güzel karşılığını vermesi için, yapmış oldukları küçük-büyük her harcama ve katettikleri her vâdi de yazılır."[2]

Yalnız bu ifâdeler, asla dünyayı ihmâl etmek ve esbâba tevessülü terk etmek manasına hamledilmemelidir. Mü'minin vasfı bu değildir. Mü'min, maddî vâkıaları ve realiteyi göz önünde bulundurarak beşerî cehd ve gayretin azâmisini gösteren insandır. Mü'minin karşılaştığı her sıkıntı için mükâfat alması, ancak bundan sonra söz konusu olabilir. Miskinliğin, tembelliğin, dünyayı terk etmenin, üzerine düşen cehd ve gayreti göstermemenin mükâfatı olamaz. Bu hadîsler belki, **'kaybetsem de, sıkıntı çeksem de, mağlup olsam da neticede kazançlı çıkacak olan benim'** diyerek daha çok hayatın içine girmenin gereğini ortaya koymaktadır.

٧٣٤١- (خ م ط ت ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَا مِنْ مُصيبة تُصِيبُ المسلم إلا كفَّر الله عنه بها ، حتى الشَّوكة يُشاكُها** ».

وفي أخرى « **لا يُصيبُ المؤمن شوكة فما فوقها إلا نقص الله بها من خطيئته** ».

وفي أخرى « **إلا رفعه الله بها درجة ، وحطَّ عنه بها خطيئة** ».

وفي أخرى « **لا يُصيبُ المؤمنَ من مصيبة – حتى الشوكة – إلا قُصَّ بها أو كُفِّرَ بها من خطاياه** » لا يدري الراوي أيتهما قال عروة.

---

[2] Tövbe, 120-121.

وفي أخرى قال : دخل شاب من قريش على عائشة وهي بِمنى وهم يَضْحَكُون ، فقال : ما يُضْحِكُكم ؟ قالوا : خرَّ فلان على طُنُب فُسطاط ، فكادت عُنُقُهُ – أو عينه – أن تذهب ، فقالت : لا تضحكوا ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**مَا مِنْ مُسلِم يُشاكُ شوكة فما فوقها إلا كُتبتْ له بها درجة ، ومُحِيَتْ عنه بها خطيئة** ». هذه الرواية لم يذكرها الحميديُّ في كتابه ، أخرجه مسلم ، وأخرج البخاري الأولى ، وأخرج الترمذي الثالثة ، وأخرج الموطأ الرابعة.

7.341- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Parmağına batan bir dîken bile olsa müslümanın başına gelen hiçbir musîbet yoktur ki, bu vesile ile Allah onun günahlarını örtmüş olmasın!"[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Mü'mine bir diken batar veya daha büyük bir sıkıntı gelecek olursa, mutlaka Allah bu vesile ile onun hatalarını tenkîs eder"** şeklindedir.

Başka bir rivâyet de; **"...bu vesile ile mutlaka Allah onun bir derecesini yükseltir veya bir günahını siler"** şeklindedir.

Bir başka rivâyet de; **"Mü'minin başına gelen bir musibet, hatta bir diken batması vesilesi ile, onun günahları kesilir** -veya bağışlanır-" şeklindedir. Râvi, Urve'nin bunlardan (kesilir veya bağışlanır sözlerinden) hangisini söylediğini hatırlamamaktadır.

Nihayet diğer bir rivâyet de şu şekildedir:

"Hz. Âişe Mina'da iken Kureyşli bir genç yanına geldi. O sırada insanlar gülüşüyorlardı. Hz. Âişe;

"- Neden gülüyorsunuz?" diye sorunca;

"- Falancı çadırın ipine takıldı, neredeyse boynu kırılacaktı –veya gözü çıkacaktı-" dediler. Bunun üzerine Hz. Âişe;

---

[3] **Buharî**, Merdâ, 1; **Müslim**, Birr, 14/46-51; **Muvatta**, Ayn, 3/6; **Tirmizî**, Cenâiz, 1/965.

"- Gülmeyin! Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Müslümana bir diken batması veya daha büyük bir sıkıntı gelecek olursa, bu vesile ile ona bir derece yazılır ve bir günahı silinir."

Bu, **Humeydî**'nin kitabına almadığı bir rivâyettir.

Bunları **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Buharî**, üçüncüsünü **Tirmizî**, dördüncüsünü **Muvatta** da tahric etti.

٧٣٤٢- (خ م ـــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يُوعَك ، فمسسته بيدي ، فقلتُ : يا رسول الله ، إنك تُوعك وَعْكا شديدا، قال : أجل ، **إني أُوعَكُ كما يُوعَكُ رجلان منكم** ، قلتُ : ذلك بأن لك أجْرين ؟ قال: « أجل ، ما مِنْ مسلم يُصيبه أذى – من مَرَض فما سواه – إلا حَطَّ الله به سيِّئاته كما تَحُطُّ الشجرةُ ورقَها ». أخرجه البخاري ومسلم.

7.342- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Ağır hasta iken Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim Elimle kendisine dokundum ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ağır bir nöbet geçiriyorsunuz" dedim.

"- Evet; ben, sizden iki kişinin dayanabileceği kadar acı çekiyorum" dedi.

"- Bu, sana iki misli mükâfat vardır anlamına mı gelir?" dedim.

"- Evet. Allah, bir hastalık veya başka bir sebeple eziyete maruz kalan her Müslümanın günahlarını, bu vesile ile döker; tıpkı ağacın yapraklarını döktüğü gibi" dedi.[4]

٧٣٤٣- (م ـــ **جابر** رضي الله عنه) « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دخل على أمِّ السائب – أو أمِّ المسيَّب – فقال : **ما لكِ تُزَفْزِفين** ؟ قالت : الحُمَّى ، لا بارك الله فيها،

---

[4] **Buharî**, Merdâ, 2, 3, 13, 14, 16; **Müslim**, Birr, 14/45.

فقال : لا تَسُبِّي الحُمَّى، فإنها تُذْهِبُ خطايا بني آدم ، كما يُذْهِبُ الكِيرُ خَبَثَ الحديد ».
أخرجه مسلم.

7.343- Câbir'den rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.) Ümmü's-Sâib'in[5] –veya Ümmü'l-Müseyyeb'in- yanına gitmiş ve;

"- Niye böyle titriyorsun, neyin var?" demişti. O da;

"- Sıtma! Allah onun kökünü kazısın!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- Sıtmaya böyle sövme! Çünkü sıtma, Âdemoğlunun hatalarını yok eder; tıpkı körüğün, demirin pasını yok ettiği gibi."[6]

٧٣٤٤- (د ـــ أم العلاء رضي الله عنها) قالت : عادني رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا مَريضة فقال : **أَبْشِري يا أمَّ العلاء ، فإن مَرَضَ المسلم يُذهبُ الله به خطاياه ، كما تُذْهِبُ النارُ خَبَثَ الفضة.** أخرجه أبو داود.

7.344- Ümmü'l-Alâ' şöyle dedi:

"Ben hasta iken Rasûlullah (as.) beni ziyarete gelmiş ve;

"- Müjde, ya Ümmü'l-Alâ'! Çünkü müslümanın hastalığı ile Allah onun günahlarını yok eder; tıpkı ateşin, gümüşteki pası yok ettiği gibi" demişti.[7]

٧٣٤٥- (**أبو هريرة** رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم عاد محموما، فقال: **أَبْشِرْ ، فإن الله تعالى يقول: هي ناري، أُسَلِّطها على عبدي المؤمن لتكون حَظَّهُ من النار».** أخرجه...

---

[5] **Ümmü's-Sâib** veya **Ümmü'l-Müseyyib;** hanım sahabîlerdendir. Kendisinden Câbir b. Abdullah ve Ebû Katâde ondan humma hadîsini rivâyet eder. İsminin **Hannâs b. Hizâm b. Halid el-Ensâriyye** olduğu ve Ebû Lübâbe'nin zevcesi oldyuğu rivâyet edilir.

[6] **Müslim**, Birr, 15/53.

[7] **Ebû Davud**, Cenâiz, 1/3092.

7.345- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, sıtmaya yakalandığı sırada Rasûlullah (as.) onu ziyaret etmiş ve şöyle demişti:

"- Sevin!.. Çünkü Yüce Allah; *'Sıtma benim ateşimdir, onu mü'min kuluma cehennemden nasibini alsın diye musallat ederim'* buyurdu."[8]

٧٣٤٦- (ط - **يحيى بن سعيد** رحمه الله) : أن رجلا جاءه الموت في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رجل : هنيئا له ، مات و لم يُبْتَل بمرض ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**وَيْحَكَ ، ما يُدْرِيكَ لو أن الله ابْتلاهُ بمرض فكفَّر عنه من سيئاته** ؟ » أخرجه الموطأ.

قال رزين : وزاد في النسائي « **إن المؤمن إذا مَرِضَ ، فأصابَه السَّقَم ثم مات ، كان كفارة لما مَضَى من ذُنوبه ، وإن أعفاه الله منه ، كان كفارة لما مضى وموعظة لما يَسْتَقْبِل ، وإن المنافق إذا مَرِضَ ثم أُعْفِيَ كان كبعير عَقَلَهُ أهْلُهُ ثم أرسلوه ، فلم يَدْرِ : لم عَقَلُوه ، ولا لِمَ أرْسَلوه** ؟ » وهذه الزيادة لم أجدها في النسائي.

7.346- Yahya b. Saîd'den rivâyet edildiğine göre; Hz. Peygamber döneminde bir adam ölmüş, başka biri de;

"- İyi oldu, hastalık belâsına yakalanmadan öldü-kurtuldu" demişti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Yazık sana! Bilmiyor musun ki, Allah onu hastalığa müptela kılarsa, bu vesile ile onun günahlarını affedecek!"[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Rezîn, Nesaî'de şöyle bir ziyâdenin bulunduğunu söyledi:

"Mü'min hastalanır da sonra ölürse, bu onun geçmiş günahlarına kefâret olur. Şayet Allah onu hastalıktan kurtarırsa, bu onun hem geçmişteki günahlarına kefâret, hem de gelecek hayatı

---

[8] Musannıf hadîsi kaynağına işaret etmedi. Hadîs için bkz., **Tirmizî**, Tıp, 35; **Ahmed b. Hanbel,** *Müsned,* II, 330; **Kurtubî,** *Tefsîr,* XI, 138; **Taberî,** *Tefsîr,* XVI, 111; **İbn Kesîr,** *Tefsîr,* III, 134; **Müstedrek**, I, 496; **Beyhakî,** *Sünenu'l-Kübrâ,* III, 381.

[9] **Muvatta**, Ayn, 3/8. **Muvatta**'nın bu rivâyeti mürseldir, ama isnadı sahîhtir.

için bir öğüttür. Ama münâfık hastalanır da sonra iyileşirse, bu onun için, sahiplerinin bağladığı ve sonra da salıverdiği deve gibi bir anlamı olur; ne kendisini niçin bağladıklarını ve ne de niçin salıverdiklerini bilir."

Bu ziyâdeyi **Nesaî**'de bulamadım.[10]

٧٣٤٧- (ت ـ أنس رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا أراد الله بعَبْد خيرا عَجَّل له العُقوبَة في الدُّنيا، وإذا أراد بعبده الشَّرَّ، أمسك عنه حتى يُوافي به يوم القيامة».

7.347- Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah bir kul için hayır murâd ettiği zaman, ona ukûbeti hemen dünyada verir. Bir kul hakkında da kötülük murâd ederse, cezasını kıyâmet gününe kadar tutar."[11]

٧٣٤٨- (وبهذا الإسناد) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ عِظَم الجزاء مع عظَم البلاء، وإنَّ الله تعالى إذا أحبَّ قوما ابْتلاهُم ، فمَن رَضيَ فله الرِّضى ، ومن سَخط فله السُّخطُ ». أخرجه الترمذي.

7.348- Enes'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mükâfatın büyüklüğü, belânın büyüklüğü ile orantılıdır. Şüphesiz ki Yüce Allah bir kavmi severse, onlara belâ verir; kim bu belâya rızâ gösterirse ondan râzı olur, kim rızâ göstermezse Allah da ondan râzı olmaz."[12]

---

[10] Bu ziyâdeyi **Ebû Davud** uzun bir hadîsin içerisinde zikretmiştir, bkz., Cenâiz, 1/3089. Ancak bu rivâyetin isnâdı da zayıftır.

[11] **Tirmizî**, Zühd, 56/2396.

[12] **Tirmizî**, Zühd, 56/2396.

٧٣٤٩- (ت ـ جابر رضي الله عنه) قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: «يَوَدُّ أهل العَافية يوم القيامة ، حين يُعْطَى أهلُ البلاء الثَّواب ، لو أن جُلودَهم كانت قُرِضت في الدنيا بالمقاريض». أخرجه الترمذي.

7.349- Câbir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Dünyada âfiyet içinde yaşayanlar, sıkıntı içinde yaşayanlara kıyâmet günü verilen sevâbı gördüklerinde, keşke dünyada iken derileri makaslarla kazınsaydı diye arzu edecekler."[13]

٧٣٥٠- (ط ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «ما يَزَالُ البلاء بالمؤمن والمؤْمنة في نَفْسه وولده وماله حتى يلقى الله وما عَلَيه من خطيئة».

أخرجه الترمذي. وفي رواية الموطأ: «ما يزال المؤمنُ يُضارُّ في وَلَده وحامَّته ، حتى يلقى الله وليست له خطيئة».

7.350- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mü'min bir erkek ve kadının canında, çocuklarında ve malında belâ hiç eksik olmaz; neticede üzerinde hiç günah olmadan Allah'a kavuşur."[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti; **"Mü'min, çocukları ve yakınları konusunda devamlı zarar görür; neticede üzerinde hiç günah olmadan Allah'a kavuşur"** şeklindedir.

---

[13] **Tirmizî**, Zühd, 58/2402.

[14] **Muvatta**, Cenâiz, 13/40; **Tirmizî**, Zühd, 56/2399. **Tirmizî**'nin hasen-sahîh olarak tavsif ettiği bu rivâyet, **Muvatta**'da munkatı' bir senedle tahric edilmiştir.

٧٣٥١- (د ـ محمد بن خالد السلمي رحمه الله) عن أبيه عن جده : وكانت له صُحْبَة، قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إن العبد إذا سَبَقَتْ له من الله مَنْزِلة فلم يَبْلُغْها ، ابتلاه الله تعالى في جسده ، أو في ماله ، أو في ولَده - زاد في رواية : ثم صَبَّرهُ على ذلك ، ثم اتفقا - حتى يُبَلِّغه المنزلة التي سبقت له من الله عز وجل ». أخرجه أبو داود.

7.351- Muhammed b. Hâlid es-Sülemî[15], babası[16] vasıtasıyla sahabî olan dedesinden[17] şöyle rivâyet ediyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Kulun Allah tarafından belirlenen, ama ameliyle[18] ulaşmadığı makamına (ulaşabilmesi için), **Yüce Allah onun bedenine veya malına veya çocuklarına bir belâ verir,** -bir rivâyette sonra bu belâya karşı ona sabır ihsân eder, cümlesi ilave edilir- **böylece Allah onu kendisi tarafından belirlenen makama ulaştırır."**[19]

٧٣٥٢- (ت ـ مصعب بن سعد) عن أبيه رضي الله عنه قال: قلت: «يا رسول الله، أيُّ الناس أشَدُّ بلاءً؟ قال : الأنبياءُ ، ثم الأمثلُ فالأمثلُ ، يُبْتَلَى الرَّجُلُ على حَسَبِ دينه ،

---

[15] **Muhammed b. Halid es-Sülemî**: Ceddi sahabîdir. Ancak **Zehebî,** bunların kim olduğunun bilinmediğini söylemektedir. Kendisinden sadece Ebû'l-Melîh er-Rakkî rivâyet eder. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi. **Taberânî,** Ebû'l-Melîh'in bu rivâyette teferrüd ettiğini ve bu hadîsin başka bir senedinin de bulunmadığını söyler.

[16] **Halid b. Zeyd (Leclâc?) es-Sülemî**: Tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Muhammed rivâyet etti. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[17] **Ebû Hâlid, Zeyd b. Câriye es-Sülemî**: Sahabîdir. Muhammed b. Hâlid'in dedesidir. İsminin Leclâc, baba adının Hârise olduğu da söylenmiştir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[18] **"Ameliyle"** kelimesi **Câmiu'l-Usûl**'de bulunmamaktadır. Ancak **Ebû Davud**'da yer aldığı için tercümede bunu gösterdik.

[19] **Ebû Davud**, Cenâiz, 1/3090.

فإن كان دينُهُ صُلْبا اشتَدّ بلاؤه ، وإن كان في دينه رِقّة على حَسب دينه ، فما يَبْرَحُ البلاءُ بالعبد حتى يتركَهُ يَمْشي على الأرض وما عليه خطيئة». أخرجه الترمذي.

7.352- Mus'ab b. Sa'd, babasından rivâyet ediyor:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların hangileri en şiddetli belâya maruz kalırlar?"

Şu cevabı verdi:

"- Peygamberler, sonra sırasıyla onlara yakın olanlar. İnsan, dindarlığı ölçüsünde belâya maruz kalır; eğer dininde kuvvetli ise belâsı da kuvvetli olur. Eğer dininde gevşek ise, belâsı da dindarlığı kadar olur. Kendisini, üzerinde günah olmaksızın yeryüzünde yürür duruma getirinceye kadar kulun başından belâ eksik olmaz."[20]

٧٣٥٣- (خ ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ يُرِد الله به خيرا يُصِبْ منه ». أخرجه البخاري و الموطأ .

7.353- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah kimin için hayır murâd ederse, ona musibet verir."[21]

٧٣٥٤- (أنس رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ الرَّبَّ سُبحانه، يقول : وعزّتي وجَلالي ، لا أخرج أحَدا من الدُّنيا أريدُ أن أغفرَ له ، حتى أستوْفيَ كلَّ خطيئة في عُنقه، بسُقْم في بَدَنه ، وإقتار في رزْقه ». أخرجه...

7.354- Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Rabbimiz şöyle buyurdu:

---

[20] **Tirmizî**, Zühd, 56/2398.

[21] **Buharî**, Merdâ, 1; **Muvatta**, Ayn, 3/7.

"İzzetim ve celâlim adına yemin ederim ki, bağışlamayı düşündüğüm hiç kimseyi, bedenine hastalık ve rızkına darlık vermek sûretiyle boynundaki her günahını temizlemeden bu dünyadan çıkarmam."[22]

٧٣٥٥- (شقيق بن عبد الله رحمه الله) قال : مَرِضَ عبدُ الله [بن مسعود] ، فعدناهُ ، فجعل يَبكي ، فعوتب ، فقال : إني لا أبكي لأجل المرض ، لأني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «المرض كفارة ، وإنما أبكي أنه أصابني على حال فترة ، ولم يُصبني في حال اجتهاد ، لأنه يُكتَبُ للعبد من الأجر إذا مَرِضَ ما كان يُكتب له قبل أن يَمرض فمَنَعهُ منه المرض ». أخرجه...

7.355- Şakîk b. Abdullah anlatıyor:

"Abdullah b. Mes'ûd hastalanmış, kendisini ziyarete gitmiştik. Ağlamaya başladı. Bu hâli yadırganınca dedi ki:

"Ben hastalıktan dolayı ağlamıyorum. Ama Rasûlullah'ın (as.); **'Hastalık kefârettir'** dediğini işitmiştim. Bana bu hastalık, çalışabildiğim zamanlarda değil de böyle fetret zamanında geldiği için ağlıyorum. Çünkü kul, sağlıklı iken yaptığı ameller vesilesiyle kazandığı sevabı hastalanıp yapamadığı zamanlarda da kazanır."[23]

٧٣٥٦- (خ د ـ أبو موسى رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم -غَيْرَ ما مَرَّة ولا مرتين - يقول :« إذا كان العَبْدُ يَعْملُ عملاصالحا ، فشَغَلَه عنه مرض،أو سَفَر ، كتب الله له كصالح ما كان يَعْمَلُ وهو صحيح مقيم ». أخرجه البخاري وأبو داود.

7.356- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) bir defa iki defa değil, pek çok kez şöyle dediğini işittim:

---

[22] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Ancak hadîs **Terğîb**'de (IV, 151, h., 5213) zikredilmiştir.

[23] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

"Kul sâlih bir amel işlerken, bir hastalık veya bir yolculuk sebebiyle onu yapamazsa, Yüce Allah ona, aynen mukîm ve sağlıklı iken yaptığı sâlih amel gibi sevap yazar."[24]

٧٣٥٧- (أنس رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنما مثَلُ المؤمن إذا مَرِض وصَحَّ كالبَرَدَة تقع من السَّماء في صَفائها وخلوصها ». أخرجه...

7.357- Enes'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hastalanıp iyileşen kulun misâli, gökten düşen parlak ve temiz bir hırka gibi (günahlarından arınmış) **olur."**[25]

٧٣٥٨- (خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «يَقول الله تعالى: ما لعَبدي المؤمن عندي جَزَاء إذا قَبضْتُ صَفيَّهُ من أهل الدُّنيا ثم احْتَسَبَهُ، إلا الجَنَّة». أخرجه البخاري.

7.358- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Dünyada âilesinden en sevdiği birini elinden aldığım halde sabredip benden sevap bekleyen mü'min kulumun, katımdaki mükâfatı, ancak cennettir."[26]

---

[24] **Buharî**, Cihâd, 134; **Ebû Davud**, Cenâiz, 2/3091.

[25] Kaynağına işaret edilmeyen bu hadîs, **Tirmizî**, Tıp, 34; **Mecmau'z-Zevâid**, II, 303 ve **Mu'cemu'l-Evsat**, V, 229'de rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet senedi itibariyle zayıftır, çünkü râvîlerinden el-Velîd b. Muhammed el-Mûkırî zayıf biridir.

[26] **Buharî**, Rikak, 6.

الفصل الثاني

في موت الأولاد

II- ÇOCUKLARIN ÖLÜMÜ

٧٣٥٩- (خ م ــ **أبو سعيد** رضي الله عنه) قال: قال النِّساءُ للنَّبيِّ صلى الله عليه وسلم: «غَلَبَنا عليكَ الرجالُ، فاجعل لنا يوما من نَفْسِك، فوعَدَهن يوما لَقِيهُنَّ فيه، فوعَظَهُنَّ وأمرهنَّ فكان فيما قال لهنَّ: **ما منكُن امرأة تقدِّم من ولدِها إلاَّ كان لها حجابا [من النار]**، فقالت امرأة: واثنين؟ فقال: **واثنين**».

وفي رواية قال: «جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقالت: يا رسولَ الله، ذَهَبَ الرجالُ بحَديثكَ، فاجعل لنا من نَفْسكَ يوما نأتي فيه تُعلِّمنا مما علَّمَك الله، فقال: **اجْتَمعن في يوم كذا وكذا، في مكان كذا وكذا**، فاجتمعن، فأتاهُنَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فعلَّمهنَّ مما علمه الله، ثم قال: **ما منْكُنَّ امرأة تقدِّم بين يَدَيْها [من ولدها] ثلاثة إلا كان لها حجابا من النار** فقالت امرأة منْهن: يا رسول الله، واثنين؟ فأعادها مرتين، قال: **واثنين، واثنين واثنين**».

قال البخاري: وقال شَريك عن ابن الأصبهاني، قال: حدَّثني أبو صالح عن أبي سعيد وأبي هريرة عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال أبو هريرة: «**لم يبلُغوا الحِنْثَ**». أخرجه البخاري ومسلم.

وزاد رزين «**وإن السِّقط لَمُحْبَنْطِئ عند باب الجنة، حتى يجيءَ أبواهُ** ثم قال: **يا مَعْشَرَ النساء، تصدَّقن، فإنِّي أريتُكُنَّ** – وفي رواية: **رأيتُكُنَّ** – **أكثرَ أهل النار، ما رأيتُ من ناقصات عقل ودين أذهَبَ للبِّ الرجل الحازم من إحْدَاكن**، فقالت: ما لنا يا رسول الله أكثرُ أهل النار؟ قال: **تَكْفُرْنَ العشيرَ، وتَكْفُرنَ الإحسان**».

7.359- Ebû Saîd anlatıyor:
"Kadınlar Hz. Peygamber'e;
"- Senden yararlanmak konusunda erkekler bize baskın çıktı. Bizim için de bir gün ayırsanız!" dediler. Rasûlullah (as.) da onlara,

toplanacakları bir gün tayin etti. O günde kadınlara va'z etti ve emirler verdi. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı:

"Sizlerden bir kadın, üç yavrusunu âhirete önceden gönderirse, bu çocuklar onun için cehenneme karşı perde olurlar."

Kadınlardan biri;

"- Ya iki çocuk?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- İki çocuk da!" buyurdu.[27]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir kadın Rasûlullah'a (as.) geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; erkekler senin hadîslerini aldı götürdü. Bizim için de bir gün tayin et de, o günde toplanalım ve Allah'ın sana öğrettiği şeylerden bize de öğret!"

Hz. Peygamber;

"- Şu şu günde ve şurada toplanın!" dedi. Onlar da toplandılar. Rasûlullah (as.) gitti ve Allah'ın kendisine öğrettiği şeylerden onlara da öğretti. Sonra şöyle buyurdu:

"Sizlerden bir kadın, üç yavrusunu âhirete önceden gönderirse, bu çocuklar onun için cehenneme karşı perde olurlar."

Kadınlardan biri;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ya iki çocuk?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- İki çocuk da!" buyurdu. Kadın aynı sözü iki defa tekrar etti, Hz. Peygamber de;

"- İki çocuk da! İki çocuk da! İki çocuk da!" buyurdu.

Buharî dedi ki:

"Şerîk, İbnu'l-Isbahanî'den[28] şöyle nakletti: "Bana Ebû Sâlih, Ebû Saîd'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Hz. Peygamber'den nakletti. Ebû Hureyre; 'Henüz bulûğa ermeyen çocuklar' dedi."

---

[27] **Buharî**, İlim, 36; Cenâiz, 6; İ'tisâm, 9; **Müslim**, Birr, 47/152.

[28] **Abdurrahman b. Abdullah (Süleyman?) el-Cühenî el-Kûfî el-Isfahânî**: İbnu'l-İsfahânî veya Abdurrahman b. el-Isfahânî diye meşhurdur. Baba adının Süleyman veya Abdullah olduğu rivâyet edilir. Kûfeli tâbiîlerdendir. Aslen Isfahânlıdır. **Isfahan** fethedildiğinde Ebû Musa'l-Eş'arî ile birlikte âilece **Kûfe**'ye göçmüşlerdi. Isfahân'a da ticaret yaparlardı. Enes b. Mâlik ve Ebû Hâzim'den

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Rezîn şu ilâveyi yaptı:

"Düşük ise, anne babası gelinceye kadar cennetin kapısında bekler."

Sonra Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Ey kadınlar! Çok sadaka verin! Çünkü bana sizin, cehennemin çoğunluğunu teşkil ettiğiniz gösterildi –veya ben gördüm dedi-. **Aklı ve dini nâkıs olanlar arasında, akıllı ve müdebbir bir insanın aklını sizden daha çok çelen hiç kimseyi görmedim."**

"- Bizim neyimiz var, ey Allah'ın Rasûlü? Neden cehennemin ekserisini biz teşkil ediyoruz?" diye sorduklarında;

"- Eşlerinize nankörlük edersiniz, iyiliklere nankörlük edersiniz" karşılığını verdi.[29]

٧٣٦٠- (خ م ط ت س ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : «**لا يموتُ لأحَد من المسلمين ثلاثة من الولد فتمسَّهُ النار ، إلا تحلّة القَسَم**».

وفي رواية : **فيلجَ النار، إلا تحلّة القَسَم**». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لِنسْوَة من الأنصار: « **لا يموتُ لإحْداكنَّ ثلاثة من الولد ، فتحتسبُه ، إلا دخلت الجنة**، فقالت امرأة منهنّ: أو اثنان يا رسول الله ؟ قال : **أو اثنان**».

قال البخاري : وقال شريك ، عن الأصبهاني : حدَّثنا أبو صالح عن أبي هريرة عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم - يعني نحوه - وقال أبو هريرة : « **لم يَبْلغوا الحنْث** ».

ولمسلم عن أبي هريرة قال : « **ثلاثة لم يبلغوا الحنْث** ». وفي أخرى لمسلم قال : « أتت امرأة بصبيّ لها ، فقالت: يا نبيَّ الله، ادع الله لي فلقد دفنتُ ثلاثة ، فقال : **دفنت ثلاثة** ؟ قالت : نعم ، قال : **لقد احْتَظَرت بحظار شديد من النار** ».

---

rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve Süfyan es-Sevrî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[29] Bu manada rivâyetler için bkz.; hadîs no, 4240, 4272, 4675, 4725.

وله في أخرى عن أبي حَسَّان قال : قلتُ لأبي هريرة : « إنه قد مات لي ابنان ، أفما أنتَ محدِّثي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بحديث يُطيِّب أنفسنا عن موتانا ؟ قال : نعم ، صغارُهم دَعاميصُ الجنة ، يتلقَّى أحدُهم أباه - أوقال : أبويه ، فيأخذ بثوبه ، أو قال: بيده - كما آخُذُ أنا بصَنفة ثوبك هذا ، فلا يتناهى - أو قال لا ينتهي - حتى يُدْخلَه الله وأباهُ الجنة». وفي أخرى: «فهل سمعتَ من رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا تُطيِّبُ به أنفسنا عن موتانا؟ قال: نعم»... وذكره.

وفي رواية النسائي : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَا مَنْ مُسْلمَيْن يموت بينهما أولاد لم يبلُغوا الحنثَ ، إلا أدخلَهم الله بفضل رحْمَته إياهم الجنَّة ، قال : يقال لَهُم : ادخلوا الجنة ، فيقولون : حتى يدخل آباؤنا ، فيقال لهم : ادخلوا الجنة أنتم وآباؤكم».

وله في أخرى قال: «جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بابن لها يَشْتَكي ، فقالت: يا رسول الله، أخافُ عليه، وقد قدَّمتُ ثلاثة، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لقد احْتظرت بحظار شديد من النار». وأخرج الموطأ والترمذي والنسائي أيضا الرواية الأولى.

7.360- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Müslümanlardan birinin üç çocuğu ölürse, ona cehennem ancak yemini çözecek kadar dokunur."[30]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet, **"ancak yemini çözecek kadar cehenneme girer"** şeklindedir.

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre Hz. Peygamber, Ensârdan bir gurup kadına şöyle dedi:

"Sizden biriniz üç çocuğunu kaybeder de sabredip sevâbını beklerse, mutlaka cennete girer."

---

[30] **Buharî**, Cenâiz, 6; Eymân, 9; **Müslim**, Birr, 47/150, 153-155; **Muvatta**, Cenâiz, 13/38; **Tirmizî**, Cenâiz, 64/1060; **Nesaî**, Cenâiz, 25.

Cemâatteki kadınlardan biri;

"- Veya iki çocuk, ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **Evet, veya iki çocuk"** dedi.

Buharî dedi ki: "Şerîk, el-Isbahânî'den naklen, bize Ebû Sâlih (es-Semmân), Ebû Hureyre'den, o da Hz. Peygamber'den diyerek aynı hadîsi rivâyet etti. Ebû Hureyre, 'henüz bulûğ çağına gelmemiş çocuklar' dedi."

Müslim'in rivâyetinde de Ebû Hureyre; "henüz bulûğ çağına gelmemiş üç çocuk" dedi.

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın kucağında sabîsi ile geldi ve;

"- Ey Allah'ın elçisi, benim için duâ et![31] Çünkü üç çocuğumu toprağa gömdüm" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **Gerçekten üç çocuğunu gömdün mü?"** diye sordu. Kadın;

"- Evet" deyince;

"- **Öyleyse muhakkak ki sen, cehennemden kuvvetli bir engelle korundun"** buyurdu.

Müslim'in Ebû Hassân'dan naklettiği diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Hureyre'ye;

"- Benim iki çocuğum öldü. Sen, ölülerimizden dolayı bizleri rahatlatacak bir hadîsi Rasûlullah'dan (as.) rivâyet edemez misin?" dedim. Ebû Hureyre;

"- Olur" dedi ve şunu rivâyet etti:

"Onların (vefat eden) **küçükleri, cennetin kelebekleridir. Onlardan biri babasına** –veya anne ve babasına dedi- **rastlar da, tıpkı senin bu elbisenin kenarından benim tuttuğum gibi, elbisesinden** –veya elinden dedi- **tutar ve Allah onu ve babasını cennete sokuncaya kadar da bırakmaz."**

Diğer bir rivâyette Ebû Hassân;

---

[31] Bu ifâde Müslim'in elimizdeki matbû nüshasında; "Bu çocuk hasta, onun hayatından korkuyorum; ben böyle üç tanesini toprağa gömdüm" şeklinde, diğer bir rivâyeti de; "Bu çocuk için duâ et!..." şeklindedir.

"- Sen Rasûlullah'dan (as.), ölülerimizden dolayı bizleri rahatlatacak bir hadîs duydun mu?" dedi. Ebû Hureyre de;

"- Evet" diyerek aynı hadîsi zikretti.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"**İki müslümanın** (ana-babanın) **henüz bulûğa ermeyen çocukları ölürse, Allah, o çocuklara olan merhametinin faziletiyle onları cennete sokar. Çocuklara;**

"**- Cennete girin!**" denilir. Ama onlar;

"**- Ancak babalarımız girince!**" derler. Bunun üzerine de;

"**- Babalarınızla birlikte cennete girin!**" buyurulur.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın, hasta olan çocuğu ile birlikte Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; çocuğumun hayatından korkuyorum, daha önce üç tanesini âhirete gönderdim" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"**- Öyleyse muhakkak ki sen, kuvvetli bir engelle cehennemden korundun**" buyurdu.

İZAH

"***Tehillete'l-kasem***" ibâresi, yemini çözmek, yemini helâl kılmak anlamına gelir. Bu ifâde **Tahrîm** sûresinde de kullanılmaktadır. Yaptığı bir yeminden dolayı Hz. Peygamber'e hitâben nâzil olan; ***"Allah'ın sana helâl kıldığı şeyleri neden kendine haram ediyorsun?"*** âyetinden hemen sonraki; ***"Allah size, yeminlerinizin çözümünü farz kılmıştır"***[32] âyetinde ***"tehıllete eymâniküm"*** lafzı kullanılmaktadır.

Burada mesele, "**ancak yeminini çözecek kadar bir zaman cehenneme girerler**" cümlesi ile neyin kastedildiğidir. Genel kanâat, buradaki yemin ile; ***"Rabbine yemin olsun ki biz onları ve şeytanları toplayacağız. Sonra muhakkak sûrette onları cehennemin etrafında diz üstü hazır bulunduracağız"***[33] âyetindeki yeminin kastedilmiş

---

[32] Tahrîm, 2.

[33] Meryem, 68.

olduğudur. Bu yemini çözen şey de, daha sonra gelen; *"Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbinin katında kesin bir hükümdür"* âyetidir.[34] Buna göre cümle, **'yemin olsun ki, vallahi her biriniz mutlaka cehenneme varacaksınız'** demek olur.

Buradaki "**varmak**" lafzı, **Ahmed b. Hanbel, Nesaî** ve **Hâkim**'in tahric ettikleri **Câbir**'den gelen merfû bir rivâyete göre cehenneme girmek anlamındadır. Ancak cehennem mü'minler için serin ve selâmet olacaktır. **Tirmizî** ve **İbn Ebî Hâtim**'in **İbn Mes'ûd**'dan rivâyetlerine göre ise; maksat girmek değil, uğrayıp geçmektir.[35]

Yukarıdaki âyetin devamında gelen; *"Sonra müttakîleri kurtarır, zâlimleri ise diz üstü bırakıveririz"*[36] ifâdesi, müttakîlerin bu "**varmak**"tan zarar görmeyeceklerini te'yîd etmektedir.

Hadîsteki ifâde ise, azlıktan kinâyedir. Ancak çok az bir zaman cehenneme uğrayacaklar demektir. Bu da onların cehenneme gireceklerini değil, şöyle bir uğrayıp gördükten sonra geçip gideceklerini ifâde eder. Buradaki uğramak da, muhtemelen sırat köprüsünden geçerken cehennemi görmekten ibârettir.

Hz. Peygamber'e gelen kadının kim olduğu konusunda, **Ümmü Süleym**, **Ümmü Eymen** ve **Ümmü Hânî** şeklinde üç farklı rivâyet vardır. Bu farklılık, olayın tekerrür etmiş olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir.

Hadîs, mü'minlerin henüz bulûğa ermeden ölen çocuklarının cennette olduğunu ve kıyâmet günü anne-babalarına yardımcı olacaklarını ifâde etmektedir. Ancak aşağıda görüleceği üzere onların yardımcı olmaları, ölüm anında anne-babanın isyân etmeyip ilâhî takdire rızâ göstermeleri şartına bağlıdır. Bu, biraz da gösterdikleri sabrın karşılığıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de de; *"ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız şekilde verilecektir"*[37] buyurulmaktadır.

---

[34] Meryem, 71.

[35] Bkz., **İbn Hacer**, III, 461-62.

[36] Meryem, 72.

[37] Zümer, 10.

٧٣٦١- (ت ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**من قَدَّم ثلاثة لم يَبْلغُوا الحِنْثَ كانوا له حِصْنًا حَصِينا**. قال أبو ذر : قَدَّمت اثنين ؟ قال : **واثنين** ، فقال أُبَيُّ بنُ كعب سَيِّدُ القُرَّاء : قَدَّمْتُ واحدا ؟ قال: **وواحدا** ، **ولكن إنما ذلك عند الصدمة الأولى** ». أخرجه الترمذي.

7.361- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim, henüz bulûğa ermemiş üç çocuğunu âhirete gönderir (de sabreder) ise, bu çocuklar onun için sağlam bir kale olurlar."

Ebû Zer;

"- Ben iki çocuğumu gönderdim" deyince;

"- İki çocuk da..." buyurdu.

Kurrâ'nın efendisi Ubeyy b. Kâ'b;

"- Ben sadece bir çocuk gönderdim" deyince de;

"- Bir çocuk da... Ama bu mükâfat, ilk sadme anında (sabır gösterilirse) **verilir"** buyurdu.[38]

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mes'ûd, hadîsi babasından rivâyet etmektedir, ama babasını dinlememiştir. Diğer râvî Ebû Muhammed de meçhûldür. **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemektedir.

٧٣٦٢- (خ س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَا من الناس مُسلم يموتُ له ثلاثة من الولد ، لم يبلغوا الحِنْثَ ، إلا أدخله الله الجنة بفضل رحمته**». أخرجه البخاري والنسائي.

[38] **Tirmizî**, Cenâiz, 64/1061.

وفي أخرى للنسائي: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «من احْتَسَبَ ثلاثة من صُلْبِه دخل الجنة ، فقامت امرأة ، فقالت : أو اثنان ؟ فقال : أو اثنان ، فقالت المرأة: يا ليتني قلتُ واحدا».

7.362- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir müslümanın henüz bulûğa ermemiş üç çocuğu ölürse, Allah, çocuklara olan merhametinin faziletiyle onu mutlaka cennete sokar."[39]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetine göre Hz. Peygamber;

"Kim kendi sulbünden üç çocuğunu (kaybetmekten) **dolayı** (sabredip) **Allah'tan sevap beklerse, cennete girer"** dedi.

Bir kadın ayağa kalktı ve;

"- Veya iki çocuğunu?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Evet, veya iki çocuğunu" buyurdu.

Bilâhare kadın; "Keşke *'bir çocuk'* da deseydim!" diye hayıflandı.

٧٣٦٣- (س ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «مَا مِنْ مُسلمَيْن يموت بينهما ثلاثةُ أولاد لم يبلغوا الحِنْث ، إلا غَفَرَ الله لهما بفضل رحمته إياهم». أخرجه النسائي.

7.363- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İki müslümanın (karı-kocanın) **henüz bulûğa ermeyen üç çocuğu ölürse, Allah, o çocuklara olan merhametinin faziletiyle o iki insana mağfiret eder."**[40]

---

[39] **Buharî**, Cenâiz, 6, 91; **Nesaî**, Cenâiz, 24.

[40] **Nesaî**, Cenâiz, 25.

٧٣٦٤- (ط ـــ أبو النضر السلمي رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال : «لا يموتُ لأحد من المسلمين ثلاثة من الوَلَد فيحتسبهم ، إلا كانوا له جُنَّة من النار فقالت امرأة عند رسول الله صلى الله عليه وسلم : يا رسول الله ، أو اثنان ؟ قال : أو اثنان ».
أخرجه الموطأ.

7.364- Ebû'n-Nadr es-Sülemî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Müslümanlardan birinin üç çocuğu ölür de sabredip Allah'tan sevap beklerse, bu çocuklar onun için cehenneme karşı kalkan olurlar."

Bunun üzerine Hz. Peygamber'in önünde oturan bir kadın;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, veya iki çocuk?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Evet, veya iki çocuk" buyurdu.[41]

٧٣٦٥- (س ـــ معاوية بن قرة) عن أبيه رضي الله عنه « أن رجلا أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ومعه ابن له ، فقال [له] : أتحبُّهُ ؟ فقال : أحبَّكَ الله كما أحبُّهُ، فمات ، ففقدَهُ، فسأل عنه ؟ فقال: ما يَسُرُّكَ أن لا تأتِيَ بابا من أبواب الجنة إلا وجدتَهُ عنده يسعى يفتحُ لك ؟ ».

وفي رواية قال : «كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا جَلَس [يجلس] إليه نفر من أصحابه فيهم رجل له ابن صغير يأتيه من خَلْف ظَهْره فَيُقْعِدهُ بين يَديه ، فهلك ، فامتنع الرجل أن يحضُر الحلْقَة ، لذِكر ابنه ، ففَقَدَهُ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : ما لي لا أرى فلانا ؟ قالوا : يا رسول الله ، بُنَيُّهُ الذي رأيتَه هلك ، فلَقيه النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فسأله عن بُنَيِّه ؟ فأخبره أنّه هلك، فعزّاه عليه ، ثم قال: يا فلان ، أيُّما كان أحبُّ إليك : أن تتمتَّع به عُمرَكَ ، أو لا تأتِيَ إلى باب من أبواب الجنة إلا وجدتَهُ قد سَبَقكَ إليه يفتَحهُ لك ؟ قال : يا نبيَّ الله ، بل يَسْبقُني إلى باب الجنة فيفتحها [لي] هو أحبُّ إليَّ، قال : فذاك لك ». أخرجه النسائي.

7.365- Muâviye b. Kurra, babasından rivâyet ediyor:

---

[41] **Muvatta**, Cenâiz, 13/39.

"Bir adam, yanında çocuğu ile birlikte Hz. Peygamber'e geldi. Hz. Peygamber;

"- Onu seviyor musun?" diye sordu. O da;

"- Benim onu sevdiğim gibi Allah da seni sevsin!" diye karşılık verdi.

Sonra çocuk öldü, adam da bir süre görünmedi. Hz. Peygamber onu sordu, gelince de kendisine şöyle dedi:

"- Cennetin kapılarından birine geldiğinde, çocuğunu orada sana kapıyı açmak için koşarken bulman hoşuna gitmez mi?"[42]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber bir yere oturunca, bir gurup ashâbı da yanına otururdu. Bunların içersinde küçük çocuğu olan biri vardı, çocuğunu sırtından alıp önüne oturturdu. Bir süre sonra çocuk öldü. Adam da çocuğunu unutamadığı için oturum halkasına gelmez olmuştu. Hz. Peygamber, adamı göremeyince;

"- Neden falancıyı göremiyorum?" diye sorar.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; mecliste gördüğün yavrusunu kaybetti" dediler.

Sonra Hz. Peygamber ona rastlayınca, çocuğunu sordu, o da öldüğünü söyledi. Rasûlullah (as.) ona baş sağlığı diledi, sonra şöyle söyledi:

"- Ey falan! Yaşadığın müddetçe o çocuktan faydalanmayı mı, yoksa cennetin kapılarından birine vardığında, sana kapıyı açmak için çocuğunun öne geçmiş olduğunu görmeyi mi tercih ederdin?"

Adam şu karşılığı verdi:

"- Ey Allah'ın elçisi! Elbette ki çocuğumun benden önce cennetin kapısına gitmesi ve bana kapıyı açması daha çok hoşuma gider."

"- Öyleyse bu, sana verildi" buyurdu.

---

[42] Nesaî, Cenâiz, 22, 120.

٧٣٦٦- (ت ــ ابن عباس رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : «من كان له فَرَطان من أمّتي دخل الجنة بهما ، قالت عائشةُ : فمن كان له فَرَط من أمّتك؟ قال : ومن كان له فَرَط يا مُوَفّقة ، قالت : فمن لم يكن له فرط من أمتك ؟ قال : أنا فَرَطُ أمّتي ، لم يصابوا بمثلي». أخرجه الترمذي.

7.366- İbn Abbas, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Ümmetimden kimin önden giden iki elçisi (bulûğa ermeden ölen iki çocuğu) **olursa, o kişi, onlarla birlikte cennete girer."**

Hz. Âişe;

"- Ümmetinden birinin, bir tane elçisi olursa?" diye sordu.

"- Bir elçisi olsa da, ey başarılı kadın!" buyurdu.

"- Peki, ümmetinden birinin hiç elçisi yoksa?" diye sorunca da;

"- Ben ümmetimin elçisiyim. Onların benim gibi bir kayıpları olmayacak" buyurdu.[43]

الفصل الثالث

في حُبّ الموت ولقاء الله تعالى

III- ÖLÜMÜ VE ALLAH'A KAVUŞMAYI ARZU ETMEK

٧٣٦٧- (خ م ت س ــ عبادة بن الصامت رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «من أحبَّ لقاء الله أحبّ الله لقاءه ، ومن كَرِهَ لقاء الله كَرِهَ الله لقاءه ». زاد البخاري في رواية من طريق همام عن قتادة : فقالت عائشة - أو بعض أزواجه - : «إنّا لنكرهُ الموتَ ، قال : ليس ذلك ، ولكن المؤمن إذا حَضَرَهُ الموتُ بُشّرَ برضوان الله وكرامته ، فليس شيء أحبّ إليه مما أمامه ، فأحبّ لقاء الله ، فأحبّ الله لقاءه ، وإن الكافر إذا حُضر بُشّر بعذاب الله وعُقوبته ، فليس شيء أكْرَهَ إليه مما أمامه ، كَرِهَ لقاء الله ، وكَرِهَ الله لقاءه ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

---

[43] **Tirmizî,** Cenâiz, 64/1062.

7.367- Ubâde b. es-Sâmit'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez."[44]

RİVÂYETLER

Hemmâm'ın Katâde'den rivâyeti tarîkıyle gelen bir rivâyette **Buharî** şunu ilâve etti:

"Hz. Âişe veya zevcelerinden biri;

"- Biz ölümden hoşlanmıyoruz" deyince, Hz. Peygamber şunları söyledi:

"- Maksat bu değildir. Ama mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızâsı ve keremi ile müjdelenir. Artık onun gözünde hiçbir şey, önünde bulunan (ölümden sonra karşılaşacağı) **şeyden daha sevgili değildir. Dolayısıyla hemen Allah'a kavuşmak ister, Allah da ona kavuşmak ister. Kâfire ölüm gelince ise, kendisine Allah'ın azâbı ve cezası haber verilir; bundan dolayı onun gözünde, önünde bulunan** (ölümden sonra karşılaşacağı) **şeyden daha kötü hiçbir şey yoktur. Bu yüzden o, Allah'a kavuşmak istemez, Allah da ona kavuşmak istemez."**

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Allah'ın kula kavuşmayı sevmesinin şartı, kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi değildir. Bilâkis kul, imanı ve sâlih amelleri neticesinde kazanacağı mükâfatı görünce, bir an önce ona kavuşmak ister; Allah da imanı ve sâlih amelleri sebebiyle onu sever ve mükâfatına hemen nâil olmasını arzu eder. Kezâ iman ve ameldeki zaafiyeti sebebiyle kul, başına gelecek olanı görünce, gitmek istemez; Allah da iman ve ameldeki zaafiyetinden dolayı onu sevmez.

Bu hadîs, can çekişen insanların yüzlerinde bir sevinç alâmeti belirmesinin, o insanın güzel âkıbetine delâlet etmektedir.

---

[44] **Buharî**, Rikak, 41; **Müslim**, Zikir, 5/14; **Tirmizî**, Cenâiz, 67/1066; **Nesaî**, Cenâiz, 10.

٧٣٦٨- (خ م ت س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ أحبَّ لقاء الله أحبَّ الله لقاءه ، ومن كَرِهَ لقاءَ الله كَرِهَ الله لقاءه**، فقلت : يا نبيَّ الله ، أكَرَاهيَةُ الموت ، فكلُّنا نكره الموتَ ؟ قال : **ليس كذلك ، ولكنَّ المؤمنَ إذا بُشِّرَ برحمة الله ورضوانه وجنَّته : أحبَّ لقاء الله ، فأحبَّ الله لقاءه ، وإن الكافرَ إذا بُشِّر بعذاب الله وسَخَطه، كَرِهَ لقاءَ الله ، فكره الله لقاءه**». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ أحبَّ لقاءَ الله أحبَّ الله لقاءه ، ومَنْ كَرِهَ لقاءَ الله كَرِهَ الله لقاءه ، والموتُ قبلَ لقاء الله** ».

وفي رواية : قال شُرَيح بن هانِئ : قال أبو هريرة : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**مَنْ أحبَّ لقاءَ الله أحبَّ الله لقاءه ، ومن كَرِهَ لقاءَ الله كَرِهَ الله لقاءه** ». قال شُرَيح : فأتيتُ عائشةَ ، فقلتُ: يا أمَّ المؤمنين ، سَمِعتُ أبا هريرةَ يذكر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حديثا ، إن كان كذلك، فقد هلَكْنا، فقالت: إن الهالكَ مَنْ هلك بقول رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وماذا[كَ] ؟ قلتُ : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **مَنْ أحبَّ لقاءَ الله أحبَّ الله لقاءه ، ومن كَرِهَ لقاءَ الله كَرِهَ الله لقاءه** ». وليس منا أحد إلا وهو يكرهُ الموت ، فقالت : قد قاله رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وليس الذي تذهب إليه ، ولكن إذا شَخَصَ البَصَر ، وحَشْرَجَ الصَّدْرُ، واقْشَعَرَّ الجلْدُ ، وتَشَنَّجت الأصابع ، فعند ذلك مَنْ أحبَّ لقاءَ الله أحبَّ الله لقاءه ، ومن كَرِهَ لقاءَ الله كَرِه الله لقاءه. وأخرج الترمذي الرواية الأولى، وأخرج النسائي الأولى والثالثة.

7.368- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez."

Ben kendisine dedim ki:

"- Ey Allah'ın elçisi! Ölümden hoşlanmamayı mı kastediyorsun; ölümden hiç birimiz hoşlanmayız?"

Bana şu cevabı verdi:

"- Öyle değil! Mü'mine Allah'ın rahmeti, rızâsı ve cenneti müjdesi verilince, hemen Allah'a kavuşmak ister; Allah da ona kavuşmak ister. Kâfire de Allah'ın azâbı ve cezası haber verilince, Allah'a kavuşmak istemez; Allah da ona kavuşmak istemez."[45]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez. Ölüm ise, Allah'a kavuşmadan öncedir."

Diğer bir rivâyette Şurayh b. Hânî', Ebû Hureyre'den naklen Hz. Peygamber; **"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez"** dedi.

Şurayh şöyle der:

"Bunu duyunca, hemen Hz. Âişe'ye gittim, dedim ki;

"- Ey mü'minlerin annesi! Ebû Hureyre Hz. Peygamber'den bir hadîs işittiğini söylüyor; eğer öyle ise biz helâk olduk."

"- Şüphesiz helâk olan, Rasûlullah'ın (as.) sözünden (ona muhâlefetten) dolayı helâk olmuştur. Nedir o hadîs?" dedi.

"- Rasûlullah (as.); '**Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez**' buyurmuş. Bizler, istisnâsız hiç birimiz ölümden hoşlanmayız" dedim.

Bunun üzerine Hz. Âişe şöyle dedi:

"- Evet, Rasûlullah (as.) bunu söyledi. Ama o, senin anladığın manada değildir. Lâkin o, gözler tavana dikildiği, göğüs kalkıp inmeye başladığı, tüyler diken diken olduğu ve parmaklar kasıldığı zamandır; işte o anda kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever ve kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez."

---

[45] **Buharî**, Rikak, 41; **Müslim**, Zikir, 5/15-17; **Tirmizî**, Cenâiz, 67/1067; **Nesaî**, Cenâiz, 10.

Tirmizî ilk rivâyeti, **Nesaî** de birinci ve üçüncü rivâyeti tahric etti.

٧٣٦٩- (خ م ط س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**قال الله عز وجل: إذا أحبَّ عبدي لقائي أحببتُ لقاءه، وإذا كره لقائي كرهتُ لقاءه**».

أخرجه البخاري. وفي حديث مسلم قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ أحبَّ لقاءَ الله أحبَّ الله لقاءه، ومن كَرِهَ لقاءَ الله كَرِهَ الله لقاءه**». وأخرج الموطأ والنسائي الرواية الأولى.

7.369- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Kulum bana kavuşmak istediği zaman, ben de ona kavuşmak isterim. Bana kavuşmak istemeyince, ben de ona kavuşmak istemem."[46]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Müslim'in rivâyetine göre de Rasûlullah (as.); **"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez"** dedi.

Muvatta ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler.

٧٣٧٠- (خ م ـــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم قال: «**مَنْ أحبَّ لقاءَ الله أحبَّ الله لقاءه، ومَنْ كره لقاءَ الله كره الله لقاءه**». أخرجه البخاري ومسلم.

7.370- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[46] **Buharî**, Tevhîd, 35; **Müslim**, Zikir, 5/17; **Muvatta**, Cenâiz, 16/50; **Nesaî**, Cenâiz, 10.

"Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmak istemez."[47]

هذا آخر كتاب الفضائل ، والحمد لله رب العالمين ، وهو الكتاب الأول من حرف الفاء.

Âlemlerin Rabbi'ne hamd olsun ki "FE" harfinin
ilk kitabı olan KİTABU'L-FEDÂİL
burada sona erdi.

---

[47] **Buhari**, Rikak, 41; **Müslim**, Zikir, 5/18.

(ف) "fe" harfi:

الكتاب الثاني

من حرف الفاء:

في الفرائض والمواريث

2. KİTAB: **FERÂİZ VE MİRASLAR:** **7371-7452**

1. Fasıl: MİRASIN SEBEPLERİ VE ENGELLERİ: 7,371-7,382
2. Fasıl: FERAİZE İLİŞKİN HÜKÜMLER VE VÂRİSLER: 7,383-7,436
1. fer': **Dede Ve Ninelerin Hisseleri:** **7,383-7,393**
2. fer': **Kızlar Ve Kız Kardeşler:** **7,394-7,395**
3. fer': **Erkek Kardeşler:** **7,396**
4. fer': **Cenin:** **7,397-7,398**
5. fer': **Liân Yoluyla Nesebi Reddedilen Çocuk:** **7,399-7,401**
6. fer': **İddet Bekleyen Kadın:** **7,402-7,404**
7. fer': **Kelâle:** **7,405-7,406**
8. fer': **Zevi'l-Erhâm:** **7,407-7,413**
9. fer': **Diyetin Mirasa Konu Olması:** **7,414**
10. fer': **Sadakanın Mirasa Konu Olması:** **7,415-7,416**
11. fer': **Bir Kısım Vârisler Topluluğu:** **7,417-7,422**
12. fer': **Velâ Sebebiyle Mirasçı Olanlar:** **7,423-7,428**
13. fer': **Asabe:** **7,429-7,430**
14. fer': **Vârisi Bulunmayanlar:** **7,431-7,436**
3. Fasıl: HZ. PEYGAMBER'İN MİRASI VE GERİDE BIRAKTIĞI DİĞER EŞYALAR: 7,437-7,452
1. fer': **Mirası Ve Terekesi Hakkındaki Hükümler:** **7,437-7,441**
2. fer': **Rasûlullah'ın (as.) Geride Bıraktıkları Ve Hayatta İken Sahip Olduğu Alet-Edevât:** **7,442-7,452**

الكتاب الثاني

من حرف الفاء:

في الفرائض والمواريث

وفيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في أسباب الميراث ومَوانعه

89- FERAİZ VE MİRASLAR

I- MİRASIN SEBEPLERİ VE ENGELLERİ

٧٣٧١- (خ م ط د ت ـ أسامة بن زيد رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «لا يرثُ المسلمُ الكافرَ، ولا الكافرُ المسلمَ». أخرجه الجماعة إلا النسائي، ولم يذكر الموطأ «ولا الكافرُ المسلم».

7,371- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet olunduğuna göre, Rasûlullah (as.); **"Müslüman kâfire, kâfir de müslümana vâris olamaz"** buyurmuştur.[1]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi, **Nesâî**'nin dışındaki bütün kütüb-ü sitte müellifleri tahric etmişlerdir. Ancak **Muvatta'** "kafir de müslümana" ibaresini zikretmemiştir..

İZAH

Bu bölümde Ferâiz ile ilgili rivâyetler görülecektir. Önce konu ile ilgili terimler hakkında kısa bir bilgi sunalım:

---

[1] **Buharî**, Ferâiz, 26; **Müslim**, Ferâiz, 1/1; **Muvatta**, Ferâiz, 13/10; **Ebû Davûd**, Ferâiz, 10/2909; **Tirmizî**, Ferâiz, 15/2107.

Ferâiz kelimesi *"ferîda"* kelimesinin çoğuludur. **Ferîda**, farz kelimesinden alınmış olup muayyen hisse manasına gelmektedir.

Bu terim, vârislerin hisselerini bildiren ilim (Miras hukuku) anlamına da kullanılır.

Miras kelimesi ise; ügatte geçmek, intikal etmek, halef olmak, devam eylemek anlamlarında kullanılır.

Hukuktaki anlamı ise: Terekede hak ve hissesi olan kimselerle her birinin hissesinin miktarını bildiren fıkıh ve hesap kaidelerinden ibarettir.

İrs ve verâset: Vâris olmak,

Tevârüs: Karşılıklı vâris olmak veya bir kimsenin diğerine vâris olması,

Vâris: Mirasçı, yani terekede hak ve hissesi olan,

Mûris: Ölen, mirası başkalarına intikal eden demektir.

Miras: Vâris olmak anlamına geldiği gibi, tereke manasına da kullanılır.

Tereke: Vefat edenin geride bıraktığı mal ve haklardır.

Miras hukuku âlimine ***fârid, feradî,*** ve ***ferâidî*** denilmektedir.

İslâm'da mirasın kaynakları Kur'an-ı Kerîm[2], sünnet, icma ve sahabe re'yidir.

Ferâiz konusunda sünnetin üç önemli rolü olmuştur:

1) Ferâizle ilgili hüküm ve bilgilerin öğrenilip öğretilmesini, unutulmamasını tenbih ve teşvik etmiştir.

2) Âyetleri tefsir etmiş uygulamayı göstermiştir.

3) Âyetlerin temas etmediği bazı hükümler getirmiştir[3].

Yukarıda geçen hadîste, miras engellerinden din farkına yer verilmiş ve müslümanın, müslüman olmayan bir yakınına, müslüman olmayanın da müslüman bir yakınına mirasçı olamayacağı ifade olunmuştur.

Müslüman olmayan şahsın müslüman yakınına vâris olamayacağı hükmünde görüş birliği içerisinde bulunan müctehitler, müslümanın gayr-i müslime mirasçı olup olamayacağı konusunda

---

2 Nisa, 11-12, 176

3 **Karaman**, I, 355,362-363

farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu hadîse istinaden fukaha çoğunluğu, müslümanın da gayr-i müslim akrabasına mirasçı olamayacağını savunmuşlardır. **Muâz b. Cebel, Muâviye, Saîd b. el-Müseyyeb, Mesrûk, Şa'bî, Nehâî, İshak** ve diğer bazı müctehitler ise, müslüman olmayan müslümana mirasçı olamaz, ama müslüman, müslüman olmayana vâris olur demişlerdir. Bu görüş, **Hz. Ömer**'den de rivâyet edilmiştir. Bu görüşün delili: **"İslâm üstündür, hiçbir şey ondan üstün kılınamaz"** ve **"İslâm artırır eksiltmez"** gibi hadîslerdir. Ancak, bu hadîslerin genel nitelikli, çoğunluğun dayandığı hadîsin ise miras konusunda hususi olduğu dikkate alındığından, çoğunluğun görüşünün nakli delil açısından daha kuvvetli olduğu görülür.[4]

٧٣٧٢- (ت ــ **جابر** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا توارُث بين أهل ملّتين**». أخرجه الترمذي عن جابر وحده.

7,372- Câbir'den rivâyet olunduğuna Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"İki (farklı) din mensubu arasında birbirine vâris olma durumu yoktur."[5]

İZAH

Bundan önceki hadîs, sadece müslümanla müslüman olmayanlar arasındaki miras ilişkilerini düzenlerken, bu hadîs ile bundan sonraki hadîsler din farkının miras engeli olma konusunda daha kapsamlı hükümler ihtiva etmekte ve müslümanlar dışındaki diğer din mensuplarının miras ilişkilerine de yer vermektedir. Bu hadîsi dikkate alan **Evzâî, Mâlik** ve **Ahmed b. Hanbel** gibi müctehitlere göre İslâm'dan başka farklı dinlere sâlik olanlar da birbirine vâris olamazlar. Meselâ bir Yahudi bir Hristiyan veya bir Mecusi yakınına

---

[4] **İbn Kudâme**, VII,166; **Karaman**, I, 370,

[5] **Tirmizî**, Ferâiz, 16/2108

vâris olamadığı gibi, bir Hıristiyan da bir Yahudi veya diğer bir din saliki yakınına vâris olamaz.

Diğer ekseri müçtehitlere göre, bu hadîste anlatılmak istenen, Müslümanlarla diğer din mensupları arasında miras ahkâmının cereyan etmeyeceğidir. Diğer din sâliklerinin hepsi İslâm'ı inkârda birleşmiş olmalarından ve "**kâfirler tek millettir**" hükmü gereğince, İslâm dışındaki dinler tek din sayılır ve bunların sâlikleri birbirlerine vâris olurlar.

İbn Ebî Leyla ve **eş-Şerîf el-Cürcânî**'ye göre ise, yalnız Yahudilerle Hiristiyanlar arasında, müşterek inanaçları dolayısıyla tevârüs cârîdir; bunlarla diğer din mensupları arasında ise câri değildir.

Burada mürtedin, yani İslâm'dan çıkanın mirasına da temas etmemiz uygun olacaktır.

Mürtedin, hiçbir din mensubu yakınına vâris olamayacağında görüş birliği bulunmaktadır. Mürtedin mirasının başkasına intikâli konusu ise tartışmalıdır:

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Ebû Yusuf ve **Muhammed**'e göre, İslâm'dan çıkan kimsenin, dinden çıkmadan önce kazandığı malları da, çıktıktan sonra kazandığı malları da müslüman vârislerine intikal eder.

Ebû Hanîfe ve **Sevrî**'ye göre, İslâm'dan çıkmadan önce kazandıkları Müslüman vârislerine, sonra kazandıkları ise devlet hazinesine kalır.

Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel gibi müçtehitler ise, bütün malının devlet hazinesine kalacağını savunmuşlardır[6].

٧٣٧٣- (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا يتوارثُ أهلُ مِلَّتَيْنِ شتَّى** ». أخرجه أبو داود.

---

6 **İbn Kudâme**, VII, 170; 174-175; **Şevkânî**, VI, 78-79; **Karaman**, I, 370-371; **Zuhaylî**, VIII, 265, 274.

7,373- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan, "Hz. Peygamber'in; **"İki farklı din mensubu birbirlerine vâris olamaz"** buyurduğu rivâyet olunmuştur.[7]

İZAH

Bu hadîs de bundan önceki ile aynı hükmü ihtiva etmektedir. Ancak bu hadîste, bir öncekinde bulunmayan *"şettâ"*, yani **"farklı"** ifadesi de yer almaktadır.

٧٣٧٤- (خ م د ــ **أسامة بن زيد** رضي الله عنهما) أنه قال : « يا رسول الله أين تنزلُ غدا ، في دَارك بمكَّةَ ؟ فقال: **وهل ترك لنا عَقيل من رباع أو دُور؟** وكان عقيل وَرِث أبا طالب هو وطالب، ولم يَرِثْهُ جعفر ولا عليّ شيئا، لأنهما كانا مسلمَين، وكان عقيل وطالب كافرَين وكان عمر بن الخطاب يقول: لا يرثُ المؤمنُ الكافرَ». قال ابن شهاب: وكانوا يتأوَّلُون قول الله: **{إن الذين آمنوا وهاجروا وجَاهَدُوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله}** إلى **{أولئك بعضُهُمْ أوْلَيَاءُ بعْض...}** [الأنفال: ٧٢].

وفي رواية قال : « قلت : يا رسول الله ، أين تنزل غدا ؟ - وذلك في حَجَّته ، حين دَنَوْنا من مَكَّةَ - فقال : **وهل ترك لنا عقيل منزلا ؟** ». وزاد في رواية « ثم قال : **نحن نازلونَ غدا بخَيف بني كنانة المحصَّب ، حيث تقاسمت قريش على الكفر** ، وذلك : أن بني كنانة حالفت قُريشا على بني هاشم ألاَّ يبايعوهم ، ولا يُؤوُوهم ». قال الزهري: الخيف : الوادي .

وفي أخرى أن أسامة قال: «يا رسول الله أين تنزل غدا؟ وذلك زمن الفتح قال: **وهل ترك لنا عقيل من منزل؟**» أخرجه البخاري ومسلم، وأخرج أبو داود الرواية الثانية بالزيادة، وزاد فيه «ولا يُناكحُوهم».

7,374- Üsâme b. Zeyd'en rivâyet olunduğuna göre, kendisi; Hz. Peygamber'e:

"- Ya Rasûlallah, yarın nerede konaklayacaksın, Mekke'deki evinde mi?" diye sordu; Hz. Peygamber de;

"- Akîl bize ev-bark bıraktı mı ki?" cevabını verdi.

---

[7] **Ebû Dâvud**, Ferâiz, 10/2911.

(Ebû Tâlib'in çocukları) Akîl ile Tâlib Ebû Ebû Tâlib'e vâris olmuş, Cafer ile Ali ise vâris olamamışlardı. Çünkü onlar Müslümandı. Akîl ile Tâlib ise kafir idiler. Ömer b. el-Hattâb da; *"Mü'min kâfire vâris olamaz"* derdi.

İbn Şihâb der ki: "Onlar, Allah Teâlâ'nın: ***"İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler...İşte onların bir kısmı diğer bir kısmının velileridirler"***[8] âyetini (böyle, yani malda da birbirlerine vâristirler diye) yorumluyorlardı."[9]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Üsâme şunları söylemiştir:

"- Veda haccı sırasında Mekke'ye yaklaştığımız bir sırada Hz. Peygamber'e;

"- Ya Rasûlallah, yarın nerede konaklayacaksınız?" diye sordum. Hz. Peygamber;

"- **Akîl bize ev bıraktı mı ki?"** diye cevap verdi.

Diğer bir rivâyette de (Üsâme) şu ilavede bulunmuştur:

"Sonra Rasûlullah (as.) buyurdu ki;

"- Yarın bizler, Kinâne oğullarının yurdu Muhassab'a ineceğiz. Kureyş müşrikleri, (Kinâne oğulları ile) küfür üzerine bu yerde ahitleşmişlerdi. Bu ahit ve antlaşma, Kinâne oğulları ile Kureyş arasında yapılmış ve Hâşim oğulları aleyhine olarak; onlarla alış-veriş yapmamak, onları himaye etmemek üzere antlaşmışlardı."

Zührî der ki: "Burada geçen (yurt diye tercüme ettiğimiz) ***hayf*** kelimesi, vâdi anlamına gelir."

Başka bir rivâyette de Üsâme:

"- Ya Rasûlallah, yarın nereye ineceğiz?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- **Akîl bize ev bıraktı mı ki?"** buyurdu. Bu (konuşma) Mekke'ni fethi sırasında geçmişti.

Bu hadîsi **Buhârî** ve **Müslim** tahric etmişlerdir.

---

[8] Enfâl, 72.

[9] **Buhârî**, Hac, 44; Cihâd, 180; Meğazî, 49; **Müslim**, Hac, 80/439-440; **Ebû Davûd**, Ferâiz, 10/2910.

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da bir ilâve ile tahric etmiş ve ona: **"Onlarla kız alıp vermemek"** ifadesini eklemiştir."

İZAH

Şârihlerin verdiği bilgiye göre, hadîste geçen ev, Hz. Peygamberin dedelerinden, **Abdimenâf** oğlu **Hâşim**'in idi. **Hâşim** vefat edince ev, oğlu **Abdülmuttalib**'e intikal etmiş; O da, evi çocukları arasında taksim etmişti. Hz. Peygamber de babası **Abdullah**'a düşen hisseyi almıştı. Rivâyete nazaran, Hz. Peygamber kendisi de bu evde dünyaya gelmişti.

Hadîsten de anlaşıldığı üzere, Hz. peygamber'in amcası **Ebû Tâlib** vefat ettiğinde, onun dört oğlundan ikisi **Tâlib** ve **Akîl** müslüman olmamışlar; diğer iki oğlu **Cafer** ve **Hz. Ali** ise müslüman olmuşlardı. Bu sebeple **Ebû Tâlib**'in müslüman olmayan oğulları **Tâlib** ve **Akîl**, kendisine mirasçı oldukları halde, **Cafer** ve **Hz. Ali**, müslüman oldukları için ona mirasçı olamamışlardı.

Bedir savaşında **Tâlib**'in öldürülmesi üzerine **Akîl**, onun da hissesine mirasçı olmuş, böylece **Ebû Tâlib**'in bütün malı **Akîl**'e kalmıştı. Hz. Peygamber **Medîne**'ye hicret edince **Akîl**, Rasûlullah2ın (as.) malına da el koymuş ve babasından intikal eden mallarla birlikte Hz. Peygamber'in evini de satmıştı.[10] İşte Hz. Peygamber; **"Akîl bize ev bıraktı mı ki?"** ifadesiyle bunu anlatmak istemiştir.

O'nun bu ifadesinden, **Akîl**'in yaptığı bu tasarrufu onayladığı anlamı çıkarılmıştır. Bu onayın, telif-i kulûb kabilinden yani **Akîl**'in gönlünü İslâm'a yatıştırmak için olduğu yorumu yapıldığı gibi, Hz. Peygamber'in cahiliye devri icraatını sahih kabul ettiği şeklinde de yorumlanmıştır. O'nun cahilliye döneminde yapılmış olan bütün tasarrufları iptal etmeyip bir kısmını yürürlükte bıraktığı bilinmektedir. Nitekim câhiliye devrinde evlenmiş olanların, müslüman olduktan sonra nikâhlarını yenilememiş, o haliyle geçerli saymıştır.

Bu hadîsin, bu bölümde verilmesinin asıl sebebi, müslümanın, gayr-i müslim hısımına vâris olamayacağını açıklamak olmalıdır.

---

[10] Bu mirasın Akîl sülalesinde kaldığını, bilahare bunun meşhur Haccâc'ın kardeşi Muhammed b. Yusuf'a yüz bin altın karşılığında satıldığını söyleyenler de vardır.

Nitekim hadîsin metninde **Ebû Talîb**'in oğulları ile ilgili olarak anlatılan olay da, bunu açıklamaktadır. Bu olay münasebetiyle **Hz. Ömer** de; **"Mü'min kâfire mirasçı olamaz"** demiştir.

İbn Şihâb'ın ifadesine göre selef alimlerinden bazıları, **Enfâl** sûresinin 72. âyetinde geçen **"Bunlar (Muhacirlerle Ensâr) birbirlerinin velileridirler"** ifadesindeki velâyeti de miras konusunda velâyet olarak, yani bunların bir kısmının öbürüne velâyeti vardır, dolayısıyla birbirine mirasçı olurlar şeklinde yorumluyorlardı. Zira müslümanlar, **Medîne**'ye hicret edince Hz. Peygamber, hem Muhacirlerden bazılarını, birbiriyle hem de Muhacirlerle Ensârı birbiriyle kardeş yapmıştı.. İşte müslümanlar arasında miras ahkâmı bu kardeşlik esasına göre cereyan ediyordu. Müslüman olsa bile **Medîne**'ye hicret etmeyenlerle hicret edenler birbirlerine vâris olamıyorlardı. Bu uygulama daha sonra, aynı sûrenin 75. âyetiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Yine bu hadîsten **Mekke**'deki evlerin miras olarak intikal edeceği ve onların alış-verişe konu olabileceği hükmü de çıkarılmıştır.

Hadîsin ikinci rivâyetinde, Kinâne Oğulları ile Kureyş müşrikleri arasında yapıldığı ifade edilen antlaşma, İslâm tarihinde meşhur boykot hadîsesi olarak bilinir. Müslümanları tecrit amacıyla yapılmıştır. Antlaşma, **Mekke**'nin üst tarafında, kabristanlar yanında bulunan Kinâne oğulları yurdunda, **Muhassab** denilen yerde gerçekleşmiştir. İslâm'ın yayılmasını önlemek için çareler arayan müşrikler, burada bir araya gelip müslümanları boykot kararı aldılar. Bu karara göre, **Hâşim** ve **Muttalib** oğulları ile her türlü ilişkiyi kesecekler, kız alıp vermeyecekler, alış-veriş yapmayacaklar, görüşüp buluşmayacaklardı. Yazılı metin haline getirdikleri bu antlaşmaya kutsi bir mahiyet kazandırmak için de, onu Kâbe duvarına astılar. Bu karara göre, **Şi'b-i Ebî Tâlib**'de toplanan **Hâşim** ve **Muttalib** oğulları, üç yıl süreyle çok sıkıntılı günler geçirdiler. Burada

gerçekleşen bu muhasara, tecrit ve boykot olayı, İslâm tarihinin en acıklı dönemlerinden birini teşkil eder.[11]

٧٣٧٥- (ط ــ **علي بن الحسين بن علي** رحمهما الله) قال : « إنما ورث أبا طالب عَقيل وطالب، ولم يرثه عليٌّ ، فلذلك تركْنا نصيبنا من الشِّعْبِ ». أخرجه الموطأ .

7,375- Ali b. Hüseyin b. Ali şöyle demiştir:

"Ebû Tâlib'e sadece Akîl ile Tâlib vâris oldular, Ali vâris olamadı. Bu yüzden Şi'b'deki hissemizi alamadık."[12]

İZAH

Olayı anlatan **Hz Hüseyin**'in **Kerbelâ** faciasından sağ olarak kurtulan oğlu, **Zeynel Âbidîn** lakaplı **Ali**'dir.

Şi'b'deki hissemizi derken, dedesi **Hz. Ali**'nin hissesini kastetmektedir. Bir önceki hadîsin izahında da geçtiği üzere, Hz. Peygamber'in amcası **Ebû Tâlib** müslüman olmadan ölmüştü. Ölümü sırasında hayatta bulunan dört oğlundan **Tâlib** ve **Akîl** kendisine mirasçı olmuş, **Hz. Ali** ile **Cafer** ise mirasçı olamamıştı. Zira **Hz. Ali** ile **Cafer** o sırada Müslüman idiler. **Tâlib** ve **Akîl** ise müslüman değillerdi. Bilahare **Tâlib**'in de vefatı üzerine **Akîl**, bütün bu yerlerin tek vârisi olmuş, Hz. Peygamber'in hissesi de dahil buraları satarak elden çıkarmıştı. İşte hadîste bahsi geçen bu yer, bir önceki hadîsin izahında açıklanan yerdir.[13]

٧٣٧٦- (ط ــ **محمد بن الأشعث** رحمه الله) أن عمّة له يهوديّة - أو نصرانية - تُوُفِّيت ، فذكر محمد ذلك لعمر بن الخطاب ، وقال له : مَن يرثها ؟ فقال له عمر: يرثُها أهْلُ

---

[11] Açıklamalar için bkz., **Taberî**, Tefsir, X, 51 vd.; **Cessâs**, IV, 262 vd.; **Kurtubî**, VIII, 56 vd.; **İbn Hacer**, III, 61; **Aynî**, IX, 226-228; XIV, XIV, 304; **Elmalılı**, IV, 2437-2439; **Kâmil Miras**, VI, 104; **Davudoğlu**, VII, 113-115; **Köksal**, I, 90; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 428 vd.; **Canan**, XIII, 304 vd.

[12] **Muvatta**, Ferâiz, 13/11.

[13] Ayrıca bkz. **Zürkanî**, III, 120.

دينها، ثم أتى عثمان بن عفان، فسأله عن ذلك، فقال له عثمان: أتراني نسيت ما قال لك عمر بن الخطاب ؟ يرثها أهْلُ دينها. أخرجه الموطأ .

7,376- Muhammed b. el-Eş'as'tan[14] rivâyet olunduğuna göre; onun Yahudi -yahut Hiristiyan- olan halası ölmüştü. Muhammed, bu durumu Hz. Ömer'e anlattı ve;

"- Ona kim vâris olur?" diye sordu. Hz. Ömer de;

"- Ona kendi dininden olanlar vâris olur" diye cevap verdi.

Sonra Muhammed, Hz. Osman'a gelerek bu konuyu ona da sordu. Hz. Osman da ona şöyle cevap verdi:

"- Ömer b. el-Hattâb'ın sana söylediğini unuttuğumu mu sanıyorsun? Ona kendi dininden olanlar vâris olur."[15]

İZAH

Bu hadîs de daha öncekiler gibi, vâris olmada din birliğinin esas olduğunu ve müslümanın müslüman olmayana vâris olamayacağını ifade etmektedir. Ancak 7371 nolu hadîsin izahında da ifade olunduğu üzere **Hz. Ömer**'den, müslümanın müslüman olmayan akrabasına mirasçı olacağına dair bir görüş daha nakledilmişti.

٧٣٧٧- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**القاتل لا يرثُ**». أخرجه الترمذي.

7,377- Ebû Hureyre'den rivâyet olunduğuna göre, Rasûlullah (as.); **"Kâtil vâris olamaz"** buyurdu.[16]

---

[14] **Ebû'l-Kasım, Muhammed b. el-Eş'as b. Kays el-Kindî el-Kûfî**: ö. 67/686. Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer, İbn Mes'ûd ve Hz. Âişe'yi dinledi. Kendisinden Şa'bî ve Süleyman b. Yesâr rivâyet etti. Hz. Âişe onun teyzesiydi. Annesi Ümmü Ferve, Hz. Ebû Bekir'in kızkardeşiydi. **Kûfe**'de Muhtar es-Sekafî tarafından öldürüldü.

[15] **Muvatta**, Ferâiz, 13/12.

[16] **Tirmizî**, Ferâiz,17, r.2109.

İZAH

Hadîs, vârisin Mûrisini öldürmesi durumunda, mirasından mahrum edileceğini ifade etmektedir. Bu hüküm, biran önce mirasa konabilmek için vârisi, mûrisini öldürmesinin yolunu kapatmak maksadıyla konulmuştur. **Saîd b. el-Müseyyeb** ve **İbn Cübeyr**'den yapılan bir rivâyet ile Hariciler dışındaki bütün müçtehitler, bu hükümde görüş birliğine varmışlardır. Ancak, hangi çeşit öldürmenin mirastan mahrum bırakacağı konusu tartışmalıdır: **Hanefîler**, kısas ve keffaret gerektiren öldürmeleri mirasa engel saymışlardır. Bunlar, kasıtlı öldürmeler, kasta benzer/şibhü'l-amd öldürmeler, hata sonucu gerçekleşen öldürmeler, uyurken veya uyanıkken yüksek bir yerden üzerine düşerek öldürme gibi telef hadiseleridir.

Bunların dışında kalan ve sebebiyet yoluyla gerçekleşen öldürmeler, mükellef olmayanın öldürmesi, meşru müdafaa halindeki öldürmeler ve ölüme mahkum bir kimseyi, memuriyet icabı öldürmek gibi öldürmeleri ise tevârüse engel saymamışlardır.

Mâlikiler, ister doğrudan doğruya isterse sebebiyet yoluyla olsun, kasten öldürmeler mirasa engeldir, kasıtsız öldürmeler ise mirasa engel değildir, demişlerdir. Ancak **İmam Mâlik**, bu hükümden diyetleri istisna etmiş ve hatalı da olsa katil, mûrisinin diyetinden pay alamaz, demiştir.

Şâfiîler, her çeşit öldürmeyi mirasa engel saymışlardır. Bu görüş **Ahmed b. Hanbel**'den de nakledilmiştir.

Hanbeliler ise, mükellef olmayanların öldürmeleri de dahil, haksız olarak gerçekleştirilen yani diyet ve kefaret gibi bir tazminat gerektiren öldürmeleri tevârüse engel kabul etmişlerdir.[17]

٧٣٧٨- (ط ــ **عروة بن الزبير** رحمه الله) أن رجلا من الأنصار - يقال له أُحَيْحَةُ بن الجُلاح - كان له عمّ صغير ، أصغرُ منه ، وكان عند أخواله - فأخذه أُحَيْحَةُ فقتله ليرثه ،

17 **İbn Kudâme**, VII, 161-164; **Bâcî**, VII,108; **Zuhaylî**, VII, 260-262; **Karaman**, I, 368-369.

فقال أخْوَاله : كنا أهْلَ ثُمِّهِ ورُمِّه ، حتى إذا استوى على عُمُمِّه ، غلَبَنا حَقُّ امرئ في عَمِّه ،
قال عروة : فلذلك لا يرث قاتل مَنْ قَتَلَ. أخرجه الموطأ .

7,378- Urve b. ez-Zübeyr'den şöyle rivâyet olunmuştur:

"Ensâr'dan -Cülâh oğlu Uhayha[18] denilen- bir adam vardı. -O'nun, kendisinden daha küçük bir amcası bulunmaktaydı ve dayılarının yanında kalıyordu.- Uhayha (bakmak üzere) onu dayılarının yanından aldı ve ona mirasçı olmak için de kendisini öldürdü. Bunun üzerine dayıları: *'Doğumundan büyüyüp gelişinceye kadar ona biz baktık, fakat birinin, amcası üzerindeki hakkı bize üstün geldi'* dediler."

Urve der ki: "İşte bunun içindir ki katil, öldürdüğü kimseye vâris olamaz."[19]

İZAH

Hadîsten anlaşıldığına göre **Uhayha**, yaşça kendisinden küçük olan amcasını, dayılarından, yanında bulundurma, bakma, terbiye etme/hidâne hakkı çerçevesinde almıştır. Çünkü **Uhayha**, amcasının asabesidir, yani erkek vasıtasıyla kendine bağlanan hısımlarındandır. Bu tür akrabalar, baba ve annesiz çocuğa, hidâne hakkı açısından

---

[18] **Uhayha b. el-Culâh**: Muvatta'da zikredilen rivâyette ismi geçen bu zatın kim olduğu belli değildir. İbn Hacer, Ensâr'dan böyle bir kişiyi tespit edemediğini söylemektedir. Yine onun verdiği bilgiye göre bazı kaynaklarda; onun Uhayha b. el-Culâh b. Hureyş olduğu kaydedilmektedir. Buna göre o, Selmâ bint amr el-Hazreciyye'nin kocası idi, Amr b. Uhayha adlı bir çocukları oldu, Uhayha'dan sonra Selmâ Hâşim b. Abdimenâf ile evlendi ve bu evlilikten de Abdülmuttalib dünyaya geldi. Muvatta'da zikredilen Uhayha'nın, câhiliye döneminde yaşadığı iddiası ise yanlış olmalıdır. Çünkü bu rivâyette geçen "**ensâr**" sözcüğü, bilindiği üzere islamî bir terimdir. Bu konuda en geniş bilgiyi veren İbn Hacer, Uhayya b. el-Culâh adında birinin câhiliye döneminde yaşadığını ve Hz. Peygamber doğmadan kendisinin öldüğünü, Muvatta'daki rivâyette zikredilen Uhayha'nın ise başka biri olduğunu söylemektedir.

[19] **Muvatta**, Ukûl, 17/11.

dayılarından önce gelirler. İşte **Uhayha**, bu hakkı kullanarak amcasını dayılarının yanından almış, sonra da mirasına konmak için onu öldürmüştür. Miras açısından da asabe, dayılarından önce geldiği için bu çocuğun dayıları, gerek bunun diyetinden ve gerekse diğer mallarından pay alamayınca, metinde yer alan serzenişte bulunmuşlarıdır. Bu olayda, çocuğu öldüren de katil olması münasebetiyle, bu çocuğa mirasçı olamayıp, çocuğun diğer asabesi vâris olmuştur.

Öldürmenin, mirasın engellerinden olduğunu bir önceki hadîsin izahında da ifade etmiştik.

٧٣٧٩- (ط ــ ربيعة بن أبي عبد الرحمن رحمه الله) عن غير واحد من علمائهم «أنهم لم يورّثوا من قُتل يوم الجمل ، ولا يوم صفين ، ولا يوم الحَرَّة ، ثم كان يوم قُدَيد ، فلم يورِّث بعضُهم من بعض ، إلا من عُلِم أنه قتل قبل صاحبه ببيِّنة . أخرجه الموطأ .

7,379- Rabia b. Abdurrahman'ın nakline göre alimlerin pek çoğu, "Cemel, Sıffîn ve Harre savaşlarında öldürülenleri birbirlerine vâris kılmadılar. Sonra Kudeyd savaşı oldu, akrabasından, önce öldüğü delil ile bilinenler hariç, onlar da birbirlerine vâris kılınmadılar."[20]

İZAH

Cemel vakası: 36/656 yılında, Halife **Hz. Ali** ile ona muhalefet eden **Hz. Âişe, Talha, Zübeyr** ve taraftarları arasında meydana gelmiş olan savaştır. İsmini, **Hz. Âişe**'nin bu olayda bindiği deveden almaktadır.

Sıffin Savaşı: 36/657 yılında, **Hz. Ali** ile onun hilafetini kabul etmeyen **Muaviye** arasında meydana gelmiş olan savaştır.

Harre Olayı: 63/683 yılında Medînelilerin, **Abdullah b. Hanzala** liderliğinde, Emevî halifelerinden **Yezid**'e karşı başlattıkları isyan sonucunda, **Yezid** tarafından, **Müslim b. Ukbe** komutasında gönderilen ordu ile Medîneliler arasında meydana gelen,

---

[20] **Muvatta**, Ferâiz, 14/15.

Medînelilerin hezimeti ve bütün ileri gelenlerin ölümüyle sonuçlanan savaştır.[21]

Kudeyd savaşı: Son Emevî halifesi, **II. Mervân b. Muhammed**'in hilafeti döneminde, 130/748 tarihinde, halife ordularıyla, Medîneliler arasında meydana gelmiş olan bir savaştır. **Medîne** yakınlarında bir yer olan **Kudeyd**'de meydana geldiği için bu adı almıştır. Bu savaşta pek çok müslüman hayatını kaybetmiştir.[22]

Görüldüğü üzere, bu savaşların tamamı, müslümanların kendi aralarında meydana gelmiştir. Hadîste de ifade olunduğu gibi bu savaşlarda öldürülen müslümanlar birbirlerine vâris kılınmamışlardır. Bunun sebebi, hadîsin metninden de anlaşıldığı üzere, kimin daha önce öldüğünün bilinmemesidir.

Birlikte boğulmak, birlikte göçük altında kalmak, bir evde birlikte ölü bulunmak gibi toplu ölümlerin meydana gelmesi ve birbirlerine vâris olabileceklerden kimin daha önce öldüğünün bilinmemesi durumunda da aynı hüküm geçerlidir. Bu durumdaki kimseler de birbirlerine vâris olamazlar. Bunların terekeleri, hayatta bulunan diğer hısımlarına intikal eder. Bu görüş **Hanefîler**, **Mâlikiler, Şâfiîler** ile diğer ekseri fukahaya aittir. **Ahmed b. Hanbel**'in de aralarında bulunduğu diğer bir kısım fakihler ise, bu tür ölümleri mirasa engel saymamışlar; bu konumda olan kimselerin birbirlerine mirasçı olabileceklerini söylemişlerdir.[23]

٧٣٨٠- (ط ــ **سعيد بن المسيب** رحمه الله) قال: «أبى عمرُ أن يورِّث أحدا من الأعاجم، إلا أحدا ولدَ في العرب» أخرجه الموطأ. وزاد رزين «أو امرأة جاءت حاملا فولَدَت في العرب فهو يَرِثُها إن ماتت وتَرِثُه إن مات ميراثَهُ في كتاب الله».

7,380- Rivâyete göre Saîd b. el-Müseyyeb şöyle demiştir:

---

[21] **el-Kâmil**, IV, 11 vd.; **Hakkı Dursun Yıldız**, II, 234 vd. , 238 vd., 329 vd.

[22] Bkz., **Halife b. Hayyât**, 470 vd.

[23] **İbn Kudâme**, VII, 186 vd.; **Bilmen**, V, 230-231.

"Hz. Ömer, Araplar arasında İslâm ülkesinde dünyaya geleneler hariç, (harp ülkesinden İslâm ülkesine gelen) yabancılardan hiç kimseyi (diğerine) vâris kılmadı."[24]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Muvatta** tahriç etmiştir.

Rezîn de şu ilavede bulunmuştur: "Hz. Ömer, hâmile olarak İslâm ülkesine gelip de orada doğum yapan kadını, öldüğü zaman çocuğu ona, çocuk ölünce de anneyi çocuğa, Allah'ın kitabına göre mirasçı kılmıştır."

İZAH

Görülüyor ki: **Hz. Ömer**, harp ülkesinden İslâm ülkesine gelen yabancıları birbirlerine vâris kılmamıştır. Bunun sebebi, bu durumda olan kimselerin, birbirleriyle akrabalık ilişkisinin bilinmemesidir. Ancak, **Hz. Ömer**, İslâm ülkesinde dünyaya gelmek gibi akrabalık ilişkisi kesin olan kimseleri, bu hükümden istisna etmiş ve onları birbirine vâris kılmıştır.

Bundan anlaşıldığına göre **Hz. Ömer**, şahıslar arasında, miras hükümleri cereyan edecek şekilde, akrabalık ilişkisinin, mücerred dava ve ikrar yoluyla kurulamayacağı kanaatindedir. Bu rivâyetten hareketle **Hanefîler** de aynı görüşü benimsemişler ve açık bir delil olmadıkça, esir alınarak İslâm ülkesine getirilen bir kadınla bir çocuk arasında akrabalık ilişkisinin kurulamayacağını ve bu konumda olan kimselerin birbirine vâris olamayacağını söylemişlerdir. **Sahnûn**'un nakline göre **İmam Mâlik**'in görüşü de böyledir.

Zâhiriye mezhebi mensupları ise, bu tür akrabalık ilişkisinin kabulü için, açık delil gibi, dava ve ikrar yolunu da yeterli saymışlardır. **Mesrûk**'un görüşü de böyledir. Baba ile oğul arasında kurulacak akrabalık ilişkisinde **Hanefîler** de aynı görüşü savunmuşlardır. Yani onlar, bu durumda olan kimselerden biri, diğer birisinin kendi oğlu olduğunu iddia eder, oğul da bu iddiayı kabul

---

[24] **Muvatta**, Ferâiz, 13/14.

ederse, açık bir delile ihtiyaç duyulmaksızın bunlar arasında neseb ilişkisi sabit olur, demişlerdir.[25]

٧٣٨١- (د ـ أبو الأسود الدؤلي رحمه الله) قال: أُتي معاذ بميراث يهودي، فورَّثه ابنا له مُسلما، وقال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «الإسلام [يعلو و] لا يُعلى، و يزيد ولا يَنْقص».

وفي رواية عن عبد الله بن بُريدة: أن أخوين اختصما إلى يحيى بن يَعْمَر، أحدهما مسلم، والآخر يهودي، فورَّث المسلمَ منهما، وقال: حدَّثني أبو الأسود: أن رجلا حدَّثه أن مُعاذا قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «الإسلام يزيدُ ولا يَنْقص، فورَّث المسلم».

وفي أخرى «أن معاذا أُتيَ بميراث يهوديّ وارثُهُ مسلم بمعناه عن النبيّ صلى الله عليه وسلم».

أخرج أبو داود الثانية والثالثة والأولى ذكرها رزين.

7,381- Ebû'l-Esved ed-Düelî[26] anlatıyor:

"Muâz'a bir Yahudinin miras konusu getirildi. O da, onun müslüman bir oğlunu kendisine vâris kıldı ve; Allah'ın Rasûlü (as.);

---

[25] Açıklamalar için bkz., **İbn Hazm**, IX, 303; **Bâcî**, VI, 252; **Zürkânî**, III, 121; **Tuhtetü'l-Ahvezî**, I, 76.

[26] **Ebû'l-Esved, Zâlim b. Amr b. Süfyan b. Cendel ed-Düelî**: ö. 69/688. Basralı tâbiîlerdendir. Arap edebiyatının en meşhurlarındandır. Basra valisi Abdullah b. Abbas tarafından **Basra** kadılığına ve Hâricîler'e karşı sevk edilen ordunun komutanlığına getirildi. İbn Abbas'tan sonra kısa bir süre **Basra** valiliği de yaptı. Hz. Ali'nin hararetli taraftarlarındandı; **Cemel** ve **Sıffîn** savaşlarında onun yanında yer almıştı. **Basra**'da vefat etti. Hadîs rivâyetinde sika kabul edilir. Ancak onu asıl şöhrete ulaştıran Arap grameri ve edebiyatı üzerindeki geniş bilgisidir. Arap dilinin ilk esaslarını koyan insandır. Diğer büyük bir hizmeti de Kur'ân-ı Kerîm'e hareke koyması ve böylece yanlış okumaların önüne geçmiş olmasıdır. **Basra**'da vefat etti.

'İslâm üstündür, hiçbir şey ona üstün gelemez; (İslâm) artar, eksilmez' buyurdu"dedi.[27]

RİVÂYETLER

Abdullah b. Büreyde'den yapılan bir rivâyette şunlar yer almaktadır:

"Biri müslüman biri de Yahudi olan iki kardeş Yahya b. Ya'mer'e bir miras davası getirdiler. Yahya, o iki kardeşten müslüman olanı (Yahudi babasına) vâris kıldı ve şunları söyledi

"- Ebul-Esved ed-Düelî'nin bir adamdan naklen bana haber verdiğine göre Muâz Rasûlullah'ın (as.); **'İslâm artar eksilmez'** buyurduğunu işittim, demiş ve müslümanı vâris kılmıştır."

Diğer bir rivâyet de şöyledir: "Muâz'a, vârisi müslüman olan bir Yahudinin miras meselesi getirilmiş, o da Rasûlullah'tan rivâyet olunan (bir önceki) hadîsin manasına göre hüküm vermiştir."

Bu rivâyetlerden ikinci ve üçüncüsünü **Ebû Davud** tahric etmiş, ilk rivâyeti ise **Rezîn** nakletmiştir.

İZAH

7371 nolu hadîsin izahında da ifade olunduğu gibi **Muâz b. Cebel**, müslümanın müslüman olmayan yakınına mirasçı olacağı görüşünü, Hz. Peygamber'den naklettiği bu hadîslere dayandırmıştır. Ancak bu hadîslerin, miras konusuna mahsus olmayıp genel nitelikli olduğu hususuna, aynı hadîsin izahında dikkat çekilmişti.

Bu hadîsin rivâyetlerinden birinde geçen; **"İslâm artar eksilmez"** ifadesi farklı şekillerde yorumlanmıştır:

1- İslâm, İslâm'a girenlerle artar ama İslâm'dan çıkanlarla eksilmez.

2- İslâm, fethedilen ülkelerle artar, müslüman olmayanlar tarafından işgal edilenlerle eksilmez.

3- İslâm'ın hükmü üstün tutulur. Bu münasebetledir ki, anne ve babasından sadece biri müslüman olan kimse müslüman sayılmıştır."[28]

---

[27] **Ebû Davud**, Ferâiz, 10/2912, 2913.

Burada bir insanın İslâm'a girmekle zarara uğramayacağı, aksine bundan fayda sağlayacağı ihtimalini de akıldan uzak tutmamak gerekir.

٧٣٨٢- (ت ــ عمرو بن شعيب) عن أبيه عن جده رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « أيما رجل عاهر بحرة أو أمة ، فالولد ولد زنا ، لا يرث من أبيه ، ولا يرثه». أخرجه الترمذي ، ولم يذكر « ولا يرثه».

7,382- Amr b. Şuayb, babasından, o da kendi babasından Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu naklediyor:

"Kim hür bir kadın veya câriye ile zina yaparsa bundan doğan çocuk, veled-i zinadır, bu çocuk babasından miras alamaz, babası da ona vâris olamaz."[29]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etmiş, ancak; "**babası da ona vâris olamaz**" ifadesini zikretmemiştir.

İZAH

Hadîs, zina mahsûlü çocuk ile onun babası konumundaki şahıs arasında miras ahkâmının cereyan etmeyeceğini ifade etmektedir. Âlimler de bu hadîsle amel etmişler ve bu konumda olan kimseleri birbirlerine mirasçı kılmamışlardır. Bunun sebebi, zina mahsûlü çocuk ile zina yapan arasında nesep bağının bulunmamasıdır. Halbuki mirasın sebeplerinden biri nesep bağının bulunmasıdır. Buna göre aralarında nesep bağı kurulamayan kimselerin birbirlerine vâris olmaları söz konusu değildir.

Böyle bir çocuğun mirasının kime ait olacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır: Çoğunluk fukaha, bu mirasın, çocuğun annesine ve anne tarafından akrabalarına kalacağını söylerken;

[28] **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 123.

[29] **Tirmizî**, Ferâiz, 21/2113.

Hasan b. Salih, bunun diğer Müslümanlara, yani hazineye kalacağını savunmuştur."[30]

الفصل الثاني

في أحكام الفرائض وذكر الوارثين

وفيه أربعة عشر فرعًا:

الفرع الأول

في الجَدّ والجَدّة

II-FERAİZE İLİŞKİN HÜKÜMLER VE VÂRİSLER

1-DEDE VE NİNELERİN HİSSELERİ

٧٣٨٣- (خ ــ عبد الله بن الزبير رضي الله عنهما) : كتب أهل الكوفة [إلى ابن الزبير] في الجَدّ ، فقال: أمّا الذي قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**لو كنتُ متّخذا من هذه الأمة خليلا لاتّخذتُه، فأنزله أبا – يعني أبا بكر**». أخرجه البخاري.

7,383- Abdullah b. ez-Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre, Kûfeliler kendisine bir mektup yazarak dedenin hissesi konusunu sormuşlar, o da şu cevabı vermişti:

"Hakkında Rasûlullah'ın (as.); **'eğer ben bu ümmetten bir dost seçecek olsaydım, onu -yani Ebû Bekir'i- seçerdim'** dediği zat, dedeyi baba yerine koymuştu."[31]

İZAH

Görülüyor ki **Abdullah b. Zübeyr**, mirasta dedeyi baba gibi kabul eden **Hz. Ebû Bekir**'in görüşünü benimsemiştir.

Mirasçılar arasında babanın bulunmaması durumunda, dedenin baba gibi olduğu, yani ölenin oğlu veya oğlunun oğlu... ile beraber bulunması halinde altıda bir; ölenin kızı veya oğlunun kızı... ile

---

[30] **İbn Kudâme**, VII, 121; 129; **Şevkânî**, VI, 71-72; **Tufetü'l-Ahvezî**, VI, 297-298.

[31] **Buhârî**, Fedâilü'l-Ashâb, 5.

beraber bulunması halinde altıda bir ve kalanı; bunların bulunmaması halinde de asabe[32] olup, başka mirasçı yoksa mirasın tamamını, başka mirasçı varsa onlardan kalanı alacağı; baba ile birlikte bulunan dedenin de sakıt olacağı yani mirastan pay alamayacağı konusunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Ancak erkek ve kız kardeşlerle birlikte bulunan dedenin, baba gibi, bunları mirastan düşürüp düşüremeyeceği konusu tartışmalıdır: Bu hadîsten anlaşıldığı gibi sahabîlerden **Hz. Ebû Bekir** ve **Abdullah b. Zübeyr** ile 7384 nolu hadîste geleceği üzere **Abdullah b. Abbas** da bu konuda dedeyi baba gibi kabul etmiş ve dedenin bütün kardeşleri mirastan mahrum edeceğini söylemişlerdir. Yine sahabîlerden Abdullah b. Ömer, Übey b. Ka'b, Huzeyfe b. Yeman, Ebû Saîd el-Hudrî, Muâz b. Cebel, Ebû Musa el-Eş'arî ve Hz Âişe'nin görüşleri de böyledir. Bu görüş Hz. Ömer'den de nakledilmiştir. Şurayh, Atâ, Urve b. Zübeyr, Ömer b. Abdülaziz, Hasan, İbn Sîrîn ve Ebû Hanîfe de bu görüşü tercih etmişlerdir.

Hz.Ali, Abdullah b. Mes'ûd ve Zeyd b. Sabit ise, dedenin ana-baba bir erkek ve kız kardeşlerle, baba bir erkek ve kız kardeşleri mirastan düşüremeyeceğini söylemişlerdir. Bu görüş Hz. Ömer'den de nakledilmiştir. Mâlik, Şâfiî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel ile Hanefîler'den Ebû Yusuf ve Muhammed de bu görüşü benimsemişlerdir.[33]

٧٣٨٤- (خ ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «أمَّا الذي قال فيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **لو كنتُ مُتَّخذا من هذه الأمة خليلا لاتَّخذتُهُ، ولكن خُلَّةُ الإسلام أفضل – أو قال: خير – فإنه أنزلَه أبا**، أو قال: قضاه أبا – **يعني أبا بكر**». قال البخاري : وقال أبو بكر وابن عباس وابن الزبير «**الجَدُّ أبٌ** » ولم يُذكر أن أحدا خالف أبا بكر في زمانه ، وأصحابُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم مُتَوافِرُون . وقال ابن عباس « يَرِثُني ابن أبي ،

[32] Asabe: Bir kişinin erkek vasıtasıyla kendine bağlanan erkek hısımları ile böyle telakki edilenlerdir. Ashab-ı Ferâiz, yani muayyen hisse sahipleri hisselerini aldıktan sonra kalanı asabe alır. Ashab-ı Ferâizden mirasçı yoksa bütün terike asabenindir. **Karaman**, I, 404.

[33] **İbn Kudâme**, VI, 64-65; **Beyhakî**, VI, 247; **Bilmen**, V, 372; **Zuhaylî**, VIII, 300-301.

دونَ إخْوتي ، ولا أرث أنا ابنَ أبي » ويذكر عن عمر ، وعلي ، وابن مسعود ، وزيد ، أقاويل مختلفة.

7,384- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.), hakkında; **'eğer bu ümmetten birini dost edinecek olsaydım, onu edinirdim ancak İslâm'ın dostluğu daha faziletli veya daha daha hayırlıdır'** buyurduğu zat –yani Hz. Ebû Bekir, dedeyi baba yerine koymuştur, onun baba gibi olduğuna hükmetmiştir."

Buharî der ki: "Ebû Bekir, İbn Abbas ve İbnu'z-Zübeyr; *'dede baba gibidir'* demişlerdir. Rasûllullah'ın (as.) pek çok ashabı bulunduğu halde Ebû Bekir zamanında kendisine muhalefet eden herhangi birinden de bahsedilmemiştir. İbn Abbas demiştir ki: *'(Oğlumun oğlu ile birlikte bulunan) kardeşlerim mirasçı olmayıp; (sadece) oğlumun oğlu*[34] *bana vâris oluyor da (aynı konumda) ben, oğlumun oğluna vâris olamıyorum.'* Bu konuda Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Zeyd (b. Sabit'ten) de değişik görüşler nakledilmiştir."[35]

İZAH

Görüldüğü üzere bu hadîs de bundan önceki gibi dedenin, aynen baba gibi, bütün kardeşleri mirastan mahrum edeceğini ifade etmektedir. Bu görüşü savunanlardan **Abdullah b. Abbas**, yukarıda geçen ifadesiyle kardeşleri mirastan mahrum etme hususunda oğlunun oğlu, yani torun, oğul gibi değerlendirildiği halde; babanın babasının (dede), baba gibi değerlendirilmediğini anlatmak istemiştir. Zira oğlun, oğlun oğlunun ve babanın, kardeşleri mirastan mahrum edeceği hususunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Ölüye yakınlık itibariyle oğlun oğlu ile babanın babası arasında herhangi bir fark yoktur. Hüküm açısından da fark olmaması gerekir. Görülüyor ki

---

[34] Hem buradaki hem devamında gelecek olan "**oğlumun oğlu**" ifadesi yerine, tercümesini yaptığımız metinde,"**babamın oğlu**" ifadesi kullanılıyorsa da, bunun matbaa hatası olduğunu düşündüğümüzden, elimizdeki asıl matbu nüshanın ifadesini almayı tercih ettik.

[35] **Buhârî**, Fedâil, 5 ; Ferâiz, 9.

Abdullah b. Abbas, burada kıyas metoduna başvurmuş, babanın babasını, oğlun oğluna kıyas etmiştir. Yine **Abdullah b. Abbas** başka bir rivâyette de; **"Zeyd b. Sabit Allah'tan korkmuyor mu ki, oğlun oğlunu oğul yerine koyuyor da, babanın babasını baba yerine koymuyor"** demiştir.

Buhârî; "Zamanında Hz. Ebû Bekir'e muhalefet eden herhangi bir kimseden bahsedilmemiştir..." derken; bu görüşte sahabe arasında sükûtî icmaın meydana geldiğini, bunun da bu görüşü destekleme konusunda hüccet olması gerektiğini ima etmek istemiş olabilir. Ancak durumun böyle olmadığı bir önceki hadîsin izahında geçmişti. Ayrıca bu hadîsin sonunda da **Hz. Ömer, Hz Ali, İbn Mes'ûd** ve **Zeyd b. Sâbit** gibi sahâbîlerden değişik görüşler nakledildiği ifade olunmuştur.[36]

٧٣٨٥- (د ت ــ عمران بن حصين رضي الله عنه) أن رجلا جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : إن ابني مات ، فما لي من ميراثه ؟ قال : **لك السُّدُسُ** ، فلما ولّى دعاه ، فقال : «**لك سُدُس آخرُ** ، فلما ولّى دعاه ، فقال : **إن السُّدُسَ الآخرَ طُعمة** ». أخرجه أبو داود والترمذي.

قال أبو داود: قال قتادة: فلا يَدْرُون مع أي شيء ورَّثه؟ قال قتادة: أقل شيء وُرِّث الجدُّ: السُّدس.

7,385- İmrân b. Husayn'dan rivâyet olunduğuna göre; "Bir adam Rasûlullah'a (as.) gelip;

"- Oğlumun oğlu[37] öldü, onun mirasından bana ne kadar pay var?" diye sordu. Hz. peygamber;

[36] Bkz., 7383 nolu hadîsin izahı. Ayrıca bkz., **İbn Hacer**, XII, 16-17; **Aynî**, XXIII, 241; **Zuhaylî**, VIII, 300.

[37] Metinde **"oğlum"** geçiyor. Her ne kadar **Tirmîzî**'deki ifade böyle ise de, biz **Ebû Davud**'un elimizdeki matbu nüshasının ifadesini dikkate aldık. Konuya uygun düşen de bu ifadedir. Zira konu babanın değil, dedenin mirasıdır. Ancak burada **"oğlum"** ifadesinden **"oğlumun oğlu"** kastedilmiş olması muhtemeldir.

"- **Sana altıda bir hisse var"** buyurdu. Adam dönüp giderken Hz. Peygamber onu geri çağırdı ve;

"- **Sana başka bir altıda bir daha var"** buyurdu. Adam yine dönüp giderken, Hz. Peygamber onu tekrar çağırdı ve;

"- **Diğer altıda bir, sana (ikram edilen) bir rızıktır"** buyurdu.[38]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etmişlerdir.

Ebû Davud demiştir ki: "Katâde şöyle dedi: "Sahâbîler, Rasûlullah'ın (as.) bu adamı hangi vârislerle birlikte mirasçı kıldığını bilmiyorlardı. Dedenin mirasçı kılındığı en az miktar altıda birdir."

İZAH

Bu hadîs dedenin mirastaki payını düzenlemektedir.

7383 nolu hadîsin izahında da temas edildiği gibi dede mirasta dört konumda bulunur:

1- Ölenin oğlu veya oğlunun... oğlu ile birlikte bulunursa altıda bir;

2- Ölenin kızı veya oğlunun... kızı ile birlikte bulunursa altıda bir ve kalanı alır.

3- Bunlar bulunmazsa asabe olur ve başka mirasçı yoksa mirasın tamamını, başka mirasçı varsa onlardan kalanı asabe sıfatıyla alır.

4- Ölenin babası ile birlikte bulunursa sakıt olur, yani vâris olamaz.

Şarihlerin ifadelerine göre;

Bu hadîste bahsi geçen dede ikinci konumda bulunan dededir. Zira ölenin kızı veya oğlunun... kızı ile birlikte bulunan dede, muayyen pay sahibi olarak altıda bir, asabe olarak da kalanı almaktadır. Olaydan anlaşıldığına göre Hz. Peygamber'e gelen bu dede, mirasından pay istediği torununa, onun iki kızı ile birlikte vâris olmuştur. Bu durumda kızlar muayyen hisse sahibi olarak mirasın üçte ikisine, dede de altıda birine hak kazanır. Geriye mirasın altıda biri kalır. Ölen torunun başka vârisi bulunmadığı için, dede bu altıda

---

[38] **Ebû Davud**, Ferâiz, 6/2896; **Tirmîzî**, Ferâiz, 9/.2099.

bir hisseye de asabe/erkek hısım olmak sıfatıyla hak kazanır. Böylece dede bu mirasın tamamının üçte birine hak kazanmış olur. Burada Hz. Peygamber, dedenin önce muayyen hissesi olan altıda biri, daha sonra da geri kalan altıda biri vermiş, bu altıda birin değişmez/sabit hisse olmadığını anlatmak için de bunun bir rızık olduğunu, yani farz hisseye ilave bir pay olduğunu söylemiş, böylece yanlış anlamamalara meydan vermek istememiştir. Aksi takdirde, dedenin mirastaki hissesinin üçte bir olduğu intibaı verilmiş olurdu. Halbuki dedenin mirastaki değişmez hissesi altıda birdir. Diğeri değişebilir, hatta duruma göre hiç olmayabilir de.[39]

Burada şunu da ifade etmeliyiz ki, yukarıda miras payı ile ilgili bilgi verilen dede fıkıh literatüründe "**cedd-i sahîh**" denilen; yani ölüye nispetinde kadınlar dahil olmayan dededir. Babanın babası, babanın babasının... babası gibi. Bir de ölüye nispetinde kadınlar dahil olan dedeler vardır ki, bunlara "**cedd-i fâsid**" denir. Ananın babası, babanın anasının babası... gibi. Bunlar muayyen hisse sahibi, yani "**ashâb-ı ferâiz**"den değil; "**zevî'l-erhâm**" denen hısımlardandır.

٧٣٨٦- (د ـ الحسن البصري رحمه الله) أن عمرَ بنَ الخطاب قال للناس يوما : «أيُّكم يعلم ما وَرَّثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الجَدَّ ؟ قال معقل بن يسار : أنا شهدتُه وَرَّثَهُ السدسَ ، قال : مع من ؟ قال : لا أدري ، قال : لا دَرَيتَ ، فما تغني إذا ؟ ». أخرجه أبو داود.

7,386- Hasan el-Basrî'den rivâyet olunduğuna göre, "Bir gün Ömer b. el-Hattâb insanlara;

"- Rasûlullah'ın (as.) dedeye ne kadar hisse verdiğini bilen var mı? diye sordu. Ma'kıl b. Yesâr;

"- Rasûlullah'ın dedeye altıda bir hisse verdiğine şahit oldum" dedi. Ömer;

"- Kiminlerle birlikte (bulunduğunda bu hisseyi vermişti)" diye sordu. Ma'kıl;

---

[39] Açıklamalar için bkz., **Şevkânî**, VI, 65; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 102-103; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 276; **Zuhaylî**, VIII, 297-298.

"- Bilmiyorum" deyince, Ömer;

"- Bunu bilmiyorsan, (öbür bildiğin) neye yarar?" dedi.[40]

İZAH

Anlaşıldığı kadarıyla hadîste bahsi geçen hisse, dedenin altıda birlik hissesidir. Bir önceki hadîsin izahında da ifade olunduğu üzere bu da dedenin birinci konumda yani ölenin oğlu veya oğlunun... oğlu ile birlikte bulunduğunda alabileceği hissedir. Bu konumda dede sadece muayyen hisse sahibi/ashab-ı ferâizden olması sıfatıyla bu hisseye hak kazanmaktadır.

٧٣٨٧- (ط ــ **معاوية بن أبي سفيان** رضي الله عنه) كتب إلى زيد بن ثابت يسأله عن الجَدِّ ؟ فكتب إليه زيد « إنكَ كتبتَ إليَّ تسألُني عن الجَدِّ ؟ فالله أعلم ، وإن ذلك ما لم يكن يقضي فيه إلا الأمراءُ - يعني الخلفاءَ - وقد حضرتُ الخليفتين قبلكَ يعطيانه النصفَ مع الأخِ الواحدِ ، والثُّلُثَ مع الاثنين فصاعدا ، لا ينقص من الثُّلُثِ وإن كَثُرَ الإخوةُ ». أخرجه الموطأ.

7,387- Muaviye b. Ebû Süfyan, Zeyd b. Sâbit'e bir mektup yazarak dedenin mirastaki payını sordu. Zeyd b. Sâbit de ona şunları yazdı:

"Bana yazdığın mektupta, benden dedenin miras payını soruyorsun. her şeyin en iyisini Allah bilir. Bu mesele ümera- yani halifeler- dönemine kadar hakkında hüküm verilmemiş bir meseledir. Senden önce iki halifenin yanında bulundum. Onlar, bir erkek kardeşle bulunursa dedeye terikenin yarısını, iki veya daha fazla erkek kardeşle bulunduğunda da üçte birini veriyorlardı. Kardeşler ne kadar fazla olurlarsa olsunlar, dedenin hissesini üçte birden aşağı düşürmüyorlardı."[41]

---

[40] **Ebû Davud**, Ferâiz, 10/2897.

[41] **Muvatta**, Ferâiz, 7/1.

İZAH

Bu hadîs, dedenin kardeşlerle birlikte bulunması durumundaki miras payını belirlemektedir. 7383 nolu hadîsin izahında da ifade olunduğu gibi, bu husus müçtehitler arasında tartışmalı bir konudur. Tartışmanın sebebi, bu konuda Hz. Peygamber'den herhangi bir hükmün nakledilmemiş olmasıdır. Bu mesele, sahâbilerin de üzerinde en fazla tartıştıkları konulardan birisidir. Daha önce de geçtiği üzere, **Zeyd b. Sâbit**, bu durumda dedenin kardeşleri mirastan mahrum edemeyeceğini savunan sahabîlerdendir. **Zeyd b. Sâbit**'in, buradaki metinde bahsettiği iki halifenin, **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** olduğu nakledilmiştir. Zira, **Zeyd b. Sâbit**'in görüşü ile tam uyuşan görüş, o iki halifeden de nakledilmiştir. **Hz. Ebû Bekir**'in görüşü ile **Hz. Ali**'nin görüşü, **Zeyd b. Sâbit**'in görüşüyle uyuşmamaktadır. Örneğin **Hz. Ebû Bekir**, dedenin kardeşleri mirastan mahrum edeceğini savunurken; **Hz. Ali**, bu durumdaki dedelere farklı hisse belirlemiştir. Yani **Hz. Ali**'nin, görüşünün **Zeyd b. Sâbit**'in görüşüyle uyuştuğu tek nokta dedelerin kardeşleri mirastan mahrum edemeyeceği hususudur.

Dedenin kardeşleri mirastan düşüremeyeceğini benimseyen sahabîler, kardeşlerle beraber bulunan dedenin hissesinin miktarında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu hadîsten de anlaşıldığı üzere, **Zeyd b. Sâbit**'e göre dede kardeşlerle birlikte bulununca, ***mukaseme,*** yani kardeşlerden biri gibi kabul edilmesi durumunda alacağı hisse ile terikenin üçte birinden hangisi daha fazla ise kendisine o verilir. Mesela; dede ile beraber bir erkek kardeş bulunursa, dede hakkında ***mukaseme***, yani dede, bir erkek kardeş gibi kabul edilerek alacakları hisseleri aralarında eşit bir şekilde taksim etmeleri daha kazançlıdır. Çünkü bu durumda dede, terekenin yarısını alır. Bu da üçte birden fazladır. Dede ile birlikte ikiden fazla erkek kardeş bulunursa, dede hakkında üçte bir hisse daha hayırlıdır. Çünkü bu durumda dedenin kardeşlerden biri gibi kabul edilmesi, hissesinin üçte birden az olmasını gerektirir. Dolayısıyla burada dede hakkında üçte bir daha hayırlıdır. Kardeşlerle birlikte bulunan dedenin hissesi hiçbir zaman üçte birin altına düşmemelidir. Şâyet dede ile birlikte iki erkek kardeş bulunursa, hakkında mukaseme ile üçte bir eşittir. Çünkü burada,

dede üç kardeşten biri sayılarak, terekenin aralarında eşit bir şekilde paylaştırılmasıyla, doğrudan terekenin üçte birini alması arasında fark yoktur. Yukarıda işaret olunduğu gibi bu görüş, **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman**'dan da rivâyet olunmuştur. **Malikîler** ile **Hanbelîler** de bu görüşü bemimsemişlerdir.

Hz. Ali'ye göre, erkek kardeşlerle birlikte bulunan dedenin hisse, mukaseme ile altıdan birden hangisi fazla ise odur. Hiçbir durumda hissesi altıda birden az olamaz.

Abdullah b. Mes'ûd'a göre, kardeşlerle birlikte bulunması halinde mukaseme ile üçte birden hangisi daha hayırlı ise dedenin hissesi odur. Görülüyor ki, bu görüş ile **Zeyd b. Sâbit**'in görüşü aynıdır. Ancak **Abdullah b. Mes'ûd**'un, **Zeyd b. Sâbit**'ten ayrıldığı nokta, bu durumda ana-baba bir erkek kardeşlerle birlikte bulunan sadece baba bir kardeşlere itibar olunmamasıdır. **Hz. Ali**'nin görüşü de böyledir.

Son olarak şuna da işaret etmeliyiz: Burada bahsi geçen kardeşler, ana-baba bir veya baba bir kardeşlerdir. Ana bir kardeşlerin, dede ile sâkıt olacağında ve kardeşlerle birlikte bulunan dedenin hissesinin, hiç bir durumda altıda birin altına düşmeyeceğinde herhangi bir tartışma yoktur.[42]

٧٣٨٨- (ط ــ **قبيصة بن ذؤيب** رضي الله عنه) أن عمر بن الخطاب فرض للجدّ الذي يفرض له الناسُ اليومَ. أخرجه الموطأ.

7,388- Kabîsa b. Züeyb'den şöyle rivâyet olunmuştur:

"Ömer b. el-Hattâb dedeye, bu gün müslümanların vermekte olduğu hisseyi verirdi..[43]

İZAH

Hadîste geçen "**müslümanların vermekte olduğu hisse**"den maksadın ne olduğu açıkça ifade olunmamışsa da, **Bâcî** ve **Zürkanî** gibi şârihler, **Kabîsa**'nın Medîneli olması, Medînelilerin de bu

---

[42] Bkz., **Zürkânî**, III, 108; **Bilmen**, V, 372-375; **Zuhaylî**, VIII, 301 vd.

[43] **Muvatta**, Ferâiz, 7/2.

konuda **Zeyd b. Sâbit**'in görüşü ile amel etmesinden hareketle, bahsi geçen uygulamanın, **Zeyd b. Sâbit**'in yukarıda açıklanan görüş olduğunu söylemişlerdir. Nitekim **Hz. Ömer**'den de böyle bir görüş nakledildiğini, **Zeyd b. Sâbit**'in görüşünü açıklarken ifade etmiştik. Ayrıca, bir sonraki hadîste de bu açıkça ifade olunmuştur. Ancak belirtmeliyiz ki, **Hz. Ömer**'den nakledilen görüş, bundan ibaret değildir. Onun dedeyi baba gibi telakki ederek kardeşleri mirastan düşüreceğini söylediği de nakledilmiştir. Yine onun, bu konuda konuşmayı kerih gördüğü nakledildiği gibi, dedenin hissesine dair yüz ayrı fetva verdiği de menkûldür. Şüphesiz bu mübalağalı bir ifadedir. Ancak bu bir gerçeği ifade etmektedir ki, o da, **Hz. Ömer**'in bu konudaki görüşünün tam takarrur etmediğidir. Nitekim Hz. Peygamber'in açıklamış olmasını çok arzu ettiği bu ve kelâle konusunda yazdığı kitabı imha ettiği, ayrıca suikaste uğradığında **"şahit olunuz ki, dede ve kelâle hakkında hiçbir görüşüm yoktur; hiç kimseyi de veliaht tayin etmedim"** dediği, bu konudaki rivâyetler arsında yer almaktadır.[44]

٧٣٨٩- (ط ــ سليمان بن يسار رحمه الله) : أنَّ عمر وعثمان وزيدًا فرضوا لِلْجَدِّ الثُّلُثَ مع الإخوة إذا كَثُرُوا. أخرجه الموطأ .

7,389- Süleyman b. Yesâr der ki:

"Hz..Ömer, Hz. Osman ve Zeyd, (ikiden) fazla olan kardeşlerle birlikte dedeye üçte bir hisse verirlerdi."[45]

İZAH

7387 nolu hadîsin izahında da ifade olunduğu gibi ölünün kardeşleriyle birlikte bulunan dedenin, ***mukaseme*** ile üçte birden hangisi daha fazla ise onu alacağını savunan görüşe göre, bu hadîste bahse konu hal, dedenin ikiden fazla kardeşle birlikte bulunması hâlidir. Zira bu durumda dede hakkında mukaseme usûlünün

---

[44] **Abdürrezâk**, X, 262/19044; **Serahsî**, XXIX, 180; **Beyhakî**, VI, 245,247; **Bâcî**, VI, 233; **Zürkânî**, III, 108-109; **Şevkânî**, VI, 65.

[45] **Muvatta**, Ferâiz, 7/3.

uygulanması, yani onun kardeşlerden biri gibi kabul edilip mirasın aralarında eşit paylaşma cihetine gidilmesi, dedenin aleyhine olmakta ve onun payını üçte birden aşağı çekmektedir. Halbuki bu durumda, üçte bir usûlü uygulanırsa, dede için daha faydalı olacak ve dedenin hissesi üçte birin altına düşmeyecektir. Zaten bu görüş sahiplerine göre kardeşlerle birlikte bulunan dedenin hissesi, hiçbir konumda üçte birin altına düşmez, bu genel bir prensiptir.

٧٣٩٠- (ت ـــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال في الجدَّة مع ابنها : «إنّها أولُ جَدّة أطْعَمها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سُدسا مع ابنها وابنُها حَيّ ». أخرجه الترمذي.

7,390- Rivâyete göre Abdullah b. Mesud, mirasta oğlu ile birlikte bulunan nine konusunda şunları söylemiştir:

"Bu, Rasûlullah'ın (as.), oğlu hayatta iken, onunla birlikte bulunup da kendisini altıda bir hisse ile nemalandırdığı ilk ninedir."[46]

İZAH

Hadîs, ninelerin miras payı ile ilgilidir. Ninelelerin mirastaki hisseleri, Hz. Peygamber'in sahih hadîsleriyle belirlenmiştir.

İslâm miras hukukuna göre sahih, yani ananın anası, ananın anasının... anası; babanın anası, babanın babasının... anası gibi nineler, mirasta iki konumda bulunurlar:

1- Sâkıt olmadıkları takdirde, altıda bir hisse alırlar. Ninelerin sayısı neticeye etki etmez. Yani ölenin ninesi bir tane ise altıda bir hisseyi tek başına alır. Birden fazla iseler bu altıda birlik hisseyi aralarında paylaşırlar. Ninelerin altıda birlik miras hisseleri hadîslerle belirlemişse de, ninelerin sayısının, hisselerini arttırmayacağı uygulaması, bir rivâyete göre ilk defa **Hz. Ömer** tarafından gerçekleştirilmiştir. **Abdullah b. Abbas**'tan yapılan şâz bir rivâyetin dışında, bu hükümlerde herhangi bir tartışma da bulunmamaktadır.

2- Şu durumlarda nineler, sâkıt olurlar:

---

[46] **Tirmizî**, Ferâiz, 11/2102.

a) Ana ile birlikte iken. Nine ister ana, ister baba tarafından olsun sonuç değişmez.

b) Derecede yakın olanlar uzak olanları mirastan düşürür. Bu iki hükümde herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.

c) Baba ve dededen nineler, baba ve dede ile birlikte iken. Ancak bu konu müctehitler arasında tatışmalıdır:

Hz. Ömer, Abdullha b. Mes'ûd, Ebû Musa el-Eş'arî, İmran b. Husayn, Şurayh, Hasan, Atâ, İbn Sîrîn, İshak ve **Ahmed b. Hanbel**, bu hadîse istinâden, babanın annesinin baba ile düşmeyip torunun mirasından altıda bir pay alacağını söylemişlerdir. **Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit, Ubey b. Kâ'b, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî, Sevrî, Evzâî** ve **Ebû Sevr** ise bu konumda bulunan ninenin mirastan pay alamayacağını savunmuşlardır. Bunlar, baba ile birlikte bulunan dedenin konumundan hareket etmişler ve kendisini ölüye bağlayan baba ile dede vâris olamadığı gibi, aynı konumda olan, yani ölünün babası olan kendi oğlu ile birlikte bulunan nine de vâris olamaz demişlerdir. **Abdullah b. Mes'ûd**'dan nakledilen bu hadîsi ise, yorumlama yoluna gitmişler ve hadîsin metninde geçen "*et'ame*", yani "**nemalandırdı**" ifadesinden hareketle, bu hadîste bahsi geçen payın, miras payı olmayıp, Hz. Peygamber'in verdiği bir teberru olarak değerlendirmişlerdir.[47]

٧٣٩١- (ط ت د ـ **قبيصة بن ذؤيب** رضي الله عنه) قال : « جاءت الجَدَّةُ أُمُّ الأمِّ - وفي رواية : أمّ الأب - إلى أبي بكر ، تسأله ميراثَها ، فقال : ما لَكِ في كتاب الله شيء ، وما علمتُ لكِ في سُنَّة رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا ، فارجعي حتى أسألَ الناس، فسأل الناسَ ، فقال المغيرة بن شعبة : حضرتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أعطاها السُّدسَ، فقال أبو بكر : هل معكَ غيرُكَ؟ فقال محمد بن مَسْلمة ، فقال مثل ما قال المغيرةُ ، فأنْفَذه لها أبو بكر ، ثم جاءتْ الجدَّةُ الأخرى إلى عمرَ تسأله ميراثَها ، فقال : مالكِ في كتاب الله شيء ، وما كان القضاء الذي قُضِي به إلا لغيرك ، وما أنا بزائد في الفرائض شيئا، ولكن

[47] **Abdürrezzak**, X, 278/.19098; **Serahsî**, XXIX, 169; **İbn Rüşd**, II, 405; **İbn Kudâme**, VII, 52-59.

هو ذاك السُّدُس ، فإن اجتمعتما فيه ، فهو بينكما ، وأيَّتكما خَلَتْ به، فهو لها». أخرجه الموطأ والترمذي وأبو داود.

7,391- Kabîsa b. Züeyb anlatıyor:

"Hz. Ebû Bekir'e, anneanne –bir rivâyete göre babaanne- olan bir nine geldi. (Ölen torunundan, kalan) mirasını istiyordu. Ebû Bekir;

"- Senin için Allah'ın kitabında herhangi bir şey yoktur. Rasûlullah'ın (as.) sünnetinde bir şey olup olmadığını da bilmiyorum. Şimdi sen git, ben halka sorayım" dedi. Sonra da bunu halka sordu. Muğîre b. Şu'be dedi ki:

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.), ona altıda bir hisse verdiğine şahit oldum." Hz. Ebû Bekir;

"- O sırada yanında başka biri de var mıydı?" diye sordu. Hemen Muhammed b. Mesleme ayağa kalktı, Muğîre'nin söylediğine benzer şeyler söyledi. Hz. Ebû Bekir de bu hükmü o nineye uyguladı.

Sonra (aynı torundan) mirasını isteyen öbür nine, Hz. ömer'e geldi. Ömer de ona şunları söyledi:

"- Allah'ın kitabında senin için bir şey yoktur. Daha önce verilmiş olan hüküm de senden başkası için verilmişti. Ben belirlenmiş paylara bir şey ilave edecek durumda değilim. Ancak sizin hakkınız, Hz. Ebû Bekir tarafından (diğer nineye verilmiş olan) o altıda birdir. Eğer her ikiniz birlikte vâris olursanız, o aranızda taksim olunur. Hanginiz tek başına vâris olursa, altıda bir onundur."[48]

İZAH

Bu hadîs, hem nineye altıda bir hisse verileceğini, hem de ninelerin sayısının miras paylarını artırmayacağını ifade etmektedir. Bir önceki hadîsin izahında da geçtiği gibi, bu rivâyete göre, ninelerin sayısının, miras paylarını arttırmayacağı uygulaması, ilk defa **Hz. Ömer** tarafından başlatılmıştır. Konuya ilişkin her hangi bir tartışma da bulunmamaktadır.

---

[48] **Muvatta**, Ferâiz, 8/4; **Tirmîzî**, Ferâiz, 10/2100-2101; **Ebû Davud**, Ferâiz, 5/2894.

٧٣٩٢- (ط ـــ القاسم بن محمد رحمه الله) قال : « أتت الجدتان إلى أبي بكر ، فأراد أن يجعل السدس للتي من قِبَل الأمِّ ، فقال له رجل من الأنصار: أما إنك تركت التي إن ماتت وهو حيٌّ كان إياها يرث، فجعل أبو السُّدُسَ بينهما ». أخرجه الموطأ .

7,392- Kasım b. Muhammed anlatıyor:

"(Torunlarından miras payı isteyen) iki nine Hz. Ebû Bekir'e geldi. O, altıda bir hisseyi ana tarafından olan nineye vermek istedi. Ensâr'dan bir zat ona şöyle dedi:

"- Dikkatinizi çekerim, sen öyle birisini mirastan mahrum ediyorsun ki, şâyet o nine (mirastan pay istediği) şahıs sağ olmuş olsaydı, o şahıs bu nineye vâris olacaktı." Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, altıda bir hisseyi o iki nine arasında paylaşırdı."[49]

İZAH

Hadîs, bir önceki hadîsin izahında da geçtiği üzere, anne tarafından ninelerle baba tarafından ninelerin birlikte vâris olabileceklerini ve sayıları ne kadar olursa olsun ninelerin miras paylarının altıda biri geçemeyeceğini ifade etmektedir. Bu olayda **Hz Ebû Bekir**'in, sadece anne tarafından nineye pay vermek istemesi, Hz. Peygamber döneminde, torununun mirasından altıda bir hisse verilen ninenin anne tarafından nine olması sebebiyledir. Ancak Ensâr'dan bir zatın uyarısı ile **Hz. Ebû Bekir**, anne tarafından olan ninelerle baba tarafından olan nineler arasında bir fark olmadığına hükmetmiş ve Hz. peygamber tarafından nine için belirlenmiş olan altıda birlik payı, bu iki nine arasında paylaştırmıştır. **Hz. Ebû Bekir**'e uyarıda bulunan zat, **Abdurrahman b. Sehl**'dir.[50]

٧٣٩٣- (د ـــ بريدة رضي الله عنه) : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم جعل للجدَّة السُّدُسَ إذا لم يكن دونها أمٌّ. أخرجه أبو داود.

---

[49] **Muvatta**, Ferâiz, 8/5.

[50] **Zürkânî**, III, 112.

7,393- Büreyde'den şöyle rivâyet olunmuştur:

"Rasûlullah (as.), kendisiyle birlikte annenin bulunmadığı durumda, nineye altıda bir pay belirledi."[51]

İZAH

Hadîs, ölenin annesiyle birlikte bulunan ninelerin mirastan pay alamayacağını ifade etmektedir. Daha önce de geçtiği üzere, ister ana ister baba tarafından olsun, bu konumda olan ninelerin sâkıt olacağı konusunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.[52]

الفرع الثاني

في البنات والأخوات

2-KIZLAR VE KIZ KARDEŞLER

٧٣٩٤- (خ د ــ الأسود بن يزيد رحمه الله) قال: «أتانا معاذ بن جبل باليمن معلّما وأميرا ، فسألناه عن رجل تُوفّي وترك ابنة وأختا ؟ فَقَضَى: أن للابنة النصفَ وللأخت النصفَ ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم حَيّ ». أخرجه البخاري. وعند أبي داود: « أن معاذ بن جبل وَرَّث أختا وابنة ، جعل لكل واحدة منهما النصف ، وهو باليمن ، ونبي الله صلى الله عليه وسلم يومئذ حَيّ».

7,394- Esved b. Yezîd anlatıyor:

"Yemen'de iken Muâz b. Cebel bize muallim ve emir olarak geldiğinde, biz kendisine, ölüp de geride bir kız ve bir kız kardeş bırakan adamın mirasının durumunu sordukk. O da, kız için yarım, kız kardeş için de yarım hisse verilmesine hükmetti. O sırada Rasûlullah (as.) henüz hayatta idi."[53]

---

[51] **Ebû Davud**, Ferâiz, 5/ 2895.

[52] Bkz. 7390 nolu hadîsin izahı.

[53] **Buhârî**, Ferâiz, 6, 125 ; **Ebû Davud**, Ferâiz, 4/2893.

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti, **Buhârî** tahric etmiştir.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir: "Muâz b. Cebel, (birlikte bulunan) bir kız kardeşle bir kızı mirasçı kıldı, her birisi için de yarım hisse takdir etti. O sırada kendisi Yemen'de bulunmakta idi. Hz. Peygamber de hayatta idi."

İZAH

Hadîsteki mirasçılardan kız, mirasta üç konumda bulunur.

1- Ölenin oğlu olmayıp bir kızı varsa terikenin yarısını alır.

2- Ölenin oğlu olmayıp, iki veya fazla kızı varsa terikenin üçte ikisini aralarında paylaşırlar.

3- Kızın bu konumu çoğunluk fukahaya göredir. **Abdullah b. Abbas**'tan, iki kızın da terikenin yarısını alacağı nakledilmiştir. O bu görüşünü, miras âyetindeki ***"(çocuklar) ikiden fazla ve kadın iseler, ölenin geriye bıraktığının üçte ikisi onlarındır"***[54] ifadesine dayandırmıştır. Ona göre burada haklarında bir açıklama bulunmayan iki kız, hüküm itibariyle ikiden fazla kıza değil, bir kıza dahildir. Cumhur ise, Hz. Peygamber'den nakledilen hadîsleri de dikkate alarak, iki kızı, ikiden fazla kızın hükmü kapsamında saymışlardır.[55]

4- Ölenin oğlu ile birlikte bulunan kızlar ise asabe olurlar ve bunlar hisselerini aralarında ikili birli paylaşırlar. Yani terikeden ölünün çocuklarına düşen hisseyi, iki hisse oğlanlara, bir hisse de kızlara olmak üzere paylaşırlar.

Ana-baba bir kız kardeş ise mirasta beş konumda bulunur:

1- Bir tanesi terikenin yarısını alır.

2- Birden fazla olurlarsa, üçte ikiyi aralarında paylaşırlar.

3- Ana-baba bir erkek kardeşleriyle bulunurlarsa, ikili birli asabe olurlar: Erkek kardeşler iki, kızlar bir hisse alır.

4- Ölenin kız veya oğlunun kızı, oğlun oğlunun... kızı ile beraber bulunurlarsa asabe olup kalanı alırlar.

---

[54] Nisâ, 11.

[55] Bkz., **İbn Rüşd**, II, 393.

5- Oğul ile oğlun oğlu... ile baba ve dede ile sâkıt olurlar.

Bu hadîste bahsi geçen kız, birinci konumda bulunan kızdır. Bu münasebetle Muâz b. Cebel **kendisine terikenin yarısını vermiştir.**

Yine bu hadîste bahsi geçen ana-baba bir kız kardeş ise dördüncü konumda bulunan kız kardeştir. Kendisi asabe olma sıfatıyla mirasın kızdan geriye kalan diğer yarısını almıştır.

Kız kardeşin bu konumu Hz. Peygamber'in hadîsleriyle belirlenmiştir. Hz. Peygamber bir hadîslerinde; **"kız kardeşleri kızlarla beraber asabe yapınız"** buyurmuştur.[56]

Dolayısıyla **Muâz b. Cebel**'in uygulaması Hz. Peygamber'in sünnetine dayanmış olmaktadır. Bu hadîste **Muâz b. Cebel**'in, **Yemen**'de bu hükmü verdiğinde, Hz. Peygamber'in hayatta olduğunun bildirilmesi de buna işaret etmektedir. Kız kardeşlerin kızlarla birlikte bulundukları zaman asabe olacakları konusunda herhangi bir ihtilaf da bulunmamaktadır.[57]

٧٣٩٥- (خ د ت ــ هزيل بن شرحبيل رحمه الله) قال : « سئل أبو موسى عن ابنة ، وابنة ابن، وأخت ؟ فقال : للابنة النصف ، وللأخت النصف ، وائتِ ابنَ مسعود ، [فسيُتابِعُني] ، فسئل ابن مسعود ، وأُخبر بقول أبي موسى ، فقال ابنُ مسعود، لقد ضَلَلْتُ إذا ، وما أنا من المهتدين ، ثم قال : أقضي فيها بقضاء رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، للابنة النصف، ولابنة الابن السدس، تكملة الثلثين، وما بقي فللأخت، فأُخْبِر أبو موسى فقال: لا تسألوني ما دام هذا الحَبْرُ فيكم». أخرجه البخاري.

وفي رواية الترمذي وأبي داود : « جاء رجل إلى أبي موسى وسلمان بن ربيعة ، فسألهما عن ابنة ، وابنة ابن ، وأخت لأب وأمّ... وذكر نحوه ».

7,395- Hüzeyl b. Şurahbîl anlatıyor:

"Ebû Musa'ya bir kız, bir oğul kızı, bir de (ana baba bir) kız kardeşin birlikte bulunma durumundaki miras payları soruldu. O;

---

[56] **Karaman**, I, 391, 395.

[57] Bkz., **İbn Hacer**, XII, 20; **Şevkânî**, VI, 62.

"- Mirasın yarısı kızın, yarısı da kız kardeşindir. Git İbn Mes'ûd'a sor" dedi. Mesele İbn Mes'ûd'a sorulup Ebû Musa'nın görüşü de kendisine bildirilince, İbn Mes'ûd;

"- (Eğer onun görüşünü paylaşırsam) sapıklığa düşmüş olurum, hidâette olanlardan sayılmam" dedi. Sonra şunları ilave etti:

"Ben, bu konuda Rasûlullah'ın (as.) verdiği hükümle hüküm vereceğim. Buna göre; kız için yarım, oğul kızı için üçte ikiyi tamamlamak üzere altıda bir hisse vardır. Geri kalan da kız kardeşindir."

Bu hüküm Ebû Musa'ya bildirildiğinde Ebû Musa;

"- Bu derin bilgili zat aranızda bulunduğu sürece bana bir şey sormayınız" dedi.[58]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Buhârî** tahric etmiştir.

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyetinde ise şunlar yer almaktadır: "Ebû Musa ve Selman b. Rabîa'ya bir adam geldi ve kendilerine, (ölünün vârisi olarak birlikte kalan) bir kız, bir oğul kızı, bir de ana-baba bir kız kardeşin mirasçı olma durumunu sordu..." Râvî burada yukarıda geçen hadîsin benzerini zikretti."

İZAH

Bu hadîste, bir önceki hadîste yer almayan bir mirasçı daha bulunmaktadır. O da oğulun kızıdır. Oğlun kızı mirasta altı durumda bulunur:

1- Ölenin kızı bulunmayıp oğlun bir kızı bulunursa mirasın yarısını alır.

2- Bu durumdaki oğlun kızları birden fazla iseler üçte ikiyi aralarında paylaşırlar.

3- Ölenin bir kızı ile birlikte bulunan bir veya daha fazla oğul kızı altıda bir hisse alır.

4- Oğlun kızı ölenin iki veya daha fazla kızı ile beraber bulunursa sâkıt olur.

---

[58] **Buharî**, Ferâiz, 7, 12; **Ebû Davud**, Ferâiz, 4/2890; **Tirmîzî**, Ferâiz, 4/2093.

5- Derecede eşit veya daha aşağıdaki oğlun oğlu, oğlun oğlunun... oğlu ile oğul kızları asabe olur.

6- Oğul kızları oğul ile veya derecede ölüye yakın erkek evlat ile sâkıt olurlar.[59]

Bu hadîste bahsi geçen mirasçılardan kız, bir önceki hadîsin izahında geçtiği üzere birinci konumda, ana-baba bir kız kardeş dördüncü konumda, oğlun kızı ise üçüncü konumda bulunmaktadır. Buna göre kız mirasın yarısını, oğlun kızı altıda birini, geriye kalanı da, kız sayesinde asabe olma sıfatını kazanan kız kardeş alacaktır. Ancak bu, **Abdullah b. Mes'ûd**'un, Hz. Peygamber'e nispet ettiği görüşe göredir. **Ebû Musa** ise, bu meselede, oğlun kızına pay vermediği için mirasın yarısını kıza, geriye kalan yarısını da kız kardeşe vermiştir. Ancak bu rivâyetten anlaşıldığına göre o, bu konudaki hadîsi bilmediğinden böyle bir görüş açıklamış, **Abdullah b. Mes'ûd**'un söyledikleri kendisine ulaşınca da görüşünden vazgeçip onun verdiği hükmü benimsemiştir.

Burada oğul kızına altıda bir hisse verilemesinin sebebine gelince: Kur'ân-ı Kerim, tek olan kız çocuğunun farz/muayyen hissesini yarım, birden fazla olanlarınkini ise üçte iki olarak belirlemiştir.[60] Ölenin kızı bulunmadığı durumlarda oğul kızları kızın yerine geçer ve mirastan aynı oranlarda pay alırlar. Zira Kur'ân'da geçen "***evlâd***" kelimesi, hem oğlu hem de kızları kapsadığı gibi oğlun oğlunu ve oğlun kızlarını da kapsamaktadır. Bu olayda tek olan kız çocuğa mirastan yarım hisse verilince, kızlar için belirlenmiş en yüksek farz payı olan üçte ikiden geriye altıda birlik bir miktar kalmış, o da oğul kızına verilmek suretiyle kızların payı üçte ikiye tamamlanmıştır. Nitekim hadîsin metninde "**üçte ikiyi tamamlamak üzere**" ifadesi açık olarak yer almıştır. Kız kapsamında değerlendirilen oğul kızının bu olayda kızdan daha az pay almasının sebebi, kızın ölüye, oğul kızından daha yakın olmasındandır. Bu sebepledir ki, şâyet kızların sayısı birden fazla olsaydı oğul kızı mirastan pay alamayacaktı. Yukarıda da ifade olunduğu gibi mirasta

---

59 Bkz. **Karaman**, I, 392-393.

60 Bkz. Nisa, 11.

oğul kızlarının, kız gibi değerlendirilmesi kızların bulunması haline bağlıdır.[61]

Bu hadîs ayrıca kız kardeşlerin kızlarla birlikte bulunduğunda asabe olacağına delalet etmektedir. **Hattâbî**'nin ifadesine göre bu görüş, sahâbe ve tâbiûn âlimleriyle ekseri fukahanın görüşleridir. Ancak **İbn Abbas**, bu konuda diğer sahabîlere muhalefet etmiş, bu durumdaki kız kardeşleri asabe saymayıp mirastan düşürmüştür.

Bu hadîs, müçtehidin, hakkında nas bulunmadığını düşündüğü meselelerde içtihat edebileceğine, ihtilaf halinde başvurulması lazım gelen hüccetin sünnet olduğuna, her hal ü karda sünnetin hükmüne dönülmesi gerektiğine de delalet etmektedir.[62]

الفرع الثالث

في الإخوة

3-ERKEK KARDEŞLER

٧٣٩٦- (ت ـ علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « إنكم تقرؤون هذه الآية **{مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ}** [النساء : ١٢] وإن رسول الله صلى الله عليه وسلم قضى بالدَّين قبل الوصية ، وإن أعيان بني الأم يتوارثون دون بني العَلاَّت : الرجل يرث أخاه لأبيه وأمه ، دون أخيه لأبيه ». أخرجه الترمذي.

7,396- Ali b. Ebî Tâlib demiştir ki:

"Sizler, *'yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra'*[63] âyetini okuyorsunuz; Allah'ın Rasûlü (as.), vasiyetten önce borcun ödenmesine ve ana-baba bir kardeşlerin birbirlerine yalnız baba bir kardeşlerden önce vâris olmalarına; yani adam, ana-baba bir erkek

---

[61] **İbn Kudâme**, VII, 6-12; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 268-269; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 165-166.

[62] **Şevkânî**, VI, 62-63; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 97-98.

[63] Nisa, 12.

kardeşine, yalnız baba bir erkek kardeşinden önce vâris olur, diye hükmetti."[64]

İZAH

Hadîste, yerine getirilmesi açısından borca öncelik verilmesine ve kardeşlerin mirasçı olmaları keyfiyetine işaret edilmiştir. İslâm miras hukukunda bir terikeye tealluk eden haklar sırasıyla şöyledir:

1- Ölünün techiz ve tekfini, yani ölünün kefenlenmesi ve defnedilmesi.

2- Ölünün borçlarının ödenmesi.[65]

3- Ölünün vasiyetlerinin yerine getirilmesi.

4- Verâset; yani bunlardan arta kalan malın vârislere dağıtılması.

Bu hadîste **Hz. Ali**, Nisâ 12. âyette lafız itibariyle, vasiyetin borçtan önce zikredilmesine karşın Hz. Peygamber'in, borcun vasiyetten önce ödenmesine hükmettiğini ifade etmiştir. Borcun vasiyetten önce ödeneceği konusunda, müçtehitler arasında herhangi bir tartışma da yoktur. Âyette borcun vasiyetten sonra zikredilmesinin sebebi üzerinde değişik yorumlar yapılmıştır.[66] Ancak biz **Muhammed Hamdi Yazır**'ın bu âyetin tefsirinde konuya ilişkin olarak söylediklerini nakletmekle yetineceğiz:

"Terikeye miras hakkının etkisi derece itibariyle vasiyetten veya borçtan sonradır. Mirasın vasiyetten sonra olması, borcun da vasiyetten sonra zikredilmesi gösterir ki, öncelik sırasına göre başlayan tertip/sıralama; önce borç, ikinci olarak vasiyet, üçüncü olarak mirastır. Sıralamada mirasçı vasiyeti, vasiyet de şâyet bulunursa borcu takip edecektir. *"Min ba'd"*, yani **"...den sonra"** kelimesinin manasına göre zikredilen şeyin tertibi, sonuncudan başta bulunana doğru tabi olarak cereyan ettiği düşünüldüğü zaman,

64 **Tirmîzî**, Ferâiz, 5/2094.

65 Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanefîler'in çoğunluğu aynî borçların (mal borcu) teçhiz ve tekfinden önce geldiğini söylerler; bkz., **Karaman**, I, 375.

66 Bkz. **Kurtubî**, V, 74.

sözde sonda bulunan kelimenin mana açısından önde geleceği apaçıktır..."[67]

Hadîste bahsi geçen erkek kardeşlerin mirasçı olması keyfiyetine gelince: İslâm miras hukukuna göre bunlar, binefsihi asabe[68] sınıfına giren mirasçılardandır. Binefsihi asabe dört sınıftır:

1- **Furû**: Oğul, oğlun ...oğlu.

2- **Usûl**: Baba, babanın ...babası.

3- **Babanın furûu**: Baba tarafından erkek kardeşler ve bunların erkek çocukları.

4- **Dedenin furûu**: Amcalar ve erkek çocukları.

Bunların mirasçı olma sıraları da yukarıdaki gibidir. Birinci sınıftan asabe varken ikinci, ikinci varken üçüncü, üçüncü varken dördüncü sınıf vâris olamaz.

Aynı sınıftan olanlar bir araya gelirse yakın uzağı mirastan mahrum eder. Mesela oğul varken torun mirasçı olamaz.

Sınıf ve yakınlığı aynı olanlar bir araya gelirse hısımlığın kuvveti tercih sebebi olur. Yani ana-baba bir olanlar, yalnız baba bir olanları mirastan mahrum eder.

İşte bu hadîste bahsi geçen durum da bu son durumdur. Burada ana-baba bir kardeşlerin akrabalığı, yalnız baba bir kardeşlerin akrabalığından daha kuvvetli olduğu için mirasta bunlar tercih edilmişler ve yalnız baba bir olanları mirastan mahrum etmişlerdir. Bu hükümde herhangi bir tartışma da yoktur.[69]

---

[67] **Elmalılı**, II, 1307.

[68] Ölüye nispetinde araya kadın girmeyen erkek hısımlardır. Bkz. 7429 nolu hadîsin izahı.

[69] **İbn Kudâme**, VII, 19-20; **Şevkânî**, VI, 61-62; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 270-271; **Bilmen**, V, 271; **Karaman**, I, 405.

الفرع الرابع

في الجنين

4- CENİN

٧٣٩٧- (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « قضى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في جنين امرأة من بني لَحْيان - سقط ميتا - بغُرَّة عبد ، أو أمة ، ثم توفيت المرأة التي قضي لها بالغُرَّة، فقضى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بأن ميراثها لبنيها وزوجها ، وأن العَقْلَ على عَصَبتها». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

7,397- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Benû Lihyân kabilesinden bir kadının -ölü olarak düşen- bir cenini için ğurre, yani bir köle veya Hanîfe ile hükmetmişti. Sonra lehine ğurre ile hükmedilen kadın da ölünce, onun mirasının oğullarına ve kocasına verilmesine, diyetinin de (onun ölümüne sebep olan) kadının asabe/âkılesine yüklenmesine hükmetti."[70]

İZAH

Cenin, anne rahmindeki çocuk için kullanılan bir terimdir. Görüldüğü üzere bu hadîste ceninin mirasçılığı ve ceninin mirasına dair herhangi bir açıklama bulunmamakta, sadece ölü olarak düşen ceninden dolayı ğurre gerektiği, çocuğun düşmesine sebep olan darbeden dolayı annenin de vefat ettiği, bundan dolayı da cinâyeti işleyen kadına diyet yüklendiği ve bunun da o kadının âkılesi tarafından ödenmesine hükmedildiği ifade olunmaktadır.

Bu hadîsin bu bölümde verilmesi ise, cenin için ödenmesi gereken ğurrenin, onun mirası gibi değerlendirilmesi sebebiyle olmalıdır. **Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî** gibi müctehitler de ğurrenin mirasa konu olacağını söylemişlerdir. Onlara göre ğurre, ceninin

[70] **Buhârî**, Ferâiz, 11; Tıb, 46 ; Diyât, 25 ; **Müslim**, Kasâme, 11/34-36; **Tirmizî**, Diyât, 15/1410; Ferâiz, 15/2111.

diyeti, onun bir bedelidir. Diğer diyetler, ölünün yakınlarına miras olarak intikal ettiği gibi, ğurre de ceninin vârislerine intikal eder.

Leys b. Sa'd ise, ğurre mirasa konu olamaz. Tamamı ceninin annesine verilir. Zira cenin annesinin bir uzvu gibi değerlendirilir, demiştir.[71]

Hadîsin ihtiva ettiği diğer konulara ilişkin açıklamalar, diyet bölümünde geçmiştir.[72]

٧٣٩٨- (د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قضى أن المولود إذا استَهَلَّ ثم مات ، ورِث ووُرِّث ، وإذا لم يُسْتَهِلَّ فلا يرِث ولا يورَث ».
اخرجه أبو داود ، وهذا لفظه ، قال : « **إذا استهل المولود وَرِث** » لم يزد.

7,398- Ebû Hureyre'den şöyle rivâyet olunmuştur:

"Rasûlullah (as.), çocuk doğarken ağlayıp bağırır sonra ölürse mirasçı olur ve ona mirasçı olunur; yok eğer ağlayıp bağırmazsa (ölü doğarsa) vâris olamaz, kendisine vâris olunamaz diye hükmetti."[73]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiş olup onun ifadesi şöyledir: "Çocuk doğarken bağırıp ağlarsa vâris olur." **Ebû Davud**, buna başka bir ilavede bulunmamıştır.

İZAH

İslâm miras hukukuna göre, bir kimsenin bir yakınına mirasçı olabilmesi için mûrisin ölümü sırasında vârisin hayatta bulunması şarttır. Hayat da gerçek ve takdîri olmak üzere iki çeşittir.

Gerçek hayat, doğmuş ve yaşayan insanın hayatıdır.

Takdîri hayat ise, mûrisi vefat ettiği sırada anne rahminde olan çocuğun (cenîn) hayatıdır.

---

[71] **İbn Kudâme**, VII, 203; IX, 542.

[72] Bkz., 2508 nolu vd. hadîsler ve izahları.

[73] **Ebû Davud**, Ferâiz, 15/2920.

Bir yakını vefat ettiği sırada anne rahminde bulunan bir çocuğun mirasçı olacağı ve kendisine mirasçı olunacağı; ona mirasçı olunabilmesi değilse de, onun mirasçı olabilmesi için sağ olarak doğmasının şart olduğu konusunda görüş birliği içerisinde bulunan müçtehitler, canlılık belirtisinin neler olabileceği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazı müçtehitler bir çocuğun canlı olarak dünyaya geldiğinin kabul edilmesi için doğum sırasında çığlık atıp ağlamasını şart koşmuşlardır. Abdullah b. Abbas, Hasan b. Ali, Ebû Hureyre, Câbir, Saîd b. Müseyyeb, Ata, Şurayh, Hasanü'l-Basrî, İbn Sîrîn, en-Nehâî, Şa'bî, Rabia, Yahya b. Said, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Mâlik, Ebû Ubeyd ve İshâk bu görüştedir. Ahmed b. Hanbel'in meşhur görüşü de böyledir. Onlar bu hadîste geçen "***istihlâl***" yani doğarken ağlamak kelimesinden hareket etmişler, "***istihlâl***"den başka bir şeyin hayat belirtisi olamayacağını "***istihlâl***"in ise "**çığlık atmak**" anlamına gediğini söylemişlerdir.

Ebû Hanîfe ve arkadaşları ile **Sevrî, Evzâî, Şâfiî** gibi müçtehitler ise, bir çocuğun canlılık belirtisi olarak bağırması, ağlaması, aksırması, gülmesi, bir organını kımıldatması gibi belirtileri de yeterli saymışlardır. Bunlara göre, Hz. Peygamber'in ağlamayı zikretmesi, doğum sırasında çocukların genellikle ağlaması, ağlamanın da en belirgin canlılık belirtisi olması sebebiyledir. Diğer canlılık belirtileri de "***istihlâl***" kapsamında değerlendirilir.[74]

الفرع الخامس

في وَلَد المُلاعنة

5- LİÂN YOLUYLA NESEBİ REDDEDİLEN ÇOCUK

٧٣٩٩- (د ـــ مكحول الشامي أبو عبد الله رحمه الله) قال : « جَعَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ميراث ابن الملاعنة لأمِّه ، ثم لورثتها من بعدها ». أخرجه أبو داود.

[74] **İbn Kudâme**, VII, 197-198; **Şevkânî**, VI, 72; **Avnü'l-Ma'bûd**, VIII, 134-135; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 203-204; Bilmen, V, 359; **Karaman**, I, 368.

7,399- Ebû Abdulah Mekhûl eş-Şamî demiştir ki:

"Rasûlullah (as.) liân yoluyla nesebi reddedilen çocuğun mirasının annesine, annesinin ölümünden sonra, onun mirasçılarına verilmesine hükmetti."[75]

İZAH

Hadîste liân yoluluyla, babası tarafından nesebi reddedilen çocuğun mirasına temas edilmektedir.

Liân: Erkek, eşini zina yapmakla suçlar ve bunu da dört şahit ile ispat edemezse, hâkim önünde hususi şekilde ve karşılıklı yemin etmeleri gerekir ki, buna "**liân**" veya "**mülâane**" denir. **Mülâane** tamam olunca hâkim eşleri birbirinden ayırır.

Nesebi baba tarafından mülâane yoluyla reddedilen çocuğun nesebi, sadece anneye aittir. Dolayısıyla miras hükümleri de bunlar arasında cari olur. Bu çocuk ile liân yapan şahıs arasında tevârüs câri olmaz. Bu hadîste açıklanan hüküm budur. Bu konuda herhangi bir tartışma da bulunmamaktadır.[76]

٧٤٠٠- (د ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جده عن رسولِ الله صلى الله عليه وسلم مثله. أخرجه أبو داود.

7,400- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden, o da Hz. Peygamber den bunun benzeri bir hadîs rivâyet etmiştir.[77]

٧٤٠١- (د ت ــ واثلة بن الأسقع رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**المرأة تَحوزُ ثلاثة مواريث: عتيقَها، ولَقيطَها، وولدَها الذي لاعَنَت عنه**».

أخرجه أبو داود والترمذي.

7,401- Vâsile b. el-Eska'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

---

[75] **Ebû Davud**, Ferâiz, 9/2907.

[76] **İbn Kudâme**, VII, 121; **Şevkânî**, VI, 71-72; **Bilmen**, V, 228; **Karaman**, I, 322,337,372.

[77] **Ebû Davud**, Ferâiz, 9/2908.

"Kadın şu üç çeşit mirasa (tek başına) hak kazanır: Âzâtlısının mirası, buluntu çocuğun mirası ve mülâanede bulunduğu çocuğunun mirası."[78]

İZAH

Bu hadîs, kadınların erkek kardeşleriyle birlikte bulunmadıkları halde[79] asabe sıfatıyla kendilerine mirasçı olabildikleri kimseleri açıklamaktadır. Bunlar:

1- **Mülâane sonucu nesebi kesilen çocuk**: Bu durumdaki çocuğun, kendi nesebini reddeden adama ve o adamın da bu çocuğa vâris olamayacağını bir önceki hadîsin izahında ifade etmiştik. **İbn Mes'ûd**, kendilerinden yapılan bir rivâyete göre **Hz. Ali, Mekhûl, Şa'bî** ve **Ahmed b. Hanbel** gibi müçtehitler, bu ve bir önceki hadîse istinaden, nesebi mülâane yoluyla reddedilen çocuğun asabesi, onun annesidir; annesinin ölmesi halinde de, annesinin asabesidir demişlerdir. Bunlar, bu konumdaki çocuğun nesebi sadece anne tarafından sabit olduğuna ve anne burada, nesep açısından hem anne hem de baba yerinde bulunduğuna göre, onun mirasına hak kazanmada da hem anne hem de baba yerine geçmelidir ve bu çocuğun başka mirasçısı bulunması durumunda mirasının tamamını almalıdır, diye düşünmüşlerdir.

Bir kısım müçtehitler de böyle bir çocuğun asabesinin, annesinin asabesi olduğunu savunmuşlardır. Bu görüş, Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Ömer'den nakledilmiştir. Hasan, İbn Sîrîn, Câbir b. Zeyd, Ata, Şa'bî, en-Nehaî, Hammâd, Sevrî ve bir rivâyete göre Ahmed b. Hanbel de bu görüşü benimsemişlerdir.

Ashabdan **Zeyd b. Sâbit** ise her iki görüşe de muhalefet etmiş; bu konumdaki çocuklara da bu konumda olmayan çocuklar gibi vâris olunur demiş ve ne annesini, ne de annesinin asabesini bu çocuğa asabe kılmamıştır. Said b. el-Müseyyeb, Urve, Süleyman b. Yesar,

---

[78] **Ebû Davud**, Ferâiz, 9/2906.

[79] İslâm miras hukukuna göre, kız, oğlun kızı, kızkardeş gibi hısımlar tek başlarına bulundukları zaman muayyen hisse sahibi (ashâb-ı ferâiz) nevinden; erkek kardeşleriyle birlikte bulunduklarında da asabe nevinden mirasçı olurlar.

Ömer b. Abdülaziz, Zührî, Rabia, Mâlik, Ebû Hanîfe ve arkadaşları, Şâfiî ve diğer bazı fakihler de bu görüşü benimsemişlerdir.

2- **Âzât ettiği köle veya câriye**: İslâm miras hukukuna göre bir kimse hürriyetine kavuşturduğu köle veya cariyeye velâ/irse sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlık sebebiyle vâris olur. Sahip olduğu köle veya câriyeyi âzât eden kimseye; *"mevle'l-ıtâka"* denir. Bu konumda bulunan şahıs, âzâtlısının başka vârisi olmaması durumunda, onun malının tamamını alır. Bu konuda erkek ile kadın arasında herhangi bir fark yoktur ve bu hükümde herhangi bir tartışma da bulunmamaktadır. Konuya ilişkin olarak Hz. Peygamber'den başka hadîsler de rivâyet olunmuştur.

3- **Buluntu çocuk**. Bunlara *"lakît"* denir **Lakît**; yol, cami, park gibi yerlerde bulunup kimin olduğu bilinmeyen çocuklar için kullanılan bir terimdir.

Bu konumda bulunan bir şahsın mirasının kime ait olacağı tartışılmıştır: **İshak b. Râhûye**, bu hadîsten hareketle, bunun nesebinin bilinmemesi durumunda, velâsının ve mirasının onu bulup yetiştirene ait olacağını söylemiştir. Çoğunluk fukahaya göre buluntu çocuk hürdür, hiç kimsenin ona velâ hakkı yoktur. Mirasa ya neseb veya velâ yoluyla hak kazanıldığı; buluntu çocuk ile bulan arasında, bunlardan hiçbirinin bulunmadığı dikkate alındığında, bunlar arasında miras ilişkisinden söz edilemez. Çoğunluktan bu görüşü nakleden **Hattâbî**, bu hadîsin nakil ehli tarafından sabit sayılmadığını söylemişse de, **İbnü'l-Kayyim, İshak**'ın bu görüşünün son derece sağlam olduğunu savunmuş ve köle âzât eden kimse, köle ile aralarında başka herhangi bir akrabalık bağı olmadığı halde, sadece bu âzâdı sebebiyle onun mirasına hak kazandığına göre, lakîti bulup yetiştiren, besleyip büyüten, her türlü ihtiyacını karşılayan kimse de lakîtine; âzâd edenin, âzâd ettiğine yapmış olduğu iyilik ve in'amdan daha az ihsanda bulunmamıştır, o halde o da, bu iyiliği sebebiyle onun mirasına hak kazanmalıdır, demiştir.

Bu hadîsi te'vil yoluna gidenler de olmuştur. Şöyle ki: Mirasçısı ölen kimsenin malı devlet hazinesine kalır ve ihtiyaç sahibi müslümanlara dağıtılır. Bu konumda bulunan lakîtin, devlet

hazinesine kalmış olan malı, öncelikle onu yetiştirip büyüten kimseye verilmelidir. Hadîsten kastedilen mana budur. Gerçek anlamda mirasçılık kastedilmemiştir.[80]

الفرع السادس
في المُعْتَدَّة

6- İDDET BEKLEYEN KADIN

٧٤٠٢- (ط ـ محمد بن يحيى بن حبان رحمه الله) قال : « كانت عند جدي حَبَّان امرأتان ، هاشمية وأنصارية ، فطلّق الأنصارية وهي تُرضعُ ، فمرتْ بها سنة ، ثم هلك و لم تَحِض ، فقالت : أنا أرِثُهُ ، لم أحِضْ فاختصَموا إلى عثمان بن عفان ، فقضى لها بالميراث ، فلامَتِ الهاشمية عثمان ، فقال : هذا عَمَلُ ابن عمك ، هو أشار علينا بهذا يعني عليّ بن أبي طالب ».أخرجه الموطأ .

7,402- Muhammed b. Yahya b. Habbân anlatıyor:

"Dedem Habbân'ın[81], biri Hâşimî, diğeri Ensâr'dan iki hanımı vardı. Ensâr'dan olanı karısını emzikli iken boşadı. Aradan bir sene geçti, sonra dedem öldü. O (boşadığı eşi) hala hayız görmemişti. Bu yüzden;

"- Ben hayız görmedim, kocama vâris olurum" dedi. Meseleyi Osman b. Affan'a götürdüler. Hz. Osman ona miras verilmesine hükmetti. Hâşimî olan kadın bundan dolayı Hz. Osman'a sitemde bulununca, Osman;

---

[80] **Hattâbî**, III, 325; **İbn Kudâme**, VII, 121-126, 235; **Şevkânî**, VI, 72-74; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 115-119; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, II, 299; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 447-448.

[81] **Habbân b. Munkız b. Amr el-Ensârî el-Mâzinî el-Medenî**: Medîneli sahabîlerdendir. Babası da sahabî idi. Tâbiûn âlimlerinden Muhammed b. Yahya b. Habbân'ın dedesidir. **Uhud** ve daha sonra yapılan savaşlara iştirak etmiştir. Kendisinden oğlu Vâsi' rivâyet etti. Hz. Osman döneminde vefat etti.

"- Bu, senin amcaoğlunun işidir, bize bunu o önermiştir" dedi. O, bu sözle Ali b. Ebî Tâlib'i kastetmişti."[82]

İZAH

Hadîste, kocasından boşanan kadınla onu boşayan erkek arasındaki bazı miras hükümleri açıklanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu olayda bahsi geçen boşama, koca tarafından gerçekleştirilmiş ric'î, yani erkeğe, yeniden mehir ve nikâha muhtaç olmaksızın boşadığı eşiyle normal âile hayatına dönme imkânı veren boşama olmalıdır. Zira boşanan kadın, iddetinin bitmediği iddiasıyla ölen kocasından miras istemiş, **Hz. Osman** da bu isteği yerinde bularak kendisine miras verilmesine hükmetmiştir. Ric'î boşamalarda, iddet sona ermedikçe, eşler arasındaki miras hükümlerinin geçerliliğini koruyacağında herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Yine, ölüm hastası olmayan bir kocanın, bâin, yani yeni bir mehir ile yeniden nikâhlanmadıkça âile hayatına dönüş imkânı bırakmayan boşama ile boşadığı veya ric'î talak ile boşayıp iddetini tamamlayan eşiyle aralarında miras hükümlerinin sona ereceği konusunda da herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken bir konu da iddetin nasıl sona ereceği konusudur: İddet; kocası ölen, boşanan veya evliliği feshedilmiş kadının, bu evlilikle ilgisinin tamamen kesilmesi ve başkasıyla evlenecek hale gelmesi için beklemesi gereken süre anlamında kullanılan bir terimdir.

İddetin, hayız veya temizlik haline bağlı olan iddet, zamana bağlı iddet ve doğuma bağlı iddet olmak üzere üç çeşidi bulunmaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla bu olayda bahsi geçen iddet, hayız veya temizlik hali ile gerçekleşen iddettir. Bunun da süresi üç hayızdır.[83] Yani ay halidir. Kadınların âdet görmeleri de genellikle ayda bir gerçekleşen bir durumdur. Ancak bu olaydaki kadın aradan bir sene geçtiği halde âdet görmediğini söylemiştir ki, bu gibi durumlar ârızî durumlardır. Bu tür kadınlara *"**mümteddetü't-tuhr**"* denilir. Hayız

---

[82] **Muvatta**, Talak, 16/43.

[83] Bazı müçtehitlere göre üç temizliktir.

görme çağında olduğu ve hâmile bulunmadığı halde âdeti uzamış kadın demektir. Daha önceleri hayız görmüş, daha sonra herhangi bir sebeple âdetten kesilmiş genç bir kadının, iddet hususunda âdet gören kadınlardan sayılacağı, üç hayzını tamamlayıncaya kadar iddet beklemeye devam edeceği, hayızdan kesilme yaşına gelmedikçe bu süre için de bir sınır bulunmadığı, fıkıhta tercihe şayan sayılan bir görüştür. Bu olayda gerçekleşen ve **Hz. Osman** tarafından dikkate alınarak üzerine hüküm bina edilen husus da budur. Kabule şayan bulunmayan bir görüşe göre ise, bu durumdaki bir kadın, kocasından ayrılmasından itibaren dokuz ay beklemekle iddetini bitirmiş olur.[84]

Hadîste bahsi geçen kadının âdetinin uzamasının sebebi olarak, onun emzikli bulunması ihtimali üzerinde durulmuştur.

Hz. Osman'ın kadına, **Hz. Ali**'yi kastederek; "**bu, senin amcaoğlunun işidir**" sözüyle, bu hükmü, aralarında o kadının kendi sülalesinden olan **Hz. Ali**'nin de bulunduğu sahabîlere danışarak verdiğini ifade etmek, kendisine sitem eden kadını yatıştırmak ve gönlünü almak istemiştir."[85]

٧٤٠٣- (ط ــ **[عبد الرحمن] الأعرج** رحمه الله) : « أن عثمان بن عفان رضي الله عنه ورَّثَ نِساءَ ابنِ مُكْمِلٍ منه ، وكان طلَّقهُنَّ وهو مريض ». أخرجه الموطأ.

7,403- Abdurrahman el-A'rac der ki:

"Osman b. Affân, kendisi hastayken boşadığı eşlerini İbn Mükmil'e[86] vâris kıldı.[87]

---

[84] Bu açıklamalar için bkz.; **İbn Kudâme**, VII, 217, II, 373; **Bilmen**, II, 373; **Karaman**, I, 303, 328-329.

[85] **Bâcî**, IV, 87-88; **Zürkânî**, III, 196; **Canan**, XIII, 322.

[86] **İbn Mükmil**: İsminin Abdurrahman veya Abdullah olduğuna dair farklı rivâyetler vardır. Bu hadîsin Abdurrezzak'ın ***Musannaf***'ı (VII, 63) ile ***el-İstizkâr*** (VI, 112) ve ***el-Muhallâ***'daki (X, 218) rivâyetinde Abdurrahman b. Mükmil diye tasrih edilmektedir. Ancak ***İsâbe***'de onun nesebi; Abdullah b. Mükmil b. Abd b. Avf b. Abdülhâris b. Zühre diye verilmektedir. İbn Fethûn ve Zürkanî de, isminin Abdullah olduğunu, Abdurrahman'ın ise onun oğlu ve aynı zamanda zührî2nin hocası olduğunu söylemektedirler. Buharî'nin ***et-Tarîhu'l-Kebîr***'i (V, 301)) ile

İZAH

Hadîs, **Hz. Osman**'ın hastalık halinde eşini boşayan kimseye, boşadığı eşini mirasçı kıldığını ifade etmektedir. Bu konu müçtehitler arasında tartışmalıdır:

Şâfiî'nin de aralarında bulunduğu bazı müçtehitler, boşama gerçekleşmiştir, verâset de cereyan edemez demişlerdir.

Çoğunluğu teşkil eden müçtehitler ise bunun vâris olması gerektiğini savunmuşlardır. Bunlar da teferruatta üç kısma ayrılmışlardır:

Ebû Hanîfe ve arkadaşları ile **Sevrî** gibi müçtehitler, boşanan kadın iddet içerisinde iken kocası vefat ederse vâris olur, iddeti tamamladıktan sonra vefat ederse vâris olmaz demişlerdir.

İbn Ebî Leyla ve **Ahmed b. Hanbel**, iddeti dolmuş olsa bile, kadın başka biriyle evlenmemişse vâris olur, evlenmişse vâris olamaz demişlerdir.

Mâlik ve **Leys** ise, durum ne olursa olsun mirasçı olur görüşündedirler. Bu görüş **Hz. Osman'**dan da rivâyet olunmuştur.

Bu konumdaki kadınların vâris olmasını savunanların delilleri, sedd-i zeria, yani sû-i istimali önleme, kötülüğe giden yolu kapatma prensibidir. Zira hastalık halinde eşini boşayan ve aynı hastalıktan ölen kimsenin, hakkını kötüye kullanmış ve karısını mirastan mahrum bırakmayı kastetmiş olması ihtimal dahilindedir.

Burada bahsi geçen hastalık ölüm hastalığıdır.[88] Ölüm hastalığı, ekseriyetle ölüme götüren, araya sağlık hali girmeden ölümle sonuçlanan hastalıktır.[89]

İbn Ebî Hâtim'in *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'inde (V, 250) ve İbn Hibbân'ın *Sikat*'ında (V, 97) da Abdurrahman b. Abdullah b. Mükmil'in, tâbiîlerden olduğu, İbn Abbas'tan rivâyet ettiği ve Zührî'nin de hocası olduğu belirtilmektedir. Hasta yatağında üç karısını boşayan İbn Mükmil, bu hastalığı sonunda Hz. Osman döneminde vefat etti.

87 **Muvatta**, Talak, 16/41.

88 **Abdurrezzak**, VII, 64, r. 12201; **İbn Rüşd**, II, 87; **Bâcî**, IV, 85-86; **Serahsî**, VI, 154 vd.; **İbn Kudâme**, VII, 217 vd.; **Karaman**, I, 301.

89 **Karaman**, I, 194.

٧٤٠٤- (ط ـ ربيعة بن أبي عبد الرحمن رضي الله عنه) قال : « سألت امرأة عبد الرحمن بن عوف منه الطلاق ، فقال : إذا طَهُرْت فآذنيني ، فآذَنَتْهُ ، فطلَّقها أَلْبَتَّة ، أو تطليقة كانت بَقِيَتْ لها وهو مريض يومئذ ، فَوَرَّثَها عثمان من زوجها ميراثها بعد انقضاء عدَّتها ».

وفي رواية : « أن عبد الرحمن بن عوف طلَّق امرأتَهُ أَلْبَتَّة وهو مريض يومئذ ، فورَّثها عثمان بعد انقضاء عدَّتها ». أخرجه الموطأ .

7,404- Rabîa b. Ebî Abdurrahman anlatıyor:

"Abdurrahman b. Avf'ın hanımı, ondan kendisini boşamasını istedi. Abdurrahman;

"- Âdetten temizlenince bana haber ver " dedi. Kadın adetten temizlendiğinde ona bildirdi. O da, kendisi o gün hasta olduğu halde kadını kesin olarak (yani üç talakla) veya (üç talaktan) geriye kalmış bulunan tek talak ile boşadı. Osman, kadının iddeti tamamlandıktan sonra onu, kocasından kendisine kalacak olan mirasına vâris kıldı."[90]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette de şöyle geçmektedir:

"Abdurrahman b. Avf hanımını, kesin olarak boşamıştı. Kendisi de o gün hasta idi. Osman kadının iddeti tamamlandıktan sonra onu kocasına mirasçı kıldı."

Hadîsi **Muvatta** tahric etmiştir.

İZAH

Bu hadîs de bir önceki gibi, hastayken eşini boşayan şahsın eşinin miras hakkının düşmeyeceğini; boşama talebinin kadından gelmiş olmasının ve kocanın ölümünün kadının iddetini tamamladıktan sonra gerçekleşmiş bulunmasının da sonucu değiştirmeyeceğini ifade etmektedir.[91]

---

[90] **Muvatta**, Talak, 16/40, 42.

[91] Konuya ilişkin görüşler ve tartışmalar için 7403 nolu hadîsin izahına bakınız. Ayrca bkz., **Bâcî**, IV, 87.

İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinde verdiği bilgiye göre, hadîste bahsi geçen hanım, Kelb kabilesi reisi A**sbağ b. Amr**'ın kızı **Temâdur**'dur. Kadın geçimsiz bir kadındır. **Abdurrahman** hastalanmadan önce kendisini iki defa boşamıştır. **Abdurrahman**, ölümle sonuçlanan hastalığa yakalandığında kadınla aralarında yine bir kısım tatsızlıkların yaşanmaya devam etmesi üzerine, kadının istemesi halinde kendisini boşayacağına; kadının da boşanmayı isteyeceğine yemin etmeleri üzerine;

"- O halde git, âdet görüp temizlendikten sonra bana haber ver!" demiş; kadının durumu haber vermesi üzerine de, boşama gerçekleşmiştir. **Abdurrahman b. Avf**'ın bu hanımdan sadece **Ebû Seleme** adında bir olmuştur. [92]

Abdurrahman'ın, o hanımı hemen boşamayıp da, âdet görüp temizlendikten sonra boşamak istemesi talâkın "**sünnî**" olarak, yani Kur'ân-ı Kerim ve sünnetin tarif ve talimatına uygun boşama şeklini gerçekleştirmek içindir. Bu boşanma şekli de, hayızdan sonra, birleşmeden ve bir defa boşamakla gerçekleşir.[93]

الفرع السابع
في الْكَلالَة

7-KELALE

٧٤٠٥– (ط ـــ زيد بن أسلم رحمه الله) : أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه سأل رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن الكَلالة ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يكفيكَ من ذلك الآيةُ التي أُنزلت في الصيف في آخر سورة النساء** ». أخرجه الموطأ .

---

[92] **el-İsâbe**, VII, 543-544.

[93] **Bâcî**, IV, 87; **Karaman**, I, 304.

7,405- Zeyd b. Eslem'den rivâyet olunduğuna göre; Ömer b. el-Hattab, Rasûlullah'a (as.) kelale konusunu sordu. Rasûlullah (as.) da şöyle cevap verdi:

"Sana bu konuda yazın nâzil olan Nisâ sûresinin son âyeti yeterlidir."[94]

İZAH

Kelâle hakkında Kur'ân'da iki âyet bulunmaktadır. Bunlardan biri; ***"Eğer ölen bir erkek veya kadının çocuğu ve babası bulunmadığı halde kelâle olarak (yan koldan) mirasına konuluyor ve kendisinin bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa bunlardan her birinin miras payı, terekenin altıda biridir..."*** meâlindeki, Nisâ sûresi 12. âyetidir. Diğeri de yine Nisâ sûresinin; ***"Senden fetvâ istiyorlar. De ki: Allah size kelâlenin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan, fakat kız kardeşi bulunan bir kişi ölürse, bıraktığı malın yarısı onundur..."*** meâlindeki 176. yani sûrenin son âyetidir. İşte Hz. Peygamber'in, **Hz. Ömer**'e; **"sana yeter..."** buyurduğu âyet budur. Hadîste de geçtiği üzere bu âyet yazın nazil olmuştur. Bu yüzden yazın nâzil olan âyet anlamında bu âyete ***"sayf "*** âyeti de denir. Rivâyete göre kelâle konusundaki birinci âyet ise kışın nâzil olmuştur.

Bu iki âyete rağmen kelâle konusu İslâm miras hukukunun en fazla tartışılan meselelerinden biridir. Bu rivâyetten de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, bu konuda kesin bir açıklama yerine konuyu kendisine soran **Hz. Ömer**'i birinci âyete (Nisa 12) göre daha fazla açıklama bulunan ikinci (Nisa 176) âyete havale etmiş, meseleyi oradan halletmesini istemiştir. Ancak sahâbenin ileri gelenleri bu kelimenin yorumunda birleşememişlerdir. Hatta Hz. Peygamber'in, ilmine ve anlayışına güvenerek **"sana sayf âyeti yeter"** buyurduğu **Hz.Ömer** bile bu konuda çok zorlanmış, daha Hz. Peygamber hayatta iken bu meselenin peşine düşmüş ve bu konuda Hz. Peygamber'e defalarca başvurmuş, ondan istediği cevabı alamayınca da kendi kızı ve Rasûlullah'ın (as.) eşi **Hafsa**'ya başvurarak meseleyi Hz.

---

[94] **Muvatta**, Ferâiz, 9

Peygamber'e sordurmuş, ondan da bir sonuç alamamış; kendisi de bu meseleyi bir türlü anlamadığını ifade etmiştir. Rivâyete göre; **"üç mesele vardır; gönül isterdi ki Rasûlullah (as.) onları da bize açıklamadan aramızdan ayrılmasaydı: Biri kelâle meselesi, diğeri dedenin mirastaki durumu, üçüncüsü de ribânın çeşitleri"** diyen **Hz. Ömer**, hilâfetinin son yılında irad ettiği bir Cuma hutbesinde de şunları söylemiştir:

"...Ben öldükten sonra, kendimce kelâle meselesinden daha mühim bir problem bırakmıyorum. Rasûlullah'a (as.) kelâle meselesinde olduğu kadar hiçbir konuda müracaatta bulunmamışımdır. O da bana bu konuda olduğu kadar hiçbir şeyde sert davranmamıştır. Hatta parmağı ile göğsüme dokunarak;

"- Yâ Ömer, sana Nisâ sûresinin sonundaki sayf âyeti yetmiyor mu?" **buyurmuştur. Eğer yaşarsam kelâle konusunda öyle bir hüküm vereceğim ki, o hükmü, Kur'ân'ı okuyanlar da, okumayanlar da verebilecek."**

Yine **Hz. Ömer**'in, kelâle meselesiyle dedenin mirastaki durumuna dair bir yazı yazdığı, ancak ölüm döşeğinde onu imha ederek; **"nasıl anlıyorsanız öyle hükmediniz"** dediği; ölümü anında da; **"biliniz ki, kelâle konusunda ben hiçbir şey söylemedim"** dediği de ondan yapılan rivâyetler arasında yer almaktadır.

Kelâleye ilişkin olarak sahâbelerden değişik yorumlar yapılmıştır: **Hz. Ebû Bekir**'e göre kelâle, baba-ana ve çocuklar dışındaki vârislerdir. Bu görüş **Hz. Ali, Zeyd b. Sabit** ve **İbn Mes'ûd**'un da aralarında bulunduğu ekseri sahabîlerin de görüşüdür. Onlardan sonraki ekseri müçtehitlerin görüşleri de böyledir. Bu görüş **Hz. Ömer**'den de nakledilmiştir.

Bir diğer görüşe göre kelâle, ebeveyn ve çocuk bırakmadan ölen kimsedir. Bu görüş **Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mesud** *ve* **Abdullah b. Abbas**'tan da nakledilmiştir. Yine **Hz. Ömer**'den kelâle, öldüğünde çocuğu bulunmayan kimsedir dediği de nakledilmiştir. Bu görüş sahipleri, Nisâ sûresi 176. âyetindeki **"...onun çocuğu yoktur..."** kaydını, kelâlenin tanımlamasına bir işaret gibi düşünmüşlerdir.[95]

---

[95] Bkz., **Elmalılı**, II, 1310; III, 137; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 96; **Koçak**, s. 245-247.

٧٤٠٦- (ت د ـ البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله {يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة} [النساء : ١٧٦] فقال له النبيّ صلى الله عليه وسلم : تُجزيك آية الصيف ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود قال: «يا رسولَ الله {يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة} ما الكلالة؟.. وذكر الحديث» قال راويه: قلت لأبي إسحاق: هُوَ من ماتَ ولم يَدَع ولداً ولا والداً؟ قال: كذلك ظنُّوا أنّه كذلك». وفي أخرى ، قال البراء: « نزلت في الكلالة {يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة} ».

7,406- Berâ b. Âzib anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a gelip;

"- Ya Rasûlullah; ***'...senden fetva istiyorlar, de ki Allah kelâle hakkında size fetva veriyor'***[96] âyetindeki kelâle nedir?" dediğinde Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Sayf âyeti sana yeter."[97]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Tirmîzî** tahriç etmiştir.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise şöyle demektedir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; **'senden fetva istiyorlar...'** âyetinde geçen kelâle ne demektir?.." diye sordu. Sonra râvî yukarıda geçen hadîsi nakletti.

Hadîsin râvîsi ayrıca demiştir ki: Ben, (bu hadîsi Berâ b. Âzib'den nakleden) Ebû İshâk'a;

"- Kelale, ölüp geride çocuk ve baba bırakmayan kimse midir?" diye sordum.

"Öyle zannediyorlar, gerçekten de öyledir" dedi.

Bir başka rivâyette de Berâ demiştir ki: "Kelâle hakkında ***'senden fetva istiyorlar, de ki: Allah kelâle hakkında size fetva veriyor'*** âyeti nâzil olmuştur."

---

[96] Nisa, 176.

[97] **Tirmîzî**, Tefsir, 28/3042; **Ebû Davud**, Ferâiz, 3/2888-2899.

İZAH

Bu hadîste Hz. Peygamber'e soruyu soran zatın adı verilmemişse de, şârihler bunun, **Hz. Ömer** olduğunu söylemişlerdir. Nitekim bir önceki hadîste, Hz. Peygamber'e bu soruyu soran zatın **Hz. Ömer** olduğu ifade olunmuştu.

Bir önceki hadîsin izahında da geçtiği üzere kelâle konusu sahabe arasında en çok tartışılan meselelerden biridir. **Hz. Ömer**, bunun tefsiriyle ilgili olarak Hz. Peygamber'e defaatle müracaatta bulunmuş, ancak bahsi geçen âyete havaleden başka bir sonuç alamamış, kendisi de tek bir görüş üzerinde karar kılamamıştır. Ondan bu konuya ilişkin olarak değişik görüşler nakledilmiştir.[98]

الفرع الثامن

في ذوي الأَرْحَام

8- ZEVÎ'L-ERHÂM

٧٤٠٧- (ت ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

«الخَالُ وَارِثُ مَنْ لا وَارِثَ لَهُ ». أخرجه الترمذي.

7,407- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.); **"Dayı, vârisi olmayan kişinin mirasçısıdır" buyurdu.**[99]

İZAH

Zevî'l-erhâm: Ne asabe ve ne de farz (muayyen hisse) sahibi olan; kan hısımları için kullanılan bir terimdir.

Bunlar dört sınıfta mütalaa olunur:

1- **Furû**: Kızların çocuklarıyla oğlun ve kızlarının çocukları.

2- **Usûl**: Sahih olmayan dede ve nine; ananın babası, ananın babasının babası, ananın babasının anası ve onun bunun anası gibi.

---

[98] Bkz., 7405 nolu hadîsin izahı.

[99] **Tirmizî**, Ferâiz, 12/2104

3- **Baba ve ananın asabe ve farz sahibi olmayan çocukları**: Kız kardeşlerin çocukları, ana-baba veya baba bir erkek kardeşlerin ve oğullarının kızları ve bunların çocukları, ana bir erkek kardeşlerin çocukları ve torunları.

4- **Büyük baba ve büyük ananın (asabe ve farz sahibi olmayan) çocukları**: Halalar, ana bir amcalar; dayılar, teyzeler, dayı ve teyze çocukları, ana-baba bir veya baba bir amcaların ve bunların oğullarının kızları ve bunların çocukları. Ana ve baba ile büyük ana ve büyük babanın asabe olmayan amcaları ile hala, dayı ve teyzeleri ve bunların çocukları.

İşte bu bölümdeki hadîsler bunların mirasçılığını beyan etmektedir.

Yukarıdaki hadîs **zevî'l-erhâm**'dan olan dayının sırası gelince mirasçı olabileceğini göstermektedir. **Zevî'l-erhâm**'ın mirasçılığı müctehitler arasında tartışmalıdır:

Hz. Ömer, Hz. Ali, **İbn Mes'ûd, İbn Abbas** gibi sahabîlerle **Ebû Hanîfe** ve **Ahmed b. Hanbel** gibi bazı müctehitler, sıraları gelince **zevî'l-erhâm** vâris olur demişlerdir. Bunların delilleri ***"Bir de akraba olanlar (miras hususunda) Allah'ın kitabına göre, birbirlerine daha yakındırlar"***[100] âyeti ile bu ve devamındaki hadîslerdir. Onlara göre bu âyette, "**akraba**" kelimesi mutlak olarak kullanılmıştır. Asabe ve farz sahiplerini kapsadığı gibi **zevî'l-erhâm**'ı da kapsamaktadır. Hz. Peygamber'den nakledilen hadîsler de bunu göstermektedir.

Sahabîlerden **Zeyd b. Sâbit** ile **Mâlik** ve **Şâfiî** ise, **zevî'l-erhâm**'ın vâris olamayacağını, asabe ve farz sahibi vâris yok ise terikenin devlet hazinesine intikal edeceğini söylemişlerdir. Bunlar da, miras âyetlerinde[101] farz sahibi ve asabe olan hısımların hisseleri açıklandığı halde, **zevî'l-erhâm** ile ilgili bir açıklama bulunmamaktadır; bu da onların miras hakkı olmadığını gösterir, aksi durumda onların hisseleri de açıklanırdı, demişlerdir. Yine bunlar, kendisine hala ve teyzenin durumu sorulunca Hz. Peygamber'in; **"Cebrâil bana bildirdi ki, onlara bir şey yok"**

---

[100] Enfâl, 75.

[101] Nîsa, 11, 12.

meâlindeki hadîsini de delil olarak kullanmışlardır. Ancak ilk görüş sahiplerine göre bu hadîs mürseldir. Delil olarak kullanılamaz. Hadîsin delil olarak kullanılabileceği kabul edilse bile, bunda **zevî'l-erhâm**'ın mirasını engelleyen bir durum yoktur. O takdirde bu hadîsten maksadın **"asabe ve farz sahibi vâris varken hala ve teyzeye bir şey yoktur"** demek olduğu anlaşılır. Yine bu hadîsin, ***"Bir de akraba olanlar (miras hususunda) Allah'ın kitabına göre, birbirlerine daha yakındırlar"*** âyetinden önce varit olma ihtimali olduğu gibi "**hala ve teyzeye belirlenmiş farz hissesi yoktur**" anlamında kullanılmış olma ihtimali de söz konusudur.

Zevî'l-erhâm'ın vâris olacağını savunanlar da bunların mirasçı olma keyfiyetinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.[102]

٧٤٠٨- (د ــ **المقدام بن معد يكرب** رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**الخَالُ وارِثُ من لا وارِثَ له ، يَعْقِلُ عنه ، ويَفُكُّ عنه عانَه ، ويَرِثُهُ** ». أخرجه أبو داود.

7,408- Mikdam b. Madîkerib'den rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Dayı, mirasçısı bulunmayanın mirasçısıdır; onun yerine diyet öder, onun yükünü paylaşır ve ona vâris olur."[103]

İZAH

Hadîs, **zevî'l-erhâm**'dan olan dayının, asabe ve farz hissesi sahibi mirasçısı bulunmayan yakınına mirasçı olacağını ifade etmektedir. Hadîste ifade olunan, onun adına diyet ödemesi, onun yükünü paylaşması ve onu zimmetine tealluk eden haklardan kurtarması, onun âkılesinden olması sebebiyledir. Bu hadîsten, külfet-nimet dengesinin korunmasının, kişinin, yükünü paylaşma konumunda bulunduğu birisinden yararlanmasının, icabında diyet

---

[102] Bu görüşler ve açıklamalar için bkz., **İbn Kudâme**, VII, 82 vd.; **Bilmen**, V, 282-283; **Karaman**, I, 417-419; **Zuhaylî**, VIII, 282 vd.

[103] **Ebû Davud**, Ferâiz, 8/2900, 2901.

yükünü paylaştığı birisine, sırası gelince vâris olmasının gerektiği anlaşılmaktadır.

Âkıle ve diyet yükümlülüğü konusunda gerekli açıklamalar, diyetler bölümünde geçmişti.[104]

٧٤٠٩- (ت ـ سهل بن حنيف رضي الله عنه) قال : كتب معي عمر بن الخطاب إلى أبي عبيدة : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « الله ورسوله مَوْلَى من لا مَوْلَى له والخال وارثُ من لا وارثَ له». أخرجه الترمذي.

7,409- Sehl b. Huneyf anlatıyor:

"Ömer b. el-Hattâb, benimle Ebû Ubeyde'ye gönderdiği bir mektupta, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu yazmıştı:

"Allah ve Rasûlü, mevlâsı olmayanın mevlâsıdır. Dayı da vârisi bulunmayanın vârisidir."[105]

İZAH

Mevlâ kelimesi, efendi, sahip, mâlik, dost, yardımcı, köle âzât eden, veli, karışmaya hakkı olan anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Hadîs şârihlerinin ifadesine göre, bu hadîste bu kelime "**mirasçı**" anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla hadîs **"Allah ve Rasûlü, hiçbir mirasçısı bulunmayanın mirasçısıdır"** anlamını ifade etmektedir. Allah ve Rasûlünün mirasçılığından maksat ise, hiçbir mirasçısı bulunmayan kimsenin terikesinin devlet hazinesine intikal ettirilmesidir.[106]

Bu hadîs de **zevî'l-erhâm**'ın mirasçı olabileceğini ifade etmekte ve bu görüşü savunan müctehitlerin delilleri arasında bulunmaktadır.

---

[104] Bkz., 2482 nolu hadîsin izahı.

[105] **Tirmizî**, Ferâiz, 12/2104

[106] **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 107; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 174; **Haydar Hatiploğlu**, VII, 442.

٧٤١٠- (ط ــ **عبد الرحمن بن حنظلة الزرقي**) عن مولى لقريش كان قديما يقال له : ابن مِرْسَى ، أنه قال : « كنت جالسا عند عمر بن الخطاب - رضي الله عنه - فلما صلى الظهر قال: يا يَرْفا ، هَلُمَّ ذلك الكتاب - لكتاب كتبه في شَأن العَمَّة - فنسأَلَ عنها ونستَخْبِرَ فيها ، فأتى به يَرْفا ، فدعا بتَوْر أو قَدَح فيه ماء ، فمحا ذلك الكتابَ فيه ، ثم قال : لَوْ رَضِيَكِ الله [وَارِثَة] أقرَّكِ ، لو رضيكِ الله أقرَّكِ ». أخرجه الموطأ .

7,410- Abdurrahman b. Hanzala ez-Zurakî[107], Kureyş'in mevlâlarından olup kendisine, eskiden İbn Mirsâ[108] denilen zattan şunları nakletmektedir.

"Ben, Ömer b. el-Hattâb'ın yanında oturuyordum. Öğle namazını kılınca Ömer, (hizmetçisi Yerfâ'ya);

"- Yerfâ şu yazıyı getir!" dedi. -Bu sözü halanın mirastaki konumuyla ilgili yazmış olduğu yazı için söyledi.- Biz de o sırada kendisine halanın mirası hakkında soru soruyor, o konuda bilgi almak istiyorduk. Yerfâ, yazıyı Hz. Ömer'e getirince Ömer, içinde su bulunan bir sürahi veya bir bardak istedi ve bu yazıyı o suyun içinde imha etti. Sonra da şunları söyledi:

"- Allah senin vâris olmana razı olsaydı, vâris olduğunu beyan ederdi. Evet, Allah senin vâris olmana razı olsaydı bunu belirtirdi."[109]

---

107 **Abdurrahman b. Hanzale ez-Zurakî**: Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan kişilerdendir.

108 **İbn Mirsâ:** Sadece **Muvatta**'da bu şekilde zikredilen bu zatın gerek tam künyesi ve gerek hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. **Tahâvî** de onun ma'rûf biri olmadığını söylemiştir.

109 **Muvatta**, Ferâiz, 10/8.

İZAH

Hadîsten anlaşıldığına göre **Hz. Ömer, zevî'l-erhâm**'dan olan halanın sırası geldiğinde mirasçı olabileceği görüşünde iken,[110] sonra bundan vazgeçmiş ve onun **zevî'l-erhâm** sıfatıyla mirasçı olamayacağını benimsemiştir. Onun mirasçılığına dair yazdığı belgeyi de cemâatin huzurunda imha ederek ilk görüşünü değiştirdiğini açıklamak istemiştir.

Hz. Ömer halayı kastederek **"Allah senin vâris olmana razı olsaydı bunu beyan ederdi"** derken; miras âyetlerinde, mirasçı olabilecek hanımlara ve miras hisselerine yer verildiği halde, halalara dair herhangi bir açıklamanın bulunmamasını kastetmiştir. 7407 nolu hadîsin izahında da geçtiği üzere, **zevî'l-erhâm**'ın vâris olamayacağını savunan müctehitler de bu gerekçeden hareket etmişlerdir. Kadı **Ebû'l-Velid el-Bâcî**'nin ifadesine göre, konuya ilişkin olarak **Mâlik**, Allah'ın kitabında ismine yer verdiği hanımlar ile mirasçılığı sünnetle sabit olanlardan başkasının mirasçı olamayacağını; **zevî'l-erhâm**'ın ise bunlar arasında bulunmadığını söylemiştir.[111]

٧٤١١- (ط ــ **محمد بن أبي بكر بن حزم** رحمه الله) : أنه سمع أباهُ كَثِيْرا يقول : كان عمرُ بنُ الخطاب رضي الله عنه يقول : « عَجَبا للعَمَّةِ تُورَثُ ولا تَرِثُ». أخرجه الموطأ.

7,411- Muhammed b. Ebû Bekir b. Hazm'dan[112] rivâyet olunduğuna göre kendisi, babasının pek çok kere şöyle dediğini işittiğini söylemiştir: Ömer b. el-Hattâb derdi ki:

"Halanın durumuna hayret ediyorum, kendisine vâris olunur, fakat o vâris olamaz."[113]

---

[110] Bkz. 7407 nolu hadîsin izahı.

[111] **Bâcî**, VII, 243, 250; **Zürkânî**, III, 116.

[112] **Muhammed b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Ensârî el-Medenî**: ö. 132/749. Medîneli güvenilir tâbiîlerdendir. Babasından, Abbâd b. Temîm el-Ensârî ve Amra bint Abdurrahman'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Süfyan Sevrî ve Süfyan b. Uyeyne rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

İZAH

Hadîs, bir kadının erkek kardeşinden olan yeğenlerinin, kendisine vâris olduğu halde, bu kadının onlara vâris olamadığını ifade etmektedir.

Daha önce de geçtiği gibi bu hüküm, **zevî'l-erhâm**'ın mirasçı olamayacağını söyleyenlere göredir. Bu konu müctehitler arasında tartışmalıdır. **Hz. Ömer**'den son iki hadîste ifade olunanın aksine, **zevî'l-erhâm**'ın mirasçı olabileceği görüşü de nakledilmiştir.[114]

٧٤١٢- (د ـ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**ابنُ أختِ القومِ منهم**». أخرجه أبو داود.

7,412- Ebû Musa'l-Eş'arî demiştir ki: Rasûlullah (as.);

"Bir kavmin kız kardeşinin oğlu da (yeğenleri de) onlardandır" buyurdu.[115]

٧٤١٣- (س ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**ابنُ أختِ القومِ من أنفسهم**». أخرجه النسائي.

7,413- Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah (as.) buyurdular ki:

Bir kavmin kız kardeşinin oğlu da (yeğenleri de) kendilerinden sayılırlar."[116]

113 **Muvatta**, Ferâiz, 8/9.

114 Bkz., 7407 nolu hadîsin izahı.

115 **Ebû Davud**, Edeb, 121/5122.

116 **Nesâî**, Zekât, 96; **Buharî**, Ferâiz, 24.

İZAH

Bu iki hadîs de bir kimsenin kız kardeşinden olma yeğenlerinin, kendisi gibi değerlendirilmesini ifade etmekte ve **zevî'l-erhâm**'ın mirasçı olabileceğini savunan müctehitler tarafından, görüşlerine delil olarak kullanılmaktadır.

Ancak aksi görüşte olanlar, bu hadîslerin, yeğenlerle dayılar arasındaki miras ilişkisini değil akrabalık bağını açıkladığını; binâenaleyh bunlar arasında yardımlaşma, dayanışma, iyilik, şefkat, ilgi gibi hususlarda birlik ve beraberliğe vurgu yapıldığını savunmuşlardır. Dolayısıyla bu hadîslerin, **zevî'l-erhâm**'ın mirasçılığına delil olarak kullanılamayacağını söylemişlerdir.

Bazı yorumcular da bu hadîslerde, cahiliye döneminde benimsenen, kızın çocuklarıyla, kızkardeşin çocuklarına önem vermeme anlayışının ortadan kaldırılmasının amaçlandığını söylemişlerdir.[117]

الفرع التاسع

في ميراث الديّة

9- DİYETİN MİRASA KONU OLMASI

٧٤١٤- (د ت ــ سعيد بن المسيب رحمه الله) قال: كان عمرُ بن الخطاب يقول: «الدِّيةُ على العاقلة، وهُمْ يرثونها، ولا تَرِثُ المرأةُ من دِيَةِ زوجها، فقال الضحاك بن سفيان: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كتب إليَّ: أنْ وَرِّث امرأةَ أشْيَم الضِّبابيِّ من دِيَة زوجها، وكانت من قَوْم آخرين فرجع عمرُ». أخرجه أبو داود وقال: «وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم استعمل الضحاك على الأعراب». أخرجه الترمذي.

7,414- Saîd b. el-Müseyyeb'in anlattığına göre, Ömer b. el-Hattâb şöyle derdi:

"Diyet âkıleye yüklenir/ödettirilir. Onlar aynı zamanda diyete vâris de olurlar. Kadın ise kocasının diyetine vâris olamaz."

---

[117] **Fethu'l-Bârî**, XII, 42; **Canan**, XIII, 327-328.

Dahhâk b. Süfyan;

"- Rasûlullah (as.), **'Eşyem ed-Dabâbî'nin hanımını, kocasının diyetine mirasçı kıl'** diye bana yazmıştı, halbuki kadın başka bir aşirettendi" deyince Ömer kendi görüşünü terk edip bu hükme döndü."[118]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiş ve şöyle demiştir:

"Rasûlullah (as.) Dahhâk'ı bedevîlere yönetici olarak görevlendirmişti."

Bu hadîsi **Tirmizî** de tahric etmiştir.

İZAH

Diyet, öldürme ya da yaralama suretiyle işlenen cinâyetlerde, mağdura veya vârislerine ödenmesi gereken mal/tazminat anlamında kullanılan bir terimdir.

Âkıle ise, hatalı olarak işlenen cinâyetlerden doğan diyeti ödemekle yükümlü olan yakınlar için kullanılır.

Hatalı olarak işlenen cinâyetlerde diyetin âkıle tarafından ödeneceği; âkılenin de asabe denen hısımlardan, yani bir kimsenin erkek vasıtasıyla kendine bağlanan erkek hısımları ile böyle telakki edilenlerden ibaret bulunduğu hususunda nüctehitler arasında herhangi bir tartışma yoktur. Buna göre eşler, asabe sınıfından hısım olmadığı için âkıle kapsamına girmemekte; dolayısıyla her bir eşin diğerinin sebep olduğu diyeti ödeme sorumluluğu bulunmamaktadır.

Ancak, eşin öldürülmesinden doğan diyete, hayatta kalan eşin mirasçı olması konusu tartışmalıdır: Çoğunluğu teşkil eden fakihlere göre, şahsın diyeti ile diğer malları arasında herhangi bir fark yoktur. Dolayısıyla diyet de diğer mallar gibi mirasa konu olur ve ölüye, öldüğü sırada vâris olma konumundaki bütün mirasçılar bundan pay alır.

---

[118] **Ebû Davud**, Ferâiz, 18/2927; **Tirmizî**, Ferâiz, 18/2110.

Bir rivâyete göre **Hz. Ali**, diyetlere, diyet ödeme sorumluluğu bulunan asabeden başkasının vâris olamayacağını söylemiştir. İzahını yapmakta olduğumuz rivâyetten de anlaşıldığı gibi, **Hz. Ömer** de bu görüşte iken, **Dahhâk b. Süfyan**'ın kendisine naklettiği hadîsi duyunca görüşünden vazgeçip, hadîsle amel etmiştir. **Hz. Ömer**'in ilk görüşü diyetin, maktûlün mülkü olmadığı, dolayısıyla bu malın onun bütün vârislerine değil, gerektiğinde, onun ödemek durumunda olduğu diyet yükünü, âkıle olma sıfatıyla paylaşan kimselere verilmesinin uygun olacağı düşüncesine dayanmaktadır. Çoğunluğun görüşü ise hadîslere dayanmaktadır. Daha önce de ifade olunduğu gibi **Hz. Ömer** de, sonuçta bu görüşü benimsemiştir.

Hz. Ömer'e, Rasûlullah'ın (as.) hadîsini hatırlatan **Dahhâk b. Süfyan**, **Ebû Davud**'un rivâyetinden de anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber zamanında idari görevlerde bulunmuş bir sahabîdir.[119]

الفرع العاشر

في ميراث الصدقة

10- SADAKANIN MİRASA KONU OLMASI

٧٤١٥- (م د ت ـ **بريدة** رضي الله عنه) : « أن امرأة أتَتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فقالت : كُنتُ تصَدَّقْتُ على أمِّي بوَليدة ، وإنَّها ماتتْ ، وتركَتِ الوليدةَ ، قال : **قد وَجَبَ أجْرُكِ ورَجَعت الوليدةُ إليكِ في الميراث** ». هذا لفظ أبي داود.

وقد أخرجه مسلم والترمذي وهو عندهما طرف من أول حديث ، وهو بتمامه مذكور في «**كتاب برّ الوالدين**» من حرف الباء، و«**كتاب الصوم**» من حرف الصاد، وقد أخرجه أبو داود أيضا مِثْلَهُما.

7,415- Bureyde anlatıyor:

---

[119] **İbn Kudâme**, IX, 495, 514, 515; VII, 204-205; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 144-145; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 211-213; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, IV, 675; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 304.

"Rasûlullah'a (as.) bir kadın geldi ve;

"- Ben sadaka/hediye olarak anneme bir câriye vermiştim. Annem öldü ve miras olarak o câriyeyi de bıraktı" dedi. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Bu yaptığınla sen sevaba hak kazandın, câriye de miras arasında sana geri döndü."[120]

RİVÂYETLER

Bu ifade **Ebû Davud**'a aittir.

Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî** de tahric etmiş olup buradaki ifade onların tahric etmiş olduğu hadîsin baş tarafından bir bölümü oluşturmaktadır. Bu hadîsin tamamı, **Kitabu'l-Birr**'in **Birru'l-vâlideyn** bâbında ve **Kitabu'-Savm**'da zikredilmiştir.

Ebû Davud, o iki rivâyetin bir benzerini de tahric etmiştir.

İZAH

Anlaşıldığı kadarıyla, hadîste bahsi geçen kadın, annesine yaptığı bağışın, kendisine miras olarak dönüp dönemeyeceğini öğrenmek istemiş, Hz. Peygamber de bunun, diğer mallar gibi miras kapsamında mütalaa edilmesi gerektiğini ifade buyurmuştur.

Âlimler bu hadîsten hareketle, bir kimsenin yakınına verdiği bir hediyeye, onun ölümü sebebiyle vâris olması durumunda, o malı miras olarak almasında, onda tasarrufta bulunmasında her hangi bir sakınca görmemişlerdir. Onlar bunun, hadîslerle yasaklanan, kişinin hibesinden dönmesi gibi değerlendirilemeyeceğini ve yine mekruh sayılan, verilen sadaka/hediyeyi geri alma kapsamına girmeyeceğini söylemişlerdir.

Bu tür malın, Allah hakkı olması hasebiyle fakirlere sarfedilmesi gerektiğini söyleyenler de olmuştur. Ancak bu görüş, bu hadîse aykırı bulunmuştur.[121]

---

[120] **Müslim**, Sıyâm, 27/157-58; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 12/2877; **Tirmizî**, Zekât, 31/667.

[121] **Nevevî**, VII, 27; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 79-80; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 136-137; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, IV, 336.

٧٤١٦- (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) قال : « بَلَغَنِي أن رجلا من الأنصار من بلحارث بن الخزرج تصدّق على أبَوَيْه بصدقة، فهلكا، فورث ابنهما المال ، وهو نَخْل ، فسأل عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ فقال: **لقد أُجِرْتَ في صدَقَتك، وردَّها عليك الميراثُ**». أخرجه الموطأ .

7,416- Malik b. Enes demiştir ki:

"Bana ulaştığına göre Ensâr'dan Hâris b. Hazrec oğullarına mensup bir adam, anne ve babasına bir bağışta bulunmuştu. Bilâhare ebeveyn vefat etti ve bu mala oğlu vâris oldu. Bu mal bir hurmalıktı. Adam bu konuyu Hz. Peygamber'e sorunca, Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- Sana, yaptığın sadakanın sevabı verildi ve o mal da miras yoluyla sana geri döndü."[122]

İZAH

Bu hadîs de bir önceki gibi, bir kimsenin sadaka olarak verdiği bir mala miras yoluyla sahip olmasının o sadakanın sevabına engel teşkil etmediğini ifade etmektedir.

Hadîste bahsi geçen zat **Abdullah b. Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî**'dir. Bir rivâyete göre hicretten sonra **Medîne**'de müslümanları namaza çağırmak için formül aranırken gördüğü bir rüya üzerine ezan okunması usûlünü teklif eden zat budur. Kendisi gibi anne ve babası da sahabîdirler.[123]

---

[122] **Muvatta**, Akdıye, 41/54.

[123] **Zürkânî**, IV, 57.

الفرع الحادي عشر

في جماعة من الوُرّاث

11- BİR KISIM VARİSLER TOPLULUĞU

٧٤١٧- (خ ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «لما كان المالُ للولد، وكانت الوصيةُ للوالدين ، فنسخ الله من ذلك ما أحبَّ ، فجعل للذَّكَر مثلَ حظِّ الأنثيين، وجعل للأبوين لكلِّ واحد منهما السدسَ والثلثَ، وجعل للمرأة الثُّمُنَ والرُّبُعَ، وللزوج: الشَّطْرَ والرُّبُعَ ». أخرجه البخاري.

وفي رواية ذكرها رزين قال : كان أولا نزلَ قوله تعالى في سورة البقرة : **{كُتب عَلَيْكُمْ إذا حَضَرَ أحَدَكُم الموتُ، إنْ تَرَكَ خَيْرا الوَصِيَّةُ للوالدين والأقربين بالمعْرُوف حقا على المتَّقين}** |البقرة: ١٨٠| فكانت الوصيةُ للوالدين ، والمالُ للولد ، فأنزل الله بعد ذلك آية الفرائض ، فجعل للذَّكَرِ مثلَ حَظِّ الأنثيين ، وجعلَ للأبوين لكلِّ واحد منهما السدسَ مع الولد ، وجعلَ للمرأة مع الولد الثُّمُنَ والرُّبعَ إذا لم يكن له ولَد، وللزوج الرُّبعَ إذا كان للمرأة ولد منه ، أو من غيره ، والشطرَ إذا لم يكن لها ولد ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا وصيةَ لوارث** » ، فبطلت الوصية للوالدين.

7,417- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"(İslâm'ın ilk yıllarında ölen şahsa ait olan) malı miras olarak çocuklara kalır, vasiyet de anne ve babaya yapılırdı. Allah bundan dilediği kısmı neshedip çocuklardan erkeğe kadının payının iki katını; anne ve babadan her birine altıda bir, üçte bir; karısına sekizde bir, dörtte bir, kocaya da yarısı ve dörtte bir pay takdir etti.[124]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî** tahric etmiştir.

Rezîn'in naklettiği bir rivâyette ise Abdullah b. Abbas şunları söylemiştir:

---

[124] **Buharî**, Vesâyâ, 6; Tefsîru Sûreti'n-Nisa, 5; Ferâiz, 10.

"İlk önce Allah Tealâ'nın; Bakara sûresindeki; ***"birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (mal) bırakıyorsa anaya, babaya ve hısımlara uygun bir biçimde vasiyet farz kılındı. Bu, sakınanlara gerekli bir haktır..."***[125] âyeti nazil oldu. Burada vasiyet anne-baba için, mal da çocuklar için öngörülmüş idi. Bundan sonra Allah Teâla ferâiz/miras âyetlerini inzâl buyurdu. Çocuklardan erkeğe kadının payının iki katını; anne ve babadan her birine, çocuklarla birlikte bulunması durumunda, altıda bir; karısına ölenin çocuğu ile birlikte bulunur ise sekizde bir, onun çocuğu bulunmadığında da dörtte bir; kocaya, (ölen) kadının kendisinden veya başka birinden çocuğu varsa dörtte bir; eğer onun çocuğu yoksa yarı pay takdir etti. Rasûlullah da (as.); **'vârise vasiyet yoktur'** buyurdu. Böylece anne ve babaya vasiyet batıl/geçersiz oldu."

İZAH

Hadîs, miras âyetlerinden önceki ve sonraki miras durumunu açıklamaktadır.

İslâm'da miras hükümleri bir anda konulmamış, tedrîci olarak tanzim edilmiştir. Hicrete kadar tevârüs eski sisteme göre olmuştur. Buna göre bir ölünün malının başkasına intikali iki sebep ve bağa dayanıyordu:

1- **Kan hısımlığı**: ölünün büyük erkek çocukları vâris olurlardı. Kadınlar, kızlar ve silah taşıyamayan çocuklar vâris olamazdı. Eğer büyük oğul yoksa mal kardeş, amca gibi diğer erkek kan hısımlarına intikal ederdi.

2- **Anlaşma ve akit**: Evlat edinmek, kardeş olmak veya miras mukavelesi yapmak suretiyle de kişilerin birbirlerine vâris olmaları mümkündü.

Hicretten sonra Hz. Peygamber Muhacirlerle Ensâr'ı ikişer ikişer kardeş ilan edince, tevarüs sadece bunlar arasında cereyan etmiştir. Bu durum **Mekke**'nin fethine kadar sürmüştür. **Mekke**'nin fethinden sonra kardeşlik akdinden doğan tevarüs kaldırılmıştır.

---

[125] Bakara, 180.

Yine İslâm'dan önce **Arabistan**'da carî olan evlatlık müessesesi ve buna bağlı tevarüs usulü de ilga edilmiştir.

Anlaşma ve akit yoluyla tevârüs ise, bazı kayıt ve şartlarla caiz görülmüştür.

Kadın ve çocukların mirasçı olmalarını önleyen kötü âdet ortadan kaldırılmış, önce miktar tayin etmeden bunlara da hisse verilmesi istenmiş; sonra her birinin alacağı hisse teferruatlı bir şekilde tespit edilmiştir.

Keza önceleri anne, baba ve yakın akrabaya vasiyet farz kılınmışken, daha sonra bu hüküm kaldırılmakla birlikte vasiyet yoluyla mal bırakmaya izin verilmiş, ancak burada adâlet ölçüsünden ayrılmama istenmiştir.[126]

İşte bu hadîste, İslâm miras sistemindeki bazı değişikliklere temas edilmiş; öncelikle malın sadece ölünün çocuklarına verilmesinin ve anne, baba ve akrabaya vasiyet zorunluluğunun kaldırıldığı beyan edilmiş ve miras âyetlerinde payları belirlenmiş olan bazı mirasçıların miras paylarına yer verilmiştir.

İslâm'da mirasın sadece çocuklara ait olmadığı bilinen bir gerçektir.

Anne, baba ve diğer akrabaların miras hisselerinin belirlenmesi üzerine bunlar için vasiyetin farz olduğu hükmü de kaldırılmıştır. Bu hükmün miras âyetleriyle mi, yoksa Hz. Peygamber'in hadîsleriyle mi neshedildiği tartışmalıysa da, vârise vasiyetin neshedildiği konusunda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.

Böyle bir vasiyetin sahih olup olmadığı ise yine tartışmalıdır. **Mâlikiler, Zâhirîler** ve bazı **Şâfiîler**'e göre vârise vasiyet caiz değildir. Bunu diğer vârisler kabul etse bile bu, vasiyet değil, hibe hükmüne tabi olur. **Hanefîler, Hanbelîler** ile bazı **Şâfiî** ve **Mâlikîler**'e göre ise bu vasiyet, sahihtir. Fakat diğer vârislerin kabûlüne bağlıdır. Kabul etmezlerse hükümsüzdür.[127]

Hadîste temas edilen bazı mirasçılar ve miras hisselerine gelince:

---

[126] **Karaman**, İslâm Hukuk Tarihi, 32-33; **Karaman**, I, 364.

[127] Bkz., **İbn Kudâme**, VI, 414-415; 419-420; **İbn Hacer**, V, 278-279; **Aynî**, XIV, 39; **Karaman**, I, 382.

1- **Ölünün oğulları ve kızları gibi, erkek ve kadın hısımlarının birlikte vâris olması**: Bu durumda erkeğe iki, kadına bir hisse verilir.

2- **Anne ve Baba**: Bunların miras payları da farklılık arz eder:

Anne;

a) Ölenin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya kızı, hangi taraftan olursa olsun ölenin kardeşiyle birlikte bulunursa altıda bir.

b) Bunlar bulunmazsa üçte bir alır. Hadîste annenin bu iki konumuna işaret edilmiştir.

Baba;

a) Ölenin oğlu veya oğlunun oğlu ile beraber bulunursa altıda bir,

b) ölenin kızı veya oğlunun kızı, oğlun oğlunun kızı ile birlikte bulunursa altıda bir ve kalanı alır.

c) Bunlar bulunmazsa asabe olur. Yani ölünün başka mirasçısı yoksa mirasın tamamı, başka mirasçı varsa onlardan kalanı babaya ait olur.

Bu hadîste babanın sadece birinci konumuna işaret edilmiştir. Ancak hadîsin ikinci rivâyetinde ölünün oğlu, kızı gibi bir ayrım yapılmamış; ilk rivâyetinde ise anne ve baba ayrımı yapılmadan altıda bir ve üçte bir olmak üzere iki hisseden bahsedilmiştir. Baba altıda bir hisseyi sadece ölünün oğlu veya oğlunun oğlu ile birlikte bulunması durumunda alması münasabetiyle hadîsin ikinci rivâyetinde geçen "**veled**" ifadesini babanın konumu için "**erkek çocuk**" diye yorumlamak gerekir. Ayrıca, babanın üçte bir alma gibi bir konumu bulunmadığından, hadîsin birinci rivâyetinde geçen "**üçte bir**" ifadesiyle râvînin sadece anneyi kastettiğini anlamak mümkündür. Burada geçen "**üçte bir**" lafzının ilave bir ifade olduğunu söyleyenler de vardır. Nitekim bu hadîsi eserinin üç yerinde nakleden **Buharî**, sadece bir yerde bu ifadeyi kaydetmiştir.[128]

3- **Karı ve koca**: Bunların miras payları da farklıdır:

Karı:

---

[128] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 184.

a) Ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu ile birlikte bulunursa sekizde bir;

b) Bunlar bulunmazsa dörtte bir alır.

Koca:

a) Ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu ile birlikte bulunursa dörtte bir;

b) Bunlar bulunmazsa ikide bir/yarım hisse alır.

Hadîste eşlerin konumu eksiksiz beyan edilmiştir. Bütün bahsi geçen hisseler âyetlerle[129] sabit olduğu için bunlar hakkında herhangi bir tartışma da bulunmamaktadır.[130]

٧٤١٨- (خ ــ **زيد بن ثابت** رضي الله عنه) قال : « إذا ترك رجل أو امرأة بنتا ، فلها النصف، وإن كانتا اثنتين أو أكثر ، فلهنَّ الثُّلثان ، وإن كان مَعَهُنَّ ذَكَر ، بُدِئَ بمن شَرَكَهم ، فيعطَى فريضتَهُ ، فما بقي فللذَّكَرِ مثلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْن ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

7,418- Zeyd b. Sâbit demiştir ki:

"Bir adam veya kadın ölür de geride bir kız bırakırsa mirasın yarısı bunundur. Kızlar iki veya daha fazla olurlarsa üçte ikisi bunlarındır. Bu kızlarla birlikte (ölenin) bir de erkek çocuğu varsa, bu durumda bunlarla birlikte mirasa ortak olan (diğer mirasçı)dan başlanıp, onun farz/muayyen hissesi verilir, geri kalan da erkeğe, kadının payının iki katı verilir."[131]

İZAH

Hadîste ölünün kız çocuklarının miras hisseleri açıklanmıştır. Buna göre kızlar mirasta üç konumda bulunur:

1- Ölenin oğlu olmayıp bir tane kızı varsa terikenin yarısını alır.

---

[129] Bkz., Nisa, 11,12,76.

[130] **İbn Kudâme**, VII, 15-17; **Karaman**, I, 386-388, 400.

[131] **Buharî**, Ferâiz, 5.

2- İki veya daha fazla kızı varsa terikenin üçte ikisini aralarında paylaşırlar.

3- Ölenin oğlu da varsa kızlar bir, oğlanlar iki hisse alarak asabe olurlar. Yani varsa diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra kalanı, başka mirasçı yoksa bütün terekeyi ikili birli paylaşırlar.

Âyetlerle sabit bulunan bu hisseler hakkında, herhangi bir tartışma bulunmamaktadır.[132]

٧٤١٩- (خ ــ **زيد بن ثابت** رضي الله عنه) قال : ولدُ الأبناء بمنزلة الأبناء إذا لم يكن دونهُنّ ابن ، ذكَرُهم كَذكَرِهمْ ، وأُنثاهم كأنثاهم ، يَرِثُون كما يَرِثون ، ويَحْجُبُون كما يَحْجُبُون ، ولا يَرِثُ ولدُ ابن مع ابن ذكَر ، فإن ترك ابنة وابن ابن ذكرا، كان للبنت النصفُ ، ولابن الابن ما بَقيَ، لقول رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**ألْحِقُوا الفَرَائِض بأهْلِها ، فما بَقِيَ فهو لأولى رَجُل ذكَر**». أخرجه البخاري نحوه أخصر منه في ترجمة باب.

7,419- Zeyd b. Sâbit'in şöyle dediği rivâyet olunmştur:

"Oğulların çocukları, kendilerinden önce (yani ölüye daha yakın konumda bulunan) oğul bulunmadığı zaman, oğullar menzilesindedirler. Onların erkek çocukları, (ölünün) erkek çocukları gibidir; kız çocukları da (ölenin) kızları gibidir. (Ölenin çocukları) nasıl mirasçı olursa onlar da öyle mirasçı olurlar. Onlar kimleri mirastan mahrum ediyor ise, bunlar da aynı şahısları mahrum bırakırlar. Oğul çocuğu, oğulla birlikte bulunduğu zaman vâris olamaz. Eğer bir kimse ölüp geride bir kız ve bir oğlun oğlunu bırakırsa, terikenin yarısı kızındır; oğlun oğlu da geri kalanı alır. Çünkü Rasûlullah (as.); **"(Allah tarafından) belirlenmiş muayyen hisseleri, hak sahiplerine verin. Geriye kalan da (ölüye) en yakın erkeğindir"** buyurdu.[133]

---

[132] Bkz., **Karaman**, I, 391; **Zuhaylî**, VIII, 314-315 (Âyet, Nisa, 11-12).

[133] **Buharî**, Ferâiz, 7.

RİVÂYETLER

Buhârî, bu hadîsin bir benzerini, bundan daha kısa olarak (oğlun çocuğu oğulla bilrlikte bulunduğu zaman vâris olamaz kısmına kadar) bâb başlığında tahric etmiştir.

İZAH

Hadîs oğlun çocuklarının, yani torunların mirasçı olma durumunu açıklamaktadır. Buna göre ölenin çocuğunun bulunmadığı durumlarda, oğlun çocuğu çocuk yerine geçmekte ve aynen onların mirastaki fonksiyonunu icra etmektedir. Yani ölünün oğulları nasıl mirasçı olur, ne kadar hisse alırsa, oğlunun oğlu da aynı şekilde mirasçı olur, aynı payı alır. Keza ölenin kızı nasıl mirasçı olur, hangi durumda hangi payı alırsa,[134] oğlunun kızı da aynı konumlarda aynı payları alır.[135] Ölünün çocukları kimleri hacbederse, yani kimleri mirastan mahrum eder veya onların miras hisselerini azaltırsa, oğlun kızları da aynı şekilde hacbeder.

Oğul bulunmadığında, oğlun oğlunun, oğul gibi; kız bulunmadığında da, oğlun kızının, kız gibi vâris olmaları hususu icma ile karara bağlanmış hükümlerdendir. Fuka bu değerlendirmeyi yaparken, Nisâ sûresinin 11. âyetinde geçen: "**evlad**" ifadesine istinat etmiştir. Bu ifade, hem erkek, hem kız çocukları, hem mevcut olan, hem anne rahminde bulunan çocukları, hem yakın olanları, yani öz çocukları, hem de uzak olanları yani oğlun çocuklarını kapsayan bir ifadedir. Ancak şu kadar var ki, ölüye daha yakın konumda olan oğul varken, ölüye daha uzak konuma bulunan oğlun oğlu mirasçı olamamaktadır.[136] Nitekim bu hadîste de bu husus açıkça ifade olunmuştur.

Ölenin bir kızı bir de oğlunun oğlu bulunması durumunda, kıza yarım, geri kalanın da oğlun oğluna verilmesi gerektiği hususu da bu hadîse dayanmaktadır. Şöyle ki: Ölenin oğlu olmaz da sadece bir kızı bulunursa, onun terikenin yarısını alacağı bilinen bir husustur. Bu

---

[134] Bunun için bkz., 7394 nolu hadîsin izahı.

[135] Oğul kızlarının miras durumları için bkz., 7395 nolu hadîsin izahı.

[136] Bu konuya ilişkin açıklamalar için bkz., 7397 nolu hadîsin izahı.

hadîse göre geriye kalan da en yakın erkek hısıma verileceğinden, burada ölüye en yakın erkek de oğlun oğlu olduğundan, kalan da ona verilecektir.

Bu hadîste bahsi geçen hacb konusuna gelince: Yukarıda da ifade olunduğu gibi **hacb; "daha yakın vârisin bulunması sebebiyle daha uzak konumda bulunan diğer hısımın hissesinin eksilmesi, yahut da uzak olan hısımların vâris olamayıp mirastan mahrum olması"** anlamında kullanılan bir terimdir.

Tariften de anlaşıldığı gibi, mahrumiyet ya kısmen veya tamamen olmaktadır. Kısmen olana *"**hacb-i noksan**"*, tamamen mahrum kılana da *"**hacb-i hirmân**"* denir.

Bir vârisin bulunması, diğer vârisin daha az hisse almasına sebep oluyorsa *"**hacb-i noksan**"*; mirastan hiç pay alamamasına sebep oluyorsa *"**hacb-i hirmân**"*dan bahsedilir. Örneğin, ölenin çocukları veya oğlunun çocukları bulunmaması halinde koca mirasın yarısını alırken, bunların bulunması durumunda dörtte birini alır. Diğer taraftan ölenin oğlu varken oğlunun oğlu mirastan hiç pay alamamaktadır. İşte bu örneklerin birincisinde *"**hacb-i noksan**"*, ikincisinde *"**hacb-i hirmân**"* söz konusudur.

Şerh etmekte olduğumuz bu hadîste, hacb konusunda oğul çocuklarının aynen çocuklar gibi fonksiyon icra ettikleri ifade olunmaktadır. **Mücahid**'den yapılan bir rivâyet dışında, bu konuda herhangi bir ihtilaf da bulunmamaktadır. **Mücahid**'den yapılan bir rivâyete göre ölenin oğlu, kocanın miras hissesini dörtte bire, karının hissesini sekizde bire, annenin hissesini altıda bire indirdiği halde, oğlun oğlu bunu yapamaz. Ona göre oğlun oğlu ile birlikte bulunan koca yarım; karı dörtte bir; anne de üçte bir hisse alır.[137]

٧٤٢٠- (**علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) : « سُئِلَ عن ابْنَيْ عَمٍّ، أحدهما: أخ لأمٍّ، والآخر: زوج ، فقال : للزوج النصف ، وللأخ من الأم : السدسُ ، وما بقي بينهما نصفان ». أخرجه...

[137] Açıklamalar için bkz., **İbn Rüşd**, II, 394; **Kurtubî**, V, 59, 61; **Karaman**, I, 363,392, 405, 427; **Zuhaylî**, VIII, 315 vd.; 336.

7,420- Rivâyete göre Ali b. Ebî Tâlib'e; "Biri (ölenin) anne bir erkek kardeşi, diğeri de kocası olan iki amca oğlunun durumu sorulduğunda şöyle demiştir:

"Terekenin yarısı kocanın; altıda biri anne bir erkek kardeşindir. Geriye kalan da aralarında ikiye bölünür."[138]

İZAH

Hadîste bahsi geçen mesele şöyle tasavvur olunabilir: Bir adam bir hanımla evlenir, bu hanımdan bir oğlu olur. Bu adam daha sonra bir başka hanımla daha evlenir, ondan da bir oğlu olur. Sonra bu adam ikinci eşini boşar. Boşanan hanım gider, kendisini boşayan şahsın kardeşi ile evlenir, ondan da bir kız çocuğu dünyaya getirir. Bu kız, ikinci oğlun anne bir kız kardeşi, aynı zamanda amcakızıdır. Bu kız, gider ilk oğlanla evlenirse bu adam onun hem eşi hem de amcaoğlu olur. Sonra bu kız ölür de geride bu iki amcaoğlu kalırsa, bunlardan biri bu bayanın hem eşi hem de amcaoğlu; diğeri de aynı bayanın hem amcaoğlu hem de anne bir erkek kardeşi olur.

Böyle bir durumda **Hz. Ali**, aynı zamanda koca olan amcaoğluna, kocanın hakkı olan mirasın yarısını;[139] aynı zamanda anne bir erkek kardeşi olan diğer amcaoğluna da anne bir kardeşin hakkı olan altıda birini vermiş; geri kalanı da (ki bu da mirasın üçte biridir) aynı sınıftan asabe olmaları hasebiyle bunlar arasında eşit bir şekilde paylaştırmıştır. Buna göre, aynı zamanda koca olan amcaoğlunun hissesi, yarısı koca olmasından, altıda biri de asabe olmasından olmak üzere, toplam mirasın üçte ikisi ederken; aynı zamanda anne bir kardeş olan amcaoğlunun hissesi, altıda biri anne bir kardeş olmak, altıda biri de asabe olmasından dolayı olmak üzere toplam mirasın üçte biri eder. Dolayısıyla bu olayda bahsi geçen mirasın üçte ikisi, aynı zamanda anne bir kardeş olan amcaoğluna verilir.

Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve **Ahmed b. Hanbel**'in de aralarında bulunduğu çoğunluk müctehitlerin görüşleri de böyledir. **Hz. Ömer,**

---

[138] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîsi **Buharî**, senetsiz olarak nakletmiştir; bkz., Ferâiz, 15.

[139] Bkz. Nisa, 12; **Karaman**, I, 386, 390.

İbn Mes'ûd, Hasan el-Basrî, Atâ, Nehâî, İbn Sîrîn, Ebû Sevr ve **Zâhirî** mezhebi mensupları ise, bu durumda aynı zamanda koca olan amcaoğlu mirasın yarısını alır; geri kalanını da, aynı zamanda anne bir erkek kardeş olan amcaoğlu alır; bunun altıda biri farz hissesi olarak, kalan da asabe olması sıfatıyla kendisine verilir demişlerdir. Bu görüşe göre, anne bir kardeş olan amcaoğlu diğerine tercih edilmiş olmaktadır. Bunun sebebi ise birincinin akrabalık bağının daha kuvvetli olmasındandır. Çünkü o, ölen kadının hem amcaoğlu hem de annebir kardeşi iken, diğerinin kan hısımlığı sadece amcaoğlu olmaktan ibarettir. Asabenin vâris olmasında, akrabalık bağının kuvvetli olmasının tercih sebebi teşkil ettiği bilinen bir husustur.[140]

٧٤٢١- (خ م ت د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «أَلْحِقُوا الفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا ، فَما بَقِيَ فَهُوَ لأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ».

وفي رواية «اقْسِمُوا المَالَ بَيْنَ أَهْلِ الفَرَائِضِ عَلَى كِتَابِ اللهِ، فَمَا تَرَكَتِ الفَرَائِضُ فَلأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود.

7,421- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet olunduğuna göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Muayyen hisseleri (ferâiz), sahiplerine veriniz. Bunlardan geri kalan da (ölüye) en yakın olan erkeğe aittir."[141]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette ise şöyle geçmektedir:

"Ölüye ait malı, belirli hisse (farz) sahipleri arasında Allah'ın kitabına göre taksim ediniz. Hisselerden arta kalanı ise (ölüye) en yakın erkeğe aittir."

---

140 Açıklamalar için bkz., **İbn Hacer**, XII, 22-23; **Aynî**, XXIII, 246; **Karaman**, I, 405.

141 **Buharî**, Ferâiz, 5, 7; **Müslim**, Ferâiz, ½-4; **Tirmîzî**, Ferâiz, 8/ 2098; **Ebû Dâvud**, Ferâiz, 7/ 2898.

Hadîsi **Buhârî, Müslim, Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etmişlerdir.

İZAH

Hadîsin ilk rivâyetinde geçen farz/muayyen hisseden maksat, Kur'ân'da belirlenmiş hisselerdir. Bunlar, ½, ¼, 1/8, 1/3, 2/3, 1/6 şeklindeki hisselerdir. Hadîsin ikinci rivâyetinde geçen farz/muayyen hisse sahipleri ise, yine Kur'ân'a göre bu hisselere hak kazanan mirasçılardır.[142]

Hadîs, Kur'ân'da miktarları ve sahipleri belirlenmiş olan bu hisseleri vârisler arasında dağıttıktan sonra, bunlardan arta kalanının da diğer vârislere yani asabe sınıfından olan vârislere, usûlüne uygun bir biçimde verilmesini istemektedir.[143]

Asabe ve mirasçı olma keyfiyetleri hususu daha önce açıklanmıştır.[144]

٧٤٢٢- (د ــ زينب [زوج ابن مسعود] رضي الله عنهما) : « أنها كانت تَفْلي رأسَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وعنده امرأةُ عثمانَ بنِ عفّان ، ونساء من المهاجرات ، وهُنَّ يشتكين منازلَهنَّ : أنها تضيقُ عليهنَّ ، ويُخرَجْنَ منها ، فأمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أن تورَّث دورُ المهاجرين النساءَ ، فمات عبد الله بن مسعود فورِثَتْه امرأتُه دارا بالمدينة ». أخرجه أبو داود.

---

[142] Nisa, 11-12.

[143] Geniş açıklamalar için bkz., **İbn Hacer**, XII, 9 vd.; **Aynî**, XXIII, 236-237.

[144] Bkz., 7397 nolu hadîsin izahı.

7,422- [Hz. Peygamber'in eşi[145]] Zeyneb'den rivâyet edildiğine göre, kendisi bir gün, Rasûlullah'ın (as.) başını tararken, Hz. Peygamber'in yanında, Osman b. Affan'ın hanımı ile muhâcirlerden bir grup kadın da bulunuyor ve bunlar, evlerinin kendilerine dar edildiğinden (kocaları ölünce de) evlerden çıkarıldıklarından şikâyet ediyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) muhacirlerin evlerine kadınların vâris kılınmasını emir buyurdu. Müteâkıben Abdullah b. Mes'ûd vefat ettiğinde onun Medîne'de bulunan bir evine hanımı vâris oldu."[146]

İZAH

Şârihler bu hadîsi açıklarken, önce Muhacirlerin bu evleri nasıl edindiğine, sonra da buralara sadece hanımların nasıl vâris olduklarına temas etmişlerdir.

Muhacirlerin bu evleri nasıl edindiklerine dair rivâyetler ve bunlarla ilgili açıklamalardan anlaşıldığına göre Hz.Peygamber, **Mekke**'den **Medîne**'ye göç eden ve orada evi-barkı bulunmayan muhacirlere, devlete ait arsa ve araziler tahsis etmiş[147], onlar da bu yerler içerisine ev yapmak suretiyle mesken ihtiyacını karşılamışlardır.

---

[145] Muhakkık bu hadîsin Arapça metninin baş tarafına, hadîsin râvîsi Zeyneb hakkında köşeli parantez içinde [İbn Mes'ûd'un zevcesi] ibaresini ekledi. Kanâatimizce bu ifade yanlıştır. Hadîsin şerhlerinde de bunu destekleyen bir açıklama yer almamaktadır. Aksine onun, Hz. Peygamber'in zevcesi Zeyneb olduğuna işaret edilmektedir. Biz de tercümede bunu tercih ettik. Buradaki hatanın nereden kaynaklandığı açık değildir. Muhtemelen rivâyetin içinde Abdullah b. Mes'ûd'un adının geçmiş olması ve onun vefatında evine karısının vâris olduğundan bahsedilmesi ve ayrıca İbn Mes'ûd'un zevcesinin isminin de Zeyneb olması böyle bir karıştırmaya yol açmış olabilir.

[146] **Ebû Davûd**, Harâc, 37/3080.

[147] Bu tahsis işine İslâm Hukukunda ***Ikta'*** denir. Ikta'ın anlam ve çeşitleri için bkz., **Ali Şafak**, ***Arazi Hukuku***, 195; **DİA**, XXII, 43-52; **Zuhaylî**, V, 577-578.

Hz. Peygamber'in, muhacirlerin evlerine, onların sadece hanımlarını vâris kılması konusuna gelince; bu husus farklı şekillerde yorumlanmıştır:

1- Burada bahsi geçen vâris kılmadan maksat, evin mülkiyetini onlara verme değil, kocalarının vefatı üzerine beklemek durumunda kaldıkları iddetlerini tamamlayıncaya kadar evin oturma hakkına onları vâris kılmasıdır.

2- Hz. Peygamber, muhacirlerden ölen birisinin mirasını taksim ederken, evlerin eşlere, ev dışındaki malların da diğer mirasçılara verilmesini uygun görmüş, miras esasları çerçevesinde evler eşlere, diğer mallar da öteki vârislere verilmiştir. Bu şekildeki bir uygulamanın sebebi olarak da şunlar söylenmiştir: Muhacir hanımların, **Medîne**'de mensup bulundukları kabileleri yoktu. Orada garip, kimsesiz konumda idiler. Kocaları ölünce, evsiz barksız kalıp sıkıntıya düşebilirlerdi. Bu uygulama ile söz konusu sıkıntı bertaraf edilmek istenmiş olabilir.

3- Eşler bu evlere miras yoluyla malik olamayacaklar ama ölünceye kadar oturma hakkı kendilerinin olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber'in eşleri de Hz. Peygamber'in evlerine miras yoluyla sahip olamamışlardı, ama ölünceye kadar o evlerde oturma hakkı kendilerine verilmişti.[148]

الفرع الثاني عشر

في الوَلاء

12- VELÂ SEBEBİYLE MİRASÇI OLANLAR

٧٤٢٣- (ت ــ **عمرو بن شعيب** رحمه الله) عن أبيه عن جده أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **يَرِثُ الولاءَ مَن يرثُ المال** ». أخرجه الترمذي. وقال : ليس إسناده بالقوي.

---

148 **el-Ümm**, IV, 50; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 334-335; **Bezlü'l-Mechûd**, XIV, 34-35.

7,423- Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da kendi babasından rivâyetine göre Rasûlullah (as.); **"Mala vâris olan, velâya da vâris olur"** buyurmuştur.[149]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etmiş ve "hadîsin isnadı sağlam değildir" demiştir.

İZAH

Velâ'nın lügat anlamı, dostluk ve yardımdır. İslâm Miras Hukuku'nda ise; mirasa sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlık anlamında kullanılır. İki çeşidi vardır:

1- **Köle âzâd etmekten doğan velâ** (*velâu'l-îtikâ*). Bu, efendi ile köle arasında âzâd sonucu olarak meydana gelmiş bir velâ ve yardımlaşmadan ibarettir. Bu şekilde âzâd edilen kölenin bir cinâyet işlemesi halinde diyetini mevlâsı (âzâd eden efendisi) verir, vefat edip derecesi daha yakın olan bir mirasçısı bulunmadığı zaman da mirasına mevlâsı nâil olur. Bu velâya "**velâ-i nimet**" denir. Kölesini âzâd eden kimseye de "**mevlâ'l-atâke** veya **mevle'l-atîk**" denir.

2- **Akitleşmeden doğan velâ** (*velâu'l-müvâlât*): Bu da iki kişinin birbirine vâris, koruyucu ve diyet ödemede yardımcı olmak üzere anlaşmalarından doğan hukukî münasebettir. Çoğunluk fukahaya göre, İslâm'dan öncesine mahsus bulunan bu hukukî münasebet, İslâmî dönemde hukukîliğini kaybetmiştir. **Hanefîler**'e göre ise devam etmektedir ve böyle bir akdi gerçekleştirenlerden her biri diğerine vâris olur.

Burada bahsi geçen velâ, birinci anlamdaki, yani âzâd etmeden doğan velâdır. Geride mirasçı bırakmadan ölen âzâtlı bir kölenin mirasının kendisini âzâd edene ait olacağı ifade olunmuştur. Yani hadîste sözü edilen velâya vâris olmaktan maksat, velâ sebebiyle mirasçı olma durumudur. Zira velânın kendisinin mirasa konu olması söz konusu değildir. Bu, çoğunluk fukahanın görüşüdür. Biz de bunu dikkate alarak bu bölümün başlığını böyle çevirmeyi uygun

---

[149] **Tirmîzî**, Ferâiz, 22/2114.

gördük. **Şurayh**'tan yapılan bir rivâyete göre, velânın kendisi de aynen mal gibi mirasa konu olabilir.

Âzâd vesilesiyle doğan velânın, mirasçı olmanın sebeplerinden sayılması Hz. Peygamber'in sünnetiyle sabittir. Bu hukukî düzenleme, kölelik düzenini de kaldırmayı hedefleyen İslâm'ın, köleleri hürriyetine kavuşturmak için aldığı teşvik tedbirlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.[150]

٧٤٢٤- (وعنه) عن أبيه عن جده أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **«مِيراثُ الولد للأكبر من الذكور، ولا يَرِث النساءُ من الولاء، إلا ولاءَ من اعتَقْنَ أو أعتقَ من اعتَقْنَ»**. أخرجه...

7,424- Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da kendi babasından rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Velâ[151] sebebiyle kazanılan miras, erkek vârislerden en büyüğüne/en yakınına aittir. Bizzat âzâd ettikleri veya âzâd ettiklerinin âzâd ettikleri hariç, kadınlar velâya (vela sebebiyle hak edilen mirasa) vâris olamazlar."[152]

İZAH

Hadîs, velâ sebebiyle kimlerin mirasa hak kazanacaklarını ifade etmektedir. Buna göre bizzat âzâdı gerçekleştiren şahıs, bu sebeple mirasçı olabilmektedir. Âzâd edenin kadın veya erkek olması sonucu değiştirmemektedir. Ancak, âzâd eden hayatta değilse, velâ sebebiyle almak durumunda olduğu miras, onun, âzâtlının öldüğü sırada hayatta bulunan vârislerinden kendisine en yakın erkek asabesine,

---

[150] Açıklamalar için bkz., **İbn Kudâme**, VII, 263-264; **Şevkânî**, VI, 75-76; **Karaman**, I, 363, 366; **Erdoğan**, 480.

[151] Tercümesini yaptığımız metinde *"velâ"* ifadesi yerinde *"veled"* ifadesi geçiyorsa da, bunun baskı hatası olduğunu düşündüğümüz için *"velâ"* kelimesini tercih ettik. Nitekim bu kitabın muhtasarı *"Teysîru'l-vusûl"* de geçen ifade ile aynı hadîsin **İbn Ebî Şeybe**'ye ait rivâyetinde geçen ifade de böyledir. Bkz., **Canan**, XIII, 336; **Şevkânî**, VI, 74.

[152] Musannıf tarafından hadîsin kaynağına işaret olunmamıştır.

yani "**bi nefsihi asabe**" sınıfından kendisine en yakın konumda bulunan akrabalarına verilir. Bu görüş, müctehitlerin kahir ekseriyetinin görüşüdür. Müctehitlerden **Şurayh** ve **İbrahim en-Nehaî**'ye göre ise velâ, mal gibi değerlendirilir. Diğer mallar gibi âzâd edenin vârislerine intikal eder. Bu görüşe göre bu hak, âzâtlının vefat ettiği sırada değil, bizzat âzâd edenin vefat ettiği sırada kendisine en yakın konumda bulunan vârislerine intikal eder. Bunun örneği 7427 nolu hadîsin izahında gelecektir.

Bir önceki hadîsin izahında da ifade olunduğu gibi, âzâdı gerçekleştiren şahsın (mevlâ), âzâd ettiği şahsa vâris olması, bu şahsın başka mirasçısı olmaması şartına bağlıdır. Ancak **zevî'l-erhâm**[153] ile âzâd edenden hangisinin mirasta öncelik hakkı bunduğu hususu tartışmalıdır. **Hz. Ömer, İbn Mes'ûd, İbn Abbas** gibi sahabe müctehitleri, **zevî'l-erhâm**'a öncelik hakkı tanımış, âzâd edilen şahsın, **zevî'l-erhâm**'dan akrabası varken, âzâd eden ona vâris olamaz demişlerdir. Diğer bazı müctehitler de, âzâd edeni, âzâd edilenin **zevî'l-erhâm**'ına takdim etmişlerdir.[154]

٧٤٢٥- (م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « أرادت عائشة رضي الله عنها أن تشتريَ جارية تعتقها ، فأبى أهلُها إلا أن يكونَ لهم الولاءُ ، فذكرتْ ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **لا يمنعُكِ ذلك ، فإنما الولاءُ لمن أعتقَ** ». أخرجه مسلم.

7,425- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Hz. Âişe, âzâd etmek üzere bir câriye satın almak istemişti. Ancak sahipleri, velâ hakkı kendilerinin olmadıkça bu satışı kabul etmediler. Âişe durumu Rasûlullah'a (as.) anlattı. Hz. Peygamber buyurdu ki:

---

153 Zevî'l-Erhâm ve mirasçı olma durumu için bkz., 7407 nolu hadîsin izahı.

154 Konuya ilişkin görüş ve geniş açıklamalar için bkz., **İbn Rüşd**, II, 420; **İbn Kudâme**, VII, 244, 269 vd.; **Şevkânî**, VI, 73-76; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 298; **Bilmen**, IV, 63, 66; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 431; **Canan**, XIII, 336.

"Bu şart, seni engellemesin, zira velâ ancak âzâd edene aittir."[155]

İZAH

Hadîs, mirasçı olmanın sebeplerinden velâ hakkının âzâd edene ait olduğunu bildirmektedir. Bu konuda müctehitler arasında herhangi bir ihtilaf da bulunmamaktadır.

Ancak âzâd edenin ölümüyle, velânın vârislerine intikal edip etmeyeceği, buna vâris olunup olunamayacağı konusu tartışmalıdır. Bundan önce geçen iki hadîsin izahında da ifade olunduğu üzere, fukahanın büyük çoğunluğuna göre velâ intikal etmez. O, bizzat kendisi mirasa konu olmaz. Ancak âzâd eden için sabit bulunan bu velâ sebebiyle onun vârisleri, âzâd edilene vâris olabilirler. Müctehitlerden **Şurayh** ise; velâ aynen mal gibidir, âzâd edenin diğer malları gibi bunun kendisi de mirasa konu olur demişlerdir.

Yine velâ hakkı olmamak şartıyla âzâd edilen şahsın, ki buna "**sâibe**" denir, durumu da tartışmalıdır: Çoğunluk fukahaya göre şart, bâtıldır ve velâ hakkı yine âzâd edene aittir. Hadîs bunu gerektirmektedir. **Ahmed b. Hanbel**'e göre, bu şart batıl değildir. Böyle bir şartla hürriyetine kavuşturulmuş olan şahıs üzerinde, âzâd edenin velâ hakkı kalmaz. Hatta bu şahıs âzâd ettiği kölenin mirasından bir şey almışsa bunu iade etmesi gerekir. **Ömer b. Abdulaziz, Zührî, Mekhûl** ve **İmam Malik** ise bu durumda velâ bütün müslümanlara kalır demişlerdir.

Keza bu hadîs, köle satışında, velâ hakkını şart koşmanın akdi bozmadığını ifade etmektedir. Bu hadîsin zâhiriyle amel eden müctehitler de böyle bir şartla yapılan alış-verişin sahih, koşulan şartın ise bâtıl olduğunu söylemişlerdir. Bu şartın, satışı ifsad edeceğini söyleyenler de vardır. Bu görüş sahiplerinden bazıları, bu hadîsin zayıf olduğunu söylerken, bazıları da tevil yoluna

---

155 **Müslim**, Itk, 2/15

gitmişlerdir. Bu hükmün sadece **Hz. Âişe**'ye mahsus olduğunu söyleyenler de vardır.[156]

Bir sonraki hadîste geleceği üzere **Hz. Âişe**'nin satın alarak âzâd etmek istediği câriyenin adı **Berîre**'dir.

٧٤٢٦- (خ م ط د ت س ــ **عائشة** رضي الله عنها) أرادت عائشة أن تشتريَ بَريرة ، فاشترطُوا الولاء، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «**الولاءُ لمن أعطى الثمن، أوْ ولي النّعْمَة**». هذه رواية الترمذي.

وقد أخرج الجماعة كلُّهم أحاديث بَريرةَ من طُرُق عدّة ، ذُكِرَ بعضُها في « **كتاب البيع**»، وبعضها في «**كتاب العتق والكتابة**» ، وبعضها في « **كتاب الطلاق**» ، وبعضها في «**كتاب الصدقة** ».

فمن جملة رواياتها : ما أخرجه البخاري من حديث أيْمن المكي ، قال : دَخَلْتُ على عائشة ، فقلتُ : كنتُ غلاما لعُتْبَة بن أبي لهب ، ومات وَوَرِثني بَنوه ، وإنّهم باعوني من ابن [أبي] عمرو ، واشترط بنو عُتْبَةَ الولاءَ فقالت : دخلتْ عَلَيَّ بريرةُ ، فقالت : اشتريني وأعتقيني ، قلتُ : نعم ، قالت : لا يبيعوني حتى يشترطوا وَلائي ، قلتُ : لا حاجة لي فيك، فسمع بذلك النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، أو بَلَغَهُ ، فقال : **ما شأنُ بَريرةَ** ؟ فذكرتْ عائشةُ ما قالتْ ، فقال : **اشتريها فأعتقيها ، وليشترطوا ما شاؤوا** ، قال : فاشترتْها فأعتقتْها ، واشترط أهلُها ولاءها ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **الولاءُ لمن أعتق ، وإن اشترطوا مائةَ شرط** ». والروايات فيها كثيرة فلم نُعدّها.

وأخرج أبو داود من جملتها عن ابن عمر عن عائشة مثل رواية أبي هريرة المذكورة قبل هذا.

7,426- Hz. Âişe, Berîre adlı câriyeyi satın almak istemiş; fakat sahipleri velâ hakkının kendilerinde olmasını şart koşmuşlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki:

---

156 Bkz., **İbn Rüşd,** II, 419; **İbn Kudâme,** VII, 244 vd.; **İbn Hacer**, V, 139 vd.; **Aynî,** XIII, 122; **Davudoğlu,** VII, 569 vd. Hadîste geçen bu olay ve şartlı satışlar konusundaki tartışmalar için ayrıca bkz., 307 nolu hadîsin izahı.

"Velâ hakkı, parayı verene veya nimet/iyilik sahibine aittir."[157]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet **Tirmizî**'ye aittir.

Berîre hadîslerini, değişik kanallardan kütüb-i sitte müelliflerinin hepsi tahric etti. Bunlardan bazıları Kitabu'l-Buyu'da; bazıları Kitabu'l-Itk ve'l-Kitâbe'de, bazıları Kitâbu't-Talâk; bazıları da Kitabu's-Sadaka'da zikredilmiştir.

Buharî'nin, Eymen el-Mekkî'den tahric ettiği şu hadîs bu rivâyetlerdendir: Eymen şunları söylemiştir:

"Hz. Âişe'nin yanına gittim ve;

"- Ben, Ebû Leheb'in oğlu Utbe'nin kölesi idim. Utbe öldü, bana oğulları vâris oldular. Onlar da beni, İbn Ebî Amr'a sattılar, velâ hakkının da kendilerinin olmasını şart koştular" dedim. Hz. Âişe dedi ki:

"- Berîre yanıma gelmiş ve *'beni sahibimden satın al da âzâd et'* demişti. Ben de *'olur'* demiştim. Berîre; *'ancak onlar velâ hakkımın kendilerinin olmasını şart koşmadıkça beni satmıyorlar'* deyince, ben de; *'o zaman sana ihtiyacım yok'* dedim. Bu konuyu Rasûlullah (as.) duyduğunda veya bu ona iletildiğinde;

"- **Nedir Berîre'nin durumu?"** diye sordu. Âişe de, söylediklerini ona anlattı. Neticede Rasûlullah (as.);

"- **Onlar istedikleri şartı ileri sürsünler, sen onu satın al ve âzâd et!"** buyurdu. Bunun üzerine Hz. Âişe, Berîre'yi satın aldı ve hürriyetine kavuşturdu, sahipleri onun velâ hakkının kendilerinde olmasını şart koşmuşlardı. Ama Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"Velâ, âzâd edene aittir. Onlar isterse yüz şart ileri sürsünler."

Bu konuda pek çok rivâyet vardır. Biz burada onların hepsine temas etmeyeceğiz.

Bu rivâyetler cümlesinden **Ebû Davud** da, İbn Ömer kanalıyla Hz. Âişe'den, Ebû Hureyre'nin, bu hadîsten önce zikredilen hadîsine benzer bir rivâyet tahric etmiştir.

---

[157] Bu hadîsin tahrici için bkz., 341 ve 5945 nolu hadîslerin tahrici.

İZAH

Bu hadîsin ilk rivâyetinde yer alan "**velâ parayı verene aittir**" ve "**velâ nimet/iyilik sahibine aittir**" ifadelerinden kastedilen de "**âzâd**"dır. Yani "**velâ âzâd edene aittir**" demektir.

Hadîste ismi geçen **Berîre**, Ensâr'dan bir âileye[158] ait Kıbtî asıllı bir câriyedir. **Hz. Âişe** tarafından satın alınarak âzâd edilmiştir. Âzâd edilmeden önce de **Hz. Âişe**'nin hizmetinde bulunmuştur. Ferâset sahibi bir hanım olduğu söylenir.

Bu hadîs de bir önceki hadîste geçen hükümleri ihtiva etmektedir. Ayrıca bu hadîs, burada bahsi geçenlerin dışında, daha pek çok hükme de me'haz teşkil etmiştir.[159]

٧٤٢٧- (ط ــ **أبو بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام** رحمه الله) : «أن العاص ابن هشام هَلَكَ ، وترك بنين ثلاثة : اثنان لأمّ ، وآخرَ لِعَلّة . فهلك أحَدُ اللذين لأمّ ، وترك مالا ومَوَالِيَ ، فوَرِثَهُ أخوه الذي لأبيه وأمّه المالَ وولاءَ مواليه ، ثم هلك الذي ورث المال ، ووَلاءَ المَوَالِي ، وترك ابنَهُ وأخا لأبيه ، فقال ابنُ المتوفَّى : قد أحرزتُ ما كان أحرز أبي من المال والولاء ، وقال أخوه : ليس كذلك إنما أحرزت المال فقط، وأما ولاءُ الموالي، فلا، أرأيتَ لو هلك أخي اليوم، ألستُ أرِثُهُ أنا؟ فاختصما إلى عثمان بن عفان، فقضى بالولاءِ لأخي الميت، وبالمال لأبي الموالي». أخرجه الموطأ.

7,427- Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm anlatıyor:

"Âs b. Hişâm[160] öldü ve geride, ikisi aynı anneden olma, diğeri de başka bir kadından olma üç oğul bıraktı. Sonra aynı anneden olanlardan biri öldü ve geride mal ve âzâdlı köleler bıraktı. Bu mala

---

[158] Hilâl oğullarına ait olduğunu söyleyenler de vardır.

[159] Bkz., **İbn Hacer**, V, 137, 140 vd.; **el-İsâbe**, VII, 535 vd.; **Davudoğlu**, VII, 566 vd.

[160] **Ebû Halid, el-Âs b. Hişâm b. el-Muğîre el-Mahzûmî**: ö. 2/623. Kureyş'in ileri gelenlerindendi. Ebû Cehil'in kardeşi idi. Aynı zamanda yukarıdaki hadîsin râvîsi Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'ın amcası idi. Bedir'de Müslümanlara karşı savaşırken öldürüldü. Oğlu Saîd ise sahabîdir.

ve âzâdlı kölelerin velâsına anne-baba bir olan kardeş vâris oldu. Daha sonra bu mal ve âzâdlı kölelere vâris olan bu şahıs da öldü, bu da geride bir oğlunu ve baba bir erkek kardeşini bıraktı. Ölenin oğlu; *'daha önce babamın sahip olduğu mal ve velâya şimdi ben sahip oldum'* dedi. Ölenin kardeşi ise; *'hayır, öyle değil, sen âzâdlıların velâsına ise değil sadece mala hak kazandın. Söyler misin; şayet kardeşim bugün vefat etmiş olsaydı, ben ona vâris olmayacak mıydım?'* dedi. Anlaşamayınca davayı Halife Hz. Osman'a götürdüler. O da, velânın, ölenin kardeşine, malın da ölenin oğluna[161] ait olmasına hükmetti."[162]

İZAH

Görüldüğü üzere **Hz. Osman** malın taksiminde, ölenin, öldüğü gündeki en yakın vârisine öncelik hakkı tanımış ve malı ölenin baba bir kardeşine değil, oğluna vermiştir. Zira ikisi de binefsihi asabe sınıfından olan oğul ve baba bir erkek kardeşten, oğul ölüye daha yakındır. Asabenin vâris olmasında yakınlığın tercih sebebi sayılması bir kuraldır.

Velânın intikalinde ise **Hz. Osman** farklı bir yol izlemiş ve âzâdlının velâ hakkını ölenin oğluna değil, baba bir erkek kardeşine vermiştir. Bunun sebebi şudur: Daha önce de ifade olunduğu gibi[163], çoğunluk fukahaya göre velânın bizzat kendisi mirasa konu olmamakta; mirasa hak kazanmaya, yani âzâdlının malına vâris olma hakkını kazanmaya sebep olmaktadır. Bu da âzâdlının öldüğü sırada, âzâd eden şahsa en yakın konumda bulunan mirasçıya vermeyi gerektirmektedir. Bu olayda bu konumda olan da ölenin oğlu değil, baba bir erkek kardeşidir. Şöyle ki; Ana-baba bir erkek kardeşlerden ilki öldüğünde geride bir tane ana-baba bir erkek kardeş ile bir tane

---

[161] Metinde "**ölenin oğlu**" diye tercüme ettiğimiz ifade "**âzâdlıların babası**" şeklinde geçiyorsa da bunun matbaa hatası olduğunu düşünüyoruz. Zira hadîsin esas kaynağı **Muvatta**'nın elimizdeki matbu nüshasında oğula yer verilmeden **"âzâdlıların velâsının ölünün kardeşine ait olmasına hükmetti"** şeklindedir. Tercümesini yaptığımız kitabın muhtasarı **Teysîru'l-Vusûl**'da da bizim tercüme ettiğimiz gibi geçmektedir. Bkz., **Canan**, XIII, 337.

[162] **Muvatta**, Itık, 12/22.

[163] Bkz., 7427 nolu hadîsin izahı.

sadece baba bir kardeş bırakmış; dolayısıyla bunun hem malı hem de velâ hakkı ana-baba bir erkek kardeşine kalmıştı. Zira bu kardeşlerden her ikisi de aynı sınıftan asabe olmakla birlikte, ana-baba bir erkek kardeşin akrabalığı, sadece baba bir erkek kardeşinkinden daha kuvvetlidir. Asabenin mirası konusundaki tercih sebeplerinden biri de akrabalık bağının kuvvetidir. Kuvvetli olan tercih olunur. Burada da bu yapılmıştır. Ancak, diğer ana-baba bir erkek kardeş vefat ettiğinde geriye baba bir erkek kardeşi ile oğlu kalmıştır. Bunları son ölüye değil de ilk ölüye nispet ettiğimizde, baba bir erkek kardeş ölünün kardeşi konumunda iken, oğul ölenin ana-baba bir erkek kardeşinin oğlu, yani yeğeni konumundadır. Dolayısıyla bu iki mirasçıdan ana-baba bir erkek kardeş, yeğenden ölüye daha yakın konumda bulunduğu için velâ hakkı konusunda bu tercih edilmiştir. Nitekim hadîste baba bir kardeş, yeğenine; **"eğer kardeşim bu gün ölmüş olsaydı, ben ona vâris olmayacak mıydım?"** derken, çocuğun babası olan kardeşini değil, ondan daha önce ölmüş bulunan kardeşini, yani çocuğun amcasını kastetmiştir.[164]

٧٤٢٨- (د ـ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جده « أنَّ رِيابَ بنَ حُذَيفة تزوج امرأة، فولَدَتْ له ثلاثة غِلْمَة ، فماتت أُمُّهم ، فورثوها رِباعَها وولاءَ مواليها ، وكان عمرو بنُ العاص عَصَبَةَ بنيها ، فأخرجهم إلى الشام، فماتوا ، فقدِمَ عمرو بن العاص ، ومات مولى لها ، وترك مالا ، فخاصمه إخوانُها إلى عمر بن الخطاب ، فقال عمرُ : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **ما أحرز الولدُ والوالد فهو لعصبته مَنْ كان**». قال : فكَتَبَ له كتابا فيه شهادةُ عبدِ الرحمن بن عوف ، وزيدِ بنِ ثابت ورجل آخرَ ، فلما استُخْلِفَ عبدُ الملك بنُ مروان ، اختصموا إلى هشام بن إسماعيل - أو إلى إسماعيل بن هشام - فدفعهم إلى عبد الملك [بن مروان] ، فقال : هذا من القضاء الذي ما كنتُ أراه ، فقضى بكتاب عمر بن الخطاب ، قال : فنحنُ فيه إلى الساعة ». أخرجه أبو داود.

7,428- Amr b. Şu'ayb babasından, o da kendi babasından şöyle rivâyet etmiştir:

---

[164] Bkz., **Bâcî**, VI, 284; **Zürkânî**, IV, 98-99.

"Riyâb b. Huzeyfe[165] bir kadınla evlenmişti. Kadın ondan üç oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Sonra bunların anneleri ölünce bu çocuklar, onun evlerine ve âzâdlılarının velâ hakkına mirasçı oldular. Amr b. el-Âs, bu çocukların asabesi idi. Onları Şam'a götürdü. Çocuklar orada öldüler. Amr b. el-Âs Şam'dan dönünce (çocukların anneleri olan) o kadının âzâdlı kölelerinden biri öldü ve geride bir miktar mal bıraktı. (Amr b. el-Âs, o çocukların asabesi olması hasebiyle annelerinin âzâdlısının malına el koydu). Kadının erkek kardeşleri Ömer b. el-Hattâb nezdinde Amr'a dava açtılar. Ömer, Rasûlullah (as.); **"Çocuğun ve babanın sahip olduğu şeyler, kim olursa olsun, asabesine aittir"** buyurdu, dedi. Sonra buna dair Amr b. el-Âs'a, içinde Abdurrahman b. Avf, Zeyd b. Sâbit ve diğer bir zatın şehâdetinin de yer aldığı yazılı bir belge verdi. Abdülmelik ve Mervan halife olunca kadının kardeşleri bu defa da davayı Hişam b. İsmail[166] –veya İsmail b. Hişam'a- götürdüler. Hişam da onları Abdülmelik b. Mervan'a gönderdi. Abdülmelik;

"- Bu hüküm, benim de benimsediğim hükümlerdendir" dedi ve Ömer b. el-Hattâb'ın (daha önce Amr b. el-As'a vermiş olduğu) yazılı belgesiyle hükmetti.

---

165 **Riyâb (b. Huzeyfe) b. Müheşşim b. Suayd es-Sehmî el-Kuraşî**: Sahabe tabakatında ismi zikredilmekle birlikte hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sadece Amr b. Şuayb'ın bir hadîsinde ismi geçmektedir.

166 **Hişâm b. İsmail b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî**: ö. 87/706 ds. Medîneli tâbiîlerdendir. Abdülmelik b. Mervân'ın **Medîne** valisi idi; 82/701'de **Medîne** valisi olmuştu. Aynı zamanda halife abdülmelik'in kayınpederi idi. Halife Abdülmelik, önce büyük oğlu Velîd ve sonra da diğer oğlu Süleyman için halktan bîat almak istediğinde Saîd b. el-Müseyyeb buna karşı çıkıp tepki göstermiş, **Medîne** valisi olan Hişâm da Saîd'e kırbaç cezası uygulamıştı. Onun bu tutumu hoş görülmemiş ve muhtemelen bundan dolayı İbn Ebî Hâtim; "**ondan rivâyet helâl değildir**" demiştir. Ancak zayıf râvîleri toplayan ricâl kitaplarında onun ismi geçmemektedir.

(Abdullah b. Amr) der ki: "Biz bu ana kadar bu hüküm çerçevesinde hareket etmekteyiz."[167]

İZAH

Bu hadîsin, **İbn Mâce**'nin *Sünen*'inde yer alan rivâyetine göre; hadîste ismi geçen **Riyâb b. Huzeyfe**'nin evlendiği hanım, **Ma'mer**'in kızı **Ümmü Vâil el-Cumâhiyye**'dir. Yine bu hadîse göre bahsi geçen bu hanımın çocukları, **Amr b. el-Âs** ile gittikleri **Suriye**'de yakalandıkları veba hastalığından ölmüşlerdir. Bu hastalık, **Hz. Ömer**'in hilafeti döneminde hicretin on dokuzuncu yılında, **Filistin**'in **Amuâs** bölgesinde ortaya çıkmış ve pek çok insanın ölümüne sebep olmuştur. Sahabenin ileri gelenlerinden **Suriye** orduları başkumandanı **Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh** ile **Muâz b. Cebel** de bu salgın hastalıkta vefat etmişlerdir.

Burada ismi geçenlerden **Abdülmelik b. Mervan**, Emevi halifelerindendir. Hicri 65 ila 86 yılları arasında hilafet makamında bulunmuştur. **Hişam b. İsmail**[168] ise **Medîne** valilerindendir.

Hadîsten, **Ümmü Vâil**'in mirası ile birlikte âzâdlı kölelerinin velâ hakkının da, **Hz. Ömer** tarafından bu kadının oğullarına, onların ölümünden sonra da, bu çocukların asabesi konumundaki **Amr b. el-Âs**'a verildiği anlaşılmaktadır. Bu hüküm, velâ hakkının ölünün diğer malları gibi mirasa konu olabileceği anlayışının bir sonucudur. Bu görüş, tâbiûn âlimlerinden **Şurayh** ve diğer bazı müctehitlere aittir. Ancak bu hüküm, 7424 nolu hadîsin ifade ettiği "**velâ hakkının erkeklerden en büyüğüne/en yakınına ait olacağı**" prensibine aykırı düşmektedir. Bu prensibe göre bu olayda velâ hakkının, **Ümmü Vâil**'in çocuklarına değil, erkek kardeşlerine ait olması gerekmektedir. Zira **Ümmü Vâil**'in âzâdlı kölesi öldüğü zaman, onun çocukları hayatta değildiler. Dolayısıyla o sırada **Ümmü Vâil**'e en yakın konumda bulunan erkek mirasçılar, onun erkek kardeşleri idi. Velâ sebebiyle onun âzâdlısının mirası da bunlara ait olmaktadır.

---

167 **Ebû Davud**, Ferâiz, 12/2917.

168 Râvî bir şüphe sonucu bu ismin **İsmail b. Hişam** olabileceğini söylüyorsa da, **Sehârenfûrî** bunun yanlış olduğunu söyler.

7427 nolu hadîste de geçtiği üzere **Hz. Osman**'ın uygulaması, **Abdullah b. Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit** gibi sahabîlerle, diğer çoğunluk müctehitlerin görüşleri de böyledir. Bu görüş **Hz. Ömer** ve **Hz. Ali**'den de rivâyet olunmuştur. Bu görüşü benimsemiş olanlar, **Amr b. Şuayb**'ın bu hadîsinde hata yapıldığını ve bunun yanlış algılandığını söylemişlerdir.[169]

الفرع الثالث عشر

في العَصَبَة

13- ASABE

٧٤٢٩- (خ م د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «أنا أَوْلَى بالمؤمنين من أنفسهم، فمن مات وعليه دَيْنٌ، ولَمْ يَتْرُكْ وفاءً، فعلينا قضاؤه، ومن ترك مالا فلورثته». وفي رواية: أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: «ما مؤمن إلا وأنا أَوْلَى به في الدنيا والآخرة، واقرؤوا إن شئتم { النَّبيُّ أَوْلَى بالْمؤمنين من أَنْفُسِهم } [الأحزاب: ٦] فأيّما مؤمنٍ مات وترك مالاً فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُه مَنْ كانوا، ومَن ترك دَيْنًا أو ضياعًا فَلْيَأتني، فأنا مولاه».

وفي أخرى أنه قال: «أنا أَوْلَى بالمؤمنين من أنفسهم، فمن مات وترك مالاً، فمالُه لموالي العصبة، ومن ترك كَلاًّ، أو ضياعًا فأنا وَلِيُّه فلأُدْعَ له».

وفي أخرى قال: «والذي نفسُ محمد بيده، إنّ ما على الأرض من مؤمنٍ إلا أنا أَوْلَى الناس به، فأيُّكم ترك دَيْنًا أو ضياعًا فأنا مولاه، وأيُّكم ترك مالاً، فإلى العصبة مَن كان».

---

169 **İbn Rüşd**, II, 420; **Temhîd**, III, 61 vd.; **İbn Kudâme**, VII, 263, 270-271; **İbn Kudâme el-Makdisî**, VII, 244-246, 261, 263-264; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 127-129; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 197-199; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 433-434. Krş **Şevkânî**, VI, 76; **Selamet Yolları**, III, 213.

وفي أخرى : « أنا أوْلَى في كتاب الله ، فأيُّكم ما ترك دَيْنا أو ضَيْعة ، فادْعوني ، فأنا وليُّه وأيُّكم ما ترك مالاً ، فليؤثر بماله عصبتُه مَن كان ». وفي أخرى أنه قال : « من ترك مالاً فلوَرَثته ، ومن ترك كَلاًّ فإلينا». وفي أخرى: «ومن ترك كَلاًّ ولِيْتُه». أخرج الأولى والثانية والثالثة البخاري. وأخرج الرابعة والخامسة مسلم وأخرجا الباقي.

وفي رواية الترمذي: «من ترك مالاً فلأَهْله ومن ترك ضياعًا فإليَّ». وفي رواية أبي داود مثل الرواية السادسة.

7,429- Ebû Hureyre'den rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (as.);

"Ben mü'minlere kendi canlarından daha yakınım. Binâenaleyh kim, ödeyecek mal bırakmadan borçlu olarak ölürse o borcun ödenmesi bana aittir. Kim de mal bırakırsa o da mirasçılarınındır" buyurmuştur.[170]

RİVÂYETLER

Bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Kendisine hem dünyada hem de âhirette, bizzat kendisinden daha yakın olmadığım hiçbir mü'min yoktur. İsterseniz *"Peygamber mü'minlere canlarından daha yakındır"*[171] âyetini okuyunuz. Herhangi bir mü'min ölür de mal bırakırsa, kim olursa olsunlar, ona asabesi/mirasçıları vâris olsun. Kim de bir borç veya evlâd ü ıyâl bırakırsa, onu da bana getirsin, çünkü ben onun mevlâsıyım."

Başka bir rivâyette de şunları söylemiştir:

"Ben mü'minlere kendilerinden daha yakınım. Kim ölür ve geride mal bırakırsa, onun malı asabesine/mirasçısına aittir. Kim de evlâd ü ıyâl bırakır (mal bırakmazsa) ben onun velisiyim ve ben ondan sorumluyum."

---

170 **Buhari**, Ferâiz, 4, 15, 25; Kefâlet, 5; İstikraz, 11; Tefsîru Sureti'l-Ahzâb; Nafakât, 15; **Müslim**, Ferâiz, 4/14-17; **Tirmizî**, Ferâiz, 1/2090; Cenâiz, 1070; **Ebû Davud**, Harâc, 15/2955.

171 Ahzâb, 6.

Bir başka rivâyette de demiştir ki:

"Muhammed'in hayatı elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, yeryüzünde kendisine, bütün insanlardan daha yakın olmadığım hiçbir mü'min yoktur. Binâenaleyh, hanginiz ölür de bir borç veya yoksulluk içinde evlâd ü ıyâl bırakırsa onun mevlası/velisi benim. Hanginiz de mal bırakırsa, kim olursa olsun o da asabesine/mirasçısına aittir."

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ben Allah'ın kitabına göre mü'minlere kendi canlarından daha yakınım. Binâenaleyh hanginiz ölür de bir borç veya yoksulluk içinde evlâd ü ıyal bırakırsa, beni çağırın. Çünkü ben onun velisiyim. Hanginiz de mal bırakırsa, malına asabesi/mirasçısı vâris olsun."

Başka bir rivâyette de şöyle buyurmuştur:

"Kim ölür de mal bırakırsa, o mal vârislerindir. Kim de bir yük, evlâd ü ıyâl bırakırsa o da bize aittir."

Bir başka rivâyet ise şöyledir:

"Kim bakıma muhtaç evlad ü ıyâl bırakırsa, onun bakımını ben üstlenirim."

Bir, iki ve üçüncü rivâyetleri **Buharî**, dört ve beşinci rivâyetleri **Müslim** tahric etmiş, diğerlerini de yine bu ikisi tahric etmişlerdir.

Tirmizî'nin rivâyetinde de şunlar yer almaktadır:

"Kim ölür de mal bırakırsa, bu mal onun âile fertlerine aittir. Kim yokluk içinde evlad ü ıyâl bırakırsa o da bana aittir."

Ebû Davud'un rivâyeti de altıncı, rivâyet gibidir.

İZAH

Asabe; *"asıb"* kelimesinin çoğuludur. Sözcüğün kök manası, yardım ve himaye etmektir. Kelime çoğul olduğu halde bir kişi için de kullanılmaktadır.

Burada asabeden kasdedilen mana; bir kişinin erkek vasıtasıyla kendine bağlanan erkek hısımları ile böyle telakki edilenlerdir. Ashab-ı ferâiz, yani muayyen hisse sahipleri hisselerini aldıktan

sonra kalanı asabe alır. Ashab-ı ferâiz'den mirasçı yoksa terekenin tamamı asabenindir.

Asabe, önce **sebebî** ve **nesebî** diye ikiye ayrılır. **Sebebî asabe,** bir köleyi âzâd eden kimse ile onun asabesidir. Eğer âzâd edilen kölenin kendi hısımları içerisinde ashâb-ı ferâiz veya asabesi yoksa, kendisine onu âzâd eden veya onun asabesi vâris olur. Bununla ilgili hadîsler ve izahları, bundan önce geçen "**velâ**" bölümünde yer almıştı. Zaten bu kurum bu gün tarihe karışmış bulunmaktadır.

Nesebî asabe, bir kimsenin kan hısımları arasındaki bazı yakınlarıdır. Bunlar da ***binefsihî, bigayrihî*** ve ***maa'l-gayr*** diye üçe ayrılır.

1- **Binefsihî asabe;** ölen ile aralarına kadın girmeyen erkek hısımlardır. Yani sadece kadın tarafından hısım olmayıp mutlaka erkek yoluyla bağlanan hısımlardır.[172] Oğul, oğlun oğlu, erkek kardeşler gibi.

2- **Bigayrihî asabe** (başkası sebebiyle asabe); yalnız başına bulunduğunda asabe olmadığı, ashâb-ı ferâizden olduğu halde, erkek kardeşiyle beraber bulununca asabe olup varsa diğer ashâb-ı ferâizden kalanı, yoksa mirasın tamamını ikili birli paylaşan hısımlardır. Kızlar, oğul kızları, kız kardeşler gibi.

3- **Asabe maa'l-gayr** (başkasıyla birlikte asabe); ölenin kızları veya oğlunun kızları ile birlikte bulunan kız kardeşler, asabe maa'l-gayr'dır. Kızlar veya varsa diğer vârisler hisselerini aldıktan sonra geri kalanı bunlar alır. Eğer birden fazla iseler kalanı aralarında eşit olarak paylaşırlar. Bu asabe çeşidi "**kız kardeşleri kızlarla asabe kılınız**" meâlindeki hadîse dayanır.[173]

Yukarıdaki hadîste geçen "**evlâd ü ıyâl ve yük**" şeklinde çevirdiğimiz kelimelerden biri ***kell***, biri de ***dayâ'***dır.

Kell, asıl itibariyle ağırlık manasına gelen bir kelimedir. Ancak burada çoluk çocuk anlamında kullanılmıştır.

Dayâ' ise, helâk olmak anlamında kullanılan bir kelimedir. Burada ise bakıma muhtaç âile fertleri anlamında kullanılmıştır.

---

[172] Bunların çeşitleri ve mirasçı olma keyfiyetleri için bkz., 7397 nolu hadîsin izahı.

[173] **Karaman**, I, 404, 407, 408.

Dolayısıyla, her iki kelime ile anlatılmak istenen kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan küçük yaştaki çocuklar, geçimini temin edemeyen fakir âile fertleri, bakıma muhtaç, yaşlı ve sakatlar gibi sahip çıkılmayıp ihmal edildiği takdirde helâk olmaya mahkum kimselerdir. İşte Hz. Peygamber, hem bir Peygamber, hem de bir devlet başkanı olarak sahipsiz kimseleri sahiplenmekte ve onların her türlü ihtiyaçlarını karşılamayı üstlenmektedir.

Benzer hadîsler daha önce "**borç ve ödeme âdâbı**" bölümünde de geçmiş ve orada geniş açıklamalar yer almıştı.[174]

Bu rivâyetlerde geçen **asabe** kelimesi vâris/mirasçı şeklinde yorumlanmıştır.[175]

٧٤٣٠- (د ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**أنا أَوْلَى بالمؤمنين من أنفسهم ، مَنْ تَرَكَ مالا فلأهله ، ومن ترك ضَياعا فإليَّ وعليَّ** ».

وفي رواية « **أنا أولى بكل مؤمن من نفسه ، فأيما رجل مات وترك دَينا فإليَّ ، ومن مات وترك مالا ، فلورثته** ». أخرجه أبو داود.

7,430- Cabir b. Abdullah anlatıyor: Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"Ben mü'minlere kendi canlarından daha yakınım. Kim ölür de bir mal bırakırsa, onun âile fertlerine/mirasçılarına aittir. Kim de bakıma muhtaç evlâd ü ıyâl bırakırsa o da bana aittir. Onların bakımı bana düşer."[176]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette şu ifadeler yer almaktadır:

---

[174] Bkz., 2553 vd. hadîsler ve izahları. Ayrıca bu hadîste yer alan velî, mevlâ kelimelerinin değişik anlamı ve izahı için bkz., 7409 nolu hadîsin izahı.

[175] Bkz., **Fethu'l-Bârî**, XII, 8.

[176] **Ebû Davud**, Harâc, 15/2956.

"Ben her mü'mine, onun kendi canından daha yakınım. Herhangi bir adam ölür de borç bırakırsa o borç bana aittir. Kim de ölür, mal bırakırsa, o da vârislerinindir."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiştir.

الفرع الرابع عشر

فيمن لا وارث له

14- VÂRİSİ BULUNMAYANLAR

٧٤٣١- (د - **المقدام بن معد يكرب** رضي الله عنه) قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ تَرَكَ كَلاًّ فإليَّ** - وربما قال: فإلى الله ورسوله - **ومن ترك مالاً فلورثته، وأنا وارثُ مَنْ لا وارثَ له، أعْقِلُ عنه وأرثُه، والخال وارثُ مَن لا وارثَ له، يَعْقِلُ عنه ويرثُه**».

وفي أخرى: أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: «**أنا أولى بكل مؤمن من نفسه، فمن ترك دَيْنا أو ضَيْعَةً فإليَّ و[من] ترك مالاً فلورثته وأنا مولى من لا مولى له أرث مالَه وأفكُّ عانه، والخال مَوْلَى من لا مولى له، يرث ماله ويَفُكُّ عانه**». أخرجه أبو داود وقال: معنى الضيعة هنا: العيال.

7,431- Mikdâm b. Ma'dîkereb anlatıyor: Rasûlullah buyurdu ki:

"Kim ölür geride yardıma muhtaç çoluk çocuk bırakırsa o bana aittir. –Çoğu kere Allah ve Rasûlüne aittir demiştir- **Kim de mal bırakırsa o da vârislerinindir. Ben mirasçısı bulunmayanın vârisiyim, onun yerine diyet öder, ona mirasçı olurum. Dayı da vârisi bulunmayanın mirasçısıdır. O da, onun yerine diyet öder ve ona vâris olur."**[177]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

---

[177] **Ebû Davud**, Ferâiz, 8/2900.

"Ben her mü'mine kendi canından daha yakınım. Kim ölür de bir borç veya bakıma muhtaç evlâd ü ıyâl bırakırsa onlar bana aittir. Kim de bir mal bırakırsa o da vârislerinindir. Ben mevlası/vârisi bulunmayanın mevlası/mirasçısıyım; malına vâris olur, zimmetine taalluk eden borç külfetinden onu kurtarırım. Dayı da vârisi olmayanın vârisidir; malına vâris olur. Zimmetin talluk eden borç yükünden onu kurtarır."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiş ve; "Buradaki "day'anın manası: evlad ü ıyâl" demiştir."

İZAH

Bu rivâyet, bir önceki konuda geçen hadîslerin ihtiva ettiği hükümlere ilaveten vârisi bulunmayanın mirası ile onun ödemek durumunda olduğu diyete ilişkin hükümleri de ihtiva etmektedir.

Buna göre ölüp de geride hiç bir mirasçı bırakmayan kimsenin terekesi hazineye kalacak; bu konumda olan bir kimsenin diyet borcu da hazine tarafından ödenecektir. Hz. Peygamber; **"ben vârisi bulunmayanın vârisiyim; onun diyetini öder, kendisine vâris olurum"** derken bunu kastetmiştir. Çünkü O bir devlet başkanıdır. İslâm ülkesinde böyle sahipsiz bulunan kimselere bakmak-gözetmek devlete ait bir görevdir. Bunların bıraktıkları mallar da devlet hazinesine kalmak durumundadır. Külfet-nimet dengesi bunu gerektirmektedir.[178]

Yine bu hadîste, sırası gelince dayının da yeğenine vâris olabileceği ifade olunmaktadır. Daha önce de geçtiği üzere dayı zevî'l-erhâm sınıfından bir hısımdır. Bunların mirasçılığı tartışmalıdır. Bu hadîs, zevî'l-erhâmın mirasçı olabileceğini savunanların görüşlerini desteklemektedir.[179]

---

[178] **Avnu'l-Ma'bûd,** VIII, 106-108; **Bezlü'l-Mechûd,** XIII, 173-175. Ayrıca bkz., 2553, 2554 ve 7408 nolu hadîslerin izahı.

[179] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd,** VIII, 108-111; **Bezlü'l-Mechûd,** XIII, 175-177. Ayrıca bkz. 7407 vd. hadîslerin izahı.

٧٤٣٢- (د ت ـ **عائشة** رضي الله عنها) أن مولى لرسول الله صلى الله عليه وسلم مات، وترك شيئا ولم يدع حميما ولا ولدا، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أعطوا ميراثه رجلا من أهل قريته**». وفي رواية قال «**ها هنا رجل من أهل أرضه؟** قالوا: نعم قال: **فأعطوه ميراثه**».

أخرجه أبو داود. وفي رواية الترمذي: أنه وقع من عذْق نخلة، فمات، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**انظروا ، هل له مَن وارث ؟** قالوا : لا ، قال : **فادفعوه إلى بعض أهل القرية**».

7,432- Hz. Âişe'den şöyle rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in âzâdlı bir kölesi vefat etmiş, geride bir miktar mal bırakmıştı. Herhangi bir yakını ve çocuğu da yoktu. Rasûlullah (as.);

"Onun mirasını kendi köylülerinden bir adama verin" buyurdu.[180]

RİVÂYETLER

Bir rivâyet de şöyledir: Hz. Peygamber;

"- Burada onun memleketi ahalisinden herhangi bir adam var mıdır?" diye sordu. Yanındakiler;

"- Evet" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Mirasını ona verin" buyurdu.

Bu rivâyeti **Ebû Davud** tahric etmiştir.

Tirmizî'nin rivâyetinde ise Hz. Âişe şunları söylemiştir:

"(Hz. Peygamber'in âzâdlı kölesi olan) o şahıs bir hurma ağacından düşüp öldü. Hz. Peygamber;

"- Araştırınız, onun herhangi bir mirasçısı var mı?" buyurdu.

"- Hayır" dediler.

"- Öyleyse mirasını köy halkından birine verin" buyurdu."

---

180 **Ebû Davud**, Ferâiz, 8/2902; **Tirmizî**, Ferâiz, 13/2105.

İZAH

Daha önce de geçtiği üzere, herhangi bir mirasçı bırakmadan ölen âzâdlı bir köle veya câriyenin mirası, onu âzâd eden efendisine kalmaktadır.[181]

Bu hadîste bahsi geçen âzâdlı kölenin de soyundan herhangi bir mirasçısı bulunmamaktadır. Bu durumda, bunun mirasının, onu âzâd etmiş bulunan Hz. Peygamber'e kalması gerekmektedir. Ancak Hz. Peygamber onun mirasını kendisi almamış, köylülerinden birisine verilmesini emretmiştir. Hz. Peygamber'in bu uygulaması değişik şekillerde yorumlanmıştır:

1- Bu, asıl itibariyle Hz. Peygamber'in kendisine intikal etmiş, kendi hakkı olan bir maldır. Hz. Peygamber'in onu kendisinin almayıp âzâdlı kölesinin köylülerinden birine bırakması, onun bir iyiliği, hayır ve hediyesi kabilindendir.

2- Peygamberlere mirasçı olunamadığı gibi, peygamberler de kimseye vâris olmazlar. Herhangi bir vârisi bulunmayanın mirasının hazineye intikal edeceği, onun tasarrufunun da yöneticiye ait bulunacağı prensibi gereği Hz. Peygamber, hazineye intikal etmiş bulunan âzâdlı kölesinin malında böyle bir tasarrufta bulunmuş olabilir. Bu yorum Hz. Peygamber'in bir önceki hadîste geçen; **"ben vârisi olmayanın vârisiyim..."** ifadesiyle çelişmekteyse de, bu yorum sahipleri; Hz. Peygamber bu ifade ile hakiki manada vâris olmayı değil, o malın idare ve tasarrufunun kendisine ait olduğunu bildirmek istemiştir, demişlerdir.

Peygamberlerin, yakınlarına vâris olup olamayacakları konusu ise tartışmalıdır: Bazı âlimler vâris olmazlar derken, bazıları vâris olabileceklerini söylemişlerdir.[182]

٧٤٣٣- (**د ــ بريدة** رحمه الله) قال : أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رجل ، فقال : إنَّ عندي ميراث رجل من الأزد ، ولستُ أجد أزديًّا أدفعه إليه ، قال : **فاذهبْ**

---

[181] Bkz., 7423 nolu hadîsin izahı.

[182] **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 112; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 179-180, dipnot 3; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 285; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 435-436.

فالتمس أزديًا حَوْلا ، فأتاه بعد الحول ، فقال : لم أجد أزديًا أدفعه إليه ، قال : [فانطلق] ، فانظروا أول خُزاعيّ تلقاه فادفعه إليه ، فلما ولّى قال : عليّ بالرجل ، فلما جاءه قال: **انظر كُبْرَ خُزاعةَ فادفعه إليه»**.

وفي رواية قال : « مات رجل من خزاعةَ ،فأُتيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بميراثه ، فقال : **التمسوا له وارثا ، أو ذا رحم** ، فلم يجدوا له وارثا ، ولا ذا رحم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أعطوه الكُبْرَ من خزاعة** ».

وفي أخرى « **انظروا أكبرَ رجل من خزاعة** ». أخرجه أبو داود.

7,433- Bureyde anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Yanımda Ezd kabilesinden bir adama ait miras var; onu kendisine vereceğim, ama Ezdli birini bulamıyorum" dedi. Hz. Peygamber;

"- Şimdi git, bir sene süreyle Ezd kabilesinden birini bulmaya çalış" buyurdu. Adam bir yıl sonra tekrar geldi ve;

"- Mirası kendisine verebileceğim Ezdli birini bulamadım" dedi. Hz. Peygamber yine;

"- Git bak, ilk karşılaşacağın Huzâî'ye onu ver" buyurdu. Adam dönüp giderken Hz. Peygamber;

"- Adamı bana çağırın" dedi. Adam gelince de;

"- Git Huzaâ'nın en büyüğünü bul, malı ona ver" buyurdu.[183]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Bureyde şunları söylemiştir:

"Huzaa kabilesinden bir adam öldü, mirası Hz. Peygamber'e getirildi. Hz. Peygamber;

"- Gidin, onun bir vârisini veya bir yakınını araştırın" buyurdu. Adamın mirasçısını da, bir yakınını da bulamadılar. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"- Onu Huzaa'nın en büyüğüne verin!"

---

183 **Ebû Davud**, Ferâiz, 8/2903.

Bir başka rivayette de Hz. Peygamber; **"Huzaa'dan en büyük birini bulun!"** buyurmuştur.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etmiştir.

İZAH

Hadîsten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber bu olayda bahsi geçen miras için lükata, yani yitik mal hükmünü[184] uygulamış ve bir sene süreyle sahibinin araştırılmasını istemiş, sahibinin bulunamaması üzerine de hadîste bahsi geçen tasarrufta bulunarak, onu Huzâa'nın en büyüğüne verdirtmiştir. Aslında vârisi bulunmayan mirasın beytülmâle verilmesi gerekirken[185] Hz. Peygamber'in hadîste anlatılan uygulaması, o sırada beytülmâl kurumunun bulunmaması sebebiyle olmalıdır. Zira **Tahâvî**'nin ifadesine göre bu uygulamanın hicretten önce, **Mekke** dönemindeyken gerçekleştirilmiş olması ihtimali söz konusudur. Hz. Peygamber'in bu mirası Huzaa'nın en büyüğüne verdirmesi de bu olayın **Mekke**'de iken vuku bulduğunu göstermektedir. Şöyle ki: Metinde geçtiği üzere ölen adam Ezd kabilesindendir. Olayın vukuu sırasında bu kabileye mensup pek çok kimse bulunmaktadır. Örneğin Medîneli müslümanlar da Ezd kabilesine mensuptur. Bunlar ölüye daha yakın oldukları halde Hz. Peygamber bu mirası bunlara vermemiş, Ezd kabilesinin bir kolunu teşkil eden ve **Mekke**'de yerleşmiş bulunan Huzaa kabilesinden birine vermiştir. Zira o sırada Ezd kabilesi mensuplarından sadece Huzaalılar müslümandır. Yani onlar Hz. Peygamber **Mekke**'de iken müslüman olmuşlardır. Dolayısıyla bu miras, ölen şahsın mensup olduğu kabilenin ilk atasına en yakın olan müslüman vârislere verilmiştir. Buna göre ölen adam da müslüman olmalıdır.

Bu izahlardan da anlaşılacağı üzere hadîste geçen **"Huzaa'nın en büyüğü"** ifadesinden kastedilen, onların aslını teşkil eden Ezd kabilesinin ilk atasına en yakın konumda bulunan fertleridir.

---

[184] Lükata/yitik mal ve hükümleri için bkz., **İbn Kudâme**, VI, 318 vd.

[185] Bkz., **Bilmen**, V, 326; **Zuhaylî**, VIII, 407-408.

"Yakın" diye tercüme ettiğimiz kelimenin metinde geçen aslı *"zû rahm"*dir. İslâm miras hukukunda, genellikle bu kelimenin *"zevî'l-erhâm"* şeklindeki çoğulu kullanılır ve ashâb-ı ferâiz ve asabe dışında kalan, kadın veya kadın vasıtasıyla bağlanan erkek hısımlar manasına gelir. İşte bundan dolayı bu hadîs, aynı zamanda, *"zevî'l-erhâm"*ın vâris olabileceğine delil sayılmışsa da olayın hicretten önce cereyan ettiğini ve o dönemde henüz İslâm'a dair hükümlerin bulunmadığını, dolayısıyla o sırada miras konusunda cahiliye dönemi Araplarının uygulamalarının[186] geçerlikte bulunduğunu, onların uygulamasında da asabe usûlünün geçerli olduğunu; zevî'l-erhâmın mirasçılığının söz konusu olmadığını dikkate alan **Tahâvî**, aynı hadîsin diğer rivâyetlerinin bu rivâyetten daha çok tercihe şayan bulunduğunu söylemiştir. Keza bu rivâyetin sağlam olmayıp **münker** bulunduğunu söyleyenler de vardır."[187]

٧٤٣٤- (د ت ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن رجلا مات و لم يدَعْ وارثا ، إلا غلاما له كان أعتقه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **هل له أحد** ؟ قالوا : لا، إلا غلام له أعتقه، قال: فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ميراثه له ». أخرجه أبو داود.

وأخرجه الترمذي مختصرا ، قال : « إن رجلا مات ، و لم يَدَعْ وارثا إلا غلاما له كان أعتقه ، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ميراثه له ».

7,434- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bir adam ölmüş, âzâd ettiği bir köleden başka bir mirasçı da bırakmamıştı. Rasûlullah (as.);

"- Onun herhangi bir kimsesi var mı?" diye sordu.

"- Âzâd etmiş bulunduğu bir kölesinden başka kimsesi yok" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun mirasını âzâdlısına verdi."[188]

---

[186] Bu uygulamalar için bkz., 7417 nolu hadîsin izahı.

[187] Bkz., **Müşkilü'l-Âsâr**, III, 146-147; **Şevkânî**, VI, 70; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 112-113; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 181-185; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 285.

[188] **Ebû Davud**, Ferâiz, 8/2905; **Tirmizî**, Ferâiz, 14/2106.

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Ebû Davud** tahric etmiştir.

Aynı hadîsi **Tirmizî** de daha kısa olarak şöyle tahric etmiştir:

"Bir adam, âzâd etmiş bulunduğu kölesinden başka bir mirasçı bırakmadan ölmüş, Rasûlullah (as.) da onun mirasını âzâdlısına vermişti."

İZAH

Hadîs, âzâd ettiği kölesinden başka mirasçısı bulunmayan kimsenin terekesini Hz. Peygamber'in bu âzâdlıya verdiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in bu uygulaması farklı şekillerde yorumlanmıştır: Çoğunluk fukahaya göre aslında bu adam mirasçısız ölmüştür; malı da devlet hazinesine kalmıştır. Ancak Hz. Peygamber bu malı devlet hazinesine koymamış, bir teberru mahiyetinde olmak üzere hadîste bahsi geçen âzâdlıya vermiştir. **el-Muzhir**'in ifadesine göre **Şurayh** ve **Tavus** ise çoğunluğa muhalefet etmiş ve köleyi âzâd edenin velâ sebebiyle sırası gelince âzâd ettiği köleye vâris olabildiği gibi[189], âzâdlı da âzâd edene vâris olabilir, demişlerdir.[190]

٧٤٣٥- (د ت ـ **تميم الداري** رضي الله عنه) قال : « قلتُ : يا رسول الله ما السُّنَّة في الرجل من المشركين يُسلِم على يدي رجل من المسلمين ؟ فقال لي: **هو أولى الناس بمحياه ومماته**». أخرجه الترمذي وأبو داود.

7,435- Temîmu'd-Dârî anlatıyor: Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, müslümanlardan bir adam vasıtasıyla müslüman olan müşrik biri hakkındaki sünnet/şeri hüküm nedir? diye sordum. Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"- Hayatında da, ölümünde de ona en yakın olan (müslümanlığına vesile olan) o şahıstır."[191]

---

[189] Bununla ilgili bilgi için bkz., 7423 ve 7424 nolu hadîsler ve izahları.

[190] Bkz., **Şevkânî**, VII, 70; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 114; **Bezlü'l-Mechûd**, XII, 182; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 286.

[191] **Ebû Davud**, Ferâiz, 13/2918; **Tirmizî**, Ferâiz, 20/2112.

İZAH

Ömer b. Abdülaziz, Saîd b. el- Müseyyeb, Amr b. Leys gibi müctehitler, hadîste geçen **"hayatında da ölümünde de ona en yakın kişi (müslümanlığına vesile olan) o şahıstır"** ifadesi, "**onun mevlası olur**" anlamındadır. Dolayısıyla bu şahsın mirasçısı yoksa, terekesi müslümanlığına vesile olan şahsa kalır, demişlerdir. Çoğunluk fakihler ise, bir kişinin müslümanlığına vesile olmak, ona mevla ve mirasçı olma sebebi olamaz, bu konumda olan bir şahsın mirası devlet hazinesine kalır, demişlerdir. Bunlara göre bu hadîste birinci görüş sahiplerinin görüşlerine delil olacak bir açıklık yoktur. Çünkü hadîste mirasçılık ifadesi bulunmamaktadır. Hadîste geçen "**herkesten fazla yakın/evla olmak**" ifadesi, iyilik etmek, yardımcı olmak, yakınlık göstermek, o şahıs öldüğü zaman da cenaze namazını kıldırmak gibi hususlarda öncelik hakkına sahip olmak anlamına da gelebilir. Bu hadîs mirasçılık anlamında yorumlandığı takdirde, velânın âzâd edene ait olduğunu bildiren hadîslerle[192] çelişir. O takdirde bu hadîste bahsi geçen uygulamanın İslâm'ın ilk yıllarına mahsus olup daha sonra neshedildiği söylenebilir. Bu hadîsin zayıf olduğunu söyleyenler de vardır.

Bir kimsenin, müslümanlığına vesile olduğu şahsa mirasçı olabilmesi için aralarında aynı zamanda "**Muvâlât**" akdinin[193] bulunmasını şart koşan **Hanefîler** bu hadîste geçen "**hayatında ona en yakın olma**"yı cinâyet işlediğinde onun diyetini yüklenmek; "**ölümünde ona en yakın olma**"yı da öldüğünde ona vâris olmak şeklinde yorumlamışlardır. Dolayısıyla **Hanefîler**'e göre bu hadîs, iki kişinin birbirine vâris, koruyucu ve diyet ödemede yardımcı olmak üzere anlaşmadan doğan ve akitlerden her birini diğerine –farz sahibi, asabe, mevle'l-ıtâka ve zevî'l-erhâmdan sonra olmak üzere- vâris kılan hukuki münasebetin (*velâu'l-muvâlât*) delillerindendir. Diğer çoğunluk fukahaya göre bu hukuki münasebet İslâm'dan öncesine mahsustur. İslâm'dan sonra hukukiliğini kaybetmiştir. Bu münasebetin devam ettiğini düşünen **Hanefîler** *"...yeminlerinizin*

---

[192] Hadîsler için bkz., 7423 nolu vd. hadîsler.

[193] Bunun için bkz., 7423 nolu hadîsin izahı.

bağladığı kimselere de paylarını verin"[194] âyetini de görüşlerine delil olarak kullanmışlardır.[195]

٧٤٣٦- (**عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : « اللقيطُ حُرٌّ ، وميراثُه لبيت المال ، وكذا السائبة حر ، وميراثه لبيت المال ». أخرجه...

7,436- Ömer b. el-Hattâb demiştir ki:

"Lakît/terkedilmiş çocuk hürdür, mirası da devlet hazinesine aittir. Keza sâibe/serbest bırakılan köle hürdür, mirası da devlet hazinesine aittir."[196]

İZAH

Terkedilmiş çocuk diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı metinde de görüldüğü üzere *"lakît"*tir. Zina korkusu veya geçim endişesi gibi herhangi bir sebeple âilesi tarafından park, bahçe, cami avlusu vb. bir yere atılmış veya yitirilmiş çocuk anlamında kullanılır.

Bir çocuğu atılmış olduğu yerden alıp kaldırana "**mültakıt**", kaldırmaya da "**iltikat**" denir.

Bu tür buluntu çocuklar, devletin himayesinde, öncelikli olarak bulan kimsenin elinde, hakimin denetimi altında büyütülür. Nafakası devlete aittir.

Hz. Ömer, bu konumda bulunan çocukların hür olduklarını, miraslarının da devlet hazinesine kalacağını ifade etmektedir. Bu, lakîtin velâsının, bütün müslümanlara yani hazineye ait olmasını gerektirir. Buna göre, lakîtin hata yoluyla işleyeceği bir cinâyetin diyetini hazine öder. Vâris bırakmaksızın ölmesi durumunda da bütün terekesi hazineye intikal eder.

---

[194] Nisa, 33.

[195] Açıklamalar için bkz., **Hattâbî**, III, 333; **Şevkânî**, VI, 70; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 130-132; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 210-202; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VI, 295-297; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 460-462; **Karaman**, I, 366; **Zuhaylî**, VIII, 404.

[196] Musannıfın kaynağına işaret etmeyip muhakkıkın, **Rezîn**'e nispet ettiği bu hadîsin "**lakît**" ile ilgili kısmı **Buharî**'de senetsiz olarak nakletmiştir; bkz., Ferâiz, 19.

Aralarında üç mezhep imamının da bulunduğu çoğunluk fukahanın görüşü böyledir. **Şurayh** ve **İshak b. Râhûye** ise, lakîtin velâsının, onu bulup kaldıran kimseye/mültakite ait olduğunu söylemişlerdir.[197]

Hadîste yer alan ifadelerden, serbest bırakılmış köle şeklinde tercüme ettiğimiz kelimenin aslı da *"sâibe"*dir. **Sâibe**, velâ hakkı gibi âzâd etmekten doğan her türlü haktan vazgeçilerek bırakılan köledir. Bu hadîse göre **Hz. Ömer** bu konumdaki bir âzâdlının da hür olduğunu ve mirasının hazineye intikal edeceğini söylemiştir.

Ömer b. Abdülaziz, Rabia b. Abdurrahman, Ebû'z-Zinâd ve **Mâlik** de bu görüştedirler. Diğer çoğunluk fukaha ise, âzâd, sâibe şeklinde gerçekleşse dahi velâ âzâd edene aittir, demişlerdir. Çünkü velânın âzâd edene ait olacağını ifade eden hadîsler bunu gerektirmektedir.[198]

الفصل الثالث

في ميراث النبي صلى الله عليه وسلم وما خلّفه

وفيه فرعان:

الفرع الأول

في أحكام ميراثه وتركته

III- HZ. PEYGAMBER'İN MİRASI VE GERİDE BIRAKTIĞI DİĞER EŞYALAR

1- MİRASI VE TEREKESİ HAKKINDAKİ HÜKÜMLER

---

197 Bkz., **İbn Hacer**, XII, 34; **Aynî**, XXIII, 252; **Bilmen**, VII, 228 vd.; **Erdoğan**, s. 253.

198 Bkz., **İbn Hacer**, XII, 35; **Aynî**, XXIII, 253; **Erdoğan**, s. 394; Ayrıca bkz. 7423 ve 7425 nolu hadîslerin izahı.

٧٤٣٧- (خ م ط د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا تَقْتَسِمُ ورثتي دينارا ، ما تركتُ بعدَ نفقة نسائي ومؤونة عاملي فهو صدقة ».

وفي رواية أنه قال: «لا نُورَثُ ما تركنا صدقة». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الموطأ وأبو داود الأولى.

7,437- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurmuştur:

"Benim mirasçılarım bir dinarı bile paylaşamazlar. Eşlerimin nafakasından ve hizmetçimin masrafından başka bıraktığım her şey sadakadır."[199]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Hz. Peygamber; **"Bize mirasçı olunmaz. Bıraktığımız her şey sadakadır"** buyurmuştur.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etmiştir.

İZAH

Hadîste Hz. Peygamber, mirasa konu olabilecek bütün mal varlığının sadaka olduğunu, bunlara hiçbir kimsenin mirasçı olamayacağını ifade buyurmuştur. Hadîste geçen "**biz**" çoğul ifadesiyle bizzat Hz. Peygamber'in şahsının mı, yoksa bütün peygamberlerin mi kastedildiği tartışmalıdır: Bazı âlimler buradaki "**biz**" ifadesiyle bütün peygamberlerin değil, sadece Hz. Peygamber'in kastedildiğini, dolayısıyla kendisine mirasçı olunamama özelliğinin sadece Hz. Peygamber'e ait olduğunu söylerken; çoğunluk ulema da kendisine mirasçı olunamayacağı konusunda bütün peygamberler aynıdır, demişlerdir. Bazı rivâyetlerde geçen "**biz peygamberler grubuna mirasçı olunmaz. Bıraktığımız her şey sadakadır**" şeklindeki ifadeler de bu görüşü desteklemektedir. Kur'ân'da yer alan *"Süleyman, Dâvûd'a vâris*

---

[199] **Buhârî**, Ferâiz, 3; Vasâyâ, 32; Fardu'l-Hums, 3; **Müslim**, Cihâd, 16/55-56; **Muvatta**, Kelâm, 12/28; **Ebû Davud**, Harâc, 19/2974.

oldu..."[200], ***"Ey Rabbim; tarafından bana bir veli (oğul) ver ki o bana vâris olsun; Yakub hanedanına da vâris olsun..."***[201] meâlindeki âyetlerde geçen miras da mal değil, peygamberlik, ilim ve hikmet olarak yorumlanmıştır.

Peygamberlere mirasçı olunamaması şöyle açıklanabilir: Allah Teâla onları kendi mesaj ve davetini açıklamakla görevlendirmiş; yaptıkları bu hizmet mukabilinde ücret almamalarını istemiştir. Nitekim Kur'ân'da peygamberlerin yaptıkları tebliğ görevine karşılık ücret istemediklerine dair bazı âyetlere yer verilmiş; bu cümleden olarak bir âyette şöyle buyurulmuştur: ***"De ki ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum..."***[202] Böylelikle peygamberler, insanlar tarafından ücret olarak algılanabilecek şeylerden uzak durmuşlardır.

Bir başka açıdan da şunlar söylenebilir: Şayet peygamberlerin malları miras yoluyla helal olsaydı, mirasçılarından, onların bir an önce ölüp mirasının kendisine kalmasını isteyenler çıkabilir; bu da onun helâkine sebep olabilirdi. Yine bu durumda insanlardan peygamberlerin mirasçılarına mal biriktirmek için dünyaya rağbet gösterdiği zannına kapılanlar çıkabilir; bu da onun helâkine, insanların da peygamberlerden nefretine vesile olabilirdi. Bu söylenenlere şu da ilave olunabilir: Peygamber bütün ümmetinin babası konumundadır. Mallarının da bütün çocuklarına yani kamu yararına sarfedilmesi gerekir. Hadîste geçen sadaka da bu anlamdadır.

Bu maldan Hz. Peygamber'in eşlerine nafaka verilmesi, onların Hz. Peygamber'den başkasıyla evlenmelerinin ebediyen yasak olması sebebiyledir.[203] Bu yolla geçimleri sağlanmış ve evleri de kendilerine bırakılmıştır.

"**Hizmetçim**" şeklinde tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "***âmil***"dir. Hadîste bunların masraflarının karşılanması da istenmiştir: **Âmil** kelimesi değişik şekillerde yorumlanmıştır: Bazıları,

---

[200] Neml, 16.

[201] Meryem, 5, 6.

[202] En'am, 90. Ayrıca bkz Hûd, 51; Şûrâ, 23.

[203] Bkz. Ahzâb, 6, 53.

Hz. Peygamber'in bırakmış olduğu sadakanın bakımını üstlenen kimse, yani kâimdir derken, bazıları da Hz. Peygamber'den sonra yerine geçen halife de dahil olmak üzere amme hizmet gören bütün görevliler olduğunu söylemişlerdir. Bunun, hizmetçi, ücretli anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur.[204]

٧٤٣٨- (م د س - **عائشة** رضي الله عنها) أن فاطمةَ بنتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم سألَتْ أبا بكر الصِّدِّيق ، بعدَ وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يَقْسِمَ لها ميراثها مما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم ، مما أفاء الله عليه ، فقال لها أبو بكر : إنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **لا نُورَثُ، ما تركنا صَدَقة** ، فغضبت فاطمةُ، فهَجَرَتْهُ ، فلَمْ تَزَلْ بذلك حتى تُوُفِّيَتْ ، وعاشَتْ بعدَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ستةَ أشهر إلا ليالي ، وكانت تسأله أن يقسمَ لها نصيبها مما أفاء الله على رسوله من خَيْبَرَ وفدك ، ومن صدقته بالمدينة ، فقال لها أبو بكر : لستُ بالذي أقسم من ذلك شيئا ، ولستُ تاركا شيئا كان رسولُ الله يعمل به فيها إلا عَمِلتُهُ ، فإنِّي أخْشَى إن تركتُ شيئا من أمره أن أزيغ، ثم فعل ذلك عمرُ ، فأمَّا صدقته بالمدينة : فدفعها عمر إلى عليّ والعباس ، وأمْسَكَ خَيْبَرَ وفَدَكَ ، وقال : هما صدقةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كانت لحقوقه التي تَعْرُوه ونوائبه ، وأمرُهما إلى من وَلِيَ الأمرَ ، قال : فهما على ذلك إلى اليوم ».

أخرجه مسلم ، ولم يخرج منه البخاري إلا قوله : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا نُورَثُ ، ما تركنا صدقة** ». ولقلة ما أخرج منه لم نُعْلِمْ له علامة، وأخرج أبو داود نحو مسلم.

وله في أخرى : أنَّ فاطمة بنتَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أرسلَتْ إلى أبي بكر تسأله ميراثها من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، مما أفاء الله عليه بالمدينة وفَدَكَ ، وما بقي من خُمُسِ خيبر، فقال أبو بكر : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا نُورَثُ ما تركنا صدقة ، إنما يأكل آلُ محمد من هذا المال** ، وإني والله لا أغَيِّر شيئا من صَدَقة رسول الله

---

[204] Açıklamalar için bkz. **Nevevî**; XII, 81-82; **İbn Hacer**, V, 304; VI, 146-147; XII,4-7; **Aynî**, XIV, 70; XXIII, 234-235; **Şevkânî**, VI, 82; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 191, 197; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 264, 274; **Davudoğlu**, VIII, 508-509; 516.

عن حالتها التي كانت عليها في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولأعملنّ فيها بما عمل به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأبى أبو بكر أن يدفعَ إلى فاطمة منها شيئا ».

وفي أخرى له نحوه بمعناه وفيه: وفاطمةُ تطلب صدقةَ رسول الله صلى الله عليه وسلم التي بالمدينة وفدك، وما بقي من خمس خيبر فقال أبو بكر: إنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **«لا نُورَث ما تركنا صدقة إنما يأكل آلُ محمد في هذا المال** يعني مالَ الله **ليس لهم أن يزيدوا على المأكل»**.

وأخرج النسائي مختصرا: أن فاطمةَ أرسلتْ إلى أبي بكر تسأله ميراثها من النبيِّ صلى الله عليه وسلم من صدقته ومما ترك من خمس خيبر فقال أبو بكر: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا نُورَثُ**» لم يزد على هذا.

7,438- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) kızı Fatıma, Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Allah'ın kendisine verdiği ganimetlerden Hz. Peygamber'in geride bıraktığı mallardaki mirasını kendisine vermesini Ebû Bekir'den istedi. Ebû Bekir de ona;

"- Rasûlullah (as.); **'bize mirasçı olunmaz, geride bıraktıklarımız sadakadır'** buyurdu, dedi. Bunun üzerine Fatıma, Ebû Bekir'e darıldı ve onunla irtibatını kesti. Fatıma ölünceye kadar da bu tutumuna devam etti. Zaten Rasûlullah'tan (as.) sonra, altı aydan birkaç gün eksik yaşamıştı. Fatıma, Hz. Ebû Bekir'den, Allah'ın Rasûlüne Hayber ve Fedek arazilerinden fey olarak verdikleri ile, onun Medîne'deki sadakasından kendisine düşen hissesini istiyordu. Hz. Ebû Bekir de ona;

"- Sana bunlardan bir şey veremem. Rasûlullah'ın (as.) hayatta iken, o konuda yapmış olduğu şeyi terk edemem, ancak O'nun yaptığını yaparım. Ben O'nun emirlerinden herhangi bir şeyi terk edersem, sapıtacağımdan korkarım" dedi. Ebû Bekir'den sonra Hz. Ömer de aynı şekilde davrandı. Ama Rasûlullah'ın Medîne'deki sadakasını Ali ve Abbas'a verdi. Hayber ve Fedek'i ise elde tuttu ve;

"- Bunlar Rasûlullah'ın (as.) sadakası (vakfı)dır. Bunlar başa gelecek durumlarda ve aniden ortaya çıkacak mühim ihtiyaçlarda

kullanılmak üzere elde tutulurdu. Bunların tasarrufu devlet işini üstlenene aittir" dedi.

(Hadîsi Âişe'den nakleden) Zührî der ki: "Bunlar, bugüne kadar aynı minval üzere kalmıştır."[205]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Müslim** tahric etmiştir.

Buharî ise Rasûlullah'ın (as.) sadece; **"Bize vâris olunmaz, geride bıraktıklarımız sadakadır"** ifadesini tahric etmiştir. Onun tahric etmiş olduğu kısım az olduğu için, hadîsin başında onu sembolize eden harfe yer vermedik.

Ebû Davud da hadîsi **Müslim** gibi tahric etmiştir. Onun bir başka rivâyeti ise şöyledir:

"Rasûlullah'ın kızı Fatıma, Allah'ın Medîne ve Fedek'te Hz. Peygamber'e fey olarak verdiği araziler ile Hayber arazilerinin beşte birinden geriye kalan miras hissesini istemek üzere Ebû Bekir'e birini göndermişti. Ebû Bekir şöyle cevap verdi:

"- Rasûlullah (as.); **'bize mirasçı olunmaz; bizim bıraktığımız her şey sadakadır. Muhammed'in âilesi de bu maldan sadece yiyebilir'** buyurdu. Allah'a yemin olsun ki, ben Rasûlullah'ın (as.) sadakasının, O'nun zamanındaki durumundan hiçbir şeyi değiştiremem. O konuda Rasûlullah (as.) ne yapmışsa ben de onu yaparım."

Böylece Ebû Bekir, o maldan Fatıma'ya herhangi bir şey vermeye yanaşmadı.

Yine **Ebû Davud**'a ait, mana itibariyle buna benzer bir başka rivâyette de şunlar yer almaktadır:

"Fatıma, Rasûlullah'ın (as.) Medîne ve Fedek'teki sadakaları ile Hayber arazilerinin beşte birinden geriye kalanını istiyordu. Ebû Bekir şöyle dedi:

---

[205] **Müslim**, Cihâd, 16/52; **Ebû Davûd**, Hârâc, 19/2968; **Nesaî**, Kasmu'l-Fey'. Aynı hadîsi **Buharî** de muhtasar olarak nakletmiştir; bkz., Ferâiz, 3.

"Rasûlullah (as.); **'bîze vâris olunmaz, bıraktığımız şeyler sadakadır. Muhammed'in âile efradı da bu maldan -yani Allah'ın malından- ancak yiyebilirler. Onların, yemek dışında herhangi bir şey almaya hakları yoktur'** buyurdu."

Nesâî de aynı hadîsi kısaca şöyle tahric etmiştir:

"Fatıma, Rasûlullah'ın (as.) sadakasından ve Hayber arazilerinin beşte birinden geri bıraktıklarından miras payını istemek üzere birini gönderdi. Ebû Bekir de;

"- Rasûlullah (as.); **'bize vâris olunmaz'** buyurmuştur" dedi." **Nesâî** bu ifadeye bir ilavede bulunmamıştır."

İZAH

Hadîslerde Hz. Peygamber'in sadakası olarak zikri geçen, **Hz. Fatıma**'nın, **Hz. Ebû Bekir**'den istediği mallar şunlardır:

Hayber: **Suriye** yolu üzerinde, **Medîne**'ye yaklaşık 90 km. uzaklıkta bir yer adıdır. Yahudilere ait olan bu yer hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber tarafından fethedilmiştir. 1165 ve 1166 nolu hadîsler ve izahlarında da geçtiği üzere Hz. Peygamber, **Hayber** topraklarını ikiye bölmüş, yarısını müslümanlar arasında paylaştırmış; diğer yarısını ise vakıf olarak elinde tutmuştur.

Fedek: **Şam**'ın **Hicaz** bölgesinde, **Hayber** tarafında, **Medîne**'ye iki veya üç günlük mesafede olan bir yerin adıdır. Burası da Yahudilere ait idi. Hz. Peygamber **Hayber** üzerine yürürken, bir rivâyete göre de **Hayber**'den dönerken kendilerini İslâmiyet'e davet etmek üzere Fedekliler'e de bir elçi göndermişti. Onlar müslüman olmayı kabul etmedi. **Hayber**'in düşmesinden sonra müslümanlarla savaşı da göze alamadıkları için Hz. Peygamber'le anlaşma yoluna gittiler. Yapılan antlaşmaya göre, **Fedek** arazisinin yarısı Fedekliler'e bırakıldı, yarısı da Hz. Peygamber'e verildi.

Medîne'deki sadaka (vakıf)ları: Bunlar, Hz. Peygamber'in **Medîne**'ye hicret ettiği sırada **Medîne**'de bulunan üç Yahudi kabilesinden biri olan Nadîr oğulları kabilesinin **Medîne**'den sürgün edilmeleri üzerine onlardan kalan mallar ile Yahudi iken müslüman olup **Uhud** harbine de iştirak etmiş bulunan **Muhayrik**'in vasiyeti

üzerine Hz. Peygamber'e verilen bahçeleridir. Bunların yedi adet olduğu rivâyet edilir. Yine Ensâr tarafından Hz. Peygamber'e verilmiş araziler de bu kabildendir.

Ayrıca yine Hz. Peygamber'in, **Hayber**'in ve harple alınan diğer yerlerin beşte birinden payına düşen mallar da vardır. Bütün bunlar Hz. Peygamber'in kendi özel mülkü idi. Bunlarda kendisinden başka kimsenin herhangi bir hakkı bulunmamakta idi. Ancak Hz. Peygamber, bütün bu mallardan sadece âilesinin geçimini sağlayacak kadarını alır; geri kalanını aniden ortaya çıkan ihtiyaçlara ve kamu yararına sarf ederdi. İşte, Hz. Peygamber'in vefatından sonra, temellükü caiz olmayan sadakalar bunlardı. **Hz. Ebû Bekir** de bunları kimseye vermemişti.[206]

Hadîste geçtiği üzere hilafeti döneminde **Hz. Ömer, Hayber** ve **Fedek** arazilerinde **Hz. Ebû Bekir** dönemindeki statüyü devam ettirirken; Hz. Peygamber'in **Medîne**'deki sadakalarını O'nun amcaoğlu ve damadı **Hz. Ali** ile amcası **Hz. Abbas**'a vermiştir. 1202 nolu hadîs ve izahında da geçtiği üzere **Hz. Ömer**'in bu malları onlara vermesi temlik suretiyle değil, sadece Hz. Peygamber'in yaptığı gibi yapmak üzere idaresinin onların tasarruflarına bırakılması ve bu tasarruflarının gerektirdiği kadar o mallardan istifade etmelerine müsaade edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. **Kurtubî**'nin ifadesine göre **Hz. Ali** hilafet makamına geçince, Hz. Peygamber'in bu sadakasını, **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** dönemlerindeki gibi idare etmiştir. Ondan sonra bu, **Hz. Hasan**'ın, sonra **Hz. Hüseyin**'in, sonra **Ali b. Hüseyin**'in, sonra **Hasan b. Hasan**'ın, sonra **Zeyd b. Hasan**'ın, sonra **Abdullah b. Hüseyin**'in idaresine, ondan sonra da Abbas oğullarının idaresine geçmiştir. Bunlardan herhangi birisinin bu malları temellük ettiği, miras olarak aldığı veya miras olarak bıraktığı rivâyet edilmemiştir.

Durum böyle olduğu halde **Hz. Fatıma**'nın, babasından miras istemesi nasıl izah olunacaktır? Bu konuda farklı yorumlar

---

[206] **Nevevî**, XII, 82; **Fethu'l-Bârî**, VI, 140; **Umdetü'l-Kârî**, XV, 20-21; **Köksal**, IV, 97; VII, 123; 210-213; Ayrıca bkz. 1202 nolu hadîs ve izahı.

yapılmışsa da, en fazla üzerinde durulan ihtimal, **Hz. Fatıma**'nın bu hadîsten haberdar olmadığı şeklindedir.

Bu olay üzerine **Hz. Fatıma**'nın **Hz. Ebû Bekir**'e gücendiği dikkate alınırsa, onun bu hadîsi farklı şekilde yorumladığı da söylenebilir. Nitekim **İbn Hacer, Hz. Fatıma**'nın Peygamber'in **"bize mirasçı olunmaz..."** genel nitelikli hadîsinin tahsis edilmiş olabileceğini; dolayısıyla Hz. Peygamber'in arazi ve akarının gelirlerine (menâfi') mirasçı olunulabileceğini düşünürken, **Hz. Ebû Bekir**'in, bu hadîsin genel nitelikli ifadesi ile uygulamada bulunmuş olabileceğini söyler.

Yine **Hz. Fatıma**'nın, **Hz. Ebû Bekir**'e gücenerek onunla irtibatı kesmesi, haram olan dargınlık derecesindeki selamı sabahı kesmek şeklinde değil, kendi evinden çıkmaz, onunla karşılaşmaz şeklinde yorumlanmıştır. Zaten Hz. Peygamber'in vefatından sonra **Hz. Fatıma**'nın da çok yaşamadığı bilinen bir gerçektir. Bu hadîste ifade olunduğu üzere bu sürenin altı ay olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, bunun iki ay, üç ay gibi daha kısa bir süre olduğunu söyleyenler de vardır. Bu süre zarfında da **Hz. Fatıma**, Hz. Peygamber'den ayrılmanın verdiği üzüntü, keder ve hastalıklarıyla meşgul olmuş, kimseyle fazla haşir neşir olma imkânı bulamamıştır.

Şa'bî'den yapılan bir rivâyet de **Hz. Fatıma**'nın **Hz. Ebû Bekir**'e kırgınlığının, haram olan dargınlık olmadığı gibi bu dargınlığın da daha sonra ortadan kalktığını göstermektedir. Bu rivâyete göre **Hz. Fatıma**'nın hastalığı sırasında **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali** ile birlikte kendisini ziyaret ederek gönlünü almaya çalışmış, **Hz. Fatıma** da bundan memnunluk duymuştur.[207]

٧٤٣٩- (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « جاءتْ فاطمةُ إلى أبي بكر ، فقالت : مَنْ يرِثُكَ ؟ فقال : أهلي وولدي ، قالت : فما لِيَ لا أرثُ أبي ؟ فقال أبو بكر : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا نُورَثُ** » ولكني أعولُ مَنْ كان رسولُ الله

[207] **Fethu'l-Bârî**, VI, 139-140; **Umdetü'l-Kârî**, XV, 20-21; **Davudoğlu**, VII, 513-514.

صلى الله عليه وسلم يَعُولُه ، وأُنْفِق على مَنْ كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُنْفِقُ عليه ».
أخرجه الترمذي.

7,439- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Fatıma, Ebû Bekir'e gelerek;

"- Sana kim mirasçı olur?" diye sordu. Ebû Bekir;

"- Âilem ve çocuklarım" diye cevap verdi. Fatıma;

"- O halde ben neden babama mirasçı olamıyorum?" deyince, Hz. Ebû Bekir şöyle cevap verdi:

"- Rasûlullah'ın (as.); **'bize mirasçı olunmaz'** buyurduğunu işittim. Ancak Rasûlullah'ın (as.) geçimini sağladıkları kimselerin geçimini ben de sağlayacağım. Rasûlullah'ın (as.) infakta bulunduğu kimselere de ben infakta bulunacağım."[208]

İZAH

Hadîs, bir önceki hadîsteki hükümleri ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber yukarıda bahsi geçen mallarından yapılacak harcamaların yerlerini belirlemiş, **Hz. Ebû Bekir** de O'nun halifesi sıfatıyla aynı uygulamaya devam etmiştir.

٧٤٤٠- (د ـ **أبو الطفيل** رضي الله عنه) قال : جاءتْ فاطمةُ إلى أبي بكر تطلبُ ميراثَها من أبيها فقال لها: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**إنّ الله إذا أطعمَ نَبيًا طُعْمَةً فهي للذي يقوم مِنْ بعده**».أخرجه أبو داود.

7,440- Ebû't-Tufeyl anlatıyor:

"Fatıma, babasından kalan mirasını istemek için Hz. Ebû Bekir'e geldiğinde, Ebû Bekir ona;

"- Ben Rasûlullah'ın (as.); **'şüphesiz Allah bir peygambere bir geçim kaynağı (fey) ikram edince, o geçimlik (fey) peygamberden**

---

208 **Tirmizî**, Siyer, 44/1608.

sonra onun yerine geçene (onun idaresine) kalır' buyurduğunu işittim" demiştir.[209]

İZAH

Allah Teâlâ tarafından peygamberlere ihsan buyurulan malların peygamberlerden sonra yerine geçen kimselere verilmesi mülkiyet yoluyla değil; idaresi açısındandır.[210] Onların yerine geçecek olanlar da, o mallarda onların uygulamalarını devam ettirmek durumundadırlar. Hz. Peygamber'den sora halife seçilip halkın yönetimini üstlenen **Hz. Ebû Bekir** de, Rasûlullah'ın (as.) mallarında, O'nun uygulamalarını aynen devam ettirmiştir. Nitekim bu husus daha önceki hadîslerde de ifade edilmişti.

Bu hadîs aynı zamanda, kendilerine mirasçı olunamaması hükmünün bütün peygamberleri kapsadığını söyleyenlerin görüşlerini desteklemektedir.[211]

٧٤٤١- (خ م ط د ــ **عائشة** رضي الله عنها) أن أزواجَ رسول الله صلى الله عليه وسلم حين تُوُفّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أرَدْنَ أن يَبْعَثْنَ عثمانَ إلى أبي بكر ، يسألنه ميراثَهُنَّ ، فقالت عائشة رضي الله عنها: أليس قد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **لا نُورَثُ ، ما تركنا صدقة؟**»

أخرجه البخاري ومسلم الموطأ وأبو داود ، وقد مرَّ شيء من هذا الفصل في « **ذِكْرِ الفَيء**» وهو في «**كتاب الجهاد** » من حرف الجيم.

وفي أخرى لأبي داود نحوه ، وفيه قلت : ألا تتّقين الله ؟ ألَمْ تسمَعْنَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **لا نُورَثُ ، ما تركنا فهو صدقة ، وإنما هذا المال لآل محمد لنائبتهم ولِضَيفِهِم، فإذا مِتُّ فهو إلى وليّ الأمر مِنْ بعدي**».

7,441- Hz. Âişe'den yapılan rivâyete göre "Rasûlullah'ın (as.) vefat edince eşleri, O'ndan kalan miras hisselerini istemek için Hz.

---

[209] **Ebû Davud**, Harâc, 19/2973.

[210] **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII,196.

[211] Bu görüşler için bkz., 7437 nolu hadîsin izahı.

Osman'ı Hz. Ebû Bekir'e göndermek isteyince, Hz. Âişe onlara şöyle demiş:

"Allah'ın Rasûlü (as.), **'bize mirasçı olunmaz, bizim bıraktığımız her şey sadakadır'** buyurmadı mı?"[212]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etmişlerdir.

Bu bölümden bazı rivâyetler "Fey" bahsinde geçmiştir. Bu da "Kitabu'l-Cihâd"da yer almaktadır.

Ebû Davud'a ait bir başka rivâyet de bunun gibidir. O rivâyette Hz. Âişe ayrıca şunları söylemektedir:

"Onlara dedim ki:

"- Siz Allah'tan korkmuyor musunuz? Rasûlullah'ın (as.); **'bize mirasçı olunmaz, geride bıraktığımız her şey sadakadır; yalnız bu mal Muhammed'in âilesi içindir, onların ani ortaya çıkacak önemli ihtiyaçları ve misafirlerine sarfedilir. Ben öldüğüm zaman da o(nun idaresi) benden sonraki idareciye kalır'** buyurduğunu duymadınız mı?"

İZAH

Bu hadîs de daha öncekiler gibi, Hz. Peygamber'in sadakası şeklinde isimlendirilen mallardan, onun âile fertlerinin sadece nafakalarının sağlanacağını, geri kalanın da kamu yararına sarfedileceğini; idaresinin de devlet yöneticisine ait olduğunu ifade etmektedir.

---

[212] **Buharî**, Ferâiz, 3; **Müslim**, Cihâd, 16/51; **Muvatta**, Kelâm, 12/27; **Ebû Davud**, Harâc, 76/2976, 77/2977.

الفرع الثاني

فيما خَلَّفه بعده وما كان له من الآلات في حياته

2- RASÛLULLAH'IN GERİDE BIRAKTIKLARI VE HAYATTA İKEN SAHİP OLDUĞU ÂLET - EDEVÂT

٧٤٤٢- (خ س ــ عمرو بن الحارث الخزاعي رضي الله عنه) قال : « ما تَرَكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم دينارا ولا درْهما ، ولا عَبْدا ولا أمة ، ولا شيئا إلا بَغْلَتَهُ البيضاء التي كان يركبُها وسلاحَهُ وأرضا جعلها لابن السبيل صَدَقة ».

وفي رواية قال : « ما ترك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلا بَغْلَتَهُ البيضاء وسلاحا وأرْضا تركها صَدَقَة». أخرجه النسائي ، وأخرج البخاري الأولى.

7,442- Amr b. el-Hâris el-Huzâî[213] anlatıyor:

"Hz. Peygamber; bindiği beyaz bir katırından, silahından ve yolculara vakfettiği bir arazi parçasından başka, ne bir dinar, ne bir dirhem, ne bir köle, ne bir câriye ve ne de başka bir şey bırakmıştır."[214]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette de şunları söylemektedir:

"Rasûlullah (as.); beyaz katırından, silahından ve sadaka olarak bıraktığı bir arazi parçasından başka miras bırakmamıştır."

Bu hadîsi **Nesâî** tahric etmiş; **Buhari** ise ilk rivâyeti tahric etmiştir.

---

213 **Amr b. el-Hâris b. Ebî Dırâr el-Mustalikî el-Huzâî**: Sahabîdir, Hz. Peygamber'in zevcesi Cüveyriye'nin kardeşidir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'ye yerleşti. Kendisinden Şekîk b. Seleme ve Ebû Vâil rivâyet etti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edildi.

214 **Buharî**, Vesâyâ, 1; Cihâd, 61; Fardu'l-Hums, 3; Meğâzi, 83; **Nesaî**, Ahbâs.

İZAH

Bu ve devamındaki hadîsler Hz. Peygamber'in sade yaşayışına, öldüğünde geriye para pul ve diğer menkûl mallardan herhangi bir şey bırakmadığına delâlet etmektedir. O'ndan geriye kalan şeyler, hayatta iken kendilerinden istifade ettiği bazı hayvanlarla, kullandığı birkaç parça silah, kap kacak, yüzük, yatak gibi şahsî eşyalarından ibarettir.

Siyercilerin verdiği bilgiye göre Hz. Peygamber'in hayatta iken sahip olduğu birden fazla katırı vardı. Ancak, O'nun vefatı sırasında mevcut bulunan tek katırı, **Mısır** hükümdarı **Mukavkıs** tarafından kendisine hediye edilmiş bulunan **Düldül** adındaki beyaz/kır katır idi. İşte bu hadîste bahsi geçen katır da budur. **Düldül** Hz. Peygamber'den **Hz. Ali**'ye, ondan sonra da **Abdullah b. Cafer**'e[215] geçmiştir. **Düldül** adındaki bu hayvanın, **Hz. Muâviye** dönemine kadar yaşadığı rivâyet olunur.

Aynî'nin verdiği bilgiye göre bu hadîste bahsi geçen silahtan maksat, Hz. Peygamber'in kılıçları ve mızraklarıdır. Onun kılıçları arasında en meşhur olanı **Zülfikar** adındaki kılıcıdır. Bu kılıç **Bedir** savaşında ele geçirilen ganimetlerdendir. Hz. Peygamber ölümünden önce bu kılıcı, **Hz. Ali**'ye hediye etmiş; sonra bu kılıç **Muhammed b. el-Hanefîyye**'ye, ondan da **Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Hüseyin**'e intikal etmiştir.

Hz. Peygamber'in sadaka olarak bıraktığı (vakfettiği) arazi parçasının **Fedek**'teki arazi olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi; bunun Hz. Peygamber'in diğer arazilerini[216] ihtiva ettiğini söyleyenler de olmuştur.

Yine hadîste Hz. Peygamber tarafından sadaka kılındığı ifade edilen şeyin sadece arazi parçası ile sınırlı olmayıp; hadîste geçen

---

215 **İbnu'l-Esîr**, bu katırın Hz. Ali'den Hz. Hasan'a, ondan Hz. Hüseyin'e, ondan da Muhammde b. el-Hanefîye'ye geçtiğini söyler. Bkz., **Üsdü'l-Ğâbe**, I, 37; **Köksal**, XI, 175.

216 Bunlar için bkz., 7438 nolu hadîsin izahı.

diğer şeylerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar da olmuştur.[217]

٧٤٤٣- (خ ــ عبد العزيز بن رفيع رحمه الله) قال: دخلت أنا وشداد بن معقل على ابن عباس، فقال له شدَّاد: «أترَكَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم من شيء؟ قال: ما ترك من شيء، إلا ما بين الدَّفَّتَيْن قال: ودخلنا على محمد بن الحنفية فسألناه فقال: ما ترك إلا ما بين الدَّفَّتين».

أخرجه البخاري.

7,443- Abdülaziz b. Rufey' anlatıyor: "Ben ve Şeddâd b. Ma'kıl[218], İbn Abbas'ın yanına gittik. Şeddâd kendisine;

"- Rasûlullah (as.) herhangi bir şey bıraktı mı?" diye sordu. O da;

"- Rasûlullah (as.) şu iki kapak arasındakinin dışında herhangi bir şey bırakmadı" diye cevap verdi.

Ondan sonra Muhammed b. el-Hanefîyye'nin yanına gittik aynı soruyu ona da sorduk, o da;

"- Şu iki kapak arasındakinin dışında herhangi bir şey bırakmadı" dedi.[219]

İZAH

Hadîste geçen "**bu iki kapak arasındaki**" ifadesinden kastedilen, Kur'ân-ı Kerim'dir. Sûreler ve âyetlerin toplanıp iki kapak arasında bir araya getirilmesi hasebiyle bu şekilde ifadelendirilmiştir.

Hadîs, Hz. Peygamber'in kendisinden sonra yönetim görevinin **Hz. Ali**'ye ait olduğunu vasiyet ettiği iddiasının gerçek dışı olduğuna delil sayılmıştır. Zira hadîste soruya muhatap olan zatlardan **Muhammed b. el-Hanefîyye, Hz. Ali**'nin kendi oğlu, **Abdullah b. Abbas** da, amcasının oğludur. Bunlar, **Hz. Ali**'ye en yakın olan, onun bütün durumlarına muttali bulunan şahsiyetlerdir. Böyle bir vasiyet

---

[217] Bkz. **İbn Hacer**, V, 267; VI, 56; VIII, 24; **Aynî**, XIV, 30-31; **Kastalânî**, V, 4, 81, 100, 197; **Sindî**, 229; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 116.

[218] **Şeddâd b. Ma'kıl el-Esedî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Mes'ûd ve İbn Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Müseyyib b. Râfi ve Abdülaziz b. Rufey' rivâyet etti.

[219] **Buhârî**, Fedâilü'l-Kur'an, 16.

var idiyse, bunların da haberdar olması kaçınılmazdır. Bunların böyle bir vasiyetten haberdar oldukları halde onu gizledikleri de söylenemez. Onların ne dine bağlılıklarının, ne cesaretlerinin ve ne de şahsiyetlerinin buna imkân vermeyeceği açıktır.

Ayrıca **Hz. Ali**'nin bizzat kendisi de böyle bir vasiyetin bulunmadığını ifade etmiştir. Rivâyete göre **Hz. Ali**, kendisine böyle bir vasiyet vaki olup olmadığı sorulduğunda;

"- Hayır, Rasûlullah'ın (as.) bana hususi surette tebliğ ettiği bir hüküm yoktur. İslâm hükümlerinden benim bildiğim yazılı olan şey, yalnız Allah'ın kitabından ve bir de şu kılıcımın kabzasında mahfuz bulunan şu sahifeden ibarettir"[220] demiş ve o sahifeyi çıkararak okumuştur. Onun içinde de buna dair herhangi bir şey geçmemiştir. Şâyet böyle bir vasiyet vaki olsaydı, **Hz. Ali** bundan vazgeçmez ve hilâfet görevini üstlenmekten çekinmezdi. Hz. Peygamber'den vaki olacak böyle bir vasiyete, diğer sahabîlerin karşı çıkması da düşünülecek bir husus değildir.[221]

٧٤٤٤- (م د س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : ما ترك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ديناراً ولا درهماً ، ولا شاة، ولا بعيراً ، ولا أوصى بشيء. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.

7,444- Hz. Âişe der ki:

"Rasûlullah (as.) ne bir dinar, ne bir dirhem, ne bir koyun, ne bir deve bıraktı, ne de bir şey vasiyet etti."[222]

İZAH

Bu hadîs de, Hz. Peygamber tarafından, **Hz. Ali**'nin kendisinden sonra halife olmasına dair yapılmış herhangi bir vasiyeti bulunmadığı konusunda bir önceki hadîsi desteklemektedir.

---

220 **Buharî**, Fedâilü'l-Medîne, 1.

221 **İbn Hacer**, IX, 58; **Aynî**, XX, 37; **Davudoğlu**, VIII, 192; **Sofuoğlu**, *Müslim Terc.*, V, 187.

222 **Müslim**, Vasiyet, 5/18; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 1/2863; **Nesaî**, Vesâyâ.

Buradaki vasiyetten, hilâfet konusuna ilaveten malî konulardaki vasiyeti anlamak gerekir. Zira, malumdur ki insan, miras olarak kendisinden geriye kalan maldan vasiyette bulunabilir. Bu ve daha önce geçen hadîslerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, mirasçılarına kalacak bir mal bırakmamıştır. Dolayısıyla O'nun bu tür malî konulara dair herhangi bir vasiyetinin bulunması da söz konusu değildir. Ancak, O'nun malî konular dışında bazı vasiyetlerinin bulunduğu da bilinen bir gerçektir. Meselâ;, Kur'ân'ın hükümleriyle amel edilmesi, fitneden kaçınılması, namazlara dikkat edilmesi ve cemaate devam konusundaki vasiyetleri bu cümledendir.[223]

٧٤٤٥- (ت ــ محمد بن سيرين رحمه الله) قال : « صنعتُ سيفي على سَيْفِ سَمُرَةَ ، وزعم سمرة : أنه صنع سَيْفَهُ على سيف رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكان حَنَفِيًا».

أخرجه الترمذي.

قال الترمذي : هذا حديث غريب لا نعرفه إلا من هذا الوجه ، وقد تكلم يحيى ابن سعيد القطان في عثمان بن سعد الكاتب ، وضعفه من قبل حفظه.

7,445- Muhammed b. Sîrîn şöyle demiştir:

"Ben kılıcımı Semüre'nin kılıcı şeklinde yaptırmıştım. Semüre de kendi kılıcını Hz. Peygamber'in kılıcı şeklinde yaptırdığını söylerdi. O kılıç da hanefîyye idi."[224]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmîzi** tahric etmiş ve şunları söylemiştir:

"Bu, kendisini sadece bu kanalla bildiğimiz garîb bir hadîstir. Yahya b. Saîd el-Kattân (hadîsi İbn Sirîn'den nakleden) Osman b. Sa'd el-Kâtib'i[225] tenkit etmiş ve onu hıfzı açısından zayıf bulmuştur."

---

[223] Bkz., **Hattâbî**, III, 283; **Nevevî**, XI, 88; **İbn Hacer**, V, 269-270; **Avnu'l-Ma'bûd**, VIII, 64; **Bezlü'l-Mechûd**, XIII, 116; **Davudoğlu**, VIII, 192; **Haydar Hatipoğlu**, VII, 368; **Canan**, XIII, 347 vd.

[224] **Tirmizî**, Cihâd, 12/1683.

[225] **Ebû Bekir, Osman b. Sa'd et-Temîmî el-Basrî el-Kâtib**: Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik ve Hasan el-Basrî'den rivâyette bulunur.

İZAH

Hadîste ismi geçen zatlardan **İbn Sîrîn**, tâbiûn âlimlerinin önde gelenlerinden, **Semüre** ise **Hz. Ömer** döneminde zekat memurluğu görevinde bulunmuş meşhur sahabîlerdendir. Hadîste Hz. Peygamber'in kılıcının "**hanefîyye**" olduğu ifade olunmaktadır. "**Hanefîyye**" o devirde kullanılan bir kılıç türüdür. Buna neden bu adın verildiği konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır:

1- Askerlerine bu tür kılıç edinmeyi isteyen ilk şahıs tâbiîlerin ileri gelenlerinden ve **Hz. Ömer** devri komutanlarından **Ahnef b. Kays** olması münasebetiyle, ona nisbeten bu kılıca da "**hanefîyye**" adı verilmiştir.

2- Hanîfe oğullarına mahsus bir kılıç türü bulunmaktadır. Bahsi geçen kılıcı yapan da o kabileye mensup birisidir. Bu münasebetle o kılıca "**hanefîyye**" adı verilmiştir.[226]

٧٤٤٦- (د ت ــ **يونس بن عبيد الثقفي** مولى محمد بن القاسم) قال : بعثني محمد بن القاسم إلى البراءِ بنِ عازب لأسألَهُ عن رَايةِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ما كانت ؟ فقال : كانت سوداءَ مُرَبَّعة من نَمِرَة. أخرجه الترمذي وأبو داود.

7,446- Muhammed b. el-Kasım'ın âzâdlısı Yunus b. Ubeyd es-Sekafî[227] anlatıyor:

"Muhammed b. el-Kasım, kendisine Rasûlullah'ın (as.) bayrağının nasıl olduğunu sormam için beni Berâ b. Âzib'e gönderdi.

Kendisinden Şu'be ve Ebû Âsım en-Nebîl rivâyet etti. Muhaddisler nazarında sika değildir. Ebû Zur'a onun için "*leyyin*" der, Nesaî de kavî olmadığını söyler. Yahya b. Maîn "**zayıf**" olduğunu, İbn Hibbân da "**onun rivâyetini delil olarak kullanmanın câiz olmadığını**" kaydeder. Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[226] **Lisânu'l-Arab**, I, 739; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, V, 331.

[227] **Yunus b. Ubeyd es-Sekafî**: Tâbiîlerdendir. Muhammed b. Kasım'ın âzâdlısıdır. Berâ b. Âzib'den rivâyeti vardır. Kendisinden İshak b. İbrahim es-Sekafî rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almış, ama Yahya'l-Kattân meçhûl olduğyunu söylemiştir. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

Berâ da, onun çizgili yün kumaştan (nemira) yapılmış, siyah ve dört köşeli olduğunu söyledi."[228]

İZAH

Hadîste bahsi geçen **Muhammed b. el-Kasım**, tâbiîlerin ileri gelenlerinden, **Hindistan (Sind)** fatihi ve valisi, Emevîler döneminin meşhur komutanlarmdandır. **Berâ b. Âzib** ise sahabîlerdendir.

Burada "**bayrak**" diye tercüme ettiğimiz kelimenin Arapça metni "***râye***"dir. Hadîste bahsi geçen **râye**'nin, "**çizgili yün kumaş**" şeklinde tercüme ettiğimiz "***nemira***"dan yapıldığı, siyah renkli ve kare şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Nemira; siyah-beyaz çizgili yün kumaş için kullanılan bir isimdir. Durum bu iken hadîste geçen râye'nin renginin siyah olması nasıl izah olunacaktır? Şârihler, ağırlıklı rengin siyah olması, dolayısıyla uzaktan bakanın gözüne siyah görünmesi münasebetiyle böyle bir tavsif yapılmış olabileceğini söylemişlerdir. Bu kumaşa "**nemira**" denmesinin sebebi de, kaplan derisine benzemesindendir. Asıl itibarıyla Arapça'da "**nemira**" kaplan demektir.

Bu râye'nin, **Hz. Âişe** validemizin peştamalından veya sırt atkısından biçilip dikildiği ve "***ukab***" adını taşıdığı yapılan rivâyetler arasında yer almaktadır.[229]

٧٤٤٧- (ت ــ جابر رضي الله عنه) قال : « إن لِوَاءَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يوم دَخَلَ مكَّةَ كان أبيضَ ». أخرجه الترمذي.

7,447- Cabir şöyle demiştir:
"Hz. Peygamber'in Mekke'ye girdiği gün, sancağı beyazdı."[230]

---

[228] **Ebû Davud**, Cihâd, 69/2591; **Tirmizî**, Cihâd, 10/1680.

[229] Bkz., **Avnu'l-Ma'bûd**, VII, 254; **Bezlü'l-Mechûd**, XII, 92-93; **Tuhfetü'l-Ahvezî**, V, 328; **Hamidullah**, II, 1010 vd.; **Köksal**, XI, 171.

[230] **Tirmizî**, Cihâd, 9/1679; **Ebû Davud**, Cihâd, 69/2592.

İZAH

"**Sancak**" diye tercüme ettiğimiz kelimenin Arapça metni "*livâ*"dır. Siyercilerin verdiği bilgiye göre bu kelime ile bir önceki hadîste geçen "**râye**" kelimesi, İslâm öncesi Araplar'da da aynı ve farklı anlamlarda kullanılmıştır. Ancak, araştırmacıların tespitlerine göre bu iki kelimenin ayrı ayrı anlamlarda kullanımı daha meşhurdur. **Muhammed Hamidullah**'ın bu konudaki tespitleri şöyledir:

"Meselenin çözüm yolu olarak şunu düşünüyoruz: "*Livâ*" müşrik Mekke'de düşmana karşı hücum ve çarpışma esnasında ordunun en kahraman ve yiğit eri tarafından taşınan umumiyetle askeri sancaktır; halbuki "*râye*", ordu kumandanının alamet veya timsali olan bir bayraktır. Bu iki kelime bazen eş anlamlı olarak da kullanılmıştır. İslâm'da ise bu, zıt anlama bürünmüştür. Kelimenin aslı bakımından "*livâ*", sarılıp dürülen şeye işaret eder ki teşhire ihtiyaç duyulmadığı zaman raptedilmiş bulunduğu bir nevi mızrağın üzerine sarılıp dürülen kumaş parçası manasınadır. "*Râye*" kelimesinin kökü görmektir ki, kendisinin veya düşman ordusunun merkezini gösteren şeye işaret eder, yani kumandanın itibari olarak bulunduğu yeri gösterir..."

Aynı konuya ilişkin olarak **M. Asım Köksal** da şunları söylemiştir:

"Mütercim Asım Efendi'nin, şarihten nakline göre: Serasker bayrağına "*livâ*" denir ki, alem ve sancak olacaktır. Sair bayrağa "*râye*" denir. Peygamberimizin râyesi (bayrağı) siyah, livası (sancağı) da beyazdı."[231]

٧٤٤٨- (ت ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : «رأيت راية رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : كانت سوداءَ ، ولواؤُهُ أبيضَ». أخرجه الترمذي.

7,448- Abdullah b. Abbas demiştir ki:

[231] Bkz., **Hamidullah**, II, 1007, 1012; **Köksal**, XI, 171.

"Ben Rasûlullah'ın (as.) bayrağını (râye) gördüm, rengi siyahtı. Sancağı (livâ) ise beyazdı."[232]

İZAH

Bu hadîs, bu kelimelerin farklı anlamlarda kullanıldığına dair, yukarıda geçen bilgileri teyit etmektedir.

٧٤٤٩- (د - سماك [بن حرب] رحمه الله) عن رجل من قومه عن آخر منهم ، قال :
« رأيت راية رسول الله صلى الله عليه وسلم صفراء ». أخرجه أبو داود.

7,449- Simâk b. Harb, kendi kavmine mensup bir adamdan, o da bir başkasından şunları nakletmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) bayrağının sarı renkli olduğunu gördüm."[233]

İZAH

Bu hadîs, bundan öncekilerinden farklı bir bilgiye yer vermekte ve Hz. Peygamber'in bayrağının (râye) sarı renkli olduğunu ifade etmektedir.

Gerek başka rivâyetlerde ve gerekse hadîs şerhlerinde bu renk bayrağın hangi savaşta kullanıldığına dair her hangi malumat yoksa da, Hz. Peygamber'in farklı renklerde bayrak ve sancaklar kullanmış olacağı söylenebilir. Nitekim **M. Hamidullah**'ın **el-Makrizî**'nin *el-İmtâ* adlı eserinden nakline göre, Hz. Peygamber, **Huneyn** savaşında Muhacirlere siyah renkli, Evs ve Hazrecliler'den teşekkül eden Ensâr'a ise yeşil ve kırmızı renkli râyeler vermiştir.

Ayrıca bazı rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in livâsının üzerinde kelime-i tevhid'in yazılı olduğu da ifade olunmuştur.

Yine bir rivâyete göre, **Sa'd b. Malik Ebû'l-Kanûd el-Ezdî** adındaki şahıs İslâm'ı kabul ettiğini bildirmek üzere **Medîne**'ye geldiğinde, Rasûlullah (as.) onu kabilesine başkan olarak tayin etmiş

---

[232] **Tirmizî**, Cihâd, 10/1681.

[233] **Ebû Davud**, Cihâd, 69/2593.

ve ona, üzerinde beyaz renkli bir "**hilâl**" bulunan siyah bir râye vermiştir.

Bu konuyu, meşhur araştırmacı, merhum **Muhammed Hamidullah**'dan yaptığımız şu alıntı ile tamamlıyoruz:

"Bu bahis için derlenip toplanmış olan malumattan çıkan neticeye göre Rasûlullah (as.) zamanında orduya mahsus asgari iki nevi bayrak mevcut bulunuyordu ki, bunların renkleri başka başkaydı. Bir kimseyi kabilesinin başkanı tayin ederken Rasûlullah (as.) ona bir bayrak tevdi ediyordu. Sulh zamanında kabile başkanının hemen yanında çekili durması için bir yana, belki de aynı bayrak merkezî İslâm ordusuna o kabileden katılan birliği, asıl ordu içinde diğerlerinden tefrik etme işinde kullanılıyordu.

Muhtemelen Rasûlullah'ın (as.) seferden sefere değişmeyen hususi bir bayrağı vardı. Bu bayrak, O'nun katılmadığı askerî sefere başkanlık edecek herhangi bir kimseye, sefere çıkarken Rasûlullah (as.) tarafından verilmemiştir.

Muhtelif kabilelerden gelen ve ordunun çeşitli kıtalarını teşkil eden kuvvetlerin ayrı ayrı bayraklarını hesaba katmasak bile, büyük bir orduda başkumandan için bir sancak ve süvari kıtalarında, sağ ve sol kanatta, cephede vs. yerlerde keza öncü ve artcı olarak vazife gören her bir ayrı birliğin kumandanı (nın bulunduğu yeri göstermek) üzere ayrı bayrakların kullanıldığını düşünmek pek tabii ve makûl olacaktır."[234]

٧٤٥٠- (خ ــ **عاصم [ابن سليمان] الأحول** رحمه الله) قال : « رأيتُ قَدَحَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم عند أنَس ، وكان قد انْصَدَعَ ، فَسَلْسَلَهُ بِفِضَّة ، قال : وهو قَدَح عريض من نُضَار – قال معمر : والنُّضارُ : شَجَر بِنَجْد – وقال أنس : لقد سَقَيْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في هذا القَدَح ما لا أحصي»، وفي رواية: «أكثر من كذا وكذا»، قال ابن سيرين: «وقد رأيتُ ذاك القدحَ ، وكان فيه حَلْقَة من حديد، فأراد أنس أن يجعلَ مكانها

[234] Bkz., **Hamidullah**, II, 1011, 1013, 1014; **Köksal**, XI, 171-172.

حَلْقَة من فِضَّة أو ذَهَب، فقال أبو طلحة: لا تُغَيِّرْه عَمَّا كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم أو قال: لا تُغَيِّرْ شيئا صَنَعَهُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فتركه».

وفي رواية قال أنس : « لقد سقيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم بقَدَحي هذا الشَّرَابَ كُلَّهُ ، العَسَلَ ، والنبيذَ ، والماءَ ». أخرجه البخاري.

7,450- Asım b. Süleyman el-Ahvel anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) bir bardağını Enes'in yanında gördüm. Bardak çatlamış bir vaziyetteydi ve Enes onu gümüş bir telle bağlayıp tutturmuştu. Bardak *nudâr*'dan yapılmış ve geniş bir bardaktı."

–Ma'mer; 'nudâr, Necid bölgesinde yetişen bir ağaçtır' demiştir-. Enes dedi ki:

"Ben bu bardakla Rasûlullah'a (as.) sayamayacağım kadar, -bir rivâyette şundan şundan daha fazla sayıda- su vermişimdir."

(Hadîsi Enes'den rivâyet eden) İbn Sîrîn de der ki: "Ben bu bardağı gördüm; demirden bir kulpu vardı. Enes bunun yerine gümüş veya altından bir kulp yapmak istemiş; Ebû Talha'nın kendisine: *'onun, Rasûlullah'ın (as.) yanında iken bulunduğu durumunu değiştirme'* veya *'Rasûlullah'ın (as.) yaptığı bir şeyi sen değiştirme'* demesi üzerine bundan vazgeçmiştir."[235]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette de Enes şunları söylemiştir:

"Ben bu bardağımla, bal şerbeti, nebiz ve su gibi her çeşit meşrubatı Rasûlullah'a (as.) ikram etmiştim." Hadîsi **Buharî** tahric etmiştir.

İZAH

Hadîste ismi geçen zatlardan **Enes**, on yıl süreyle Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuş meşhur sahabî **Enes b.**

[235] **Buharî**, Eşribe, 30; Fardu'l-Hums, 5. Müellif bu iki rivâyeti de **Buharî**'nin tahric ettiğini söylüyorsa da, **Buharî**'nin elimizdeki matbu nüshasında ikinci rivâyet yer almayıp, **Ahmed b. Hanbel**'in **Müsned**'inde geçmektedir; bkz. III, 247.

Malik'tir. Rivâyete göre Hz. Peygamber **Medîne**'ye hicret ettiğinde, **Enes**'in annesi **Ümmü Süleym**, o sırada henüz on yaşında bulunan **Enes**'i Hz. Peygamber'e getirip kendisine hizmet etmesini istemiş, Hz. Peygamber de bu teklifi kabul etmiştir.

İbn Sîrîn, meşhur tâbiûn âlimlerindendir.

Ebû Talha, Hz. Enes'in üvey babası **Zeyd b. Sehl el-Ensârî**'dir.

Hz. Peygamber'in şahsî eşyalarından burada bahsi geçen su bardağının **nudâr**'dan yapıldığı, **nudâr**'ın da **Necid** bölgesinde yetişen bir ağaç çeşidi olduğu ifade olunmaktadır. Hadîs şârihlerinin ve siyercilerin verdiği bilgiye göre en güzel, en iyi bardakların kendisinden yapıldığı nudâr, dağlarda yetişen ılgın denilen sarımtrak bir ağaçtır.

Hadîste de geçtiği üzere geniş, yani yayvanca olan bu bardak çatlaktı ve bu çatlak, gümüş telle tutturulmuştu. Bunu gümüş telle tutturanın **Enes b. Malik** olabileceği gibi Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin olma ihtimali de vardır.

Bu hadîs, gümüşle süslenmiş bardak, kap kacak gibi şeylerin kullanılacağına delâlet etmektedir. **Hanefîler, Ahmed b. Hanbel, İshak** ve **Ebû Sevr** de, gümüş olan kısmının ağza temas etmemesi şartıyla bu tür kaplardan herhangi bir şey içmede bir sakınca görmemişlerdir.

Hattâbî'nin ifadesine göre, **Şâfiî** bunu mekruh saymış, sahâbe ve tâbiîlerden bir grup ile **Malik** ve **Leys** ise buna cevaz vermemişlerdir.[236]

٧٤٥١- (أبو بردة **[الأسلمي]** رضي اللهٰ عنه) قال : قال لي عبدُ اللهٰ بن سلام : «لا أسْقِيكَ في قدح شَرِبَ فيه النبيُّ صلى اللهٰ عليه وسلم ؟ قال : فاتَّبعْتُهُ إلى بيته ، وسقاني في قدح ، وأطعمني فيه سَوِيقا ، فقال : صَلِّ في هذا المسجد ، فقد صلَّى فيه رسولُ اللهٰ صلى اللهٰ عليه وسلم ».

---

236 Bkz., **İbn Hacer**, X, 87; **Aynî**, VI 11, XXI, 206; **Kastalânî**, VIII, 338. Altın ve gümüş kap edinme ve kullanmayla ilgili açıklamalar için bkz., 178 nolu hadîs ve izahı.

وفي أخرى قال: «قال لي: انطلق إلى المنزل فأسقيك في قدح شرب فيه النبيُّ صلى الله عليه وسلم، وتُصلّي في مسجد صلى فيه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فانطلقتُ معه، فأسقاني سويقا، وأطعمني تمرًا، وصليت في مسجده». أخرجه...

7,451- Ebû Bürde el-Eslemî anlatıyor:

"Abdullah b. Selâm bana;

"- Hz. Peygamber'in su içtiği bardaktan sana su içirmemi istemez misin?" dedi. Kendisine takılıp evine kadar gittim. Bana bir bardakta su verdi. O bardak içinde sevik ikram etti. Müteâkıben;

"- Şu mescitte namaz kıl, çünkü Rasûlullah (as.) orada namaz kılmıştı" dedi."[237]

RİVÂYETLER

Bir başka rivâyette de Ebû Bürde şunları söylemektedir:

"(Abdullah b. Selâm) bana;

"- Haydi eve gidelim de sana Rasûlullah'ın (as.) su içtiği bardakta su içireyim. Sonra da Rasûlullah'ın (as.) içinde namaz kıldığı bir mescitte namaz kılarsın" dedi. Onunla beraber evine gittim, bana sevik içirdi, hurma yedirdi. Ben de onun mescidinde namaz kıldım"

İZAH

Hadîste ismi geçen şahıslardan **Abdullah b. Selâm**, ashâbın ileri gelenlerindendir. Siyercilerin verdiği bilgiye göre, kendisi **Hz. Yusuf**'un soyundan gelmektedir. **Medîne** Yahudilerinin ulularından ve âlimlerindendir. Kur'ân'da işaret edilen İsrailoğulları âlimlerindendir.[238] Asıl ismi **Husayn** iken, müslüman olunca Hz. Peygamber ismini değiştirmiş ve kendisine **Abdullah** ismini vermiştir. Hz. Peygamber'in hakkında pek çok taltiffkâr sözleri bulunan bu zat, sahabenin önde gelen âlimlerindendir.

Ebû Bürde ise, meşhur sahabîlerden **Ebû Musa el-Eş'arî**'nin oğludur. İsmi **Âmir**'dir. İsminin **Hâris** olduğunu söyleyenler de

[237] İkinci rivâyet **Buharî**'de de geçmektedir; bkz. İ'tisam, 16.

[238] Bkz., Şuara, 197.

vardır. Tâbiûn fakihlerindendir. **Hz. Âişe, Hz. Ali** ve **Abdullah b. Ömer**'in de aralarında bulunduğu pek çok sahabîden hadîs rivâyetinde bulunmuştur. **Şurayh**'dan sonra **Kûfe** kadılığına getirilmiş, kâtipliğini de **Saîd b. Cübeyr** yapmıştır.

Siyercilerin verdiği bilgiye göre **Kûfe**'de kadılık görevinde bulunan **Ebû Musa el-Eş'arî**, oğlu **Ebû Bürde**'yi **Abdullah b. Selâm**'dan ilim öğrenmek için **Medîne**'ye göndermiş, bu iki zatın, hadîste de bahsi geçen ilişkileri böyle başlamıştır.

Hadîsten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber **Abdullah b. Selâm**'ın evine teşrif etmiş, orada namaz kılmış ve orada kendisine ikramda bulunulmuştur. Buna göre **Abdullah, "Hz. Peygamber'in namaz kıldığı mescid"** derken kendi evini kastetmiş olmalıdır. **"Rasûlullah'ın (as.) su içtiği bardak"** derken de evine teşrif ettiğinde Hz. Peygamber'e içecek bir şey ikram ettiği bardağı kastetmiş olmalıdır.

Ebû Bürde, Abdullah b. Selâm'ın evinde, kendisine hurma ve sevik ikram ettiğini bildirmektedir. **Sevik,** kavrulmuş un, kavut için kullanıldığı gibi bu undan yapılan çorba, yahut bu unun hurma, şeker gibi şeylerle karıştırılmak suretiyle yapılan ezme için de kullanılan bir isimdir. Yine sevik, kurutulmuş meyveyi ıslatıp ezmek suretiyle elde edilen içecek için de kullanılır.[239]

٧٤٥٢- (خ ــ **سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : « كان للنبيِّ صلى الله عليه وسلم في حائطنا فَرس يقالُ له : اللَّحيفُ » قال البخاري : قال بعضهم : « اللَّخيفُ » بالخاء.

7,452- Sehl b. Sa'd anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) bizim hurma bahçemizde bulunan bir atı vardı. Ona *"lahîf"* denirdi."

Buharî, bazıları bu kelimeyi noktasız *"ha"* harfiyle değil de, noktalı *"hı"* harfiyle olduğunu söylemişlerdir" dedi.[240]

---

[239] Açıklamalar için bkz., **İbn Sa'd**, VII, 268-269; **Tehzîb**, XII, 18; **İbn Hacer**, VII, 98, XIII, 262; **Aynî**, XVI, 277; **Kastalânî**, VI, 166, X, 338; **Köksal**, I, 66, 71.

[240] **Buharî**, Cihâd, 46.

İZAH

Bu hadîste ismi geçen atı, Hz. Peygamber'e **Rabîa b. Ebî'l-Berâ el-Kelbî**'nin hediye ettiği; kuyruğunun adeta yeri süpürürcesine uzun olması münasebetiyle kendisine bu adın verildiği rivâyet olunmuştur.

Bu ismi "*luhayf*" şeklinde okuyanlar olduğu gibi atın sürati sebebiyle ok anlamına gelen "*lecif*" şeklinde okuyanlar da olmuştur.

Hadîste geçen **"bizim hurma bahçemizde bulunan..."** ifadesinden bu atın bakım ve muhafazasını, **Sehl**'in babası **Sa'd**'ın üstlendiği anlaşılmaktadır. O da bu atı kendisine ait hurma bahçesinde barındırmakta idi.

İbn Hacer'in verdiği bilgiye göre, aynı zatın himayesinde Hz. Peygamber'e ait "*lizâz*" ve "*zarîb*" adında iki atı daha bulunmakta idi.

Hz. Peygamber'in her biri değişik özel isimler taşıyan başka at, katır ve eşekleri de vardı.

Bütün bunlar kendilerini diğer cinslerinden ayırmak üzere hayvanlara özel isim de verilebileceğine delâlet sayılmıştır.[241]

---

[241] Bkz., **Fethu'l-Bârî**, VI, 43; **Umdetü'l-Kârî**, XIV, 146; **Kastalânî**, V, 71-72; **Köksal**, XI, 173-174.

(ف) "fe" harfi:

الكتاب الثالث

من حرف الفاء:

في الفتن والأهواء والاختلاف

2. KİTÂB: **FİTNELER, HEVÂ VE İHTİLAFLAR:** **7.453-7.573**

1. Fasıl: FİTNENİN ORTAYA ÇIKACAĞI DÖNEM HAKKINDA TAVSİYELER: *7.453-7.474*

2. Fasıl: ÇEŞİTLİ ZAMANLARDA MEYDANA GELECEK OLAN FİTNELER: *7.475-7.520*

1. fer': **İsmi Belirtilen fitneler:** **7.475-7.484**

2. fer': **İsmi Belirtilmeyen Fitneler:** **7.485-7.520**

1. nevi: **İslâm Birliğini Parçalamak:** **7.485-7.488**

2. nevi: **Yetmiş Üç Fırka:** **7.489-7.491**

3. nevi: **Başkalarını Taklit:** **7.492-7.496**

4. nevi: **Fitne Döneminde Öldürülenler:** **7.497-7.502**

5. nevi: **Gelecekle İlgili Haberler:** **7.503-7.505**

6. nevi: **Müslümanların Bozulmaları:** **7.506-7.508**

7. nevi: **Fitne Döneminde Cemâate Sarılmak:** **7.509-7.510**

8. nevi: **İslâm Toplumunun İstikbâldeki Hâli:** **7.511-7.512**

9. nevi: **İnsanlar, Şeytan ve Günahları yüzünden Helâk Edilirler:** **7.513-7.515**

10. nevi: **Müslümanlara Silah Çekmek:** **7.516-7.520**

3. Fasıl: IRKÇILIK VE BEŞERÎ HIRS: *7.521-7.527*

4. Fasıl: FİTNENİN HANGİ CİHETTEN GELECEĞİ VE

KİMLER ARASINDA GÖRÜLECEĞİ: *7.528-7.530*
5. Fasıl: *MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞMALARI:* *7.531-7.543*
6. Fasıl: *ASHÂB VE TÂBİÛN ARASINDA MEYDANA GELEN SAVAŞ VE İHTİLAFLAR:* *7.544-7.573*
1*- Hz. Osman'ın Öldürülmesi: 7.544-7.545
2*- Cemel Olayı: 7.546-7.548
3*- Hâricîler: 7.549-7.560
4*- Hakemeyn Olayı: 7.561
5*- Abdullah b. Zübeyr'in Halifeliği: 7.562-7.564
6*- Mervânîler: 7.565
7*- Haccâc: 7.566-7.568
8*- Müteferrik Hadîsler: 7.569-7.573

الكتاب الثالث

من حرف الفاء:

في الفتن والأهواء والاختلاف

ويشتمل على ستة فصول:

الفصل الأول

في الوصية عند وقوع الفتن وحدوثها

90- FİTNELER, HEVÂ VE İHTİLAFLAR

I- FİTNENİN ORTAYA ÇIKACAĞI DÖNEM HAKKINDA TAVSİYELER

٧٤٥٣- (د ت ـــ أبو أمامة الشعباني) قال : سألتُ أبا ثعلبة الخُشَنيَّ رضي الله عنه قال : قلت: «يا أبا ثعلبة، كيف تقول في هذه الآية : **{عَلَيكُم أنْفُسَكُم}** ؟ [المائدة : ١٠٥] قال : أما والله لقد سألتَ عنها خبيرا، سألتُ عنها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ائتَمروا بالمعروف، وانْتَهُوا عن المُنْكَر، حتى إذا رأيتم شُحا مُطاعا، وهوى مُتَّبَعا، ودُنيا مُؤثَرة، وإعجابَ كلِّ ذي رأي برأيه، فعليكَ بنفسك. ودَعْ عَنْكَ العَوامَّ، فإن من ورائكم أيامَ الصَّبْر، الصَّبْرُ فيهنَّ مثلُ القَبْضِ على الجَمرْ ، للعاملِ فيهنَّ مثلُ أجر خمسينَ رَجُلا يعملون مثلَ عملكم** ».

أخرجه الترمذي وأبو داود، وزاد أبو داود في حديثه : «قيل: يا رسول الله، أجرُ خمسين رجلا منَّا، أو منهم ؟ قال : **بل أجرُ خَمْسينَ رجلا منكم** ».

7.453- Ebû Ümeyye[1] eş-Şabânî anlatıyor:

---

[1] **Câmiu'l-Usûl**'de **Ebû Ümâme** diye zaptedilen bu isim, gerek **Ebû Davud** ve **Tirmizî**'de ve gerek ricâle dair kaynaklarda **Ebû Ümeyye** diye geçmektedir. Biz de tercümeyi buna göre yaptık. Onun tam ismi ve kısa biyografisi de şudur: **Ebû Ümeyye, Yuhmid** (veya Abdullah) **b. Yuhâmir eş-Şa'bânî ed-Dımaşkî**: Şamlı

"Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye sordum:

"- Ya Ebâ Sa'lebe! *'Siz kendinize bakın'*[2] âyeti hakkında ne diyorsun?"

"- Vallahi sen bunu, iyi bilen birine sordun. Zira ben de bu âyeti Rasûlullah'a (as.) sormuştum. O, şöyle demişti:

"Birbirinize iyiliği gösterin ve kötülükten sakındırın! Ne zaman cimriliğe boyun eğildiğini, nefsanî arzulara uyulduğunu, dünyanın (her şeye) **tercih edildiğini ve herkesin kendi fikrini beğenmeye başladığını görürseniz, işte o zaman kendinize bakın ve halkı bırakın! Çünkü artık önünüzde sabır günleri var demektir; o günlerde sabretmek, avucunda kor ateşi tutmak gibidir. O günlerde ameline devam edenlere,** (bugün) **sizin gibi amel eden elli kişinin sevabı kadar sevap verilecektir."**[3]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud şu ilaveyi yaptı:

Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizden elli kişinin sevabı kadar mı, yoksa onlardan elli kişinin sevabı kadar mı?"

"- **Hayır, sizden elli kişinin sevabı kadar"** dedi.[4]

İZAH

Bu bölümde **"fitne, hevâ** ve **ihtilaf"** ile ilgili rivâyetler görülecektir. Her ne kadar bunlar üç ayrı konu gibi görünüyorsa da, üçü de birbiriyle ilişkilidir. Birbiriyle sebep sonuç münasebeti vardır.

---

sika tâbiîlerdendir. Câhiliye dönemine de yetiştiği rivâyet edilir. Muâz b. Cebel, Kâ'bu'l-Ahbâr ve Ebû Sa'lebe el-Huşenî'yi dinledi. Kendisinden Amr b. Câriye ve Abdülmelik b. Süfyan es-Sekafî rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[2] Mâide, 105.

[3] **Ebû Davud**, Melâhim, 17/4341; **Tirmizî**, Tefsîr, 6/3058. **Tirmizî**, bu hadîsin hasen-garîb olduğunu söylemiştir. Hadîsin isnâdı zayıf olmakla birlikte şevâhidinin bulunması onun derecesini yükseltmektedir.

[4] Bu ilave, **Tirmizî**'de de bulunmaktadır.

Hevâ, keyfî ve nefsanî duyguları ifâde eder. Toplumda bunun yaygınlaşması, ihtilafa yol açar; çünkü herkesin duyguları, nefsî arzuları ve keyfi başka başkadır. Başlangıçta zararsız ve basit gibi görünen hevâya bağlı ihtilaflar da, zamanla fitneye dönüşür ve bütün topluma zarar verir. Hatta zamanında tedbir alınmazsa toplumun çökmesine bile yol açabilir.

Fitne kelimesi Arapça'dır ve farklı pek çok manaya gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de de çok farklı manalarda kullanılmaktadır.[5] Ancak bu kelime daha çok karışıklık, fikir ayrılığı, kargaşa, huzursuzluk, belâ, fesat, ihtilaf, insanların birbirine düşmesi gibi bütünüyle sosyal yapıya zarar veren manalarda kullanılır. Fitne başlangıçta sadece kişinin ahlâkî bir zaafı iken, zamanla beşerî ilişkileri zaafa uğratmak ve sosyal huzuru ve âhengi bozmak suretiyle millî bütünlüğü de tehlikeye düşürebilir.

Hiç şüphe yok ki insanlar farklı kişilik ve tabiattadırlar. Farklı duyguları, hevesleri ve arzuları vardır. Bu farklılıklar toplum yapısında bir kavgaya, ihtilafa ve sürtüşmeye yol açmadığı takdirde zararlı değildir, hatta faydalı ve gereklidir de. Burada ise söz konusu olan, onun topluma zarar veren tarafıdır.

Şüphesiz fitne sadece toplumun huzur ve sükûnuna zarar veren şeylerden ibaret değildir. İnsanın kendi âilesinde ve hatta bizzat kendi şahsında fitneye düşmesi de söz konusudur. İnsanın fikrî bir keşmekeşe düşmesi, yanlış söz, davranış ve inançlar içinde bocalaması da onun kendi fitnesidir. Bu itibarla fitne kavramı, tek kişiden başlayıp bütün millete kadar uzanan ve daima menfîliğe yol açan her türlü söz, davranış ve inancı ifâde eder.

Hevâ ise; keyfî arzular demektir. Aklın ve inancın değil, beşerî ve nefsî hırsların ve ihtirasların ürünü olan arzulardır. Buna şeytanî arzular da denebilir. Bu itibarla hevâ, İslâm'ın reddettiği bir şeydir.

---

[5] Bkz., Bakara, 191, 193; Âli İmrân, 7; Nisâ, 101; En'âm, 53; Hadîd, 14; Tevbe, 49; Enfâl, 73; Nahl, 110 Sâd, 24; Kalem, 6; Burûc, 10;

Kur'ân-ı Kerîm'de **"Hevâya uyma!"**[6] anlamına gelen ve hevâsına uyanları kötüleyen çeşitli âyetler bulunmaktadır.

İzahına çalıştığımız hadîs, **Mâide** sûresindeki bir âyetin tefsiri ile ilgilidir. Âyetin meâli şöyledir:

"Ey iman edenler; siz kendinize bakın! Siz doğru yolda olduktan sonra, sapıklığa düşenler size zarar veremezler. Hepiniz nihayet Allah'a varacaksınız. O zaman Allah size, neler yaptığınızı haber verecek."[7]

Âyet, insanın başkasını bırakıp kendisini düzeltmeye çalışmasını tavsiye etmektedir. Halbuki Müslüman, başkalarına iyiliği telkin etmek ve onları kötülüklerden uzaklaştırmaya çalışmakla da mükelleftir. Bu konuda başka âyet ve hadîsler de vardır. Ama bu mükellefiyet, yukarıdaki âyetle çelişir bir görüntü arzetmektedir. İşte hadîsimiz, bu konuda sorulan bir sorunun cevabı mâhiyetindedir.

Burada Hz. Peygamber, **"ma'rûfu emretmek ve münkeri men etmek"** görevine devam edilmesini emretmektedir. Ancak insanlarda ve toplumun yapısında önemli bazı değişiklik ve bozukluklar meydana gelir ve genel bir dejenerasyon manzarası ortaya çıkarsa, bu mükellefiyetin yerine getirilmesi zorlaşabilir, hatta imkânsızlaşabilir. İşte o zaman insanın kendini ve yakın çevresini kurtarmaya çalışması gerekir. Çünkü aksi halde kendisinin de o pisliğin içersinde kaybolma tehlikesi vardır. O kişilerle ve o ortamla devamlı temas halinde olmak, böyle bir tehlikeye yol açabilir. Neticede insan, başkasının hidâyeti için gayret göstereyim derken kendi imanını da kaybedebilir.

Hz. Peygamber burada tehlikeli gördüğü ve uzak durulmasını istediği dört hususa işaret etmektedir:

1- "Cimriliğe boyun eğildiği zaman": Cimrilik insanların genel bir tabîatı haline geldiği ve her şey şahsî menfaatten ibaret görüldüğü zaman.

---

[6] Bkz., Bakara, 120, 145; Nisâ, 135; Mâide, 48, 49; Sâd, 26; En'âm, 56, 150; Nâziât, 40; A'râf, 176; Kehf, 28; Tâhâ, 16; Furkan, 43; Kasas, 50; Câsiye, 18, 23; Ra'd, 37; Mü'minûn, 71; Rûm, 29; Muhammed, 14, 16; Kamer, 3.

[7] Mâide, 105.

2- **"Nefsanî arzulara uyulunca":** İnsanlar aklın, bilimin değil, nefsî arzuların, kişisel ihtirasların peşine takıldıklarında

3- **"Dünya, her şeye tercih edilince":** İnsanlar hayatın bu dünyadan ibaret olduğunu, başka bir hesap yerinin bulunmadığını, binâenaleyh şu üç günlük dünyamızda hayatımızı istediğimiz gibi yaşayalım, gücümüz neye yetiyorsa onu yapalım diye düşünmeye ve buna göre davranışlarına yön vermeye başladıklarında, yani mutlak olarak dünyayı her şeye, bütün değerlere tercih ettiklerinde.

4- **"Herkes kendi fikrini beğenmeye başlayınca";** İnsanlar başkalarının fikrine itibar etmez, herkes kendi bildiğini okur ve kendisinden başka kimseyi gözü görmez hale geldiğinde.

İşte böyle bir ortamda kimseye yapılabilecek fazla bir şey yoktur. Çünkü akıl gitmiş, yerine nefis gelmiş; insan kendi bildiğini okumayı itiyat haline getirmiş; dünyada yapabildiği her şeyi yapmak gerektiğine, çünkü hesap vereceği başka bir yerin olmadığına inanmış ve cimriliği de bir tabiat haline getirmiştir. Bir mü'min böyle bir ortama girerek insanları irşâd edeyim gayretine soyunursa, o değirmen kendisini de öğütebilir, kendine özgü "**mü'min kimliğini**" tamamen kaybedebilir. Zira umumî bir dejenerasyon bütün topluma hâkim olmuştur. İşte o zaman mü'minin başkalarını bırakıp kendisini kurtarmaya çalışmasından daha tabiî bir şey olamaz.

Bu, belki insanların ekseriyeti için genel bir ilke olabilir. Ama hiçbir ortamda kimliğini kaybetmeyen sağlam imanlı kişiler de vardır. Onlar nereye giderlerse gitsinler, oraya kendi renklerini vermeye çalışır, fakat oranın renginden etkilenmezler. Bunlar, çok saygıdeğer, çok büyük, çok güçlü bir şahsiyete sahip insanlardır. Binâenaleyh böyle kişiler için mezkür ilkenin artık geçerliliği yoktur.

Kaldı ki bu ilke, mü'minleri koruma amaçlıdır. Çünkü böyle kötü bir ortamda mü'minleri tebliğ sorumluluğundan kurtarmakta, kendisini kurtarmasını yeterli görmektedir.

Bu durumda yapılması gereken, sabretmek ve kendi değerlerini yaşamaya devam etmektir. Şüphesiz bu da kolay değildir. Onun içindir ki Hz. Peygamber böyle bir ortamda kendi değerlerini yaşayan insanlar için; **"dinini yaşayan elli sahâbenin aldığı sevap**

kadar sevap verilecektir" buyurmuştur. O günlerde kendi değerlerini yaşamayı da **"avucunda kor ateşi tutmak gibidir"** der.

٧٤٥٤- (ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إنَّكم في زمانٍ مَن تَرَكَ فيه عُشْرَ ما أُمِرَ به هَلَكَ، ثم يأتي زمان مَنْ عَمِلَ فيه بعُشْرِ ما أُمر به نَجا، وإنَّ مِنْ ورائِكم أيامَ الصبرِ، الصَّبْرُ فيهنَّ كالقَبض على الجَمْرِ، وإنَّ العبادَةَ في الهَرْج كهجرة إليَّ». أخرجه الترمذي، إلى قوله : « نجا ».

7.454- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Siz öyle bir zamandasınız ki, bu zamanda kendisine emredilenin onda birini terk eden kimse helâk olur. Sonra öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda kendisine emredilenin onda birini yapan kimse kurtulur.[8] **Şüphesiz sabır günleri önünüzdedir. O günlerde sabretmek, kor ateşi avucunda tutmak gibidir. Fitne** (herc) **döneminde ibâdet etmek, bana hicret etmek gibidir."**[9]

İZAH

Bu hadîste geçen ve genel manalı bir karşılık olarak **"fitne"** diye tercüme ettiğimiz **"herc"** kelimesinin lügatte muhtelif anlamları vardır. Kargaşa, adam öldürmek, ihtilaf, âhir zaman fitnesi gibi manalarda kullanılan bu kelime, genelde gayri meşrû davranışlarda çokluğu ve aşırılığı ifâde etmektedir. Bu kelime hadîslerde daha çok mü'minlerin birbirlerini öldürmeleri şeklinde tezâhür edecek olan ve bu öldürme işinin âdeta bir kıyım halini aldığı âhir zamana âit fitneler için kullanılmaktadır. Anarşinin ülkeye egemen olması, emniyetin ortadan kalkması ve sosyal düzenin herc ü merc olmasıdır. Bu durum, düşman istilasının sonucu değil, tamamen Müslümanların birbirlerine girmesinin neticesidir.

---

[8] **Tirmizî**'nin rivâyeti burada son bulmaktadır.

[9] **Tirmizî**, Fiten, 77/2267. Hadîsin râvîlerinden **Nuaym b. Hammâd** sadûk olmakla birlikte çok hata eden biri olarak bilinmektedir. Aynı meâlde hadîsin şevâhidi de bulunmaktadır.

Bu dönemi Hz. Peygamber kendi dönemi ile mukayese etmektedir. Kendi döneminde yaşayan Müslümanlar, kendilerine emredilenin onda birini edâ edecek olsalar kurtulamayıp helâk olacaklarını, ama *herc* dönemindeki Müslümanların ise İslâm'ın emrettiklerinin onda birini yerine getirmeleri halinde kurtulacaklarını haber vermektedir. Çünkü o dönem, çok zor bir dönemdir, fitne her taraftan insanları kuşatmakta, âdeta çıkış yolu vermemektedir. İşte böyle bir dönemde Müslüman kalabilmek, avucunda kor ateş tutmak kadar zor olacaktır. Bu dönemde ibâdet edebilmek de, Rasûlullah'a (as.) hicret etmek gibi bir sevabı ve önemi vardır.

٧٤٥٥- (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**يأتِي على الناس زمان، الصابر فيه على دِينه، كالقابض على الجمر** ». أخرجه الترمذي.

7.455- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda dininde sabır gösteren, avucunda ateş parçası tutan gibidir."[10]

٧٤٥٦- (خ ــ **واقد بن محمد** رحمه الله) عن أبيه عن ابن عُمَرَ - أو ابن عَمرو- قال : «شبَّكَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم أصابعه، وقال : **كيف أنت يا عبد الله بن عمرو إذا بقِيتَ في حُثالة قد مَرِجَتْ عهودهم وأماناتهم، واختلفوا فصاروا هكذا**، قال : فكيف [أصنع] يا رسول الله ؟ قال : **تأخذُ ما تعرِف، وتَدَعُ ما تُنْكِرُ، وتُقبل على خاصتك، وتَدَعُهم وعوامَّهم** ».

---

[10] **Tirmizî**, Fiten, 73/2260. Hadîsin râvîlerinden **Ömer b. Şakir el-Basrî** zayıftır. **Tirmizî** de hadîsin bu şekliyle garîb olduğunu söylemiştir. Ancak hadîsin şevâhidi de vardır.

وفي حديث عاصم بن محمد بن زيد قال : سمعت هذا من أبي ، فلم أحفظه ، فقوَّمه لي واقد عن أبيه ، قال : سمعت أبي وهو يقول : قال عبد الله : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يا عبد الله بن عمرو، كيف أنت إذا بقيت...** » وذكر الحديث. أخرجه البخاري.

قال الحميدي : وليس هذا الحديث في أكثر النسخ، وإنما حكى أبو مسعود : أنه رآه في كتاب ابن رُميح عن الفرَبْري، وحماد بن شاكر عن البخاري.

وفي رواية أوردها رزين : أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **كيف بكم وبزمان تُغَرْبلُ الناس في غرْبلة، ثم تبقى حُثَالَة من الناس قدْ مَرجَتْ عُهُودهم وأماناتُهُم، واختلفوا هكذا** - وشبك بين أصابعه - قالوا : كيف بنا يا رسول الله؟ قال: **تأخذون ما تعرفون، وتذرون ما تُنكرون، وتُقبلون على أمر خاصَّتكم، وتذرون أمر عامَّتكم** ».

وفي أخرى ذكرها أيضا قال : « بينما نحْنُ جُلوس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إذ ذكر الفتنة فقال : **إذا رأيتم الناس مرجت عهودهم، وخفت أماناتهم، وكانوا هكذا** - وشبَّك بين أصابه - قال ابن عمرو : فقمت إليه، فقلت : كيف أفعل عند ذلك، جعلني الله فداك ؟ قال : **الزَمْ بيتك ، واملكْ عليك لسَانك ، وخذ ما تعرف ، ودَعْ ما تنكر ، وعليك بأمر خاصَّة نفسكَ ، ودَعْ عنْكَ أمر العامة** ».

7.456- Vâkıd b. Muhammed[11], babası[12] vasıtasıyla İbn Ömer'den –veya İbn Amr'dan- naklediyor:

"Bir gün Hz. Peygamber parmaklarını birbirine geçirip kenetledi ve dedi ki:

---

[11] **Vâkıd b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Adevî el-Kuraşî el-Medînî**: Medîneli güvenilir râvîlerdendir. Hz. Ömer'in torununun torunudur. Âsım'ın kardeşidir. Babasından ve İbn Ebî Müleyke'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[12] **Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Adevî el-Kuraşî el-Medînî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Abdullah b. Ömer'in torunudur. Dedesinden ve İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden A'meş ile oğulları Vâkıd, Âsım ve Ömer rivâyet ettiler. Sika ve huccettir; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Ya Abdullah b. Amr! Ahidleri ve emânetleri birbirine karışmış olan ve birbirleriyle ihtilafa düşüp durumları böyle karmakarış hâle gelen insanların ayak takımı içinde kaldığın zaman hâlin nice olur?"

Abdullah;

"- Ne yapmalıyım, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorunca, Hz. Peygamber;

"- Ma'rûfu alır, münkeri terkedersin. Yakınlarını (düzeltmeye) **gayret eder, diğer insanlardan ve avâm takımından da sarf-ı nazar edersin."**[13]

RİVÂYETLER

Âsım b. Muhammed b. Zeyd[14], rivâyetinde şöyle dedi:

"Ben bunu babamdan duydum, ama ezberleyemedim. Sonra **Vâkıd**, bunun doğrusunu benim için babasından nakletti. O dedi ki:

"Babamı şöyle derken işittim:

"Abdullah, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"- Ya Abdullah b. Amr! Hâlin nice olur?..." Aynı hadîsi zikretti.

Bunu **Buharî** tahric etti.

Humeydî dedi ki:

"Bu hadîs, Buharî'nin ekseri nüshalarında yoktur. Ancak Ebû Mes'ûd onu, İbn Rumeyh'in[15] kitabında Firebrî'den naklen, Hammâd b. Şâkir'in[16] kitabında da Buharî'den naklen gördüğünü rivâyet etti."

---

13 **Buharî**, Salât, 88.

14 **Âsım b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Adevî el-Kuraşî el-Medenî:** ö. 160/777 ds. Medîneli güvenilir muhaddis ve fakîhlerdendir. Etbâu't-tâbiîndendir. Hz. Ömer'in torununun torunudur. Vâkıd'ın kardeşidir. Babasından ve Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ahmed b. Yunus ve Vekî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

15 **Ebû Saîd, Ahmed b. Muhammed b. Rumeyh en-Nehaî en-Nesevî el-Mervezî**: ö. 357/968. Aslen Mervlidir, ama oradan **Irak**'a göçmüş, sonra tekrar **Horasan**'a dönmüştü. **Buharî**'nin ***Sahîh***'ini rivâyet edenlerdendir. Hafız muhaddislerdendir. Ebû Halîfe el-Cumehî ve Muhammed b. Hasan b. Kuteybe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Hâkim ve Dârekutnî rivâyet etti. Muhaddislerin ekserisi tarafından

Rezîn'in kaydettiği rivâyet ise şöyledir:

"Hayırlı insanların telef olup geride ahidleri ve emânetleri birbirine karışmış ve birbirleriyle ihtilafa düşüp durumları böyle karmakarışık hâle gelmiş –bu sırada parmaklarını birbirine geçirdi- **ayak takımından insanlar içinde kaldığınız zaman hâliniz nice olur?"**

Ashâb;

" O zaman ne yapmalıyız ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Ma'rûf gördüğünüzü alır, münker gördüğünüzü terk edersiniz. Kendi yakınlarınızın durumunu (düzeltmeye) **gayret eder, diğer insanların durumundan yüz çevirirsiniz!"** buyurdu.[17]

Rezîn'in zikrettiği başka bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında oturuyorduk. Bir ara fitneden söz etti ve dedi ki:

"İnsanların ahidlerini karıştırdıklarını, emanetleri hafife aldıklarını ve şöyle olduklarını gördüğünüz zaman..." diyerek parmaklarını birbirine geçirdi. **İbn Amr** dedi ki:

"Ben hemen kalkıp Rasûlullah'ın (as.) yanına gittim ve;

"- Allah beni sana feda etsin, o zaman ne yapmalıyım?" dedim.

"- Evinde otur ve diline sahip ol! Ma'rûf gördüğünü al, münker olanı da bırak! Kendi yakınlarının durumuna bak, diğer insanlardan uzak dur!" buyurdu.[18]

İZAH

"Ayak takımı" diye tercüme ettiğimiz ***"Husâle"*** kelimesi, her şeyin âdisi, işe yaramazı, kalitesizi anlamına gelir. Burada insanların

---

sika kabul edilir. Ebû Zur'a el-Keşşî ve Ebû Nuaym ise onu zayıf gördüler. Çeşitli eserler kaleme almıştı.

[16] **Ebû Muhammed, Hammâd b. Şakir b. Seviye en-Nesefî el-Varrâk**: ö. 311/923. Nesefli sika muhaddislerden ve **Buharî**'den *Sahîh*'ini rivâyet edenlerdendi.

[17] Bunu **İbn Mâce**, Fiten, 10/3957'de rivâyet etti.

[18] Bunu da **Ebû Davud**, Melâhim, 17/4343'de rivâyet etmiştir.

âdileri, sefihleri, rezilleri, ahdine riâyet etmeyen, emânete hıyânet eden ahlâksızları kastedilmiştir.

Bir toplumda ahde vefâ, emânete riâyet ve hakka-hukuka bağlılık gibi toplumu ayakta tutan temel unsurlar kaybolursa, güven ve emniyet de kaybolur. Topluma huzursuzluk, baskı ve zulüm egemen olur. İnsanlar arasındaki dayanışma ve saygı sona erer. Ülke, ihtirasların savaştığı bir arenaya dönüşür. İşte hadîsimizde Hz. Peygamber bu durumda olan mü'minin yapması gereken iki şeyi tavsiye etmektedir:

1- İyi ve güzel olana uymak, kötü ve çirkin olandan uzaklaşmak.

2- Pisliğe bulaşan insanlardan uzak durmak ve kendi âile efradını kurtarmaya çalışmak.

٧٤٥٧- (د ــ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**يا أبا ذرّ**، قلت : لَبَّيْكَ يا رسول الله وسعديك... » فذكر الحديث.

كذا قال أبو داود، ولم يذكر لفظه، وقال فيه : « **كيف أنت إذا أصابَ الناسَ موت يكون البيت [فيه] بالوَصيف** ؟ قلت : الله ورسوله أعلم – أو قال : ما خارَ الله لي ورسوله – قال : **عليك بالصبر** – أو قال : تَصْبِرُ – ثم قال لي : **يا أبا ذرّ** ، قلت : لبيك وسعديك، قال : **كيف أنت إذا رأيت أحجارَ الزيت قد غَرِقَتْ بالدَّم** ؟ قلت : ما خار الله لي ورسوله ، قال : **عليك بمن أنتَ منه** ، قلت : يا رسول الله : أفلا آخُذُ سيفي فأضَعُهُ على عاتقي؟ قال : **شاركتَ القوم إذًا** ، قلت : فما تأمرني ؟ قال : **تَلْزَمُ بيْتَكَ** ، قلت : فإن دُخِل على بيتي ؟ قال : **إن خشيت أن يَبْهَرَكَ شعاعُ السيف، فالقِ ثوبك على وجهك، يبوء بإثمك وإثمه** ».

أخرجه أبو داود.

7.457- Ebû Zerr el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) ona şöyle seslendi:

"- **Ya Ebâ Zerr!**"

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü, emret!"

Sonra râvî, hadîsin devamını zikretti. **Ebû Davud** bu rivâyetle ilgili olarak böyle dedi, ama rivâyetin lafzını kaydetmedi. Sonra Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini zikretti:

"- Günün birinde bir mezarın kıymeti, bir köle kıymetini bulacak derecede çok insanın ölümü ile karşılaşırsan hâlin ne olur?"

"- En iyisini Allah ve Rasûlü bilir –veya Allah ve Rasûlü benim için neyi tercih etti ise-" dedim. Hz. Peygamber;

"- Sana sabır gerek –veya sabret-!" dedi. Sonra tekrar bana;

"- Ya Ebâ Zerr!" diye seslendi.

"- Buyur, emret!" dedim.

"- ***Ahcâru'z-Zeyt*** **mevkiini insan kanı içerisine gömülmüş görürsen ne yapacaksın?"** diye sordu.

"- Allah ve Rasûlü benim için neyi tercih etti ise onu" dedim. Bu sefer Hz. Peygamber;

"- Kendilerinden biri olduğun âilenin yanında kal!" buyurdu. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o zaman kılıcımı alıp omuzuma koymayayım mı?" diye sordum.

"- O takdirde sen de bunu yapanlara ortak olursun" buyurdu. Ben;

"- Öyleyse bana ne emredersin?" diye sordum:

"- Evinde otur!" buyurdu.

"- Şayet evime de girilirse?" diye sorunca;

"- Eğer kılıcın parıltısının senin gözlerini kamaştıracağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört! Böylece saldırgan kişi hem senin günahın ve hem de kendi günahı ile birlikte oradan döner"dedi.[19]

İZAH

Ebû Davud'un tahric ettiği bu hadîs, **İbn Mâce**'de de rivâyet edilmektedir.[20] Yalnız **İbn Mâce**'nin rivâyetinde **"Sabret!"** cümlesinden sonra şöyle bir fazlalık de vardır:

Hz. Peygamber;

---

[19] **Ebû Davud**, Fiten, 2/4261.

[20] Bkz., **İbn Mâce**, Fiten, 10/3958.

"- Mescide gidemeyecek ve mescidden evine gelip yatağına giremeyecek derecede insanlara umumî bir açlık geldiğinde hâlin ne olur?" diye sordu. Ben;

"- En iyisini Allah ve Rasûlü bilir" dedim.

"- O zamanda iffetli olmaya çalış!" buyurdu.

Hadîsin diğer bölümleri yukarıdakinin aynısıdır.

"Bir mezarın, bir köle kıymetini bulacak derecede insan ölümlerinin çoğalması" cümlesi ile anlatılmak istenen, fitne dönemlerinde insanların çok fazla öldürülecekleridir. Bu cümlede bizim "**mezar**" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "**beyt**", yani "**ev**"dir. Ama şârihler bunu "**mezar**" diye açıklamışlar, müellifimiz **İbnu'l-Esîr** de böyle anlamıştır. Buna göre mana şöyle olur:

Ölüm olayları aşırı ölçüde artacağı için mezar o kadar pahalılaşacak ki, insan, ölüsünü defnedecek mezarı hazırlamak için kölesini satmak zorunda kalacak. Yani bir kölenin değeri ile, bir mezarın değeri eşit hale gelecek. Bu dönemde kölenin değeri düşmeyecek, mezarın fiyatı yükselecek; çünkü ölümler çoğalacak. Buradaki "**mezar**" kelimesi ile mezar yerinin fiyatı mı, yoksa mezar kazıp defne hazır hâle getirmenin fiyatı mı kastedildiği konusunda ihtilaf edilmiştir.

Avnu'l-Ma'bûd'da "**Beyt**" kelimesi ile ilgili olarak yapılan ikinci bir izah tarzı da şöyledir:

Bundan maksat mezar değil, bilinen anlamıyla evdir. Ölüm olaylarının aşırı ölçüde çoğalmasıyla nüfus azalacak, binâenaleyh eve ihtiyacı olanların sayısı da azalacak. Bu sebeple evlerin kıymeti düşecek, bir köle fiyatına bile ev bulunabilecek.

Ahcâru'z-Zeyt; Medîne'de bir yer adıdır. Burada yağmur duâsına çıkılırdı.[21] Bazı tarihçilere göre burada işaret edilen olay, hicrî 63 yılında **Yezid b. Muâviye** döneminde **Medîne** yakınlarında meydana gelen ve birçok sahabînin ölümü ile neticelenen kanlı **Harre** vak'asıdır.[22] **Medîne**'deki bazı ashâbın **Abdullah b. Zübeyr**'e bîat ettiklerini öğrenen **Yezîd**, **Müslim b. Ukbe** komutasında bir orduyu

---

[21] **Mu'cemu'l-Buldân**, I, 135.

[22] Bkz., 6122 nolu hadîs ve izahı.

oraya sevk eder. **Abdullah b. Hanzale** de; **"Ölmek var, dönmek yok!"** diyerek arkadaşlarıyla anlaşır. Neticede **Harre'**de çok kanlı bir çarpışma meydana gelir, birçok sahabe ile birlikte kadınlar ve çocuklar da kılıçtan geçirilir ve **Harre** âdeta kan gölüne döner. İşte hadîste işaret edilen olay, bu **Harre** vak'asıdır.

Hadîsin son bölümünde **Ebû Zerr**'in; **"saldırganlar şayet evime girerlerse ne yapayım?"** sorusuna Hz. Peygamber'in verdiği cevap, muhtemelen her türlü saldırıdan, fitneden, kan dökmekten uzak kalmak anlamında bir mübalağa ifâdesidir. Yoksa bir insanın kendini savunmasından daha tabiî bir şey olamaz. Hatta insanın kendini savunması, dinen de zarurîdir. İnsanın mutlaka koruması ve uğrunda mücadele etmesi gereken bazı şeyleri vardır ve olmalıdır. Bunların başında da canı, malı, sağlığı, dini ve âilesi gelmektedir. Kendi canını korumak için dahi mücadele edilmemesinin izahı olamaz. Azîmetin Allah katında ruhsattan daha kıymetli olduğu herkesin malûmudur. Evinin içine kadar gelip canına kastedenlere bile karşı konulmayacaksa, korku ve meskenet içinde geçen böyle bir hayatın ne anlamı olur? İnsan biraz da şeref ve haysiyeti için yaşamalı, gerektiğinde de bunlar için şerefle can vermesini bilmelidir. Her şeye teslim olma anlayışı, kimseye şeref ve fazilet kazandırmaz. Binâenaleyh Hz. Peygamber'in o cevabı, **"sakın kimseye saldırma, fitneden ve kan dökmekten de uzak dur**!" anlamında bir mübâlağa ifâdesidir. Yoksa zâhir anlamıyla o sözü Rasûlullah'ın (as.) söylemesi, kanâatimizce mümkün değildir.

٧٤٥٨- (**د ــ أبوذر الغفاري** رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**كيف أنتم وأئمة من بعدي يستأثرون بهذا الفَيء؟** قلت: أما والذي بعثك بالحق أضع سيفي على عاتقي ثم أضرب به حتى ألقاك أو ألحَقَكَ قال: **أوَلا أدُلُّك على خير من ذلك؟ تصبر حتى تلقاني**». أخرجه أبو داود.

7.458- Ebû Zerr el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"- Benden sonra bazı liderler gelip bu ganimeti kendilerine aldıklarında hâliniz nasıl olur?" diye sordu. Ben;

"- Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, kılıcımı omuzuma koyar, sana kavuşuncaya –veya sana iltihak edinceye- kadar dövüşürüm!" dedim.

"- Sana bundan daha hayırlı olanı söyleyeyim mi? Bana kavuşuncaya kadar sabret!" buyurdu.[23]"

İZAH

"Ganimeti kendilerine almaları", reâyaya haklarını vermemeleri, sadece kendilerini düşünmeleri, hakka-hukuka uymamaları anlamındadır. İnsanları yöneten liderlerin adaletten ayrılmaları, haksızlık ve zulmün genelleştiğini gösterir. Bir ülkede adâletin gidip yerine zulüm ve haksızlığın gelmesi, şüphesiz ki fitnelerin en büyüğüdür.

٧٤٥٩- (ت ــ عُديسة بنت أهبان بن صيفي الغفاري) قالت : «جاء عليّ إلى أبي، فدعاه إلى الخروج معه ، فقال له : إن خليلي وابنَ عمك عَهِد إليَّ ، إذا اختلف الناسُ : أن أتّخِذَ سَيْفًا من خَشَب ، فقد اتخذتُه ، فإن شئت خرجت به معك، فتركه ». أخرجه الترمذي.

7.459- Udeyse bint Ühbân b. Sayfî el-Ğifârî[24] anlatıyor:

"Hz. Ali babama gelerek kendisiyle birlikte (savaşa) çıkmasını istedi. Babam[25] ona;

"- Benim dostum ve senin de amcazâden, bana, insanlar ihtilafa düştüklerinde odundan kılıç edinmemi tavsiye etmişti. Ben de şimdi

---

[23] **Ebû Davud,** Sünnet, 30/4759. Bu rivâyet sened açısından zayıftır.

[24] **Udeyse bint Ühbân b. Sayfî el-Gifârî:** Hanım tâbiîlerdendi. Babası sahabî idi, babasından ve Hz. Ali'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Amr el-Kasmelî ve Abdülkerim b. el-Hakem rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[25] **Ebû Müslim, Ühbân b. Sayfî el-Gifârî:** Sahabîdir. Kendisinden kızı Udeyse rivâyet eder. Bilinen tek hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. **Basra**'da vefat etti. Ölürken iki kat bezle kefenlenmesini vasiyet etmiş, ama üç kat bezle kefenlenmişti; ertesi gün ise insanlar bir kat kefeni teneşirde bulmuşlardı.

o kılıcı edindim. Eğer istersen odun kılıçla seninle geleyim" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali, onu bıraktı."[26]

İZAH

"Odundan kılıç edinmek", savaşmamayı ifade etmektedir. Müslümanlar ihtilafa düşer ve neticede birbirleriyle savaş noktasına kadar gelirlerse, yapılması gereken bu savaşın önüne geçmektir. Hz. Peygamber de **"odundan kılıç edinmek"** tavsiyesiyle bunu ifâde etmiştir.

٧٤٦٠- (د ت ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال في الفتنة : «**كسِّرُوا فيها قِسيَّكم، وقَطِّعُوا فيها أوتاركم، والزموا فيها أجوافَ بيوتكم، وكونوا كابن آدم**». أخرجه الترمذي .

وأخرجه أبو داود بزيادة في أوله ، قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إن بين يدي الساعة فتنا كقطَعِ الليل المظلم، يُصبح الرجل فيها مؤمنا ، ويُمسي كافرا، ويمسي مؤمنا ويصبح كافرا، القاعد فيها خير من القائم، والماشي فيها خير من الساعي، فكَسِّرُوا قسيَّكم ، وقطِّعوا أوتاركم، واضربوا سيوفكم بالحجارة ، فإن دُخِلَ على أحد منكم فليكن كخير ابنَيْ آدم** ».

وأخرجه أبو داود أيضا إلى قوله : « **خير من السَّاعي** ، قالوا: فما تأمرنا ؟ قال : **كونوا أحلاسَ بُيوتكم** ».

7.460- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Fitne hakkında Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Fitne döneminde yaylarınızı kırın, kirişlerinizi kesin ve evlerinize kapanın! Âdem'in oğlu (Hâbil) **gibi olun!"**[27]

---

[26] **Tirmizî**, Fiten, 33/2203. Bu da zayıf bir hadîstir, **Tirmizî** de garîb olduğunu söylemiştir.

[27] **Tirmizî**, Fiten, 33/2204; **Ebû Davud**, Fiten, 2/4259, 4262.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Bu hadîsi **Ebû Davud** da tahric etti, ama onun baş tarafında şu ilave vardır:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kıyâmetten önce, karanlık gece parçaları gibi fitneler görülecektir. O zaman insan, mü'min olarak sabaha erecek, ama kâfir olarak akşama ulaşacak. Mü'min olarak akşama ulaşan da, kâfir olarak sabahlayacak. O zamanda oturan ayakta durandan, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır. Yaylarınızı kırın, kirişlerinizi kesin, kılıçlarınızı da taşa çalın! Şayet size saldırılırsa, Âdem'in iki oğlundan daha hayırlı olanı gibi olun!"

Ebû Davud; "...yürüyen koşandan daha hayırlıdır" cümlesine kadar olan kısmı ayrıca tahric etti. Bu rivâyetin devamı şöyledir:

"Ashâb;

"- Bize ne emredersiniz?" diye sordular. Hz. Peygamber de;

"- Siz, evinizin kilimi gibi olun!" buyurdu.

İZAH

"Âdem'in iki oğlu"ndan maksat, **Hâbil** ile **Kabil**'dir. **"Hayırlı olanı"** da **Hâbil**'dir. Kur'ân-ı Kerîm'de **Hâbil**'in; ***"Vallahi sen beni öldürmek için bana saldıracak olursan, seni öldürmek için ben sana elimi kaldırmam. Çünkü ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'dan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da, kendi günahını da yüklenerek git ve o cehenneme lâyık olanlardan ol!"***[28] demişti. İşte Hz. Peygamber Müslümanlara, fitne dönemlerinde **Hâbil** gibi olmalarını, kendilerine saldırılsa bile sabırla karşılık vermelerini tavsiye ediyor ve bunun kendileri için çok daha hayırlı olacağını, böylece kendi günahlarını da saldırgana yüklemiş olacaklarını söylüyor.

Az önce söylediğimizi burada tekrar hatırlatmamız gerekir ki, maksat meşrû müdâfaadan bile vazgeçmek değil, mütecâviz olmamaktır.

---

[28] Mâide, 28-29.

"Kılıçların taşa çalınması, okların, yayların, kirişlerin kırılması" da fitne ve kargaşadan uzak durmayı ifâde etmektedir. Çünkü insan bu kargaşa ortamına bir kere girdi mi, artık onun normal ve meşrû bir sınırda durması da mümkün olmayacaktır. Binâenaleyh yapılması daha uygun olan, kargaşa ortamına hiç girmemek, hatta bunun vasıtalarından bile uzak durmaktır. **"Oturanın ayakta durandan, yürüyenin de koşandan daha hayırlı"** olması da aynı manada değerlendirilmelidir.

Fitnenin zararını ve dehşetini göstermek için **"karanlık gece parçaları"** benzetmesi kullanılmıştır. Zifirî karanlıkta nasıl bir şeyi görmek, iyiyi kötüden ayırdetmek mümkün değilse, fitne dönemlerinde de göz gözü görmeyecek, iyiyi kötüden, haklıyı haksızdan ayırdetmek mümkün olmayacaktır.

"Evinizin kilimi gibi olun!" cümlesi, evinize kapanın ve evden dışarı çıkıp fitnelere bulaşmayın anlamındadır. Nasıl ki kilim, eve serilir ve bir daha dışarı çıkarılmazsa, fitne dönemlerinde siz de öyle olun!

Yasak olanın, haklı-haksız ayırımı yapmadan insanlara zarar vermek olduğunu, ama meşrûiyet için mücâdelenin her zaman gerekli olduğunu burada tekrar hatırlatalım. Binâenaleyh fitne ile ilgili hadîslerde geçen bu türlü ifâdeler, güven ve emniyetin kalmadığı, anarşi ve terörün kol gezdiği dönemlerde bile hiçbir gerekçe ile insanlara zarar vermenin meşrû sayılamayacağı anlamında mübâlağa ifâdeleridir.

٧٤٦١- (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**ستكون فِتَن، القاعدُ فيها خير من القائم، والقائم فيها خير من الماشي، والماشي فيها خير من السَّاعي مَنْ تَشَرَّفَ لها تَسْتَشْرِفْهُ، ومَن وَجَدَ مَلْجأ أو مَعاذا فَلْيَعُذْ به** ».

قال ابن شهاب : وحدثني أبو بكر بن عبد الرحمن عن عبد الرحمن بن مطيع [بن الأسود] عن نوفل بن معاوية بمثل حديث أبي هريرة، إلا أن أبا بكر زاد : « **من الصلاة صلاة من فاتته ، فكأنما وُتِرَ أهله وماله** ».

وفي أخرى قال : « تكون فتنة، النائم فيها خير من اليقظان، واليقظان فيها خير من القائم، والقائم فيها خير من الساعي، فمن وجد ملجأ أو معاذا فليستعذ ». أخرجه البخاري ومسلم، وانفرد مسلم بالثالثة.

7.461- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Öyle fitneler ortaya çıkacak ki!.. O sırada oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır. Kim fitneyi görmeye çalışırsa, o da fitnenin içine düşer. Binâenaleyh o dönemde kim kaçacak veya sığınacak bir yer bulursa, oraya sığınsın!"[29]

RİVÂYETLER

İbn Şihâb dedi ki:

"Bana Ebû Bekr b. Abdurrahman, Abdurrahman b. Mutî' b. el-Esved[30] kanalıyla Nevfel b. Muâviye'den Ebû Hureyre hadîsinin aynısını rivâyet etti. Ancak Ebû Bekir; *'Namazlardan öyle biri vardır ki, kim o namazı kaçırırsa, sanki âilesini ve malını yitirmiş gibidir'* cümlesini ilave etti."

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Fitneler ortaya çıkacak! O dönemde uyuyan uyanık olandan, uyanık oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden daha hayırlıdır. Kim kaçacak veya sığınacak bir yer bulursa, sığınsın!

Hadîsi **Buharî ve Müslim** tahric ettiler. Yalnız bu üçüncü rivâyeti **Müslim** tek başına tahric etti.

---

[29] **Buharî**, Fiten, 9; **Müslim**, Fiten, 3/10-12.

[30] **Ebû Abdullah, Abdurrahman b. Mutî' b. el-Esved b. Hârise el-Adevî el-Kuraşî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Bazıları onu sahabî sayar. Dayısı Nevfel b. Muâviye'den rivâyeti vardır Kendisinden Ebû Bekir b. Abdurrahman rivâyet eder. Bilinen tek hadîsi **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edilmiştir.

٧٤٦٢- (م د ـ أبو بكرة رضي الله عنه) قال عثمان الشحام: انطلقت أنا وفرقد السبخي إلى مسلم بن أبي بكرة وهو في أرضه، فدخلنا عليه، فقلت : هل سمعت أباك يحدّث في الفتن حديثا؟ فقال : نعم، سمعت أبا بكرة يحدّث قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «إنها ستكون فتن، ألا ثم تكون فتنة، القاعد خير من الماشي فيها، والماشي فيها خير من السَّاعي إليها ، ألا فإذا نزلتْ ، أوْ وقعتْ، فمن كان له إبل فليلحق بإبله ، ومن كان له غنم فليلحق بغنمه ، ومن كانت له أرض فليلحق بأرضه، قال: فقال رجل: يا رسولَ الله، أرأيت مَن لم تكن له إبل ولا غنم ولا أرض؟ قال: يَعْمد إلى سيفه فيَدُقُّ على حَدّه بحجر ثم لِيَنْجُ إن استطاع النجاء، اللهم هل بَلَّغتُ؟ اللهم هل بلغت؟ اللهم هل بلغت؟ قال: فقال رجل: يا رسولَ الله، أرأيتَ إن أُكرهتُ حتى يُنْطَلَق بي إلى أحد الصفَّين أو إحدى الفئتين فضربني رجل بسيفه أو يجيءُ سَهْم فيقتلني؟ قال: يبوء بإثمه وإثمك، ويكون من أصحاب النار». أخرجه مسلم.

وأخرجه أبو داود قال : « إنها ستكون فتْنَة يكون المضطجع فيها خيرا من الجالس، والجالس خيرا من القائم، والقائم خيرا من الماشي، والماشي خيرا من الساعي ، قالوا : يا رسولَ الله، ماتأمرنا؟ قال : من كانت له إبل فليلحق بإبله، ومن كانت له غنم فليلحق بغنمه، ومن كانت له أرض فليلحق بأرضه ، قال : فمن لم يكن له شيء من ذلك ؟ قال: يَعْمدُ إلى سيفه، فيضرب بحدّه على حَرَّة، ثم لينجُ ما استطاع النجاء ».

7.462- Ebû Bekre'den rivâyet ediliyor:

Osman b. eş-Şahhâm[31] şöyle dedi:

"Ben ve Ferkad b. es-Sebehî[32], Müslim b. Ebî Bekre'ye gittik. Kendisi evinde idi. Huzuruna girdik. Ben;

---

[31] **Ebû Seleme, Osman b. Abdullah (Meymûm, Müslim?) Şahhâm el-Adevî el-Basrî:** Basralı râvîlerdendir. İkrime ve Ebû Recâ el-Utâridî'den rivayetleri vardır. Kendisinden Vekî' ve Hammâd b. Seleme rivâyet eder. Güvenilirliği konusunda farklı rivayetler vardır. Yahya'l-Kattân onu zayıf görür. Nesaî de kavi olmadığını söyler. Yahya b. Maîn ve Ebû Zur'a ise sika olduğu kanaatindedirler. **İbn Hibbân** da *Sikat*'ına aldı. Hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Babanın fitne konusunda bir hadîs rivâyet ettiğini duydun mu?" diye sordum.

"- Evet. Ebû Bekre'nin Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet ettiğini duydum" dedi:

"Muhakkak fitneler ortaya çıkacaktır! Dikkatli olun; sonra bir fitne çıkacak ki, o dönemde oturan yürüyenden daha hayırlıdır. Yürüyen de koşandan daha hayırlıdır. Dikkatli olun; bu fitne indiği –veya olduğu- **vakit kimin develeri varsa hemen develerinin başına gitsin! Kimin koyunu varsa, o da koyunlarının başına gitsin! Kimin tarlası varsa, o da tarlasına gitsin!"**

Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; adamın devesi, koyunu ve arazisi de olmazsa ne buyurursunuz?" diye sordu.

"- Kılıcını alır, onun keskin tarafını taşa vurarak köreltir. Sonra kurtulmaya gücü yettiği ölçüde kurtulmaya çalışır! Allah'ım; tebliğ ettim mi? Allah'ım; tebliğ ettim mi? Allah'ım; tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Yine bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; iki taraftan –yahut iki guruptan- birine katılmaya mecbur edilir ve adamın biri bana kılıcıyla vurup öldürür veya bir ok gelir beni öldürürse, durumum ne olur?" diye sordu. Ona da;

"- O adam hem kendi günahını, hem de senin günahını birlikte yüklenir ve cehennemliklerden olur" dedi.[33]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

---

[32] **Ebû Yakub, Ferkad b. Yakub el-Âbid es-Sebehî**: ö. 131/748. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik Saîd b. Cübeyr'den rivâyetleri vardır. Yahya b. Maîn her ne kadar onu sika görmüşse de, muhaddislerin ekserisine göre zayıftır. **Buharî**, onun rivâyetlerinde münkerât bulunduğunu söyler. Nesaî, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Ahmed b. Hanbel ve Dârekutnî'ye göre de zayıftır. Hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[33] **Müslim**, Fiten, 3/13; **Ebû Davud**, Fiten, 2/4256.

"Muhakkak fitneler meydana gelecektir! O dönemde yatan oturandan, oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır."

Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize ne yapmamızı emredersiniz?"

"- **Devesi olan develerinin başına, koyunu olan da koyunlarının başına gitsin! Tarlası olan da tarlasına gitsin!"** buyurdu.

"- Bunlardan birine sahip olmayan ne yapsın?" diye sorduklarında da;

"- **O da kılıcını alsın ve keskin tarafıyla taşa çalsın! Sonra kurtulmaya gücü yettiği ölçüde kurtulmaya çalışsın!"** buyurdu.

٧٤٦٣- (د ـــ وابصة [بن معبد] الأسدي) أن ابن مسعود رضي الله عنه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم [يقول] : فذكر بعض حديث أبي بكرة - وقال : « **قَتْلاها كلُّهم في النار** ». وقال فيه : قلت : « متى ذاك يا ابن مسعود ؟ قال : **تلك أيام الهَرْج ، حيث لا يأمن الرجل جليسه**، قلت: فما تأمرني إن أدركني ذلك الزمان؟ قال: **تَكُفُّ لسانك ويدك، وتكون حِلْسا من أحلاس بيتك**، قال: فلما قُتِلَ عثمان: صار قلبي مَطاره، فركبت حتى أتيت دمَشق، فلقيت خُرَيم بن فاتك، فحدَّثتُه، فحلف بالله الذي لا إله إلاهو، لسمعتُه من رسول الله صلى الله عليه وسلم، كما حدثنيه ابن مسعود». أخرجه أبو داود.

7.463- Vâbısa b. Ma'bed el-Esedî, "İbn Mes'ûd'un; 'Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum' diyerek Ebû Bekre hadîsinin bir kısmını zikretti, sonra da Hz. Peygamber'in; **'Fitnede ölenlerin hepsi ateştedir"** dediğini söyledi. Sonra şöyle devam etti:

Ben kendisine;

"- Bu ne zaman olacak, ya İbn Mes'ûd?" diye sordum.

"- İnsanın, yanındaki arkadaşından bile emin olmadığı o *herc* günlerinde" dedi.

"- O zamana erişirsem ne yapmamı emredersin?" diye sordum:

"- **Dilini ve elini tutarsın! Evdeki kilimlerden biri gibi evine kapanırsın!"** dedi.

Hz. Osman öldürülünce, kalbim oradan ayrılıp gitmeye meyletti de hemen atıma atlayıp Dımaşk'a gittim. Orada Hureym b. Fâtik'e rastladım. Bu hadîsi ona anlattım. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederek; *"Ben de bunu Rasûlullah'dan (as.) aynen İbn Mes'ûd'un tahdîs ettiği gibi işittim"* dedi.[34]

İZAH

"Fitnede ölenlerin hepsi ateştedir" cümlesi; hiç şüphesiz ki tecavüz edilerek öldürülen masumları değil, bizzat cephe oluşturan ve savaşıp ölen insanları ifâde etmektedir. Çünkü böyle bir anarşi ortamına girip silaha sarılan insanlar, haklı haksız ayırımı yapmazlar, rakip olan herkese karşı silah kullanırlar. İşte bu da, onların cehenneme girmesine yol açar.

Ancak bu hadîsin isnâdında tenkit edilen râviler vardır. Bunlardan Kasım b. Ğazvân meçhûl görülmüştür. Şihâb b. Hirâş el-Cureşî'yi ise; İbnu'l-Mübârek ***"sika"*** saymakta, ama Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim **"onda beis yoktur"** demektedirler. İbn Hibbân da; **"sâlih bir adamdır, ama çok hatâ edenlerdendi, bu yüzden kendisiyle ihticâc edilmeyenlerdendir"** der. İbn Adiyy de; **"Bazı rivâyetlerde münker şeyler bulunduğunu"** belirtir.

٧٤٦٤- (**ت د ـــ سعد بن أبي وقاص** رضي الله عنه) قال : عند فتنة عثمان بن عفان أشهد أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إنها ستكون فتنة. القاعد فيها خير من القائم، والقائم خير من الماشي، والماشي خير من الساعي** ، قال : أفرأيتَ إن دَخَلَ عَلَيَّ بَيْتِي، وبَسَطَ يَدَهُ إلى ليقتلني، قال: **كن كابنيْ آدم** ». أخرجه الترمذي.

وأخرجه أبو داود بمثل حديث قبله ، وهو حديث أبي بكرة ، وهذا لفظ أبي داود عن حسن بن عبد الرحمن الأشجعي : أنه سمع سعد بن أبي وقاص عن النبي صلى الله عليه وسلم في هذا الحديث ، قال : فقلت : يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، أرأيت إن دَخَل عليَّ بيتي ،

[34] **Ebû Davud**, Fiten, 2/4258.

وبسط يده إليّ ليقتلني؟ قال: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : كن كابْنَي آدم ، وتلا يزيد – يعني ابن خالد الرملي – {لئن بَسَطْتَ إليّ يَدَكَ لِتَقْتُلَني....} الآية [المائدة : ٢٨].

7.464- Hz. Osman fitnesi zuhûr ettiğinde Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Şehâdet ederim ki, Allah'ın Rasûlü şöyle dedi:

"Muhakkak fitneler zuhûr edecektir... O dönemde oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır."

Biri;

"- Saldırgan, beni öldürmek üzere evime gelirse, ne dersiniz?" diye sordu.

"- **Âdem'in iki oğlu** (ndan hayırlı olanı) **gibi ol!"** dedi.[35]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud da, daha önce geçen Ebû Bekre hadîsi gibi tahric etti. Ebû Davud, Hüseyin b. Abdurrahman el-Eşcaî'nin[36], Sa'd b. Ebî Vakkas'ı dinlediğini ve bu hadîsi Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ettiğini zikretti:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; saldırgan, beni öldürmek üzere evime gelirse, ne dersiniz?" dedim.

"- **Âdem'in iki oğlu** (ndan hayırlı olanı) **gibi ol!"** buyurdu. Sonra râvî Yezîd b. Hâlid er-Remlî; ***"Eğer beni öldürmek üzere elini kaldırırsan..."***[37] âyetini okudu.

٧٤٦٥- (م – عامر بن سعد) قال : « كان سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه في إبله، فجاءه ابنه عمر، فلما رآه سعد، قال : أعوذ بالله من شر هذا الراكب ، فجاء فنزل ،

---

[35] **Tirmizî**, Fiten, 29/2194; **Ebû Davud**, Fiten, 2/4257.

[36] **el-Hüseyin b. Abdurrahman el-Eşcaî**: Tâbiîlerdendir. Sa'd b. Ebî Vakkas'ı dinlemiştir. Rivâyeti azdır. İbn Hibbân onu sika olduğunu kaydetmişse de, Zehebî meçhûl olduğunu söyler.

[37] Mâide, 28.

فقال له : أنزلتَ في إبلك، وغنمك وتركت الناس يتنازعون الملك بينهم ؟ فضرب سعد في صدره، وقال اسكت، سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إن الله يحب العبد التَّقيَّ الغنيَّ الخفيَّ** ». أخرجه مسلم.

7.465- Âmir b. Sa'd anlatıyor:

"Sa'd b. Ebî Vakkas, develerinin arasında idi. Oğlu Ömer geldi. Sa'd onu görünce;

"- Bu gelen süvarinin şerrinden Allah'a sığınırım" dedi. Oğlu yaklaştı, atından indi ve babasına;

"- İnsanları yönetim konusunda mücâdele ederlerken bıraktın da, develerinin ve koyunlarının yanına mı kaçtın?" dedi.

Sa'd, oğlunun göğsüne vurdu ve dedi ki:

"- Sus! Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'Şüphesiz ki Allah muttakî, gani gönüllü ve insanların kavgalarından uzak kulunu sever'** buyurduğunu işittim."[38]

٧٤٦٦- (خ ط د س — أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **يُوشكُ أن يكون خيرَ مال المسلم غَنَم يَتْبَعُ بها شَعَفَ الجبال ومواقعَ القَطْرِ، يَفِرُّ بدينه من الفتن**». أخرجه البخاري، والموطأ، وأبو داود، والنسائي، وللبخاري.

قال عبد الرحمن بن أبي صعصعة : قال لي أبو سعيد : « إني أراك تُحبُّ الغنم وتتخذها، فأصْلِحْها وأصلح رُعَامَهَا، فإني سمعتُ النبي صلى الله عليه وسلم يقول : **يأتي على الناس زمان تكون الغنم فيه خير مال المسلم، يَتْبَعُ بها شَعَفَ الجبال، ومواقع القطر، يفرُّ بدينه من الفتن** ».

7.466- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yakında Müslüman'ın en hayırlı malı, koyunu olacaktır ve dinini fitnelerden korumak için, koyunlarının peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmur yağan otlak yerleri takip edecektir."[39]

---

[38] **Müslim**, Zühd, 1/11.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Muvatta, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Buharî'nin bir rivâyetinde Abdurrahman b. Ebî Sa'saa[40] şöyle dedi:

"Ebû Saîd bana dedi ki:

"- Senin koyun sahibi olduğunu ve koyunları sevdiğini görüyorum. Onlara iyi bak, nezlelerini de tedavi et! Çünkü ben Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"İnsanlar öyle bir zamana gelecekler ki, o zamanda koyun, Müslüman'ın en hayırlı malı olacak; insan dinini fitnelerden korumak için onların peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmurlu bölgeleri dolaşacak."

İZAH

Bu rivâyet de, fitne zamanlarında bir kenara çekilip hayvanlarıyla ve tarlasıyla meşgul olmayı tavsiye etmektedir. Bu tavsiyenin ana gayesi de, fitneye bulaşmamaktır. Tekrar söylemek gerekir ki, fitne döneminde uzlete çekilmek, fitneyi önleyebilecek ve insanları ıslah edebilecek durumda olan kişiler için doğru değildir. Hatta böyle kişilerin, fitnenin üzerine yürümeleri farzdır. Çünkü İslâm, kıyâmete kadar yaşayacak bir dindir ve onun yaşaması da ehil insanların islâmî değerleri canlı tutmasıyla mümkün olur. Ayrıca kötülüğü izâle de herkesin öncelikli görevidir.

Uzlet ise, fitneyi önleyemeyecek, kimseye faydası olmayacak, üstelik içine girdiği takdirde kendisi de fitnenin bir âleti olması muhtemel olan kişiler için tercih edilebilir.

---

39 **Buharî**, İman, 12; Bed'u'l-Halk, 14; Menâkıb, 25; Rikak, 34; Fiten, 14; **Muvatta**, İsti'zân, 6/16; **Ebû Davud**, Fiten, 4/4267; **Nesaî**, 30.

40 **Abdurrahman b. Abdullah b. Abdurrahman Ebî Sa'saa el-Mâzinî el-Hazrecî el-Ensârî el-Medenî**: ö. 150/767 ds. Medîneli güvenilir râvîlerdendir. Babası vasıtasıyle Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyetleri vardır. Câhiliye döneminde ölen Ebû Sa'saa'ya nispet edilerek zaman zaman kendisinin, babasının ve dedesinin isimleri birbirine karıştırılır. Babasından ve Zührî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İbn Uyeyne ve Mâlik rivâyette bulunur. Sikadır. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

٧٤٦٧- (ت ـ أم مالك البهزية رضي الله عنها) قالت: « ذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم فتنة، فقربها، قالت: قلت: يا رسول الله، مَنْ خَيْرُ الناس فيها ؟ قال: رجل في ماشية يُؤدِّي حقها، ويَعْبُدُ رَبَّهُ، ورَجُلٌ آخذ برأس فَرَسه يُخيفُ العَدُوّ، ويُخَوِّفونَهُ». أخرجه الترمذي.

7.467- Ümmü Mâlik el-Behziyye[41] anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) fitneden söz etti ve onu yakın gösterdi. Bunun üzerine ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o dönemde insanların en hayırlısı kimdir?" diye sordum.

"- Sürüsünün başındaki adamdır; hem hayvanlarının hakkını öder, hem de Rabbine ibâdet eder. Bir de atının dizginini eline alan ve böylece kendisi düşmanı korkutan, düşman da kendisini korkutan adamdır" dedi.[42]

İZAH

Hz. Peygamber burada iki tip insan portresi çizmektedir. Biri insanlardan uzak, hayvanlarıyla başbaşa yaşayan kişi, diğeri de cephede yer alıp fitnelere karşı mücadele eden insan. İşte fitne dönemlerinde herkes kendi konumuna en uygun olan bir çizgide durmalıdır. Eğer fitnelerle mücadele edebilecek bir güce sahipse, öncelikle bu safta yerini almalı. Ama mücadele edebilecek güçte değilse ve üstelik meydana çıktığı takdirde kendisi de fitneye âlet olabilecek bir yapıda ise, kenara çekilip uzleti tercih etmesi kendisi için daha uygun bir davranış olur.

Bu rivâyet, sened açısından zayıftır. **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiş, ancak bu konuda **Ümmü Mübeşşir, Ebû Saîd el-Hudrî** ve **İbn Abbas**'tan gelen rivâyetlerin de bulunduğunu belirtmiştir. Hadîsin ilk kısmının **Ebû Saîd el-Hudrî** rivâyetiyle

---

[41] **Ümmü Mâlik el-Behziyye**: Hanım sahabîlerdendir. Kendisinden Tavus ve Mekhûl rivâyet ettiler. Fitne hakkındaki bir hadîsi **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[42] **Tirmizî**, Fiten, 15/2177.

Buharî'de, ikinci kısmının da **İbn Abbas** rivâyetiyle **Tirmizî**'de şevâhidi bulunmaktadır. Bu itibarla hadîs, hasen derecesine ulaşmaktadır.

٧٤٦٨- (خ ـ **محمد بن علي** رحمه الله) أن حرملة مولى أسامة أخبره قال : « أرسلني أسامة إلى عليّ ليعطيني، وقال : إنه سيسألك الآن، فيقول : ما خلّف صاحبَك ؟ فقل له : يقول لك : لو كنت في شدق الأسد لأحببتُ أن أكون معك فيه، ولكن هذا أمر لم أره، قال حرملة : فسألني ؟ فأخبرتُه، فلم يعطني شيئا، فذهبتُ إلى حسن وحُسين، وابن جعفر، فأوقروا لي راحلتي ». أخرجه البخاري.

7.468- Muhammed b. Ali, Üsâme'nin âzâdlısı Harmele'nin kendisine şöyle anlattığını rivâyet eder:

"Üsâme, bana mal vermesi için beni Hz. Ali'ye göndermişti. Giderken de şöyle söyledi:

"- Şimdi Ali sana; *'Arkadaşın Üsâme, neden bana yardımdan geri kaldı?'* diye soracak. Ona, Üsâme sana; *'Eğer sen aslanın ağzında olsaydın bile mutlaka seninle beraber olmak isterdim. Ama bu (Müslümanlarla savaş) işini ben doğru bulmuyorum'* diyor diye söyle!"

Harmele şöyle anlatır:

"Hz. Ali bana sordu, ben de anlattım. Ali bana hiç mal vermedi. Bunun üzerine Hasan, Hüseyin ve Cafer'in oğluna (Abdullah'a) gittim. Onlar benim deveme, kaldırabileceği kadar mal yüklediler."[43]

İZAH

Üsâme, Harmele'yi **Medîne**'den **Kûfe**'ye gönderiyor ve **Halife Hz. Ali**'den bir miktar mal istiyor. Ama gönderirken de ona **Hz. Ali**'nin bazı tarizlerde bulunabileceğini düşünerek kendisini bilgilendiriyor. **Üsâme** ehl-i beytten olmasına ve **Hz. Ali** ile de çok sevişmelerine rağmen **Cemel** ve **Sıffîn** savaşlarına katılmamıştı.

Rivâyette de görüldüğü üzere **Üsâme**'nin, **Hz. Ali**'nin yanında yer almaması, ona olan kızgınlığından değildi. Aksine onunla birlikte

---

[43] **Buharî**, Fiten, 20.

ölüme bile gitmeye razı idi. Ama onun asıl karşı olduğu husus, Müslüman'ın Müslüman'la savaşmasıdır. O, hiçbir gerekçenin bunu câiz ve meşrû kılmayacağını düşünüyordu. Bundan dolayı onun yanında savaşa katılmamıştı. Bu davranışının da doğru olduğuna ve İslâm'ın arzusuna uygun düştüğüne inanıyordu.

٧٤٦٩- (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « يُهْلِكُ أُمَّتِي هذا الحَيُّ مِنْ قُرَيش، قالوا : فما تأمرنا يا رسول الله ؟ قال : لو أن الناسَ اعْتَزَلُوهم ؟» أخرجه البخاري ومسلم.

7.469- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.); **"Ümmetimi Kureyş'in şu kolu helâk edecek!"** dedi. Kendisine;
"- Bize ne emredersiniz, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular.
"- Keşke insanlar, onlardan uzak dursalar!" dedi.[44]

İZAH

Bu rivâyetteki **"ümmet"**ten maksat, o gün yaşayan müslümanlardır.

"Kureyş'in şu kolu" diye muğlak bırakılan ifâde ile, **Emevîler**'in, onlardan da özellikle **Mervânîler** kolunun kastedildiği zannedilmektedir. Bu konu, 7565 numaralı hadîsin izahında ele alınacaktır.

٧٤٧٠- (د ـ ثعلبة بن ضبيعة) قال : دَخَلْنا على حُذَيفة رضي الله عنه ، فقال : « إني لأعْرِفُ رجلا لا تضره الفتنة، قلنا :من هو ؟ قال صاحب ذلك الفُسطاط، قال : فخرجنا، فإذا فُسطاط مضروب، فدخلنا، فإذا فيه محمد بن مَسْلمة، فسألناه عن ذلك ؟ فقال : ما أريد أن يشْتَمِل عليَّ من أمصاركم شيء، حتى تنجلي عما انجلت ».

---

[44] **Buharî**, Fiten, 3; Menâkıb, 25; **Müslim**, Fiten, 18/74.

وفي رواية عن حذيفة قال : « ما أحد من الناس تدركه الفتنة إلا أنا أخافها عليه، إلا محمد بن مسلمة، فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **لا تضرك الفتنة** ».

أخرجه أبو داود.

7.470- Sa'lebe b. Dubey'a[45] anlatıyor:

"Huzeyfe'nin huzuruna girdik. Dedi ki:

"- Ben öyle bir insan tanıyorum ki, ona fitne zarar vermeyecek!"

"- Kimdir o?" diye sorduk.

"- O çadırın sahibi" dedi.

Hemen dışarı çıktık, baktık ki bir çadır kurulmuş. Çadıra girdik ki, içerde Muhammed b. Mesleme var. Ona bunun sebebini sorduk.

"- Mevcut fitneler tamamen ortadan kalkmadıkça sizin şehirlerinizden hiç birine girmek istemiyorum" dedi.[46]

RİVÂYETLER

Huzeyfe'den gelen diğer bir rivâyet şöyledir:

"Muhammed b. Mesleme müstesnâ, fitne döneminde zarara uğramasından korkmadığım hiç kimse yoktur. Çünkü Rasûlullah'ın (as.) ona;

"- **Sana fitne zarar vermez"** dediğini duydum.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

٧٤٧١- (م ت **ـــ معقل بن يسار** رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : «**العبادة في الهرج كهجرة إليّ** ». أخرجه مسلم والترمذي.

7.471- Ma'kıl b. Yesâr'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Herec (fitne ve karışıklık) **döneminde ibâdet etmek, bana hicret etmek gibidir."**[47]

---

[45] **Sa'lebe b. Dubey'a**: İsminin Dubey'a b. el-Hüseyin olduğu da rivâyet edilmiştir. Tâbiîlerdendir. Huzeyfe'den fiten konusunda bir rivâyeti vardır ve bu hadîs **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Kendisinden Ebû Bürde b. Ebî Musa'l-Eş'arî rivâyet eder. Sikadır.

[46] **Ebû Davud**, Sünnet, 13/4663-65.

٧٤٧٢- (د ـ المقداد بن الأسود رضي الله عنه) قال: وايْمُ الله لقد سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول «إن السعيد لَمَن جُنِّبَ الفتن قالها ثلاثا ولَمن ابْتُلي فصبر فَواها» أخرجه أبو داود

7.472- el-Mikdâd b. el-Esved şöyle dedi:

"Allah'a yemin ederim ki, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bahtiyar insan, fitnelerden uzak kalandır."

Hz. Peygamber bunu üç defa tekrarladı, sonra da; **"Belâya uğrayıp sabredendir. Ah!!.."** diye ilave etti.[48]

İZAH

Cümlenin sonundaki **"Ah!"** lafzı iki manaya gelir. İlki üzüntü ve pişmanlıktır; fitnelere bulaşanlara karşı duyulan üzüntüyü ifâde eder.

İkincisi de beğenmek, doğru bulmaktır; bu da belâya uğradığı halde sabredenlerin doğru bir iş yaptıklarını ifâde eder.

٧٤٧٣- (خ م س - يزيد بن أبي عبيد رضي الله عنه) قال: «لَمَّا قُتِلَ عثمانُ خرج سَلَمة بن الأكوع إلى الرَّبَذة، وتزوج هناك امرأة ووَلَدَت له أولادا فلم يزل بها حتى قبل أن يموت بليال نزل المدينة فمات بها» أخرجه البخاري. وأخرج هو ومسلم «أن سلمة دخل على الحجاج فقال: يا ابن الأكوع ارتَدَدْتَ على عَقِبَيْكَ تعزَّبتَ؟ قال: لا، ولكن رسول الله صلى الله عليه وسلم أذن لي في البدْو»

وأخرجه النسائي إلى قوله: « عقبيك » قال : وذكر كلمة معناها « وبَدَيت » وذكر باقيه.

7.473- Yezîd b. Ebî Ubeyd anlatıyor:

---

[47] **Müslim**, Fiten, 26/130; **Tirmizî**, Fiten, 31/2201.

[48] **Ebû Davud**, Fiten, 2/4263.

"Hz. Osman öldürülünce, Seleme b. el-Ekva' Rebze'ye gitti ve orada bir kadınla evlendi. Çocukları dünyaya geldi ve oradan hiç ayrılmadı. Nihayet ölmeden birkaç gün önce Medîne'ye döndü ve orada vefât etti."[49]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti ile **Müslim**'in rivâyeti de şöyledir:

"Seleme, Haccâc'ın huzuruna girdi. Haccâc;

"- Ey Ekva'ın oğlu! Buralardan uzaklaşmışken tekrar geri mi döndün?" diye sordu. Seleme de;

"- Hayır! Ama Rasûlullah (as.) bana, çöle gitmeye izin vermişti" dedi.

Bu rivâyeti **Nesaî; "...tekrar geri mi döndün?"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti. Sonra da **"çöle gittin"** anlamında bir söz söyledi ve sonra kalan kısmını da zikretti.

İZAH

Câmiu'l-Usûl'de " تعزبت " diye zaptedilen kelimeye **İbnu'l-Esîr**, uzaklaşmak, toplumdan ayrılmak şeklinde mana verdi. Ancak bu kelime **Buharî**'de; " تعربت " şeklinde zaptedilmiştir, bu da bedevîleşmek, şehirden kaçıp bedevîlerle beraber kalmak anlamına gelir. Bu kelime **Müslim**'de de bu şekildedir.

Seleme'nin **Haccâc**'la görüşmesi, hicrî 74 yılında **Rebze**'den **Medîne**'ye döndüğü sırada olmuştur. O sırada **Haccâc, Hicâz Emîri** idi.

Rebze, Mekke ile **Medîne** arasında bir çöldür. **Hz. Osman**'ın hicrî 35 yılı Zilhicce ayında ölümü ile neticelenen fitneden sonra **Seleme Rebze**'ye gitti ve kırk yıl süre ile orada kaldı, evlendi, çoluk çocuk sahibi oldu. Sonra ölümüne yakın tekrar **Medîne**'ye döndü ve birkaç gün sonra da vefat etti. **Seleme, Medîne**'de son vefat eden sahâbedir.

---

[49] **Buharî**, Fiten, 14; **Müslim**, İmâret, 19/82; **Nesaî**, Bîat, 23.

Burada önde gelen sahâbelerden olan **Seleme**'nin fitnelerden kaçmak için çölde yaşamaya rıza göstermesi, dikkate değer bir husustur. Sahâbenin önemli bir kısmının hayatta olduğu dönemlerde bile çeşitli fitnelerin meydana gelmesi, hayatın ayrı bir gerçeğidir.

Haccâc'ın; **"...tekrar geri mi döndün?"** sorusu, ta'rîz anlamındadır. Ashâb, hicretten sonra tekrar memleketine geri dönen kişiye "**mürted**" derdi. İşte **Haccâc** bunu îmâ ediyordu. Çünkü **Seleme** hicretten sonra bâdiyeye dönmüştü. **Haccâc**'ın maksadını anlayan **Seleme** de, bu konuda Rasûlullah'dan (as.) izin aldığını söylemekle yetiniyor.

٧٤٧٤- (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « وَيْل للعرب من شَرٍّ قد اقترب، أفلح من كف يده ». أخرجه أبو داود.

7.474- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yaklaşan kötülük yüzünden vay Arab'ın hâline!... Elini şerden uzak tutan kurtuldu!"[50]

İZAH

Bu hadîsin ilk cümlesi **Buharî**[51] ve **Müslim**'de[52] de rivâyet edilmiştir.[53]

Burada Hz. Peygamber'in tahsisen "**Arab**" milletini zikretmesi, sadece onlara acıdığını veya sadece onların bu fitnelerden zarar göreceğini ifâde etmez. O dönemde Müslüman olanların hemen tamamının Arap olması hasebiyle böyle söylemiştir. Yani maksat, bütün Müslümanlardır.

---

[50] **Ebû Davud**, Fiten, 1/4249.

[51] Bkz., **Buharî**, Enbiyâ, 7; Menâkıb, 25; Fiten, 4, 28.

[52] Bkz., **Müslim**, Fiten 1.

[53] Ayrıca bkz., **Tirmizî**, Fiten, 23; **İbn Mâce**, Fiten, 9.

الفصل الثاني

فيما ورد ذكره من الفتن والأهواء الحادثة في الزمان

وفيه فرعان:

الفرع الأول

في ذكر ما سمي من الفتن

II- ÇEŞİTLİ ZAMANLARDA MEYDANA GELECEK OLAN FİTNELER

1- İSMİ BELİRTİLEN FİTNELER

٧٤٧٥- (خ م ت ـ **حذيفة بن اليمان** رضي الله عنهما) قال : « كنا عند عمر، فقال: أيُّكم يحفظ حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم في الفتنة ؟ فقلت : أنا أحفظه كما قال: قال : هات، إنكَ لجريء، وكيف قال ؟ قلت : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **فتنَةُ الرجل في أهله وماله ونفسه وولده وجاره، يكفّرها الصيامُ والصلاة والصدقة، والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر**، فقال عمر : ليس هذا أريد إنما أريد التي تموج كموج البحر، قال : قلت: مالكَ ولها ياأمير المؤمنين ؟إن بينك وبينها بابا مُغْلَقا، قال : فيُكْسَرُ الباب أو يفتح ؟ قال : قلت : لا، بل يُكْسَرُ، قال : ذاك أحرَى أن لا يُغْلَق أبدا، قال : فقلنا لحذيفة : هل كان عمر يعلم من البابُ ؟ قال: نعم، كما يعلم أن دُون غَد الليلةَ، إني حَدَّثته حديثا ليس بالأغاليط، قال: فهِبْنا أن نسألَ حذيفة: مَن الباب؟ فقلنا لمسروق: سَلْهُ، فسأله فقال: عمر».
أخرجه البخاري ومسلم. وأخرجه الترمذي إلى قوله: «بل يُكْسَرُ قال: إذا لا يُغْلَق إلى يوم القيامة» قال أبو وائل: فقلت لمسروق: « سَل حذيفة عن الباب، فسأله؟ فقال: عمر».

7.475- Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor:

"Hz. Ömer'in yanında idik. Bize;

"- Hanginiz Rasûlullah'ın (as.) fitne hakkındaki hadisini biliyor?" diye sordu. Ben hemen;

"- Ben, O'nun sözünü aynen söylediği gibi hatırlıyorum" dedim.

"- Hadi öyleyse! Sen cesur birisin. Hz. Peygamber ne söylemişti?" diye sorunca, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedim:

"- İnsanın âilesi, malı, nefsi, çocukları ve komşuları hakkındaki fitnesine, oruç, namaz, sadaka, ma'rûfu emretmek ve münkeri men etmek keffâret olur."

Hz. Ömer;

"- Ben bunu kastetmedim, ben asıl deniz dalgaları gibi kaynayan fitneyi kastettim" deyince, ben de;

"- Ondan sana ne, ey Mü'minlerin Emîri? Onunla senin aranda kapalı bir kapı vardır" dedim.

"- Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?" diye sordu;

"- Açılmayacak, bilâkis kırılacak" dedim. Bunun üzerine;

"-Bu durumda, o kapının bir daha ebediyen kapanmaması gerekir" karşılığını verdi.

Râvî (Ebû Vâil) dedi ki: "Biz Huzeyfe'ye sorduk:

"- Ömer, bu kapıdan maksadın kim olduğunu biliyor muydu?"

"- Evet, tıpkı yarından önce bu gecenin geleceğini bildiği gibi... Ben size bir hadîs rivâyet ettim, boş ve aslı olmayan bir söz değil!"

Râvî (Ebû Vâil) dedi ki:

"Biz Huzeyfe'ye, o kapıdan maksadın kim olduğunu sormaktan korktuk. Mesrûk'a;

"- Sen sor onu!" dedik. O da sordu. Huzeyfe cevaben;

"- Ömer'dir" dedi.[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de "...bilâkis kırılacak" cümlesine kadar olan kısmı tahric etti. Buna cevaben Hz. Ömer de;

"- Öyleyse bu kapı kıyâmete kadar kapanmayacak" dedi.

Râvî Ebû Vâil dedi ki: "Mesrûk'a;

---

[1] **Buharî**, Mevâkît, 4; Zekât, 23; Savm, 3; Menâkıb, 25; Fiten, 17; **Müslim**, Fiten, 7/26; **Tirmizî**, Fiten, 71/2258.

"- Huzeyfe'ye o kapıdan maksadın kim olduğunu sor!" dedim. O da sordu. Huzeyfe de:

"- Ömer'dir!" dedi.

İZAH

Hadîs kitaplarında gelecekte meydana gelecek fitnelerle ilgili pek çok rivâyet bulunmaktadır. Bunların bir kısmı sahîh olmakla birlikte, kabul etmek gerekir ki bir kısmı zayıf, hatta bazısı da uydurmadır. Sahîh olanların da izah ve yorumlarında çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu itibarla delâletleri konusunda kesin bir ifâde kullanmak, her zaman mümkün olmamaktadır.

Fitnelerle ilgili rivâyetlerin bir kısmında yer, zaman ve şahıs isimleri veya işaretleri görülmekte, ama bir kısmında böyle bir işarete rastlanmamaktadır. İşte **İbnu'l-Esîr** de bu rivâyetleri ismine işaret edilen ve edilmeyen fitneler diye iki bölümde ele almaktadır. Bu bölümde yeri, zamanı ve şahsı konusunda işarette bulunulan rivâyetler görülecektir.

İzahına çalıştığımız hadîste ise, genel kabule göre, **Hz. Ömer**'in öldürülmesi ile meydana gelecek olan fitnelere işaret edilmektedir.

"İnsanın âilesi, malı, nefsi, çocukları ve komşuları hakkındaki fitnesine, oruç, namaz, sadaka, ma'rûfu emretmek ve münkeri men etmek keffâret olur" cümlesindeki **"fitne"** kelimesi, hata ve günah anlamındadır. İnsanın âilesi, çocukları ve komşuları ile olan ilişkilerinde hayatın gereği olarak bazı hatalar yapması kaçınılmazdır. İşte bu hatalar, namaz, oruç, sadaka, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak gibi güzelliklerle telafi edilir, böylece de insan sorumluluktan kurtulmuş olur. Bunların küçük günahlara keffâret olduğu konusunda kimsenin şüphesi yoktur. ***"Eğer nehyedildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız, sizden kusurlarınızı örteriz"***[2] âyeti de bunu ifâde etmektedir. ***"Şüphesiz güzellikler, kötülükleri yok eder"***[3] âyeti de bu anlamdadır. Ancak bu güzelliklerin büyük

---

[2] Nisâ, 31.

[3] Hûd, 114.

günahlara da keffâret olup olmadığı konusu tartışılmış, genel kanâat, bunların büyük günahlara keffâret olmayacağı istikametindedir.

Hadîsin ikinci bölümünde ise **Hz. Ömer** bunları kastetmediğini ifâde ediyor ve "**fitne**" kelimesinden bizim anladığımız manadaki fitneleri kastettiğini söylüyor. **Huzeyfe**; "**Onunla seninle aranda kapalı bir kapı var**" diyerek endişe etmemesini, kendi döneminde fitne hâlinin yaşanmayacağını söylüyor. **"Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?"** sorusuyla da, olayların tabiî seyri neticesinde o noktaya mı varılacağını, yoksa bir sûikast sonucu ve kan dökülerek mi bu fitneye düşüleceğini öğrenmek istiyor. "**Kırılacak**" cevabı üzerine de; **"Öyleyse bir daha o kapı kapanmayacak"** cümlesiyle endişesini ve üzüntüsünü dile getiriyor. Çünkü kapı açılacak olsa, yine yerinde durduğu için kapatılması mümkün olurdu; ama kırıldığı için ortada kapatılacak bir şey de kalmayacak demektir. **Huzeyfe**'nin sözünden anlaşıldığına göre **Hz. Ömer**, burada kırılan kapıdan maksadın kendisi olduğunu biliyormuş. **İbn Hacer**'e göre, **Hz. Ömer**'i bu kanâate götüren şey, **Taberânî** tarafından rivâyet edilen ve **İbn Hibbân**'ın da sahîh gördüğü; **"Ümmetim arasında kılıç ortaya çıkarsa, kıyâmet gününe kadar bir daha kalkmaz"** hadîsidir.[4]

Yine **Taberânî**'nin sika bir senedle rivâyet ettiği **Ebû Zer** hadîsinde Rasûlullah (as.), **Hz. Ömer**'i işaret ederek; **"Bu adam aranızda bulunduğu müddetçe size fitne gelmez"** demişti. Ondan sonra da **Ebû Zer, Hz. Ömer**'e **"Ey fitnenin kilidi"** diye hitap ederdi.[5]

Daha önce geçen 6370 nolu hadîste Hz. Peygamber, **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer Hıra** dağının üzerinde iken dağ sallanmış da Rasûlullah (as.); **"Sallanma ey Hıra dağı! Çünkü senin üzerinde ancak bir Peygamber, bir sıddîk ve bir şehîd vardır!"** buyurmuştu. **Hz. Ömer**'in, o kapıdan maksadın kendisi olduğunu belki de bu hadîsten anlamıştı.

Bilindiği üzere **Huzeyfe**, özellikle gelecekte meydana gelecek olan fitnelerle ilgili hadîslere ilgi duyar ve Rasûlullah'a (as.) devamlı

---

[4] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 551.

[5] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 310.

bunları sorardı. Onun alâkasını gören Hz. Peygamber de, muhtemelen kendisine güvenerek, başkalarına söylemediği bazı hususları özellikle ona söylerdi. Ashâb arasında **Huzeyfe**'nin bu konudaki düşüncelerine özel önem verilirdi.

Şüphesiz ki Allah'dan başka kimse gaybı bilmez. Peygamber de, Allah'ın kendisine bildirdiğinden başkasını bilmez. Binâenaleyh gelecekle ilgili bu rivâyetleri, bu ana ilke çerçevesinde değerlendirdiğimizde yadırgamamak mümkün değildir. Ancak Allah'ın, Peygamber'ine Kur'ân'da yer almayan ve dolayısıyla bize bildirilmeyen, üstelik bizi de fazla ilgilendirmeyen bazı bilgileri vermiş olması da hiç şüphesiz mümkündür.

٧٤٧٦- (م ــ **حذيفة بن اليمان** رضي الله عنه) قال : كنا عند عمر فقال : أيكم سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يذكر الفتن ؟ فقال قوم : نحن سمعناه، فقال :لعلكم تعنون فتنة الرجل في أهل وجاره؟ قالوا : أجل، قال : تلك يُكَفِّرها الصلاة والصيام والصدقة، ولكن أيُّكم سمع النبي صلى الله عليه وسلم يذكر التي تموج موجَ البحر ؟ قال : حذيفة : فأسكتَ القومُ : تُعْرِض، فقلت :أنا قال : أنا ، قال : أنت لله أبوك ، قال : حذيفة : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **الفتن على القلوب كالحصير عودا عودا، فأيُّ قلب أُشرِبَها نُكتَ فيه نُكتة سوداء ، وأي قلب أنكرها نُكتَ فيه نكتة بيضاء، حتى تصير على قلبين: أبيضَ مثل الصَّفا، فلا تَضره فتنة، مادامت السموات والأرضُ، والآخر: أسود مُرْبادا، كالكوز مُجَخِّيا، لا يعرف معروفا، ولا ينكر منكرا إلا ما أُشرب من هواه،** قال: وحدَّثته: أن بينك وبينها بابا مُغْلقا، يُوشك أن يُكْسَرَ قال عمر : أكسرا ؟ لا أبالك، فلو أنه فتح ؟ لعله كان يعاد، قال : لا، بل يُكْسَرُ، وحدَّثته أن ذلك الباب رجل يقتل أو يموت، حديثا ليس بالأغاليط، قال ربعي: « فقلت : يا أبا مالك – هو سعد بن طارق – ما أسودُ مربادا ؟ قال : شدة البياض في سواد، قلت: فما الكوز مُجَخيا؟ قال: منكوسا». أخرجه مسلم.

قال الحميديُّ : قد تقدم في المتفق عليه سؤال عمر عن الفتنة – يعني الحديث الذي قبل هذا – بألفاظ أُخر، لا يتفق مع هذا إلا في يسير، فلذلك أفردنا هذا، قلت : ولو أضافه إلى المتفق لكان أولى، فإن هذا رواية من ذلك الحديث.

7.476- Yine Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor:

"Hz. Ömer'in yanında idik. Bize;

"- Hanginiz Hz. Peygamber'in fitneden söz ettiği bir hadîsini işitti?" diye sordu. Cemâat;

"- Hepimiz işittik!" dediler. Hz. Ömer;

"- Herhalde siz, insanın âilesi ve komşuları hakkındaki fitnesini kastediyorsunuz" diye sordu. Onlar da;

"- Evet" dediler. Hz. Ömer;

"- O fitneye namaz, oruç ve sadaka keffâret olur. Hz. Peygamber'in deniz dalgaları gibi kuduran fitneden bahsettiğini hanginiz işitti?" diye sorunca, cemâat sustu. Huzeyfe hemen;

"- Ben!" dedi. Hz. Ömer;

"- Evet sen, baban canına!" diye karşılık verdi. Huzeyfe de, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Fitneler kalplere hasır çubukları gibi tekrar tekrar yerleştirilir. Hangi kalbe fitne yerleştirilirse, orada siyah bir nokta hâsıl olur. Hangi kalp onu kabul etmezse, orada da beyaz bir nokta meydana gelir. Böylece iki kalp meydana gelmiş olur. Bunlardan biri cilâlı taş gibi bembeyazdır, yer ve gök durduğu müddetçe fitne ona zarar vermez. Diğeri ise ters dönmüş testi gibi kırmızımtıraktır; ne ma'rûfu tanır, ne de münkeri reddeder. Sadece kalbine işleyen hevâ ve hevesini tanır!"

Huzeyfe der ki: Hz. Ömer'e;

"- Fitnelerle senin aranda kapalı bir kapı vardır, onun kırılması yakındır" dedim. Hz. Ömer;

"- Allah lâyığını versin, o kapı kırılacak mı? Keşke açılsaydı, belki tekrar kapanırdı!" dedi.

"- Hayır, bilâkis kırılacak!" dedim ve ona bu kapı ile öldürülecek veya eceliyle ölecek olan bir adamın kastedildiğini, mugâlata olarak değil bir hadîs olarak anlattım."

Râvî Rib'î der ki:

"- Ya Ebâ Mâlik! –Sa'd b. Tarık[6]- Bu '*Esvedu mübâden*' nedir?" diye sordum. O da;

"- Siyahın içindeki şiddetli beyazdır" dedi. Tekrar;

"- *el-Kûzu mucahhiyen*' nedir?" diye sordum.

"- Ters dönmüş testidir" dedi.[7]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Humeydî dedi ki:

"Hz. Ömer'in fitne sorusu ile ilgili hadis –bundan önce geçen rivâyet- Buharî ve Müslim'in müşterek rivâyeti olarak, farklı lafızlarla daha önce geçti. O hadîs, bu rivâyetle çok az yerde ittifak etmektedir. Bundan dolayı bu hadîsi müstakil olarak kaydettik."

Ben de derim ki:

"Bunu muttefekun aleyh olan hadîse ekleseydi, daha uygun olurdu. Çünkü bu, o hadîsin değişik bir rivâyetidir."

İZAH

Bu rivâyette de **Hz. Ömer**'in öldürülmesi ile meydana gelen fitnelere işaret edilmektedir.

"Fitneler kalplere hasır çubukları gibi tekrar tekrar yerleştirilir" cümlesinde, fitnelerin kalplere yerleşmesi hasıra benzetilmektedir. Nasıl ki parça parça olan lifler örülerek bir hasır meydana getiriliyorsa, fitneler de peyderpey ve zaman zaman kalbe yerleşmek suretiyle neticede bütün kalbi örüp kuşatır.

٧٤٧٧– (د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : «كنا قُعودا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فذكر الفتن، فأكثر في ذكرها، حتى ذكر فتنة الأحلاس، فقال قائل : يا

[6] **Ebû Malik, Sa'd b. Tarık b. Eşyem el-Eşcaî el-Kûfî**: ö. 140/757. Kûfeli tâbiîlerdendir. Babasından, Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve Yezîd b. Harun rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[7] **Müslim**, İman, 65/231.

رسول الله، وما فتنة الأحلاس ؟ قال : هي هَرَب وحَرب، ثم فتنة السَّرَّاء، دَخَنُها من تحت قَدَمَيْ رَجُل من أهل بيتي، يزعم أنه مني، وليس مني، وإنما أوليائي المتقون، ثم يصطلح الناس على رجل كوَرِك على ضِلَع، ثم فتنة الدُّهَيْماء، لا تَدَعُ أحدا منْ هذه الأمة إلا لَطَمَتْهُ لَطْمة فإذا قيل: انْقضَتْ تمادَتْ، يُصْبِحُ الرجلُ فيها مؤمنا ويمسي كافرا حتى يصير الناس إلى فُسطاطين فُسطاط إيمان لا نفاق فيه وفسطاط نفاق لا إيمان فيه فإذا كان ذَاكُمْ فانتظروا الدَّجَّال من يومه أو من غده». أخرجه أبو داود.

7.477- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda oturuyorduk. Hz. Peygamber (âhir zamandaki) fitnelerden söz etti ve oldukça da fazla şey anlattı. Hatta *Ahlâs* fitnesini de zikretti. Biri;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; *Ahlâs* fitnesi nedir?" diye sordu.

Rasûlullah (as.) şunları söyledi:

"- İnsanların birbirinden kaçması ve yağmalamadır. Sonra *Sevinç* fitnesi olacak! Bunun dumanı da ehl-i beytimden bir adamın ayaklarının altına kadar gelecek; o adam, kendisinin benden olduğunu iddia edecek, ama benden değildir. Benim dostlarım, ancak müttakîlerdir.

Sonra insanlar, tahtını bir kaburga kemiği üzerine kuran insan gibi birinin etrafında anlaşacaklar.

Sonra *Düheymâ* fitnesi çıkacak! Onun, bu ümmetten zarar vermediği kimse kalmayacak.

Fitne bitti denildiğinde, yine yaygınlaşacak! O kadar ki bir adam, mü'min olarak sabaha kavuşur, ama kâfir olarak akşama ulaşır. Nihayet insanlar iki kampa ayrılacaklar: Biri, içinde nifâkın hiç bulunmadığı iman kampı; diğeri de içinde imanın hiç bulunmadığı nifâk kampı! İşte bu duruma geldiğinizde, o gün veya ertesi gün Deccâl'i bekleyin!"[8]

---

[8] **Ebû Davud**, Fiten, 1/4242.

İZAH

Ahlâs; siyah yaygı, örtü, çul anlamına gelir. Daha çok hayvanın sırtına, semerin altına konulan yaygıya denir. Hz. Peygamber böyle bir benzetmeyi, fitnenin devamlılığını ve kalıcılığını ifâde için yapmıştır. Hayvanın sırtına konan çul devamlı orada kaldığı gibi, fitneler de artık hayatın bir gerçeği haline gelir.

"İnsanların birbirinden kaçması" diye tercüme ettiğimiz " هَرَبٌ " kelimesi, aralarındaki düşmanlıktan dolayı insanların birbirinden kaçması anlamına gelir.

"Yağmalama" diye tercüme ettiğimiz " حَرَبٌ " kelimesi de; insanın malını-mülkünü elinden almak, onu varlıksız bırakmak demektir. **Hattâbî** buna, malın ve âile efrâdının insanın elinden alınması manasını verir.

"Sevinç fitnesi" ifâdesi; insanların sağlık, bolluk ve refaha ulaşacaklarından dolayı kullanılmıştır. Bu fitnenin "**sevinç**"e izâfe edilmesi, isyân ve inkârın daha çok varlık ve bolluktan meydana geldiğinden dolayıdır. Müslümanlardaki bu fitnenin, düşmanı sevindireceğinden dolayı "**sevinç fitnesi**" adı verildiği de söylenmiştir.

"**Duman**"dan maksat, fitnenin ulaştığı yerlerdir.

"Ehl-i beytimden bir adam..." diye başlayan cümle ile, Peygamber'e neseb yakınlığının bir anlam ifâde etmediği, onların da fitnenin oyuncağı olabilecekleri, asıl değer ifâde eden şeyin neseben Peygamber'e uzak bile olsa takvâ olduğu ifâde edilmektedir.

"Tahtını bir kaburga kemiği üzerine kuran insan" cümlesi, temsilî bir ifâdedir. Düz ve sağlam olmayan tek bir kaburga kemiği üzerinde istikrar sağlanamayacağı gibi, yönetimi böyle ehliyetsiz birine vermekle de istikrar sağlanamayacaktır. Yani o adam, yönetime lâyık değildir; buna rağmen Müslümanlar yine de onu başlarına geçirecekler, ama yine huzur ve istikrar bulamayacaklar. O kişinin yönetime lâyık olmamasının sebebi de, yeterli ilmî ehliyete sahip olmaması ve görüş ufkunun da dar olmasıdır.

Düheymâ; siyah, koyu karanlık anlamına gelen **Dehmâ** kelimesinin ismi tasğiridir. Bu kelimenin küçültme ismi şeklinde

kullanılması, meydana gelen büyük fitnenin zemmi manasına hamledilmiştir.

"Mü'min olarak sabahlayan birinin kâfir olarak akşama ulaşacağı" cümlesinde anlatılmak istenen şudur: Sabahleyin kalktığında insan düşünce ve inanç olarak doğru çizgidedir, ama güne başlayıp hayatın içine girdiğinde ne helal duygusu kalır, ne de haram endişesi! Fitneler onu bu hale getirir ve yaptıklarını da mazur görür. Hatta insanların canını, malını ve namusunu bile helâl görmeye başlar.

"İçinde imanın hiç bulunmadığı nifâk kampı!" cümlesi ile ya imanın aslı, ya da kemâli kastedilmiştir. İmanın aslı mevcut olsa bile, yalancılık, hıyânet, ahde ihânet, hak-hukuk tanımamak gibi münâfıklara ait fiilleri işlediği için onda kâmil imandan eser kalmamıştır.

Bu rivâyetin işaret ettiği zaman ve mekân belli değildir. Ancak 7457 nolu hadîste işaret edilen **Harre** olayına kadar süren çekişmelerle ilgili bir sürece işaret etmiş olması muhtemeldir.

٧٤٧٨- (د ـــ أبو بكرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **ينزل ناس من أمتي بغائط يسمونه البصرة، عند نهر يقال له : دجلة، يكون عليه جسر، يكثر أهلها، وتكون من أمصار المهاجرين – وفي رواية : المسلمين – فإذا كان في آخر الزمان جاء بنو قنطوراء، عِراضُ الوجوه، صِغارُ الأعيُن، حتى ينزلوا على شطّ النهر، فيتفرق أهلها ثلاث فرق : فرقة يأخذون أذناب البقر والبرية، وهلكوا، وفرقة يأخذون لأنفسهم، وكفروا، وفرقة يجعلون ذراريهم خلف ظهورهم ويقاتلونهم، وهم الشهداء** ».

أخرجه أبو داود.

7.478- Ebû Bekre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ümmetimden bazıları, Dicle adı verilen bir nehrin kenarında adına Basra denen geniş bir araziye yerleşecekler. O nehrin üzerinde bir köprü vardır. Oranın nüfusu çoğalacak ve orası muhâcirlerin –bir rivâyette Müslümanların– **şehirlerinden biri**

olacak. Âhir zamanda ablak yüzlü, küçük gözlü Kantûra oğulları gelecek ve nehrin kenarında yerleşecekler. Şehir halkı üçe ayrılacak:

1- Bir kısmı hayvanların kuyruğuna sarılırlar ve bunlar helâk olurlar.

2- Öbür kısım, sadece kendilerini kurtarmaya çalışır ve küfre girerler.

3- Diğer kısım da çocuklarını geride bırakıp onlarla savaşırlar. İşte şehidler bunlardır."[9]

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **Saîd b. Cümhân**'ı her ne kadar **Yahya b. Maîn** ve **Ebû Davud** sika görüyorlarsa da, **Ebû Hâtim** onun için; **"O yaşlı biridir, hadîsi yazılır, ama kendisiyle ihticâc edilmez"** der.

Genel kabule göre bu rivâyet, **Moğol** istilâsına işaret etmektedir. **Ebû Davud** şârihi **Azîmâbâdî, "Bu rivâyetin bir mucize olduğunu ve bunun da hicrî 656 yılında vukû bulduğunu"** söyler.

Ancak bu hadîs, çok tartışılan rivâyetlerden biridir. Öncelikle "**Basra**" ile neresinin kastedildiği tartışılmıştır. Bununla bugün **Basra** diye bildiğimiz şehrin kastedildiğini ileri sürenlere karşı, hadîsteki diğer teferruatı göz önüne alarak **Basra**'nın değil **Bağdad**'ın kastedildiği iddia edilmiştir. Çünkü her şeyden önce **Dicle** nehri **Bağdad**'dan geçmekte, dolayısıyla mezkür köprü de orada bulunmaktadır. Sonra **Bağdad**'da **Basra Mahallesi** adı ile bilinen bir yer de bulunmaktadır ki burası, "**Basra Kapısı**" denilen yere yakın bir mahalledir. Bu itibarla asıl burası kastedilmiştir. Ayrıca hadîste zikredilen yağmalamanın da **Basra**'da değil, **Bağdad**'da vukû bulduğu tarihen de bilinmektedir. **Moğol** istilâsı büyük ölçüde Hilâfet merkezi **Bağdad**'ı tahrip etmişti.

Tartışılan diğer bir konu da "**Benû Kantûrâ**"nın kim olduğudur. Bunların **Türkler** olduğu ve **Ye'cüc** ve **Me'cüc**'ün amca çocukları olduğu şeklinde iddialar varsa da, bu iddiaların sağlam bir dayanağı

---

[9] **Ebû Davud**, 9/4306.

yoktur. Hatta **Zülkarneyn** seddi inşa ederken bunların orayı terk ettikleri için kendilerine **Türk** dendiği de ileri sürülmüştür.

Hadîsten maksadın **Bağdad**'ın istilâsı olduğuna inanılması ve **Bağdad**'ı da **Moğolların** istilâ etmiş olmaları sebebiyle "**Benû Kantûrâ**"nın **Türkler** olduğu ileri sürülmüş olmalıdır. Ancak Türklere **Benû Kantûrâ** dendiği tarihen bilinmemektedir. Bu itibarla gerek **Basra** ile ilgili izahatın ve gerek **Benû Kantûrâ** sözü ile Türklerin kastedilmiş olduğu iddiasının, ne tarihî ve ne de bilimsel bir dayanağı vardır.

Hadîsin son bölümünde sayılan üç gurup Müslümandan sadece silahlı mücadeleye girişenlerin gerçek şehidler oldukları; diğer iki guruptan düşmanla anlaşarak kendilerini kurtarmaya çalışanların ise münâfık oldukları; hayvanlarıyla ve tarlasıyla uğraşanların da helâk olacakları belirtilmektedir. Böyle bir tasnif makûl olmakla birlikte, fitne dönemlerinde yapılması gerekenler konusunda daha önce geçen rivâyetlerle uyuşmamaktadır. Çünkü o rivâyetlerde mücadeleden ziyâde, fitneden mümkün olduğunca uzak durmak tavsiye edilmekte idi.

٧٤٧٩- (د ــ **حسان بن عطية**) قال : مال مكحول وابن أبي زكريا إلى خالد بن معدان، وملت معهما، فحدثنا عن جبير بن نفير، قال : قال لي جبير بن نفير : انطلق بنا إلى ذي مخبر - رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : فأتيناه، فسأله جبير عن الهدنة ؟ فقال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ستصالحون الروم آمنا، فتغزون أنتم وهم عدوا من ورائكم فتنصرون وتغنمون وتسلمون ثم ترجعون، حتى تنزلوا بمرج ذي تلول، فيرفع رجل من أهل النصرانية الصليب، فيقول : غلب الصليب، فيغضب رجل من المسلمين فيدقه، فعند ذلك تغدر الروم وتجمع للملحمة** ». زاد في رواية: «**ويثور المسلمون إلى أسلحتهم، فيقتتلون، فيكرم الله تلك العصابة بالشهادة**». أخرجه أبوداود.

7.479- Hassân b. Atıyye'den rivâyet edilmiştir:

"Mekhûl ve İbn Ebî Zakeriyâ[10], Halid b. Ma'dân'a gitmişlerdi, ben de onlarla beraber gittim. Bize Cübeyr b. Nüfeyr'den şöyle tahdîs etti:

"Cübeyr b. Nüfeyr bana;

"- Bizi Zû Mihber'in oğluna –Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biridir- götür!" dedi. Birlikte ona gittik. Cübeyr ona (Rumlarla yapılacak olan) "*Sulh*"u sordu. O da, Rasûlullah'dan (as.) şöyle işittim, diye cevap verdi:

"Sizler Rumlarla güvenli bir sulh anlaşması yapacaksınız ve onlarla birlikte arkanızdaki müşterek bir düşmana karşı savaşacaksınız. Galip gelecek, ganimet toplayacak ve selâmete ereceksiniz, sonra da döneceksiniz ve sık tepeler bulunan bir yerde konaklayacaksınız. Orada Hıristiyanlardan biri haçı kaldırıp;

"- *Haç galip geldi*" diyecek. Müslümanlardan biri de buna kızacak ve o haçı kıracak. İşte o zaman Rumlar anlaşmayı bozacaklar ve savaşmak için toplanacaklar."[11]

---

[10] Metinde İbn Ebî Zekeriya diye kaydedilen bu zatın ismini İbnu'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**'ün ricâle tahsis ettiği bölümünde (XV, 550) Yahya b. Ebî Zekeriya el-Ğassânî diye kaydetmekte, ayrıca Hassân b. Atıyye'nin rivâyet ettiği ve Kitabu'l-Fiten'de zikredilen hadîste isminin geçtiğini de ilave etmektedir. Bunun yanlış olduğunu zannediyoruz. Zira hadîste onun Mekhûl ile birlikte gittiği belirtildiğine göre, yaş itibariyle Mekhûl'e akran olması gerekir. Halbuki Mekhûl hicrî 112 yılında vefat etmiş, Yahya b. Ebî Zekeriya ise hicrî 188 yılmda vefat etmiştir. diğer bir husus da, bu hadîs **Ebû Davud**'da tahric edilmiş, halbuki Yahya b. Ebî Zekeriya'nın sadece **Buharî**'de rivâyeti bulunmaktadır. Kanâatimizce burada kastedilen kişi, Abdullah b. ebî Zekeriya'dır. Onun kısa biyografisi de şöyledir:

Ebû Yahya, Abdullah b. Ebî Zekeriya (İyâs) b. Yezid el-Huzâî ed-Dımaşkî: ö. 117/735. Şamlı tâbiîlerdendir. Ümmü'd-Derdâ'yı dinlemiştir. Selmân'dan mürsel rivâyetleri vardır. Kendisinden Evzâî ve Halid b. Dihkan rivâyet etti. Halife Ömer b. Abdülaziz ona saygı gösterir ve onuu kendi yanına, tahtına oturturdu. Mücahid, âlim ve zâhid biriydi. **Şam** fukahasındandı. Âbid, zâhid ve saygın bir şahsiyetti. Çok az konuşurdu. Evzâî, **Şam**'da ondan faziletli birinin olmadığını söyler. Sika râvîlerdendir, ancak rivâyeti azdır. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[11] **Ebû Davud**, Melâhim, 2/4293-94.

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilave vardır:

"Müslümanlar silahlarına sarılırlar ve Rumlarla savaşırlar. Yüce Allah da o İslâm ordusuna şehidlikle ikrâmda bulunur."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

٧٤٨٠- (د ـ أم سلمة رضي الله عنها) قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**يكون اختلاف عند موت خليفة، فيخرجُ رجل من أهل المدينة هاربا إلى مكة، فيأتيه ناس من أهلِ مكة، فيُخرجونه وهو كاره، فيبايعونه بين الركن والمقام، ويُبْعَثُ إليه بَعْث من الشام، فيُخْسَفُ بهم بالبيداء بين مكة والمدينة، فإذا رأى الناسُ ذلك أتاهُ أبدال الشام، وعصائب أهْلِ العراق فيبايعونه، ثم ينشأ رجل من قريش، أخواله كَلْب ، فيَبْعثُ إليه بَعْثا، فيظهرون عليهم. وذلك بعث كلب والخيبةُ لمن لم يشهدْ غنيمة كلب، فيقسم المال، ويعمل في الناس بسُنّة نبيِّهم، ويُلْقي الإسلامُ بجرانه إلى الأَرْض، فيلبَثُ سَبْعَ سنين** – وقال بعض الرواة عن هشام. [يعني الدَّسْتَوائي] – : تسع سنين، **ثم يُتوفَّى، ويصلي عليه المسلمون**».

وفي رواية بقصة جيش الخسف قالت : « قلت : يا رسول الله، كيف بمن كان كارها ؟ قال : **يُخسَفُ بهم، ولكن يُبْعَثُ يوم القيامة على نيته** ». أخرجه أبو داود. وقد أخرج مسلم والترمذي معنى الخسف بالجيش الذي يؤمُّ البيت، مفردا من هذه القصة عن أم سلمة، وهو مذكور في فضل البيت من كتاب الفضائل من حرف الفاء، فلم نعده هنا،لاشتمال هذا على معنى غير ما اشتمل عليه ذلك الحديث.

7.480- Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir Halifenin ölümü esnasında ihtilaf çıkacak; bunun üzerine Medîneli biri Mekke'ye kaçacak, Mekke halkından bazıları da ona gidecek, istememesine rağmen onu bulunduğu yerden çıkaracaklar ve Hacer-i Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında kendisine bîat edecekler. Sonra ona Şam'dan bir ordu sevk edilir, bu ordu Mekke ile Medîne arasındaki Beydâ'da yere batırılır. İnsanlar

bunu görünce, Şam'ın abdâlları ve Irak'ın ileri gelenleri gelip ona bîat ederler. Sonra dayıları Kelb kabilesinden olan Kureyş'ten bir adam çıkar ve ona karşı bir ordu gönderir. Ama onlar, bu orduya galip gelirler. Bu ordu, Kelb kabilesinin gönderdiği bir ordudur. Kelbîlerin ganimetine katılmayan zarardadır. Halife ganimeti taksim eder ve insanlar arasında da Peygamberlerinin sünneti ile amel eder. Artık İslâm, yeryüzüne tam olarak yerleşir. Halife yedi yıl –Hişâm ed-Destüvâî'den[12] nakleden bazı râvîler dokuz yıl dediler- **hayatta kalır, sonra vefât eder. Müslümanlar onun cenâzesini kılarlar."**[13]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Ümmü Seleme, yere batan ordu hakkında Rasûlullah'a (as.);

"- Ey Allah'ın Rasûlü; orduya zorla dahil edilenlerin durumu ne olur?" diye sordum.

"- Onlar da yere batırılır, ama kıyâmet gününde niyetlerine göre diriltilirler" dedi.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Müslim ve **Tirmizî**, sadece Kâbe'ye doğru gelen ve yere batırılan bu ordu ile ilgili kısmı Ümmü Seleme'den müstakil bir hadîs olarak rivâyet ederler. Bu rivâyet, Kitâbu'l-Fedâil'de "Kâbe'nin Fazîleti" bölümünde geçti.[14] Bundan dolayı burada onu tekrar zikretmeye gerek görmedik.

---

[12] **Ebû Bekir, Hişâm b. Ebî Abdullah ed-Destüvâî el-Basrî:** ö. 150/767. Katâde ve Ma'mer b. Râşid'den rivâyet eder, kendisinden de İbn Mehdî, Ebû Davud et-Tayâlisî rivâyette bulunur. Hafız muhaddislerdendir. Sikadır. Çok güçlü bir hafızaya sahipti. Ahmed b. Hanbel; **"hadîsi ondan iyi hıfzetmek imkânsızdır"** der. İttifakla huccet kabul edilirdi, hadîste emîru'l-mü'minîndi. Mesleği itibariyle tüccardı. Kaderî idi, ama dâiyeden değildi. Bilâhare bu görüşünden döndüğü rivâyet edilir. Allah korkusundan çok ağladığı için gözlerini kaybetmişti.

[13] **Ebû Davud**, Melâhim, 1/4286-89.

[14] Bkz., hadîs no; 6889.

İZAH

6899 nolu hadîsin izahında da belirttiğimiz gibi **Beydâ; Medine** civarında, **Zülhuleyfe'**ye yakın bir yer adı olduğu gibi, çöl ve geniş arazi anlamına da gelir.

Bu hadiste zikredilen ordunun yere batma olayı, kaynaklarda genellikle **Abdullah b. Zübeyr** hâdisesi ile irtibatlandırılmakta ve meseleye siyasî bir anlam katılmaktadır. Bu hadîs, eğer mutlak olarak bir gerçeğin ifâdesi olduğu kabul edilecek olursa, en azından **Abdullah b. Zübeyr** olayı ile alakasının olmadığını söylemek gerekir. Çünkü **Abdullah'**a karşı savaşan ordunun yere batırılmadığı tarihen bilinmektedir. Bu itibarla bu rivâyetin, kıyâmet alâmetleriyle ilgili olması muhtemeldir. Nitekim bazı kaynaklarda da **Medîne'**den kaçıp **Mekke'**ye giden zâtın **Mehdî** olduğundan söz edilmektedir, ki bu da mezkür olayın kıyâmet alâmetlerinden olduğunu te'yîd etmektedir.

Bu hadisin önemli bir tarafı, yeryüzüne ilâhî bir belâ gönderilecek olursa, bu cezaya mü'minlerin de maruz kalacakları, ama kıyâmette herkesin kendi niyetine ve ameline göre muamele göreceği gerçeğini ortaya koymasıdır.

٧٤٨١- (د ـــ **ثوبان** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **يوشكُ الأُمَمُ أنْ تَدَاعَى عليكم كما تَدَاعَى الأَكَلةُ إلى قَصْعَتِها**. فقال قائل : من قِلَّة نحن يومئذ ؟ قال : **بل أنتم يومئذ كثير، ولكنّكم غُثاء كغُثَاءِ السَّيْلِ، ولَيَنْزِعَنَّ الله مِنْ صدور عدوكم المهابةَ منكم، وليقذفنَّ في قُلُوبكم الوَهْنَ**، قيل: وما الوَهْنُ يا رسول الله ؟ قال : **حُبُّ الدُّنيا، وكراهيَةُ الموت**». أخرجه أبو داود.

7.481- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İnsanların toplanıp sofraya çullandıkları gibi, milletlerin bir araya gelip sizin üzerinize çullanmaları yakındır."

Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o gün sayıca az olduğumuzdan mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Bilâkis o gün siz çok olacaksınız; ama selin yığdığı çer-çöp gibi olacaksınız. Allah da düşmanlarınızın kalbinden size karşı duydukları korkuyu kaldıracak ve sizin kalbinize *vehen* koyacak" buyurdu.

"- *Vehen* nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorulunca da;

"- Dünyayı sevmek ve ölümden hoşlanmamaktır" cevabını verdi.[15]

٧٤٨٢- (م ــ **أبو إدريس الخولاني**) قال : حذيفة رضي الله عنه « والله إنِّي لأعلمُ الناس بكلِّ فتْنَة هي كائنة فيما بيني وبين الساعة، وما بي [إلا] أن يكون رسول الله صلى الله عليه وسلم أَسَرَّ إليَّ في ذلك شيئا لم يُحَدِّثْهُ غيري، ولكنْ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قال يوما - وهو في مجلس يَتَحدَّثُ فيه عَنِ الفتن ويَعُدُّهُنَّ -: **منها ثلاث لا يَكَدْنَ يَذَرنَ شيئا، ومنها فِتَن كرياحِ الصيف، منها صغار، ومنها كبار، فذهب أولئك الرهط الذين سمعوه معي كلُّهم غيري**». أخرجه مسلم.

7.482- Ebû İdrîs el-Havlânî anlatıyor: "Huzeyfe şöyle dedi:

"Vallahi ben, kıyâmete kadar meydana gelecek olan bütün fitneleri insanların en iyi bileniyim. Bende, Rasûlullah'ın (as.) bana gizli olarak söylediği ve benden başkasına da söylemediği sözlerden başka bir şey yoktur. Bir gün Rasûlullah (as.) bir mecliste, fitnelerden bahsederken ve onların zamanlarına da işaret ederken şöyle dedi:

"Onlardan üç tanesi var ki, neredeyse hiç bir şey bırakmayacaktır. Yine öyle fitneler vardır ki, onlar yaz rüzgarları gibidir; bir kısmı küçük, bir kısmı da büyük fitnelerdir."

Hz. Peygamber'in bu sözünü benimle birlikte dinleyenlerin hepsi gitti, geride sadece ben kaldım."[16]

---

[15] **Ebû Davud**, Melâhim, 5/4297. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû Abdüsselâm Salih b. Rüstem el-Hâşimî,** hadisçiler nazarında meçhûldür. Ancak başka tarîklerinin bulunması onu kuvvetlendirmektedir.

[16] **Müslim**, Fiten, 6/22-24.

٧٤٨٣- (د ـ حذيفة بن اليمان رضي الله عنه) قال : « والله ماأدْري أنسي أصحابي، أم تناسَوْا ؟ والله ما ترك رسول الله -صلى الله عليه وسلم- من قائد فتنة إلى انقضاء الدنيا، يبلغ من معه ثلاثمائة فصاعدا، إلا قد سمَّاه لنا باسمه واسم أبيه واسم قبيلته ». أخرجه أبو داود.

7.483- Huzeyfe b. el-Yemân şöyle dedi:

"Vallahi bilemiyorum; arkadaşlarım gerçekten unuttular mı, yoksa unutmuş mu görünüyorlar? Vallahi Rasûlullah (as.), dünyanın son bulacağı zamana kadar gelecek olan fitne başlarından üç yüz ve daha fazla yandaşı bulunan herkesi, hiç birini bırakmadan bize adı, baba adı ve kabilesinin adıyla haber verdi."[17]

٧٤٨٤- (د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يُوشكُ المسلمون أن يحاصَرُوا إلى المدينة، حتى يكون أبعدَ مَسالحهم : سَلاحُ ».

قال الزهري: سلاح: قريب من خيبر، أخرجه أبو داود.

7.484- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yakında Müslümanlar Medîne'de muhasara edilecekler. O sırada onların silahlılarının en uzakta olanı Selâh mevkiinde bulunacak."

Zührî; "Selâh, Hayber'e yakın bir yerdir" dedi.[18]

İZAH

"**Müslümanların Medîne'de muhasara edilmeleri**"nden maksat; ya düşmanın oraya kadar gelip kendilerini kuşatması, ya da Müslümanların düşmandan kaçıp **Medîne**'ye sığınmalarıdır.

Hadîsteki *"mesâlih"* kelimesi, *"mesleha"*nın çoğuludur. *Mesleha* da; ya silah bulunan yer, ya da silah kullanan insan anlamına gelir. Bununla da hudut birlikleri kastedilir. İzahına çalıştığımız hadîste, o

---

17 **Ebû Davud**, Fiten, 1/4243.

18 **Ebû Davud**, Fiten, 1/4250.

sırada Müslümanların hudut birliğinin **Hayber** yakınındaki **Selâh** denilen yerde olacağı belirtilmektedir.

Abdülhak ed-Dehlevî, bu hadîste **Deccâl** dönemine, **İslâm**'ın **Medîne**'ye sığındığı zamana işaret edildiğini söylemektedir.

الفرع الثاني

فيما لم يذكر اسمه من الفتن

وفيه عشرة أنواع:

نوع أول

2- İSMİ BELİRTİLMEYEN FİTNELER

a) İSLÂM BİRLİĞİNİ PARÇALAMAK[19]

٧٤٨٥- (م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «بادروا بالأعمال فتنا كقطع الليل المظلم، يصبح الرجل مؤمنا ويمسي كافرا، ويمسي مؤمنا ويصبح كافرا، يبيع دينه بعرض من الدنيا». أخرجه مسلم والترمذي.

7.485- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Karanlık gece parçaları gibi fitneler gelmeden hayırlı ameller işlemeye çalışın! Zirâ o dönemde insan mü'min olarak sabahlar, ama kâfir olarak akşama ulaşır; mü'min olarak akşama ulaşan da kâfir olarak sabaha kavuşur ve insan dinini dünya menfaatine karşı satar."[20]

---

[19] **"İsmi Belirtilmeyen Fitneler"** ana başlığı altında verilen bu tâlî başlıkları **İbnu'l-Esîr**, sadece **"Birinci nevi... İkinci nevi..."** diye on kısma ayırdı, ancak herhangi bir başlık koymadı. Yukarıda görülen başlıklar ise, kaydedilen hadisler göz önüne alınarak tarafımızdan konulmuştur.

[20] **Tirmizî**, Fiten, 30/2195.

٧٤٨٦- (د ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «يكون في هذه الأمة أربع فتن، في آخرها القتل ». أخرجه أبوداود

7.486- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bu ümmette dört fitne görülecek, bunların en sonuncusu ölümdür."[21]

İZAH

Câmiu'l-Usûl'de bu rivâyetin son kelimesi " القتل ", yani **"ölüm"** şeklinde zaptedilmişken, **Ebû Davud**'da bu kelime " الفناء ", yani **"yokluktur"** şeklinde zaptedilmiştir.

Burada dört tane önemli fitneden söz edilmekte, ama bunların ne olduğu belirtilmemektedir. **Taberânî**'de **İmrân b. Husayn**'dan gelen bir rivâyette bu dört fitne sayılmakta ve bunların; **"İlkinde can helâl addedilecek; ikincisinde can ve mal; üçüncüsünde can, mal ve namuslar helâl addedilecek; dördüncüsünün de Deccâl"** olduğu belirtilmektedir.

٧٤٨٧- (م د س ـ عرفجة رضي الله عنه) سمعت رسول الله قاله صلى الله عليه وسلم يقول: « ستكونُ هَنات وَهنات، فمن أراد أن يفرّقَ أمرَ هذه الأمّة وهي جميع فاضرُبوهُ بالسيف كائنا من كان».

وفي رواية « فاقتلوه ». أخرجه مسلم. وفي رواية أبي داود « وهَنات » مَرّة أخرى.

وأخرجه النسائي، وله في أخرى قال : « رأيتُ النبي صلى الله عليه وسلم على المنبر يَخطُبُ النّاس، فقال: إنّها ستكونُ بعدي هَنات وَهنات، فمن رأيتموه فارَقَ الجماعة – أو يريد أن يفرق أمةَ محمد – كائنا من كان فاقتلوه، فإنّ يَدَ الله على الجماعة، والشيطانُ مع من فارق الجماعة يركُضُ».

---

[21] **Ebû Davud**, Fiten, 1/4241. Rivâyet, sened açısından zayıftır.

7.487- Arfece anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Felâketler, belâlar ortaya çıkacak... Birlik halinde olan bu ümmette kim tefrika meydana getirmek isterse, kim olursa olsun boynunu kılıçla vurun!"[22]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette son cümledeki fiil, **"öldürün"** şeklindedir.

Bunu **Müslim** tahric etti.

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler. **Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'i, minberde insanlara hutbe okurken gördüm. Şöyle buyurdu:

"Benden sonra felâketler, belâlar ortaya çıkacak... Cemâati parçalamak –veya Muhammed ümmetini parçalamak- **isteyen birini görürseniz, kim olursa olsun boynunu vurun! Çünkü Allah'ın eli, cemâatle beraberdir. Şeytan ise cemâati parçalayanla beraber tepinir."**

İZAH

"Felâket ve musîbet" diye tercüme ettiğimiz *"Henât"* lafzı, *"el-henetu"* sözcüğünün çoğuludur ve kötülük ve çirkin şeyler anlamında kullanılan bir kelimedir. Cümlenin siyak ve sibâkına bakıldığında burada ondan fitne ve musîbetin kastedildiği anlaşılır.

٧٤٨٨– (س ــ أسامة بن شريك رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أيما رَجُلٍ [خضرَجَ] يُفَرِّقُ أُمَّتي فاضْرِبوا عُنُقَه ». أخرجه النسائي.

7.488- Üsâme b. Şerîk'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Hangi adam ümmetimi parçalamak için meydana çıkarsa, onun boynunu vurun!"[23]

---

[22] **Müslim**, İmâret, 14/59; **Ebû Davud**, Sünnet, 30/4762; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 6.

[23] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 6.

نوع ثان

b) YETMİŞ ÜÇ FIRKA

٧٤٨٩- (د ـــ معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنه) قال : قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : « ألا إنَّ مَن كان قبلكم من أهل الكتاب افترقوا على ثنتين وسبعين ملَّة، وإن هذه الأمة ستفترق على ثلاث وسبعين، ثنْتان وسبعون في النار، وواحدة في الجنة، وهي الجماعة ».

زاد في رواية « وإنه سيخرج في أُمّتي أقْوَام تتجارَى بهم الأَهواء، كما يتجارى الكَلَبُ بصاحبه، لا يبقى منه عِرْق ولا مَفصل إلا دَخَله ». أخرجه أبو داود.

7.489- Muâviye b. Ebî Süfyân anlatıyor:

"Şunu bilin ki, sizden önceki kitap ehli yetmiş iki millete bölündü; bu ümmet de yetmiş üç fırkaya bölünecek! Bunların yetmiş ikisi cehennemde, sadece biri cennettedir ki, onlar da cemâattir."[24]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilâve vardır:

"Ümmetimde, kendilerini hevâ ve nefsî arzuların istilâ ettiği bir takım guruplar ortaya çıkacak; tıpkı kuduz illetinin girmedik damar ve mafsal bırakmadığı gibi, hevâ da onların her tarafına işleyecek."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

"Hevâ"; nefsin arzuları, beşerî hırs ve istekler anlamına gelir.

Bu rivâyette Hz. Peygamber Müslümanlara, nefsî ve beşerî arzularını kendilerine egemen kılmamalarını tavsiye etmektedir.

---

[24] **Ebû Davud,** Sünnet, 1/4597.

Çünkü bunların arkası gelmez. Bir tek insanın bile bitmez-tükenmez istekleri vardır. Toplumu teşkil eden her insanın da aynı derecede hırsları, arzuları vardır. Binâenaleyh burada yapılması gereken, arkası gelmez beşerî arzuların peşine takılmak değil, Hz. Peygamber'in sünnetine uygun tek bir çizgiyi takip etmektir.

"**İslâm ümmetinin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı**" ile ilgili hadîsler, özellikle Mezhepler Tarihinde çok fazla tartışılmıştır. **İbn Hazm** bu hadîsleri zayıf görür ve isnâd açısından sahîh olmadığını belirtir. Ayrıca kaynaklarda bunun tam zıddı olan bir rivâyet de zikredilir. Buna göre Hz. Peygamber; **"Ümmetim yetmiş fırkaya ayrılacak; bunlardan biri hariç hepsi cennete girecektir"** buyurdu.[25] **Makdisî**, ilk rivâyet daha meşhur olmakla birlikte bu rivâyetin sened açısından daha sahîh olduğunu söylemekte, ama senedini zikretmemektedir.[26]

Mamafih kaynaklarımızın hemen hepsinde, hadîsin belirli fırkalara delâlet ettiği vurgulanmakta ve **Hâricîler, Râfizîler, Cebriye, Mu'tezile, Mürcie, Müşebbihe** gibi çeşitli fırkaların isimleri, yan kollarıyla birlikte zikredilmekte ve böylece belirtilen yetmiş iki rakamına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Ancak tarihte görülen itikadî mezheplerin ana kolları esas alınacak olursa bu sayıya ulaşmak mümkün değildir. Bunların yan kolları da hesap edilecek olursa o zaman da sayıyı yetmişlerde durdurmak mümkün değildir. Nitekim kaynaklarımızda isimleri verilen mezhepler hakkında da farklılıklar görülmektedir.

Binâenaleyh hadîste sözü edilen yetmiş üç fırka, muhtemelen hakiki bir sayıya değil, kesretten kinâye olarak **Muhammed** ümmetinin, önceki ümmetlere göre daha fazla ayrılığa ve tefrikaya düşeceği manasına gelmektedir. Bu guruplardan **"yetmiş ikisinin**

---

[25] **Şevkânî**, *Fevâidu'l-Mecmûa*, 502.

[26] Bkz., **Fığlalı**, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, XIII-XIV; a.mlf., *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, 18. **Şevkânî** ise **Ukaylî**'den naklen bu ikinci rivâyetin senedinde meçhûl bir râvî bulunduğunu söylemektedir. **Dârekutnî** de bunu nakletmekte, ancak ulemanın kanâatine göre onu **el-Ebred b. el-Eşres**'in uydurduğunu söylemekte, **Zehebî** de *Mîzân*'da bu adamın yalancı ve hadîs uyduran biri olduğunu kaydetmektedir.

cehennemde, birinin cennette olduğu" rivâyeti esas alınacak olursa, bununla Kur'ân ve Sünneti terkedip nefsî ve beşerî arzularının peşine takılan guruplar kastedilmiş olabilir. İnsanlar farklı farklı olduğu ve her birinin arzuları da çeşitli olduğu için bu guruplar sayı itibariyle çok fazla olabilir. Kur'ân ve sünnete tâbi olanlar ise, aynı esaslara bağlı kaldıkları için tek gurup kabul edilir.

"Yetmiş ikisinin cennette, birinin cehennemde olduğu" rivâyeti kabul edilecek olursa, küfrün tek millet olduğu, binâenaleyh onların tek bir millet olarak cehenneme gireceği, Müslümanların ise bütün farklılıklarına rağmen yine aynı kaynağa bağlı oldukları için bütün islâmî gurupların da cennete girecekleri şeklinde izah edilebilir. Burada İslâm dininin, insanlara tanıdığı fikrî özgürlüğün geniş alanı karşımıza çıkar.

Hadîste bir de teşbih yapılmakta; nasıl ki vücûda giren kuduz illeti bütün vücûda dağılıp her tarafı etkiler ve neticede ölüme götürürse, aynen bunun gibi nefsî ve beşerî arzular da insanı yönlendirmeye başladığında, bu illet de insanın bütün benliğini saracak ve bir daha da insan ondan kolay kolay kurtulamayacaktır.

٧٤٩٠– (**د ت ــ أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**تَفَرَّقَت اليهودُ على إحدى وسبعين فِرْقَة أو اثنتين وسبعين والنصارى مثل ذلك وستفترق أُمَّتي على ثلاث وسبعين فرقة**». أخرجه الترمذي. وفي رواية أبي داود قال: «**وتفرَّقت النصارى على إحدى وسبعين أو اثنتين وسبعين فرقة**...» وذكر الحديث.

7.490- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldı. Hıristiyanlar da onlar gibidir. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır."[27]

[27] **Ebû Davud**, Sünnet, 1/4596; **Tirmizî**, İman, 18/2640.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de; **"Hıristiyanlar yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldı..."** diye başlar ve aynı hadisi zikreder.

٧٤٩١- (ت ـــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**ليأتينَّ على أمَّتي ما أتى على بني إسرائيل حَذْوَ النَّعْلِ بالنَّعْلِ، حتى إن كان منهم من أتى أمَّهُ علانية، ليَكُونَنَّ في أمتي مَنْ يصنع ذلك، وإن بني إسرائيل تفرَّقت على ثنتين وسبعين ملة، وستفترق أُمَّتي على ثلاث وسبعين ملة كُلُّها في النار إلا ملة واحدة** قالوا: مَنْ هي يا رسول الله؟ قال: **مَنْ كان على ما أنا عليه وأصحابي**». أخرجه الترمذي.

7.491- Abdullah b. Amr b. Âs'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Benû İsrâil'in başına gelenler, adım adım benim ümmetimin de başına gelecek. O kadar ki, onlardan alenî olarak annesine yaklaşan olmuşsa, benim ümmetimden de bu işi yapanlar çıkacak. Benû İsrâil yetmiş iki millete ayrıldı, benim ümmetim de yetmiş üç millete ayrılacak; yalnız bir gurubu hariç bunların hepsi cehennemdedir."

"- Bu gurup kimdir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular.

"- Benim ve ashâbımın yolundan gidenlerdir" buyurdu.[28]

نوع ثالث

c) BAŞKALARINI TAKLİT

٧٤٩٢- (ت ـــ **أبو واقد الليثي** رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم « لما خرج إلى غزوة حُنَيْن مرَّ بشجرة للمشركين كانوا يُعلِّقون عليها أسلحتهم، يقال لها : ذات

---

[28] **Tirmizî**, İman, 18/2642. Bu hadîsin râvîlerinden **Abdurrahman b. Ziyâd b. En'um el-İfrikî** zayıftır. **Tirmizî** de hadîsin hasen-garîb olduğunu söylemiştir. Fakat daha önceki rivâyetler, manen bunu destekler mahiyettedir.

أنواط، فقالوا : يا رسول الله، اجعل لنا ذات أنواط، كما لهم ذاتُ أنواط، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : سبحان الله! هذا كما قال قومُ موسى : اجعل لنا إلها كما هم آلهة، والذي نفسي بيده : لَتركَبُنَّ سَنَنَ من كان قبلَكم». أخرجه الترمذي. وزاد رزين : « حَذْوَ النعل بالنعل، والقذة بالقُذَّة، حتى إنْ كان فيهم من أتى أمَّهُ يكون فيكم، فلا أدري : أتعبدون العجْل، أم لا ؟ ».

7.492- Ebû Vâkıd el-Leysî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Huneyn gazâsına çıkınca, müşriklerin silahlarını astıkları ve *'Zâtu envât'* adı verilen bir ağacın yanına geldi. Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onların *'Zâtu envâtı'* olduğu gibi, bize de bir *'Zâtu envât'* tayin et!" dediler.

Rasûlullah (as.) şu karşılığı verdi:

"- Sübhânellâh! Bu, Musa'nın kavminin; ***'onların ilâhları olduğu gibi bizim için de bir ilâh yap!'*** **demelerine benzedi. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizler de mutlaka daha önceki milletlerin yollarına gireceksiniz."**[29]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Rezîn** şu ilaveyi yaptı:

"...Adım adım, tıpatıp onların yollarına gireceksiniz. Hatta onlardan annesine yaklaşan biri olmuşsa, sizde de olacak. Ancak buzağıya tapıp tapmayacağınızı bilmiyorum."

İZAH

Hadîste sözü edilen ağaç, **İbnu'l-Esîr**'in **en-Nihâye**'de verdiği bilgiye göre; müşriklerin zaman zaman silahlarını astıkları ve etrafında ibadet ettikleri bir ağaçmış.

"Annesine yaklaşmak"'tan maksat, cinsel ilişkidir. **Hâkim**'in **İbn Abbas**'dan rivâyet ettiği hadîsin sonunda da; **"Onlar karısıyla sokakta ilişkide bulunmuşsa mutlaka siz de bulunacaksınız"** denir.

---

[29] **Tirmizî**, Fiten, 18/2180.

"Adım adım sizden önceki milletlerin yolunu izleyeceksiniz" cümlesini **Nevevî**, küfürde değil ama, isyanda ve günah işlemekte onlara uyacaksınız diye açıklar.

٧٤٩٣- (خ م ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لتتبعُنَّ سَنَن مَنْ كان قبلكم شبْرا بشبر، وذراعا بذراع حتى لو دَخلوا جُحْرَ ضبٍّ لَتبعْتُموهُمْ**. قلنا : يارسول الله اليهودُ والنصارى ؟ قال : **فَمَنْ ؟** » أخرجه البخاري ومسلم.

7.493- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sizden önceki milletlerin yollarına sizler de karış karış, arşın arşın gireceksiniz. Hatta onlar keler deliğine girmişlerse, siz de onlara uyacaksınız."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Yahudilerle Hıristiyanları mı kastediyorsun?" diye sorduk.

"- Başka kim olacak?" dedi.[30]

İZAH

İslâm, Allah'ın kendisinden hoşnut ve râzı olduğu en mükemmel dindir. Müslüman da bu en mükemmel dinin müntesibi olan insandır. Yani Allah'ın beğendiği ve râzı olduğu kişidir. Bu itibarla Müslüman, insan cinsinin en hayırlısı, en doğru yolda olanıdır. Çünkü onun yolunu Allah çizmiş, rotasını Allah tayin etmiştir. Müslüman'ın **"en hayırlı millet"**[31] olduğunu beyan buyurmuştur. Her alanda zirveyi temsil eden, hiçbir sahada küçülmeyen, insan cinsinin en mükemmel örneği olan bir yüce varlığı da Müslümanlara nümûne-i imtisâl olarak göndermiş, böylece insanın takip edeceği en mükemmel yolu canlı bir örnekle önüne koymuştur.

---

[30] **Buhari**, İ'tisâm, 14; Enbiyâ, 50; **Müslim**, İlim, 3/6.

[31] Âli İmrân, 110.

İnsan, gidişatının doğruluğundan şüphe ederse daha mükemmel yollar, başka örnekler arar; araması da tabiîdir, hatta gereklidir. Ama yolu ve rotası Allah ve Rasûlü tarafından çizilen ve bunun doğruluğu da Allah ve Rasûlü tarafından garanti edilen Müslüman'ın başka örnekler aramasının anlamı olur mu? Allah ve Rasûlü'nün gösterdiğinden daha doğru bir yol olabilir mi? Öyleyse Müslüman niçin başkalarına uysun?

Bilim ve teknik, hiçbir milletin özel mülkü değildir. Özel kültür olabilir, ama özel ilim olmaz. Binâenaleyh Müslüman, bilim ve tekniği nerede bulursa alır ve dünya hayatını daha mutlu ve daha müreffeh kılmaya çalışır. Bu onun tabiî ve zorunlu görevlerindendir. Ama inancını, ahlâkını ve değer ölçülerini başka yerde aramaz. Çünkü bunların en doğru olanı kendisindedir. Günaha batmış fâni kişileri değil, ezel ve ebed olan Allah'ın buyruğunu ve günahsız örnek **Hz. Muhammed**'i takip eder.

Bununla birlikte dünya hayatının ve insan fıtratının gereği olarak Müslüman da zaman içersinde diğer milletlerin düştüğü hatalara düşer. Aynı yanlışlara dalar. Bazen beşerî fıtratın gereği olarak bazen de başka milletleri taklit neticesinde bu yola girer. İşte bundan dolayıdır ki müslüman, başkalarını taklit ederek yanlışa düşmemeye özen göstermelidir. Çünkü bu yanlış, onun için büyük bir felâkete yol açabilir.

٧٤٩٤- (خ ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تقومُ الساعة حتى تأخذَ أُمَّتي مأخذ القُرونِ قَبْلَها شِبْرا بِشِبر، وَذِرَاعا بِذِرَاع**، قيل له: يا رسول الله، كفَارِسَ والروم ؟ قال: **مَنِ الناسُ إلا أولئك؟**» أخرجه البخاري.

7.494- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ümmetim, daha önceki asırlarda yaşayan insanların yollarına karış karış, arşın arşın girmeden kıyâmet kopmaz."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Fâris ve Rûm gibi mi?" diye soruldu.

"- Onlardan başka insanlardan kim var ki?" dedi.[32]

İZAH

"Onlardan başka insanlardan kim var ki?" cümlesi, dünyada başka insanların olmadığı anlamına gelmez. Hz. Peygamber döneminde dünyada hâkim güç olarak iki büyük imparatorluk vardı. Biri **İran Sâsânî İmparatorluğu**, diğeri de **Bizans İmparatorluğu**! Dünyaya bu iki devlet egemendi ve onlar dünyayı istedikleri gibi çekip çeviriyorlardı. Bugün nasıl insanlar Batıyı ve **Amerika**'yı örnek alıyor, onlara özeniyorlarsa, o gün de bu iki devlete özeniyorlardı. İşte Hz. Peygamber yukarıdaki sözü, o gün dünyada var olan iki hâkim gücü kastederek söylemiş olmalıdır. Dolayısıyla önceki rivâyetten farklı olarak bu ifâdede, sadece Yahudilik ve Hıristiyanlık değil, insanların örnek almaya değer gördüğü her din ve her devletin de bu kapsamda düşünülmesi gerektiği görülmektedir.

٧٤٩٥- (م ــ عائشة رضي الله عنها) قالت: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا يَذْهَبُ الليلُ والنهار، حتى تُعبد اللاَّتُ والعُزَّى**، قلت : يا رسول الله، إن كنتُ لأُظنُّ حينَ أنزل الله تعالى: **{هو الذي أرْسَلَ رَسُولَهُ بالهُدَى وَدينِ الحقِّ لِيُظْهِرَهُ على الدِّينَ كلّه وَلَو كَرِهَ المُشْرِكُونَ}** [الصف: ٩] أن ذلك تامٌ، قال: **إنّه سَيَكونُ من ذلك ما شاء الله، ثم يَبْعَثُ الله ريحا طَيِّبَة، فَتَتوفّى كلَّ من كان في قلبه مثقالُ حَبة من خَرْدل من إيمان، فيبقى من لا خير فيه، فيرجعونَ إلى دينِ آبائهم**». أخرجه مسلم.

7.495- Hz. Âişe anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Lât ve Uzzâ'ya tapılmadan gece ve gündüz gitmez."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Yüce Allah *'Rasûlünü bütün dinlere gâlip kılmak için hidâyetle ve hak dinle gönderen O'dur! İsterse müşrikler hoşlanmasınlar!...'*[33] âyetini indirince, ben bunun tamam olduğunu zannediyordum" dedim. Cevaben;

---

[32] **Buharî**, İ'tisâm, 14.

[33] Saff, 9.

"- Şüphesiz bu galip gelme işi, Allah'ın dilediği zamana kadar devam eder. Sonra Allah temiz bir rüzgar gönderir ve kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan herkesin ruhunu kabzeder. Geriye kendilerinde hiç hayır bulunmayan insanlar kalır ve onlar da atalarının dinlerine dönerler" dedi.[34]

İZAH

"Lât ve Uzzâ'ya tapılmadan gece ve gündüz gitmez" cümlesi, eskiden olduğu gibi putlara tapınmadan kıyâmet kopmaz anlamındadır. Gündüz ve gecenin gitmesi ile zamanın sona ermesi kastedilmiştir. Hadîste insanların tekrar atalarının dinlerine nasıl dönecekleri de belirtilmektedir.

٧٤٩٦- (م د ت ـ **ثوبان** رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّما أخاف على أُمَّتي الأئمةَ المضلِّين ، فإذا وُضِعَ السيفُ في أمتي ، لم يُرفَع عنها إلى يوم القيامة ، ولا تقوم الساعة حتى تلتحق قبائلُ من أمتي بالمشركين ، وحتى تعبد قبائلُ من أُمتي الأوثان ، وإنَّه يكون في أمتي ثلاثون كذَّابون ، كُلُّهم يزعم إنه نبيّ ، وأنا خاتم النبيين ، ولا نبيَّ بعدي ولا تزال طائفة من أمتي على الحق ، لا يضرُّهم مَنْ خالفهم حتى يأتيَ أمر الله**».

قال علي بن المديني: هم أصحاب الحديث. هذا الحديث أورده رزين هكذا، وأخرج مسلم بعضه وهو مذكور في « **فضائل الأمة**» من كتاب الفضائل. وأخرجه أبو داود في جملة حديث وهو مذكور في المعجزات من « **كتاب النبوة** » من حرف النون ، وأخرجه الترمذي مفرَّقا في ثلاثة مواضع.

7.496- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ümmetim için ancak dalâlete düşürücü liderlerden korkarım. Ümmetimin arasına bir kere kılıç girdi mi, kıyâmet gününe kadar bir daha da kalkmaz. Ümmetimden bazı kabileler müşriklere iltihak etmedikçe ve ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyâmet kopmaz. Ümmetim arasında otuz tane yalancı

---

[34] **Müslim**, Fiten, 17/52.

çıkacak, bunların hepsi de Peygamber olduğunu iddia edecek. Ben, Peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra Peygamber yoktur! Ümmetimden bir gurup daima hak üzere kalacak ve Allah'ın emri gelinceye kadar muhalifler onlara zarar veremeyecekler."

Bu gurup hakkında Ali b. el-Medînî; "Onlar hadîsçilerdir" der.[35]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Rezîn** bu şekilde zikretti. Hadîsin bir kısmını **Müslim** tahric etmiştir; bu bölümü **Kitabu'l-Fedâil**'de **"Bu Ümmetin Fazîletleri"** bâbında[36] geçti.

Ebû Davud da bunu başka bir hadîsin içersinde zikretti; bu da **Kitabu'n-Nübüvvet**'te gelecektir.[37]

Tirmizî de hadîsi üç ayrı yerde ve parça parça tahric etti.

İZAH

"Dalâlete düşürücü liderler" cümlesi; öncelikle Müslümanları yöneten, yönlendiren ve onlara kendine göre bir kimlik ve şekil vermeye çalışan yöneticileri akla getirmekte ise de, insanları inançlarından soyutlamaya ve dinî yaşantılarını bitirmeye çalışan herkesi içine alır.

"Ümmetimin arasına kılıç girerse, kıyâmet gününe kadar bir daha kalkmaz" cümlesi, Müslümanlar arasında meydana gelecek olan ihtilaf ve tefrikanın boyutunu dile getirmektedir. Bir millete fitne girerse, bir daha ondan kurtulmak çok zordur, aradan uzun asırların ve nesillerin geçmesi gerekecektir. Tarihe bakıldığında da **Hz. Osman**'ın şehîd edilmesiyle patlak veren fitnenin, hiç kapanmamak üzere Müslümanlar arasında devam ettiği görülecektir.

Bütün olumsuzluklara rağmen her dönemde İslâm'a bağlı, onu aslî hüviyetiyle yaşamaya ve ayakta tutmaya çalışan bir gurup da mutlaka mevcut olacaktır. İslâm, hiçbir dönemde bitirilemeyecektir.

---

[35] **Müslim**, İmâret, 53/170; **Ebû Davud**, Fiten, 1/4252; **Tirmizî**, Fiten, 32/2202; 43/2219; 51/2229.

[36] Bkz., hadîs no; 6776.

[37] Bkz., hadîs no; 8879.

Çünkü İslâm'ın kaderini **"daima gâlip olan"** Allah yazmış, bu kaderi de kendi sıfatına uygun şekilde **"Gâlip"** diye takdir buyurmuştur.

Hadîsin son bölümünde ifâde edilen **"her dönemde hak üzere kalacak olan gurub"**'la kimlerin kastedilen açık değildir. Gerçi **Alî b. el-Medînî; "Onlar hadisçilerdir"** demekte ise de, bu tamamen kendi kanâatidir. **Ahmed b. Hanbel**'e göre de hadisçilerdir. Ama bu konuda başka görüşler de ileri sürülmüştür. **Buharî**'ye göre; **"Onlar ilim adamlarıdır."** Bazı şârihler; **"Allah kimin için hayır murâd ederse, onu dinde âlim yapar"** hadisinin de bu görüşü te'yîd ettiğini söylemektedirler.

Nevevî ise, her meslek erbâbı içinde yer alan **"sâlih mü'minler"** olduğu kanâatindedir.

نوع رابع

d) FİTNE DÖNEMİNDE ÖLDÜRÜLENLER

٧٤٩٧- (د ـ **سعيد بن زيد** رضي الله عنه) قال : « كنَّا عندَ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فذكر فتنة عظَّمَ أمرها ، فقلنا - أو قالوا - يا رسول الله ، لئن أدْرَكَتْنا هذه لَتُهْلِكَنَّ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :**كَلاّ إنْ بحسبِكم القتلَ**». قال سعيد: « فرأيت إخواني قُتِلوا». أخرجه أبو داود.

7.497- Saîd b. Zeyd anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bulunuyorduk. Hz. Peygamber bir fitneden söz etti ve onun tehlikesini çok büyük gösterdi.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o fitneler bizim sağlığımızda ortaya çıkarsa, bizler de helâk oluruz!" dedik –veya ashâb böyle söyledi-. Hz. Peygamber;

"- Asla! Öldürülmeniz, (bağışlanmanız için) **size yeter!"** buyurdu.

Hadîsin râvîsi Saîd b. Zeyd bilâhare şöyle dedi:

"Ben, (mü'min) kardeşlerimin öldürüldüğünü gördüm."[38]

İZAH

Hz. Peygamber meydana gelecek olan fitnenin insanlar için dünya ve âhirette büyük zararlara yol açacağını söyleyince, ashâb-ı kirâm, bu fitne kendileri hayatta iken meydana gelecek olursa, hem dünyalarını, hem de âhiretlerini perişan edeceğinden korkuyorlar ve bu endişelerini de Hz. Peygamber'e ifâde ediyorlar. Ama Hz. Peygamber onları; "Öldürülmeniz, size yeter!" cümlesi ile teselli ediyor. Bu sözüyle de onları fitne dönemlerinde aktif bir rol üstlenmemelerini ve mağdur olmayı tercih etmelerini tavsiye ediyor. Onların bu mağduriyetleri ölümlerine bile yol açsa, bu onların ebedî hayatlarının kurtuluşuna vesile olabilir. Çünkü gördükleri zulüm ve haksızlık, günahlarının bağışlanmasını sağlayacaktır.

Hadîsin sonunda **Saîd b. Zeyd**'in ifâdesi dikkate değerdir. Ashâb-ı kirâmdan pek çok kişinin öldürülerek dünya hayatlarını tamamlamalarını, bu hadîse dayanarak âhirette bağışlanacakları neticesine varıyor.

Hadîs fitneye yol açmamak, hatta ölüm pahasına dahi olsa fitneden uzak durmak gerektiğini ifâde etmektedir.

٧٤٩٨- (م ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
«لَيأتينَّ على الناس زمان ، لا يدري القَاتلُ في أيِّ شيء [قَتَلَ] ، ولا يدري المقتولُ في أي شيء قُتلَ ؟ قيل : وكيف ؟ قال : الهَرْجُ ، القَاتلُ والمقتولُ في النار ». أخرجه مسلم.

7.498- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Öyle bir zaman gelecek ki katil, neden öldürdüğünü, maktul de neden öldürüldüğünü bilmeyecek!"

"- Bu nasıl olur?" diye sorulunca;

"- Bu *herc*'dir; katil de maktul de cehennemdedir" buyurdu.[39]

---

[38] **Ebû Davud**, Fiten, 7/4277.

[39] **Müslim**, Fiten, 18/55-56.

İZAH

"Herc" kelimesi, bu bölümün baş tarafında da belirtildiği üzere fitne, kargaşa, adam öldürmek, ihtilaf gibi manalara gelir. Genelde gayri meşrû davranışların insanlar arasında çok aşırı şekilde yaygınlaştığını ifâde eder. Bu kelime hadîslerde mü'minlerin birbirlerini öldürmeleri şeklinde tezâhür edecek olan ve bu öldürme işinin âdeta bir kıyım halini aldığı âhir zamana âit fitneler için kullanılmaktadır. Anarşinin ülkeye egemen olması, emniyetin ortadan kalkması ve sosyal düzenin herc ü merc olmasıdır.

İşte böyle bir dönemde katil öldürdüğü kişiyi niçin öldürdüğünü, maktul de hangi suçtan dolayı öldürüldüğünü tam olarak bilemeyecektir. Bundan dolayı da hem katil, hem de maktul cehenneme girecektir; çünkü maktul de aynı hareketin içinde aktif olarak yer almakta idi. Böyle bir harekette yer almayan birinin öldürülmesi ise, bir önceki hadîste de belirtildiği üzere kendisinin bağışlanmasını sağlayacaktır.

٧٤٩٩- (خ م - أسامة بن زيد رضي الله عنهما) قال : « أشرفَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم على أُطُم من آطام المدينة ، فقال : **هل ترَوْنَ ما أرى ؟** قال : لا ، قال : **فإني لأرى مواقعَ الفتن خلال بيوتكم كمواقع القَطْر** ». أخرجه البخاري ومسلم ،

7.499- Üsâme b. Zeyd şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, Medîne'nin yüksek binalarından birine çıktı ve;

"- Benim gördüklerimi sizler de görüyor musunuz?" diye sordu. Yanındakiler;

"- Hayır!" dediler.

"- Ben, sizin evlerinizin arasındaki fitne yerlerini tıpkı yağmurun düştüğü yerleri gibi görüyorum" buyurdu.[40]

[40] **Buharî**,I Fedâilu'l-Medîne, 8; Mezâlim, 25; Menâkıb, 25; Fiten, 4; **Müslim**, Fiten, 3/9.

İZAH

Hadîste fitnelerin yağmura benzetilmesi, yağmurun çokluğundan ve her tarafa yağmasından dolayıdır. Buna göre İslâm ümmeti çok fazla miktarda fitnelerle karşılaşacak ve bu fitneler her tarafa bulaşacak; sadece fitneye bulaşanlara değil herkese zarar verecektir.

Bu ifâde kesinlik manasına da hamledilebilir. Hz. Peygamber yağmur düşen yerleri gözleriyle açıkça gördüğü gibi, fitne çıkacak yerleri de kesin olarak açıkça görmüştü. Bu görmenin, gözle müşahededen ziyade, vukûu hakkındaki kesin bilgi anlamına hamledilmesi uygun olur.

٧٥٠٠- (د ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «إنّها ستكونُ فتنةٌ تَستنطفُ العربَ قتلاها في النار اللسانُ فيها أشدُّ من وَقعِ السيف». أخرجه الترمذي وأبو داود.

7.500- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bütün Arapları içine alan bir fitne vukû bulacak! O fitnede öldürülenler, cehennemliktir. O dönemde konuşmak, kılıç sallamaktan daha tehlikelidir."[41]

İZAH

Fitne döneminde öldürülenlerin cehennemlik olmalarının sebebi; onların Allah için, hak ve adâleti hâkim kılmak için mücadeleye girişmemeleri, aksine mal ve mevki hırsıyla bu yola girmeleridir. Cehenneme girmeleri de bu davranışlarının sonucudur. Günahlarının sonunda da cehennemden çıkmaları gerekir. Öldürülen cehenneme girerse, öldürenin de cehennemlik olduğu şüphe götürmez.

Hz. Peygamber bunu, insanları özellikle fitnelerden uzak tutmak için söylemiş olmalıdır. Çünkü öldürülen insan, bir ölçüde mazlum kabul edilir; o bile cehenneme gireceğine göre, bu işe karışan herkesin

---

41 **Ebû Davud**, Fiten, 3/4265; **Tirmizî**, Fiten, 16/2178.

cehenneme girmesi söz konusudur. Öyleyse herkesin fitneden uzak durması gerekir.

Dilin kılıçtan daha tehlikeli olması, bütün fitnelerin ve kötülüklerin sözle başlamasından dolayıdır. Özellikle fitne dönemlerinde tahrik edici sözler, gerçekten silahtan daha kötü neticelere götürür. Burada sadece tahrik değil, dedikodu yapmak, laf taşımak, kin ve husumete yol açacak sözler kullanmak, ihtilafı devamlı gündemde tutmak gibi sözle alakalı bütün menfî unsurlar da aynı kategoride görülmelidir.

Tirmizî bu hadîsin garîb olduğunu söylemekte, **Buharî** de **Hammâd b. Seleme**'nin bunu merfû olarak rivâyet etmesine karşılık, **Hammâd b. Zeyd**'in mevkûf olarak rivâyet ettiğini belirtmektedir.

٧٥٠١- (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :

«ستكُون فتنة صَمَّاءُ بَكْماءُ عمياءُ ، مَنْ أَشْرَفَ لها استشرفت [له] و إشرافُ اللسان فيها كوقوع السيف». أخرجه أبو داود.

7.501- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sağır, dilsiz ve kör bir fitne ortaya çıkacak; kim ona yaklaşırsa, fitne de onu kendine doğru çeker. O dönemde dilini kullanmak da kılıç kullanmak gibidir."[42]

İZAH

"Sağır, dilsiz ve kör..."; fitneye karışan insanların ortak vasfıdır, o insanların vasfı ile fitne tavsif edilmiştir. Buna göre o insanlar hakka kulak vermezler, hakkı konuşmazlar ve hakkı görmezler. Kör bir taassup onların bütün varlıklarını kuşatmıştır. İyi ile doğruyu, hak ile bâtılı, güzel ile çirkini ayırt edemezler. Hak ve adâlet namına ağızlarından güzel bir söz çıkmaz.

---

[42] **Ebû Davud**, Fiten, 3/4264. Bu hadîsin isnâdı zayıftır.

Aliyyu'l-Karî, bu ifâdenin, fitnenin kötülüğünden, zulmetinden ve o dönemde hak ve adâletin ortaya çıkamamasından kinâye olabileceğine işaret eder.

٧٥٠٢- (د أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «تَمْرُقُ مارقةٌ عند فُرقة من المسلمين يقتلها أَوْلَى الطائفتين بالحق». أخرجه أبو داود.

7.502- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Müslümanlar arasında tefrika ortaya çıkınca dinden çıkan bir tâife zuhûr edecek, onları iki tâifeden hakka en yakın olanı öldürecek."[43]

İZAH

Bu hadîs, mucizevî haberlerden biri kabul edilir. Sözü edilen hakka bağlı iki tâife ile kastedilenin **Hz. Ali** ile **Hz. Muâviye** ve taraftarlarının olduğu, bu sırada zuhûr eden zümrenin de **Hâricîler** olduğu ileri sürülmüştür. Hadîste mezkür iki tâifenin de hakka bağlı olduğu, ama birinin daha çok haklı olduğu belirtilmektedir. Bununla da **Hz. Ali**'nin kastedildiği kabul edilir.

نوع خامس

e) GELECEKLE İLGİLİ HABERLER

٧٥٠٣- (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إذا مشتْ أمتي المُطَيْطَاءَ ، وخَدَمَتْها أبناءُ الملوك وفارسُ والرومُ : سُلِّطَ شرارُها على خيارها». أخرجه الترمذي.

7.503- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[43] **Müslim**, Zekât, 47/150; **Ebû Davud**, Sünnet, 13/4667.

"Ümmetim böbürlenerek yürüdüğü ve ona prenslerle İranlılar ve Rumlar hizmet ettiği zaman, kötüleri, iyilerinin başına musallat edilecektir."[44]

İZAH

Bu hadîs de Hz. Peygamber'in gelecekle ilgili sözlerindendir. Hadîste **İran** ve **Bizans**'a karşı önemli başarılar elde edileceği, hatta onlardan bazılarının hizmetçi olarak kullanılacağı, bunun da Müslümanlarda kibir ve azamet duygusuna yol açacağı bildirilmekte, bu durumun da ayak takımının başkaldırmasına sebep olacağı belirtilmektedir.

Müslümanların **İran**'a ve **Bizans**'a karşı önemli başarılar elde ettikleri tarihî bir hakikattir. Bu başarıların, Müslümanlarda gurur ve büyüklenme duygusuna yol açtığı da inkâr edilemez. Ama inkâr edilemeyecek diğer bir hakikat de, çok kısa zaman sonra Müslümanlar arasında isyan ve fitnenin azgınlaştığıdır. **Hz. Osman**'ın son dönemlerinde başlayan bu fitne gerçeği, varlığını artarak devam ettirmiş, günümüzde de bütün hızıyla sürmektedir.

٧٥٠٤- (م ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إذا فُتِحَتْ عليكم خَزائِنُ فارسَ والرومِ : أيُّ قومٍ أنتم ؟ قال عبد الرحمن بن عوف : نكون كما أمرنا الله عزَّ وجلَّ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : تتنافسُونَ ، ثم تتحاسدون ، ثم تتدابرون ، أو تَتَباغضون ، أو غيرَ ذلك ، ثم تنطلقون إلى مساكين المهاجرين ، فتحملُون بَعْضَهُمْ على رقاب بعض ». أخرجه مسلم.

7.504- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Önünüze İran'ın ve Bizans'ın hazineleri açılınca, sizler nasıl bir millet olursunuz?"

Abdurrahman b. Avf cevaben;

---

44 **Tirmizî**, Fiten, 74/2261. Hadîs, sened açısından zayıftır, **Tirmizî** de garîb olduğunu söylemiştir.

"- Azîz ve Celîl olan Allah'ın bize emrettiği gibi oluruz!" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Sizler o zaman birbirinizle rekabet eder, sonra birbirinize hased eder, sonra da birbirinize sırtınızı döner veya birbirinize buğzeder veya (buna benzer) **başka şeyler yaparsınız! Sonra da yoksul Muhâcirlere gidip bir kısmını diğerlerinin başına getirirsiniz!"** buyurdu.[45]

٧٥٠٥- (ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا كانَت أُمراؤُكم خيارَكم ، وأغنياؤُكم سُمحاءَكم ، وأمورُكم شورَى بينكم ، فظَهْرُ الأَرض خَير [لكم] من بطنها ، وإذا كانت أمراؤُكم شرارَكم ، وأغنياؤُكم بُخَلاءَكم ، وأُمورُك إلى نسائكم، فبطنُ الأَرض خير لكم من ظهرها** ». أخرجه الترمذي.

7.505- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yöneticileriniz hayırlılarınızdan ve zenginleriniz de cömertlerinizden olursa, işlerinizi de istişare ile yürütürseniz, yerin üstü sizin için altından daha hayırlıdır. Amma yöneticileriniz kötülerinizden, zenginleriniz de cimrilerinizden olursa ve işleriniz de kadınlarınıza kaldığı zaman, yerin altı sizin için üstünden daha hayırlıdır."[46]

نوع سادس

f) MÜSLÜMANLARIN BOZULMALARI

٧٥٠٦- (**علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**كيف بكم إذ فسَقَ فتْيانُكم ، وطغى نساؤكم** ؟ قالوا : يا رسول الله ، وإنَّ ذلك لكائن؟ قال : **نعم ، وأشدُّ، كيف بكم إذا لم تأمروا بالمعروف ولم تَنْهَوْا عن المنكر** ؟ قالوا: يا رسول

---

[45] **Müslim**, Zühd, 7.

[46] **Tirmizî**, Fiten, 74/2261. Hadîsin râvîlerinden **Salih el-Murrî** zayıftır.

الله ، وإنّ ذلك لكائن ؟ قال: نعم، وأشدُّ ، كيف بكم إذا أمرتُم بالمنكر، ونَهيتم عن المعروف ؟ قالوا : يا رسول الله وإنّ ذلك لكائن؟ قال نعم ، وأشدّ كيف بكم إذا رأيتُمُ المعروفَ منكرا والمنكرَ معروفا » . أخرجه...

7.506- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"- Gençleriniz fıska düştüğü ve kadınlarınız azdığı zaman hâliniz ne olur?" dedi. Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; böyle bir durum olacak mı?" diye sordular. Hz. Peygamber cevâben;

"- Evet, daha da beteri olacak! Ma'rûfu emretmediğiniz ve münkeri nehyetmediğiniz zaman hâliniz nasıl olacak?" buyurdu. Ashâb tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu da olacak mı?" diye sordular. Hz. Peygamber de;

"- Evet, daha da şiddetlisi olacak! Münkeri emrettiğiniz ve ma'rûfu nehyettiğiniz zaman hâliniz nasıl olacak?" buyurdu. Ashâb yine;

"- Bu da mı olacak, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular. Hz. Peygamber de;

"- Evet, daha da kötüsü olacak! Ma'rûfu münker gördüğünüz ve münkeri de marûf gördüğünüz zaman hâliniz nasıl olacak?" buyurdu.[47]

İZAH

Bu rivâyet, hayatın tabiî seyri içinde Müslümanların geçirecekleri değişimi gayet güzel dile getirmektedir. Nefis ve

---

[47] Musannıfın kaynağını belirtmediği bu hadîs, **Ebû Ya'lâ**'nın **Müsned**'inde (XI, 304, hadîs no; 6420) ve **Taberânî**'nin **Mu'cemu'l-Evsat**'ında **Ebû Hureyre** vasıtasıyla daha muhtasar bir şekilde rivâyet edilmektedir. **Mecmau'z-Zevâid**'de (VII, 280-81), **Ebû Ya'lâ**'nın rivâyetinde **Musa b. Ubeyde** adında metrûk bir râvî bulunduğu belirtilir. **Taberânî**'nin rivâyetinde de **Cerîr b. Müslim** ve **Hemmâm b. Yahya** adında ma'rûf olmayan râvîler bulunmaktadır. Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, X, 42, dipnot, 1.

şehvetin egemen olduğu kesimlerden başlamak üzere islâmî değerler açısından bozulma ve dejenerasyon yavaş yavaş ortaya çıkacak ve bu durum artarak devam edecektir. Nihayet bütün değerler alt üst olacak ve artık güzellikler çirkin, kötülükler de güzel görülmeye başlanacak.

Üzülerek kaydetmek gerekir ki, özellikle günümüzde, hadîste tasvir edilen durumun canlı örneklerini hemen her alanda görmemiz mümkün hale gelmiştir.Yüce Mevlâ'dan bütün insanlığı tekrar İslâm'ın güzellikler ülkesine döndürmesini niyaz ederiz!

٧٥٠٧- (خ ــ أبو مالك الأشعري رضي الله عنه أو أبو عامر) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ليكونَنَّ من أمتي قوم يَستَحِلُّون الحِرَ ، والحريرَ ، والخمرَ ، والمعازفَ، ولَيترلَنَّ أقوام إلى جَنْبِ عَلَمٍ ، تروح عليهم سارحة لهم ، فيأتيهم رجل لحاجة ، فيقولون: ارجع إلينا غدا ، فيُبَيِّتهم الله ، ويَضَعُ العَلَمَ ، ويَمْسَخُ آخرين قِردة وخنازير إلى يوم القيامة** ». أخرجه البخاري.

7.507- Ebû Mâlik el-Eş'arî –veya Ebû Âmir el-Eş'arî- "Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" dedi:

"Ümmetimden bir kavim gelecek ve zinâyı, ipeği, şarabı ve çalgıyı helâl sayacak. Bazı kavimler de bir dağın eteğinde (mesire yerinde) **konaklayacaklar, sürülerini de çobanları güdecek. Muhtaç bir adam onların yanına gelince, onlar;**

"- Yarın gel!" **diyecekler. Yüce Allah da onları geceleyin bastırır, dağı başlarına indirir** (ve bir kısmını helâk eder). **Kalanları da kıyâmet gününe kadar maymun ve domuz sûretine çevirir."**[48]

İZAH

Bu rivâyette, Müslüman olmasına rağmen islâmî değerlere bağlılık açısından çok farklı bir noktada bulunan insanlar tasvir edilmektedir. Bunlar hayatlarını zina, içki ve eğlence ile geçirmekte, fütursuzca haramlara dalmakta ve üstelik muhtaçlara karşı da son

---

[48] **Buhari**, Eşribe, 6.

derece merhametsiz ve kaba davranmaktadırlar. Bunların İslâm diye, helal ve haram diye bir endişeleri de yoktur. Hatta haramı özellikle işlemektedirler.

Hadîste zikredilen zina, ipek, içki ve çalgı gibi şeyler, hayatlarını tamamen nefsî ve şehevî arzuların peşinde geçirdiklerini ifâde etmektedir.

Zinâ diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"el-hiru"*dur. Bu sözcük, kadın cinsel organı anlamına gelir. Bundan da maksat, zinâdır.

"İnsanların sûretlerini değiştirmesini" İbnu'l-A'râbî, geçmiş ümmetlerde olduğu gibi hakikat manasında olabileceği gibi, ahlâklarının değişmesinden kinâye olabileceğini de söyler.[49]

٧٥٠٨- **(د ــ يزيد بن عميرة)** وكان من أصحاب معاذ بن جبل رضي الله عنه أنه قال: «كان لا يجلس مجلسا للذكر، إلا قال حين يجلس: الله حَكَم قِسْط، هلَكَ المرتابون، فقال معاذ بن جبل يوما: إن وراءكم فتنا يَكثُرُ فيها المال، ويُفتح فيها القرآن حتى يأخذه المؤمنُ والمنافقُ، والرجلُ والمرأةُ، والعبدُ والحرُّ، والصغيرُ والكبيرُ، فيوشكُ قائل أن يقول: ما للناس لا يتَّبعوني وقد قرأت القرآن؟ وماهم بمتَّبِعيَّ حتى أبتدعَ لهم غيرَه فإياكم وما ابْتُدِعَ، فإنما ابتُدِعَ ضلالة، وأحذِّركم زَيغة الحكيم، فإن الشيطان قد يقول كلمة الضلالة على لسان الحكيم، وقد يقول المنافقُ كلمةَ الحق، قال: قلت لمعاذ: وما تدري رحمك الله أن الحكيم قد يقول كلمة الضلالة، وأنّ المنافق يقول كلمة الحق؟ قال: بلى، اجتنبْ من كلام الحكيم المشتهرات التي يقال: ما هذه؟ ولا يُثْنِيَنَّك ذلك عنه فإنه لعله يُراجع، وتَلَقَّ الحق إذا سمعته، فإن على الحق نورا».

وفي رواية «ولا يُنْبِئَنَّك ذلك عنه» وفيها «بالمشتبهات» عوض «المشتهرات».

وفي أخرى قال: «بلى ماتشابَهَ عليكم من قول الحكيم، حتى تقول ما أراد بهذه الكلمة». أخرجه أبو داود.

7.508- Muâz b. Cebel'in talebelerinden Yezîd b. Amîre anlatıyor:

---

[49] Bkz. **İbn Hacer,** XI, 181.

"Muâz, vaaz için bir meclise geldiğinde, otururken mutlaka; 'Allah hâkimdir, âdildir; şüphe edenler helâk olurlar' derdi. Bir gün Muâz şöyle dedi:

"Muhakkak ki sizden sonra fitneler ortaya çıkacaktır. O dönemde mal çoğalacak. Kur'ân da yayılacak ve ondan mü'min-münâfık, erkek-kadın, köle-hür, küçük-büyük herkes okuyacak ve okutacak. Yakın gelecekte biri çıkıp;

"- *Bu insanlara ne oldu, Kur'ân okuduğum halde bana uymuyorlar? Onlara Kur'ân'dan başka bir şey icad etmedikçe bana uymayacaklar!"* diyecek. Onun uydurduğu bid'atlerden sakının! Çünkü onun uydurdukları sapıklıktır. Sizleri, ilim adamlarının yanlışlarından sakındırırım! Şüphe yok ki şeytan, bazen ilim adamının dilinden de sapık sözler söyler. Bazen münâfık da hak söz söyleyebilir."

Ben Muâz'a dedim ki:

"- Allah sana merhamet buyursun! Şeytanın, ilim adamının dilinden bazen sapık sözler söylediğini ve münâfıkların da bazen hak söz söylediğini ben nereden bileyim?[50]"

Şu cevabı verdi:

"- Evet; ilim adamları bazen sapık sözler ve münâfıklar da bazen hak sözler söyleyebilirler! İlim adamlarının, insanlar arasında yayıldığında *'Bu ne tuhaf bir söz!'* diye karşılanan sözlerinden sakın! Ama bu sözler, yine de seni ilim adamından çevirmesin! Çünkü umulur ki ilim adamı da o yanlış sözünden vazgeçer! Sen, hakkı duyunca ona sarıl! Çünkü hakta nûr vardır."[51]

---

[50] **"Ben nereden bileyim?"** diye tercüme ettiğimiz kelime **Ebû Davud**'da " ما يُدْرِيني " şeklindedir. **Câmiu'l-Usûl**'de ise bu ibare " ما تدرى ", yani **"Sen nereden biliyorsun?"** şeklindedir. Biz de tercümede **Ebû Davud**'u esas aldık.

[51] **Ebû Davud**, Sünnet, 7/4611.

RİVÂYETLER

"Bu söz, seni yolundan çevirmesin!" cümlesindeki " لا يُثْنِيَنَّكَ " lafzı, bir rivâyette; " لا يُنْئِيَنَّكَ "[52] şeklindedir. Bu kelime de aynı anlama gelir. **"Yayılan söz" anlamına gelen *"Müştehirât"* kelimesi de, bir rivâyette *"Müştebihât"*, yani "karışık ve şüpheli söz" şeklindedir.**

Diğer bir rivâyete göre de Muâz şöyle dedi:

"Evet! Hakîmin sözü sana karışık gelir de, *'Bu sözle Hakîm acaba ne kastetti?'* dersin."

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Burada ilim adamlarından da bazen yanıltıcı, hatalı ve bâtıl sözlerin sâdır olabileceği, buna mukabil münâfıkların da bazen hak söz söyleyebilecekleri belirtilmektedir. Hemen arkasından da buna rağmen yine de ilim adamlarından yüz çevrilmemesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Çünkü zamanla onun da hatayı anlayıp doğruyu kabullenmesi muhtemeldir.

"Hakta nûr vardır" cümlesinde, münâfıktan bile sâdır olsa sözün hak ve doğru olduğunun anlaşılabileceği belirtilmektedir. Çünkü hak sözde bir nûr, parlaklık ve güzellik vardır. Dolayısıyla mü'min basîretiyle bunun hak söz olduğunu anlar. Bâtıl olan sözü de, ondaki zulmetle tanır. Mü'min olan insan, bu basîrete ve ferâsete sahip olmalıdır.

---

52 **"Seni alıkoymasın!"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı, **Ebû Davud**'dun bir rivâyetinde " لا يُنْئِيَنَّكَ " *Lâ yün'iyenneke,* diğer rivâyetinde de " لا يُثْنِيَنَّكَ " *Lâ yüsniyenneke* şeklindedir. Bu kelime **Câmiu'l-Usûl**'de ise, " لا يُنْبِئَنَّكَ " *Lâ yünbienneke,* (yani **"sana haber iletmesin"**) ve " لا يُثْنِيَنَّكَ " *Lâ yüsniyenneke* şeklinde zaptedilmiştir. Biz tercümemizde, **Ebû Davud**'daki aslını esas aldık.

نوع سابع

g) FİTNE DÖNEMİNDE CEMÂATE SARILMAK

٧٥٠٩- (خ م د ـ **[بسر بن عبيد الله]**) قال : قال أبو إدريس الخولاني : إنه سمع حذيفة رضي الله عنه قال : « كان الناس يسألون رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن الخير ، وكنتُ أسأله عن الشر مخافة أن يدركَني ، فقلتُ : يا رسولَ الله ، إنّا كنا في جاهلية وشرٍّ ، فجاءنا الله بهذا الخير ، فهل بعد هذا الخير من شرٍّ ؟ قال : **نعم** ، قلتُ : وهل بعد ذلك الشر من خير ؟ قال : **نعم** ، **وفيه دَخَنٌ**، قلت : وما دخنه ؟ قال : **قوم يَستَنُّون بغير سُنَّتي ، ويَهْدُون بغير هَدْيي ، تَعْرِفُ منهم وتُنْكِرُ** ، فقلت: فهل بعد ذلك الخير من شرٍّ ؟ قال : **نعم ، دُعاة على أبواب جهنم ، من أجابهم إليها قذفوه فيها**، فقلت : يا رسول الله ، [صِفْهم لنا ، قال قال : **نعم من جِلْدتنا ، ويتكلّمون بألسنتنا**] فقلتُ : يا رسول الله ، فما ترى - وفي رواية : فما تأمرني - إن أدركني ذلك ؟ قال : **تَلْزَم جماعة المسلمين وإمامَهم** ؟ قلتُ : فإن لم يكن لهم جماعةٌ ولا إمام ؟ قال : **فاعتزل تلك الفِرَقَ كُلَّها ، ولو أن تَعَضَّ بأصلِ شجرة ، حتى يدركَكَ الموتُ وأنتَ على ذلك** ». أخرجه البخاري ، ومسلم.

ولمسلم نحوه ، وفيه قلتُ : « ما دَخَنُهُ ؟ قال : **قوم لا يستَنُّون بسُنَّتي ، وسيقوم فيهم رِجال قُلوبُهم قلوبُ الشياطين في جُثمان إنْس** قلت: كيف أصنع يا رسول الله إن أدركتُ ذلك ؟ قال : **تَسْمَعُ وتُطيع ، وإن ضُرِبَ ظهرُك وأُخذ مالُك فاسمع وأطع**». وأخرجه البخاري أيضا مختصرا ، قال حذيفة: « تعلَّم أصحابي الخيرَ وتعلَّمتُ الشرَّ».

وفي رواية أبي داود قال سُبيع بن خالد : أتيت الكوفة في زمن فُتِحَتْ تُسْتَرُ ، أجلبُ منها بِغَالا، فدخلتُ المسجد ، فإذا صَدْعٌ من الرجال ، وإذا رجل جالس، تعرفُ إذا رأيتَهُ أنَّه من رجال الحجاز ، قلتُ: مَنْ هذا ؟ فتَجَهَّمني القومُ ، وقالوا : ما تعرفه ؟ هذا حذيفة صاحبُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فسمعته يقول : « إن الناس كانوا يسألون رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن الخير، وكنتُ أسأله عن الشر ، فأحدَقَهُ القوم بأبصارهم، فقال : إني قد أرى الذي تنكرون إني قلتُ : يا رسول الله ، أرأيتَ هذا الخير الذي أعطاناه الله ، أيكون بعده

شرّ ، كما كان قبلَه ؟ قال : **نعم** ، قلت : فما العصْمَة من ذلك ؟ قال : **السيفُ** ، قلتُ : فهل للسَّيفِ منْ تَقيَّة ؟ قال : **نعم**.

وفي رواية : بعد السيف : **تَقيَّة على أقذاء ، وهدنة على دخن** ، قال : قلتُ : يا رسول الله ، ثم ماذا ؟ قال : **إن كان لله خليفة في الأرض فضرب ظهرك ، وأخذ مالك ، فأطعْهُ ، وإلا فَمُتْ وأنتَ عاضّ بجذْل شجرة** : قلت : ثم ماذا ؟ قال : **ثم يخرج الدجال ، معه نهر ونار ، فمن وقع في ناره ، وجب أجره وحطَ وزره ، من وقع في نهره وجب وِزْرُهُ ، وُحطَّ أجْرُهُ** ، قال : قلت : ثم ماذا ؟ قال : **ثم هي قيام الساعة** ».

وفي رواية بهذا الحديث، وقال: «**فإن لم تجد يومئذ خليفة ، فاهْرُبْ حتى تموتَ وأنتَ عاض** - وقال في آخره: قلتُ فما يكون بعد ذلك؟ قال: **لو أن رَجُلا نَتجَ فرسا لم تُنتجْ له حتى تقوم القيامة**».

وفي أخرى له : قال نصر بن عاصم الليثي : أتينا اليشكريَّ في رهط من بني ليث ، فقال : مَن القوم ؟ فقلنا : بنو الليث ، أتيناك نسألُكَ عن حديث حذيفةَ ، قال: أقبلنا مع أبي موسى قافلين ، وغلت الدوابُّ بالكوفة ، فسألتُ أبا موسى أنا وصاحب لي ، فأذنَ لنا ، فقَدِمنا الكوفة ، فقلتُ لصاحبي: أنا داخل المسجد ، فإذا قامت السّوقُ خرجتُ إليك ، قال: فدخلتُ المسجدَ ، فإذا فيه حَلْقَة ، كأنما قُطِعَتْ رؤوسهم ، يستمعون إلى حديث رجل. قال : فقمتُ عليهم ، فجاء رجل ، فقام إلى جنبي ، فقلتُ: من هذا ؟ قال : أبَصْريٌّ أنتَ ؟ قلت : نعم ، قال : قد عرفتُ ، ولو كنتَ كوفيًا ، لم تسأل عن هذا ، قال : فدنوتُ منه ، فسمعتُ حُذيفة يقول : « كان الناسُ يسألونَ رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الخير ، وكنتُ أسأله عن الشر، وعرفتُ أن الخيرَ لن يسبقَني ، قلتُ : يا رسول الله ، هل بعد هذا الشر خير ؟ قال : **يا حذيفة تعَلّم كتابَ الله ، واتَّبعْ ما فيه** - ثلاث مرات - قلتُ : يا رسولَ الله [هل] بعد هذا الخير شرّ ؟ قال : **فتنة وشرّ** ؟ قال: قلتُ : يا رسول الله [هل] بعدَ هذا الشَّرّ خيرٌ ؟ قال : **يا حذيفة ، تعلّم كتاب الله، واتَّبع ما فيه** - ثلاث مرات - قالتُ : يا رسولَ الله ، [هل] بعد هذا الشَّرّ خير ؟ قال: **هُدْنَة على دَخَن ، وجماعة على أقذاء فيها ، أو فيهم** ، قلتُ: يا رسول الله ، الهدنة على الدَّخن ما هي؟ قال : **لا ترجع قلوبُ أقوام على الذي كانت عليه** ، قلت :

يا رسول الله هل بعد هذا الخير شر ؟ قال: **يا حذيفة ، تعلَّمْ كتاب الله ، واتَّبِعْ ما فيه** - ثلاث مرات - قلتُ : يا رسول الله، بعد هذا الخير شرٌّ؟ قال : **نعم فتنة عَمْياءُ صَمَّاءُ ، عليها دُعَاة على أبواب النار ، فإن مُتَّ يا حذيفة وأنتَ عاضٌّ على جذْل شجرة خير لك من أن تتَّبعَ أحدا منهم.** »

وفي نسخة قال : أتينا اليَشْكُرِيَّ في رَهْط ، فقلنا : أتيناك نسألك عن حديث حذيفة. فذكر الحديث هكذا - ولم يذكر لفظه ، قال : قلتُ : « يا رسول الله ، هل بعد هذا الخير شر؟ قال : **فتْنَةٌ وشَرٌّ** ، قال : قلت : يا رسول الله ، هل بعد هذا الشرخير؟ قال : **يا حذيفة تعلَّمْ كتابَ الله ، واتَّبِعْ ما فيه** - ثلاث مرات - قلتُ : يا رسولَ الله ، هل بعد هذا الشر خير ؟ قال : **هُدْنَة على دَخَن ، وجماعة على أقذاء**، قلتُ: يا رسول الله ، الهدنة على الدَّخَن ما هي ؟ قال : **لا ترجعُ قلوب أقوام على الذي كانت عليه**، قال: قلتُ: يا رسولَ الله، بعد هذا الخير شر؟ قال: **فتْنَة عمياءُ صَمَّاءُ...**» الحديث.

7.509- Büsr b. Ubeydullah[53] anlatıyor:

"Ebû İdris el-Havlânî, Huzeyfe'den şöyle dinlediğini söyledi:

"İnsanlar Rasûlullah'a (as.) hayırdan soruyorlar, ben ise başıma geleceğinden korktuğum için şerden soruyordum. Bir gün şöyle dedim:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizler câhiliyet ortamında ve kötülükler içinde bulunuyorduk. Sonra Yüce Allah bize bu hayrı gönderdi. Bu hayırdan sonra şer olacak mı?"

"- Evet."

"- Peki, o şerden sonra da hayır gelecek mi?"

"- Evet, ama onda bir bulanıklık var"

"- Bulanıklığı nedir?"

"- Millet benim sünnetimden başka bir yol edinir ve benim getirdiğim hidâyetten başka bir mecraya girer. Onların (yaptıklarından) **bazısını iyi, bazısını da kötü görürsün"**

---

[53] **Büsr b. Ubeydullah el-Hadramî eş-Şâmî:** Şamlı hafız muhaddislerdendir. Vâsile b. Eska' ve Ebû İdris el-Havlânî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir rivâyeti eder. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Peki o hayırdan sonra tekrar şer var mı?"

"- Evet! Cehennem kapısına çağıranlar ortaya çıkacak; kim onlara uyarsa, onlar da onu cehenneme atarlar"

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onları bana tavsîf et!"

"- Olur. Onlar bizim milletimizdendir ve bizim dilimizi konuşurlar."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o döneme ulaşırsam ne dersiniz –bir rivâyette ne emredersiniz-?"

"- Müslümanların cemâatinden ve İmâm'ından ayrılma!"

"- O zaman cemâat de, İmâm da olmazsa?.."

"- O zaman bütün guruplardan uzaklaş! Dişlerinle bir ağaç kökünü kemirerek de olsa, ölüm sana gelinceye kadar öyle kal!"[54]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in bir rivâyetinde şu ifâdeler yer alır: "Dedim ki:

"- Onun bulanıklığı nedir?"

"- Benim sünnetime uymayan bir millet gelecek; onların içinden sûretleri insan, ama kalpleri şeytan kalbi gibi olan kişiler çıkacak."

"- O döneme ulaşırsam nasıl hareket etmeliyim, ey Allah'ın Rasûlü!"

"- Dinler ve itâat edersin! Sırtına vurulsa ve malın alınsa bile dinle ve itâat et!"

Bu rivâyeti **Buharî** de muhtasar olarak kaydetti. Bu rivâyette Huzeyfe şöyle dedi:

"Arkadaşlarım hayrı öğrendiler, ben de şerri öğrendim."

Ebû Davud'un rivâyetinde Sübey' b. Hâlid[55] şöyle anlatır:

---

[54] **Buharî**, Fiten, 11; Menâkıb, 25; **Müslim**, İmâret, 13/51-52; **Ebû Davud**, Fiten, 1/4244-47.

[55] **Sübey' b. Halid el-Yeşkürî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Huzeyfe'den fiten hakkında rivâyeti vardır. Kendisinden Nasr b. Âsım ve Katâde rivâyet etti. İsminin Halid b. Halid ve Halid b. Sübey' olduğu da söylenmiştir. Sikadır.

"Tüster şehri fethedildiğinde Kûfe'ye gelmiştim, oradan katır topluyordum. Kûfe'de bir mescide girdim. İçerde bir gurup insan vardı, içlerinde de bir adam oturuyordu. Onu görsen, Hicazlı erkeklerden biri olduğunu anlardın.

"- Kim bu?" dedim. Cemâat hayretle bana baktı ve;

"- Onu tanımıyor musun? O, Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Huzeyfe'dir" dediler.

Ben Huzeyfe'nin şunları söylediğini işittim:

"İnsanlar Rasûlullah'a (as.) hayırdan soruyorlardı, ben ise şerden soruyordum."

Dinleyenler dikkatle gözlerini ona diktiler. O da şöyle devam etti:

"Ben, sizlerin yadırgadığınız şeyleri (sormayı uygun) gördüm. Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah'ın bize verdiği bu hayırdan sonra, daha önce olduğu gibi bir şer olacak mı?"

"- Evet."

"- Peki ondan kurtuluş yolu nedir?"

"- Kılıç kullanmaktır."

"- Kılıçtan kurtuluş var mı?"

"- Evet."[56]

Diğer bir rivâyete göre;

"- Kılıç kullandıktan sonra ne olacak?" diye sordum.

"- Kalanlar, gözdeki çöp gibi olacaklar. Ayrıca karanlık üzerine sulh yapacaklar" diye cevap verdi. Tekrar;

"- Sonra ne olacak, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum.

"- Eğer yeryüzünde Allah'ın bir Halifesi olursa ve o senin sırtına vurup malını alsa da, kendisine itâat et! Şayet Halife yoksa, o zaman bir ağacın kökünü kemirerek öl gitsin!" dedi.

Ben yine;

"- Ondan sonra ne olacak?" diye sordum.

---

[56] **Ebû Davud**'un matbu nüshasında bulunan **Sübey' b. Hâlid**'in rivâyetinde; **"Kılıçtan kurtulan olacak mı?"** sorusu ile bu soruya verilen cevap yer almamaktadır.

"- Sonra Deccâl çıkacak! Onun yanında bir nehir, bir de ateş bulunacak; kim onun ateşine düşerse, mükâfat kazanır ve günahı silinir. Kim de onun nehrine girerse, o da günah kazanır ve ecri silinir" dedi.

"- Ondan sonra ne olacak?" diye sordum.

"- Ondan sonra kıyâmet kopacak!" buyurdu.

Bu hadisin başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber'in şu cümlesi de yer alır:

"- Eğer o gün bir Halife bulamazsan, ağacın köklerini yiyerek de olsa ölünceye kadar kaçmaya devam et!"

Bu rivâyetin sonunda da şöyle denir:

"- Ondan sonra ne olacak?" diye sordum.

"- Eğer bir adamın kısrağı doğuracak hale gelse, henüz doğum yapamadan kıyâmet kopar" dedi.

Yine **Ebû Davud**'un başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Nasr b. Âsım el-Leysî[57] anlatıyor:

"Leys kabilesinden bir gurup insanla birlikte el-Yeşkürî'ye gitmiştik. el-Yeşkürî;

"- Bu heyet kimlerdendir?" diye sordu.

"- Leys kabilesindeniz, sana Huzeyfe'nin rivâyetini sormaya geldik" dedik.

Şöyle anlattı:

"Ebû Musa ile birlikte seyahatten dönmüştük. Kûfe'ye bol miktarda hayvanlar getirilmişti. Ben ve arkadaşım, Ebû Musa'dan izin istedik, o da izin verdi. Hemen Kûfe'ye gittik. Arkadaşıma;

"- Ben mescide gideceğim, Pazar kurulunca çıkar gelirim" dedim. Hemen mescide gittim. Orada insanlar bir halka teşkil edip oturuyorlardı. Sanki başları kesilmiş gibi kafalarını eğmişler, bir adamın konuşmasını dinliyorlardı. Yanlarına gittim. Arkamdan bir adam yanıma geldi. Ona;

---

[57] **Nasr b. Âsım el-Leysî el-Basrî**: Basralı tabiîlerdedir. Sübey' b. Halid el-Yeşkürî ve Malik b. el-Huveyris'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Katâde ve Ebû Mesleme rivâyet eder. Sikadır, ancak Hâricîlikle müttehemdi. Hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"- Bu adam kim?" diye sordum.

"- Sen Basralı mısın?" dedi.

"- Evet" deyince;

"- Anlamıştım; çünkü eğer Kûfeli olsaydın, bu soruyu sormazdın!" dedi.

Sonra yaklaştım, Huzeyfe'nin şöyle söylediğini işittim:

"İnsanlar Rasûlullah'a (as.) hayırdan soruyorlardı, ben ise şerden soruyordum. Çünkü hayrın beni geçemeyeceğini biliyordum.[58]

Hz. Peygamber'e şöyle sordum:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu şerden sonra hayır gelecek mi?"

Hz. Peygamber cevaben üç defa;

"- Ya Huzeyfe, Allah'ın Kitabını öğren ve onda olana uy!" dedi. Bu sefer ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu hayırdan sonra bir şer var mı?" diye sordum.

"- Fitne ve şer var!" buyurdu. Tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu şerden sonra hayır gelecek mi?" diye sordum. Tekrar üç defa;

"- Ya Huzeyfe, Allah'ın Kitabını öğren ve onda olana uy!" dedi. Ben yine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu şerden sonra hayır gelecek mi?" diye sordum.

"- Bulanıklık üzerine sulh gelecek, o dönemde cemâat çerçöp üzerinde bulunacak veya kendilerinde çerçöp bulunacak" cevabını verdi.

"- Karanlık üzerinde sulh ne demektir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum.

---

[58] **"Ebû Musa ile birlikte seyahatten dönmüştük"** cümlesinden itibaren buraya kadar olan kısım, **Ebû Davud**'un matbu nüshasında yer almamaktadır. Bunun yerine **Ebû Davud**'da **"hadisi zikretti"** cümlesi yer almakta, bu ifâde ile de burada bir kesinti yapıldığına işaret edilmektedir. Musannıf, elindeki **Ebû Davud** nüshasında bunu müstakil bir hadîs olarak bulmuştu. Nitekim **Ebû Davud**'un matbu nüshasında bulunan rivâyeti, hemen yukarıdaki rivâyetin peşinden vermekte ve bunu da **Ebû Davud**'un başka bir nüshasında gördüğünü belirtmektedir.

"- **İnsanların kalpleri, tekrar eski** (saf ve temiz) **haline dönmeyecek"** buyurdu. Ben tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu hayırdan sonra tekrar şer gelecek mi?" diye sordum. Hz. Peygamber yine üç defa;

"- **Ya Huzeyfe, Allah'ın Kitabını öğren ve onda olana uy!"** dedi. Ben tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu hayırdan sonra tekrar şer gelecek mi?" diye ısrar ettim. O da;

"- **Evet! Kör ve sağır bir fitne gelecek! O fitnede, cehennemin kapılarına çağıran davetçiler ortaya çıkacak. Ya Huzeyfe! Onlardan birine uymaktansa, bir ağacın köküne sarılıp onu kemirerek ölmen, senin için daha hayırlıdır"** diye cevap verdi.

Ebû Davud'un diğer bir nüshasında bu rivâyet şu şekilde verilir:

"el-Yeşkürî'ye gitmiştik. Ona;

"- Sana Huzeyfe'nin rivâyetini sormaya geldik" dedik... Hadîsi bu şekilde zikretti, lafzını kaydetmedi. Huzeyfe şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu hayırdan sonra bir şer var mı?" diye sordum.

"- **Fitne ve şer var!"** buyurdu. Tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu şerden sonra hayır gelecek mi?" diye sordum. Hz. Peygamber cevaben üç defa;

"- **Ya Huzeyfe, Allah'ın Kitabını öğren ve onda olana uy!"** dedi. Bu sefer ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu şerden sonra hayır gelecek mi?" diye sordum.

"- **Bulanıklık üzerine sulh gelecek, o dönemde cemâat çerçöp üzerinde bulunacak"** cevabını verdi.

"- Karanlık üzerinde sulh ne demektir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum.

"- **İnsanların kalpleri, tekrar eski** (saf ve temiz) **haline dönmeyecek"** buyurdu. Ben tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu hayırdan sonra tekrar şer gelecek mi?" diye sordum

"- **Kör ve sağır bir fitne gelecek!..."** diyerek aynı hadisi zikretti.

İZAH

"Gözdeki çöp" ve **"çerçöp"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı " القذى ", çoğulu da " أقذاء " dır. Gözdeki çöp ve suyun üzerindeki tozlar anlamına gelir. Bundan maksat da, geride kalan insanların kalplerinin fesad ve ihânetle dolu olacağıdır.

"Karanlık üzerine sulh" diye tercüme ettiğimiz cümleden maksat; kin, hile, fesad, nifak ve hıyânet düşüncesiyle yapılan sulhtur. Zâhirde sulh yapılmış, ama niyetler kin, düşmanlık ve ihânetle doludur. Şerden sonra hayır gelecekse de, önceki gibi saf ve temiz olmayacaktır. Nitekim **"Kalpler tekrar eski saf ve temiz haline dönmeyecektir"** cümlesi bunu ifâde etmektedir.

Hadîste geçen **"Onlar bizim milletimizdendir ve bizim dilimizi konuşurlar"** cümlesi, bu şerri Arap milletinin yapacağını göstermektedir.

Hadîste geçen **"şerden sonra hayır"**, **"hayırdan sonra şer..."** cümlelerini şârihler, **Hz. Ebû Bekir** döneminde başlayan irtidat hareketleri olmak üzere, **Hz. Osman**'ın öldürülmesi üzerine meydana gelen fitneler, **Hz. Muâviye** ile **Hz. Ali** arasındaki mücadele ve savaş, **Haricîler**'in ortaya çıkması gibi farklı olaylarla irtibatlandırırlar. Bu irtibatı gösteren bir sarahat, hadiste yer almamaktadır. **Kadı Iyad**, hadisteki ilk şerden maksadın irtidat hareketleri olduğunu, ondan sonraki hayır ile **Ömer b. Abdülaziz**'in hilafetinin kastedilmiş olabileceğini, **"bazılarını iyi, bazılarını kötü görürsün"** cümlesi ile de daha sonra gelen ve bazen adâlet bazen de zulüm işleyen yöneticilere işaret edildiğini söyler.

İbn Hacer de ilk şer ile, ilk dönemde meydana gelen fitneler, hayır ile de **Muâviye** ve **Ali** taraftarlarının anlaşması, **"bulanıklık"** ile de **Emevîler** döneminde meydana gelen bazı kanlı olaylar ve **"cehennem davetçileri"** ile de yönetime baş kaldıran **Haricîler** kastedilmiştir der. **"Cemâate ve İmam'a sarıl!"** cümlesi ile de buna işaret edildiğini söyler.[59]

Hadîste geçen; **"bütün guruplardan uzaklaş! Dişlerinle bir ağacın köküne tutunsan bile, ölüm sana gelinceye kadar orada**

---

[59] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 533.

kal!" cümlesi ile **"Başına vurulsa ve malın alınsa bile dinle ve itâat et!"** cümlesi, fitneye karışmamak, zulme zulümle karşılık vermemek ve kimseye haksızlık yapmamak için bütün gayretini göstermek gerektiği anlamında bir mübâlağa ifâdesidir. Kendini, kendi değerlerini ve haklarını savunmak, daha genel bir ifâde ile meşrûiyet için mücâdeleden vazgeçmek anlamında değildir. Nitekim; **"bundan kurtulmanın yolu nedir?"** sorusuna Hz. Peygamber'in; **"kılıç kullanmaktır"** karşılığını vermesi, meşrû mücâdeleden sarf-ı nazar etmenin doğru ve meşrû olmadığını göstermektedir.

Bu hadîsin, fitne dönemlerinde tefrikadan kaçınmanın ve cemâate sarılmanın gerekli olduğunu ifâde ettiğinde ittifak edilmiştir. Ancak bu cemâatle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Bazılarına göre büyük çoğunluktur. Müslüman ilim adamları olduğu görüşü ise, daha çok taraftar bulmuştur. Eğer bir tefrika ve parçalanma meydana gelir ve başta da herkesin kabul ettiği belli bir yönetici bulunmazsa, o zaman bu fırkalardan hiç birine yanaşmayıp uzlete çekilmek tavsiye edilmektedir.

٧٥١٠- (م د س ــ عبد الرحمن بن عبد رب الكعبة) قال : دَخَلْتُ المسجدَ ، فإذا عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما جالس في ظل الكعبة ، والناس مجتمعون إليه، فأتيتهم ، فجلست إليه ، فقال: «كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفر ، فنزلنا منزلا ، فمنا من يُصْلِحُ خبَاءه ، ومِنَّا مَنْ يَنْتَضِلُ ، ومنا مَنْ هو في جَشَرِه ، إذ نادى منادي رسول الله صلى الله عليه وسلم الصلاةَ جامعة ، فاجتمعنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **إنه لم يَكُنْ نَبِيّ قبلي ، إلا كان حقا عليه أن يدلّ أُمته على خير ما يعلمه لهم ، ويُنذِرَهم شَرَّ ما يعلمه لهم ، وإن أُمَّتكم هذه جُعِلَ عَافيتُها في أولها ، وسيصيبُ آخرَها بلاء وأُمور تُنْكِرُونَها ، وتجيءُ فتنة فيُزلقُ بعضُها بعضا، وتجيء الفتنة ، فيقول المؤمن : هذه مُهلكتي ، ثم تكشفُ ، وتجيء الفتنة ، فيقول المؤمن : هذه هذه ، فمن أحبَّ أن يُزَحْزَحَ عن النار ، ويُدْخل الجنة ، فلتأته مَنِيَّتُهُ وهو مؤمن بالله واليوم الآخر ، وليأت إلى الناس الذي يحبُّ أن يؤتى إليه ، ومن بايَعَ إماما فأعطاه صَفْقَةَ يده وثمرة قَلْبه ، فليُطعهُ ما استطاعَ فإن جاء آخرُ ينازعه فاضربوا عُنُقَ الآخرَ** ، قال : فَدَنَوْتُ منه، فقلتُ: أَنْشُدُكَ الله ، أنت سَمعت هذا من رسول

الله صلى الله عليه وسلم ؟ فأهوى إلى أُذنيه وقلبه بيديه ، وقال : سمعتهُ أُذناي ، ووعاهُ قلبي ، فقلت له : هذا ابن عمّك معاوية يأمرنا أن نأكل أموالنا بيننا بالباطل ، ونقتل أنفسنا ، والله تعالى يقول : {يَا أيها الذين آمنوا لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل ، إلاّ أن تكون تجارة عن تراض منكم ، ولا تقتلوا أنفسكم إنّ الله كان بكم رحيما} [النساء : ٢٩] فسكت عني ساعة ، ثم قال : أطعهُ في طاعة الله، واعصه في معصية الله » أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود طرفا من آخر من قوله : « من بايع إماما... » إلى آخره. وقد ذكرنا هذا الطرف في « كتاب الخلافة » من حرف الخاء. وأخرجه النسائي بطوله إلى قوله : « أنت سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : نعم».

7.510- Abdurrahman b. Abdi Rabbi'l-Kâbe[60] anlatıyor:

"Mescide girdiğimde, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın Kâbe'nin gölgesinde oturduğunu gördüm, insanlar da başına toplanmıştı. Ben de yanlarına gidip oturdum. Abdullah şöyle anlattı:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte bir seyahatte idik. Bir yerde mola verip konakladık. İçimizden bazıları çadırını düzeltiyor, bazıları ok atıyor, bazıları da hayvanlarını otlatıyordu. Bir ara Rasûlullah'ın (as.) münâdîsinin **"Haydi namaza!"** diye seslendiği duyuldu. Hemen Rasûlullah'ın (as.) yanında toplandık. Hz. Peygamber şunları söyledi:

"Benden önce geçen her Peygamber, hayır bildiklerini ümmetine öğretmek ve şer bildiklerinden de onları sakındırmakla yükümlü idi. Şüphesiz ki sizin şu ümmetinizin ilk zümresine âfiyet takdir edilmiş; sonrakilere de belâ ve yadırgayacakları şeyler kalmıştır. O kadar ki fitneler peşpeşe birbirini takip edecektir. Bir fitne gelecek ve mü'min; *'bu benim helâkimdir'* diyecek. Sonra fitne zâil olacak. Arkasından başka bir fitne gelecek ve mü'min; *'işte beni helâk edecek olan budur'* diyecek. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulmayı arzu ederse, Allah'a ve âhiret

---

[60] **Abdurrahman b. Abdi Rabbi'l-Kâbe es-Sâidî el-Hemdânî**: Kûfeli büyük tâbiîlerdendir; İbn Mes'ûd ve Abdullah b. Amr b. Âs'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Şa'bî ve Zeyd b. Vehb rivâyet eder. Sikadır, fitneler konusunda bir hadîsi bilinmektedir ve bu hadîs de **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

gününe iman eder halde eceline kavuşsun! İnsanlara da, kendisine yapılmasını arzu ettiği şeyi yapsın! Kim bir İmâm'a bîat eder, elinin alkışını ve kalbinin ilgisini ona verirse, elinden geldiği kadar ona itâat etsin! Şayet başka biri ortaya çıkar ve ona karşı ayaklanırsa, onun boynunu vurun!"

Râvî der ki: "Abdullah'a yaklaştım;

"- Allah aşkına söyle, bu sözleri Rasûlullah'dan (as.) bizzat sen işittin mi?" diye sordum. Elleriyle kulaklarına ve kalbine işaret ederek;

"- Kulaklarım onu duydu ve kalbim de onu anladı" dedi. O zaman kendisine;

"- Şu amcanın oğlu Muâviye, bize mallarımızı aramızda bâtıl şekilde yememizi ve kendimizi öldürmemizi emrediyor! Halbuki Yüce Allah; ***'Ey iman edenler; mallarınızı aranızda bâtıl şekilde yemeyin! Ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret müstesnâdır. Kendinizi öldürmeyin! Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir'***[61] buyurdu" dedim.

Bir müddet sustu, sonra şöyle dedi:

"- O, Allah'a itâat ettiği müddetçe kendisine itâat et, Allah'a isyan edince, sen de ona isyan et!"[62]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud da hadîsi; **"Kim İmâm'a bîat ederse..."** diye başlayan son kısmından bir bölümü rivâyet etti. Bu kısmı biz, **Kitabu'l-Hilâfet**'te zikretmiştik.[63]

Nesaî de hadîsi uzun şekliyle "Bunu Rasûlullah'dan (as.) duydun mu?" cümlesine kadar olan bölümü rivâyet etti.

---

[61] Nisâ, 29.

[62] **Müslim**, İmâret, 10/46; **Ebû Davud**, Fiten, 1/4248; **Nesaî**, Bîat, 25.

[63] Bkz., hadîs no; 2050.

نوع ثامن

h) İSLÂM TOPLUMUNUN İSTİKBÂLDEKİ HÂLİ

٧٥١١ـــ (م ــ جابر رضي الله عنه) قال : « يُوشكُ أهلُ العراق أن لا يُجبى إليهم قفيز ولا درْهم ، قال أبو نضرة : قلنا : من أين ذاك؟ قال : من قِبَلِ العَجَم يمنعون ذاك، ثم قال : يوشكُ أهلُ الشام أن لا يُجبى إليهم دينار ولا مُدْي ، قلنا: من أين ذاك؟ قال: من قِبَلِ الرُّوم ، ثم سكت هُنيَّة، ثم قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يكون في آخر أمتي خليفة يحثي المال حثيا ، لا يَعُدُّه عدّا**، قال : قلتُ لأبي نضرة، وأبي العلاء : أتُرَيان أنه عمر بن عبد العزيز ؟ قالا: لا ». أخرجه مسلم.

7.511- Cabir:

"Bir gün Iraklılara, *kafiz* ve *dirhem* gelmeyebilir" dedi. Ebû Nadra;

"- Nereden?" diye sordu. Cabir;

"- Acemlerden; onu vermeyebilirler" dedi.

Sonra şöyle ekledi:

"- Bir gün Suriyelilere de *dinar* ve *müdy* gelmeyebilir."

"- Nereden?" diye sorduk.

"- Rumlardan" dedi. Bir müddet sustu, sonra da; Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Ümmetimin son dönemlerinde bir Halife gelecek ve malı tane ile saymayacak, avuç avuç verecek."

Râvî diyor ki:

"Ebû Nadr'a ve Ebû'l-Alâ'ya;

"- O Halife, Ömer b. Abdülaziz midir acaba?" diye sordum.

"- Hayır!" dediler.[64]

---

[64] **Müslim**, Fiten, 18/67.

İZAH

Dirhem ve **dinar,** altın ve gümüş para birimidir. **Dirhem** gümüş, **dinar** da altın paranın adıdır.

Kafîz ve **müdy** ise, ağırlık ölçüsüdür. **Kafîz** Iraklıların, **müdy** de Suriyelilerin kullandığı ölçeğin adıdır. Bunların miktarları yer yer değişmektedir.

Burada **Cabir, Irak** ve **Suriye** halkına, toplanan vergilerden bir şey gelmeyeceğini söylemektedir. Bunun sebebi olarak da **Irak**'a Acemlerin, **Suriye**'ye de Romalıların mani olacaklarını göstermektedir. Muhtemelen bunlar, cizye vermekten imtina edecekler demek istiyor. Onların cizye vermemeleri de muhtemelen İslâm Devleti zayıflayacağı için o bölgelere sözünü geçiremeyeceğinden dolayıdır. Ancak bu söz **Câbir**'in kavlidir ve dayanağı da belli değildir.

Bundan sonra gelecek olan hadîste ise benzer ifâdeler merfû olarak rivâyet edilmektedir. Yalnız bu hadisin aksine orada **Irak, Suriye** ve **Mısırlılar**'ın vergilerini vermeyecekleri belirtilmektedir. Bu da onların Müslüman olacakları ve cizye ile mükellef olmayacakları şeklinde anlaşılmıştır.

Rivâyetin son bölümündeki merfû cümlede sözü edilen Halife'nin kim olduğu da belli değildir. Bazıları bunun **Mehdî** olduğunu söylemekte, bazıları da başka isimler vermektedirler. Ancak bunların hiç biri kesinlik ifade etmez.

٧٥١٢ــ (م د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **«مَنَعَتِ العراق دِرْهَمَها وقَفيزها ، ومنعت الشامُ مُدْيهَا ودينارها ، ومنعت مصر إِرْدَبَّها ودينارها، وعدتم من حيث بدأتم ، وعدتم من حيث بدأتم ، وعدتم من حيث بدأتم».** شَهِدَ على ذلك لَحْمُ أبي هريرةَ ودَمُهُ. أخرجه مسلم. وفي رواية أبي داود قال : « **منعت العراق قفيزها ودرهمها ، ومنعت الشام مُدْيها ودينارها، ومنعت مصر إِردَبَّها ودينارها ، ثم عدتم من حيث بدأتم** ، ثم قالها زهير ثلاث مرات، شهد على ذلك لحمْ أبي هريرة ودمه ».

7.512- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Irak dirhemini ve kafîzini vermekten, Suriye müdyünü ve dinarını vermekten, Mısır da irdebbini ve dinarını vermekten sarf-ı nazar edecek. Başladığınız yere döneceksiniz. Başladığınız yere döneceksiniz. Başladığınız yere döneceksiniz."[65]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"Irak kafîzini ve dirhemini vermekten, Suriye müdyünü ve dinarını vermekten, Mısır da irdebbini ve dinarını vermekten imtina edecek. Sonra da başladığınız yere döneceksiniz."

Sonra Züheyr bu son cümleyi üç defa tekrar etti. (Sonra Ebû Hureyre, rivâyetini şu sözle bitirdi:) "Buna Ebû Hureyre'nin eti ve kanı şahittir."

İZAH

***İrdebb,* Mısırlılar**'ın bir ağırlık ölçüsüdür.

Bu hadîsten maksadın ne olduğu çok tartışılmıştır. Önceki hadiste geçtiği üzere bu bölge halkının Müslüman olacağı, binâenaleyh cizye ödemekle mükellef olmayacakları söylendiği gibi; buraların düşman tarafından istilâ edileceği de ileri sürülmüştür.

Üçüncü bir görüş olarak bu bölgelerin halkının İslâm'dan yüz çevirecekleri ve zekâtlarını vermeyecekleri iddia edilmiştir.

Bu hususu açıklayıcı mahiyette **Buharî**'de bir rivâyet vardır: Buna göre **Ebû Hureyre;**

"Dinar ve dirhem alamayacağınız zaman haliniz ne olacak?" demiş. Yanındakiler;

"- Sen böyle bir şeyin olacağını nasıl düşünürsün?" dediklerinde, **Ebû Hureyre;**

"- Evet! Allah'a yemin ederim ki, ben size, kendisi doğru söyleyen ve doğruluğu tasdik edilen zâtın sözünü naklediyorum" der. Yanındakiler;

"- Peki bu, neden olacak?" diye sorduklarında da;

"- (Müslümanlar tarafından zimmîlere Allah ve Rasûlü adına verilen) **Allah'ın zimmeti ile Rasûlü'nün zimmeti parçalanır; o**

---

[65] **Müslim**, Fiten, 8/33; **Ebû Davud**, Harâc, 29/3035.

zaman Allah da ehl-i zimmetin kalbini kuvvetlendirir ve onlar da ellerindeki malları vermezler."[66]

Son cümledeki **"Başladığınız yere döneceksiniz"** ifâdesi, Müslümanların zayıflayacağı ve İslâm'ın başlangıçtaki gariplik yıllarına döneceği manasına hamledilmiştir.

نوع تاسع

i) İNSANLAR, ŞEYTAN VE GÜNAHLARI YÜZÜNDEN HELÂK EDİLİRLER

٧٥١٣ــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم : إن عَرْشَ إبليس على البحر ، فيبعثُ سراياه، فيَفْتِنُونَ النَّاسَ ، فأعظمهم عنده : أعظمهم فتنة، يجيء أحدُهم ، فيقول : فعلت كذا وكذا ، فيقول : ما صنعتَ شيئا ، ثم يجيء أحدهم، فيقول: ما تركته حتى فرَّقتُ بينه وبين امرأته، فيُدنيه منه ، ويلتزمه ، ويقول : نعمَ أنت». أخرجه مسلم.

7.513- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"İblîs'in arşı deniz üzerindedir; askerlerini oradan gönderip insanları fitneye düşürür. Onun katında askerlerinin en büyüğü, fitnesi en büyük olanıdır. Askerlerinden biri gelir ve;

"- Ben şöyle şöyle yaptım" **der. İblîs;**

"- Hiçbir şey yapmamışsın!" **karşılığını verir.**

Sonra diğeri gelir;

"- Falanı karısından ayırıncaya kadar peşlerini bırakmadım" **der. İblîs, onu kendine yaklaştırır, ona sarılır ve;**

"- Ne iyi yaptın!" **der.**[67]

---

[66] **Buharî**, Cizye, 17.

[67] **Müslim**, Münafikûn, 16/66-67.

İZAH

Arş; Hükümdarın tahtı anlamına gelir. Burada şeytanın karargâhı, merkezi kastedilmektedir. Şeytanın karargâhını su üstünde kurduğu ifâdesi, çok tartışılmıştır. Bu hadîs izah edilirken iki görüş öne çıkmaktadır: Birine göre burada hakiki mana kastedilmiştir; binâenaleyh şeytan karargâhını gerçekten su üstünde kurmuştur. Gerek bunun şekli ve mahiyeti ve gerek neden su üstünde kurduğu soruları ise cevap bulamamaktadır.

İkinci görüşe göre de bu ifâde ile kinâye yapılmıştır. İfâdenin kinâye olduğu kabul edildiğinde de, kinâyeden maksadın ne olduğu, ayrı bir tartışma konusudur. En makûl sayılan açıklamaya göre maksat; **İblîs**'in azgınlığının, azgın denizler gibi olduğu, su gibi her tarafa nüfûz edebildiği ve gittiği her yerde de mutlaka bir tesir meydana getirdiğidir.

٧٥١٤ـ (م ـ محمد بن سيرين) قال : قال جندب رضي الله عنه : «جئت يوم الجَرْعة ، فإذا رجل جالس، فقلت: لَيُهْرَاقَنَّ اليومَ هاهنا دماء ، فقال ذلك الرجل : كلا والله، فقلت : بلى والله ، قال : كلا والله ، قلت: بلى والله، قال : كلا والله ، إِنَّهُ لحديث رسول الله صلى الله عليه وسلم حَدَّثنيه ، قلت له: بئسَ الجليسُ لي أنت منذ اليوم ، تسمعني أخالفك ، وقد سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلا تنهاني ، ثم قلت: ما هذا الغضب ؟ فأقبلتُ عليه وأسأله، فإذا الرجل حُذيفة ». أخرجه مسلم.

وزاد رزين قال : وسمعته يقول : « إذا كان كذا وكذا - يعني لفتن تكون - فقد آن لكم أن يخرج بكم الشُّرُف الجُون ».

7.514- Muhammed b. Sîrîn anlatıyor:

Cündüb şöyle dedi:

"*Cerea* gününde ben de oraya gittim. Orada bir adamın oturduğunu gördüm. Ben;

"- Bugün burada mutlaka kan dökülecek!" dedim. O adam;

"- Vallahi, asla!" dedi. Ben;

"- Vallahi, evet!" dedim. Adam;

"- Vallahi, asla!" dedi. Ben yine;

"- Vallahi, evet!" dedim. Adam da tekrar;

"- Vallahi, hayır! Bu, Rasûlullah'ın (as.) bana söylediği bir hadîsidir" dedi. Ben de;

"- Sabahtan beri sen ne kötü arkadaşsın! Sana yemin[68] ederek konuştuğumu duyuyorsun, sen ise Rasûlullah'dan (as.) işittiğin halde bana engel olmuyorsun!" dedim. Sonra;

"- Bu kızgınlık neden?" diye sordum ve yanına gittim; baktım ki, o Huzeyfe imiş!"[69]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Rezîn** şu cümleyi ilave etti:

"Huzeyfe bazı fitneleri kastederek;

"Şu, şu olduğu zaman, sizin için yaşlı develeri çıkarma zamanı gelmiştir" dedi.

İZAH

Cerea; Kûfe'ye yakın, **Hîre** yolu üzerinde bir yer adıdır. **Hz. Osman**, Kûfeliler'e **Saîd b. el-Âsî**'yi Vali olarak göndermiş, ama Kûfeliler bunu kabul etmemiş ve karşı çıkmışlardı. İşte **Cündüb**, bundan dolayı **"bugün burada kan akacak"** demişti. Ama özellikle fitne ile ilgili rivâyetleri en iyi bilen **Huzeyfe**, asla kan dökülmeyeceği iddiasında bulunmuştu. Neticede **Hz. Osman**, Kûfeliler'in isteğine uyarak oraya **Ebû Musa'l-Eş'arî**'yi Vali yapar. Böylece **Huzeyfe**'nin sözü ve bilgisi, bir kere daha doğru çıkar.

Rezîn'in ilavesi de, bugün fitne ve savaş çıkmayacağı, ama bazı olaylar meydana geldiğinde ise, tasınızı-tarağınızı toplama zamanı olduğu anlamındadır.

---

[68] **Câmiu'l-Usûl**'de bu lafız, noktasız *"ha"* ile *"**uhâlifuke**"* şeklindedir ve **"sana yemin ederek konuştuğumu duyduğun halde"** anlamına gelir. Ancak **Müslim**'in matbu nüshasında ise noktalı *"**hı**"* harfi ile *"**uhâlifuke**"* şeklindedir ve *"**sana muhâlefet ettiğimi...**"* anlamına gelir. **Müslim**'in bazı nüshalarında bu lafzın noktasız, bazılarında ise noktalı şekliyle tespit edildiği rivâyet edilmiştir.

[69] **Müslim**, Fiten, 7/28.

٧٥١٥ـ (د ـ أبو البختري رحمه الله) قال : أخبرني مَنْ سمع النبيَّ صلى الله عليه وسلم - وفي رواية : حدَّثني رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم- أنَّ رَسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لَنْ يَهْلِكَ النّاسُ، أو يُعذِروا من أنفسهم ». أخرجه أبو داود.

7.515- Ebû'l-Buhterî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'i işiten bir adam bana haber verdi. –Bir rivâyette, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biri bana, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini nakletti, dedi-:

"İnsanlar nefisleri yüzünden günahları çoğalmadıkça[70] -veya günahları yüzünden kendilerinden mazeret zâil olmadıkça- **helâk edilmezler."**[71]

İZAH

Hadîste insanların haddi aşmakta çok aşırı gidecekleri, özür dileyecek durumda olmadıklarını kendilerinin bile kabul edecekleri belirtilmekte ve işte günah işlemek ve gayri meşruya dalmaktaki bu aşırılıkları yüzünden helâk edilecekleri belirtilmektedir. Nitekim bir âyet-i kerîmede de; **"Onlara azâbımız gelince; *'Bizler hakikaten zâlim idik'* demekten başka sözleri olmayacak"**[72] buyurulur.

Bu rivâyetin sahabî râvîsinin kim olduğu açık değildir. Ancak mezkür âyetin tefsirinde **Taberî**, onun, **Abdullah b. Mes'ûd** olduğunu söylemektedir.

---

[70] **Câmiu'l-Usûl**'de **"günahları çoğalmadıkça"** anlamına gelen ***"hatta ya'zirû"*** ibaresi yoktur, sadece **"ev yu'zirû"** denmektedir. Ancak **Ebû Davud**'da her iki şekilde yer almaktadır ve Hz. Peygamber'in sülasîden *"ya'zirû"* fiilini veya if'âl bâbından **"yu'zirû"** fiilini kullandığı belirtilmektedir. Burada tereddüt, râvîden kaynaklanmaktadır. Biz de tercümede **Ebû Davud**'daki bu durumu göstermeye çalıştık.

[71] **Ebû Davud**, Melâhim, 17/4347.

[72] A'râf, 5.

نوع عاشر

j) MÜSLÜMANLARA SİLAH ÇEKMEK

٧٥١٦ـ (م ـ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) أنَّ النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم قال :
«مَنْ سَلَّ علينا السيفَ فليس منَّا ». أخرجه مسلم.

7.516- Seleme b. el-Ekva'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bize kılıç çeken bizden değildir."[73]

İZAH

Bu bölümdeki rivâyetlerin tamamı, Müslümanlara silah çekmenin haram olduğunu ifâde etmektedir. Bunun haram olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Ancak burada izahında zorluk çekilen husus; "bizden değildir" ifâdesidir. Kelimenin zâhiri, Müslümana silah çekenin Müslüman olmadığını ifâde etmektedir. Yalnız bu ifâdeyi, bir Müslümana sadece Müslüman olduğu için silah çeken diye kayıtlamak gerekir.

Müslüman olduğundan dolayı değil de, başka bir sebepten silah çeken kişinin ise, Müslüman olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu takdirde ashâb-ı kirâmdan pek çoğunun da Müslüman olmadığını söylemek icabeder ki, bu doğru değildir. Belki şöyle söylenebilir: Bizim gibi değildir, bizim ahlâkımızla muttasıf değildir, bizim yolumuzda ve bizim sünnetimize bağlı değildir, bizim yaptıklarımızı değil yapmadıklarımızı yapmaktadır, kâmil manada Müslüman değildir...

٧٥١٧ـ (خ م ت ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أنَّ النَّبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «من حَمَلَ علينا السلاح فليس منا ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والترمذي.

---

[73] **Müslim**, İman, 42/162.

7.517- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bize silahla saldıran bizden değildir."[74]

٧٥١٨ــ (خ م ت س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « مَن حَمَلَ علينا السلاح فليس منا ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والترمذي، والنسائي.

7.518- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bize silahla saldıran bizden değildir."[75]

٧٥١٩ــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَن حَمل علينا السلاح فليس منا ، ومَن غشَّنا فليس منا ». أخرجه مسلم.

7.519- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bize silahla saldıran bizden değildir. Bizi aldatan da bizden değildir"[76]

٧٥٢٠ــ (س ــ عبد الله بن الزبير رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «مَن شَهَرَ سَيْفَهُ ثم وَضَعَهُ ، فَدمُهُ هدْر ». وفي رواية : « مَنْ رَفَعَ السلاحِ ثم وَضَعَهُ ، فَدَمُهُ هَدَر».

وفي رواية موقوفا عليه. أخرجه النسائي.

---

[74] **Buharî**, Fiten, 7; **Müslim**, İman, 42/163; **Tirmizî**, Hudûd, 26/1459.

[75] **Buharî**, Fiten, 7; Diyât, 2; **Müslim**, İman, 42/161; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 26. Musannıf, **İbn Ömer**'den gelen bu rivâyetin **Tirmizî**'de de bulunduğuna işaret etmiş ise de, orada bulunmamıştır.

[76] **Müslim**, İman, 43/164.

7.520- Abdullah b. Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim kılıcını çeker, sonra da saldırırsa kanı hederdir."[77]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Kim kılıcını kaldırır sonra da saldırırsa, kanı hederdir."

Diğer bir rivâyet de Abdullah b. Zübeyr'e mevkûf olarak nakledilmiştir.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

İZAH

"Kılıcını çekip sonra da saldırmak" cümlesi ile, insana silahla saldırmak kastedilmiştir. Bunun için hadîste **"indirirse"** anlamına gelene ***"vedaa"*** fiili kullanılmışsa da, bundan maksat, kılıcı insanın kafasına indirmeye yeltenmektir. Böyle bir durumda o insan öldürülürse, kanı hederdir, yani ne diyet ve ne de kısas vardır. Çünkü bu olay, meşrû müdafaanın tabii sonucudur.

---

[77] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 26.

الفصل الثالث

في ذكر العصبية والأهواء

III- IRKÇILIK VE BEŞERÎ HIRS

٧٥٢١ـ (م س ـ جندب بن عبد الله رضي الله عنه) قال : قالَ النَّبيُّ صلى الله عليه وسلم : «مَن قُتِلَ تحت راية عِمِّيَّة يَدْعُو عَصَبِيَّة، أو ينصر عَصَبِيَّة، فقِتْلة جاهليَّة». أخرجه مسلم، والنسائي.

7.521- Cündüb b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim kör bir sancağın altında asabiyete çağırırken veya asabiyete yardım ederken öldürürse, onun ölümü câhiliyet ölümüdür."[1]

İZAH

"Kör sancak" ifâdesi ile; cehâletle, körü körüne, aslını-esasını bilmeden, haklı veya haksız olduğuna aldırmadan mücadele etmek kastedilmiştir.

"**Asabiyet**" de daha çok ırkçılık anlamında kullanılmaktadır. Ancak bununla sadece ırkî gayret değil, insanın, haksız dahi olsa kendi yandaşı, tanıdığı, yakını veya akrabası için ölümüne mücadele etmesi kastedilmiştir. Dolayısıyla tarafgirlik, fanatizm, taassup, körü körüne bağlılık gibi manalar da verilebilir.

"**Câhiliyet ölümü**" ise; kâfir olarak ölmüş sayılır anlamından ziyâde, câhiliyet fiilini işleyerek ölmüş olur manasında olmalıdır. Yahut câhiliye döneminin terör ve anarşi ortamında ölmüş gibidir manasındadır.

---

[1] **Müslim**, İmaret, 13/57; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 28.

٧٥٢٢ـ (د ـ جبير بن مطعم رضي الله عنه) أَنَّ رَسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لَيسَ مِنَّا مَنْ دَعا إلى عَصَبِيَّةٍ ، وليس منا من قاتل عصبيَّة ، وليس منا من مات على عصبيَّة ». أخرجه أبو داود.

7.522- Cübeyr b. Mut'ım'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Asabiyete çağıran bizden değildir. Asabiyet uğruna savaşan bizden değildir. Asabiyet üzerine ölen de bizden değildir."[2]

٧٥٢٣ـ (د ـ سراقة بن مالك بن جعشم رضي الله عنه) أَنَّ رَسولَ الله صلى الله عليه وسلم خطبنا فقال : «خَيْرُكم المدافِعُ عن عشيرته ، ما لَمْ يَأثَمْ ». أخرجه أبو داود.

7.523- Sürâka b. Mâlik b. Cu'şum'den şöyle rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bize hutbe okudu ve şöyle söyledi:

"Sizin en hayırlınız, günah olmadığı müddetçe kendi milletini müdafaa edeninizdir."[3]

İZAH

Bu hadîsle bundan önce geçen hadîs, senetleri itibariyle zayıftırlar. Ancak önceki hadîsi destekleyen sahîh rivâyetler vardır.

Bununla birlikte bu rivâyetler, daima hakkı üstün tutma gayesine dayanan son derece dengeli bir çizgiyi göstermektedir. İnsanın kendi akrabasını ve milletini sevmesi ve savunması, fıtratın gereğidir. Din de buna karşı değildir. Hatta insanın kendi milletinde âlim, sâlih ve fâzıl insanların çok olması, elbetteki ona gurur ve mutluluk verir. Ancak atasının **Ebû Cehil** olması da, herhalde kimseyi mutlu etmez. Atasıdır diye **Ebû Cehil**'i savunmaya geçmesi, onunla gurur ve mutluluk duyması da asla meşru olmaz. Öyleyse burada bir ölçü olmalıdır. İşte o ölçü, haktır, doğruluktur, iyi insan olmaktır. Doğrunun, hakkın ve iyinin savunulmasından,

---

[2] **Ebû Davud**, Edeb, 121/5121.

[3] **Ebû Davud**, Edeb, 121/5120.

sevilmesinden ve onunla iftihar edilmesinden daha tabii bir şey de olmaz.

Buna rağmen insanın, kötü dahi olsa kendi milletini inkâr etmesi de kesinlikle doğru değildir. Soyunu inkâr, hem yaratılış gerçeğine aykırıdır, hem de İslâm'ın ölçülerine uygun değildir.

Öyleyse ana ilke, hakkı üstün tutmak ve zulme karşı koymaktır. Daima haklının yanında olmak ve zalime karşı çıkmaktır. Nitekim 7525 numaralı hadiste asabiyet; **"kavminin zulüm işlemesinde ona yardım etmektir"**şeklinde tanımlanmaktadır.

٧٥٢٤ ــ (د ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « مَنْ نَصَرَ قومه على غير الحق، فهو كالبعير الذي رُدِّيَ في مَهْوَاة ، فهو يَنْزِع بذَنَبِه ».

وفي رواية قال : « انتهيتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وهو في قُبة من أدَم... » فذكر نحوه. أخرجه أبو داود.

7.524- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Haksız olduğu halde kavmine yardım eden insan, uçuruma atılan ve kuyruğundan tutulup çıkarılmaya çalışılan deve gibidir."[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette;

"Rasûlullah (as.) deriden mamul bir çadırda idi, yanına kadar gittim..." diyerek aynı hadisin benzerini rivâyet etti.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Münzirî'nin de işaret ettiği gibi bu rivâyetlerden ilki mevkûf, ikincisi müsneddir. Haksız olsalar bile yakınlarına yardım eden insanın, kuyuya düşen ve kuyruğundan tutulup çıkarılmaya çalışılan deveye benzetilmesi, onun kurtulmasının zor olacağını

[4] **Ebû Davud**, Edeb, 121/5117-18.

göstermektedir. Çünkü insan bir defa haksızlığa batar ve bu yolda mücadeleye koyulursa, artık onun bu yoldan kurtulması çok zor olur.

٧٥٢٥ـ (د ـ **واثلة بن الأسقع** رضي الله عنه) قال : قلتُ : يا رسول الله ، ما العصبية ؟ قال: « **أن تُعينَ قومَكَ على الظُّلْمِ** ». أخرجه أبو داود.

7.525- Vâsile b. el-Eska' anlatıyor:

"- Ey Allah'ın Rasûlü asabiyet nedir?" diye sordum.

"- Kavminin zulüm işlemesine yardım etmendir" buyurdu.[5]

٧٥٢٦ـ (د ـ **عمرو بن أبي قرة** رحمه الله) قال: «كان حُذَيفةُ بالمدائن، فكان يذكر أشياءَ قالها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لأُناس من أصحابه في الغضب فينطلق ناس ممن سمع ذلك من حذيفة فيأتون سلمان فيذكرون له قولَ حذيفة فيقول سلمان: حذيفةُ أعْلَمُ بما يقول، فيرجعون إلى حذيفة، فيقولون له: قد ذكرنا قولك لسلمان فما صَدَّقَكَ ولا كذَّبك فأتى حذيفةُ سلمانَ وهو في مَبْقلة فقال: يا سلمان، ما منعك أن تصدِّقني بما سمعتُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ فقال سلمان: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يغضب فيقول في الغضب لناس من أصحابه، ويرضى فيقول في الرضى لناس من أصحابه ثم قال لحذيفة: أمَا تَنْتَهِي حتى تُورثَ رجالا حُبَّ رجال، ورجالا بغض رجال وحتى توقع اختلافا وفُرقَة، ولقد علمتَ أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خطب فقال: **أيُّما رَجُل من أُمّتي سَبَبْتُهُ سَبّة أو لَعَنْتُهُ لعنة في غضبي، فإنما أنا من ولد آدم أغضب كما يغضبون، وإنما بعثني رحمة للعالمين، فاجْعَلْها عليهم صلاة يوم القيامة**، والله لَتَنْتَهِيَنَّ أو لأَكْتُبَنَّ إلى عمر». أخرجه أبو داود.

7.526- Amr b. Ebî Kurra[6] anlatıyor:

"Huzeyfe Medâin'de idi ve orada, Rasûlullah'ın (as.) kızgınlık halinde iken ashâbdan bazılarına söylediği sözleri naklediyordu.

[5] **Ebû Davud**, Edeb, 121/5119. Hadîsin râvîlerinden **Seleme b. Bişr ed-Dımaşkî** ve **Vâsile b. el-Eska**'ın kızı, hadîste güvenilirliği tartışmalı kişilerdir.

[6] **Amr b. Ebî Kura el-Kindî**: Kûfeli sika tâbiîlerdendir, muhadramundandır. Selmân ve Huzeyfe'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû İshak eş-Şeybânî rivâyet eder. Sikadır.

Bunları Huzeyfe'den duyan bazıları Selmân'a gidip Huzeyfe'nin söylediklerini naklederler. Selman da;

"- Huzeyfe, söylediğini daha iyi bilir" der. Tekrar Huzeyfe'nin yanına gelirler ve;

"- Senin söylediklerini Selmân'a anlattık; seni ne doğruladı, ne de yalanladı" derler. Bunun üzerine Huzeyfe, sebze bahçesinde iken Selmân'a gider ve ona;

"- Ya Selmân! Rasûlullah'dan (as.) işittiğim sözleri tasdik etmekten seni alıkoyan ne idi?" diye sorar. Selman;

"- Şüphesiz Rasûlullah (as.) da öfkelenirdi ve öfkeli iken ashâbından bazılarına bazı şeyler söylerdi. Bazen de memnuniyet halinde bulunur ve bu halde iken de ashâbından bazılarıyla konuşurdu" dedi ve sonra Huzeyfe'ye şunları söyledi:

"- Sen, bazı insanların bazılarını sevmesine ve bazı kişilerin de bazılarından nefret etmesine, hatta aralarında ihtilaf ve tefrika meydana gelmesine sebep olacak sözlerden vazgeçmeyecek misin? Sen de biliyorsun ki, Rasûlullah (as.) bir gün hutbede şöyle demişti:

"Kızgınlık hâlimde ümmetimden kime ağır söz söylemiş ve kime lanet etmişsem, şüphesiz ben de ancak bir Âdemoğluyum, onlar gibi ben de öfkelenebilirim. Ancak Allah beni âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Ya Rabbi, onlar hakkında söylediğim bu sözleri kıyâmet gününde kendileri için rahmet kıl!"

Allah'a yemin ederim ki, ya bu tutumundan vazgeçersin, ya da mutlaka Hz. Ömer'e yazacağım!"[7]

٧٥٢٧ـ (م ـ سفيان الثوري) قال : سمعتُ رَجُلا سأل جابرا الجُعفي عن قوله تعالى : **{فَلَن أَبْرَحَ الأَرضَ حتى يَأذَنَ لِي أَبي ، أو يحكُمَ اللهُ لِي ، وهو خيرُ الحاكمين}** [يوسف: ٨٠] قال جابر : لم يجئ تأويلها بعدُ، قال سفيان : كَذَبَ ، قيل لسفيان: ما أراد بهذا؟ فقال: طائفة من الرافضة يقولون : إن عَليّا في السحاب، فلا نخرج مع من خَرَجَ من ولده حتى يُنادي مُناد من السماء - يريدون عليا - اخرجوا مع فلان ، فذلك تأويل هذه الآية عندهم، و كذب

[7] **Ebû Davud**, Sünnet, 11/4659.

جابر ، وكذبوا هم ، إنما كانت هذه الآية في إخوة يوسف عليه السلام ، وقال تعالى: **{وَحَرام على قَرية أهلَكناها أنَّهُم لا يَرجعون}** [الأنبياء : ٩٥]. أخرجه مسلم في مقدمة كتابه.

7.527- Süfyân es-Sevrî anlatıyor:

"Bir adamın Cabir el-Cu'fî'ye[8], Allah'ın; ***'Babam bana izin verinceye, yahut Allah hakkımda bir hüküm tayin edinceye kadar artık ben buradan ayrılmam. Şüphesiz O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır'***[9] âyetini sorduğunu duydum. Cabir;

"- Bu âyetin te'vîli gelmedi" diye cevap verdi. Halbuki yalan söyledi.

Süfyan'a;

"- Peki, Cabir bununla ne demek istedi?" diye soruldu. Süfyan şu cevabı verdi:

"- Rafizîlerden bir gurup; *'Muhakkak Ali bulutların içindedir; gökyüzünden bir münâdî 'falanla beraber çıkın!' diye seslenmedikçe, biz onun çocuklarından ortaya çıkan kişi ile beraber olmayız!'* derler. -Süfyan, bu sözüyle Râfizîler'in, Hz. Ali'nin; *'Falanla birlikte meydana çıkın!'* diye sesleneceğine dair bâtıl inançlarına işaret ediyor.- Onlara göre (gelmesi beklenen bu emir) bu âyetin te'vîlidir. Ama Cabir yalan söylemiştir, onlar da yalan söylüyorlar. Bu âyet, sadece Hz. Yusuf'un kardeşleri hakkındadır. Yüce Allah da; ***'Yok etmeye karar verdiğimiz bir memleket halkının** (girdiği isyan yolundan) **bir daha geri dönmesi asla mümkün değildir'***[10] buyurmuştur."[11]

---

[8] **Ebû Yezîd, Cabir b. Yezîd b. el-Harîf el-Cu'fî el-Kûfî**: ö. 128/746. Kûfeli tabiîlerden ve meşhur Şiîlerdendir; gulâttandır. Abdullah b. Sebe'nin arkadaşlarındandır. Hz. Ali'nin kıyametten önce tekrar dünyaya döneceğini iddia ederdi. **Ebû Hanîfe; "Cabir el-Cu'fî'den yalancısını görmedim"** der. **Ebû Davud**'da bir hadîsi bulunmaktadır. Zayıf ve güvenilmez biri olduğu kabul edilir. Hatta bazı hadîsçiler onu metrûk ve kezzab olmakla itham ederler.

[9] Yusuf, 80.

[10] Enbiyâ, 95.

[11] **Müslim**, Mukaddime, 5.

الفصل الرابع

من أي الجهات تجيء الفتن وفيمن تكون

IV- FİTNENİN HANGİ CİHETTEN GELECEĞİ VE KİMLER ARASINDA GÖRÜLECEĞİ

٧٥٢٨ـــ (خ م ط ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «رأسُ الكُفْرِ نَحْوَ المشرق ، والفخر والخُيَلاءُ في أهل الخيل والإبل : الفَدَّادين أهْلِ الوَبَرِ، والسكينةُ في أهل الغنم ». أخرجه البخاري، ومسلم، والموطأ. وللبخاري أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «الإيمان يَمَان ، والفتنة هاهنا حيث يطلعُ قَرْنُ الشيطان».

ولمسلم أنه قال : « الإيمانُ يَمان ، والكفر قبل المشرق، والسكينة في أهل الغنم، والفخر والرياء في الفدَّادين أهلِ الخيل والوبر ».

7.528- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Küfrün başı şark tarafındadır. Kendini beğenme ve böbürlenme ise at ve deve sahibi olan yaygaracı göçebelerdedir. Sekînet ve vakar da koyun sahiplerindedir."[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"İman Yemenlidir. Fitne de şu tarafta, şeytanın boynuzlarının doğduğu cihettedir."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"İman Yemenlidir, küfür ise şark tarafındadır. Sekînet koyun sahiplerinde, kendini beğenme ve riyâ da at ve deve sahibi göçebelerdedir."

---

[1] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 15; Menâkıb, 1; Meğâzî, 75; **Müslim**, İman, 21/82-91; **Muvatta**, İsti'zân, 6/15.

İZAH

"İman Yemenlidir" sözü ile neyin kastedildiğinde farklı görüşler vardır. Bazılarına göre **Mekke** ve **Medîne**, bazılarına göre de aslen **Yemen**'den geldikleri için **Ensâr** kastedilmiştir. **İbn Salâh** ise, te'vîle gerek görmeyerek, bununla Yemenlilerin kastedildiği kanâatindedir. Çünkü onlar daha nazik, daha yumuşak kalpli ve kültürel geçmişi de daha zengin olan insanlardır. Üstelik Hz. Peygamber diğer yörelerde yıllarca savaştığı halde Yemenlilerle savaşmamış, onlar kendiliklerinden İslâm'ı kabul etmişlerdi.

Koyun ve diğer büyük baş hayvanlarla yapılan benzetmeler, bu hayvanların huyu ve niteliği ile alâkalıdır. Onların tabiatleri ile sahipleri tavsif edilmiştir.

Küfrün ve fitnenin şark tarafında olması ise, genel kanâate göre o günkü **Mecûsîler** hakkında söylenmiş bir sözdür. Ama bu ifâde muhtemelen bir vâkıanın terennümüdür de... Terör, fitne ve anarşinin, düzensizliğin daha çok o yöreye ait özellikler olduğunu gösterir. Tarihte görülen bu tür olayların büyük çoğunluğu da bunu doğrular.

٧٥٢٩ـ (خ م ط ت ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال: سَمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يَقولُ وهو على المنبر: «**ألا إن الفتنة هاهنا يشير إلى المشرق من حيث يَطْلعُ قَرْن الشيطان**». وفي رواية قال - وهو مستقبل المشرق - : « **هَا ، إن الفتنة هاهنا** - ثلاثا- وذكره».

وفي أخرى أنه سمع النبيَّ صلى الله عليه وسلم - وهو مستقبل المشرق - يقول : « **ألا إن الفتنة هاهنا من حيث يطلُع قرن الشيطان** ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري قال : « قام النبي صلى الله عليه وسلم خطيبا ، فأشار نحو مسكن عائشة ، فقال : **هنا الفتنة** - ثلاثا - **من حيث يطلع قرن الشيطان** ».

وللبخاري بزيادة في أوله : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **اللهم بارك لنا في شامنا، اللهم بارك لنا في يَمَننا** ، قالوا : وفي نجدنا ، قال : **اللهم بارك لنا في شامنا، اللهم بارك لنا في يمننا**، قالوا: وفي نجدنا؟ قال : **اللهم بارك لنا في شامنا، اللهم بارك لنا في يمننا**،

قالوا : يا رسول الله، وفي نجدنا ؟ فأظنه قال في الثالثة : **هنالك الزلازل والفتن ، ومنها يطلع قرن الشيطان** » .

وقد اختُلف على ابن عَوْن فيه، فروي عنه مسندا، وروي عنه موقوفا على ابن عمر من قوله.

وله في أخرى قال : « رأيتُ النبي صلى الله عليه وسلم يشير إلى المشرق، ويقول : **ألا إن الفتنة هاهنا من حيث يطلع قرن الشيطان** » .

ولمسلم قال : « خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من بيت عائشة، فقال : **رأس الكفر من هاهنا ، من حيث يطلع قرن الشيطان**».

وفي أخرى له عن سالم : أنه قال : « يا أهل العراق، ما أسألكم عن الصغيرة، وأركبكم للكبيرة!! سمعت أبي عبد الله بن عمر يقول : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إن الفتنة تجيء من هاهنا** - وأومأ بيده نحو المشرق- **من حيث يطلُعُ قَرْن الشيطان ، وأنتم يضرب بعضكم رقابَ بعض ، وإنما قتل موسى الذي قَتَلَ من آل فرعون خطأ ، فقال الله له : {وقتلت نفسا فنجَّيناكَ من الغمِّ ، وفَتَنَّاكَ فُتونا}** [طه: ٤٠] ».

وفي أخرى له : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قام عند باب حفصة - وقال بعض الرواة: عند باب عائشة - فقال بيده ، نحو المشرق : **الفتنة هاهنا، من حيث يطلع قرن الشيطان**- قالها مرتين أو ثلاثا ».

وأخرج الموطأ الرواية الثانية من أفراد البخاري، وأخرج الترمذي الأولى من أفراد البخاري. وله في أخرى : « أنه قام على المنبر ، فقال : **هاهنا أرضُ الفتن** - وأشار إلى المشرق- **من حيث يطلع قرن الشيطان** ».

7.529- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) minberde iken, şark tarafını işaret ederek şöyle dediğini işittim:

"Dikkat edin! Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu cihettedir."[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; Hz. Peygamber doğuya doğru dönerek üç defa;

"İşte, fitne şu taraftadır" dedi.

Başka bir rivâyete göre de İbn Ömer, Hz. Peygamber'in, doğu tarafına dönmüş olduğu halde şöyle söylediğini işitti:

"Dikkat edin! Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu cihettedir."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber hutbe için ayağa kalktı ve Hz. Âişe'nin evi tarafına doğru işaret ederek üç defa;

"Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu cihettedir."

Buharî'nin başka bir rivâyetinde de, baş tarafta şu ilave vardır:

Hz. Peygamber;

"Allah'ım; bize Şam'ımızı mübarek eyle! Allah'ım; bize Yemen'imizi mübarek eyle!" diye duâ etti. Ashâb;

"- Necid'imizi de!" diye eklediler. Ama Hz. Peygamber yine;

"Allah'ım; bizim için Şam'ımızı mübarek eyle! Allah'ım; bizim için Yemen'imizi mübarek eyle!" dedi. Ashâb yine;

"- Necid'imizi de!" diye eklediler. Ama Hz. Peygamber yine de;

"Allah'ım; bizim için Şam'ımızı mübarek eyle! Allah'ım; bizim için Yemen'imizi mübarek eyle!" dedi. Bunun üzerine ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Necid'imizi diye de ekleseniz?" dediler.

Râvî der ki: Zannediyorum üçüncü seferinde şunu söyledi:

"- Sarsıntılar ve fitneler o taraftadır. Şeytanın boynuzu da oradan doğar."

---

[2] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 11; Fardu'l-humus, 4; Menâkıb, 4; Talak, 24; Fiten, 16; **Müslim**, Fiten, 16/45-50; **Muvatta**, İsti'zân, 11/29; **Tirmizî**, Fiten, 79/2268.

Bu hadîsin İbn Avn rivâyetinde farklılıklar vardır; bir rivâyette ondan müsned olarak, başka bir rivâyette de İbn Ömer'in sözü diye mevkûf olarak rivâyet ettiği nakledilmiştir.

Yine **Buharî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in şark tarafını işaret ettiğini gördüm ve şöyle söylediğini işittim:

"Dikkat edin! Muhakkak ki fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yandadır."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Hz. Âişe'nin evinden çıktı ve dedi ki:

"Küfrün başı şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yandadır."

Müslim'in Sâlim'den rivâyetinde de, Sâlim şöyle dedi:

"- Ey Iraklılar! Ben size küçükten suâl edecek ve sizi büyüğe bindirecek değilim! Ben, babam Abdullah b. Ömer'i şöyle söylerken işittim:

"Rasûlullah'ın (as.), eliyle şark tarafını işaret ederek şöyle söylediğini işittim:

"Muhakkak ki fitne şu taraftan, şeytanın boynuzunun doğduğu cihetten gelir."

(Sâlim şöyle devam etti:)

"Şimdi sizler birbirinizin boynunu vuruyorsunuz. Halbuki Hz. Musa, Firavun âilesinden bir adamı hatâen öldürmüştü. Yüce Allah ona; ***'Sen bir adam öldürmüştün de biz seni gamdan kurtardık ve seni türlü sıkıntılarla imtihan ettik'***[3] buyurdu."

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyeti şöyledir:

Rasûlullah (as.) Hafsa'nın kapısı yanında –bazı râvîler Âişe'nin kapısı yanında der- durdu ve eliyle doğuya doğru işaret ederek iki veya üç defa;

"Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu cihettedir" dedi.

---

[3] Tâhâ, 40.

Muvatta, **Buharî**'nin müfred rivâyetlerden ikincisini, **Tirmizî** de birincisini tahric etti.

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:
"Hz. Peygamber minbere çıktı ve doğuya doğru işaret ederek;
"- Fitne yurdu şu taraftır, şeytanın boynuzunun doğduğu yerdir" dedi.

İZAH

"Şeytanın boynuzu" ifâdesi ile, genellikle her türlü fitne ve kötülüklerin kastedildiği kabul edilmiştir.

Yukarıdaki rivâyette, Hz. Peygamber'in bu sözü söylerken bulunduğu yer ve konumu itibariyle farklı ifâdeler yer almaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in söylediği söz hakkında bir ihtilaf yoktur.

٧٥٣٠ـ (أبو مسعود البدري رضي الله عنه) يبلغ به النبي صلى الله عليه وسلم قال :
« من هاهنا جاءت الفِتَنُ نحو المشرق، والجَفْاءُ والقَسْوَةُ وغلَظ القلوب في الفَدَّادين ، أهل الوَبَر عند أصول أذناب الإبل والبقر ، في ربيعة ومضر ». أخرجه...

7.530- Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğinin kendisine haber verildiğini rivâyet ediyor:

"Fitneler şu taraftan, doğu cihetinden gelir. Kabalık, sertlik ve katı kalplilik ise deve ve ineklerin kuyruk dibinde yaşayan gürültücü bedevîlerde; Rabîa ve Mudar kabilelerindedir."[4]

---

[4] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs **Buharî**, Menâkıb, 1; Bed'u'l-Halk, 14; Meğâzî, 75'dedir.

الفصل الخامس

في قتال المسلمين بعضهم لبعض

V- MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞMALARI

٧٥٣١ــ (خ م د س ــ **الأحنف بن قيس** رحمه الله) قال : « خرجت أنا أريد هذا الرجل ، فلقيني أبو بَكرة ، فقال : أين تريد يا أحنف ؟ قال : قلت : أريد نصرَ ابن عَمّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا أحنف ارجعْ ، فإنّي سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **إذا توّجه المسلمان بسيفيهما ، فالقاتل والمقتول في النار** ، قال : فقلت : - أو قيل : - يا رسول الله ، هذا القاتل فما بالُ المقتول ؟ قال : **إنه قد أراد قتل صاحبه** ». وفي رواية مختصرا ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا التقى المسلمان بسيفيهما فالقاتل والمقتول في النار** ».

وفي أخرى « **إذا المسلمان حَمَلَ أحدهما على أخيه السلاحَ ، فهما على جُرف جهنم ، فإذا قتل أحدُهما صاحبَه دخلاها جميعا** ». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرجه أبو داود والنسائي المسنَدَ من الأولى. وأخرجه النسائي أيضا الرواية الآخرة. وله في أخرى نحوها ، وقال : « **فإذا قتل أحدهما الآخر فهما في النار** ».

7.531- el-Ahnef b. Kays anlatıyor:

"Şu adama (Hz. Ali'ye) gitmek niyetiyle (evden) çıkmıştım. Yolda Ebû Bekre'ye rastladım. Bana;

"- Nereye gidiyorsun, ya Ahnef?" diye sordu.

"- Rasûlullah'ın (as.) amcazâdesine yardım etmek istiyorum" dedim. Bunun üzerine Ebû Bekre şunları söyledi:

"- Geri dön, ya Ahnef! Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"İki Müslüman silahlarıyla karşı karşıya gelirlerse, öldüren de, ölen de cehennemdedir."

Ben kendisine;

"- Öldüreni anladık, ama ölenin günahı nedir?" diye sordum. – Bir rivâyette biri tarafından kendisine soruldu-.

"- **O da arkadaşını öldürmek istiyordu**" cevabını verdi.[1]

RİVÂYETLER

Muhtasar bir rivâyette de Rasûlullah (as.); "**İki Müslüman silahlarıyla karşı karşıya gelirlerse, öldüren de, ölen de cehennemdedir**" dedi.

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:

"**İki Müslümandan** (her) **biri,** (din) **kardeşine silah çekecek olursa, bunların ikisi de cehennemin kenarında yer alırlar. Biri diğerini öldürecek olursa, ikisi birlikte cehenneme girerler.**"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ve **Nesaî de** ilk rivâyetin müsned olan kısmını tahric ettiler.

Nesaî ayrıca son rivâyeti de tahric etti.

Nesaî'nin buna benzer başka bir rivâyeti de; "**Biri diğerini öldürürse, ikisi de cehenneme girer**" şeklindedir.

İZAH

Bilindiği üzere **Hz. Ali** döneminde, sahâbe arasında iki önemli savaş vuku buldu. Bunlardan biri **Muâviye** ile yapılan **Sıffîn**, diğeri de **Hz. Âişe**'ye karşı yapılan **Cemel** savaşıdır. Hadîste **Ahnef**'in bu seferlerden hangisine katılmak istediği açık değildir. **İbn Hacer**, bunun **Cemel** vak'ası olduğunu söylemektedir. Onun bu savaşa katılmamasında **Ebû Bekre**'nin ikazı etkili olmakla birlikte, **Taberî** bunun diğer bir sebebini daha nakletmektedir. Buna göre **Ahnef**, Mescidi Nebî'de yapılan bazı konuşmalardan **Hz. Osman**'ın öldürüleceğini anlamış ve ondan sonra kime bîat etmesi gerektiğini **Talha** ve **Zübeyir**'e sormuş, onlar da **Hz. Ali**'yi tavsiye etmişlerdi. Aynı şeyi **Hz. Âişe**'ye sorunca, o da **Hz. Ali**'yi göstermişti. Sonra ihtilaf başgösterince **Basra**'ya giden **Ahnef**, orada **Hz. Âişe, Talha** ve

---

[1] **Buharî**, İman, 23; Diyât, 2; Fiten, 10; **Müslim**, Fiten, 4/14; **Ebû Davud**, Fiten, 5/4268; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 29.

Zübeyr'i görür ve onlara daha önce söylediklerini hatırlatır. Sonunda **Ahnef**; **"Mü'minlerin annesi ve Rasûlullah'ın (as.) havârisi sizinle olduğu müddetçe, asla size karşı savaşmam! Ama daha önce kendisine bîat etmemi tavsiye ettiğiniz kişiye karşı da savaşmam"** diyerek aradan çekilir.[2]

Hadiste geçen "**katil de, maktul de cehennemdedir**" cümlesi hakkında iki görüş vardır:

1- Bazılarına göre her ikisi de cehenneme girmeye lâyıktırlar, ama durumları Allah'a kalmıştır; Allah dilerse affeder, dilerse cezalandırır, ama sonra diğer mü'minler gibi cehennemden çıkarır.

2- Diğer bir görüşe göre de bu ceza, Müslümanı öldürmeyi helâl görenler içindir.

Bu hadîs izah edilirken, yapılan savaşın amacının da göz önünde bulundurulması gerekir. **"Her ikisi de cehennemdedir"** hadîsinin **"dünyalık için savaşırlarsa"** şartını da taşıyan bir rivâyetini **Bezzâr** nakletmektedir. Bu ilave, şüphesiz hadîsi anlamayı daha da kolaylaştırmaktadır. Ayrıca 7498 numaralı **Müslim** hadîsindeki "**katil neden öldürdüğünü, maktul de neden öldürüldüğünü bilmeyecek!"** ifâdesi de bu hadîsi anlamamıza yardımcı olmaktadır. İşte bunlara dayanarak **Kurtubî**; **"ikisi de cehennemdedir**" hadîsinin, dünyevî gayeler ve beşerî ihtiraslar için birbirleriyle savaşanlar hakkında olduğunu söylemektedir.

Ölen ve öldüren, her ne kadar niyetleri itibariyle aynı durumda iseler de fiilleri itibariyle şüphesiz aynı değildirler. İkisi de birbirlerini öldürmeye niyetlenmişler, ama biri niyetini gerçekleştirmiş, karşısındakini öldürmüş, diğeri niyetini gerçekleştirememiştir. Bu itibarla ikisi de cehenneme girseler bile aynı mertebede olmaları mümkün değildir. Biri sadece niyetinin ve eyleme teşebbüsünün karşılığını, diğeri ise hem niyetinin ve hem de eyleminin karşılığı olan cezayı görür.

Bu hadîs, fitne döneminde takınılacak tavır konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Buna göre;

---

[2] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 528, 530.

1- Fitne döneminde silah kullanmamak ve taraflardan hiç birinin yanında yer almamak gerekir. Nitekim bu kanâate sahip olan bazı sahâbeler, meydana gelen fitneler karşısında tamamen tarafsız kaldılar. Bunlar arasında **Sa'd b. Ebî Vakkas, İbn Ömer, Muhammed b. Mesleme, Ebû Bekre** gibilerinin isimleri bilinmektedir. Hatta bunların bir kısmı, fitne dönemlerinde meşrû müdafaa yapmayı bile gerekli görmezler, ama diğer kısmı meşrû müdafaayı gerekli görür.

2- Ashâb ve tâbiîlerin büyük çoğunluğu ise, haklı olan ve doğru yolda bulunan tarafa yardımcı olmanın, yanlış yolda bulunan ve haksız olan tarafla da mücadele etmenin gerekli olduğu kanâatindedirler. Fitneye karışmamayı emreden hadîsleri de, savaşacak güçte olmayanlara veya haklı ile haksızı ayırt edemeyen kimselere hamlederler.

Taberî de; *"Eğer fitneden kaçmak gerekçesiyle hiçbir şeye karışmayıp evde kalmak gerekli olsaydı, ne hakkı ayakta tutmak mümkün olurdu, ne de bâtıl yok edilebilirdi! Üstelik Müslümanların malları haksız yere gaspedilir, günahsız insanların da kanına girilirdi. Kaldı ki bu, kötülüklere mani olmak emrine de aykırı olurdu"* der.[3]

٧٥٣٢ـــ (س ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا تواجه المسلمان بسيفيهما ، فقتل أحدهما صاحبه ، فهما في النار** ، قيل : يا رسول الله ، هذا القاتل ، فما بال المقتول ؟ قال : **أراد قتل صاحبه** ». أخرجه النسائي.

7.532- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İki Müslüman silahlarıyla karşılaşır ve biri diğerini öldürecek olursa, ikisi de cehennemdedirler."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şu katili anladık, ama maktûlün ne günahı var?" diye soruldu.

"- O da arkadaşını öldürmek istedi" cevabını verdi.[4]

---

[3] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 530.

[4] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 29.

٧٥٣٣ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا يُشِيرُ أحدكم إلى أخيه بالسلاح فإنه لا يدري لعل الشيطان يَنزِع في يده فيقع في حُفرة من النار». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال: سمعت أبا القاسم صلى الله عليه وسلم يقول: «من أشار إلى أخيه بحديدة فإن الملائكة تَلعَنُهُ». زاد في رواية لم يرفعها: «وإن كان أخاهُ لأبيه وأمِّه». وأخرج الترمذي الرواية الثانية.

7.533- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir Müslüman, kardeşine silahını doğrultmasın! Çünkü o, şeytanın, ekline dokunabileceğini ve bu yüzden cehennemden bir çukura düşebileceğini bilemez."[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Ebû'l-Kasım'ın şöyle söylediğini işittim:

"Kim, kardeşine silahla işarette bulunursa, Melekler ona lanet ederler."

Müslim'in, başka bir rivâyetinde; **"Anne-baba bir kardeşi bile olsa..."** ziyâdesi vardır.

Tirmizî, ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, hiçbir şekilde silahla oynanmaması ve hatta şaka ile dahi olsa insana doğrultulmaması gerektiğini ifâde etmektedir. Burada insan hayatını korumaya ve istenmeyen bazı kazaları önlemeye yönelik bir tedbir söz konusudur.

٧٥٣٤ــ (س ــ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «قتالُ المسلم كُفر وسِبابُهُ فسق». أخرجه النسائي.

---

[5] **Buharî**, Fiten, 7; **Müslim**, Birr, 35/125-26; **Tirmizî**, Fiten, 4/2162.

7.534- Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Müslüman'la savaşmak küfürdür, ona sövmek fâsıklıktır."[6]

İZAH

Müslümanla savaşmanın küfür olduğu ifâdesi, onunla savaşmaktan sakındırmakta mübâlağa manasına hamledilmiştir. Yoksa bu eylemin küfürle doğrudan hiçbir alâkası yoktur. Bunu, Müslümanı öldürmenin ancak kâfirlerin işi olduğu manasında kinâî bir ifâde olarak kabul edenler de vardır. Bu ifâdenin, Müslümanla savaşmanın helâl olduğuna inananlar hakkında olduğu da söylenmiştir.

Hadîste geçen "*Sibâb*" kelimesi, sövmek anlamına gelir. Ancak bu sözcük, Türkçe'mizde bilinen anlamıyla "**sövmek**"ten daha genel bir manaya sahiptir. Buna, genel bir ifâdeyle "**hakaret etmek**" karşılığını vermek mümkündür. İşte hadîste bu da yasaklanmaktadır.

٧٥٣٥ـ (خ م ت س ـ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**سبابُ المسلمِ فُسُوق، وقتاله كُفر**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

7.535- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Müslüman'a sövmek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür."[7]

٧٥٣٦ـ (خ ـ **سعيد بن جبير** رحمه الله) قال: « خرج علينا عبد الله بنُ عمر رضي الله عنه، فرجَونا أن يُحَدِّثنا حديثا حسنا ، فبادَرَنا إليه رجل يقال له : حكيم ، فقال : يا أبا عبد الرحمن ، حدِّثنا عن القتال في الفتنة وعن قوله تعالى : {**وقاتلوهم حتّى لا تكونَ فتنة**} |

[6] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 27.

[7] **Buharî**, Fiten, 8; İman, 37; Edeb, 44; **Müslim**, İman, 28/116; **Tirmizî**, İman, 15/2634-35; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 27.

البقرة : ١٩٣ | قال : وهل تدري ما الفتنة؟ ثكلتك أمك إنما كان محمد صلى الله عليه وسلم يقاتل المشركين وكان الدخول في دينهم فتنة وليس كقتالكم على الملك». أخرجه البخاري.

7.536- Saîd b. Cübeyr anlatıyor:

"Abdullah b. Ömer yanımıza gelmişti; kendisinden güzel bir hadîs rivâyet etmesini ricâ ettik. İçimizden Hakîm adlı bir adam acele ederek;

"- Ya Ebâ Abdurrahman; bize fitne döneminde savaşmak ve bir de Yüce Allah'ın *'Yeryüzünde fitne kalmayıncaya kadar savaşın!'*[8] âyeti hakkında rivâyet et!" dedi.

İbn Ömer şunları söyledi:

"- Fitnenin ne olduğunu sen ne bilirsin, ey anası ölesice!... Muhammed (as.) sadece müşriklerle savaştı. Binâenaleyh onların dinine girmek fitnedir. O'nun savaşı, sizin savaşlarınız gibi iktidar mücâdelesi değildi."[9]

İZAH

İbn Ömer'e bu soruyu soran **Hakîm,** fitne döneminde savaştan uzak durulması gerektiğine inanan **İbn Ömer** gibilere karşı idi ve bunun için de **"Yeryüzünde fitne kalmayıncaya kadar savaşın!"** âyetini delil olarak ileri sürmüştü. Onun maksadını anlayan **İbn Ömer** de yukarıdaki cevabı vermişti. Bu cevapla da âyette geçen fitne ile savaş emri, Müslümanların birbirleriyle yaptıkları iktidar savaşı değil, müşriklerle yapılan hak-bâtıl mücâdelesidir.

٧٥٣٧ـ (ت ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا ترجعوا بعدي كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض** ». أخرجه الترمذي.

7.537- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[8] Bakara, 193; Enfâl, 39.

[9] **Buharî**, Fiten, 16; Tefsir, 2/30, 8/5

"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olmayınız!"[10]

İZAH

Bu hadîsten maksadın ne olduğu konusunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. **Nevevî** bu konuda yedi farklı görüş bulunduğunu belirtir. Bunları 53 numaralı hadîsin izahında kaydetmiştik. Ona göre en uygun olanı; Müslümanların birbirlerini öldürmeleri, kâfirlerin işi gibi kötü bir fiildir şeklinde verilen manadır. **Kadı Iyâz** da aynı görüşü benimser. **Hattâbî**'ye göre ise hadîs; birbirinizi tekfir etmeyin, sonra birbirinizi öldürmeyi de helâl saymaya başlarsınız, anlamındadır.

٧٥٣٨ـ (د س ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا ترجعوا بعدي كُفَّارا يضربُ بعضُكم رقابَ بعض**». أخرجه أبو داود والنسائي.

وزاد النسائي في رواية أخرى: «**ولا يُؤخَذُ الرَّجلُ بجنايَةِ أبيه ولا جنايَةِ أخيه**».

7.538- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olmayınız!"[11]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde şu ilave vardır:

"İnsan, ne babasının cinâyetinden ve ne de kardeşinin cinayetinden dolayı muâheze edilir."

---

[10] **Tirmizî**, Fiten, 28/2193.

[11] **Ebû Davud**, Sünnet, 16/4686; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 29. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîs **Buharî** (Fiten, 8) ve **Müslim**'de (İman, 29/120)de rivâyet edilmiştir.

٧٥٣٩ـ (س ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنهما) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا ترجعوا بعدي كفّارا يضربُ بعضكم رقابَ بعض ولا يؤخذُ الرجلُ بجريرة أبيه لا جريرة أخيه**». في أخرى : « **لا ترجعوا بعدي ضُلاّلا ، يضربُ بعضكم رقابَ بعض** ». أخرجه النسائي.

7.539- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olmayınız! İnsan, ne babasının suçundan ve ne de kardeşinin suçundan dolayı muâheze edilir."[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran sapıklar olmayın!"** şeklindedir.

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٧٥٤٠ـ (خ م س ـ جرير [بن عبد الله البجلي] رضي الله عنه) قال : قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم في حجة الوداع : « **استنصت لي الناس** ، ثم قال : **لا ترجعوا بعدي كفّارا ، يضربُ بعضكم رقابَ بعض** ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

7.540- Cerîr b. Abdullah el-Becelî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Vedâ haccı sırasında bana;

"- Benim için insanları sustur!" dedi. Sonra da halka;

"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olmayın!" buyurdu.[13]

---

[12] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 29.

[13] **Buharî**, Fiten, 8; İlim, 44; Meğâzî, 78; Diyât, 2; **Müslim**, İman, 29/118; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 29.

٧٥٤١ـ (ط ـ زيد بن أسلم رحمه الله) أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه كان يقول: «اللهمّ لا تجعل قتْلي بيد رجل صلّى لك سَجْدَةً واحدَةً ، يُحاجُّني بها عندكَ يومَ القيامَة». أخرجه الموطأ.

7.541- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle diyordu:

"Ey Allah'ım! Benim ölümümü, bir defa bile olsa sana secde eden insanın elinden yapma ki, bu secde ile kıyâmet günü senin huzurunda bana delil getiremesin!"[14]

İZAH

Hz. Ömer'in bu duâsı, kendisini öldüren insanın ebedî olarak cehennemde kalmasını arzu ettiği içindir. Ebedî cehennem de, ancak imanı olmayan ve hiç kulluk yapmayan insanlar için söz konusudur. Bilindiği üzere **Hz. Ömer, Muğîre b. Şube**'nin kölesi olan gayri müslim **Ebû Lü'lü'** tarafından öldürülmüştü. Hadîste görüldüğü üzere bu netice, **Hz. Ömer**'in arzusuna da uygun düşmüştür.

٧٥٤٢ـ (د ـ عبد الرحمن بن سُمير) قال : « كنتُ آخذا بيد ابن عمرَ رضي الله عنه في طريق من طُرُق المدينة ، إذ أتى على رأس منصوب ، فقال : شَقيَ قاتلُ هذا ، فلما أن مضى ، قال : وما أرى هذا إلا قد شقيَ ، سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : من مَشَى إلى رجل من أمتي ليقتله ، فليقل هكذا ، فالقاتل في النار ، والمقتول في الجنة ». أخرجه أبو داود.

7.542- Abdurrahman b. Sümeyr[15] anlatıyor:

"Medîne yollarından birinde İbn Ömer'in elini tutarak yürüyordum. Dikilmiş bir insan başına rastladık. İbn Ömer;

"Bunu öldüren kimse şakîdir" dedi. Orayı geçince de;

---

[14] **Muvatta**, Cihâd, 14/30. Bu rivâyetin senedi munkatı'dır.

[15] **Abdurrahman b. Sümeyr** (Sümeyre, Serme, Sebre, Sümeyye?) **el-Kûfî**: Kûfeli tabiîlerdendir. İbn Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Amr b. Ebî cuhayfe rivâyet eder. Bilinen tek hadîsi Ebû Davud'da tahric edilmiştir. Sikadır.

"Bu adamı öldüren kişinin gerçekten şakî olduğunu zannediyorum. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" dedi:

"Kim, ümmetimden birini öldürmek için adım atarsa (öldürülmek istenen kişi) **şöylece boynunu uzatsın! Çünkü öldüren cehennemde, öldürülen ise cennettedir."**[16]

İZAH

Ebû Davud şârihi **Azîmâbâdî,** bu kesik başın, muhtemelen **İbn Zübeyr**'in başı olduğunu söylemektedir.

"**Şöylece boynunu uzatsın**" diye tercüme ettiğimiz cümle, gerek **Ebû Davud**'da ve gerek **Câmiu'l-Usûl**'de **"şöylece desin"** şeklinde zaptedilmiştir. Ancak **Azîmâbâdî, Ebû Davud**'un bazı nüshalarında **"boynunu uzatsın**" şeklinde geçtiğini, bunun da "***hâkezâ***" lafzının tefsiri olduğunu söylemektedir. Biz de tercümede, anlaşılması kolay olur düşüncesiyle bu tefsîrî ifâdeyi tercih ettik, zaten maksat da odur.

"Boynunu teslim etsin" ifâdesiyle asıl vurgulanmak istenen husus; meşrû müdafaadan vazgeçmek gerektiği değil, haksız yere kan dökmenin büyük vebâlidir. Maksat, kan dökmenin, insanı cehenneme götüren büyük bir cürüm olduğunu göstermektir. Üstelik kanını döktüğü kişinin de cennete gitmesine vesile olacaktır. Kaldı ki insanın kendini savunması, koruması ve meşru müdafaa yapması da, tabiî, hatta zorunlu görevlerindendir.

٧٥٤٣ــ (**سالم [مولى عبد الله بن عمر]** رحمه الله) أن رَجُلا من أهل العراق سأل ابن عمر عن قتل مُحْرِم بَعوضا ؟ فقال : « يا أهل العراق ما أسألكم عن الصغيرة ، وأجْرأكم على الكبيرة! يَقْتُلُ أحدُكم من الناس ما لو كان لي عَدَدُهم سُبُحات لرأيت أنه إسراف ، وإنَّا كنَّا نسير مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنزلنا منزلا ، فنامَ رجل من القوم ، ففزّعه رجل ، فسمعَ ذلك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **لا يحلُّ لمسلمٍ تفزيعُ مسلم** ».

أخرجه...

---

[16] **Ebû Davud**, Fiten, 2/4261.

7.543- Abdullah b. Ömer'in âzâdlısı Sâlim anlatıyor:

"Iraklı bir adam, İbn Ömer'e, ihramlı birinin sivrisineği öldürmesinin hükmünü sormuştu. İbn Ömer;

"- Ey Iraklılar! Sizler küçük şeyleri sormaya ne kadar meraklı, büyük günahlara karşı da ne kadar cüretkârsınız! Sizden biri o kadar insan öldürüyor ki, ben o sayıda tesbih çekmeyi bile israf görürüm. Biz Rasûlullah'la (as.)birlikte yola çıkmış, bir yerde konaklamıştık. Guruptakilerden biri uyumuş, başka biri de onu korkutmuştu. Rasûlullah (as.) bunu duyunca;

"Müslümanı korkutmak, Müslümana helâl değildir" demişti.[17]

İZAH

Farzlar ve büyük günahlar konusunda fazla bir hassasiyet göstermeyen bazı Müslümanların, nâfileler konusunda ve dinî sorumluluk açısından hiç de önemli olmayan meselelerde ince eleyip sık dokumaya çalışmaları ne kadar ilginç bir tezattır! Anlaşıldığına göre bu durum, insan fıtratının ve daha da önemlisi iman zayıflığının sonucudur. Günümüzde de bunun örneklerini her yerde bolca görmek mümkündür.

---

[17] Musannıf bu hadîsin kaynağına işaret etmedi. Bu rivâyetin merfu olan son ksımı **Ebû Davud**'da (Edeb, 93/5004) **Abdurrahman b. Ebî Leyla** tarîkıyla tahric edilmiştir. **Buharî**'de (Edeb, 18) rivâyet edildiğine göre; "**İbn Ömer**'e sivrisineği öldürmenin hükmü sorulmuş. **İbn Ömer**, soruyu sorana; **"Sen nerelisin?"** demiş. O da; **"Iraklıyım"** deyince, **İbn Ömer; "Şu adama bakın! Hz. Peygamber'in;** *'Bunlar benim dünyadaki reyhânelerimdir'* **buyurduğu oğlunu öldürmüşler, şimdi kalkıp bana sivrisinek öldürmenin hükmünü soruyor!..."** demişti.

الفصل السادس

في القتال الحادث بين الصحابة والتابعين رضي الله عنهم والاختلاف

قتل عثمان رضي الله عنه

VI- ASHÂB VE TÂBİÛN ARASINDA MEYDANA GELEN SAVAŞ VE İHTİLAFLAR

1*- HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

٧٥٤٤ــ (ت ــ ابن أخي عبد الله بن سلام) قال : لما أريد عثمان رضي الله عنه جاء عبد الله بن سلام ، فقال له عثمان : ما جاء بك ؟ قال : جئت في نُصْرَتك، قال : اخرج إلى الناس فاطردْهمْ عنّي ، فإنّك خارجا خير لي منك داخلا ، قال : فخرج عبد الله بن سَلامَ ، فقال : أيُّها الناسُ، إنه كان اسمي في الجاهلية فلانا، فسمَّاني رسول الله –صلى الله عليه وسلم– عبد الله ، ونزل فيَّ آيات من كتاب الله ، نزل فيَّ **{وشهد شاهد من بني إسرائيل على مثله فآمن واستَكْبَرْتم ، إنّ الله لا يهدي القوْمَ الظّالمينَ}** [الأحقاف : ١٠] ونزلت فيَّ **{قُل كَفى بالله شهيدا بيني وبينَكم ، ومَنْ عنْدَهُ علْمُ الكتاب}** [الرعد: ٤٣] إنّ لله سَيْفا مَغْمُودا عنكم، وإن] الملائكة قد جاوَرَتْكم في بلدكم هذا الذي نزل فيه نبيُّكم، فالله الله في هذا الرَّجل أن تقتلوه، فوالله لئنْ قَتَلْتُموه لَتطْرُدُنّ جيرانَكم الملائكة، ولَتسُلُّنَّ سَيْفَ الله المغمودَ عنكم فلا يُغْمد إلى يوم القيامة قال: فقالوا: اقتلوا اليهوديَّ واقْتُلُوا عثمان. أخرجه الترمذي.

7.544- Abdullah b. Selâm'ın kardeşinin oğlu[1] anlatıyor:

"Hz. Osman (öldürülmek) istendiğinde, (amcam) Abdullah b. Selâm yanına gitti. Hz. Osman;

---

[1] **İbn Ehî Abdullah b. Selâm**: Meşhur sahabî Abdullah b. Selâm'ın kardeşinin oğludur. Meçhûl biridir, ne kendi ismi, ne de babasının ismi bilinmektedir. Hz. Osman'ın öldürülmesi konusunda bir rivâyeti **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. Amcası Abdullah b. Selâm'dan rivâyette bulunur. Kendisinden Abdülmelik b. Umeyr rivâyet eder.

"- Niye geldin?" diye sorunca;

"- Sana yardım etmek için" dedi. Bunun üzerine Hz. Osman şöyle dedi:

"- Öyleyse insanların yanına git ve onları benden uzaklaştır! Çünkü sen dışarıda olursan, bana, yanımda bulunmandan daha faydalı olursun."

Abdullah b. Selâm da hemen dışarı çıktı ve halka şunları söyledi:

"- Ey insanlar! Câhiliye döneminde benim adım, falan idi, ama Allah'ın Rasûlü bana Abdullah adını verdi. Benim hakkımda Allah'ın Kitab'ında âyet nâzil oldu. ***'İsrâil oğullarından bir şâhit, onun gibi birinin** (geleceğine) **şahitlik edip ona iman ettiği halde siz küstahça kibrettiniz! Şüphe yok ki Allah, böyle zâlim bir milleti doğru yola iletmez'***[2] âyeti benim hakkımda indi. Kezâ ***'Deki: Sizinle benim aramda şâhit olarak Allah ve bir de kendisinde kitap ilmi bulunan kişi yeter"***[3] âyeti de benim hakkımda nâzil oldu. Şüphesiz Yüce Allah'ın, size karşı kınına konmuş bir kılıcı vardır. Peygamberinizin yaşadığı şu beldenizde melekler size komşuluk etmektedirler. Binâenaleyh Allah'dan korkun! Bu adamı öldürmekten sakının! Eğer onu öldürürseniz, vallahi komşularınız olan melekleri buradan kovmuş ve Allah'ın sizin için kınında tuttuğu kılıcı çekmiş olursunuz. O takdirde bu kılıç, kıyâmete kadar bir daha kınına girmez!"

Bu sözler üzerine orada toplanan halk;

"- Öldürün şu Yahudi'yi! Osman'ı da öldürün!" diye bağrıştılar.[4]

٧٥٤٥ـ (خ ـ نافع [مولى عبد الله بن عمر] رضي الله عنهما) : أن رُجلا أتى ابن عمرَ. فقال : « يا أبا عبد الرحمن ، ما حَمَلكَ على أن تَحُجَّ عاما ، وتَعْتَمِرَ عاما ، وتترُكَ الجهاد في سبيلِ الله ، وقد علمتَ مارَغَّبَ الله فيه ؟ قال : يا ابن أخي، بُني الإسلام على خمس : إيمان بالله ورسوله ، والصلاةِ الخمس ، وصيام رمضان ، وأداءِ الزَّكاةِ ، وحجِّ البيت، فقال :

---

2 Ahkaf, 10.

3 Ra'd, 43.

4 **Tirmizî**, Tefsîr, 46/3256. Senedi zayıf bir hadîstir, **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

يا أبا عبد الرحمن ، ألا تسْمَعُ ما ذكر الله في كتابه: {وإنّ طائفتان مَنَ المؤمنينَ اقتتلوا} إلى قوله {إلى أمر الله} [الحجرات:٩]، وقال: {وقاتلوهُم حَتّى لا تَكُونَ فتنَة} [البقرة : ١٩٣] قال : فعَلْنا على عَهْد رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان الإسلام قليلا ، فكان الرجل يُفتَنُ في دينه ، إمَّا قتَلوه ، وإما عذَّبوه ، حتى كثُرَ الإسلامُ ، فلم تكن فتنةٌ ، قال : فما قولك في علي وعثمان ؟ قال: أمَّا عثمان : فكان الله عفا عنه ، وأمَّا أنتم : فكرِهتُم أن تعْفوا عنه ، وأما علي : فابنُ عمِّ رسول الله صلى الله عليه وسلم وختَنُهُ – وأشار بيده – فقال : هذا بيته حيث تَرَوْنَ» وفي رواية : «أنَّ رَجُلا جاءهُ ، فقال : يا أبا عبد الرحمن ألا تسمع ما ذكر الله عز وجل في كتابه ؟ {وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا...} إلى آخر الآية ، فما يمنعك أن تقاتل كما ذكر الله عز وجل في كتابه ، فقال : يا ابن أخي ، أغْتَرُّ – وفي نسخة : أُعَيَّرُ – بهذه الآية، ولا أقاتلُ ، أحبُّ إليَّ من أن أغْتَرَّ : بالآية التي يقول الله عز وجلّ : {ومَنَ يقْتُل مؤْمنا متعمدا...} إلى آخرها [النساء : ٩٣] قال : فإن الله عز وجل يقول : {وقاتلوهم حتى لا تكون فتْنة} ، قال ابن عمر: قد فعلنا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم... » وذكر الحديث وفيه : « فلما رأى أنه لا يوافقه فما يريد قال: فيما قولك في علي وعثمان؟....» الحديث. أخرجه البخاري.

7.545- Abdullah b. Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; bir adam İbn Ömer'e gelip şöyle dedi:

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Allah yolunda cihâdı terk ederek bir yıl hac, bir yıl da umre yapmaya seni sevk eden nedir? Yüce Allah'ın cihâda teşvik ettiğini şüphesiz sen de biliyorsun!"

İbn Ömer şu cevabı verdi:

"- Ey kardeşimin oğlu! İslâm, beş esas üzerine binâ edildi; Allah'a ve Rasûlüne iman etmek, beş vakit namazı kılmak, Ramazan orucunu tutmak, zekât vermek ve Kâbe'yi haccetmek."

Adam tekrar dedi ki:

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Yüce Allah'ın, kendi Kitabındaki şu âyetleri işitmedin mi?

"Eğer mü'minlerden iki gurup çarpışırlarsa, hemen aralarını bulun, barıştırın! Şayet biri diğerine tecavüzde haddi aşarsa, Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de o haddi aşanla çarpışın!"[5]

"Fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın!"[6]

İbn Ömer buna şöyle karşılık verdi:

"- Biz, Rasûlullah (as.) döneminde bunu yaptık. O zaman Müslümanlar azdı. Bir Müslüman, dininden dolayı fitneye uğratılır ve müşrikler onu ya öldürürler, ya da işkence ederlerdi. Nihayet Müslümanlar çoğaldı ve artık fitne de kalmadı."

Bu sefer adam;

"- Peki, Ali ve Osman hakkında ne diyorsun?" diye sorar.

İbn Ömer şu cevabı verir:

"Osman'ı Allah affetmiştir. Ama sizler onu bağışlamayı istemediniz. Ali ise Rasûlullah'ın (as.) amcazâdesi ve damadıdır. –Sonra eliyle işaret ederek- İşte gördüğünüz şu ev, Ali'nin evidir."[7]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; bir adam gelip İbn Ömer'e şöyle dedi:

"- Ya Ebâ Abdurrahman! Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de; *'Eğer mü'minlerden iki gurup çarpışırlarsa, hemen aralarını bulun, barıştırın! Şayet biri diğerine tecavüzde haddi aşarsa, Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de o haddi aşanla çarpışın! Eğer dönerlerse, aralarını adâletle ıslah edin! Âdil olun! Çünkü Allah âdil davrananları sever'* buyurduğunu işitmedin mi? Senin de, Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'inde buyurduğu gibi çarpışmana engel olan ne idi?"

İbn Ömer şöyle karşılık verdi:

"- Ey kardeşimin oğlu! Bu âyete dayanarak savaşmaktansa, Yüce Allah'ın *'Kim bir mü'mini kasten öldürürse, onun cezası cehennemde*

---

[5] Hucurât, 9.

[6] Bakara, 193.

[7] **Buharî**, Tefsîr, 2/30; 8/5.

ebedî kalmaktır'[8] âyetine dayanıp savaşmamak, bana daha uygun geldi."

Adam tekrar;

"- Ama Yüce Allah; *'Fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın!...'* buyurdu" deyince de İbn Ömer;

"- Biz bunu Rasûlullah (as.) zamanında yaptık..." diyerek ilk rivâyetteki gibi devam eder.

Bu rivâyette şu cümle de yer alır:

"Adam, İbn Ömer'in, kendi düşüncesiyle uyuşmadığını görünce, konuyu değiştirerek; 'Ali ve Osman hakkında ne dersin?' diye sordu..."

Bunları **Buharî** tahric etti.

İZAH

Buharî'de bu hadîsin ilk rivâyetinin baş tarafında, bu görüşmenin **Mekke**'de, **Abdullah b. Zübeyr**'in **Haccac** tarafından muhasara edildiği sırada yapıldığı belirtilir. Buna göre görüşme hicrî 73 yılında yapılmış olmalıdır. Çünkü **İbn Zübeyr** o yılın sonlarında öldürüldü. **İbn Ömer** de hicrî 74'de vefat etti.

Aynı yerde **İbn Ömer**'e gelenlerin iki kişi olduğu da belirtilir. Bunların **Alâ b. Irâr** ile **Hibbân es-Sülemî,** yahut **el-Heysem b. Haneş** veya **Nâfi b. Ezrak** olduğu rivâyet edilir. Benzer görüşmenin farklı yer ve zamanda yapılmış olabileceği gibi, gelenlerin bir gurup olduğu, ancak hepsinin konuşmaya katılmadığı da düşünülebilir. Bu gelenlerin **Haricîler** olduğu zannedilmektedir. Sonunda **İbn Ömer**'e, **Hz. Ali** ve **Hz. Osman** hakkındaki kanâatini sormaları da bu fikri te'yîd etmektedir.

Yine aynı yerde, onların fitne ile savaşmak gerektiği iddialarına karşı **İbn Ömer**'in **"Biz onlarla savaştık, nihayet hiçbir fitne kalmadı ve din sadece Allah'ın oldu. Sizler ise fitne olsun ve din de Allah'dan başkasına ait olsun diye savaşmak istiyorsunuz"** dediği de kaydedilir.

---

[8] Nisâ, 93.

Gelenlerin **Hz. Osman** ve **Hz. Ali** hakkındaki kanâatini sormalarından ve **İbn Ömer**'in verdiği cevaptan, onların mezkür iki halife hakkında olumsuz düşündükleri anlaşılmaktadır. **Hz. Ali**'yi tahkîmi kabul etmesi, **Hz. Osman**'ı da **Uhud** savaşı sırasında diğer sahabîler gibi bir ara cepheden kaçması, **Bedir** ve **Rıdvân** bîatında bulunmaması yüzünden suçluyorlardı.

İbn Ömer; "Fitne kalmayıncaya kadar savaşmak" âyetini de, Müslümanlar arasındaki savaş ve ihtilaf şeklinde değil, küfür ve şirkle savaş şeklinde anlamaktadır. **"Biz şirke karşı, Müslümanlar az iken savaştık ve galip geldik"** demektedir. Buna göre **İbn Ömer** âyete; hakkın hâkim olması, fitne ve baskı ile kimsenin haktan ayrılmaya zorlanmaması manasını vermektedir.

İbn Ömer, Müslümanlar arasında meydana gelen savaşlarda daima tarafsız kalmış, hiçbir ihtilafa karışmamıştır. **Hz. Ali** ve **İbn Zübeyr**'i çok takdir etmesine ve onların haklı olduklarına inanmasına rağmen, mücadelelerine karışmamış, **Cemel, Sıffîn, Harre** gibi savaşlara katılmamıştır. Hatta halife seçiminde ihtilaf sürdüğü müddetçe kimseye bîat etmemiş, ancak tek bir kişide ittifak sağlanınca bîat etmiştir. Nitekim **Muâviye**'ye bîatı da **Hz. Hasan**'la yapılan ittifak üzerine gerçekleşmiştir.

وقعة الجمل

2*- CEMEL OLAYI

٧٥٤٦ـ (خ ـ عبد الله بن زياد) قال : « لما سَارَ طلحةُ والزبيرُ وعائشةُ رضي الله عنهم إلى البصرة ، بعثَ عليٌّ عمارَ بن ياسر وحَسَنًا ، فقدما علينا الكوفة ، فصعدا المنبر ، وكان حسنُ بن علي في أعلاه ، وعمّار أسفل منه ، فاجتمعْنا إليهما ، فسمعتُ عمّارا يقول : إنّ عائشةَ قد سارت إلى البصرة ، والله إنّها لَزَوْجَةُ نبيِّكم في الدنيا والآخرَة ، ولكنَّ الله ابتلاكم لِيَعْلَمَ إيّاه تُطيعون ، أمْ هِيَ ؟ »

أخرجه البخاري ، وفي أخرى له عن شقيق قال : « لما بعث عليّ عمّارا والحسن بن علي إلى الكوفة ليستنفرهم ، خطب عمارٌ ، فقال : إني لأعلمُ أنّها زوجةُ نبيّكم صلى الله عليه وسلم في الدُّنيا والآخرة ولكنّ الله ابتلاكم بها ، لينظر إيّاه تتّبعون ، أو إيّاها ؟ ».

7.546- Abdullah b. Ziyâd anlatıyor:

"Talha, Zübeyir ve Hz. Âişe **Basra**'ya gittiklerinde, Hz. Ali, Ammâr b. Yâsir ve (oğlu) Hasan'ı (halkın savaşa katılmalarını sağlamak için Kûfe'ye) gönderir. İkisi birlikte **Kûfe**'ye, yanımıza geldiler. Birlikte minbere çıktılar. Hz. Hasan minberin yukarısında, Ammâr da alt tarafında idi. Bizler de onların etrafında toplanmıştık. Ammâr'ın şöyle söylediğini işittim:

"Âişe Basra'ya yürüdü. Vallahi o, dünya ve âhirette sizin Peygamberinizin zevcesidir. Ama Allah, kendisine mi, yoksa Âişe'ye mi itâat edeceksiniz diye sizi imtihan etmektedir"[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Buharî'nin Şekîk'ten naklettiği diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Ali, Ammâr ve Hasan b. Ali'yi, halkın savaşa hazırlanmaları için **Kûfe**'ye gönderince, Ammâr halka şöyle hitap etti:

"Şüphesiz ben de biliyorum ki o, sizin Peygamberinizin dünya ve âhirette zevcesidir. Ama Yüce Allah, kendisine mi, yoksa Âişe'ye mi tâbi olacaksınız diye sizi onunla imtihan etmektedir."

İZAH

Bilindiği üzere **Hz. Osman** şehîd edildikten sonra hilâfete **Hz. Ali** geçti. Yukarıdaki hadîste adı geçen **Talha** ve **Zübeyr**'in de istemeyerek **Hz. Ali**'ye bîat ettikleri rivâyet edilir. **Medîne**'de bîat işi tamamlanmakla birlikte özellikle **Muâviye**'nin başını çektiği büyük bir kesim, **Hz. Osman**'ın kanını dava ediyor, katillerinin bulunup cezalandırılmasını istiyordu. O sırada umre bahânesiyle **Medîne**'den

---

[9] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 30; Fiten, 17.

ayrılan **Talha** ve **Zübeyir** de **Mekke**'ye gelmişler ve orada bulunan **Hz. Âişe** ile birleşerek **Hz. Ali**'ye muhâlif ayrı bir gurup oluşturmuşlardı. Onlar da **Hz. Osman**'ın zulmen öldürüldüğünü söylüyor ve katillerinin cezalandırılmasını istiyorlardı. Bilâhare yaklaşık bin kişi ile oradan **Basra**'ya doğru yola çıkmışlardı. Yolda katılanlarla birlikte sayıları 3.000 kişiye ulaşmıştı. Maksatları **Basra**'da bir kuvvet teşkil etmekti. Neticede kısa bir çatışmadan sonra **Basra**'ya hâkim oldular.

Durumdan haberdar olan **Hz. Ali** de onlara karşı harekete geçer. Asker toplamak amacıyla önce **Muhammed b. Ebî Bekir** ile **Muhammed b. Cafer**'i, sonra **Eşter** ile **Abdullah b. Abbas**'ı, sonra da **Ammâr** ile oğlu **Hasan**'ı **Kûfe**'ye gönderir. O sırada **Ebû Musa'l-Eş'arî Kûfe** vâlisi idi. **Ebû Musa** halkı sükûnete davet etti ise de başarılı olamadı ve 10.000 kişilik bir kuvvet **Hz. Ali**'ye katılmak üzere yola çıktı. Bu arada iki ordu arasında gidip gelen heyetler, **Hz. Osman**'ın katillerinin bulunup cezalandırılması ile anlaşma noktasına gelmişler, ancak başlarında **İbn Sebe**'nin bulunduğu 2500 kişilik bir gurup bundan telaşa kapılmış ve kendileri için en iyi neticenin iki orduyu savaşa sokmak, bunun için de onları kışkırtmak gerektiğine karar vermişlerdi. Bunun için de bir sabah aniden Basralılara baskın yaptılar. Böylece savaşı fiilen başlatmış oldular.

Savaşta **Talha** ve **Zübeyir** öldürüldü. Bu savaşta 10.000 civarında Müslümanın öldürüldüğü rivâyet edilir. **Hz. Âişe** de **Hz. Ali**'nin himâyesinde gerekli ihtimâm ve saygı ile **Medîne**'ye götürüldü.

İşte 36/656 yılı Cemâziyelâhir ayında meydana gelen ve **Cemel** vakası olarak anılan savaşın kısa hikâyesi budur.

"Yüce Allah, kendisine mi, yoksa Âişe'ye mi tâbi olacaksınız diye sizi onunla imtihan etmektedir" cümlesinde geçen **"kendisine"** zamiri, iki mercie atfedilebilir. Bunlardan birine göre zamirin mercii Allah'dır. Buna göre cümle; **"...Allah'a mı, yoksa Âişe'ye mi tâbi olacaksınız?"** anlamına gelir. Zamirin merciinin **Hz. Ali** olması da muhtemeldir. O zaman da; **"...Ali'ye mi, yoksa Âişe'ye mi tâbi olacaksınız?"** anlamına gelir.

٧٥٤٧ـ (خ ـ شقيق بن عبد الله) قال : « دخل أبو موسى وأبو مسعود على عمار حيث أتى الكوفة ليستنفر الناس ، فقال : ما رأينا منك أمرا منذ أسلمت أكره عندنا من إسراعك في هذا الأمر؟ فقال : ما رأيتُ منكما أمرا منذ أسلمتما أكره عندي من إبطائكما عن هذا الأمر ، قال : ثم كساهما حلّة ».

وفي أخرى قال : « كنتُ جالسا مع أبي موسى وأبي مسعود وعمار ، فقال أبو مسعود : مَا مِنْ أصحابك من أحد إلا لو شئتُ لقلت فيه ، غيرَك ، وما رأيتُ منك شيئا منذ صحبت رسول الله صلى الله عليه وسلم أعيبَ عندي من استسراعك في هذا الأمر ؟ فقال عمار : يا أبا مسعود ، وما رأيتُ منك ولا من صاحبك هذا شيئا منذ صحبتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أعيبَ عندي من إبطائكما في هذا الأمر ، فقال أبو مسعود – وكان موسرا – يا غلام ! هات حُلّتين ، فأعطى إحداهما أبا موسى والأخرى عمارا وقال: روحا فيهما إلى الجمعة». أخرجه البخاري.

7.547- Şekîk b. Abdullah[10] anlatıyor:

"Ammâr, halkın savaşa hazırlanmasını sağlamak üzere Kûfe'ye gelince, Ebû Musa ve Ebû Mes'ûd yanına gidip dediler ki:

"- Senin Müslüman olduğun günden beri, bu konuda gösterdiğin acelecilikten başka bir yanlışını görmedik."

Ammâr da;

"- Ben de sizin Müslüman olduğunuz günden beri bu konuda gösterdiğiniz atâletten başka bir kusurunuzu görmedim" dedi.

(Şekîk) der ki:

"Sonra (Ebû Mes'ûd) ikisine de birer takım elbise verdi."[11]

---

[10] Bu hadîsin râvîsi **Câmiu'l-Usûl**'de yukarıda kaydedildiği üzere Şekîk b. Abdullah diye zikredilmektedir. Hadîs **Buharî**'de aynı bâb'da iki ayrı şekilde geçmektedir. Birinde Şekîk b. Seleme diye râvînin ismi, diğerinde ise Ebû Vâil diye onun künyesi verilmektedir. Râvînin gerçek ismi Buharî'de geçtiği gibi Şekîk b. Seleme'dir. Ebû Vâil de, Şekîk b. Seleme'nin künyesidir; onun kısa biyografisi 461 numaralı hadîsle birlikte verilmişti.

[11] **Buharî**, Fiten, 18; Fedâilu'l-Ashâb, 30.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Şekîk şöyle anlatır:

Ebû Musa, Ebû Mes'ûd ve Ammâr'la birlikte oturuyordum. Ebû Mes'ûd (Ammâr'a) şöyle dedi:

"- Ben, isteseydim arkadaşlarından her biri için bir kusur bulabilirdim, ama sen hariç! Çünkü senin, Hz. Peygamber'e sahabî olduğun günden beri, bu konuda gösterdiğin acelecilikten daha çok ayıpladığım bir şeyini görmedim."

Ammâr da cevaben;

"- Ya Ebâ Mes'ûd! Ben de Hz. Peygamber'e sahabî olduğum günden beri senden ve şu arkadaşından, bu konuda gösterdiğiniz yavaşlıktan daha çok ayıpladığım bir kusurunuzu görmedim" dedi.

Bunun üzerine Ebû Mes'ûd, -ki kendisi varlıklı biriydi- hizmetçisine seslenerek;

"- Ey hizmetçi, iki takım elbise getir!" dedi. Getirilen elbiselerden birini Ebû Musa'ya, diğerini de Ammâr'a verdi ve kendilerine;

"- Cumaya bu elbiselerle gidin!" dedi.

İZAH

Bu rivâyette, **Cemel** vakası arifesinde, asker toplamak için **Kûfe**'ye gelen **Ammâr** ile **Ebû Musa'l-Eş'arî** ve **Ebû Mes'ûd el-Ensârî** arasında yapılan bir konuşma görülmektedir. Bu konuşmadan anlaşıldığına göre **Ammâr**, derhal **Hz. Ali**'ye yardım etmenin gerekli olduğunu düşünmekte ve onları bu konudaki ihmalkârlıklarından dolayı kusurlu bulmaktadır. Diğerleri de **Ammâr**'ı, gösterdiği acelecilikten dolayı kusurlu görmektedirler. Burada sadece bir anlayış ve ictihad farkının olduğu ortaya çıkmaktadır.

٧٥٤٨ــ (د ــ **قيس بن عباد** رحمه الله) قال : قلت لِعَلي : « أخبِرني عن مَسيرِك هذا ، أعَهْد عَهِدَهُ إليك رسول الله صلى الله عليه وسلم ، أم رأي رأيته ؟ قال : ما عَهِدَ إليَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم بشيء ؟ ولكنّه رأي رأيتُه ؟ » أخرجه أبو داود.

7.548- Kays b. Abbâd'dan rivâyet edilmiştir: "Hz. Ali'ye;

"- Şu hareketini bana bir anlatır mısın? Sen bunu, Rasûlullah'ın (as.) sana verdiği bir sözden dolayı mı yapıyorsun, yoksa kendi içtihâdınla mı hareket ediyorsun?" diye sordum. Cevaben;

"- Rasûlullah (as.) bana bir söz vermedi, bu benim kendi içtihâdımdır" dedi.[12]

الخوارج

3*- HÂRİCÎLER

٧٥٤٩ـ (م د ـ زيد بن وهب [الجهني] رضي الله عنه) أنه كان في الجَيْش الذين كانوا مع عليّ ، الذين ساروا إلى الخَوارج - فقال عليّ : « أيُّها الناسُ : إني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **يَخرجُ قومٌ من أُمَّتي ، يقرؤون القُرآنَ ، ليس قراءتُكم إلى قراءَتِهم بشيء ، ولا صلاتُكم إلى صلاتهم بشيء ، ولا صيامُكم إلى صيامهم بشيء ، يقرؤون القرآنَ يحسبون أنه لهم وهو عليهم ، لا تُجاوزُ صلاتُهم تراقيَهم ، يَمْرُقُون من الإسلام كما يمرُق السَّهم من الرَّمِيَّة ، لو يعلم الجيشُ الذين يصيبونهم ما قُضيَ لهم على لسان نبيهم صلى الله عليه وسلم لَنَكَلُوا عن العمل**، وآية ذلك : أن فيهم **رجُلاً له عَضُد، ليس له ذراع ، على عَضُده مثلُ حَلمَة الثَّدْي ، عليه شَعَرات بيض** ، فتذهبون إلى معاوية وأهلِ الشام ، وتتركون هؤلاء يَخْلُفونكم في ذراريكم وأموالكم ؟ والله إني لأرجو أن يكونوا هؤلاء القومَ ، فإنّهم قد سفكُوا الدَّمَ الحرامَ ، وأغاروا في سَرْح الناس، فَسيروا. قال سلمةُ بن كُهيل : فَنَزَّلَني زيد بن وهب منزلا ، حتى قال : مَرَرْنا على قنطرة ، فلما التقينا - وعلى الخوارج يومئذ: عبد الله بن وهب الراسبي فقال لهم: ألقُوا الرِّماحَ ، وسُلُّوا سيوفكم من جُفُونها ،فإني أخاف أن يناشدوكم ، كما ناشدوكم يوم حروراء ، فوَحَّشوا برماحهم وسَلُّوا السُّيُوفَ ، وشَجَرَهُم الناسُ برماحهم، وقُتل بعضهم على بعض، وما أُصيب من الناس يومئذ إلا رجلان ، فقال عليّ : التمسوا فيهم المخدَج، فالتمسوه ، فلم يجدوه ، فقام عليّ بنفسه ، حتى أتى ناسا ، قد قُتل بعضهم على بعض. قال : أخِّرُوهم ، فوجدوه مما يلي الأرضَ ، فكبّر ثم قال: صدق

[12] **Ebû Davud**, Sünnet, 13/4666.

اللهَ وبلّغ رسولُهُ قال: فقام إليه عَبيدةُ السَّلْمانيُّ فقال: يا أمير المؤمنين الله الذي لا إله إلا هو لَسمعتَ هذا الحديث من رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: إي والله الذي لا إله إلا هو حتى استَحْلَفَه ثُلاثا وهو يحلف له». أخرجه مسلم وأبو داود.

وفي أخرى لأبي داود عن أبي الوَضِيء قال: قال عليّ: «اطلبوا المخدج...» فذكر الحديث واستَخْرَجوه من تحت قتلى في الطين قال أبو الوضيء: فكأني أنظرُ إليه حَبَشي عليه قُريطق له إحدى يديه مثل ثَدْي المرأة، عليها شُعَيْرات مثل الشُّعَيْرات التي تكون على ذَنَبِ اليَرْبوع. قال أبو مريم: إنْ كان ذلك المخدج لمَعَنا يومئذ في المسجد، نُجالسه بالليل والنهار، وكان فقيرا، ورأيته مع المساكين يشهد طعام عليّ مع الناس، وقد كَسَوْته بُرْنسا لي، قال أبو مريم: وكان المخدج يسمَّى نافعا، ذا الثُّدَيَّة، وكان في يده مثل ثدي المرأة على رأسه حَلَمة مثل حلمة الثدي، عليه شُعيرات مثل سُبالة السِّنَّوْر.

7.549- Zeyd b. Vehb el-Cühenî'den rivâyet edildiğine göre, kendisi Hâricîler'e karşı sevkedilen orduda Hz. Ali ile birlikte idi. Hz. Ali halka şöyle hitap etti:

"- Ey insanlar! Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim: **"Ümmetimden bir gurup ortaya çıkacak; onlar öyle Kur'ân okuyacaklar ki, sizin kırâatınız onların kırâatı yanında hiç kalır! Hatta sizin namazınız onların namazı yanında ve sizin orucunuz da onların orucu yanında hiçbir şey değildir. Onlar Kur'ân okurlar ve bunu kendi lehlerine zannederler, halbuki aleyhlerinedir. Onların namazları, köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Ok avını delip çıktığı gibi onlar da İslâm'dan çıkarlar."**[13]

---

[13] Bu rivâyette Hz. Peygamber'in sözünün nerede bittiği açık olarak belirtilmemiştir. Gerek **Müslim**'in **Muhammed Fuad Abdülbakî** tarafından yapılan neşrinde ve gerek **Muhammed Sâlim Hâşim** tahkîkıyle neşredilen **Übbî** şerhinde, tırnak içine alınarak Hz. Peygamber'in sözünün burada bittiği gösterilmektedir. Ancak müteakıp paragrafta onlarla savaşan kişilere vadedilen mükâfat ve onlarm alâmeti konusunda yapılan tavsîfler göz önüne alındığında bu paragrafın da Hz. Peygamber'e ait olması ihtimali kuvvet kazanmaktadır. Rivâyetin sonunda **Hz. Ali**'nin, mezkür sakat adamı araması ve onu bulunca söylediği sözler de bu ihtimali te'yîd etmektedir. Nitekim **Müslim**'in bu bâb'daki başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber; onları öldürenlere büyük mükâfat verileceğini söylemektedir.

"Onlarla karşılaşan orduya, Peygamberlerinin diliyle ne kadar sevap takdir edildiğini bilselerdi, başka bir amel yapmaya gerek duymazlardı. Onlarnı alâmeti şudur: Onların içinde pazısı olup da bileği bulunmayan bir adam vardır. Pazısının üzerinde de meme ucu gibi bir çıkıntı bulunur. Onun üzerinde de beyaz kıllar vardır."

Sizler Muâviye'ye ve Şam ehline gider de bunları burada sizin çoluk-çocuğunuzun ve mallarınızın başında mı bırakırsınız? Vallahi ben, Hz. Peygamber'in tavsif ettiği o insanların bunlar olduğunu tahmin ediyorum. Çünkü bunlar, haram olan cana kıymışlar ve insanların hayvan sürülerini gaspetmişlerdir. Binâenaleyh onların üzerine yürüyün!"

Seleme b. Küheyl şöyle söyler:

"Zeyd b. Vehb bana ordunun konakladığı yerleri gösterdi. Sonra şöyle dedi:

"Bir köprüye vardık. O gün Haricîler'in başında Abdullah b. Vehb er-Râsibî[14] bulunuyordu. Onlarla karşılaştığımızda (Hz. Ali) askerlerine şöyle dedi:

"- Mızraklarınızı atın, kılıçlarınızı kınından çıkarın! Çünkü ben bunların, Harûrâ'da yaptıkları gibi *'Allah aşkına!'* diyerek sizi sulha çağıracaklarından korkarım."

Bunun üzerine askerler dönüp mızraklarını fırlattılar, sonra kılıçlarını sıyırdılar. Askerler onları kendi mızraklarıyla delik deşik ettiler. O kadar ki, ölüleri birbiri üzerine yığıldı. O gün (Hz. Ali'nin) askerlerinden sadece iki kişi isabet aldı. Hz. Ali;

"- Şu sakat adamı araştırın!" dedi. Araştırdılar, ama bulamadılar. Bunun üzerine Hz. Ali bizzat kalkıp üstüste yığılan cesetlerin yanına gitti ve;

"- Bunları geri çekin!" dedi. Akabinde yerdeki cesetler arasında o adamın cesedini buldular. Hz. Ali tekbir getirdi ve sonra;

"- Allah doğru söyledi, Peygamber de doğruyu tebliğ etti" dedi.

---

[14] **Abdullah b. Vehb er-Râsibî:** ö. 38/658. Muhakkime Hâricîlerinin reisidir. **Hz. Ali**'den ayrılıp **Harûra**'da birleşen **Hâricîler**, ilk defa onun evinde toplanmışlardı. Zeki, kahraman ve çok iyi bir hatipti. Çok secde etmekten dizleri nasır tutup çatladığı için *"Zû's-Sefinât"*, yani nasırlı denirdi. 37/658'de **Hâricîler**'in reisi seçildi. **Hz. Ali** onlarla **Nahravan**'da savaştı ve **Abdullah** orada öldürüldü.

Sonra Abîdetu's-Selmânî, Hz. Ali'ye yaklaştı ve;

"- Ey mü'minlerin Emîri; kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına söyle, bu hadîsi Rasûlullah'dan (as.) sen işittin mi?" diye sordu. Hz. Ali;

"- Kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına yemin ederim ki, evet!" diye cevap verdi. Hatta Abîde, Hz. Ali'den üç defa yemin istedi, Ali de üç defa yemin etti."[15]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** ve **Ebû Davud** rivâyet etti.

Ebû Davud'un Ebû'l-Vadî'den tahric ettiği başka bir rivâyette de Hz. Ali;

"- Şu çolak adamı arayın!" dedi, diyerek aynı hadîsi zikreder. Bunun üzerine onu ölülerin altından ve çamurun içinden çıkardılar. Ebû'l-Vadî' dedi ki:

"Sanki onu hala görür gibiyim. Habeşli idi ve üzerinde bir cübbe vardı. Ellerinden biri kadın memesi gibi idi, üzerinde de köstebek kuyruğundaki kıllar gibi kıllar vardı."

Ebû Meryem dedi ki:

"O sakat adam, o gün mescidde bizimle beraberdi. Gece ve gündüz onunla beraber kaldık. Kendisi fakirdi, yoksullarla birlikte Hz. Ali'nin yemeğine katıldığını gördüm. Ben de ona bornozumu vermiştim."

Ebû Meryem şöyle devam eder:

"Ona *'Memeli Nâfi'* denirdi. Kolunda kadın memesi gibi bir yumru vardı, baş tarafı da meme başı gibi idi. Üzerinde de kedi bıyığı gibi kıllar vardı."

İZAH

Bu rivâyette **Hariciler** ve onlarla yapılan **Nahravan** savaşına temas edilmektedir.

Haricîler, Hz. Ali döneminde ortaya çıkan bir fitne gurubudur. **Hz. Ali** döneminde **Cemel** vakasıyla başlayan iç karışıklıklar, **Sıffîn**

---

[15] **Müslim**, Zekât, 48/156; **Ebû Davud**, Sünnet, 31/4768-69.

savaşıyla devam etmiş, **Hakem** olayı ile de ciddi bir tefrika ve parçalanma noktasına varmıştı.

İşte bu **Hakem** olayı üzerine **Haricîler** denilen bir zümre ortaya çıktı. Bunlar tarih boyunca Müslümanlara ve İslâm Devletine büyük zararlar vermiş, yüz binlerce masumun kanına girmiş, Devletin ileri gelenlerinden pek çok kişiyi öldürmüş eli kanlı bir zümredir. Tarih boyunca Müslümanlar, en çok bunlarla uğraşmak zorunda kalmışlardır.

Haricîler câhil, ama fanatik insanlardı. İbadetlerine son derece düşkün idiler. Hatta aşırı ibâdetten alınlarının yaralandığı rivâyet edilir. Ama Kur'ân ve ibâdet, onların ahlâk, inanç ve davranışlarını güzelleştirmelerine yetmedi. Onlar son derece katı ve merhametsiz insanlardı. Kendileri gibi düşünmeyen herkesi tekfîr ederlerdi, hatta **Hz. Ali**'yi bile tekfîr etmişlerdi. Devlet'e isyanı, âdeta hayatlarının en önemli işlevi olarak görüyorlardı.

Haricîler, "**Hüküm sadece Allah'a aittir**" sloganıyla **Hakem** olayına karşı çıkmışlar ve buna razı olanları da küfürle itham etmişlerdi. **Hz. Ali** bu iddiaya; **"Bu söz haktır, ama onunla bâtıl murad edilmektedir"** diyerek Haricîlerin gerçek niyetlerine işarette bulunmuştur. Tarih boyunca yirmi ana fırkaya ve her biri de çeşitli kollara ayrılan **Haricîler; Hz. Ali** ve **Hz. Osman**'ı, **Cemel** vak'asına katılanları, iki hakemi ve onların hükmünü kabul eden herkesi, büyük günah işleyenleri tekfir ederler ve ayrıca zâlim İmam'a karşı ayaklanmayı gerekli görürler. Detayda aralarında farklılıklar olmakla birlikte birleştikleri ana unsurlar bunlardır.

Hakem olayından sonra cemâatten ayrılıp **Harûrâ**'da toplandıkları için **Harûriye** adı da verilen bu terörist gurupla **Hz. Ali**, ciddi şekilde mücadele etmiş, onları mescidlerden men etmeyeceğini, ganimetten maişetlerini kesmeyeceğini ve kimseye zarar vermemeleri, fesada yol açmamaları halinde kendilerine dokunmayacağını, istedikleri düşünceyi seslendirmelerine müsaade edeceğini söylemiş, ama Müslümanların canına ve malına zarar vermeye başladıklarını görünce de onlarla savaşmak zorunda kalmıştı. **Medâyin**'de toplanan **Haricîler**, önce **Hz. Ali**'yi, sonra kendileri gibi inanmayan herkesi tekfir etmişler, halkı tazyik edip

öldürmüşler, insanların canını, malını ve ırzını mübah saymışlardı. **Hz. Ali** de onları **Nahravan**'da perişan etmişti.

Hz. Ali tarafından hezimete uğratılan **Haricîler**, bir müddet yer altına indiler. **Hz. Ali**'nin ölümü ve **Muâviye**'nin halife olması üzerine yavaş yavaş tekrar ortaya çıktılar. **Abdullah b. Zübeyr** döneminde tekrar aktif hâle gediler, **Irak** ve **Yemâme**'de halka büyük zarar verdiler. Uzun yıllar kan döktüler…

Hz. Ali, hadîste ibâdetlerine son derece düşkün olduğu halde okun hedefini delip çıktığı gibi sür'atle İslâm'dan çıkacak olan ve öldürülmeleri büyük hayır olarak tavsîf edilen zümrenin, **Haricîler** olduğu kanâatindedir. Hatta Hz. Peygamber, bunların içinde farklı bir kol yapısına sahip birinin bulunacağını da söylemiş ve bu kişi de ölüler arasında görülmüştü. Bu da **Hz. Ali**'nin kanâatini doğrulamaktadır.

٧٥٥٠ـ (م ـ عبيد الله بن أبي رافع مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم) « أن الحَرُورِيَّة لَمَّا خرجت على عليٍّ بن أبي طالب ، فقالوا : لا حُكْمَ إلاّ لله ، قال عليٌّ : كلمة حق أُرِيدَ بها باطل ، إن رسول الله صلى الله عليه وسلم وصفَ لنا ناسا ، إني لأعْرِفُ صفتهم في هؤلاء ، يقولون الحقَّ بألسنتهم، لا يجاوزُ هذا منهم - وأشار إلى حَلْقه - من أبْغَضِ خلق الله إليه ، منهم أسْوَدُ في إحدى يديه طُبْيُ شَاة أو حَلَمةُ ثَدي ، فلما قتلهم علي بن أبي طالب، قال: انظروا ، فنظروا ، فلم يجدوا شيئا ، فقال: ارجعوا، فوالله ما كَذَبتُ ولا كُذِبتُ - مرتين أثلاثا - ثم وجدوه في خَرِبة فأتوا به، حتى وَضعُوهُ بين يَدَيْه، قال عبيد الله: وأنا حاضر ذلك من أمرهم وقول عليٍّ فيهم»

زاد في رواية قال ابن حُنين : «رأيتُ ذلك الأسود ».

أخرجه مسلم ، هذا الحديث أفرده الحميديُّ في كتابه عن الذي قبله وجعله حديثا مفردا ، وهو رواية منه ، وذلك بخلاف عادته في جميع روايات الحديث ، وحيث أفرده اتبعناه ، وتركنا الأولى ، ولعله قد أدرك منه معنى اقتضى له أن يفرده.

7.550- Ubeydullah b. Ebî Râfi' anlatıyor:

"Harûrîler, Hz. Ali'ye karşı ayaklandıklarında; "Hüküm sadece Allah'a aittir" diyorlardı. Hz. Ali de bu sloganı; "Bu söz haktır, ama onunla bâtıl murâd edilmektedir" şeklinde değerlendirmiş ve şöyle devam etmişti:

"Rasûlullah (as.) bize bir gurup insanı tavsîf etmişti. Ben onların vasfını bu adamlarda görüyorum. Bunlar, dilleriyle hakkı söylüyorlar, ama bu söz –boğazına işaret ederek- şuralarını geçmiyor. Onların içinde Allah'a, mahlûkatının en sevimsizlerinden biri olan kara bir adam var; onun kollarından biri koyun memesi veya meme başı gibidir."

Sonra Hz. Ali onları katledince;

"- Tavsif edilen o adamı arayın!" emrini verdi. Aradılar, ama bulamadılar. Hz. Ali iki veya üç defa;

"- Tekrar gidin, arayın! Vallahi ben yalan söylemedim, bana da yalan söylenmedi!" dedi.

Sonra onun cesedini bir harabede buldular ve getirip Hz. Ali'nin önüne koydular.

Ubeydullah; "Ben onların bu işlerinde ve Ali'nin onlar hakkındaki sözlerinde orada bulunuyordum" dedi.[16]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette râvî İbn Huneyn'in; "Ben o kara adamı gördüm" dediği ilave edilir.

Hadîsi **Müslim** tahric etti. **Humeydî** bu rivâyeti, önceki rivâyetten ayrı, müstakil bir hadîs olarak kaydetti. Bu aynı rivâyettir. **Humeydî**'nin bu tutumu, bütün hadîs rivâyetlerindeki âdetine aykırı düşmektedir. Ama o, bunu ayrı zikrettiği için, biz de ona uyduk ve bunu önceki rivâyete dahil etmedik. Belki de **Humeydî**, bunların ayrı zikredilmesini gerektiren bir şey düşünmüştür.

٧٥٥١ـ (م ـ عَبيدة بن عمرو [السلماني]) عن علي رضي الله عنه أنه ذكر الخوارج فقال: « فيهم رجل مُخَدَّج اليَد ، أو مَثْدُونَ اليد ، أو مُودَنُ اليد ، لولا أن تَبْطَروا

---

[16] **Müslim**, Zekât, 48/157.

لَحَدَّثتكم بما وعدَ الله الذين يقتلونهم على لسان محمد صلى الله عليه وسلم ، قال : فقلتُ : أنتَ سمعتَ هذا من محمد صلى الله عليه وسلم ؟ قال: إي ، وربِّ الكعبة - قالها ثلاثا».

أخرجه مسلم، وهذا الحديث أيضا أخرجه الحميدي مفردا ، وهو رواية من روايات الحديث الأول.

7.551- Abîde b. Amr es-Selmânî'nin[17] Hz. Ali'den rivâyet ettiğine göre; Hz. Ali Hâricîlerden söz etti ve şöyle dedi:

"Onların içinde kolu kısa –veya kolu küçük- bir adam vardır. Eğer ifrata düşmeyeceğinizi bilsem, onları öldürenlere Yüce Allah'ın, Muhammed'in (as.) diliyle neler vadettiğini söylerdim."

Bunun üzerine ben;

"- Bunu sen Muhammed'den (as.) bizzat duydun mu?" diye sordum. Hz. Ali üç defa;

"- Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, evet!" dedi.[18]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Humeydî bunu da ayrı bir rivâyet olarak zikretti. Halbuki bu da, ilk rivâyetin değişik bir varyantıdır.

٧٥٥٢ـ (خ م د س - سويد بن غفلة) قال : قال عليّ رضي الله عنه : « إذا حدَّثتُكم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حَديثا ، فوالله لأنْ أخرَّ من السماء أحبُّ إليَّ من أكذبَ عليه.

---

[17] **Ebû Müslim, Abîde b. Amr es-Selmânî el-Murâdî el-Kûfî:** ö. 72/691. Muhamramundandır. Aslen Yemenlidir, ama **Kûfe**'de ikamet etti. Hz. Peygamber'in ölümünden iki yıl önce müslüman olmuş, ama Rasûlullah'ı (as.) görememişti. **Hz. Ali** ve **İbn Mes'ûd**'a çok yakındı. **Hz. Ali** ile birlikte savaşmıştı. **İbn Mes'ûd** da fıkıh ve kırâatte hocası idi. Kendisinden **İbrahim en-Nehaî** ve **İbn Sîrîn** gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. Sika muhaddislerdendi. **Kûfe**'nin meşhur dört fakîhinden biriydi.

[18] **Müslim**, Zekât, 48/155.

وفي رواية : منّ أنّ أقولَ عليه ما لم يقُل، وإذا حَدَّثْتُكُم فيما بيني وبينَكم ، فإن الحرْب خَدْعَة ، وإني سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول : **سيخرُجُ قوم في آخرِ الزَّمان حُدَثاءُ الأسنان ، سُفهاءُ الأحلام ، يقولون من قول خير البرَّية ، يقرؤون القُرآن ، لا يجاوزُ إيمانُهم حَنَاجرَهُمْ ، يمرُقُون من الدِّين كما يمرُقُ السَّهمُ من الرَّمية ، فأينما لَقِيتُمُوهم فاقتلُوهُم ، فإنَّ في قَتْلِهم أجرا لمن قَتَلَهُم عندَ الله يومَ القيامة** ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

وأخرجه النسائي قال: قال علي: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**يخرج قوم في آخرِ الزَّمان**». وذكر الحديث. وهذا الحديث أيضا: يجوز أن يكون من جملة روايات الحديث الأول، فإنه أيضا في صفة الخوارج.

7.552- Süveyd b. Ğafle'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Ali şöyle dedi:

"Ben size Rasûlullah'dan (as.) bir hadîs rivâyet ettiğim zaman, vallahi gökten düşüp (parçalanmam), Hz. Peygamber'e yalan isnâd etmekten -bir rivâyette, O'nun söylemediği bir sözü söylemekten şeklindedir- daha çok hoşuma gider. Sizinle aramızda konuştuğumuz bir konu ise (böyle değildir), çünkü harp hiledir. Ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Âhir zamanda yaşları genç, ama akılları kıt bir zümre ortaya çıkacak. Onlar, mahlûkatın en hayırlısının sözlerini söyleyecekler, Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların gırtlaklarından aşağıya geçmez. Ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da sür'atle dinden çıkarlar. Onlarla nerede karşılaşırsanız öldürün! Çünkü kıyâmet günü Allah katında, onları öldürene mükâfat verilecektir."[19]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde de; Hz. Ali; Rasûlullah (as.); **"Âhir zamanda bir kavim çıkacak..."** dedi diyerek, aynı hadîsi zikreder.

---

[19] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 36; Menâkıb, 25; İstitâbe, 6; **Müslim**, Zekât, 48/154; **Ebû Davud**, Sünnet, 31/4767; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 26.

Bu hadîsin de, bu konudaki ilk rivâyetle ilgili olduğu kabul edilebilir. Çünkü bu da Haricîlerin vasıfları hakkındadır.

٧٥٥٣ـ (خ م ط د س ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) من رواية أبي سلمة وعطاء بن يسار أنهما أتيا أبا سعيد الخدري، فسألاه عن الحَرُورِيَّة، هل سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يذكرها؟ قال: لا أدري مَن الحرورية؟ ولكني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**يخرج في هذه الأمَّة** - ولم يقل: منها - **قوم، تَحقرون صَلاتَكم مع صلاتِهم، يقرؤون القرآن لا يجاوزُ حُلُوقَهم** - أو حَناجِرَهُم - **يمرُقون من الدِّين مُرُوق السَّهْم من الرَّمِية فينظر الرامي إلى سهمه، إلى نَصْله، إلى رِصَافه، فيتمارَى في الفُوقة: هل علق بهما من الدم شيء؟**».

وفي رواية أبي سَلَمةَ والضَّحَّاك الهَمْداني: أن أبا سعيد الخدري قال: «بينما نحن عند رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو يَقْسِم قَسْما، أتاه ذو الخُوَيْصرة - وهو رجل من بني تَميم - فقال: يا رسولَ الله، اعدلْ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ويلَكَ، ومن يَعدلُ إذا لم أعْدلْ؟** - زاد في رواية: **قد خِبْتُ وَخسرْتُ إن لم أعْدلْ** - فقال عمر بن الخطاب: ائذن لي فيه فأضرب عنقه فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **دَعْهُ. فإن له أصْحابا يحقر أحَدُكم صلاته مع صلاتهم ، وصيامه مع صيامهم**».

زاد في رواية «**يقرؤون القرآن لا يجاوز تراقيهم، يمرقُون من الإسلام**. وفي رواية: **من الدِّين - كما يمرق السهمُ الرَّمية، ينظر أحدهم إلى نصله فلا يوجد فيه شيء، ثم ينظر إلى رصافه فلا يوجد فيه شيء، ثم ينظر إلى نَضيِّه لا يوجد فيه شيء - وهو القِدْح - ثم ينظر إلى قُذَذه فلا يوجد فيه شيء، سبقَ الفَرْثَ والدَّم ، آيتهُمْ : رجل أسودُ ، إحدى عضديه - وفي رواية : إحدى يديه - مثلُ البَضْعة تَدَردَرُ ، يخرجون على حين فُرْقة من النَّاس**».

قال أبو سعيد: « فأشهد أني سمعت هذا من رسول الله صلى الله عليه وسلم، وأشهد أن علي بن طالب قاتلهم وأنا معه فأمرَ بذلك الرجلِ فالتُمسَ فوجدَ فأُتيَ به حتى نَظَرتُ إليه على نَعت رسول الله صلى الله عليه وسلم الذي نعتَ». قال الحميدي: ألفاظ الرواة عن الزهري متقاربة ، إلا فيما بيَّنا من الزيادة.

وفي أخرى قال أبو سعيد: «بعث علي رضي الله عنه وهو باليمن إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم بذُهَيْبَة في تُرْبتها، فقسَمَها بين أربعة: الأقرع بن حابس الحَنْظَلي، ثم أحد بَني مُجاشع، وبين عُيَيْنَةَ بن بدر الفزاري، وبين عَلْقمة بن عُلاثَة العامري، ثم أحد بني كلاب، وبين زيد الخيل الطائي، ثم أحد بني نَبْهان، فتغضَّبتْ قريش والأنصار، فقالوا: يُعطيه صناديدَ أهل نجد ويَدَعنا؟ قال [رسولُ الله صلى الله عليه وسلم]: **إنما أتألَّفُهم**، فأقبَل رجل غائرُ العينين، ناتئ الجبين كَثَّ اللحية، مشرفُ الوَجنتين، محلوق الرأس، فقال: يا محمد، اتق الله، فقال: **فمن يطيع الله، إذا عَصيْتُه؟ أفيأمني على أهل الأرض، ولا تأمنوني؟** فسأل رجل من القوم قتلَه - أُراه خالد بن الوليد - فمنعه، فلما ولَّى، قال: **إن من ضِئضِيء هذا قوما يقرؤون القرآن، لا يجاوز حناجرهم، يمرُقون من الإسلام مُروقُ السهم من الرمية، يقتلون أهل الإسلام، ويَدَعون أهل الأوثان لئن أدركتُهم لأقتلنَّهم قتل عاد**». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم نحوه بزيادة ألفاظ ، وفيها « بذُهَيْبَة في أديم مَقْروظ ، لم تُحصَّل من ترابها - وفيها - والرابع: إما علقمة بن عُلاثة، وإما عامر بن الطفيل -وفيها - **ألا تأمنوني، وأنا أمين مَنْ في السماء، يأتيني خبر السماء صباحا ومساء** - فيها - فقال: يا رسول الله، اتق الله، فقال: **ويلك! أولستُ أحقَّ أهل الأرض أن يتقي الله؟** قال: ثم ولَّى الرجل، فقال خالد بن الوليد: يا رسول الله: ألا أضرب عنقه ؟ فقال: **لا، لعلّه أن يكونَ يصلي**، قال خالد: وكم من مصلٍّ يقول بلسانه ما ليس في قلبه، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **إني لم أُومَرْ أن أُنقِّبَ عن قلوب الناس، ولا أشقَّ بطونهم**، قال: ثم نظر إليه وهو مُقَفٍّ، فقال: **إنه يخرج من ضِئْضِئ هؤلاء قوم يتلون كتاب الله رَطْبا، لا يجاوز حناجرهم، يمرُقون من الدين كما يمرق السَّهم من الرمية**، قال: أظنه قال: **لئن أدركتُهم لأقتلنَّهم قتل ثمود** ».

وفي رواية « فقام إليه عمر بن الخطاب فقال : يا رسول الله ، ألا أضرب عنقه ؟ قال : **لا** ، فقام إليه خالد سيف الله ، فقال : يا رسول الله ، ألا أضرب عنقه ؟ قال: **لا** ».

وفي رواية البخاري أنه قال : سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : « **يخرج فيكم قوم تَحْقِرون صلاتَكم مع صلاتهم ، وصيامَكم مع صيامهم ، وعملَكم مع عملهم ، ويقرؤون القرآن ، لا يجاوز حَناجرهم ، يمرُقون من الدِّين كما يمرُق السهم من الرمية ،**

ينظر في النَّصْل فلا يرى شيئا ، وينظر في القِدْح فلا يرى شيئا ، وينظر في الريش فلا يرى شيئا ، ويتمارى في الفُوق ».

وللبخاري طرف منه أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « يخرج ناس من قِبل المشرق يقرؤون القرآن ، لا يجاوز تراقيهم ، يمرُقون من الدِّين كما يمرُق السهم من الرمية ، ثم لا يعودون فيه حتى يعود السهم إلى فُوقه ، قيل : ما سيماهم ؟ قال : سيماهم التحليق - أو قال : التَّسْبيدُ ».

ولمسلم في أخرى « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم ذكر قوما يكونون في أمته ، يخرجون في فُرقة من الناس ، سيماهم التحالق ، قال : هم شرُّ الخلق - أو من أشرّ الخلق - يقتلهم أدنى الطائفتين إلى الحق ، قال : فضرب النبيُّ صلى الله عليه وسلم لهم مثلا - أو قال قولا - الرجل يرمي الرمية - أو قال : الغرض - فينظر في النصل فلا يرى بَصيرة ، وينظر في الفُوق فلا يرى بصيرة ، قال أبو سعيد : وأنتم قتلتموهم يا أهل العراق ».

وله في أخرى أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « تمرُق مارقة عند فرقة من المسلمين، يقتلها أوْلى الطائفتين بالحق ».

وفي أخرى: وذكر فيه «قوما يخرجون على فُرقة مختلفة ، يقتلهم أقرب الطائفتين من الحق».

وأخرج الموطأ الرواية الأولى من أفراد البخاري وقال : « تحقرون صلاتكم مع صلاتهم، وصيامكم مع صيامهم ، وأعمالكم مع أعمالهم ». وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الثالثة التي فيها ذكر « الذهيبة ».

7.553- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

Ebû Seleme ve Atâ b. Yesâr, Ebû Saîd el-Hudrî'ye gittiler ve ona Harûrîler'i sordular:

"- Rasûlullah'ın (as.) onlardan söz ettiğini duydun mu?" dediler. O da;

"- Harûrîler kimdir, bilmiyorum. Ama ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum" dedi:

"Bu ümmette öyle bir kavim çıkacak ki, sizler onların namazları yanında kendi namazlarınızı hakir göreceksiniz. Onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân boğazlarını –veya gırtlaklarını- **geçmeyecek. Okun avı delip çıktığı gibi onlar da dinden çıkacaklar. Avcı** (avı delip geçen) **okuna, okun demirine ve giriş yerine bakar; acaba hedefine vurup da ucuna kan bulaştı mı diye şüphe eder."**[20]

RİVÂYETLER

Ebû Seleme ve Dahhâk el-Hemdânî'nin[21] rivâyetine göre Ebû Saîd el-Hudrî şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) insanlara mal taksim ederken biz de orada bulunuyorduk. Benû Temîm'den Zû'l-Huveysıra geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; âdil ol!" diye bağırdı. Hz. Peygamber de;

"- Yazık sana! Ben âdil olmazsam, başka kim âdil olabilir?" diye karşılık verdi. –Bir rivâyette **'eğer âdil değilsem hüsrana uğradım, mahvoldum demektir'** dediği ilâve edilir-.

Bunun üzerine Hz. Ömer fırlar ve;

"- Müsaade et, şunun boynunu vurayım!" der. Hz. Peygamber ise;

"- Dokunma ona! Onun öyle arkadaşları olacak ki, sizler, onların namazları yanında kendi namazlarınızı ve onların oruçları yanında kendi oruçlarınızı hakir göreceksiniz" buyurdu.

Bir rivâyette Hz. Peygamber'in şunları söylediği de ilâve edilir:

"Onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân köprücük kemiklerini geçmeyecek. Okun avı delip çıktığı gibi onlar da İslâm'dan –bir rivâyette dinden- **çıkacaklar. Onlardan biri okun demirine bakar, ama bir şey göremez. Sonra okun giriş yerine bakar, yine bir şey göremez. Sonra okun ağaç kısmına bakar, orada da bir şey göremez.**

---

[20] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 36; Menâkıb, 25; Edeb, 95; İstitâbe, 6, 7; **Müslim**, Zekât, 47/14143-47; **Muvatta**, Kur'ân, 4/10; **Ebû Davud**, Sünnet, 31/4764; **Nesaî**, Zekât, 79; Tahrîmu'd-Dem, 26.

[21] **Dahhâk b. Şerâhîl el-Mişrakî el-Hemdânî**: Meşhur tâbiîlerdendir. Ebû Saîd el-Hudrî'yi dinlemişti. Kendisinden A'meş ve Zührî rivâyet etti. Biri Haricîlerle ilgili, diğeri de İhlâs sûresinin fazileti hakkında olmak üzere iki hadîsi bilinmektedir. Hadîsi **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edilmiştir.

Sonra okun tüyüne bakar, yine bir şey göremez. Ok avın işkembesinden ve kanından geçtiği halde (üzerinde bir şey görülmez). **Onların alâmeti;** (içlerinde) **pazılarından** –bir rivâyette ellerinden- **biri et parçası gibi sallanan kara bir adamın bulunmasıdır. Onlar, insanlar tefrikaya düştükleri zaman ortaya çıkarlar."**

Ebû Saîd dedi ki:

"Şehâdet ederim ki, ben bunu Rasûlullah'dan (as.) işittim. Yine şehâdet ederim ki, Ali b. Ebî Tâlib onlarla savaştı ve o sırada ben de onunla idim. Ali, Rasûlullah'ın (as.) tavsîf ettiği adamın bulunmasını emretti; adam arandı, bulundu ve Hz. Ali'ye getirildi. Ben adama baktım; onun, Rasûlullah'ın (as.) tavsîf ettiği şekilde olduğunu gördüm."

Humeydî dedi ki:

"Zührî'den rivâyet eden râvîlerin lafızları da, işaret ettiğimiz bazı ilâveler dışında, bunun gibidir."

Başka bir rivâyette Ebû Saîd şöyle dedi:

"Hz. Ali Yemen'de idi, oradan Hz. Peygamber'e, toprağı ile bir altın külçesi gönderdi. Rasûlullah (as.) onu dört kişiye taksim etti:

1- Akra' b. Hâbis el-Hanzalî; bu zat sonra Benû Mucâşi' kabilesinden olmuştur.

2- Uyeyne b. Bedr el-Fezârî,

3- Alkame b. Ulâse el-Âmirî; bu da sonra Benû Kilâb kabilesinden olmuştur.

4-.Zeyd el-Hayl et-Tâî; bu zat da sonra Benû Nebhân kabilesine girmiştir.

Hz. Peygamber'in altını bu adamlara vermesinden Kureyş ve Ensâr kızdılar ve;

"- Rasûlullah (as.) bizi bırakıp Necid ehlinin azgın liderlerine veriyor!" diye konuştular. Bunu duyan Rasûlullah (as.);

"- Ben sadece onların kalplerini kazanmaya çalışıyorum" dedi.

O sırada gözleri çukur, alnı çıkık, gür sakallı, elmacık kemikleri çıkık ve kafası dazlak bir adam geldi;

"- Allah'dan kork, ya Muhammed!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Ben Allah'a isyân edersem, başka kim itâat eder? Siz beni güvenilir bulmadığınız halde, O beni yeryüzünde yaşayanlar hakkında güvenilir görmedi mi?" buyurdu.

Bunun üzerine oradakilerden biri –zannediyorum Halid b. Velid idi- onu öldürmek istedi, ama Hz. Peygamber ona mani oldu. Adam dönüp gidince, Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bu adamın soyundan öyle insanlar gelecek ki, onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların gırtlaklarını geçmeyecek. Okun avını delip çıktığı gibi, onlar da İslâm'dan çıkarlar. Onlar Müslümanları öldürecekler, putperestlere dokunmayacaklar. Ben onların dönemine yetişsem, Âd kavminin yok edildiği gibi onları da yok ederdim."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in bunun gibi, ama bazı ziyâdeli lafızları olan başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ali Rasûlullah'a (as.), tabaklanmış bir deri torbası içinde henüz toprağından tasfiye edilmemiş bir altın külçesi göndermişti."

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in taksim ettiği kişilerin dördüncüsü ile ilgili olarak "ya Alkame b. Ulâse veya Âmir b. Tufeyl idi" denir.

Yine bu rivâyete göre Hz. Peygamber; **"Ben göktekiler nezdinde güvenilir olduğum, her gün sabah akşam bana gökten haber geldiği halde siz beni güvenilir bulmuyor musunuz?"** dedi.

Bu rivâyete göre adam;

"- Allah'dan kork, ey Allah'ın Rasûlü!" demiş, Hz. Peygamber de;

"- Yazık sana! Ben, dünyadaki insanların Allah'dan korkmaya en çok lâyık olanı değil miyim?" buyurdu. Sonra adam dönüp gidince, Hâlid b. Velid;

"- Şunun boynunu vurayım mı, ey Allah'ın Rasûlü?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Hayır! Belki o, namaz kılıyordur!" buyurdu. Hâlid;

"- Nice namaz kılan vardır ki, kalbinde olmayan şeyi söylemektedir" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Ben ne insanların kalplerini açmakla görevlendirildim, ne de karınlarını yarmakla!" diye cevap verdi. Sonra dönüp giden o adama bakarak;

"- Bu adamın soyundan öyle bir nesil türeyecek ki, onlar devamlı Allah'ın Kitabını okuyacaklar, ama okudukları şey gırtlaklarını geçmeyecek. Onlar, okun avı delip çıktığı gibi dinden çıkacaklar" buyurdu.

Râvî; "Zannederim Hz. Peygamber, **'Ben onların dönemine yetişirsem, Semûd kavmi gibi onları yok ederim'** diye de söyledi" dedi.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Ömer kalktı ve;

"- Şunun boynunu vurayım mı, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Hayır!" dedi. Sonra Allah'ın kılıcı Hâlid kalktı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ben vurayım mı onun boynunu?" dedi. Hz. Peygamber yine;

"- Hayır!" dedi.

Buharî'nin diğer bir rivâyetine göre Ebû Saîd, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitti:

"İçinizde öyle bir gurup ortaya çıkacak ki, sizler, onların namazları yanında kendi namazlarınızı, onların oruçları yanında kendi oruçlarınızı ve onların ameli yanında kendi amelinizi hakîr göreceksiniz. Onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların gırtlaklarını geçmeyecek. Okun hedefini delip çıktığı gibi, onlar da dinden çıkacaklar. O kadar ki oku atan, okun demirine bakacak hiçbir şey göremeyecek, ağaç kısmına bakacak yine bir şey göremeyecek, tüyüne bakacak, yine bir şey göremeyecek! O zaman ok acaba hedefini vurdu mu diye şüpheye düşecek."

Yine **Buharî**'nin kısa bir rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şark tarafından bir takım insanlar çıkacak; onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların köprücük kemiklerini geçmeyecek. Okun hedefini delip çıktığı gibi onlar da dinden

çıkarlar. Sonra ok hedefine tekrar geri dönmediği müddetçe onlar da dine dönmezler."

Kendisine;

"- Onların siması nasıldır?" diye soruldu.

"- **Simaları, traşlı olmaktır** –veya dazlak olmaktır-" buyurdu.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre de, Hz. Peygamber ümmeti içinde bir zümrenin ortaya çıkacağından söz etti ve şöyle söyledi:

"Onlar, insanların bölündüğü zamanda ortaya çıkacaklar. Onların simaları traşlıdır. Onlar mahlûkatın en kötüsüdürler –veya en kötülerindendirler-. **Onları, iki tâifeden hakka en yakın olanı öldürecektir."**

Ebû Saîd dedi ki: "Hz. Peygamber onlar için bir darbı mesel getirdi –yahut şu sözü söyledi-:

"Bir adam nasıl avı oklar –veya oku hedefe atar- **da, sonra okun demirine bakar bir kan izi göremez; sonra okun yaya giriş yerine bakar yine bir iz göremez** (ise, onlarda da İslâm'dan eser görülmez)."

Ebû Saîd;

"- Onları sizler öldürdünüz, ey Iraklılar!" dedi.

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.); **"Müslümanlar bölündüğü zaman dinden çıkan bir zümre türeyecek, onları iki tâifeden hakka en yakın olanı öldürecek"** buyurdu.

Başka bir rivâyet de; **"Müslümanlar muhtelif fırkalara ayrıldığı zaman bir kavim ortaya çıkacak, onları iki tâifeden hakka en yakın olanı öldürecek"** şeklindedir.

Muvatta bunlardan, **Buharî**'nin müfred rivâyetlerinin ilkini tahric etti ve; **"Onların namazları yanında kendi namazınızı, onların oruçları yanında kendi oruçlarınızı ve onların amelleri yanında kendi amellerinizi hakîr görürsünüz"** dedi.

Ebû Davud ve **Nesaî** de "**altın külçesinden**" söz edilen üçüncü rivâyeti tahric ettiler.

İZAH

Bu hadîste, hedefini delip geçen okun hiçbir tarafında kan izinin olmaması ile o insanların İslâm'la olan ilgileri arasında anlamlı bir teşbih vardır. Nasıl ki, ok avını gelip geçtiği halde üzerinde hiçbir leke ve hiçbir kan izi bulunmuyorsa, bu insanlarda da İslâm adına en küçük bir eser, en küçük bir iz bulunmamaktadır. Ok hedefine girip çıktığı gibi, bunlar da İslâm'a girip çıkmışlardır. Üstelik İslâm'ı delerek çıkmışlardır. Bunlar, İslâm'ın bağrına saplanan bir ok mesabesindedirler. Bunların Kur'ân okumaları ve aşırı ibâdette bulunmalarının da kendilerine bir faydası olmamıştır.

İslâm âlimleri bu hadîslerde tasvîri ve tarifi yapılan zümrenin, **Hâriciler** olduğu kanâatindedirler. **Sıffîn** savaşından sonra **"Allah'dan başka hakem yoktur!"** sloganıyla ortaya çıkan bu zümre, kendileri gibi düşünmeyen herkesi tekfîr etmişler, hiçbir otorite ve nizamı kabul etmeyerek anarşi ve bozgunculuğu meslek edinmişlerdi.

Bu rivâyet, **Hz. Ali** ile **Muâviye** arasındaki ihtilafta, **Hz. Ali**'nin daha haklı olduğuna delil gösterilmektedir. Hadîste onların, Müslümanların ihtilafa düşüp guruplara ayrıldıkları sırada ortaya çıkacakları ve bu guruplardan birinin onlarla savaşacağı ifâde edilmektedir. Nitekim **Haricîler, Hz. Ali** ile **Muaviye**'nin ihtilafa düştüğü dönemde ortaya çıkmışlar ve neticede **Hz. Ali** onlarla savaşmıştı. **"Onları iki tâifeden hakka en yakın olanı öldürecek"** cümlesinden de **Hz. Ali**'nin hakka daha yakın olduğu neticesi çıkarılmıştır.

Bu rivâyette ismi geçen şahısların kısa biyoglarini de kaydedelim:

ZÛ'L-HUVEYSIRA

Hadîste Hz. Peygamber'e **"Âdil ol!"** diye bağıran **Zû'l-Huveysıra**'dan söz edilmektedir. Bu zât, kaba bir bedevîdir ve **Benû Temîm** kabilesine mensuptur. İsminin **Hurkûs b. Züheyr** veya **Nâfi** olduğu ve kendisine ***Zû's-Südeyye*** lakabının verildiği de rivâyet edilmiştir. Sahabî iken bilahare **Haricîler**'in reislerinden biri olmuştu. Aslen Yemenli olduğu ve Hz. Peygamber'in yanında mescidde

abdest bozan kişi olduğu da rivâyet edilir. Hatta **"Ya Rabbi sadece beni ve Muhammed'i cennete sok, oraya başka kimseyi sokma!"** diye duâ eden kişinin de **Zû'l-Huveysıra** olduğu rivâyet edilmiştir. **Ebû Musa'l-Eş'arî** ile birlikte **Tüster** fethine katıldı. **Nahravan**'da **Hâricîler**'le birlikte **Hz. Ali**'ye karşı savaştı. Orada öldürülen ve pazısı kadın memesi gibi olduğu tavsîf edilen kişinin **Zû'l-Huveysıra** olduğu belirtilir.

İbn Hacer İsâbe'sinde **Zû'l-Huveysıra et-Temîmî** ile **Zû'l-Huveysıra el-Yemânî**'nin iki ayrı kişi olduğuna işaret etmektedir.

AKRA' B. HÂBİS

Akra' b. Hâbis b. Ikâl el-Hanzalî et-Temîmî el-Mucâşiî ed-Dârimî; Rasûlullah'ın (as.), **Hz. Ali** tarafından **Yemen**'den gönderilen külçe altını dağıttığı kişilerden biridir. Müellefe-i kulûb'dandır. Hz. Peygamber **Huneyn**'de kendisine yüz deve vermişti. Câhiliye döneminde kabilesinin önde gelenlerindendi. Temîm kabilesi heyeti ile birlikte Rasûlullah'a (as.) gelmiş ve Müslüman olmuştu. Müslüman olduktan sonra da dinini güzel yaşamış ve ashâb içinde sayılan biri haline gelmişti. Müslüman olmadan önce Mecûsî olduğu ve Araplardan Mecûsîliği ilk kabul eden kişi olduğu rivâyet edilir. Bir rivâyete göre **Yermük**'te **Halid b. Velid**'in ordusunda çocuklarıyla birlikte savaşırken şehid edildi; diğer bir rivâyete göre de **Hz. Osman** döneminde **Abdullah b. Âmir** tarafından **Horasan**'a gönderilen ordunun komutanlığına getirilmiş ve **Cüzecan**'da 31/651 yılında şehid düşmüştü.

UYEYNE B. BEDR

Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî; babasının dedesine nispet edilerek **Uyeyne b. Bedr** diye tanınmıştır. Henüz hicâb âyeti nâzil olmadan önce **Medîne**'ye gelmiş, Hz. Peygamber'in evine gitmişti. O sırada **Hz. Âişe** de evde idi. **"Kim bu kadın?"** diye sormuş, Hz. Peygamber de; **"Âişe!"** diye cevap vermiş. **Uyeyne**; **"Senin için karımdan vaz geçerim"** deyince, **Hz. Âişe** kızmış ve **"Kim bu adam?"** demiş. Rasûlullah (as.) da, onun kabile reisliğini

kastederek; **"Bu kendisine itâat edilen bir ahmaktır"** demişti. **Mekke** fethinden önce Müslüman oldu. **Huneyn**'de Hz. Peygamber'in yüz deve verdiği Müellefe-i kulûb'dandır. Rasûlullah (as.) onu İslâm'ı anlatmak üzere **Temîm** kabilesine göndermişti. Hz. Peygamber'den sonra **Tuleyha** ile birlikte irtidat etti, sonra tekrar İslâm'a döndü. **Hz. Ömer** döneminde kardeşinin oğlu **Hür b. Kays**'a ricâ ederek **Hz. Ömer**'den randevu almış, Halife'nin huzuruna çıkınca da; **"Niye mal vermiyorsun, adâlet göstermiyorsun?"** diye çıkışmıştı. Son derece üzülen yeğeni **Hür** de, **"Câhillerden yüz çevir"**[22] âyetini okumuş ve onun câhil biri olduğunu, ne söylediğini bilmediğini söyleyerek Halife'den özür dilemişti.

ALKAME B. ULÂSE

Alkame b. Ulâse b. Avf b. el-Ahvas el-Âmirî el-Kilâbî; ö. 20/641. **Benû Kilâb** kabilesinin önde gelenlerindendi. Kabile reisliği konusunda **Âmir b. Tufeyl** ile yarışırdı. Câhiliye döneminde büyük bir nüfûz ve itibara sahipti. **Hudeybiye**'den sonra **Medîne**'ye gidip kabilesi adına Rasûlullah'a (as.) bîat etmişti. **İbn Kuteybe, Alkame**'nin, Rasûlullah'dan (as.) sonra irtidat edip **Şam**'a kaçtığını, ama sonra tövbe edip tekrar İslâm'a döndüğünü söyler. **Ebû Ubeyde** de onun şarap içtiğini, bu yüzden **Hz. Ömer**'in kendisine had vurduğunu söyler. **Hz. Ömer** onu **Havran**'a vali yaptı ve 20/640 yılında orada vefat etti.

ZEYD el-HAYL

Ebû Miknef, Zeyd b. Hayl b. Mühelhel b. Zeyd et-Tâî; ö. 9/630. Hicretin dokuzuncu yılında **Tay** kabilesi heyetiyle birlikte Rasûlullah'a (as.) gelmiş ve İslâm'ı kabul etmişti. Çok fazla atı olduğu için câhiliyette kendisine **"Zeyd el-Hayl"** dendiği, ancak çok cömert ve hayırsever biri olduğu için de Hz. Peygamber'in kendisine **"Zeyd el-Hayr"** adını verdiği rivâyet edilir. Câhiliye döneminin sayılı şâirlerinden ve süvarilerindendi. Cömert, cesur ve iyi bir hatipti. Müslüman olduktan sonra dinini güzel yaşamış, bir rivâyete göre Hz.

---

[22] A'râf, 198.

Peygamber'den ayrılıp memleketine dönünce 9/630 yılında vefat etmiş, diğer bir rivâyete göre de **Hz. Ömer**'in hilâfeti sırasında vefat etmişti. İki oğlu da sahabî idiler ve Halid b. Velid'le birlikte irtidat edenlere karşı savaşmışlar ve şehîd olmuşlardı.

٧٥٥٤ـ (د ـ أبو سعيد الخدري ، وأنس بن مالك رضي الله عنهما) أَنَّ رَسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « سيكونُ في أمتي اختلاف وفُرقة ، قوم يُحسنُون القيل ، ويسيئُون الفعل ، يقرؤون القرآن ، لا يجاوز تَراقيهم ، يمرُقون من الدِّين كما يمْرُق السهم من الرَّمية ، ثم لا يرجعونَ حتى يرتدَّ على فُوقه ، هُمْ شر الخلق . طُوبى لمن قتلهم وقتلوه ، يدعون إلى كتاب الله ، وليسوا منه في شيء ، مَن قاتلهم كان أولى بالله منهم ، قالوا: يا رسول الله ،ما سيماهم ؟ قال : التحليق».

وفي رواية عن أنس نحوه قال : « سيماهم التحليق والتسبيد ، فإذا رأيتموهم فأنيموهم ». أخرجه أبو داود.

7.554- Ebû Saîd el-Hudrî ve Enes b. Mâlik anlatıyorlar:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu::

"Ümmetimde ihtilaf ve ayrılık olacaktır. Bir kavim güzel laf edecek, ama güzel iş yapmayacak; Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların köprücük kemiklerini geçmeyecek. Ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da dinden çıkacaklar ve sonra ok hedefine geri dönmedikçe onlar da dine dönmeyecekler. Onlar, mahlûkatın en kötüsüdürler. Onları öldüren ve onlar tarafından öldürülen kişilere müjdeler olsun! Onlar insanları Allah'ın Kitabına çağırırlar, ama kendilerinin Allah'ın Kitabıyla hiç alakaları yoktur. Onlarla savaşan, Allah'a onlardan daha yakın olur."

Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onların simaları nasıl olacak?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"**- Dazlak olacaklar**" buyurdu.[23]

---

[23] **Ebû Davud**, Sünnet, 31/4765-66.

RİVÂYETLER

Enes'ten gelen benzer bir rivâyette; **"Onların simaları, traşlı ve dazlak olmaktır. Onları gördüğünüz zaman hemen öldürün!"** buyurdu.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

٧٥٥٥ـ (ت ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**يخرج في آخر الزمان قَوْم أحداث الأسنان، سفهاء الأحلام يقرؤون القرآن لا يجاوز تراقيهم يقولون من خير قول البرية يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية**».

أخرجه الترمذي.

7.555- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Âhir zamanda yaşları genç, ama akılları kıt bir zümre ortaya çıkacak. Onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek. Kâinattaki sözlerin en hayırlısını[24] söyleyecekler, ama ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da dinden çıkarlar."[25]

İZAH

"Kâinattaki sözlerin en hayırlısı" cümlesi ile Kur'ân-ı Kerîm'in kastedildiği tahmin edilmektedir. Çünkü onlar, **"Allah'dan başka hüküm verecek yoktur"** şeklindeki Kur'ân âyetini esas alıyorlar ve bunu slogan olarak kullanıyorlardı.

"Kur'ân onların gırtlaklarından –veya köprücük kemiklerinden- **aşağıya geçmeyecek"** cümlesi de, Kur'ân'ı anlamayacaklar ve Kur'ân onlara fayda vermeyecek anlamındadır.

---

[24] **Tirmizî**'de bu terkip, **"Kâinatın en hayırlısının sözünü..."** şeklindedir.

[25] **Tirmizî**, Fiten, 24/2188.

٧٥٥٦ــ (خ م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « أتى رجل بالجعْرَنة - مُنْصَرفا من حنين - وفي ثوب بلال فضة، و رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَقْبِضُ منها ويعطي الناس، فقال: يامحمد، اعدل ، فقال : **ويلك ، ومن يعدل إذم لم أعدل لقد خبت وخسرت إن لم أكن أعدل** ، فقال عمر بن الخطاب : دعني يارسول الله فأقتل هذا المنافق ، فقال : **معاذ الله أن يتحدث الناس أن محمدا يُقْتلُ أصحابه ، إنّ هذا وأصحابه يقرؤون القرآن لا يجاوز حناجرهم ، يمرقون من الدين كما يمرق السَّهْمُ من الرَّمِيَّة** ». أخرجه مسلم. وأخرجه البخاري قال : « بينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يقسم غنيمة بالجعْرانة إذ قال له رجل : أعدل ، فقال : **لقد شَقِيتُ إن لم أعْدِل**».

7.556- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Cirâne'de iken -Huneyn'den döndüğümüz sırada-, bir adam yanımıza geldi. Bu sırada Bilâl'in eteğinde gümüş paralar vardı; Rasûlullah (as.) onlardan avuç avuç alıyor, insanlara dağıtıyordu. Adam;

"- Ya Muhammed, âdil ol!" diye bağırdı. Hz. Peygamber;

"- Yazık sana! Ben âdil olmazsam, başka kim âdil olur? Şayet ben âdil olmazsam, mahvolurum, hüsrana uğrarım" buyurdu.

Bunun üzerine Hz. Ömer;

"- Bırak beni ey Allah'ın Rasûlü, şu münâfıkı öldüreyim!" dedi. Hz. Peygamber;

"- İnsanların, Muhammed arkadaşlarını öldürüyor diye konuşmalarından Allah saklasın! Bu adam ve arkadaşları Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların gırtlaklarını geçmeyecek. Okun hedefini delip çıktığı gibi onlar da dinden çıkacaklar" buyurdu.[26]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Buharî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Cirâne'de ganimeti taksim ederken, bir adam gelip kendisine;

"- Âdil ol!" dedi. Hz. Peygamber de;

---

[26] **Buharî**, Humus, 16; **Müslim**, Zekât, 47/142.

"**- Eğer ben âdil olmazsam bedbaht oldum demektir"** buyurdu.

٧٥٥٧ـ (م - **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**إنَّ بعدي من أمّتي -أو سيكون بعدي من أمتي - قوم ، يقرؤون القرآن لا يجاوز حلاقيمهم ، يَخْرجون من الدِّين كما يخرجُ السهم من الرَّمِيَّة ، ثم لا يعودون فيه ، هم شرُّ الخَلْق والخَليقة**».

قال ابن الصامت : فلقيتُ رافع بن عمرو الغفاري [أخا الحكم الغفاري قلتُ : ما حديث سمعتُهُ من أبي ذر كذا وكذا] فذكرتُ له هذا الحديث ؟ فقال : وأنا سمعتُهُ من رسول الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه مسلم.

7.557- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şüphe yok ki benden sonra ümmetimden bir kavim çıkacak; onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların boğazlarını geçmeyecek. Ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da dinden çıkacaklar ve sonra da bir daha dine dönmeyecekler. Onlar, bütün mahlûkatın en kötüleridirler."

İbnu's-Sâmit şöyle dedi:

"el-Hakem el-Ğifârî'nin kardeşi Râfi' b. Amr el-Ğifârî'ye rastladım ve ona; 'Ebû Zer'den dinlediğim şu şu hadîs neyin nesidir?' diyerek bu hadîsi ona sordum. Râfî'; 'Bu hadîsi ben de Rasûlullah'dan (as.) işittim' dedi."[27]

٧٥٥٨ـ (س ــ **شريك بن شهاب**) قال : كنتُ أتمنّى أن ألقى رجُلا من أصحاب النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، أسأله عن الخوارج ، فلقيتُ أبا بَرْزَةَ في يوم عيد في نَفَر من أصحابه ، فقلتُ له : هل سَمعتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يذكر الخوارج ؟ قال: «نعم، سَمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بأذنيَّ، ورأيتُهُ بعَينَيَّ، أُتيَ رسولُ الله بمال، فقسمه، فأعطى مَنْ عن يمينه، ومَنْ عن شماله، ولم يُعط مَنْ وراءه شيئا، فقام رجل من ورائه، فقال: يا

---

[27] **Müslim**, Zekât, 49/157.

محمد، ما عدلت في القسمة – رجل أسودُ مطمومُ الشَّعر، عليه ثوبان أبيضان – فغضب رسول الله غضبا شديدا وقال: والله لا تجدون بعدي رجلا هو أعدل مني، ثم قال: يخرج في آخر الزمان قوم، كأنَّ هذا منهم، يقرؤون القرآن، لا يجاوز تراقيهم، يمرُقون من الإسلام كما يمرُق السّهم من الرمية، سيماهم التحليقُ، لا يزالون يخرجون حتى يخرج آخرهم مع المسيح الدجال، فإذا لقيتموهم هم شرُّ الخَلْق والخَلِيقة». أخرجه النسائي.

7.558- Şerîk b. Şihâb[28] anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in ashâbından biriyle görüşmeyi ve ona Hâricîler'i sormayı arzu ediyordum. Sonra bir bayram gününde, bir gurup sahâbe ile birlikte Ebû Berze'ye rastladım. Ona;

"- Rasûlullah'ın (as.) Hariciler'i zikrettiği bir hadîsini duydun mu?" diye sordum. Ebû Berze şöyle söyledi:

"- Evet. Rasûlullah'ı (as.) gözlerimle gördüm ve O'nun söylediklerini kulaklarımla işittim. Hz. Peygamber'e bir miktar mal getirilmişti; bu malı sağında ve solunda bulunanlara veriyordu, arkasındakilere ise bir şey vermemişti. O sırada arkasında bulunanlardan biri kalktı ve;

"- Taksimde adâlet yapmıyorsun, ya Muhammed!" dedi. Adam, siyah tenli, dazlak biri idi ve üzerinde beyaz iki elbise vardı. Onun bu sözünden Hz. Peygamber çok kızdı ve;

"- Vallahi benden sonra, asla benden daha âdil bir adam bulamayacaksınız" dedi. Sonra da şöyle söyledi:

"Âhir zamanda bir kavim zuhûr edecek; sanki bu adam, onlardan biri gibidir. Onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların köprücük kemiklerini geçmeyecek. Ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da İslâm'dan çıkacaklar. Onların alâmetleri traşlı olmalarıdır. Sonuncuları Mesîh-Deccâl'la birlikte ortaya çıkana kadar, onlar (zaman zaman) **ortaya çıkmaya devam ederler. Onlarla**

[28] **Şerîk b. Şihâb el-Hârisî el-Basrî:** Basralı tâbiîlerdendir. Ebû Berze el-Eslemî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Erzak b. Kays rivâyet etti. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi.

karşılaştığınızda, bilin ki onlar, bütün mahlûkatın en kötüsüdürler."[29]

٧٥٥٩ـ (خ م ـ يسير بن عمرو رضي الله عنه) قال: قلتُ لسهل بن حُنيف: هل سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول في الخوارج شيئا ؟ قال: سمعتُه يقول وأهوى بيده قِبَل العراق : «يخرج من قوم يقرؤون القرآن، لا يجاوز تراقيهم، يمرُقون من الإسلام مُروق السهم من الرمية».

وفي رواية قال : « يتيه قوم قبل المشرق ، محلّقة رؤوسهم ». أخرجه البخاري ومسلم.

7.559- Yüseyr b. Amr'dan[30] rivâyet edilmiştir:

"Sehl b. Huneyf'e dedim ki:

"- Hz. Peygamber'den Hâricîler hakkında bir şey duydun mu?"

"- Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim" dedi ve eliyle Irak tarafına doğru işaret ederek;

"Şu taraftan bir kavim zuhûr edecek; onlar Kur'ân okuyacaklar, ama Kur'ân onların köprücük kemiklerini geçmeyecek. Ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da İslâm'dan çıkarlar" buyurdu.[31]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; **"Şark tarafından ortaya çıkacak başları dazlak bir kavim, hak yoldan sapıtacak"** buyurdu.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[29] **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 26.

[30] **Ebû'l-Hiyâr, Yüseyr (Üseyr?) b. Amr (Cabir?) el-Kindî eş-Şeybânî el-Kûfî**: ö. 85/704. Kûfeli büyük tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya gelmişti. Rasûlullah'ın (as.) vefatı sırasında on yaşında idi. Bu yüzden bazıları onu sahabîlerden sayar. Ulemanın ekseriyetine göre tâbiîlerdendir. Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Selman'dan rivâyette bulunur. Kendisinden oğlı Kays ile Ebû İmrân el-Cevnî ve Ebû İshak eş-Şeybânî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Müslim** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[31] **Buharî**, İstitâbe, 7; **Müslim**, Zekât, 49/159.

٧٥٦٠ـ (خ ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنه ذكر الحرورية ، فقال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « يمرقون من الإسلام مروقَ السَّهم من الرمية ». أخرجه البخاري.

7.560- Abdullah b. Ömer, Harûrîler'i zikretti ve sonra da Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Ok hedefini delip çıktığı gibi onlar da İslâm'dan çıkarlar."[32]

أمر الحكمين

4*- HAKEMEYN OLAYI

٧٥٦١ـ (خ ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « دخلتُ على حفصة - ونَوْساتُها تَنطفُ - قلت : قد كان من أمر الناس ما ترَيْنَ ، فلم يُجْعَلْ لي من الأمر شيء ، فقالت : الحقْ ، فإنهم ينتظرونك ، وأخشى أن يكونَ في احتباسك عنهم فُرقة ، فلم تَدَعْهُ حتى ذهبَ ، فلما تفرَّق الناس خطبَ معاوية ، فقال : من كان يريدُ أن يتكلمَ في هذا الأمر فَلْيُطْلِعْ لنا قَرْنه ، فلَنحنُ أحقُّ به منه ومنْ أبيه ، قال حبيب بن مَسْلَمة : فهلاَّ أجبْته ؟ قال عبد الله : فحَلَلْتُ حُبوتي ، وهَمَمْتُ أنْ أقول : أحقُّ بهذا الأمر منك من قاتلك وأباك على الإسلام، فخشيتُ أن أقولَ كلمةً تُفرِّق بين الجمع وتَسْفِكُ الدَّم ، ويُحْمَلُ عنّي غيرُ ذلك، فذكرتُ ما أعدَّ الله تعالى في الجنان قال حبيب: حُفِظْتَ وعُصِمت». أخرجه البخاري.

7.561- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"(Ablam) Hafsa'nın yanına gitmiştim. O sırada ablam yıkanmıştı, saçları su damlatır haldeydi. Kendisine dedim ki:

"- Hilâfet meselesi yüzünden insanların ne durumda olduğunu biliyorsun. (Bu konuda bir müzakere başlatıldı). Yönetim konusunda benim için bir şey yoktur (bu yüzden müzakereye katılmayı düşünmüyorum)."

---

[32] **Buhari**, İstitâbe, 6.

Hafsa ise şöyle dedi:

"- Müzakereye sen de katıl! Çünkü onlar seni bekliyorlar. Senin katılmamanı, muhâlefet sayacaklarından korkarım."

Hafsa, kardeşi Abdullah'ı (iki hakemin toplandığı yere) gönderene kadar peşini bırakmadı. Nihayet Abdullah da gitti. (Hakemler hüküm verip) insanlar dağıldıktan sonra Muâviye (halife olarak) bir konuşma yaptı. Konuşmasında;

"- Bu hilâfet meselesinde konuşmak isteyen varsa, bize yüzünü göstersin! Şüphesiz ki biz hilâfete ondan da, onun babasından da daha lâyıkız" dedi.

Habîb b. Mesleme (Abdullah'a);

"- Ona cevap verseydin ya!" dedi. Abdullah da;

"- Hemen maşlahımı çözüp ona; *'Hilâfete senden daha lâyık olan kişi, İslâm'ı korumak üzere (Uhud ve Hendek'te) sana ve babana karşı savaşan insandı'* demeyi düşündüm. Ama toplumu tefrikaya düşürecek, kan akıtacak ve hiç kastetmediğim bir manaya çekilecek bir söz söylemekten korktum. Allah'ın (sabredenlere) cennetlerde vadettiği mükâfatı hatırladım" dedi.

Habîb de;

"- Sen gerçekten (fitneden) korunmuş ve (günaha düşmekten) muhafaza edilmiş birisin" dedi.[33]

İZAH

Bilindiği üzere **Sıffîn** savaşında ihtilafın çözümü iki hakeme havâle edilmişti. Hakem olarak da **Muâviye** adına **Amr b. Âs, Hz. Ali** adına da **Ebû Musa'l-Eş'arî** katılmıştı. Bu arada **Mekke** ve **Medîne**'de bulunan sahâbeler de toplantıya davet edilmişti. İşte o sırada **İbn Ömer**, toplantıya katılıp katılmamak konusunu ablası **Hafsa** ile müzakere eder ve neticede ablasının ısrarı üzerine toplantıya katılır.

Muâviye'nin **"biz hilâfete ondan da, onun babasından da daha lâyıkız"** cümlesiyle kimi kastettiği belli değildir. Ya **Hz. Ali**'yi ve oğlu **Hasan**'ı, ya da **Hz. Ömer** ve oğlu **Abdullah**'ı kastetmiş

---

[33] **Buharî**, Meğâzî, 30.

olabileceği söylenmiştir. **İbn Hacer, Hz. Ömer** ve oğlu **Abdullah**'ı kastetmiş olması ihtimalini uzak görür, çünkü **Muâviye**'nin **Hz. Ömer**'e çok büyük saygı beslediğini söyler.[34] Ancak **İbn Ömer**'in halife olması konusunda genel bir temayülün bulunması sebebiyle onu kastetmiş olması ihtimâli de kuvvetli görülmüştür. Hatta hakemlerin kararının da **İbn Ömer**'in halife seçilmesi şeklinde sonuçlanacağı beklentisi vardı. Hadîsin devamında **Habîb b. Mesleme**'nin **"ona cevap verseydin ya!"** demesi de, **Muâviye**'nin bu ta'rizi **İbn Ömer**'e karşı yaptığını te'yîd etmektedir.

Abdullah'a **"Ona cevap verseydin ya!"** diye söyleyen ve kendisi **Muâviye** taraftarı olmasına rağmen **İbn Ömer**'i takdir eden **Habîb b. Mesleme,** küçük sahabîlerdendir. Babası da sahabîdir. **Şam**'da otururdu. **Muâviye** onu **Hz. Osman**'a yardım etmesi için **Medîne**'ye göndermiş, ama **Medîne**'ye ulaşamadan **Hz. Osman** öldürülmüştü. Tekrar **Muâviye**'nin yanına döndü ve **Muâviye** döneminde **Bizans**'a karşı yapılan savaşlarda ordu komutanlığıı yaptı. **Bizans** topraklarına çok girip çıktığı için kendisine **"Habîb er-Rûm"** adı verilmişti. **Muâviye** döneminde vefat etti.

"Hilâfete senden daha lâyık olan kişi, İslâm'ı korumak üzere sana ve babana karşı savaşandır" cümlesinde **İbn Ömer**'in kimi kastettiği açık değildir. Ancak burada işaret edilen savaşın **Uhud** ve **Hendek** savaşları olduğu bilinmektedir. Çünkü **Ebû Süfyan Uhud** ve **Hendek** savaşlarına katılmış, hatta komutanlık yapmıştır. Ancak bu savaşlarda onlara karşı savaşan Müslümanların arasında **Hz. Ali** ve **İbn Ömer** de vardı. Yalnız **İbn Ömer**'in kendisi hilâfet arzusu taşımadığı bilindiği için halifeliğe **Muâviye**'den daha lâyık kişi olarak **Hz. Ali**'yi gördüğü anlaşılmaktadır.

İbn Hacer'in kaydettiğine göre **Muâviye**; Hilâfetin, İslâm'a daha önce giren ve dindarlık ve ibâdette daha önde olan kişinin değil, güç ve kuvvet, bilgi ve isabetli görüş sahibi olanların hakkı olduğu kanâatindedir. Bundan dolayı kendisini hilâfete daha lâyık görmüştür.[35]

---

[34] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 162.

[35] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 163.

Kanâatimizce **İbn Hacer**'in bu yorumu, muhtemelen sahâbeyi korumak ve ona dil uzatmamak düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

أيام ابن الزبير

5*- ABDULLAH B. ZÜBEYR'İN HALİFELİĞİ

٧٥٦٢ـ (خ ـ **أبو المنهال**) قال : « لما كان ابنُ زياد بالبَصْرَة ، ومَرْوَانُ بالشام ، ووثَبَ ابنُ الزبير بمكة ، ووثَبَ القرَّاءُ بالبصرة ، انطلق أبي إلى أبي بَرزةَ الأسلمي ، وذهبْتُ معه ، يدخلنا عليه في داره وهو جالس في ظلِّ عُلِّيَّة له من قَصَب ، فجلسنا إليه ، فجعل أبي يستطعمُهُ الحديث ، فقال : يا أبا برزةَ ، ألا ترى إلى ما وقع فيه الناسُ ؟ فأولُ شيء سمعتُهُ يتكلَّمُ به أنْ قال : إني أحتسبُ عند الله أني أصبحتُ ساخطا على أحياء قُرَيش، إنكم يا معشر العرب كنتم على الحال التي قد علمتم ، من القلَّة والذلَّة والضَّلالة ، وإن الله أنقذكم بالإسلام ، وبمحمد عليه السلام ، حتى بلغ بكم ماترون ، وهذه الدنيا التي أفسَدَتْ بينكم ، إن ذلك الذي بالشام والله إنْ يقاتلُ إلاَّ على الدنيا». أخرجه البخاري. وزاد رَزِين « والذي بمكة إنْ يقاتل إلا على الدنيا ».

وزاد في رواية للبخاري : أنه سمع أبا برزةَ قال : « إنَّ الله نَعشَكُمْ بالإسلام وبمحمدصلى الله عليه وسلم ».

7.562- Ebû'l-Minhâl anlatıyor:

"İbn Ziyâd Basra'da, Mervân Şam'da yönetimi ellerinde bulundurdukları, İbnu'z-Zübeyr de Mekke'de hilâfet iddiasına kalktığı ve Kur'ân okuyucular (Haricîler) da yine Basra'da (hilâfete karşı) ayaklandıkları sırada babam, Ebû Berze el-Eslemî'ye gitmişti. Ben de onunla birlikte idim. Beraberce Ebû Berze'nin evine girdik; Ebû Berze, kamıştan yapılmış yüksek bir gölgeliğin altında oturuyordu. Biz de yanına oturduk. Babam, ondan hadîs rivâyet etmesini arzu ediyordu. Bu maksatla;

"- Ya Ebâ Berze; insanların ne hale düştüklerini görmüyor musun?" diye sordu. Onun ilk olarak şu sözü söylediğini duydum:

"- Benim Allah katında sevap beklediğim bir husus şudur: Ben Kureyş kabilesinin bazı kollarına kızmıştım. Bu yüzden onlara dedim ki:

"Siz ey Arap milleti! Kendinizin de bildiği o azlık, zillet ve sapıklık içinde idiniz. Yüce Allah İslâm ile ve Muhammed (as.) ile sizi o durumdan kurtardı ve gördüğünüz bu seviyeye ulaştınız. Sizin aranızı ifsâd edip bozan, şu dünyadır. Şam'da bulunan şu adam (Mervân b. el-Hakem) da, vallahi sadece dünya için savaşmaktadır."[36]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Rezîn; "Mekke'deki adam (İbn Zübeyr) de sadece dünya için savaşmaktadır" cümlesini ekledi.

Buharî'nin başka bir rivâyetinde, Ebû Berze'nin "Şüphesiz Allah sizi İslâm ile ve Muhammed (as.) ile ayağa kaldırdı" dediğini işitmiş.

İZAH

Abdullah b. Zübeyr'in halifelik yılları hakkında daha önce geçen 6605 numaralı hadîsin izahında yeterli bilgi verilmişti. Bu itibarla aynı şeyleri burada tekrar etmeyeceğiz. Yalnız şu kadarını kaydedelim: Halife **Muâviye**'nin ölümü üzerine yerine oğlu **Yezîd** hilâfet makamına geçince **İbn Zübeyr** ona bîat etmeyerek halifelik iddiasına kalktı. Sonra **Yezîd**'in ölümü üzerine de oğlu **II. Muâviye** hilâfet makamına geçer, ama iki ay sonra o da ölür. Onun yerine de **Mervân b. Hakem** hilâfet makamına geçer. İşte hadîste sözü edilen görüşme, bu zamanda yapılmıştır. **Mervân**'dan hemen sonra da oğlu **Abdülmelik** halife olur ve **İbn Zübeyr** onun zamanında öldürülür.

Burada **Ebû Berze,** fitneye karışmanın ve Müslüman kanı dökmenin meşru olmadığına işaret etmektedir. Fitneye ve Müslüman kanının dökülmesine yol açan iktidar kavgaları, netice itibariyle

---

[36] **Buharî**, Fiten, 21. **Buharî**'de bu cümlenin devamında; **"Şu sizlerin arasında bulunlar** (Basra'daki Haricîler) **de sadece dünya için savaşmaktadırlar. Mekke'deki adam** (İbn Zübeyr) **de sadece dünya için savaşmaktadır"** cümleleri yer almaktadır.

dünyevî çıkarlar için yapılan bir mücadeledir. Bu itibarla doğru değildir, meşrû ve haklı değildir.

٧٥٦٣ـ (خ ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنه) أن ابنَ عمر «أتاه رُجلان في فتنة ابن الزُّبير، فقالا: إن الناس صَنَعُوا ما ترى، وأنت ابن عمر، وصاحبُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فما يمنعك أن تخرج؟ فقال يمنعني أنَّ الله حرَّم عليَّ دمَ أخي المسلم، قالا: ألم يقل الله تعالى: **{وقاتلوهم حتى لا تكون فتنة ويكونَ الدّينُ كلّه لله}** [الأنفال: ٢٩] ؟ فقال ابن عمر: قد قاتلنا حتى لم تكن فتنة، وكان الدين لله، وأنتم تريدون أن تقاتلوا حتى تكون فتنة، ويكون الدِّين لغير الله». أخرجه البخاري.

7.563- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbnu'z-Zübeyr fitnesi sırasında İbn Ömer'e iki kişi geldi ve dediler ki:

"- İnsanlar şu gördüğün işleri yaptılar. Sen ise Ömer'in oğlusun ve Allah Rasûlü'nün sahâbesisin! Niye ortaya çıkmıyorsun?"

"- Benim çıkmama mani olan şey, Yüce Allah'ın bana Müslüman kardeşimin kanını haram kılmış olmasıdır."

"- Ama Yüce Allah; ***'Fitne kalmayıncaya ve din sadece Allah'ın oluncaya kadar savaşın!'***[37] demedi mi?"

Bunun üzerine İbn Ömer;

"- Biz, fitne kalmayıncaya ve din sadece Allah'a ait oluncaya kadar savaştık. Sizler ise fitne olsun ve din de Allah'dan başkalarının olsun diye savaşıyorsunuz" dedi.[38]

٧٥٦٤ـ (م أبو نوفل) قال: رأيتُ عبد الله بن الزُّبَير على عقَبَة المدينة فجعلتْ قُرَيْش تمرُّ عليه والناس حتى مرَّ عليه عبد الله بنُ عمر فوقَفَ عليه عبد الله، فقال: السلام عليك أبا خُبَيْب، السلام عليك أبا خُبَيْب السلام عليك أبا خبيب، أما والله لقد كنتُ أنهاك عن هذا، أما والله لقد كنتُ أنهاك عن هذا، أما والله لقد كنتُ أنهاك عن هذا، ثلاثا [أما] والله إن كنتَ ما

[37] Bakara, 193; Enfâl, 39.

[38] **Buharî**, Tefsîr, 2/30.

علمتُ: صَوَّاما قوَّاما وَصُولا للرَّحِم، أما والله لأُمَّة أنت أشرُّها لأُمَّة سوء، ثم نفذ عبد الله بن عمر، فبلغ الحجَّاجَ موقفُ عبد الله وقولُه، فأرسل إليه، فأُنزِلَ عن جذعه، فأُلقي في قبور اليهود، ثم أرسل إلى أمه أسماء بنت أبي بكر، فأبَتْ أن تأتيَه، فأعاد عليها الرسولَ: لتأتينِّي، أو لأبعثنَّ إليك من يَسْحَبُك بقرونك، قال: فأبت، وقالت: والله لا آتيك حتى تبعثَ إليَّ من يسحبُني بقروني، قال: فقال: أروني سِبْتيَّ، فأخذ نعليه، ثم انطلق يتوذَّفُ ، حتى دَخَلَ عليها ، قال : كيف رأيتِني صنعتُ بعَدُوِّ الله ؟ قالت : رأيتُكَ أفسدتَ عليه دنياه ، وأفسَدَ عليك آخرتَكَ ، بَلَغَني أنك تقولُ : يا ابنَ ذات النِّطاقَيْن ، أنا والله ذاتُ النطاقين ، أمَّا أحدُهما : فكنتُ أرفع به طعامَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وطعامَ أبي من الدواب. وأما الآخر : فنطاق المرأة الذي لا تستغني عنه ، وأما إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حَدَّثنا : أن في **ثقيف كذَّابا ومُبيرا** ، فأما الكذَّابُ : فرأيناه ، وأما المبيرُ: فلا إخالُكَ إلا إياه ، قال : فقام عنها ولم يُراجعْها. أخرجه مسلم.

7.564- Ebû Nevfel[39] anlatıyor:

"Abdullah b. Zübeyr'i Mekke şehrinin dağ yolunda (bir direğe asılı olarak) gördüm. Kureyşliler ve diğer insanlar, onun yanından geçiyorlardı. Derken Abdullah b. Ömer de oraya geldi, yanında durup şunları söyledi:

"- es-Selâmu aleyke ya Ebâ Hubeyb! es-Selâmu aleyke ya Ebâ Hubeyb! es-Selâmu aleyke ya Ebâ Hubeyb! Vallahi ben seni bu işten men etmeye çalışmıştım. Vallahi ben seni bu işten men etmeye çalışmıştım. Vallahi ben seni bu işten men etmeye çalışmıştım. Vallahi ben senin savvâm (çok oruç tutan), kavvâm (çok namaz kılan) ve çok sıla-ı rahim yapan biri olduğunu biliyorum. Vallahi en kötü ferdi sen olduğun bir ümmet, en hayırlı[40] ümmettir."

---

[39] **Ebû Nevfel, Muâviye b. Müslim b. Amr b. Ebî Akreb**: Tâbiîlerdendir. İbn Abbas ve İbn Ömer'i dinledi. Kendisinden Şu'be ve İbn Cüreyc rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[40] **Müslim**'de "**en hayırlı**" şeklinde zaptedilen bu kelime, **Camiu'l-Usûl**'de "**en kötü**" şeklinde tespit edilmiştir. **Müslim**'in **Mağrib** bölgesindeki bazı yazma

Sonra Abdullah b. Ömer geçti gitti. İbn Ömer'in orada durduğu ve söylediği sözler Haccâc'a ulaşınca, Haccâc hemen adam gönderdi ve İbn Zübeyr asıldığı ağaçtan indirilip Yahudi mezarlığına atıldı. Sonra Haccâc, İbn Zübeyr'in annesi Esmâ bint Ebî Bekir'e haber gönderip gelmesini istedi. Esmâ, Haccâc'a gitmeyi kabul etmedi. Haccâc tekrar birini gönderdi ve ya gelmesini, ya da saçlarından sürükleyip getirecek birini göndereceği tehdidinde bulundu. Esmâ yine gitmedi ve 'beni saçlarımdan sürükleyecek birini göndermeden vallahi sana gelmeyeceğim' dedi. Bunun üzerine Haccâc;

"- Bana ayakkabılarımı getirin!" dedi. Ayakkabılarını giydi ve böbürlenerek yola çıktı, Esmâ'nın yanına gitti. Ona;

"- Allah'ın düşmanına yaptığım muâmele konusunda ne düşünüyorsun?" diye sordu.

Esmâ şunları söyledi:

"Senin, onun dünyasını berbat ettiğini, ama onun da senin âhiretini mahvettiğini düşünüyorum. Duydum ki ona; *'Ey Zâtu'n-nıtâkayn'ın oğlu!'* (yani ey iki kuşaklının oğlu) diye hitap ederek (alay ediyormuşsun). Vallahi Zâtu'n-nıtâkayn (iki kuşaklı) benim! Ben o iki kuşaktan biriyle Rasûlullah'ın (as.) ve babamın yiyeceğini bağlardım. Diğeri de kadınların zaruri ihtiyacı olan kuşaktır. Şunu da bil ki, Rasûlullah (as.) bize;

"Muhakkak ki Sakîf kabilesinden çok yalancı biriyle çok zâlim biri çıkacaktır" buyurmuştu. ***'çok yalancı'***yı gördük. ***'Çok zâlim'***e gelince, onun ancak sen olduğunu düşünüyorum."

Bunun üzerine Haccâc, hiç cevap vermeden kalktı."[41]

RİVÂYETLER

Rezîn, Haccâc'ın; "Ben onu üzmek için gitmiştim, ama o beni üzdü" dediğini ilave etti.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

---

nüshalarında da "**en kötü**" şeklinde geçmektedir, ama **Kadı Iyâz**, bunun hata ve tashîf olduğunu söylemektedir.

[41] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 58/229.

İZAH

Haccâc, Abdullah b. Zübeyr'i öldürdükten sonra onu **Mekke**'de, insanların gelip geçtiği bir yol üzerinde bulunan bir ağaca baş aşağı asmıştı.

Abdullah b. Ömer; "Vallahi en kötü ferdi sen olduğun bir ümmet, en hayırlı ümmettir" cümlesi ile, **Abdullah b. Zübeyr**'e revâ görülen çirkin muâmeleyi kınamakta, reddetmekte, alay etmektedir. Bu derece fazîletli ve hayırlı biri olmasına rağmen, insanlar **Abdullah b. Zübeyr**'i ümmetin en kötüsü diye asıyorlarsa, o ümmet çok hayırlıdır anlamına gelir. Halbuki durum böyle değildir.

"**Çok yalancı**"dan maksadın **Muhtar es-Sekafî** olduğu rivâyet edilir. Bu zâtın çok yalan söylediği, hatta bir ara Peygamberlik iddiasına kalktığı rivâyet edilir.

"**Çok zâlim**"den maksadın da, son derece kan dökücü biri olduğu için **Haccâc-ı Zâlim** olduğu kabul edilir.

ذكر بني مروان

6*- MERVÂNÎLER

٧٥٦٥– (خ – **سعيد بن عمرو بن سعيد بن العاص**) قال : كنتُ مع مَرْوَانَ وأبي هريرة في مسجد النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فسمعتُ أبا هريرة يقول : سمعتُ الصادقَ المصدوقَ يقول : «**هَلاكُ أُمَّتِي على يَدَيْ أُغَيْلمة من قريش** ، فقال مروان : غِلْمة ، قال أبو هريرة : إن شئتَ أن أُسَمِّيهم بني فلان وبني فلان ». أخرجه البخاري.

وفي رواية : قال عمرو بن يحيى بن سعيد : أخبرني جَدِّي قال : كنتُ جالسا مع أبي هريرة في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم بالمدينة ، ومَعنا مروان فقال أبو هريرة : سمعتُ الصادقَ المصدوقَ يقول : « **هَلَكَةُ أُمَّتِي على يَدَيْ غلمة من قُرَيْش** ، قال مروان : لعنةُ الله عليهم [غِلْمةً] ؟ فقال أبو هريرة : لو شئتُ أن أقولَ : بنو فلان لَفعلْتُ، قال : فكنتُ أخرج مع جدّي سعيد إلى الشام ، حين مَلَكه بنو مروان ، فإذا رآهم غلمانا أحداثا ،قال لنا : عسى هؤلاء الذين عَنى أبو هريرة ، فقلت: أنتَ أعلم ». هذه الرواية ذكرها رزين.

7.565- Saîd b. Amr b. Saîd b. el-Âs[42] anlatıyor:

"Mescid-i Nebî'de Mervân ve Ebû Hureyre ile beraberdim. Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini işittim:

"Doğru söyleyen ve doğruluğu tasdik edilen zâtın şöyle söylediğini işittim:

"Ümmetimin helâki, Kureyş'ten oğlancıkların ellerinden olacak."

Mervân; ibaredeki " أُغَيْلِمَة " sözcüğü yerine " غِلْمَة " dedi.

Ebû Hureyre; "İstersen *'Benû Fulan, Benû fulan'* diye onların isimlerini de sayayım" dedi.[43]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

Diğer bir rivâyette Amr b. Yahya b. Saîd[44] şöyle dedi:

"Bana dedem şöyle haber verdi:

"Medîne'de, Rasûlullah'ın (as.) mescidinde Ebû Hureyre ile birlikte oturuyordum. Yanımızda Mervân da vardı. Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Doğru söyleyen ve doğruluğu tasdik edilen zâtın şöyle söylediğini işittim:

"Ümmetimin helâki, Kureyş'ten oğlanların ellerinden olacak."

Mervân; "Allah'ın laneti onların üzerine olsun!" dedi.

Ebû Hureyre de; "İstersem *'falan oğulları'* diyerek onların kim olduğunu söyleyebilirim" dedi.

Amr şöyle dedi:

---

[42] **Ebû Osman, Saîd b. Amr b. Saîd b. el-Âs el-Kureşî el-Emevî el-Medenî ed-Dımaşkî el-Kûfî:** ö. 120/738 ds. Tâbiîlerdendir. Aslen Medînelidir. Bir müddet **Şam**'da, daha sonra da **Kûfe**'de ikamet etti. Hz. Âişe, Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be ve Esved b. Kays rivâyet ederler. Sikadır; hadîsi **Tirmizî** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi.

[43] **Buharî**, Fiten, 3.

[44] **Ebû Ümeyye, Amr b. Yahya b. Saîd b. Amr b. Saîd b. el-Âs el-Emevî el-Kuraşî el-Mekkî:** Babasından ve dedesi Saîd b. Amr'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Musa b. İsmail ve İbn Uyeyne rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

"Dedem Saîd'le birlikte Şam'a gittim. Mervân sülalesi yönetimi ele geçirmişti. Dedem, onların arasında genç oğlanların olduğunu görünce, bize;

"- Ebû Hureyre'nin kastettiği oğlanlar muhtemelen bunlardır" dedi.

Ben de;

"- Sen daha iyi bilirsin" dedim.

Bu rivâyeti **Rezîn** zikretti.[45]

İZAH

"Oğlan" veya **"oğlancıklar"** ifâdesi, hilâfet makamına çocuk yaşta kişilerin geleceği manasına gelirse de, bundan ziyâde akılda, dinde, tedbir ve dirâyette çocuk gibi olanlar kastedilmiş olmalıdır. **İbn Ebî Şeybe**'nin bir rivâyetinde **Ebû Hureyre**; "**Çocukların Emîrliğinden Allah'a sığınınca**", bunun ne anlama geldiği sorulmuş, o da; "**Kendilerine itâat etsen dinini, itâat etmesen dünyanı helâk ederler**" cevabını vermişti. Yine **Ebû Hureyre**'nin; **"Allah'ım; ne altmışlı yılları ve ne de çocukların Emîrliğini göster!"** diye yaptığı duâ konusunda da **İbn Hacer**, **Ebû Hureyre**'nin bu duâ ile, işaret edilen iktidar döneminin başladığı yılı kastettiğini, nitekim **Yezîd**'in hicrî 60-64 yılları arasında halifelik yaptığını söylemektedir.[46] Zaten **Mervânîler**'in iktidarı da hicrî 65 yılında başlamıştı.

Emevî hilâfeti bilindiği üzere iki ana kola ayrılır: **Muâviye, Yezîd ve II. Muâviye** diye bilinen ilk üç halifeye **Süfyanîler** denir. Bunlar **Ebû Süfyan**'ın neslinden geldikleri için bu ismi almışlardır. **Mervân**'dan itibaren iktidara gelen onbir halifeye de, **Mervân**'ın soyundan geldikleri için **Mervânîler** denir.

Mervân'ın babası **Hakem**'in Hz. Peygamber tarafından lanetlenmesi ve Rasûlullah'ın (as.) rüyasında onları minberinde oynadıklarını görmesi münasebetiyle **Mervânîler** sülalesine daima

---

[45] **Buharî**'nin elimizdeki matbû nüshasında da bu ikinci rivâyet bulunmakta, birincisi yer almamaktadır. Anlaşılacağı üzere bu farklılık, tamamen nüsha farklılığından kaynaklanmaktadır.

[46] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 499-500.

menfî nazarlarla bakılmıştır. Hatta hadîste İslâm ümmetini helâk edeceği belirtilen Kureyşli'nin bunlar olduğuna inanılmıştır. Nitekim **Mervân**'dan sonraki 67 yıllık iktidar dönemi göz önüne alındığında, **Ömer b. Abdülazîz** dönemini istisnâ edersek, çok büyük haksızlıkların, zulümlerin ve kıyımların yapıldığı görülür. **Haccâc-ı Zâlim** bu dönemde gelmiştir. Hilâfet yönetimi zulümle, sefâhat âlemleriyle, israfla, zevk u safâ ile, kadına ve eğlenceye düşkünlükle, halkı ezip sömürmek anlayışıyla bu dönemde tanışmıştır. Hatta "**Eşşek**" lakabıyla ma'rûf olan halife bile bu dönemde görülmüştür. Bu dönem aynı zamanda dinî değerlerle de alay edilen, Müslümanların ezildiği bir dönem olmuştur.

İbn Battâl bu rivâyete dayanarak, zâlim dahi olsa Sultana isyan edilmemesi gerektiğini söyler. Çünkü **Ebû Hureyre** onları ismen bildiğini ve hatta ümmetin onların elinde helâk olacağını söylemesine rağmen, isyana cevaz vermemiştir. Zira isyan, onlara itâatten daha büyük zarara yol açar. Dolayısıyla burada iki şerden ehven olanını tercih etmiştir.[47]

Bu münasebetle **Mervânîler** dönemini başlatan **Mervân** ile babası **Hakem**'in kısa bir biyografisini kaydedelim:

HAKEM B. EBÎ'L-ÂS

Mervân'ın babası **Hakem b. Ebî'l-Âs, Hz. Osman**'ın amcasıdır. **Mekke** fethinde müslüman olmuştu. Bazı yanlış davranışlarından dolayı Hz. Peygamber tarafından **Tâif**'e sürgün edildiği rivâyet edilir. **Mervân** da orada dünyaya geldi. **Hz. Osman**'ın halifeliği sırasında **Medîne**'ye gelmelerine izin verildi.

Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber bir gece rüyasında, **Hakem**'in çocuklarının, Risâlet ve Hilâfet makamı olan Peygamber minberinin üzerinde top oynadıklarını görmüştü.[48] Bu rüya, **Hakem**'in çocuklarının günün birinde bu makamı ele geçirecekleri ve onu çocuk oyuncağına çevirecekleri şeklinde yorumlanmıştır. **İbnu'z-Zübeyr**'in; **"Kâbe'nin Rabbine yemin**

---

[47] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 501.

[48] Bkz., **Mecmau'z-Zevâid**, V, 243; **Metâlibu'l-Âliye**, IV, 332.

ederim ki, Hakem b. Ebî'l-Âs ve çocukları, Muhammed'in (as.) dili ile lanetlenmişlerdir" dediği, **Hz. Hasan**'ın da **Mervân**'a; **"Vallahi, sen daha babanın sulbünde iken Yüce Allah, Peygamber'inin diliyle babana lanet etmişti"** dediği de rivâyet edilir.[49]

Yirmi oğlu, sekiz de kızı dünyaya gelen **Hakem**, 31/651 yılında vefat etti.[50]

MERVÂN

Hz. Osman'ın amcasının oğludur ve onun kâtipliğini yapmıştır. **Hz. Osman**'ın öldürülmesi üzerine **Talha** ve **Zübeyir**'le birleşerek kan davasına kalktı. **Talha** ve **Zübeyir Cemel** vakasında öldürüldü, ama o kurtuldu. Bilahare **Muâviye**'nin **Medîne** Valisi oldu. Hadîste adı geçen **Saîd b. el-Âs** ile **Mervân, Muâviye döneminde Medîne** Valiliğinde müteaddit kere birbirlerine halef selef olmuşlardı.

Halife **Yezîd**'in ölümünden sonra oğlu **II. Muâviye** hilâfete geçti, ancak üç ay sonra vefat etti. Bu dönem aynı zamanda **Abdullah b. Zübeyr**'in halifeliğini ilan ettiği zamandır. **Mervân, Abdullah b. Zübeyr**'e bîat etmeye hazırlanıyordu ki, **Ubeydullah b. Ziyâd, Emevîler**'in en büyüğü olması hasebiyle **Mervân**'ın halife olmasına çalıştı ve **Merc-i Râhit** savaşından sonra **Mervân** halife oldu. Hilafet makamında ancak dokuz ay kalabilen **Mervân,** 65/685 yılında boğularak öldürüldü.

---

[49] Bkz., **Nübelâ**, III, 478.

[50] Bkz., **Nübelâ**, II, 107.

ذكر الحجاج

7*- HACCÂC

٧٥٦٦ـ (خ ت ــ الزبير بن عدي) قال : « دَخَلْنا على أنس بن مالك فَشَكَوْنا إليه ما نلْقى من الحجاج ، فقال : **اصبرُوا ، لا يأتِي عليكم زمان إلا الذي بعده شرّ منه ، حتى تلقَوْا ربَّكم ، سمعتُ هذا من نبيكم** ». أخرجه البخاري والترمذي.

7.566- Zübeyr b. Adiyy[51] anlatıyor:

"Enes b. Mâlik'e gittik ve kendisine Haccâc'dan gördüğümüz muâmeleden şikâyette bulunduk. Enes dedi ki:

"Sabredin! Çünkü öyle bir zamanla karşılaşacaksınız ki, her gün bir önceki günden daha kötü olacak. Bu hâl nihâyet Rabbinize kavuşana kadar devam edecek. Ben bunu Peygamber'inizden duydum."[52]

İZAH

Haccâc b. Yusuf es-Sekafî, ***"Zâlim"*** lakabıyla meşhur **Emevî** valisidir. 7568 numaralı hadîste görüleceği üzere, sadece tutuklayıp öldürdüğü insanların sayısı 120.000 kişidir. On yıl müddetçe Rasûlullah'a (as.) hizmet eden büyük sahabî **Enes b. Mâlik**'e de zulmeden, meşhur muhaddis ve müfessir **Saîd b. Cübeyr**'i şehîd eden **Haccâc**, son derece katı ve acımasız biriydi.

---

[51] **Ebû Adîyy, ez-Zübeyr b. Adiyy el-Hemdânî el-Yâmî el-Kûfî**: ö. 131/748. Kûfeli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Süfyan Sevrî rivâyet etti. Sika muhaddislerdendir. Âbid ve zâhid biriydi. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Şahsen sika klabul edilir. Her ne kadar isnadında bazı münker rivâyetler görülmüş ise de, bunlar zayıf râvîlerden olan talebesi Bişr b. el-Hüseyin'den kaynaklanmıştır. Aynı zamanda fakîh olan Ebû Adiyy, **Rey**'de oturmuş ve orada kadılık yapmıştı. **Kûfe**'de doğmuş, **Rey**'de vefat etmiştir.

[52] **Buharî**, Fiten, 6; **Tirmizî**, Fiten, 35/2206.

Emevîler'e sadakatle bağlı olduğundan dolayı *"Küleyb"*, yani "**köpek yavrusu**" lakabıyla da tanınır. **II. Muâviye**'den sonra **Emevî** saltanatı yıkılmak üzere iken, kendisi gibi **Sakîfli** olan **Ubeydullah b. Ziyâd**'ın da desteğiyle **Mervân**'ın halife seçilmesini ve böylece **Emevî** saltanatının devamını sağladılar. **Abdullah b. Zübeyr**'i bertaraf etmek için kurulan **Emevî** ordusunun başına getirilen **Haccâc**, yedi aya yakın bir süre **Mekke**'yi kuşatır, şehri ve **Kâbe**'yi mancınıkla döver ve **Abdullah b. Zübeyr** ve taraftarlarını kılıçtan geçirir. Bu başarısı ona **Hicâz, Yemen** ve **Yemâme** valiliğini kazandırdı. Daha sonra **Irak**'a vali olan **Haccâc**, o bölgede **Emevîler**'e muhalif olan her hareketi çok kanlı bir şekilde bastırdı. Daha sonra da bütün doğu illerinin valiliğine getirildi.

Uzun yıllar valilik yapan ve bütün gayretini **Emevî** saltanatını ayakta tutmak için kullanan **Haccâc**, 95/714 yılında kendi kurduğu **Vâsıt** şehrinde öldü. Devamlı **Haccâc**'a destek olan **Mervânî** sülalesi, mezarının tahrip edilmesini önlemek için onu sapa bir yere defnetti ve mezarın üzerinden de su geçirdi. Onun ölümü üzerine **İbrahim en-Nehaî**'nin sevincinden ağladığı, **Ömer b. Abdülaziz**'in şükür secdesine kapandığı rivâyet edilir.

٧٥٦٧ـ (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**في ثقيف كذّاب ومُبير** ». أخرجه الترمذي. قال الترمذي : ويقال : الكذاب : المختار بن أبي عبيد ، والمبير: الحجاج بن يوسف.

7.567- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sakîf kabilesinden bir yalancı ve bir de zâlim adam çıkacak."

Tirmizî dedi ki: "Yalancının Muhtâr b. Ebî Ubeyd (es-Sekafî)[53], zâlimin de Haccâc b. Yusuf olduğu söylenmiştir."[54]

---

[53] **Ebû İshak, el-Muhtar b. Ebî Ubeyd b. Mes'ûd es-Sekafî el-Kezzâb**: ö. 67/686. Tâbiîlerdendir, hicret yılında dünyaya gelmişti. Babası büyük sahabîlerdendir. Başlangıçta dürüst ve saygın bir kişiliğe sahip iken bilahare siyasî faaliyete koyulunca zalim ve kan dökücü bir kişiliğe büründü. Hz. Hüseyin'in intikamını

İZAH

"Zâlim" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"mübîr"*dir. Bu kelime yakan, yıkan, helâk eden manalarına gelir. **Zâlim** kelimesi daha kapsamlı olduğu için bunu kullanmayı tercih ettik.

Muhtâr es-Sekafî; Hz. Peygamber'in sağlığında dünyaya gelmiş, ama O'nu görmemişti. **Hz. Ömer** döneminde **Irak**'ta savaşmış, hatta bir ara komutanlık da yapmıştı. **Sakîf** kabilesinin ileri gelenlerindendi. Cesur, akıllı, dirâyetli ve güzel konuşan biriydi, ama dine ilgisi zayıftı. **Kerbelâ** vak'asından sonra insanları **Hz. Hüseyin**'in intikamını almak için tahrik etti. Ama asıl maksadı, bu yolla insanların teveccühüne mazhar olmak ve neticede iktidarı ele geçirmekti. Bir ara **Kûfe**'yi ele geçirmiş ve **Basra** hariç bütün doğu eyâletlerinde nüfûzunu kabul ettirmiş, **Azerbeycan, İsfahan, Hemedân** ve **Musul**'a kendi adamlarını vali olarak tayin etmişti.

Yalancı, riyakâr ve münafık bir tabiata sahip olan **Muhtar,** kendisine vahiy geldiğini ve gaybı bildiğini de söylemiş, Peygamberlik iddiasına kalkmıştı. **Abdullah b. Zübeyr**'in kardeşi **Mus'ab**'ın komutasındaki ordu ile giriştiği savaşta, 67/686 yılında öldürüldü.

٧٥٦٨ـ (ت ــ هشام بن حسان) قال : « أُحصِي ما قَتلَ الحجاجُ صبرا ، فوُجدَ مائة ألف وعشرين ألفا ». أخرجه الترمذي.

7.568- Hişâm b. Hassân şöyle dedi:

"Haccâc'ın bağlayarak öldürdüğü kişiler sayıldı ve 120.000 kişi oldukları görüldü."[55]

---

almak iddiasıyla pek çok zulmü irtikâb etti. Cesur ve iyi bir hatipti, ama dinî gayesi olmayan biriydi. Bir ara peygamberlik iddiasına da kalkıştı; bu yüzden kendisine "**yalancı**" anlamına gelen "**kezzâb**" lakabı verildi. Gaybı bildiğini ve vahiy aldığını iddia ediyordu. **Kûfe**'de öldürüldü.

[54] **Tirmizî**, Fiten, 44/2220.

[55] **Tirmizî**, Fiten, 44/2220.

İZAH

"Bağlayarak" diye tercüme ettiğimiz ***"sabran"*** kelimesi, bir adamı öldürmek üzere hedefe dikmek, öldürmek için tutuklamak, ölünceye kadar hapsetmek, asmak gibi manalara gelir.

أحاديث متفرقة

8*- MÜTEFERRİK HADÎSLER

٧٥٦٩ــ (خ ــ سعيد بن المسيب رحمه الله) قال : « وَقَعَت الفِتْنَةُ الأولى - يعني مقتلَ عثمان -فلم يبق من أصحاب بدر أحد ، ثم وقعت الفتنة الثانية - يعني الحرة - فلم يبق من أصحاب الحديبية أحد ، ثم وقعت الفتنة الثالثة ، فلم ترتفع وبالناس طَباخ ». أخرجه البخاري.

7.569- Saîd b. el-Müseyyeb anlatıyor:

"İlk fitne –Hz. Osmanın öldürülmesini kastediyor- meydana geldi, Bedir'e katılan ashâbdan kimseyi bırakmadı. Sonra ikinci fitne –Harra vakasını kastediyor- Hudeybiye ashâbından kimseyi bırakmadı. Sonra üçüncü fitne zuhûr etti, o da insanlarda akıl ve güç bırakmadı."[56]

İZAH

İlk fitne sayılan **Hz. Osman**'ın öldürülmesi hadisesi ile **Bedir** ehlinden olan ashâbın tamamen ölmediği tarihen sabittir. Dolayısıyla **İbn Müseyyeb**'in bu sözü; bu fitne ile ondan sonra meydana gelen ikinci fitne arasında bütün **Bedir** ehlinin âhirete göçtüğü şeklinde izah edilir. **Bedir** ehlinden en son ölen kişinin **Sa'd b. Ebî Vakkas** olduğu rivâyet edilir. **Sa'd**, hicrî 56 yılında vefat etmişti.

İkinci fitne olarak zikredilen **Harre** vak'ası, 6719 numaralı hadîste belirtildiği üzere; **Medine** yakınındaki **Harre** mevkiinde **Yezîd b. Muâviye** tarafından gönderilen ordu ile Ensâr ve

---

[56] **Buharî**, Meğâzî, 11.

Muhâcirlerden müteşekkil ordu arasında meydana gelen ve pek çok sahâbenin rastgele öldürüldüğü son derece kanlı bir savaştır.

Bu iki fitnenin meydana getirdiği dehşet ve korku hâlini ifâde için **Yahya b. Saîd el-Ensârî; "Mescid-i Nebî'de sadece iki gün namaz kılınamadı; Hz. Osman'ın öldürüldüğü gün ile Harre vak'ası günü"** der.

İbnu'l-Müseyyeb'in "**üçünü fitne**" sözü ile neyi kastetiği belli değildir. Bazılarına göre **Irak**'ta meydana gelen **Ezârıka** fitnesi, bazılarına göre **Haccâc,** bazılarına göre de **Eşek Mervân**'ın halifeliği zamanında hicrî 130'da **Medîne**'de meydana gelen **Ebû Hamza el-Haricî** fitnesidir.

İbn Hacer, İbn Ebî Hayseme'nin **Yahya b. Saîd**'den rivâyetinde üçüncü fitne için **"eğer vâki olsaydı..."** ifâdesinin kullanıldığını, bunun da **"üçüncü fitnede... oldu"** şeklindeki kesin ifâdeye ters olduğunu söyler. Ama **Yahya**'nın; **"eğer vâki olsaydı..."** ifâdesini daha önce söylemiş olmasının, sonra da yine hayatta iken bu üçüncü fitneyi görmüş olmasının ve dolayısıyla **"üçüncü fitnede... oldu"** diye kesin ifâde kullanmış olmasının mümkün olduğuna işaret eder.[57]

٧٥٧٠ــ (خ م ــ **حذيفة بن اليمان** رضي الله عنه) قال : كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : «**احصوا لي كم يَلْفِظُ الإسلامَ** ؟ فقلنا : يا رسولَ الله أتخافُ علينا ونحن ما بين الستمائة إلى السبعمائة ؟ قال : **إنكم لا تدرون ، لعلكم أن تُبْتَلوْا** ، فَابتُلينا ، حتى جعل الرجل منَّا لا يُصَلِّي إلا سِرا». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري أنه قال: « **اكتبوا لي من يلفظ بالإسلام من الناس** ، فكتبنا له ألفا وخمسمائة رجل، فقلنا : أتخاف ونحن ألف وخمسمائة ، فقد رأيتُنا ابتلينا ، حتى إن الرجلَ ليصلي وحده وهو خائف».

7.570- Huzeyfe b. el-Yemân anlatıyor:

Rasûlullah'la (as.) birlikte idik. Dedi ki:

"- Bana Müslümanların kaç kişi olduğunu sayın!"

---

[57] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 61.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sayımız 600 ile 700 arasında olduğu halde hala bize (zarar gelir diye) korkuyor musun?" dedik.

"- **Siz bilemezsiniz; belâ ile imtihan edilebilirsiniz!"** buyurdu. Gerçekten belâya uğratıldık; o kadar ki, içimizden bazıları namazını ancak gizlice kılabiliyorlardı."[58]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre, Hz. Peygamber;

"- **İnsanlardan Müslüman olanlarını benim için yazın!"** dedi. Biz de 1.500 kişi yazdık ve;

"- Bin beş yüz kişi olduğumuz halde, hala korkuyor musun?"[59] dedik. Sonra öyle belâlarla yüz yüze geldik ki, bir insan namazını bile korkudan ancak yalnız olarak kılabiliyordu."

İZAH

Burada verilen farklı rakamlar, muhtemelen farklı zamanlarda yapılan sayımlar yüzündendir. Bazıları ise bu farklılığı; 1500 rakamının kadın-erkek, küçük-büyük herkesin toplamı, 700 rakamının da sadece silah kuşanan erkeklerin toplamı olduğu şeklinde açıklar. Bu sayımın **Hendek** muharebesi sırasında veya **Hudeybiye** seferinde yapıldığına dair rivâyetler bulunmaktadır.

Bu rivâyet, Müslümanların sayı itibariyle kalabalık olmalarına rağmen, namazlarını bile gizliden gizliye kılmak zorunda kaldıkları dönemleri yaşadıklarını ifâde etmektedir. Bundan önceki hadîsin izahında da belirttiğimiz gibi, insanların **Mescid-i Nebî**'ye bile gidemedikleri zamanlar olmuştur. Nitekim bu durum **Hulefâ-i Râşidîn** döneminde bile görülmüş, **Hz. Osman** döneminin sonunda **Mescid-i Nebî**'de ibâdet yapılamamıştı. Hatta tarihte Müslümanların hacca gidemedikleri yıllar da görülmüştür.

---

[58] **Buharî**, Cihâd, 181; **Müslim**, İman, 67/235.

[59] Bu cümle **Buharî**'de cemi mütekellim sigasıyla; **"...hala korkacak mıyız?"** şeklindedir.

Bazı müttakî Müslümanların da namazlarını gizlice tek başlarına kıldıkları, ama fitne çıkmasından korktukları için sonra yöneticilerle birlikte tekrar aynı namazı kıldıkları da rivâyet edilir.[60]

٧٥٧١ـ (خ ـ حذيفة بن اليمان رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «لَيَرِدَنَّ على حوضي أقوام، ثم يُخْتَلَجون، فأقول: أصحابي، فيقال: إنك لا تدْري ما أحدثوا بعدك». أخرجه البخاري ومسلم. وسيجيء في ذكر الحوض من «كتاب القيامة» في حرف القاف أحاديث كثيرة تتضمن أمثال هذا الحديث.

7.571- Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir kavim, Havuz'umun başında yanıma gelecek, ama sonra oradan uzaklaştırılacak. Ben;

"- Arkadaşlarım!..." **diyeceğim. Ama bana;**

"- Onların senden sonra neler ihdâs ettiklerini bilmiyorsun" **denilecek."**[61]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Havuz konusu ile ilgili bunun gibi muhtelif rivâyetler, Kitabu'l-Kıyâmet bölümünün "Havuz" kısmında gelecektir.[62]

٧٥٧٢ـ (خ ـ المسيب بن رافع رحمه الله) قال: لقيتُ البراء، فقلتُ: «طوبى لك، صحبتَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم، وبايعته تحت الشجرة، فقال: يا ابن أخي إنك لا تدري ما أحدثناه بعده». أخرجه البخاري.

7.572- el-Müseyyib b. Râfi'[63] anlatıyor:

---

[60] Bkz., **İbn Hacer**, VI, 293.

[61] **Buharî**, Rikak, 53; **Müslim**, Fedâil, 9/32.

[62] Bkz., hadîs no; 7984-8005.

[63] **Ebû'l-Alâ, el-Müseyyib b. Râfi' el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî**: ö. 105/723. Kûfeli tâbiîlerdendir. Cabir b. Semüre ve Berâ b. Âzib'i dinledi, kendisinden A'meş ve

"Berâ'ya rastlamış ve kendisine;

"- Ne mutlu sana! Rasûlullah (as.) ile sohbet şerefine erdin ve ağacın altında O'na bîat ettin!" dedim.

"- Ey kardeşimin oğlu! O'ndan sonra biz ne bid'atlar işledik, sen bilemezsin!" dedi.[64]

٧٥٧٣ــ (خ ــ خلف بن حوشب رحمه الله) قال: كانوا يستحبُّون أن يتمثلوا بهذه الأبيات عند الفتن :

الحربُ أولُ ما تكون فَتيّة تسعى بزينتها لكلّ جَهُولِ

حتى إذا اشتعلتْ وشَبّ ضِرامها وَلّتْ عجوزًا غيرَ ذاتِ حليلِ

شَمطاءُ يُنكَرُ لونُها وتغيّرتْ مكروهةً للشمِّ والتقبيلِ

أخرجه البخاري.

7.573- Halef b. Havşeb'den[65] rivâyet edilmiştir:

"İnsanlar fitne sırasında şu beyitlerle savaşı tasvir etmeyi severlerdi:

"Başlangıçta savaş, her câhil erkeğin gözüne zinetiyle koşan genç bir kız gibi görünür.

Ama harp ateşi tutuşup yakacaklarını yaktığı zaman, tâlibi olmayan, saçları ağarmış, rengi solmuş, öpüp koklamak için sevimsiz bir hale gelmiş yaşlı bir kocakarıya döner."[66]

İZAH

Bu beyitler savaşı bir kadına benzetmektedir. Başlangıçta herkes yükseklerdedir, kahramanlık sevdasıyla konuşmaktadır. Sanki

---

Mansur rivâyet etti. Muhaddis ve fakihti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

64 **Buharî**, Meğâzî, 35.

65 **Ebû Yezid, Halef b. Havşeb el-Kûfî**: ö. 140/757. Kûfeli râvîlerdendir. Ata b. Ebî Rebâh ve Talha b. Musarrif'den rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be ve İbn Uyeyne rivâyet eder. Âbid, zâhid ve sika biridir.

66 **Buharî**, Fiten, 17, muallak olarak.

ulaşmak istediği bir sevgili, bir genç kız gibi görmektedir savaşı. Ama silahlar patlayıp herkes canının derdine düşünce, savaşın hiç de düşündüğü gibi olmadığını anlar. Başlangıçta ulaşmak için peşinden koştuğu o genç ve güzel kızın, çok kısa bir sürede saçları ağarmış, dişleri dökülmüş, rengi solmuş, mide bulandıran ihtiyar bir acûzeye dönüştüğünü görür.

Buharî bu beyitlerin **İmruu'l-Kays'**a ait olduğunu söylemektedir. Ancak **İbn Hacer, el-Müberred'**in *el-Kâmil'*inde, **Vekî'**in *Kitabu'l-Ğurer'*inde ve **Süheylî'**nin *Ravdu'l-Ünüf'*ünde, bu beyitlerin **Amr b. Ma'dîkerib'**e ait olduğunu gördüğünü söylemektedir.[67]

---

[67] Bkz., **İbn Hacer**, XIV, 549.

ترجمة الأبواب التي أولها فاء ولم ترد في حرف الفاء:

(**الفَيْء**) : في كتاب الجهاد.

(**الفَقْر**) : في كتاب الزهد.

(**الفطْرَة**) : في كتاب الزينة.

(**الفرَعُ**) : في كتاب الطعام.

"*KEF*" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUĞU YERLER:

Konunun Adı :	Bulunduğu KİTAB:	Hadis No:
FEY'	CİHÂD	1.197-1.219
FAKR	ZÜHD	2.770-2.791
FITRAT	ZÎNET	2.928-2.932
FERA'	TAÂM	5.620-5.625